a III 156

בגדי כהנים

ID EST,

VESTITUS

SACERDOTUM HEBRÆORUM,

SIVE

Commentarius Ampliſſimus in Exodi cap. XXVIII, *ac* XXIX. *&*
Levit. cap. XVI. *aliaque loca S. Scripturæ quamplurima.*

LIBER SECUNDUS.

Auctore JOHANNE BRAUNIO, Palatino.

Cum Indicibus locupletiſſimis & Tabulis æneis elegantiſſimis.

BIBLIOTECA NAZIONALE UNIVERSITARIA TORINO

AMSTELODAMI,
Veneunt apud Janſſonio-Waeſbergios, Danielem Elſevirium, | Viduam J. à Someren, ET Henr. & Theod. Boom.
cIↃ IↃc LXXX.

INDEX CAPITUM
LIBRI SECUNDI.

CAPUT I. De מכנסים BRACHIS Sacerdotum.

CAP. II. De כתונת TUNICA.

CAP. III. De אבנט BALTEO.

CAP. IV. De מגבעות PILEO totius Sacerdotum turbæ.

CAP. V. De מעיל PALLIO Pontificis Max.

CAP. VI. De אפד EPHODO.

CAP. VII. De חשן PECTORALI.

CAP. VIII. De LAPIDIBUS pretioſis in Genere, & de אדם SARDIO in ſpecie.

CAP. IX. De פטדה TOPAZIO.

CAP. X. De ברקת SMARAGDO.

CAP. XI. De נפך CARBUNCULO.

CAP. XII. De ספיר SAPHIRO.

CAP. XIII. De יהלם ADAMANTE.

CAP. XIV. De לשם HYACINTHO.

CAP. XV. De שבו ACHATE.

CAP. XVI. De אחלמה AMETHYSTO.

Cap. XVII. DE תרשיש CHRYSOLITHO.

Cap. XVIII. De שהם SARDONYCHE.

Cap. XIX. De ישפה IASPIDE.

Cap. XX. De חשן משפט / אורים ותמים PECTORALI JUDICII ac URIM & THUMMIM.

Cap. XXI. De מצנפת TIARA.

Cap. XXII. De ציץ LAMINA ſive CORONA AUREA.

Cap. XXIII. De MODO VESTIENDI Sacra Veſtimenta.

Cap. XXIV. De PRETIO Veſtium Sacrarum.

Cap. XXV. De USU Veſtium Sacrarum.

Cap. XXVI. De SIGNIFICATIONE Veſtium Sacrarum, ſive de SENSU MYSTICO.

JOHAN-

JOHANNIS BRAVNII

PALATINI

DE

VESTITU

SACERDOTVM HEBRÆORVM,

LIBER SECVNDVS.

Brevis repetitio diſtinctionis veſtimentorum ſacrorum. Quo ordine veſtes ſacræ tractandæ. Primum examinantur מכנסים. *Præceptum de fœminalibus ubi exſtet? Variæ verſiones,* Græcorum, Vulgati, Lutheri, Junii, Philonis, Joſephi, Arabis, Targum Jeruſalem: Ambroſii, Belgarum, & Gallorum. *Materia hujus veſtimenti.* בר שש/ פשתים. Byſſus retorta. ἐξάμιτος. Sesdraet, & ſix fils. *Color ſeminalium* albus. *Antiquorum brachæ*, coccineæ, ποικίλοι, albæ. Textæ *ſunt non ſutæ.* Hieronymus *notatus. Quo ſenſu* ῥαπτὸν *dicatur à Joſepho? Bracharum figura.* Campeſtria. Succinctoria *quid Iſidoro. Belgis* een ſchort. *Gallorum* devanteau. *Joſephi & reliquorum Græcorum*, σιωακλὴς, διάζωμα, & περίζωμα. *Romanorum* ventrale. *Athletarum, Balneatorum, Coquorum, & reliquorum operariorum velamenta circa verenda.* Cyclades, Roccæ. περισκελὶς *mulierum ornamentum. Horatio quid? Latinorum* ſubligacula *quid? Quid feminalia? In Talmude* פכלניא *pro* פמנליא *quid?* פרוצי״ט furtzot / & furſchurtz / & שורצין. *Jarchii* פורציגש *an legendum* שורצ״ינש ſchurtzens.

חגור & סינר. ἀναξυρίδες cruralia, & brachæ. *Gallorum* Calçons. *Judæorum* קלצי *ab Italorum* Calzi. Onderbroeck. Calçons *a calceus*. Caligæ *calceus*, ὑπόδημα. *Caligula Imperator. Tacitus laudatus.* Calçons *hodie brachæ interiores. Brachæ non raro* tibialia *apud Veteres*, & crurales faſciæ. *Epiphanii locus de* Catarrhis. Tubruci *quid? Heſychio & Suidæ* φεμινάλια, περισκελῆ, ἀναξυρίδες & βράκια *idem. Germanorum* Buxen/ *Belg.* Boxen, & Baxea *apud Plautum quid? Quas partes corporis tegant brachæ?* Stringuntur *circa cor. Ezechielis locus cap.* XLIV. XVIII. *explicatus. Rabbinorum explicationes. Aquilæ* Buzi. *Hieronymus. Græcorum* βία. *Chaldæi paraphraſis. Utrum de ſolo balteo, an etiam de Brachis intelligendum? Brachæ Sacerd. ad genua demiſſæ. Rabbinorum & Hieronymi ſententia Leonis Judæ error. Antiquorum brachæ aliquando totum corpus tegebant.* Calze marinareſche. *Schytarum brachæ. Suevorum ſive Suaborum. Pomponius Mela & Ovidius citati. Brachæ ex pellibus ex freto Davis. Brachæ in* ſtatua *Regis Parthorum. Brachæ* bruch/ Broeck, braxes, brage, & βράκια *à* ברך *Syris* ܒܘܪܟܐ borcho, genu. *Scribendum* brachæ. *non* bracæ, braccæ, Iſidor. Caſauboni, Salmaſii, *& aliorum error. Brachæ à* genu, *ut* καρπωτὸς *à* κάρπῳ פסים *à* פס *vola manus. Sic &* ποδήρης. *Ieruſalemitanorum* אברסקין *pro* אברקסין. *Vox* bracha *uſitatior hodie apud Europæos, quam apud ipſos Syros vel Hebræos. Hujus vocis veſtigia apud Hebræos.* ברכייר. *Brachæ corpori aſtringebantur, vittis & ligamentis, inſtar crumenæ. Hinc* כיס marſupium *dicta. Euripidi* Sacci, *Biſſacium.* סנצים *quomodo brachis aptati. Judæ Leonis Tabula. Brachæ quædam apertæ ad anteriora & poſteriora.* בית הערוה & בית הנקב. Codex Niddah & Jarchius *laudati. Ioſephus examinatur. Male vertitur à* Gelenio & Arnoldo Andillenſi. *Feminalia noſtrarum mulierum. Brachæ quibus hodie viri utuntur ad anteriora aperturam habent. Sacerdotum noſtrorum undique clauſa. Feminalia Phariſæorum in Talmude.* פרשים/צנועים. *Cur feminalia* מכנסים *dicta.* Ἐμβαίνειν *apud Ioſephum. Tabula quæ exhibet* מכנסים. *Explicatio Tabulæ. Cur brachæ à Deo Sacerdotibus mandatæ? Martialis jocus in Aruſpicem Tuſcum ſacrificantem. Fœdus cultus Pehoris. Sacerdotes Hebræorum an primi feminalia habuerint? An Noah? Rara videntur fuiſſe in deſerto. Lex de muliere virum pudendis apprehendente. Deuteron.* XXV. *Feminalia tempore Nebucadnozoris nota. Locus Danielis cap.* III. XXI. *explicatus.* סרבליך. شراودلات & سراولات ῥάβαρα *Heſychii.*

פטשין

פמטין *Hiſpanis* Mantillo. Phariſæorum & Caſtorum *brachæ*. Galli brachati. *Vtrum* Cæſar *brachas habuerit*.

Cap. I.

I. Huc uſque egimus de veſtium Sacerdotum origine, genere, ſpecie, numero, materia, colore, textura & ornamentis. Ratio noſtri inſtituti poſtulat, ut tandem ulterius progrediamur, & ſingulum veſtimentum ſeorſum examinemus. Supra jam animadvertimus veſtes ſacras diſtingui ſecundum Sacerdotum ordines, ut ſcilicet veſtes aliæ ſint totius Sacerdotum turbæ, aliæ Summi Pontificis: & quidem hujus alias dici veſtes *albas*, alias *aureas*; hiſque eum uti omnibus diebus totius anni, illis autem magno die expiationum, decimo ſcilicet die Menſis Tiſri. Nos primo quidem Sacerdotes minores veſtiemus; deinde Pontificem Maximum quoque ſuo ornatu in medium producemus. Veſtes totius Sacerdotum turbæ pertractabimus eodem ordine, quo à Sacerdotibus indui ſolebant, prout hoc docet Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. x. Quatuor autem veſtimenta habuiſſe omnes Sacerdotes ſupra jam docuimus: מכנסים / כתנת / אבנט / ומגבעות *feminalia, Tunicam, Balteum* & *pileum*.

II. Primum genus veſtimenti ſunt מכנסים *feminalia*. De his exſtat præceptum Exod. XXVIII. verſ. XLII. ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה ממתנים ועד ירכים יהיו: *Et facies illis feminalia linea ad tegendam carnem nuditatis; à lumbis uſque ad genua pertingent.* Quamvis de hoc veſtimenti genere ultimum mentio facta fuerit à Moſe, tamen à nobis, ob rationes jam memoratas, primum examinabitur. Septuaginta habent περισκελῆ

 vul-

vulgatus *feminalia*. Lutherus Nieder Kleyder. Junius *femoralia*. Philo Judæus de Monarchia περίζωμα, & in vita Moſis lib. III. περισκελῆ. Joſephus μαχανασὴ, ſed corrupte, uti ſolet, pro μιχνεσὴ, quod eſſet ipſiſſimum Hebræorum מכנסר. Sed & eandem vocem mox exponit per συνακτῆρα & διάζωμα Antiq. lib. III. cap. VIII. Arabs سر او لاق quod indumentum ſignificat, ſed indumentum circa pedes & femina, hinc مسرول *plumipes, pedes plumis veſtitos habens, inſtar columbæ*. Chaldæus מכנסי retinet. Targum Hieruſol. אברסקין habet: at corrupte, ut ſolet, pro אברקסין *Abracſin*, id eſt *braccæ*. Ambroſius lib. I. de Offic. cap. XVIII. brachas quoque habet: Sic & Belgæ onderbroecken / & Galli *des Brayes*.

III. Materia hujus veſtimenti erat linum: dicuntur enim Exodi XXVIII. verſ. XLII. מכנסי בד Libro I. c. VII. oſtendimus בד nihil aliud eſſe quam *linum*, quod clarius probatur ex Ezech. cap. XLIV. XVIII. ubi dicuntur מכנסי פשתים. At פשתים *linum* ſignificare, nemo eſt qui dubitet. Ideo optime Septuaginta περισκελῆ λινᾶ. Sed quando de veſtitu ſacro quæſtio eſt, tunc linum ſignificare, non vulgare, ut quidam docuerunt, ſed ſubtiliſſimum & pretioſiſſimum, qualis eſt byſſus, jam animadvertimus: cum ſacra omnia fieri debeant ſecundum præceptum מן המובחר: *Ex præſtantiſſimo*. Optime igitur Chaldæus מכנסי בד vertit מכנסין דבוץ. Et Joſephus, loco ſupra laudato, ἐκ βύσσου κλωστῆς. Deinde & שש dicitur materia feminalium Exodi XXXIX. XXVIII. Sed שש etiam ſignificare *byſſum*, ſive linum ſubtiliſſimum, alibi fuſe demonſtravimus. Joſephus igitur non fuit primus nec ſolus, qui obſervaverit feminalia ex byſſo retorta eſſe, ut ſentire videtur Hieronymus ad Fabiolam.

Nec tantum ex byſſo erant noſtra feminalia, ſed & ex

byſſo.

byſſo retorta. Dicuntur enim Exodi c. XXXIX. XXXVIII. שש משזר. Jam docuimus משזר *retortum* ſignificare. Sed & numerus filorum exprimitur, quot ſcilicet fila in unum retorta fuerint, nempe שש *ſex*; atque ſic feminalia ſacra ἑξάμιτα Belgice ſes draet/ Gallis *ſix fils* erant.

IV. De colore hujus veſtimenti non eſt quod multum diſputemus, cum fuerit *color albus*. Nam byſſum albam fuiſſe, & album ſignificaſſe colorem, libro I. cap. XI. oſtendimus. Apud veteres brachas *coccineas* in uſu fuiſſe, teſtatur Lampridius in vita Alexandri Severi. Et ποικίλους ſive plumatas habuerunt, ut jam audivimus ex Euripide. Sed honeſtiores plerumque, & ipſi Imperatores, albas geſtabant, teſtante eodem Lampridio dicto loco.

V. Eadem etiam arte factas fuiſſe brachas Sacerdotum, qua reliqua veſtimenta omnia, nullus dubito, quod etiam ſatis fuſe oſtendimus lib. I. cap. XVI. Hieronymus quidem in Epiſtola ad Fabiolam nobis perſuadere conatur, eas fuiſſe conſutas, nec ulla arte fieri potuiſſe per texturam, quod ex Joſepho probari putat. Sed non video quibus rationibus id probet, niſi quod Joſephus dicat: περὶ τὰ αἰδοῖα ῥαπτὸν *circa verenda conſutum.* Sed per τὸ ῥαπτὸν fortaſſis nihil aliud intelligit, quam *clauſum*, aut *commiſſum* & *junctum*, ſive id acu, ſive arte textoris factum fuerit. Ut ut ſit, errat Hieronymus quando dicit: feminalia non poſſe fieri in tela: cum hoc nec Joſephus docuerit, nec contrarium ſit arti textoris, uti à nobis jam demonſtratum eſt. Nam cum omnes veſtes eſſe debuerint מעשה אורג *opus textoris*, non autem מעשה מחט *opus acus*, ego plane perſuaſus ſum, ipſa etiam feminalia in ſolo jugo, arte textoris perfecta fuiſſe. In eadem fuiſſe ſententia Maimonida patet Halach. Kele Hammikd. cap. VIII. ubi, poſtquam de *tunica*, *brachis*, & *Pileo* locutus

tus fuerat, tandem ſic concludit: ובגרי כהונה כולן אין עושין אותן מעשה מחט אלא מעשה אורג שנ׳ מעשה אורג: *Et veſtes illæ Sacerdotii omnes non ſiunt opere acus, ſed opere textoris ut dicitur:* OPUS TEXTORIS.

VI. Major difficultas eſt, circa hujus veſtimenti formam & figuram. Auguſtinus & poſt eum Cerda in Adverſariis, cum multis aliis hoc veſtimentum *Succinctoria* & *Campeſtria* vocant. Sed an recte merito dubitatur, cum ſuccinctoria & Campeſtria à noſtris feminalibus aut brachis non parum videantur differre; nam etſi ſuccinctoria & Campeſtria alias verenda & femina etiam velaverint, videtur tamen quod non quodlibet crus ſeparatim velaverint, ſed utrumque uno ambitu. De ſuccinctorio Iſidorus lib. XIX. cap. XXII. *Succinctorium vocatum, quod, ut dictum eſt, ſub brachiis habet, ductum alarum ſinu ambit atque hinc inde ſuccingit.* Videntur itaque ejuſdem fuiſſe formæ, cujus ſunt velamenta illa, quibus aliquando piſtores incedere videmus in depſendis panibus ſiligneis; aut etiam balneatores, qui lintea quædam infra axillas conſtricta habent, quæ totum corpus, inde fere ad genua operiunt. Tales Belgæ vocant **een ſchort**/ non autem **een broeck**/ Galli *un devanteau.*

Id ipſum fortaſſis intellexit Joſephus per ſuum *ϛωακλῆρα*, & Græci per *τὸ διάζωμα* & *περίζωμα.* eſt enim *ϛωακλὴρ* nihil aliud quam *conſtrictorium.* Notum etiam eſt *διάζωμα* & *περίζωμα* eſſe operimenta quædam veterum Athletarum, Balneatorum & Coquorum circa lumbos conſtricta & cincta, ſic dicta à *ζώννυμι ſtringo.* Idem videntur intellexiſſe Romani, ut Plinius & alii per ſuum *ventrale.* Nec multum ab his differunt noſtrarum mulierum tunicæ aut potius Cyclades, quas *roccas* vocare vulgo ſolemus, niſi quod forſan roccis fuerint breviores & leviores.

Nec

Nec forſan ab his differunt Seniorum περισκελῆ, videntur enim idem ſignificare ac περίζωμα & διάζωμα *ſuccinctorium* mulierum, coquorum aliorumque operariorum. Eſt ſane περισκελὶς mulierum ornamentum, teſtante Polluce lib. v. cap. xvi. ubi inter alia in γυναικείῳ κόσμῳ etiam ponuntur περισφύρια, περιπζίδες, περιπίζια, & tandem περισκελίδες. Hinc Horat. lib. i. Epiſt. xvii. artis meretriculæ eſſe ait, ſæpe *periſcelidem* ſibi raptam flere (modo tamen περισκελὶς illi non ſit vinculum aureum quod mulieres ad ornatum geſtant, prout ibi à quibuſdam exponitur.)

Nota refert meretricis acumina ſæpe catellam
Sæpe periſcelidem raptam ſibi flentis.

Latini idem veſtimenti genus exprimunt per vocem *ſubligacula*, quæ Scenicorum operimenta erant. Cicero i. Offic. *Scenicorum mos*, inquit, *tantam habuit à vetere diſciplina verecundiam, ut in ſcena ſine ſubligaculo prodeat nemo.* Si quis tamen contendat περίζωμα & περισκελῆ & ſubligacula aliquando etiam ſignificaſſe ejuſmodi feminalia, qualia ſunt noſtræ brachæ, quas hodie gerimus, nollem ei mordicus contradicere: cum revera tempore hyberno maxime à Romanis cultioribus induerentur, teſte Suetonio in Auguſto, nam non niſi hyeme *feminalibus & tibialibus muniebatur*; quod de noſtris *brachis* explicarem potius quam de veterum *ſuccinctoriis* & *ſubligaculis* ſcenicorum, balneatorum, aut mulierum, ſiquidem hyemis inclementiæ non multum potuiſſent mederi: noſtræ autem brachæ id facile præſtarent.

Eodem ſenſu & ipſa *feminalia* ſæpe ſumuntur cum ab auctoribus Græcis, tum ab Hebræis. Videantur Heſychius & Suidas Græcorum Grammatici doctiſſimi. Nec aliter Hebræi. Jarchius in ſuis Gloſſis ad cap. ii. Codicis

Niddâ, ubi vocem פמלניא (ut corrupte à Talmudicis ſcribi ſolet, pro פמנליא *feminalia*) explicat סינר פרו"צויט *ſuccinctorium*, vulgo furtzot. Iterum puto legendum eſſe פורצות furtzot/aut potius fürſchutz/aut etiam שו"רצין ſchürtzen/ quod Germanis ſuccinctorium ſignificat. Eadem voce etiam utitur Jarchius Exodi XXVIII. ubi Ephodum etiam exponit סינר שקורין פו"רצינט ubi iterum puto ſcribendum eſſe שקורין שור"צינס *quæ vocantur* ſchurtzens. Levi ſane mutatione. Ita quoque legendum puto cap. II. Codicis Niddah, Sed hæc omnia proprie non ſunt מכנסים Hebræorum. Id Hebræi potius dicerent חגור à חגר *cingere*, & *ſtringere*, aut etiam סינר.

VII. Non raro hoc genus veſtimenti à Græcis vocatur *αἰαξυρίδες*. Sed & hoc improprie: cum *ἀναξυρίδες* proprie ſignificent *cruralia* & tibialia, eſt enim *ξύρον crus*. Eodem ſenſu ſumuntur Gallorum *Calçones*, qua voce מכנסים apud eos exprimuntur. Non tantum Galli hoc genus veſtimenti *des calçons* vocant, ſed & ipſi Judæi. Videatur Jachias in Danielem cap. III. XXI. ubi vox פטשין, quam vocem volunt proprie noſtras brachas ſignificare, exponit per קלצי id eſt *calçon*. Optime quidem ſi formam & uſum hodiernum ſpectemus, nihil enim aliud ſignificant Italorum *Calzi* & Gallorum *Calçones* quam feminum velamenta, & quidem ea quæ infra alia geſtantur, ideo Belgis **onderbroek**. Si tamen ad vocis Etymologiam attendamus, proculdubio male dicuntur *Calçones*, cum illa vox à calceis aut caligis deducta ſit, quæ nihil aliud ſignificant quam pedum tegumenta, ut vel ex veſte illa Imperatoris conſtat, unde & *Caligula* dictus, quæ pedem veſtiebat, non autem femina, quemadmodum id ex Tacito Annal. lib. I. aliiſque facile probari poteſt. Eadem etiam voce *caliga* uſus eſt vulgatus,

Interpres

Interpres ſane doctiſsimus, in exponenda voce ὑπόδημα, quod calceum ſignificat. Sed quoniam hodie Gallorum *Calçones* etiam ſignificant feminalia, ſive brachas, & quidem illas quas carni proximas & infra cætera veſtimenta gerimus, Sacerdotum מכנסים optime *Calçones* dicuntur ab interpretibus Gallicis: cum non tantum femina velaverint; ſed & interiores veſtes fuerint, infra ſcilicet tunicam abſconditæ.

VIII. Et ipſæ *bracha* idem ſæpe ſignificant. Nam apud veteres aliquando nihil aliud ſunt quam tibialia, crurum & pedum tegumenta, pedules, & crurales faſciæ. Epiphanius de Catarrhis: *τὰ δὲ ἄλλα, πόδεια ὡς εἰπεῖν, τὰ ἐξ ἱματίων γεγενημένα, ἃ παρά τισιν ὀδώνια κέκληται, ἢ βράκαι, χερσὶ περιτιθέασιν, δακτύλους δὲ τοῖς ποσίν. Quantum ad reliqua, pedules, uti dicitur, ex veſtimentis facta, quæ à quibuſdam Odonia vocantur, aut bracha, manibus induunt, annulos autem pedibus.* Ubi per *brachas* Epiphanius proculdubio intelligit faſcias illas, quibus crura & pedes velare ſolebant veteres. Idem per brachas intelligit Interpres Juvenalis, cum dicat: *tubruci*, quod tibias bracaſque tegunt. Eſt enim poſteriorum ævorum Latinis *tubrucus* quaſi *tibiarum roccus*. Ex his omnibus patet, omnia iſta veſtimenta, quæ aliquo modo crura, & femina tegebant, veteribus dicta fuiſſe, *feminalia, brachas, ſubligacula, ſuccinctoria, ventralia, caligas*, περισκελῆ, ἀναξυρίδας, διάζωμα & περίζωμα. Hinc apud Heſychium & Suidam eadem ſignificatio omnibus attribuitur. Φιμινάλια, περισκελῆ & βράκια. Uſus tamen voluit, ut fere omnes iſtæ voces adhibitæ fuerint, ad ſignificandum certum aliquod veſtimentum, quod hodie *feminalia*, Gallice *Calçons* & *haut-de chauſſes*, Germanice Bruch/ Italice *bragas* & *brayes* vocamus. Quæ primo pedem tantum aut crura ve-

labant, ſed tractu temporis adhibitæ ſunt ad ſignificanda veſtimenta quæ fere totum corpus inferius veſtirent. Sic à *ξύρῳ crure* brachæ dictæ ſunt *ἀναξυρίδες*. Ita & hodie Germanis & Belgis eædem brachæ vocantur buxen & **boxen** / à *baxea* certo aliquo genere calceamenti, de quo vide apud Plautum.

IX. Ut autem formam מכנסים noſtrorum Sacerdotum melius caperemus, primum obſervabimus quas partes corporis debuerint tegere, deinde cætera, quæ ad eorum ſtructuram pertinent, examinabimus. Inferius igitur corpus tegebant, aut ſi mavis, medium corpus paulo infra mammillas ad genua uſque. Moſes quidem Exodi XXVIII. verſu XLII. dicit brachas illas initium ſumpſiſſe ממתנים *à lumbis*; ſed illud à multis doctoribus ita explicatum fuit, quaſi circa cor conſtrictæ fuerint. Ezechiel Propheta cap. XLIV. XVIII. de feminalibus Sacerdotum ſic loquitur: ומכנסי פשתים יהיו על מתניהם לא יחגרו ביזע *Et feminalia linea erunt ſuper lumbos eorum; Non cingentur in ſudore.* Jarchius ad hæc verba quidem animadvertit: Deum Sacerdotibus veſtitu laneo interdixiſſe, ideoque juſſiſſe ut eſſent פשתים *linea*; quia lana facile ſudorem excitat in corpore. אסרה inquit, התורה לכהנים מלבושי צמר כי הצמר סזיע הגוף ומזיע את הבשר: *Lex vetuit ne Sacerdotes veſtes laneas geſtarent, quia lana ſudorem excitat in corpore, unde caro ſudore inquinatur.* Eodem ſenſu hunc locum intellexit Junius & alii bene multi. Aquilæ ſecunda editio *Buza* habet, ut obſervat Hieronymus: putatque hoc ſignificare: Sacerdotes non eſſe cingendos violenter, arcte atque conſtricte inſtar vinctorum: ne in miniſteriis ſacerdotalibus inhabiles fierent &c. in qua ſententia videntur etiam fuiſſe Septuaginta; habent enim *βίαν*. *Non accingentur violenter.* Nihilominus aliam etiam habet explicationem: ſcili-

ſcilicet id intelligendum eſſe ne cingerentur in loco ubi ſudant: ut locus cincturæ per Prophetam indicaretur, non ſupra axillas, nec infra lumbos. שנינו בבריתא אין חוגרין במקום שמזיעין לא למעלה מאצילים ולא למטה ממתניהם שהוא מקום זיעה אנ לא שו"וירא בלע"ז *Diſcimus ex traditione exotica: Non cingentur in loco ubi ſudant. Non ſupra axillas, nec infra lumbos, quia ibi eſt locus ſudoris, barbare,* EN L'A SVEVR. Kimchius Prophetam eodem modo explicat: פי' ר'זל לא יחגרו במקום שמזיעין כדתניא כשהם חוגרים אינם חוגרים לא למטה ממתנים ולא למעלה לאציליהם אלא כנגד אצלי ידים: *Doctores noſtri beatæ memoriæ hoc exponunt*, non cingentur in loco ubi ſudant, *ſecundum traditionem: quando cingunt, non cingunt ſe infra lumbos, nec ſupra axillas, ſed circa axillas.* Hæc traditio totidem verbis reperitur in Gemara Maſſechet Sevachim, cap. 11. Ad iſtum locum in Gemara Jarchius animadvertit *locum ſudoris* eſſe in lumbis, & in axillis: שהבשר נכפל על הבשר ומתחמם ומזיע *quia caro duplicatur, ut incaleſcat, & facile ſudet.* Pergit Jarchius & explicat quid ſit כנגד אצלי ידיהם *circa axillas* nempe: על צלעותיהן כנגד המרפק: *Ad coſtas circa humeros.* Optime igitur Chaldæus hæc verba לא יחגרו ביזע ſic παρα-φράζει. לא יזרזון על חרציהון אלהין על לבבהון ייסרון *Non cingent ad lumbos, ſed ad cor ſuum cingent.* Hæc quæ ita diſputantur de loco cincturæ, quidam intelligunt de balteo tantum, ut ex gloſſis Jarchii Codice *Sevachim* cap. 11. conſtat: nihilominus idem etiam intelligi putant de loco ubi ſtringuntur feminalia; non ſolum ea de cauſa, quod quidam crediderint hoc debere intelligi de veſtibus lineis, non autem de laneis, quia laneæ ſudorem facile excitant: ſed etiam quia Maimonides exſertis verbis dicit, loco modo laudato, *feminalia* liganda, aut

ſtringenda eſſe *circa cor.* Igitur, ſecundum has traditiones מכנסים ſive *feminalia* ſacerdotum noſtrorum conſtringi debebant ſupra umbilicum, non multum infra axillas, circa cor.

X. Inde à pectore dependebant ſacerdotum brachæ, teſtante Moſe, loco toties citato, עד ירכים *ad genua* uſque: ad finem ſcilicet feminum, ubi genua incipiunt. Hoc ſenſu explicatur à Maimonide, loco ſupra laudato. עד סוף הירך שהוא הארכובא *Ad finem feminum ubi genua.* Rabbi Levi Barſelonius Præcepto xcix. ſic commentatur: המכנסים צורתן ידוע בכל מקום והיו גדולים ממתנים עד ירכים כלומר עד הירכים שהוא הנק׳ גנוי *Feminalium figura ubique nota eſt, quorum quædam magna ſunt à lumbis ad femina, ut dicitur*: ad femina, *quæ dicuntur GENOV.* En per ירכים intelligit genua, id eſt סוף הירך *finem feminum.* Hieronymus in Epiſtola ad Fabiolam: *à noſtris dicuntur feminalia, vel brachæ uſque ad genua pertingentes.* Non erant demiſſæ infra genua ut genua includerent, ſed finiebant ſupra genua, ubi femina finiebant. Quod monitos velim veritatis ſtudioſos, ne ſibi imponi ſinant ab iis qui nobis perſuadere conantur, genua feminalibus Sacerdotum incluſa fuiſſe: quales brachas exhibent tabulæ *Leonis Iudæ*, & poſt eum *Leuſdenii* Ultrajectini Profeſſoris, qui etiam expreſſis verbis dicit, Diſſert. xxvii. *Inferne ipſa genua attingebant, imo includebant*, quod tamen nec S. Scriptura, nec Hebræorum antiquitas docet. Cur longiora eſſe non potuerint hæc feminalia docet *Aben-Ezra*: יהיו קצרים שלא יכשל בהם *erunt brevia ne impedimento ſint.*

XI. Ex his facile detegi poterit hujus vocis *Bracha*, bruch/ broeck/ *brage, brayes, βράκια*, & אברקסין ſcaturigo: ita ſcilicet dici à *Genu.* Notum eſt *genu* Hebræis eſſe

ברך

ברך *berech*, & Syris ܒܘܪܟܐ *borcho*. Hinc *bracha* fere apud omnes Europæ populos. Nam quemadmodum Græcis certum veſtimenti genus dicitur καρπωτὸν à καρπῷ & Hebræis פסים à פס (de quo nos fuſe lib. I. cap. XVI.) *vola manus*, quia manicæ iſtarum tunicarum ad volam manus uſque protractæ erant; & ποδήρης *talaris*, quia ad pedes & talos demiſſa erat, ſic & feminalia dicta ſunt *bracha* à ברך *berech*, aut Syrorum בורכא *borcho* genu, quia ad *genua* demiſſa erant. Nec à ſententia mea dimovebor, ſi quis mihi opponat, brachas ita non dici ab ipſis Hebræis, ſed potius סרבלא *ſarbala*, & פטש aut מכנסים cum tamen eadem voce ברכא videantur debere uti, ſi eſſet vox Hebræa: Deinde ipſis Hebræis & Syris, uti conſtat ex Targum Jeruſalemitano, corrupte dici אברסקין pro אברקסין aut potius pro ברקסין à Latino aut Græco *bracca*, βράχια, ut & Latine פמלניא corrupte *feminalia*; nam hoc non obſtat quo minus illius origo ſit Hebræa. Quis neſcit quam miſere voces ſoleant mutari & corrumpi ſucceſſu temporis? Infinita exempla adferre poſſem ad demonſtrandum, origines & ſcaturigines vocum, linguarum, & artium, in natali ſuo ſolo ſæpe exaruiſſe, cum tamen alibi ex iis, quaſi rivuli, aut potius ſtagna quædam ſuperſint: ut non mirum eſſet, ſi diceremus feminalia aliquando ab Hebræis etiam *brachas* dictas fuiſſe, eandemque vocem poſtea à multis populis receptam & conſervatam fuiſſe, apud Hebræos autem interiiſſe tractu temporis, ſuccedentibus apud eos aliis vocibus. Sed non plane interiit vox *bracha* apud Hebræos: eſt enim Talmudicis, ut videre eſt, *Maſſechet Kelim* cap. XXVI. Miſna III. ברכייר corium ſive *ventrale* opificum (Belgice **een Schoots-vel**) quod ad genua demittitur, aut *quod genua tegit*, ut habet gloſſa.

Hinc patet male vulgo ſcribi *braca* & pejus *bracca*; potius ſcribendum eſſe *bracha*, quemadmodum etiam in optimis Codicibus Ciceronis *brachati* & *bracha* legitur. Manifeſtum etiam eſt, Iſidorum Orig. lib. xix. c. xxii. erraſſe, cum crediderit: *bracas* dici *quod ſint breves*, quaſi eſſet vox Latina. Optimo tandem jure Salmaſius ad *Tertull. de Pallio*, cap. i. carpit eos, qui hanc vocem Gallicam putarunt, ut Diodorus Siculus & alii. Sed peſſime magnus vir ipſe deceptus eſt, eodem loco, ubi contendit vocem iſtam eſſe Græcam. Fefellit eum proculdubio doctiſſimus Caſaubonus in vita Auguſti, ubi eandem ſententiam docuerat.

Utut ſit, mihi perſuaſiſſimum eſt, vocem *bracha* eſſe Hebræam, à ברך *berech* genu, quia ſcilicet ad genua demittebantur. Fateor tamen apud Antiquos etiam in uſu fuiſſe brachas, quæ ad talos uſque dependebant, immo quæ totum pedem & crus ſimul & femina velabant, quales hodie habent Nautæ & alii, præſertim in frigidioribus Regionibus, Italis *Calze marinareſche.* Ejuſmodi brachas forte intellexit Hieronymus ad cap. iii. Danielis verſu xxi. ubi סרבלין *bracha* dicuntur, Symmacho *ἀναξυρίδες, quibus crura tegebantur, & tibiæ, quaſi crurales & tibiales appellatæ ſunt*, forte quia femina & crura ſimul tegebant. Scythas alioſque populos Septentrionales brachas geſtaſſe, quæ totum fere corpus tegebant, docet Pomponius Mela de Situ Orbis lib. ii. cap. i. *Totum brachatum corpus, &, niſi qua vident, etiam ora veſtiti.* De iiſdem Ovidius lib. iii. Triſt. Ecl. x.

Pellibus & ſutis arcent mala frigora brachis,
Oraque de toto corpore ſola patent.

Tales brachas ex pellibus animalium vidimus magna copia Fliſſingam advectas ex freto Davis, anno CIↃ IↃC LVII.

LVII. toti corpori, à calce ad caput uſque muniendo aptas. Nec multum ab his differunt *Suevorum*, ſive *Suaborum* brachæ in Germania, apud alios populos plane ridiculæ. Eodem plane modo brachata conſpicitur ſtatua illa gauſapata, Regis Parthorum, ubi brachæ apparent ad talos uſque demiſſæ. Vide Ferrarium de Re veſt. parte II. lib. I. cap. VIII. Hæc fortaſſis cauſa fuit, quod apud veteres brachæ & feminalia aliquando cruralia & pedules ſignificaverint, ἀναξυρίδες autem & caligæ, & cruralia brachas; cum non raro idem veſtimentum & femina & crura & pedes ſimul veſtiverit. Ne autem his multum inhæreamus, certum eſt Sacerdotum *brachas* ita dictas fuiſſe à *genu*, quod ſcilicet ad genua pertingerent.

XII. Apertæ eſſe ſolent brachæ ad infimum ventrem ad emittendam urinam, &, (honos ſit auribus) ad anum, ad exonerandam alvum; cujus formæ ſunt hodie feminalia noſtrarum mulierum, & quorundam virorum. Talia in uſu fuiſſe apud Orientales populos ante multa ſæcula, colligi poteſt ex Codice Niddah cap. II. ubi aperturam anteriorem. circa verenda vocant בית הערוה *locum verendorum*, poſteriorem autem בית הנקב *locum foraminis*. Audiamus Jarchium ad locum iſtum. בית הנקב וכית הערוה דרכן היה לעשות הנקבים במכנסים כנגד בית הערוה להשתין מים מחוץ דרך שם וכו כנגד בית הרעי וכשגוסר לקשור הוקב ברצועה וסותמו Locus ani, & locus verendorum. *Mos erat ut foramina* (ſive aperturas) *facerent in feminalibus, è regione verendorum, ad emittendam urinam foras, eodem modo fieri ſolebat è regione ani; qua re facta, foramen ligabant & claudebant ligulis.* Poſſet aliquis dubitare an Sacerdotum brachæ etiam non habuerint ejuſmodi aperturas, cùm dicat Joſephus Antiq. lib. III. cap. VIII

cap. VIII. Διάζωμα περὶ τὰ αἰδοῖα ῥαπτὸν. ἐκ βύσσου κλωστῆς εἰργνύμενον ἐμβαινόντων εἰς αὐτὸ τῶν ποδῶν ὥσπερ ἀναξυρίδας. ἀποτέμνεται δὲ ὑπὲρ ἥμισυ, καὶ τελευτῆσαν ἄχρι τοῦ λαγόνος περὶ αὐτὴν ἀποσφίγγεται. *Subligar circa verenda commiſſum. Factum ex byſſo retorta, cui inſerunt pedes (quod pedibus inſcendunt) tanquam cruralibus. Diviſum uſque ad medietatem, ſed circa ilia conſtrictum.* Ita hunc locum verto: cum Gelenii verſio mihi minime placeat: non enim exprimit mentem Joſephi. Quid, quæſo, intelligit per ſuas *dimidiatas bracas?* Nec magis arridet verſio Gallica doctiſſimi *Arnoldi Andillenſis*: cum locum iſtum admodum parce verterit; quod factum puto, non tantum quod in Hebraicis peregrinus fuerit (cum tamen nonniſi in Hebræorum ſcriptis verſatiſſimum admittam, qui nobis Joſephum accuratè interpretaretur) ſed etiam quod non ſatis attenderit ad verba Græca. Sic ille, *Celui qui doit officier eſt obligé ſuivant la loy, d'être pur & chaſte, & vetu* (ubi ad verba, quæ allegavimus pervenit) *d'un habit nommé Manachaz, c'eſt à dire qui ſerre fort. C'eſt une eſpece de calçons de lin retros, & qui s'attache ſur les reins.* His verbis quidem docet Sacerdotem veſtitum fuiſſe feminalia, ſed nec formam, (quod tamen obſervari debuit, cum in rebus ſacris minima etiam ſint notanda) expreſſit, nec Joſephi mentem intellexit. Nihil jam dicam quam male cum cæteris interpretibus retineat vocem *Manachaz* Græce μαναχασὴ, cum vocem iſtam corruptam ex Hebræo debuerit emendare, & ſcribere μιχνεσὴ aut minimum μάχνασῃ à מכנסי. Quorſum quæſo illud addit? *C'eſt à dire qui ſerre fort.* An Joſephus id voluit his verbis? βούλεται δὲ συνακτῆρα δηλοῦν. Male vertuntur: *C'eſt à dire qui ſerre fort*: eſt enim συνακτὴρ nihil aliud quam *ſubligaculum, conſtrictorium*: aut tale quid. Cætera

ra

ra multa, quæ maxime erant notanda in deſcriptione feminalium, quam nobis dat Joſephus, alto ſilentio præteriit, quod cuilibet patebit, ſi ad Græca attendat. Ut ut ſit, ſi Joſephus nôn erravit, quemadmodum hac in re errare non debuit, cum ipſe fuerit Sacerdos, & ejuſmodi veſtibus in miniſterio ſæpe veſtitus, manifeſtum erit, cujus formæ fuerint feminalia noſtrorum Sacerdotum: ejuſdem ſcilicet fere, cujus ſunt & hodie noſtræ brachæ. Pedes enim iis inſerere, aut potius pedibus eas *inſcendere* (utitur Joſephus verbo ἐμβαίνειν) ſolemus, quemadmodum & tibialia, aut cruralia inſcendere ſolemus. Dicuntur etiam à Joſepho περὶ τὰ αἰδοῖα ῥαπτὰ *circa verenda conſuta*, non quod revera conſuta fuerint: erant enim *opus textoris*, ſed quod circa verenda fuerint commiſſa, uti ſolent: ſed à verendis ad ilia diviſa, ad comprehendendum ventrem & clunes.

XIII. Superne ad lumbos conſtringebantur, & corpori alligabantur certis quibuſdam vittis, aut ligamentis, quæ feminalibus ita erant inſerta, ut potuerint arctari & laxari pro libitu, & pro craſſitie corporis, inſtar crumenæ, quæ aperiri & claudi ſolet: ideo כיס marſupio ſimilia eſſe dicuntur feminalia, ut videre eſt apud Maimonida Kele Hammikd. cap. VIII. המכנסים בין של כג״ בין של כה״ הם ממתנים עד ירכים שהוא למעלה מן הטיבור קרוב מן הלב עד סוף הירכים שהוא הארכובה: ושנצים יש להם ואין להם לא בית הנקב ולא בית הערוה אלא סוקבין כמין כיס: *Feminalia, ſive ſummi Pontificis, ſive cæterorum Sacerdotum, à lumbis demittuntur uſque ad finem feminum, quæ ſunt genua. Et habent ligamenta quædam. Sed nulla eſt illis apertura, nec ad anum, nec ad verenda, ſed conſtringuntur inſtar crumenæ.* Hinc fortaſſis ab Euripide *ſacci* vocantur:

— ἡ τῶν θυλάκους τοὺς ποικίλους

Περὶ τοῖν σκελοῖν ἰδοῦσα.

Quæ videbat ſaccos variegatos circa femina. ubi per *ſaccos variegatos* proculdubio feminalia intelligit; quia revera formam habent duorum ſaccorum, alias *biſſaciorum*, ſic dictorum à duobus ſaccis. Hæc autem ligamenta, quibus feminalia ſolebant corpori aſtringi, ab Hebræis שנצים vocabantur, ut patet ex capite ſecundo *Codicis Nidda*: ubi ad vocem שנצים Jarchius habet אשר לטש כעין שלנו: *quibus ligantur* (feminalia) *ut apud nos.* Et ſane notum eſt, apud nos feminalia ſolere ſtringi, certis quibuſdam ligamentis, aut nodulis, quibus pro ligamentis utimur, inſtar fibularum. Hæc autem ligamenta putamus fuiſſe inſerta ſuperiori parti feminalium, non quidem ut quaſi limbo alicui inſerta, aut adſuta fuerint, ut hodie ſæpe fieri ſolet, ſed ita ut alternis foraminibus inſerta fuerint. Cum enim feminalia fuerint *opus textoris*, non autem *opus acus*, ita debent concipi, ut omnia factâ fuerint abſque opera acus, quod priori modo tam facile non potuiſſet fieri. Hæc eſt ratio quod à figura Judæ Leonis receſſerim, & שנצים ſive ligamenta hoc modo exhibuerim, ut infra in tabula patebit.

XIV. Feminalia, quibus hodie viri utuntur, fere ejuſdem formæ eſſe ſolent, cujus ſupra docuimus ex Talmude, fuiſſe brachas quaſdam apertas utrinque, niſi quod hodie Virorum feminalia unicam tantum habeant aperturam, ſcilicet ad verenda, non autem ad poſteriora. Sunt ex Hebræorum doctoribus, qui Sacerdotum feminalia ſimilia eſſe dicunt noſtris, id eſt illis, quibus tempore ſuo utebantur. A noſtris autem brachis, quales hodie geſtamus, Sacerdotum brachæ plane diſſimiles erant; cum nullam omnino aperturam habuerint, nec

ad

ad anum nec ad verenda; ita quidem ut nec urinam emittere, nec alvum exonerare potuerint, niſi feminalibus prius exutis, ne inquinarentur. Imprimis notandus eſt locus, quem modo allegavimus ex *Maſſechet Niddah cap.* 11. ubi de mulierculis & ſacerdotibus mente læſis, (unde occaſionem arripiunt formam feminalium ſacerdotum deſcribendi) diſputant. מכנסי כהנים למה הן דומין כמין פמלניא של פרשים למעלה עד מתנים למטה עד ירכים ויש להם שנצים ואין להם לא בית הנקב ולא בית הערוה: *Cui rei ſimiles ſunt bracha ſacerdotum? Erant inſtar feminalium Phariſaorum, ſuperne uſque ad ilia, inferne uſque ad femina. Habebant autem ligamenta. Sed non habebant nec locum ani,* (id eſt, aperturam ad anum) *nec locum pudendorum.* (i. e. aperturam ad pudenda.) Nota quæſo Phariſæos ejuſmodi brachas geſtaſſe, ob pudorem atque modeſtiam: cum enim ita fuerint clauſæ undique, obſcœna non poterant detegi nec conſpici, quod forte aliquo caſu fieri potuiſſet, ſi ab anterioribus & poſterioribus apertæ fuiſſent. Phariſæi modeſti & verecundi videri volebant, cum in aliis rebus, tum maxime in veſtibus. Sed per פרשים Gemarici forte non intelligunt Phariſæos, ita proprie dictos, ſed omnes homines pios & pudicos. Gloſſa ad locum iſtum פרשים, habet צנועים *modeſtos* ſive *pudicos.*

XV. Ex his facile colligi poteſt, qua de cauſa brachæ Hebræis מכנסים dictæ fuerint: nempe à verbo נכנס *inſcendere*, ſive *ingredi*, quia veſtiri nequeunt, niſi eas quaſi inſcendamus, ut Joſephus optime utatur verbo ἐμβαίνειν, quando de brachis veſtiendis loquitur. Nec omittendum eſt מכנסים formæ *dualis* eſſe, non ſingularis, nec pluralis numeri, ob numerum feminum, quorum ſunt duo.

 Sic

Sic & Euripides θυλάκους *ſaccos* habet pro feminalibus in duali, περὶ τοῖν σκελοῖν.

XVI. Ut autem forma מכנסים *bracharum* noſtrorum Sacerdotum, prout eas ex Hebræorum traditione deſcripſimus, facilius intelligi poſsit, hac tabula eas lectori ob oculos ponere libuit.

EXPLI-

II.
I.
A
A
C
C
C
C
E
D
B
B

EXPLICATIO TABULÆ.

A. מכנסים ſive *brachæ*, aut feminalia Sacerdotum.

B. B. Ligamenta, quibus feminalia laxari & conſtringi debent. Talmudicis שנצים.

C. C. Species *limbi*, cum multis foraminibus, quibus ligamenta inſerta ſunt, uti fieri ſolet in crumena.

D. Anterior pars brachæ, abſque בית הערוה *apertura ad pudenda.*

E. Poſterior pars etiam clauſa, ſine בית הנקב *apertura ad anum.*

Secunda figura exhibet Sacerdotem brachis veſtitum.

XVII. Moſes etiam rationem exprimit, ob quam Deus Sacerdotes voluerit veſtiri brachis, ſcilicet לכסות בשר ערוה ממתנים עד הירכים: *Ad tegendam carnem nuditatis, ab ilibus ad femina.* Sane uſus feminalium eſt inferiora tegere, quod experientia docet. Cum autem ſacra pie & caſte fieri debuerint, Deus imperavit, ut Sacerdotes contegerentur, non tantum tunica, ſed & feminalibus, ne forte ea, quæ occultari debent, aliquo caſu detegerentur coram populo: nam quum Sacerdotibus ſæpiſſime incurvandum fuerit in mactandis & immolandis victimis, ejuſmodi quid facile evenire potuiſſet, niſi verenda velata fuiſſent. Tale quid accidit Aruſpici Tuſco ſacrificanti, de quo Martialis pro ſua licentia, ita jocatur: Lib. III. Epigr. XXIV.

Ipſe ſuper virides aras luctantia pronus
Dum reſecat cultro colla, premitque manu,
Ingens iratis apparuit hernia ſacris.

Ne autem idem accideret Sacerdotibus Dei Optimi Maximi,

Maximi, præceptum datum eſt, ut inferiora tali veſtimento operirentur. Notandum etiam eſt, apud populos quoſdam idololatras, morem fuiſſe ut Diis ſacra fierent nudo corpore, & quidem cum nefanda aliqua turpitudine: qualis præſertim fuit cultus Pehoris, de quo nos libro I. cap. I. aliquid diximus. Ne igitur veri Dei ſacra ſimilia viderentur Pehoris ſacris, aliorumque Deorum ſtercoreorum, ſunt qui credant, Deum juſſiſſe, ut Sacerdotes feminalibus tegerentur. Hujus autem rei rationem dat Maimonides, *More Novochim* libro III. cap. XLX. *Iam pridem noſti manifeſto cultum Pehoris illis temporibus poſtulaſſe, ut verenda detegerent; ideo juſſit Deus Sacerdotibus, ut facerent ſibi brachas, ad tegendam nuditatem tempore miniſterii, eadem etiam de cauſa prohibitum fuit ad altare aſcendere per gradus, ne eorum nuditas detegeretur.* Textum Hebræum ſupra jam allegavimus. utut ſit, factæ ſunt brachæ ſacerdotales, ſecundum legem Dei .לכסות בשר ערוה *ad tegendam nuditatem*; quæ Philo Judæus de Monarchia ſic vertit: *περίζωμα μὲν εἰς αἰδοίων σκέπην, bracha ad tegenda verenda.*

XVIII. Utrum autem Sacerdotes noſtri primi fuerint mortalium, aut apud Hebræos ſoli, qui brachas geſtabant, non auſim adfirmare. Hoc ſaltem conſtat, in tota ſacra Scriptura nullam mentionem fieri bracharum, ante tempora Moſis; immo valde veriſimile eſſe, apud Hebræos nullas fuiſſe in uſu, aut raras admodum. Tempore Noachi non fuiſſe notas, vel inde videtur poſſe colligi, quod Noachus vino ſepultus verenda detexerit, ut ſeſe ludibrio expoſuerit coram liberis ſuis, Exod. IX. Idem videtur colligi poſſe ex capite XXV. Deuteron. ubi ſub pœna diminutionis manus prohibetur, ne fœmina virum pudendis apprehenderet. Quid opus fuiſſet iſta lege

lege, ſi caſus ille non facile potuiſſet evenire? Id autem facillime fieri potuit apud Hebræos, cum nullas brachas geſtarint, ſed tunicas & pallia tantum, quæ non ſufficiebant ad tuendas partes iſtas. Videtur etiam crura ſponſi tam facile conſpici potuiſſe Cantic. capite quinto, quia temporibus illis non fuit moris ea brachis & cruralibus velari. Negari tamen non poteſt, hoc veſtimenti genus tandem etiam receptum fuiſſe à vulgo apud Hebræos. Tempore Nebucadnozoris Judæos, dum captivi erant Babyloniis, uſos fuiſſe brachis, quidem colligitur ex capite III. Danielis verſu XXI. באדין גבריא אלך כפתו בסרבליהון פטשיהון וכרבלההון ולבושיהון: Ubi סרבלין quibuſdam ſignificant מעילים *calceos*, aut בתי שוקים *cruralia*, ut obſervat Saadias. Aliis ſunt מכנסים *brachæ*, idemque eſſe volunt, quod Arabis سراويلات, quæ vox fere nihil differt à voce شراولات, qua uſus eſt Arabs, pro Hebræorum מכנסים *brachis*. Et ſane quam facile permutentur B. & V. judicium eſto penes doctos. Sed סרבלא proculdubio idem eſt, quod Græcorum σαράβαρα, quam facile enim litteræ R. & L. etiam permutentur, non eſt quod multis verbis probem. Heſychio σαράβαρα eſt ἔνδυμα περὶ τὰς κνημῖδας; ubi mallem legere cum Stephano, περὶ τὰς κνήμας, *veſtimentum circa femina*. Suidas Σαράβαρα ἐσθὴς Περσικὴ ἥν ἔνιοι λέγουσι βράκια. *Sarabara eſt veſtis Perſica, quam nonnulli brachas vocant.* Jachias tamen aliique Hebræorum Magiſtri פטשין reddunt מכנסים *feminalia*, & סרבלא veſtem ſuperiorem, quale eſt pallium, Hiſpanis *Mantillo*. At ſive פטשין ſive סרבלין ſignificent *brachas*, ſaltem ex hoc loco colligi poteſt brachas illis temporibus notas fuiſſe & in uſu, apud Hebræos & Chaldæos. Sed ſupra jam docuimus ex *Codice Niddah* cap. II. Phariſæos, cæteroſque, qui caſti & pudici

pudici videri volebant, geſtaſſe brachas, & quidem in uſu fuiſſe certum aliquod genus bracharum, quæ ad veranda, & ad poſteriora apertæ erant.

X I X. Brachas autem in uſu fuiſſe apud reliquos populos cultiores, & quidem in Regionibus calidioribus, tam facile probari non poterit. Galli quidem ut ob ſaga, ita & propter brachas celebres fuerunt, ideo *brachati* dicti. Sed apud Romanos rariſſimum fuit id genus veſtimenti, ante tempora Imperatorum: ideoque veſtimentum barbarum ſæpiſſime dicitur, quaſi ignotum cultioribus populis. Sane Julium Cæſarem brachis non fuiſſe veſtitum apparet ex Suetonio. Narrat enim Imperatorem iſtum, *ubi animadvertit, undique ſe ſtrictis pugionibus peti, toga caput obvolviſſe, ſimul ſiniſtra manu ſinum ad ima crura deduxiſſe, quo honeſtius caderet, etiam inferiore corporis parte velata.* Niſi brachis caruiſſet Cæſar, non opus fuiſſet corporis partem inferiorem tam ſolicite tegere, ut à Torrentio optime obſervatum eſt. Auguſtum quidem uſum fuiſſe tibialibus & feminalibus, teſtatur idem Suetonius, ſed non niſi tempore hiberno. Tempore Saturnini milites nullas habuiſſe brachas, colligi etiam poteſt ex eo, quod juſſerit *cum ſagis convivio diſcumbere milites, ne inferiora nudarentur.* Vide Trebellium.

Sed & Sacerdotes apud Ethnicos brachis caruiſſe quum ſacra faciebant, ſatis manifeſto patet ex Aruſpice illo, de quo Martialis lib. I I I. Epigram. XXIV. cujus *hernia* (id eſt pudenda, ut à nonnullis explicatur) *apparuit, dum pronus cultro colla reſecat.* Sunt quidem aliqui, qui nobis marmora exhibent, in quibus popæ & ſacrificuli conſpiciuntur, qui inferiora ſuccinctoriis, ſive feminalibus velata habent; ſed non ejuſdem formæ, cujus ſunt

noſtræ brachæ, aut quales erant Hebræorum feminalia. Sed de brachis veterum, qui plura videre cupit, adeat Commentaria doctiſſimi *Caſauboni* ad Suetonium, *Nigronium* de caligis & alios. Noſtrum inſtitutum erat, Sacerdotales brachas tantum deſcribere.

Cap. II.

כתנת ſecundum veſtimenti genus. Ejus præceptum exſtat Exodi xxviii. iv. *Varii interpretes. Joſepho* כתנת *à* כתנא lino. *à* כתנה *fit* χιτὼν *&* tunica. *Gallorum* hoqueton. *Error Iſidori.* Cotte *utrum à* χιτὼν, *an à* χροκωλῶ? כתנה *quibuſdam dicitur* Camiſia. *quod ab Arabum* القميص *&* قميص *non à* Camis, *nec à* χαμαὶ, *ut male Iſidorus & alii. Germanorum & Belgarum* Hemed *&* Hemd / *ab Arabum* وميص, *mutato* S *in* D, *quod frequens.* S *&* D *apud Arabos unico puncto tantum differunt.* כמז *rei collectio.* כומז *faſcia pectoralis.* כמס recondere, latere, Camaſena *Latium à* latendo. *Et* חלוק *dicitur tunica. Hinc* ein Klocke/ cloche *campana. Anglis pallium* cloake. Cloaca *à rotunda cavitate. Materia tunicæ* שש *&* בד *linum ſive byſſus. Tunicæ forma. Ad talos demiſſa. An corpori arcte adhæſerit. Joſephus allegatus.* מדו בד *Levit.* vi. iv. משולשים, מרושלים. *Tunica longior retrahi & balteo ſtringi poteſt Tunica manicata. Manicæ ad volam manus pertingebant.* κατεσφιγμένος. *Locus difficillimus & corruptiſsimus Ioſephi tentatur. Male vertitur Gallice ab Andillenſi. Tunicæ non habent ſinum, ſed amplam aperturam circa collum. Ioſephi locus examinatur cum verſione Gallica Andillenſis.* ἀρπεδόνες *quid?* ἀναδεῖν. *Tunicæ Sacerdotum, utrum habuerint fibulas. Gelenii & Andillenſis error. Tunicam funiculis ligari circa collum. Figura Tunicæ in Bibliis Gallicis. Iobi* xxx. xviii. *brevis explicatio. Tunicæ Sacerdotum textæ. Manicæ ſeorſum attexuntur. quo ſenſu? Non aſſuuntur acu. Error Maimonidæ. Licia tunicæ ſenis filis conſtabant. Figura in tunica* תשבץ. πλινθίοι, ocellatum. Samuel Lee *doctus Anglus quales figuras* τῇ תשבץ *crediderit. Eædem figuræ quæ in tunica Summi Pontificis, etiam in cæterorum Sacerdotum tunicis reperiuntur. Locus Exodi* xxviii. *verſ.* iv. *explicatur. Tabula tunicæ. Explicatio figurarum. Tunica in uſu apud plures populos.*

Eſt

Eſt antiquiſsimum veſtimentum. Varii loci allegati & explicati. Plura genera tunicarum in uſu apud veteres. Breves tunicæ. Camiſole, Chemiſette. **Hemd-rock.** *Tunica χειριδωτὸς, καρπωτὸς* manicata. *Colobia,* Κολοβὸς & Κολόβιον. *Tunica altera exterior, interior altera. Tunicæ interiores ut plurimum lineæ. Tunica talaris & manicata fœminarum habitus. Varii auctores allegati. Tunicas etiam virorum eſſe veſtimenta. Sacerdotum Gentilium quoque habitus.* Καλάσιρις *apud Euſtathium quid?* Linigeri & grex liniger.

I. Secundum veſtimenti genus, quo veſtiebantur Hebræorum Sacerdotes eſt כתנת *tunica.* Præceptum ejus exſtat Exodi cap. XXVIII. commate IV. Græci habent χιτῶνα κοσυμβωτόν. Vulgatus *tunicam ſtrictam.* Lutherus Ein engen Rock. Galli, *la chemiſe qui tienne ſerrée.* Diodati, *la tunique contrepointée.* Junius & Tremellius, *tunicam teſſellatam.* Chaldæus כתונא מרמצא. Belgæ **een Rock met oogskens.** Joſephus Antiquit. lib. III. cap. VIII. χεθομένη: ſed corrupte, ut ſolet, pro χεθόνη.

II. Si Joſepho credimus, tunica ab Hebræis dicetur כתנת propter materiam, nempe à lino, כתנא enim Hebræis *linum* ſignificat; unde fortaſſis Arabum aliorumque populorum קוטון *coton*, ſive Xylinum, Hebræis צמר גפן *lana vinea*, & Germanis Baumwol / de quo nos plura lib. I. cap. VI. Cum itaque Hebræis aut potius Chaldæis כתנא linum ſignificet, Joſephus credidit tunicam dici כתנה quaſi diceres *lineam.* Antiq. lib. III, cap. VIII. χεθομένη (lege χεθόνη) καλεῖται· λίνεον τοῦτο σημαίνει. χεθὸν γὰρ τὸ λινὸν ἡμεῖς καλοῦμεν. *Chethomene* (potius *Chethone*) *dicitur. Hoc linum ſignificat. Nos enim linum cheton vocare ſolemus.* Sed valde dubito, utrum illa revera ſint verba Joſephi, an non potius prolata fuerint ab aliquo Græculo ſciolo, qui valde amant in vocibus hoc modo

ludere. Si hoc verum eſſet, omnes Hebræorum כתנות *tunicæ* deberent eſſe lineæ : quod tamen falſum eſſe conſtat, ex tunicis Joſephi & Thamaris, quæ erant כתנת פסים tunicæ paragaudæ, pretioſis inſtitis limbiſque ornatæ, quod magis de tunica lanea intelligi puto, quam de linea. Sed ſi in ipſa voce כתנת ipſa materia etiam continetur, ut omne quod כתנת dicitur neceſſario ex lino factum oporteret, quorſum adderentur בד·פשתן·שש & Chald. דבוץ *linum* & *byſſus?* Fateor quidem, linum antiquiſſimis veſtimentis præbuiſſe materiam, & fortaſſis ante lanam, ut non mirum, ſi quis diceret, prima veſtimenta apud antiquos כתנות *linea* dicta fuiſſe à materia, & poſtea omnes tunicas cujuſcunque fuerint materiæ : cum antiquitus multa veſtimenta nomina ſumpſerint aut à materia, aut à colore, aut etiam à forma : inde tamen non ſequitur omnes tunicas fuiſſe lineas.

III. Cæterum vox כתנת à multis aliis populis adoptata eſt. Hinc Græcorum χιτὼν, & Latinorum *tunica*. Male autem *Varro* tunicam ſic dictam vult à *tuendo corpore*. Male etiam *Iſidorus* tunicam derivavit à *tono : quia*, ut ait, *in motu incedentis ſonum facit, tonus enim ſonus eſt*. Hinc & ipſum Gallorum *tunique* & *Hoqueton*. Nam quis non videt *Hoqueton* eſſe ipſiſsimum Hebræor. כתנה cum ה emphatico, quaſi הכתנה *Haketona*, aut Græcorum χιτὼν cum articulo, ὁ, ἡ, quaſi ὁ aut ἡ χιτὼν. Sed de Germanorum & Gallorum *hoqueton*, quædam etiam obſervata vide apud Stukium, *de Sacrificiis Gentilium*. Auſim fere dicere, ipſum Gallorum *cotte* etiam derivari à χιτὼν & כתנה, quicquid viri docti dixerint de κροκωτῷ.

IV. Sacerdotum noſtrorum tunica, etiam *Camiſia* dicitur ab Hieronymo ad Fabiolam, ab Iſidoro Orig. lib. XIX. cap. XXI. à Gallis *chemiſe*, & ab aliis non paucis.

Iſidorus

Iſidorus *Camiſias* ſic dici ait, quia in iis dormimus in *camis*, id eſt in ſtratis noſtris. Orig. lib. xix. cap. xxii. *Cama*, ut habet alibi, *eſt brevis lectus, circa terram: Græci enim Cami breve dicunt.* Hinc Heſychius: χαμεύνη ςιβὰς, καὶ ἡ ταπεινὴ κλινίς. καὶ χαμεύνης ὁ χαμαὶ κοιμώμενος. A *Cama* proculdubio Gallorum *Camus*, homo naſo breviſsimo, *ſimus*; niſi quis dictum velit à *Camuro*, ut obſervat doctiſsimus Menagius. Sed & ipſum *Camurum* forte nihil aliud eſt quam Græcorum χαμαὶ, ex quo etiam Galli ſuum *Camurum* & *Camus* feciſſe videntur. Quicquid alii dixerint, mihi perſuaſiſsimum eſt *Camiſiam* dici ab Arabico القميص quod tunicam ſignificat. Eſt etiam Arabibus قمّص *veſtiri, tunica indui.* Ex eodem fonte, mea quidem ſententia, fluxit Germanorum & Belgarum Hemed quaſi Hemes/ mutato S in D. quod eſt frequentiſſimum apud Orientales, eo facilius cum apud Arabas ص. S & ض D. unico tantum puncto differant. Igitur قميص Hemed / *Camiſia*, *Chemiſe*, *Camiſole*, Belgis **een Hemdt-rock**/ unum idemque eſt, quicquid dixerint Iſidorus, Scaliger, Voſsius, Ferrarius aliique Viri magni. Hæc multis conjecturis confirmare poſſem, ſi liberet. Addam tamen כמז Arabis eſſe *rei laxioris collectionem & compreſſionem*, ut rotunda fieret. Hinc כומז *Cumaz*, faſcia pectoralis, quâ mulieres mammas ſuas comprimunt. Licet igitur conjecturari, Arabis tunicam dici *Camiſiam*, quia corpus occultat & recondit, unde & *Camaſena Latium* à *latendo*, eſt enim כמס *recondere*. Deut. xxxii. xxxiv. Hebræorum Magiſtri tunicam non raro חלוק *chaluk* vocant. Ita ſane vocatur à Barſelonio. At חלוק eiſdem eſt induſium, interula ſive *Camiſia*. Maſſechet Schab. cap. xvi. חלוק dicitur, קמי"שא על בשרו *Camiſia ſuper carnem ſuam.* Conſtat præterea שמלה quæ vox non raro

interulam ſive Camiſiam denotat, etiam dici חלוק: nam pro eo quod Exodi xxii. xxvi. legimus היא שמלתו לערו Targum Jonathanis habet היא חלוק תותביה דנפלא למושכיה *Eſt induſium tegumenti ejus, quod cadit in cutem ejus.* Non poſſum quin obiter notem, tintinnabula majora, quibus hodie in templis utimur, vulgo *campanas* aut *nolas*, nomen ſuum ſortitas eſſe à voce חלוק; dicuntur enim Germanice & Belgice Ein Klocke / Gallice *une cloche.* Sed propius accedit vox Anglica *Cloake,* qua certum genus veſtimenti veluti *pallium* intelligunt. Et cum חלוק ſignificet omne id, quod eſt cavum, ego facillime inducerer, ut crederem ab eadem voce etiam derivari Latinorum *cloacam.* Itaque חלוק Klocke / *cloche, cloake* & *cloaca* unum idemque eſt.

VI. Materia tunicæ dicitur שש. Exodi xxviii. xxxix. & cap. xxxix. xxvii. Levit. autem cap. xvi. iv. vocatur בד. Sed utrumque *linum* ſignificare, ſupra pluribus in locis oſtendimus. Hac de cauſa Joſephus, ut jam modo diximus, eam χεθὸν ex Hebræo כתונה vocari putat, quia facta erat ex כתנא *lino.* Iterum intelligendum eſt linum pretioſiſſimum, ſecundum præceptum מן המובחר *ex optimo.* Hinc à nonnullis tunica *byſſina* dicitur, & à Joſepho, loco toties à nobis laudato: ἔνδυμα διπλῆς σινδόνος βυσσίνης. quæ fere verbotenus repetuntur, ut fieri ſolet, ab Hieronymo in Epiſtola ad Fabiolam. Chald. & Græci Exodi xxviii. xxxix. & Lev. xvi. iv. ubi de tunica Summi Pontificis, habent: כתונא דבוצא χιτὼν ἐκ βύσσου, *tunicam byſſinam.* Sed ne putes cæterorum Sacerdotum tunicas ex alia factas fuiſſe materia, Exodi xxxix. xxvii. legimus, non tantum Aharonem, ſive Pont. Max. ſed & filios Aharonis, id eſt, totam ſacerdotum turbam habuiſſe כתנת שש, quod iterum

Græcis

Græcis & Chaldæis eſt: χιτὼν βύσσινος & כתנא דבוצא *tunica byſſina.* Sacerdotes omnium fere populorum ſolitos fuiſſe miniſterium obire in veſtimentis lineis, ideóque tunicis lineis uſos fuiſſe, multi docent, & nos illius rei varia exempla attulimus cap. VI. paragrapho IX. lib. I.

De colore tunicarum nihil dicturus ſum, cum vel cæcis conſtet, linum ſive byſſum fuiſſe albam.

VII. Nec magna erit difficultas circa hujus veſtimenti formam. Fuit enim veſtis rotunda, undique clauſa, à collo ad talos demiſſa, & utrinque manicata. Uno verbo, tunicis noſtris interioribus, quas *Camiſias*, Gallice *Chemiſes* vocare ſolemus, non multum abſimilis. Joſephus: ἔστι δὲ τοῦτο ἔνδυμα ποδήρης χιτὼν περιεγραμμένος τῷ σώματι, καὶ τὰς χειρίδας περὶ τοῖς βραχίοσιν καλεσφιγμένος. *Eſt vero indumentum illud, talaris tunica, corpus ambiens, & manicas circa brachia adſtrictas habens.* Rabbi Levi Barſelonius, lege XCIX. הכתנת הוא כעין חלוק רב של ישמעלים *Tunica eſt inſtar Camiſiæ magnæ Iſmaëlitarum.* Dicitur autem *Camiſia magna*, cum fuerit longa, & ad talos demiſſa, unde Joſepho ποδήρης. Maimonid. Kele Hammikd. cap. VIII.: אורך הכתנות עד למעלי מן העקב *Longitudo tunicarum erat uſque ad talos.* Eadem docent Hieronymus ad Fabiolam & Iſidorus Orig. lib. XIX. XXI. Nec admodum laxa fuit, ſed τῷ σώματι περιεγραμμένος, ut ait Joſephus, qua voce videtur innuere tunicam corpori ſatis arcte adhæſiſſe. Eſt enim aliquando περιγράφειν *claudere*, *finire*, & *coërcere.* Hinc Hieronymus: *Hæc adhæret corpori, & tam arcta eſt & ſtrictis manicis, ut nulla omnino in veſte ſit ruga.* Jarchius ad Exod. c. XXVIII. v. IV. in eadem ſententia fuiſſe videtur: nam etſi expreſſis verbis non dixerit utrum arcta an laxa fuerit, carni tamen adhæſiſſe docet, quod quis intelligere poſſet eam corpori arcte adhæſiſ-

ſe,

ſe, cum τὸ סמוך illum ſenſum ferat. מעיל, inquit, הוא כמין קלוק וכן הכתנות אלא שהכתנות סמוך לבשרו: *Pallium eſt inſtar Camiſiæ, ut & ipſa tunicæ, niſi quod tunica carni adhæreat*, quod quidam ita interpretantur quaſi arcte adhæſiſſet. Hinc vulgatus *tunicam ſtrictam* habet, Lutherus ein engen Rock / & Galli *la chemiſe qui tienne ſerrée*. Hæc autem hauſta fuiſſe ex verbis Joſephi τῷ σώματι περιγεγραμμένος, vix dubito.

Animadvertendum eſt, tunicam ſacerdotalem Levit. cap. VI. verſu IV. dici מרו בר quaſi diceres *menſuram lineam*: quia ſcilicet facta erat ad menſuram corporis. Inde colligi poſſet, eam nec nimis amplam ſive laxam fuiſſe, nec nimis arctam ſive ſtrictam: eo magis cum utrumque ſacerdoti inter miniſtrandum impedimento fuiſſet. Tradunt etiam Gemarici, ſi tunica forte juſtam longitudinem exceſſerit, ut etiam in terram traheretur, licitum fuiſſe Sacerdoti ea uti, modo ad juſtam menſuram retracta, & balteo conſtricta fuerit. Maſſechet Sevachim cap. II. תנו רבנן היו מרושלים מסולקין משוחקין ועבר עבודתן כשרים: *Docent doctores noſtri, ſi fuerint trahentes*, (id eſt, ut præ longitudine in terram traherentur) *breves aut veteres, & ſi quis in iis miniſterio fungeretur, miniſterium legitimum fuiſſe.* Alias præceptum de veſtitu ſacro requirebat veſtes novas, pulchras & rugoſas inſtar veſtium magnatum. Maimonides Kele Hammikd. cap. VIII. בגדי כהונה מצותן שיהיו חדשים נאים ומשולשים כדרך בגדי הגדולים שנא' לכבוד ולתפארת: *Præcepto de veſtibus ſacerdotalibus cautum eſt, ut veſtimenta eſſent nova, pulchra & plicata inſtar veſtium Magnatum, ut dicitur*: (Exodi XXVIII.) *ad gloriam & ad ornatum.* Jarchius codice *Sevachim* cap. II. docet, legem quidem poſtulare, ut veſtes eſſent ad menſuram corporis; nihilominus iſtud non obſtare

obſtare quo minus poſſint etiam longiores eſſe, modo retraherentur: & cum τὸ מדו poſſit opponi, nodum ſic ſolvit, ואעג״ דכתב מדו בד שתהא כמדתו מצוה היא בעלמה ולא לעכב: *Et quamvis ſcriptum ſit,* מדו בד *ad indicandum veſtem debere eſſe ſecundum menſuram ejus* (ſcil. corporis) *præceptum tamen illud datum eſt abſolute, ſed non ad impediendum.* (ſcil. *ne aliter fieret*) Quamvis autem longiores veſtes licitæ fuerint, modo retraherentur ſurſum & balteo conſtringerentur: tamen non erat permiſſum uti tunica nimis brevi, quæ ſcilicet ad talos non eſſet demiſſa: debuit enim eſſe ποδήρης *talaris.* Sed nec hoc neceſſarium fuit ut ſemper ad talos dependeret, nam potuit ſurſum trahi ſupra talos & balteo ſtringi inter miniſtrandum: ſi autem per ſe fuerint מסולקין retractæ, i. e. tales quæ ad talos non dependebant, illegitimæ erant. Vide Codice *Sevachin* Capite 11.

VIII. Tunica, ut erat rotunda & clauſa undique, ſic & manicata. Joſephus: καὶ τὰς χειρίδας περὶ τοῖς βραχίοσιν κατεσφιγμένας. *Et manicas circa brachia adſtrictas habet.* Manicas habuiſſe docet etiam Maimonides Kele Hammikd. Cap. VIII. quod didicit à Gemaricis Maſſechet Joma. Cap. VII. Has manicas tradit Maimonides longas fuiſſe ad carpum, ſive ad volam manus ואורך בית של יד עד פס ידו: *Et longa eſt manica uſque ad carpum, ſive volam manus.*

Sic & Gemara loco modo citato: ומגעה עד פסת היד *Pertingit ad volam manus.* Latæ ſive amplæ erant palmum: ורוחבו כרוחב היד *Et latitudo ejus, inſtar latitudinis manus*: hæc enim latitudo ſufficiebat ad brachium commode immittendum. Non ſequitur manicas fuiſſe valde anguſtas, ut brachia quaſi arctiſſime ſtringerent; quo ſenſu Andillenſis Joſephum vertit: *elle avoit les manches*

fort étroites pour couvrir les bras. Nam illud κατεσφιγμένοι, quo reſpexiſſe videtur, non ſignificat *fort étroites, valde anguſtas*, ſed tantum *ſtrictas*. Joſephus fortaſſis hoc voluit: manicas brachiis adſtrictas fuiſſe & alligatas, certis quibuſdam ligamentis, ut hodie non nunquam fieri ſolet; nam σφίγγειν non ſignificat *anguſtum eſſe*, ſed potius *ſtringere*, ut ſi quis manipulos, & alia quæ in faſciculum collegit, ligamentis ſtringeret. Eadem voce Joſephus etiam uſus eſt, ubi de feminalibus differit, quæ *circa ilia ſtringi* docet: ſtringebantur autem certis quibuſdam ligulis, Gemaricis שנצים dictis, ut cap. præcedenti docuimus. Utrum autem ejuſmodi ligulis manicæ tunicarum quoque ſtrictæ & ligatæ fuerint, ex hoc loco Joſephi conjecturari poſſe videtur.

IX. Tunicæ noſtræ interiores quibus hodie utimur, ſinum habere ſolent ſatis amplum, à collo ad cor uſque, per quod caput tranſmittitur in veſtiendo. De hac apertura, S. Scriptura tacet in deſcriptione tunicæ. Nihilominus ſtatuendum eſt, eam ejuſmodi quid habuiſſe ad immittendum caput. De *ore capitis* in pallio Exodi XXVIII. XXXIII. plura dicentur infra, quum ad iſtud veſtimenti genus deventum fuerit. Joſephus Antiq. lib. III. cap. VIII. docet, Sacerdotum tunicas nullum habuiſſe ſinum, ſed amplam aperturam circa collum, quæ certis quibuſdam funiculis circumquaque ex oris dependentibus ligabatur & conſtringebatur. οὗτος, inquit, ὁ χιτὼν κολπῦται μὲν οὐδαμόθεν. λαγαρὸν δὲ παρέχων τὸ βρογχωτῆρα τοῦ αὐχένος, ἀρτηδόσιν ἐκ τῆς ὤας, καὶ τὸ κατὰ στέρνων καὶ μετάφρενον. ἠρτημένας ἀναδεῖται, ὑπὲρ ἑκατέραν κατακλεῖδα. μασσαβαζάνης καλεῖται. Hæc verba non uno mendo laborant: male enim Genevenſis editio habet punctum poſt μετάφρενον, quaſi periodus ibi finiretur, cum tamen jungi

jungi debeat cum ſequentibus, ut ſenſus inde elici poſſit: Deinde vocabulum *μασσαβαζανὴς* eſt corruptiſſimum, & nihil ſignificare videtur. Circa hanc vocem fateor me aliquamdiu hæſiſſe, ut fere credidiſſem pro *μασσαβαζανὴς καλεῖται* legendum eſſe *ἐν μέσῳ τῇ ζώνῃ ἀναδεῖται*, *in medio balteo ligatur*, quaſi paucis voluiſſet repetere quod jam dictum erat, nempe tunicam balteo cingi. Sed Doctiſſimus *Le Moine*, apud Leydenſes S. S. Theologiæ Profeſſor, verum ſenſum hujus vocis mihi aperuit. Legendum enim putat ex Chaldæo מסבצאנא quaſi *μεσσαβαζανὰ* pro *μασσαβαζανὴς* Sed pro משבצאנא legi etiam poſſet משובצא *μεσύβαζα*, quod cum analogia Hebrææ linguæ optime conveniret. Utut ſit, certiſſimum eſt vocem iſtam *μασσαβαζανὴς* apud Joſephum nihil aliud ſignificare quam *tunicam lacuatam*, Hebræis כתנת תשבץ Unde etiam liquet Joſephum cum cæteris Rabinis credidiſſe, non tantum S. Pontificis, ſed & cæterorum Sacerdotum tunicam lacuatam fuiſſe, quod alibi contra Doctiſſimum Anglum *Samuelem Lee* probamus. Miſerrime vertitur ille locus Joſephi ab interpretibus. Gelenius ſic habet: *Uncinis ejus ora à pectore & à tergo committuntur*, pro *ἀρπεδόσιν ἐκ τῆς ὤας καὶ τὸν κατὰ στέρνων καὶ μετάφρενον ἠρτημένας ἀναδεῖται*, quaſi *ἀρπεδόνες* eſſent *uncini*, cum potius funiculos & filamenta ſignificent, quibus res ligatur, quod vel ex ſola voce *ἀναδεῖν* (quod *ligare* funiculo aut ligamento, non fibulis aut *uncinis committere* ſignificat) colligi poteſt. Pejus Andillenſis in ſua verſione Gallica. *Cette tunique étoit ſans ply, & avoit une grande ouverture à l'entour du col, laquelle s'attachoit devant & derriere avec des agraffes, & on la nommoit Maſſabazan.* Nuſquam dixit Joſephus fuiſſe *ſine plicis*. *κολποῦται οὐδαμόθεν* ſignificat *non habere ſinum*: eſt enim *κόλπος ſinus*,

non autem *plica*. Hinc Gallis & Italis *Golphe* & *Golpho* ſinus maris, Belgis **een inham**. Suas *agraffes* proculdubio hauſit ex Gelenii uncinis. Ridiculum ſane eſſet tunicis interioribus, quæ cuti adhærent, *uncinos & agraffes* adſcribi. Mens igitur Joſephi fuit tunicam pro ſinu, circa collum magnam aperturam habuiſſe, quæ tamen funiculis conſtringeretur & utramque ſcapulam tegeret. Ex hoc loco colligi poteſt, tunicam circa collum habuiſſe ligamenta & funiculos, quibus conſtringebatur, ut collum & ſcapulæ tegerentur, quales funiculos fuiſſe in brachis jam ſupra docuimus, quos Hebræi שנציםּ vocant. Biblia Gallica Genevæ impreſsa anno CIↃ IↃ LXXXVIII. hujus tunicæ exhibent figuram, in qua quidem ejuſmodi *ἀρπεδόνες* ſive funiculi conſpiciuntur, quibus apertura circa collum clauditur aut potius conſuitur, ſed in ſcapulis tantum, cum funiculi totum collum ambire debeant, ſecundum Joſephum. Igitur tunica noſtra ad collum laxari & ſtringi potuit, ad lubitum veſtientis. Ejuſmodi etiam tunicas viris in uſu fuiſse, videtur colligi poſse ex Cap. XXX. Jobi verſ. XVIII. ברב כח יתחפש לבושי כפי כתנתי יאזרני Ad quæ verba ſic commentatur Rabbi Levi Ben Gamliel. כמו שיסוב פי הכתונת ארת הצואר כן יסיבבני חליי: *Quemadmodum apertura tunicæ collum cingit, ſic & morbi mei me cingunt*. Forte hæc voluit Jobus; quemadmodum tunica arcte nimis ſtricta collum premit & angit, ſic & à morbis & miſeriis nimis ſtringor undique.

X. Cum omnia veſtimenta ſacra fuerint מעשה אורג *opus textoris*, tum etiam tunica vera fuit *ἄῤῥαφος inconſutilis*, *ὑφαντὸς δι᾽ ὅλου tota textilis*. Exſertis verbis hoc docet Moſes Exodi XXXIX. XXVII. *Et fecerunt tunicam byſſinam opus textoris*. Ideo Maimonides & alii textam

non

non acu ſutam dixerunt, ut ſupra oſtendimus. Vide Maimonidem Kele Hammikd. Cap. VIII. Joſephum Ant. lib. III. c. VIII. ubi tunicam διπλῆν σινδόνα βυσσίνην vocat. De quibus nos plura lib. I. Cap. XVI. ubi docuimus non tantum ejuſmodi tunicas detexi poſſe, ſed etiam modum texendi oſtendimus. Gemarici quidē fatentur ipſū corpus hujus tunicæ textum fuiſſe, ſed negant manicas ei fuiſſe adtextas. Conantur igitur nobis perſuadere manicas ſcorſum textas deinde corpori tunicæ fuiſse junctas. Maſſechet Joma c. VII. בית יד של בגדי כהונה נארגת בפני עצמה ונדבקת עם הבגד ומגעת עד פיסת היד: *Manicæ veſtium Sacerdotum texuntur ſeorſum, veſtibuſque junguntur, pertingunt autem ad volam manus.* Quæ ita explicat Maimonides Halach. Kele Hammikd. Cap. VIII. בית יד שלה נארג בפני עצמו ומחברין אותו עם גוף הכתונת בתפירה: *Manicam ejus texunt ſeorſum, & corpori tunicæ aſſuunt acu.* Sed fallitur Maimonides, ut qui male intellexit Gemaram. Non dicunt Gemarici, quod ſciam, manicas corpori tunicæ *acu adſui*: ſed tantum quod *ſeorſum texantur.* Et hoc quidem veriſſimum eſt. Corpus enim tunicæ, ſecundum veterem texturam, prius detexitur, ſed ita ut ſtamen pro manicis adhæreat, ideo manicæ poſtea corpori tunicæ quidem attexuntur, ſed quaſi ſeorſum: quod ſatis manifeſto oſtendimus lib. I. cap. XVI. Erravit forſan Maimonides, quod ſuo tempore modus texendi veterum jam in deſuetudinem abierit: ut crediderit non minus quam Hieronymus aliiq; multi nulla arte fieri poſſe, ut tunica undiq; clauſa & manicata, quemadmodum nec feminalia, ſola textura abſolverentur, abſq; acus opera. Textas itaq; puto noſtrorum Sacerdotum tunicas rotundas & undique clauſas, & manicas habentes, eadem arte, qua id fieri poſſe pluribus demonſtravimus, ut non

opus fuerit manicas aſſui; quales tunicas & vidimus & jam nunc poſſidemus ex ſubtiliſſimo xylino in India mirifica arte textas, qualemque detexi curavimus in hac ipſa urbe, cum manicis abſque acus opera.

XI. Seno autem filo ſingula licia, id eſt ſex fila in unum retorta conſtabant, ut tradunt Hebræi: cum dicatur כתנת שש Exodi xxviii. xxxix. & Cap. xxxix. xxvii. Jam oſtendimus ש״ש significare filum ſexduplo retortum, non minus quam ſubtiliſſimam byſſum. Deinde מצוה מן המובחר *preceptum de optimo*, quod in omnibus ſacris veſtimentis obſervari debet, poſtulat, ſecundum Talmudicos, ut fierent non tantum ex byſſo, ſed & ex liciis ſex filis retortis.

XII. Tunica noſtra dicitur etiam תשבץ Exodi xxviii. iv. & שבצת הכתנת verſu xxxix. Verum quidem eſt in his locis id videri dici tantum de tunica Summi Pontificis. Ideo nonnulli ſolam tunicam Summi Pontificis תשבץ eſſe volunt, non autem reliquorum Sacerdotum. In hac ſententia etiam eſt Doctiſsimus Anglus *Samuel Lee*, in ſuo tractatu Anglico de Templo Salomonis Cap. ix. Et revera nuſquam expreſsis verbis Moſes dixit, tunicam omnium Pontificum eſſe תשבץ; nihilominus videtur ita dici priori loco, nempe verſu iv. capitis xxviii. cum ibi ſermo fiat, non tantum de Veſtibus *Aharonis*, ſed & *filiorum ejus*, id eſt omnium reliquorum Sacerdotum. Ut igitur מצנפת & אבנט ſunt veſtimenta omnium Sacerdotum, non minus quam Summi Pontificis, ut infra patebit, ſic & כתנת תשבץ toti Sacerdotum turbæ attribui poſſet. Hæc ſane fuit opinio Judæorum. Maimonides Kele Hammikd. Cap. viii. הכותנות בין של כ״ג בין של כהן הדיוט כשבצת היתה: *Tunica, ſive ſummi Sacerdotis, ſive cæterorum Pontificum, erant*

משבצות

משבצות id eſt, *fundis conſita*. Et Joſephi, qui eam *μασσαβαζανὴν* id eſt *μεσύβαζαν* ſive משובצא vocat, uti ſupra oſtendimus.

Quales autem figuræ fuerint השבץ, & quam male hanc vocem verterint libro primo cap. xvii. oſtendimus: nempe nihil aliud fuiſſe quam lacus, aut foſſulas angulares, quales reperiuntur in certo quodam ſtomacho, animalium ruminantium, reticulo à medicorum filiis dicto. Errarunt itaque illi qui חשבץ *ocellatum* verterunt, illaſque figuras *oculos* repræſentaſſe, in quem errorem incidiſſe animadverto Doctiſſimum *Samuelem Lee* de Templo Salomonis cap. iv. Sed hæc levia ſunt præ illis quæ mox addit Doctiſsimus Anglus חשבץ, ſive figuras illas quæ ita dicuntur *auro intextas* eſſe in Summi Pontificis tunica. Nullum ſane *aurum* reperitur in veſtibus lineis, ſed in laneis tantum. Ita revera tunica ſponſæ Chriſti erat משבצות זהב *lacuata auro*, Pſalmo xlv. De Sacerdotum tunicis hoc nuſquam legitur.

XIII. Tunica igitur Sacerdotum erat veſtimentum rotundum undique clauſum & manicatum, totum corpus à collo ad talos uſque tegens; factum ex pretioſa byſſo, ſeno filo retorta atque texta, & habens fundas intextas ad majorem ornatum. Ut autem hoc lectori clarius fieret, totam tunicam, & Sacerdotem tunicatum hac tabula exponere volui.

EXPLI-

A
B
B
C
C
D
D

EXPLICATIO HUJUS TABULÆ.

Figura prima tunicam oſtendit.

A. Ipſa tunica, ſive כתנת

B. B. Duæ manicæ.

C. Apertura circa collum, per quam caput immittitur.

D. Ligamenta ſive vittæ, Joſepho ἀρπεδόνες, quibus collo adſtringitur.

Figuræ polygonæ ſunt fundulæ ſive lacus, aut πλινθίοι tunicæ intextæ. Hebræis תשבץ.

Secunda figura ob oculos ponit Sacerdotem ejuſmodi tunica veſtitum.

XIV. Ejuſmodi tunicas receptiſſimas fuiſſe apud plures populos dubitari non poteſt. Hebræi jam inde à temporibus Jacobi Patriarchæ tales geſtaverunt; quod patet ex tunica Joſephi, כתנת פסים quam pater illi fecerat. Idem etiam manifeſtum eſt ex tunica Jobi cap. xxx. xviii. de qua nos ſupra. Tempore Davidis Regios liberos tales habuiſſe nos docet tunica Thamaris, tales enim geſtare ſolebant *filii Regum*, quod intelligo non tantum de Regibus Judæorum, ſed & aliorum vicinorum populorum, ut Ægyptiorum, Tyriorum, Aſſyriorum, & aliorum. Sed & alii præter Reges tunc temporis tales habuere: nam *Chuſcæum* tunica veſtitum fuiſſe nemo dubitabit, qui legerit cap. xv. xxxii. lib. ii. Samuelis. Sed & ſponſa Chriſti Cant. cap. v. ii. dicit ſe jam exuiſſe כתנת *tunicam*. Deinde morem iſtum tunicas geſtandi, duraſſe apud Hebræos ad tempora uſque Auguſti & Tiberii, colligi poteſt, vel ex ſola tunica Chriſti ἀῤῥάφῳ *inconſutili*. Nam Chriſti tunicam talem fuiſſe, quales erant tunicæ noſtrorum Pontificum, ego

non dubito: niſi materia alia fuerit: magis enim credibile eſt laneam fuiſſe, cum Sacerdotum tunicæ lineæ fuerint.

XV. Apud veteres duo genera tunicarum in uſu fuerunt: habebant enim tunicas breves, circa humerum deſinentes, & quæ ultra cubitum non fuerunt demiſſæ, quales Græci ἐξωμίδας vocabant, inſtar noſtrarum Camiſiarum, Gallis *une Camiſolle* & *Chemiſette*, Belgis **een Hemdtrock**. Habebant etiam alias, quæ erant longæ & ad talos demiſſæ, quas *talares* & ποδήρεις vocabant. Quædam manicas habebant, quas χειριδωτοὺς *Chiridotas*, *manicatas*, & καρπωτοὺς nominarunt. Quædam manicis carebant, quales vocabant colobia, κολοβὸς & κολόβιον, quaſi truncatas, eſt enim κολοβὸς ὁ κονδὸς *curtus*, ut habet Gloſſa *mutilus*, *truncus*. Colobia ab Iſidoro quidem longa veſtimenta, at à Caſſiano lib. 1. cap. v. brevia dicuntur, *quæ vix cubitum ima pertingunt*. Sed de his plura vide apud Salmaſium, Ferrarium alioſque, qui rem veſtiariam tractarunt. Alia erat etiam tunica *exterior*, alia *interior*. *Exterior* interiorem tegebat; ornatior & cultior ex lana, ſerico, aliquando etiam linea fuit, ſæpe varia arte texta & ornata, opere Phrygiano, arte Polymitaria, auro etiam gemmis variiſque figuris diſtincta. De hac plura infra dicemus, ubi de מעיל *pallio*. *Interior* linea fuit utplurimum, & carni proxima, ideo *induſium*, *intuſium* & *interula* dicta. Nonnius: *Induſium eſt veſtimentum, quod corpori intra plurimas veſtes adhæret, quaſi intuſium.* Ad hanc reſpicit Plautus in Trinummo: quando ait: *Tunica eſt propior pallio.* Hæc, ut dixi, ut plurimum fuit linea, & quidem ex lino puro, abſque purpura & auro. Nam cum debeant eſſe molles, ne carnem læderent, Alexander Severus, teſte Lampridio, judicavit: *in linea aurum aut purpu-*

purpuram mitti dementiam eſſe, quum aſperitati adderetur rigor. Ideo puræ dicebantur, quales erant illæ *tunicæ manicatæ lineæ Afræ & Ægyptiæ puræ*, quas D. Aurelianus populo dedit, referente Vopiſco. Ejuſmodi fuiſſe videntur *tunicæ lineæ AEgyptiæ viginti*, quas Valerianus dari juſſit Aureliano, ut habet idem Vopiſcus. Tales fuerunt & noſtræ Sacerdotales, ex lino, ſive byſſo ſubtiliſſima, talares & manicatæ.

XVI. Tunicæ autem illæ talares & manicatæ, utplurimum erant veſtimenta muliebria, ut tunica *Thamaris* filiæ Davidis, & *Sponſa* Chriſti Cantic. v. iv. Tales fuerunt veſtes *Corinnæ*, & *Semiramidis*, de quibus Ovid. Amor. lib. i. Ecl. v.

Ecce Corinna venit tunica velata recinctâ.
Qualiter in thalamum formoſa Semiramis iſſe
Dicitur.

Gellius ſane lib. vi. cap. x. & lib. vii. cap. xii. tunicas docet non tantum fuiſſe veſtes muliebres, ſed & viris dedecori. Operæ pretium cenſeo, caput illud hic integrum inſeri: eo magis cum multum luminis mihi videatur affundere rei veſtiariæ antiquæ. *Tunicis*, inquit, *uti virum prolixis ultra brachia & uſque in primores manus ac prope in digitos, Romæ atque omni Latio indecorum fuit, eas tunicas Græco vocabulo noſtri Chiridotas appellaverunt: fœminiſque ſolis veſtem longe lateque diffuſam decoram exiſtimaverunt, ad ulnas cruraque adverſus oculos protegenda. Viri autem Romani primo quidem ſine tunicis toga ſola amicti fuerunt: poſtea ſubſtrictas & breves tunicas circa humerum deſinentes habebant, quod genus Græci dicunt ἐξωμίδας. Hac antiquitate inductus P. Africanus F. vir omnibus bonis artibus atque omni virtute præditus, P. Sulpitio Gallo, homini delicato, inter pleraque alia quæ objectabat, id quoque pro-*

probro dedit, quod tunicis uteretur manus totas operientibus. Verba ſunt hac Scipionis. Nam qui cottidie unguentatus adverſum ſpeculum ornetur, cujus ſupercilia radantur, qui barba volſa feminibuſque ſubvolſis ambulet, qui in conviviis adoleſcentulus cum amatore, cum chiridota tunica interior accubuerit, qui non modo vinoſus ſed viroſus quoque ſit: eumne quiſquam dubitet quin idem fecerit quod cinædi facere ſolent? *Virgilius quoque tunicas hujuſmodi, quaſi fœmineas ac probroſas criminatur.*

Et tunicæ, *inquit*, manicas, & habent redimicula mitræ. *Quintus quoque Ennius Karthaginienſium tunicatam juventutem, non videtur ſine probro dixiſſe.* De manicatis & talaribus tunicis tanquam muliebri veſtitu, Ciceronem audivimus ſupra, ubi de *tunica paſſim.*

Sed quamvis tunica fuerit veſtis muliebris, nihilominus viris etiam uſitata fuit, cum apud Hebræos, tum apud alios populos; quod conſtat ex eadem *tunica paſſim* Joſephi, ex tunica Jobi, qua conſtringebatur, ex tunica Chriſti ἀῤῥάφῳ, & ex tunicis Chriſti diſcipulis, interdixit enim illis veſtitu duarum tunicarum; taceo quod in Novo Teſtamento toties fiat mentio τῶ χιτώνων virorum. Saltem Sacerdotes noſtri eis utebantur in ſacris.

XVII. Sed & alii ſacrificuli & ſacrificantes multarum gentium, in ejuſmodi tunicis talaribus & manicatis ſacra faciebant: quemadmodum ſacerdotes Phœnicum referente Herodiano libro quinto, ubi de ſacrificiis Elagabali, *tunicas enim lineas clavatas, talares & manicatas* habebant. De iiſdem forte Silius Italicus, quandó loquitur de Sacerdotibus Herculis Gaditani.

Ante aras cultus, velantur corpora lino.
Et Peluſiaco præfulget ſtamine vertex.

Tales fortaſſis etiam erant *Calaſires*: erat enim χαλάσι-

εις

εἰς λινοῦς χιτὼν ἱερατικὸς, *Calaſiris linea tunica ſacerdotalis*, ut habet Euſtathius in III. Iliad. Hinc veterum Sacerdotes *linigeri* & *grex liniger*. Sed de veſtibus lineis & albis plura vide ſupra lib. 1. cap. VI. & cap. XI.

Cap. III.

אבנט balteus *ubi extet. Variæ verſiones.* Balteus *vox Hebræa.* Abanet. *Mutatio literæ* L. *in* N. *Error Varronis. Chariſii ſententia.* Baltei *pellicei*, *argentei*, *aurei*, *aenei*, *& linei.* πλαμὼν, faſcia. Balteus *militaris. Sacerdotum baltei* שעטנז *mixta materia. Summi Pont. balteus die Expiationum ex lino.* λῶρος, φάσκια. *Voſſii error.* Baltei *corpus ſemel tantum cingentes.* Bertrami *error in Bibliis Genevenſibus.* Longi baltei. μίτρα, μιτροχίτωνες. Zonam ſolvere. Balteus *Sacerdot. corpus multoties cinxit. Gemara Hieroſolymitana & varii auctores. Balteus* XXXII *ulnarum. Latus* IV *digitos.* Baltei *intus cavi. Crumena.* κοιλιόδεσμος. Sector Zonarius. *Matth.* X. IX. *allegatur.* Balteus *inſtar ſerpentis exuviarum. Mens Joſephi.* Baltei *ornatus.* Bullati *Baltei*, ſtellati, puſtulati, aurati, gemmati, *Hippiæ balteus*, *Batavorum. Baltei opus Phrygionicum. Flores in balteo. Varii auctores. Squama in balteo. ſquamoſæ veſtes. Joſephi mens. in balteo* fibulæ. ὀχεὺς *Homero quid? balteus* Eumenii *Rhetoris Cliviæ. Quorundam error de fibulis balteorum Sacerdotum.* Balteus *in uſum militum.* ζώννυσθαι, *pro* ὁπλίζεσθαι. ἀμιτροχίτωνες *Homero quid? diſcincti*, εὔζωνος. חגר cingere *pro* armare. *Varia loca Scripturæ.* baudrier, port-d'êpée, zangle, **draeghant.** baltei *ad diſcernendos milites.* ſeltzeichen. Eſcharpe. *Baltei civium*, *fœminarum. Reginarum* Zonæ *apud Perſas. Provincia* Zona *dicta. Vectigal vini* Ceinture de la Reine. *Cingula fœminarum hodie in uſu.* Zonæ *virorum.* Eliæ, *Joh. Baptiſtæ. Varia loca Scripturæ. Baltei neceſſitas apud Veteres. Judæorum ſuperſtitio. Balteus ſignum roboris & ſobrietatis.* 1. *Ep. Petri cap.* I. XII. *allegat.* Sacrificantes, Sacerdotes, *&* Popæ *cincti.* Cinctuli, Cethegi. Salii *æreis balteis cincti. Candidum linteamen Apulei.* Cinctus Gabinus. *Varii auctores & nummi. Sola* tunica *cingitur, & quidem* interior. *balteo tunica revocatur ad me-*

dios poplites. Locus Codicis Sevachim *explicatur.* Modus cingendi. *balteus humero dextro impoſitus, & ſiniſtro. Militum cinctura, & civium.* **Een geſontheit.** Locus *cinctura ad pectus, circa mammas. Locus Apoc. cap. I. XIII. explicatus. Joſephi ſententia. Angeli cincti ſecundum Talmudicos. Peculiaris cingendi modus Sacerdot. Hebr. Joſephi mens. Brevis deſcriptio baltei. Tabula balteum & Sacerdotem cinctum exhibens. Explicatio tabulæ.*

I. TErtium genus veſtimenti eſt אבנט *Balteus.* De hoc vide Exodi XXVIII. IV. XXXIX. XL. & cap. XXIX. IX. & XXXIX. XXVIII. Septuaginta habent *ζώνην.* Vulgatus & Junius *balteum & cingulum.* Chaldæus המין quod etiam obſervavit Joſephus de Babyloniis: *ἡμεῖς δὲ παρὰ Βαβυλωνίων μεμαθηκότες, ἐμίαν αὐτὴν καλοῦμεν.* Arabs حزام. Lutherus ein gürtel. Belgæ **een gordel.** Galli *le baudrier.* Joſephus *ἀβανὴθ*, & Hieronymus *Abanet.*

II. Balteum veſtimenti, aut potius ornamenti, genus vetuſtiſsimum fuiſſe, & ab Hebræis ad Romanos perveniſſe, videtur poſſe colligi ex vocis etymo: *balteus* enim eſt ipſiſsima vox אבנט, diciturque *balteus* pro *abanet*, aut *abnet*, mutata tantum litera N. in L. quod valde uſitatum eſt, ut docet magnus Scaliger in ſuis notis ad vetera fragmenta de Emendatione Temp. *Labonidus* & *Nabonidus*, *Nabonaſſar*, *Labolaſſar*, *Perna*, *Perla*; ſic *πλεύμων* pro *πνεύμων*, unde & *pulmo*, *lympha* pro *νύμφα.* Chaldæis פסנטרין pro *ψαλτήριον*; Latinis *ullus* pro *unus*, *catella* pro *catena.* Et in compoſitis *collega* pro *conlega*, ut obſervat Priſcianus lib. I. Germanis & Belgis **Son** pro *Sol*: ut & **klicker** pro **knicker** / **klappen** / pro **knappen**; Gallis *aller* pro *aner* ab *anare*, & id genus ſexcenta alia. Non mirum igitur ſi dicamus *abalet* pro *abanet*, unde, addita Latina terminatione, facillime fieri poterat *balteus.*

teus. Male igitur Varro de ling. Lat. lib. iv. *balteum* dici putat quaſi *bulatum*, ſcilicet *quod cingulum fuerit ex corio bullatum.* Verius dixit hanc vocem *Tuſcam* eſſe, ut docet *Chariſius.* Sane Græcam eſſe vocem, quales ſunt pleræque cæteræ voces Latinæ, probabile non eſt: multo veriſimilius eſt Romanos iſtud vocabulum hauſiſſe ab Antiquis *Tuſcis*, qui forte veri Germani ſunt, *Tuiſci* aut Teutſchen, (quidquid Grammatici etiam dicant de thure aut Græcorum *θυσίων*) qui illud didicerunt à poſteris Noachi, unde ortum habent. Sed quis negare poterit vocabulum *Abanet* ad huncuſque diem eſſe vulgatiſsimum apud Germanos; nam quid eſt aliud Germanorum **bant** ligamentum, quam Hebræorum *Abanet?* Et quis ignorat *balteum* ſive *abanet* nihil aliud eſſe quam certum aliquod *ligamentum*, quo veſtis ligatur & ſtringitur? unde & certum aliquod genus baltei Belgis hodie **een draegbant** dicitur. Puto itaque אבנט deduci à verbo aliquo in S.Scriptura inuſitato בנט Banat, quod proculdubio ligare ſignificavit, ut & hodie apud Arabas بنت *ligare* **binden.**

III. Veterum *baltei* non omnes ex eadem materia conſtabant. Quidam enim *pellicei* erant, ſive ex corio facti, quale fuit cingulum Johannis Baptiſtæ, erat enim *ζώνη δερματίνη* Matth. iii. x & Eliæ אזור עור ii. Reg. i. viii. Ejuſmodi balteos & alios populos habuiſſe patet ex Varrone de ling. Lat. lib. iv. ubi docet *balteum fuiſſe cingulum è corio.* Tales ſunt hodie baltei noſtrorum militum, quos Belgæ **een draegbant** / Galli *un port d'epée*, aut etiam *une zangle*, quaſi *cingulum*, dicunt; ſunt enim ex corio ut plurimum. Sed & *argenteos* Balteos habebant veteres, & quidem *auratos.* Trebellius in D. Claudio: *Balteum argenteum inauratum unum.* E

aureos

aureos, Teſte Athenæo lib. v. Eo enim videtur reſpexiſſe, quando dicit: ἠκολούθουν δὲ τούτῳ παιδίσκαι πεντακόσιαι κεκοσμημέναι χιτῶσι πορφυροῖς χρυσῷ διεζωσμέναι. *Sequebantur autem quingentæ virgines purpureis tunicis ornatæ, & auro cinctæ.* vide Homerum Il. δ. & Od. κ. Ælianum, Plutarchum & alios, imprimis Apocal. I. XIII. & cap. XVI. Etiam *æneos* habebant, quales erant Saliorum, ut infra patebit. Tandem & *lineos*. Hanc videtur intelligere Pollux lib. VII. cap. XVI. per τελαμῶνα σινδονίτην: eſt enim τελαμὼν *faſcia*, aut *balteus*. Heſychius. τελαμὼν, λῶρος καὶ ὁ ἀναφορεὺς τοῦ ξίφους, καὶ τῆς ἀσπίδος, ἢ δεσμὸς, ἢ φάσκια Eodem ſenſu exponitur à Suida. Eſt igitur τελαμὼν *balteus militaris*.

IV. Noſtrorum Sacerdotum *baltei* ex varia materia contexti erant, conſtabant enim ex lino, & lana, & quidem ex lana diverſorum colorum; ex *hyacintho*, ex *purpura*, & *coccino*. Exodi cap. XXXIX. XXIX. ואת האבנט שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני מעשה רקם׃ *Et* (fecerunt) *balteum ex byſſo retorta, ex hyacinthino, ex purpura & coccino, opere plumario.* Jam plus ſatis oſtendimus quid ſit שש & quidem illud שש משזר, nempe eſſe *byſſum ſextuplo retortam*; quid תכלת וארגמן ותולעת שני ſcilicet *hyacinthinam, purpuream & coccineam lanam.* Quomodo autem Judæi משזר exponant, & quæ ſit noſtra mens, pluribus oſtendimus lib. I. capite ultimo. Docuimus enim illud שש משזר non eſſe intelligendum niſi de byſſo ſola, quam ſolam ex ſex filis retortam putamus, ut veſtium ſacrarum ſtamen eſſet. In hac ſententia quoque fuiſſe Joſephum manifeſto conſtat, Antiq. lib. III. cap. VIII. ubi de balteo: στήμων, ait, δὲ ἐστὶ μόνη βύσσος. *ſtamen ex ſola byſſo eſt.* Ejuſdem igitur materiæ fuit balteus Sacerdotum ac Ephod & Pectorale Summi Pontificis, præterquam

terquam quod his etiam aurum intextum fuerit, cum balteus non niſi ex lino & lana conſtiterit. Ut ut ſit, balteus noſter ex duplici materia conſtabat, unde & שעטנז id eſt *mixtæ materiæ*, dicitur. Et vel ob hanc ſolam cauſam Joſephus dixit, Sacerdotes ſolos mixtæ materiæ veſtes geſtaſſe, de quo vide plura, ſupra lib. I. cap. VI. Ob eandem rationem tenebantur Sacerdotes, etiam in Templo extra miniſterium, balteum deponere, cum liberum fuerit reliquas veſtes retinere; quod fuſius docebimus infra, ubi de uſu veſtium ſacrarum aliquid dicemus. Tales quidem erant *baltei* omnium pontificum, cum ſummi tum cæterorum, per totum annum, excepto unico die tantum, ſcilicet decimo Menſis Tiſri, quo die Pontifex Max. omnes veſtes aureas, id eſt laneas & coloratas deponere tenebatur ſimul cum balteo mixtæ materiæ; in cujus locum ſumebat balteum lineum, ex ſubtiliſſima & albiſſima byſſo; de quo nos plura ſuo loco. Et ſane balteus ille lineus S. Pontif. decimo Tiſri valde ſimilis erat illi, de quo modo audivimus Pollucem, quem vocat *πλαμῶνα σινδονίτην balteum byſſinum*, erat enim, ut habet Heſychius *λῶρος καὶ φάσκια, lorus, aut faſcia.* Miror tam craſſum errorem circa hæc erraſſe, toto orbe celeberrimum Voſſium, De vitiis Sermonis cap. VI. ubi docet: *balteum Sacerdotum vulgo lineum fuiſſe, byſſinum vero ſummo Sacerdoti.* Nunquam alium balteum habebat tota turba Sacerdotum quam mixtæ materiæ, ex lana & lino; nunquam alium habebat ſummus Pont. præter ſolum diem x. Tiſri.

V. Baltei ſæpiſſime non longiores erant quam ut corpus ſemel tantum ambirent, ita ut eorum longitudo ad craſſitiem corporis accommodata fuerit; Talem fuiſſe noſtrorum Sacerdotum balteum, finxit auctor ille

(quem doctiſſimum Bertramum fuiſſe, nonnulli credunt) qui Sacrum Veſtitum depingi curavit, in Bibliis Gallicis Genevenſibus. Sed longiores etiam baltei reperiebantur. Talis erat forſan ζώνη apud Poll. lib. II. περὶ θώρακος &c. ἣν ῥωμαῖοι φασκίαν καλοῦσι, *quam Romani faſciam vocant.* Eundem forſan intelligit Heſychius per λῶρον & φασκίαν, quem locum modo allegavimus. Ejuſmodi balteos videntur veteres intellexiſſe per ſuam μίτραν. Nam *mitra* non tantum eſt tegumentum capitis, ſed & *cingulum* corporis, ſive *faſcia*. Athenæus lib. XII. de iis qui Sirin incoluerunt. ἰδίως παρ' αὐτοῖς ἐπεχωρίασε φορεῖν ἀιθινοὺς χιτῶνας, οὓς ἐζώννυντο μίτραις πολυτελέσι, καὶ ἐκαλοῦντο διὰ τούτων ὑπὸ τῶν περιοίκων μιτροχίτωνες, ἐπεὶ Ὅμηρος τοὺς ἀζώστους ἀμιτροχίτωνας καλεῖ. *Apud eos patrius mos eſt, floridas tunicas gerere, quas mitris pretioſiſſimis cingunt, ideoque à vicinis vocantur* μιτροχίτωνες, *i. e. mitrotunicati, ideo Homerus diſcinctos appellat* ἀμιτροχίτωνας. Hinc apud Apollonium Argon. lib. I. dicitur μίτρην λύειν pro ζώνην λύειν. *Zonam ſolvere.* Et apud Homerum Il. Π. ἀμιτροχίτωνες ſunt *inermes* & *diſcincti*, milites qui tunicas balteo aut Zona non habent cinctas, quibus arma appenſa fuerint. Ejuſmodi igitur baltei longæ erant faſciæ & lora, inſtar certi alicujus capitis tegumenti, quod *mitram* veteres vocabant, hodie **Tulbant** apud Turcas uſitatiſſimum; Tales ſane erant baltei noſtrorum Sacerdotum, longi ſcilicet, ut corpus aliquoties ambirent. Joſephus Antiq. lib. III. cap. VIII. Καὶ λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλίξεως κατὰ στέρνων, καὶ περιελθοῦσα πάλιν δεῖται. καὶ κέχυται μὲν πολλὴ μέχρι καὶ τῶν σφυρῶν, ἕως οὐ μηδὲν ὁ ἱερεὺς ἐνεργεῖ. πρὸς γὰρ εὐπρέπειαν οὕτως ἔχει τοῖς ὁρῶσι καλῶς. *Quæ (Zona) ſemel, atque iterum, circa pectus revoluta ligatur, & ad talos uſque defluit, quamdiu non opera-*

operatur Sacerdos; quod fit propter decorem, cum ſpectantibus pulchrum videatur. Barſelonius præcepto XCIX. eadem plane docet cum cæteris Judæis. האבנט הוא כמין אזור שחוגרין בו אלא שהם היו מקיפין בו הרבה הקיפין מה שאין אנו עושין כן באזור׃ *Balteus erat inſtar cinguli quo homines ſe ſolent cingere, ſed multoties corpus ambit, quo modo non ſolemus agere cum noſtris cingulis.* Gemara Jeruſalemitana *Maſſechet Ioma cap.* VII. non ſolum longum fuiſſe balteum, ſed etiam longitudinem ejus docet. Dicit enim longum fuiſſe triginta duas ulnas. אמר רבי לוי שלשים ושתים אמה היו בו והיה מעקמו לכאן ולכאן׃ *Dixit doctor Levi* (balteus) *erat* XXXII. *ulnarum, & utrimque oblique dependebat.* Eadem plane docet Maimonides Halach Kele Hammikd. cap. VIII. Longus igitur erat אבנט ſive *balteus* triginta duarum ulnarum.

VI. Latitudo baltei noſtri quatuor digitorum erat, ſecundum Joſephum, loco modo à nobis laudato. ζώνην περιάγοντες πλατεῖαν ὡς εἰς τεσσάρας δακτύλους, *Zona cinguntur lata quatuor digitos.* Sed Maimonides, eodem loco quem modo allegavimus, tres digitos tantum latum voluit. האבנט רוחבו כמו שלש אצבעות ואורכו שנים שלשים אמה׃ *Balteus latus erat tres digitos, & longus triginta duas ulnas.* Sed non multum differunt Joſephus & Maimonides: nam uterque videtur dubie loqui de hac latitudine. Joſephus habet ὡς τεσσάρας, & Maimonides כמו שלש, quaſi dicere voluiſſent quatuor aut tres digitos. De ζώναις πλατείαις vide etiam Athen. lib. x.

VII. Non raro baltei ſive Zonæ intus cavæ erant. Athenæus lib. x ζώννυνται ταῖς κοιλίαις ζώναις πλατείαις; *Cinguntur Zonis cavis & latis.* Tale videtur fuiſſe *ventrale* quod vetus Gloſſa vertit, κοιλιόδεσμος quaſi diceres *cavum ligamentum.* Tales fuerunt proculdubio

omnes baltei aut Zonæ, quibus veteres pro crumenis uti ſolebant, & quibus pecuniam ſolebant ſervare. Vopiſcus in vita Aureliani: *Stipendium in balteo, non in popina habeat.* Ælianus de Peſcennio Nigro: *Idem juſſit ne in Zonis milites ad bellum aureos vel argenteos nummos portarent.* Gellius lib. xv. xii. *Zonas quas plenas argenti extuli, eas ex Provincia inanes retuli.* Horat. ii. Ep. lib. ii. *Ibit eo quo vis qui Zonam perdidit.* Et Plautus in Pœnulo: *Tu qui Zonam non habes* (id eſt qui pecuniam non habes) *quid in hanc veniſti urbem*, ubi magni ſumptus faciendi ſunt. Hinc *Zonam perdere*, pro *pecuniam amittere*; & *Sector Zonarius* apud Plautum in Trinummo, pro *fure*. Belgis **een Beurſe-ſnyder** / Gallis *un Coupeur de Bource.* Ejuſmodi Zonæ in quibus pecunia recondebatur uſitatiſſimæ fuerunt apud Hebræos, quod patet ex Codice Berachoth cap. ix. לא יכנס להר הבית לא במקלו ולא במנעלו ולא בפונדתו : *Ne ingredietur montem Templi cum baculo ſuo, nec cum calceis ſuis, nec cum crumena ſua.* Sane ita Gloſſa vocem פונדתו exponit. בפונדתו אזור חלול שנותנין בו מעות : Pondato *eſt cingulum cavum cui imponunt pecuniam.* Eo proculdubio reſpexit Chriſtus Matth. cap. x. ix. *μὴ κτήσησθε χρυσὸν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν.* vide etiam Marci caput ſextum. Talem fuiſſe balteum noſtrorum Sacerdotum, ſane docet Joſephus loco toties à nobis laudato. Non ſolum longum & quatuor digitos latum, ſed & intus cavum inſtar ſerpentis exuviarum, tradidit. *Διακένως δὲ*, inquit, *ὑφασμένην ὥστε λεβηρίδα δοκεῖν ὄφεως. Intus inanem textum, ut & ſerpentis exuviæ videretur.*

VIII. Veterum balteos pretioſiſsimos ſæpiſſime fuiſſe, ex iis quæ dicta ſunt ſatis patet. Erant enim argentei, aurei & byſſini. Sed & varie ornati erant. Aliquando

quando aureis bullis conſiti. Virgilius Æn. lib. IX.

—— —— *aurea bullis*

Cingula, id eſt *aureis clavis inſignita*, uti exponit Servius. Plinius lib. XXXIII. cap. XII. *Quid hæc attinet colligere, cum capuli militum ebore etiam faſtidio, cælentur argento, vaginæ batillis, baltei laminis crepitent?* Tales fortaſſis erant baltei, quos *Trebellius* de Galieno *auratos conſtellatoſque* vocat, quia ſcilicet aureis bullis quaſi ſtellis ornati erant. Sic & *Spartianus* in vita Adriani, mentionem facit *baltei ſine auro*, id eſt ſine aureis *bullis*, *ſtellis* aut *puſtulis*. Sed & gemmati erant baltei. Herodianus lib. V. de Macrino: περόνῃ τε πορπαῖς καὶ ζωστῆρι χρυσῷ πολλῷ καὶ λίθοις τιμίοις πεποικιλμένοις κεκοσμημένος. *Proceſſit fibulis & balteo multo auro & pretioſis lapidibus ornato atque picto.* Sic & *Carinus*, teſte Vopiſco, *habuit balteum etiam ſæpe gemmatum.* Hinc *baltea gemmata* vetantur in corpore Juris. Talem forſan balteum ſibi confecit Hippias, de quo Plato lib. XIX. ἐπειδὴ τὴν ζώνην ἔφησθα τοῦ χιτωνίσκου, ἣν εἶχες, εἶναι μὲν οἷαι αἱ περσικαὶ τῶν πολυτελῶν, ταύτην δὲ αὐτὸς πλέξη. *Sic & tunicæ cingulum, quod habes, dixiſti confeciſſe, precioſum & Perſicis ſimile.* Sane apud Batavos, præſertim apud Hollandorum ruſticos & artifices non eſt inſolens ejuſmodi bullatos balteos, ſive cingula, geſtare, argenteis ſcilicet canibus, leporibus, cervis, aut (ſi ſint artifices) ferris, ſecuribus, malleolis & id genus alia inſtar bullarum ornata.

IX. Sed & noſtrorum Sacerdotum baltei ſuo ornatu conſpicui erant. Sane dicuntur מעשה רקם opus *Phrygionicum, plumarium* aut *polymitum*, Gallis *brodé*, Belgis **geborduert** / & Germanis geſtickt / quemadmodum vocem רקם expoſuimus ſuo loco. Oſtendimus etiam רקם ſive *Phrygionicum* varias habuiſſe figuras acu adſutas, il-

 laſque

laſque figuras *flores* fuiſſe. Sane de balteo hoc expreſſe docet Joſephus, loco citato. Ἄνθη δ' εἰς αὐτὸν ἐνύφανται φοίνικι καὶ πορφύρᾳ μετ' ὑακίνθου καὶ βύσσου πεποικιλμένα. *Flores autem intextos habet, cocco, purpura, hyacinthino & byſſo variegatos.* Hieronymus ad Fabiolam, etiam *gemmas* habuiſſe cum floribus, docet; *Ita polymita ante*, inquit, *diſtinctum ut diverſos flores ac gemmas artificis manu non textas ſed additas arbitreris.* Sed errat doctiſsimus vir, niſi per *gemmas* intelligat *flores*, qui quodammodo *gemmas* repræſentabant, quæ ejus mens videtur fuiſſe. Fortaſſis ejuſmodi balteos floribus aut aliis figuris ornatos intelligit Homerus Iliad. κ. per ζωστῆρα παναίολον, qualis fuit *balteus* Neſtoris, eſt enim Heſychio παναίολος, παμποίκιλος *varie pictus.* Sunt qui noſtro *balteo* alia ornamenta affinxerunt, ut auctor figurarum in Bibliis Genevenſibus, qui totum balteum ſerpentum ſquamulis, inſtar *ſerpentis exuviarum* conſevit. Optimus vir proculdubio illa hauſit ex Joſephi verbis quando dicit Zonam διακένως ὑφασμένην ὥστε λεβηρίδα δοκεῖν ὄφεως. Sed hiſce verbis Joſephus non vult dicere quales fuerint figuræ baltei, ſed tantum qualis fuerit ipſius forma; ſcilicet longum fuiſſe & intus cavum, inſtar longi alicujus inteſtini, aut ſerpentis exuviarum. Quia διακένως ὑφασμένη *cava contexta* fuit Zona, ideo ſerpentis exuviarum ſimilis erat; non autem quod ejuſmodi habuerit ſquamulas, quales reperiuntur in Serpentibus. Fateor quidem veteres non raro habuiſſe veſtes, quæ ejuſmodi ſquamis piſcium aut ſerpentum ornatæ erant: quales erant *tunicæ* & *thoraces* Perſarum, apud Herodotum lib. VII. cap LXI. & Strabonem lib. XV. Et Turni & arma Palladis apud Virgilium Æneid. lib. XI. & XII. Vide etiam Rubenium de Gemma Tiberiana, & vario-

variorum Imperatorum Nummos. Sed utrum balteus noſtrorum Sacerdotum tales ſquamas habuerit, nuſquam reperio, nec puto id ex Joſepho colligi poſſe.

X. Ad Ornamenta non minus quam ad uſum baltei, pertinent etiam fibulæ. Sæpiſſime enim veterum baltei fibulas habebant, quibus extremæ partes circa corpus connectebantur, ad ſtringendam & cohibendam tunicam. Iſidorus: *Fibulæ ſunt quibus pectus fœminarum ornatur, vel pallium tenetur viris in humeris, ceu cingulum in lumbis.* Et ut baltei ornatiores eſſent, fibulæ etiam aliquando aureæ & gemmatæ erant. Sic Adrianus Cæſar, teſte Spartiano, *ſine auro balteum ſumebat, & ſine gemmis fibula ſtringebatur.* Virgilius Æn. lib. v.

—— lato quam circumplectitur auro
Balteus, & tereti ſubnectit fibula gemma.

Statius Theb. XII.

—— —— —— ignea gemmis
Cingula.

& Theb. VII.

—— —— fibula raſilis auro
Tanariam fulva mordebat Iaſpide veſtem.

Claudianus de Raptu Proſerp. lib. II.

Collecta tereti nodantur Iaſpide veſtes.

quæ non male à nonnullis intelliguntur de cingulis quibus veſtes ſtringi ſolent. Nec aliud quid intellexiſſe puto Nemeſianum in Cyneg.

Sit chlamys aurato multum ſubtegmine luſa,
Corrugeſque ſinus, gemmatus balteus arctet
Nexibus. . .

Nec aliter intelligo Homerum Iliad. Δ.

Αὐτὴ δ' αὖθ' ἴθυνεν ὅθι ζωστῆρος ὀχῆες
χρύσειοι σύνεχον.

Per

Per ζωστῆρος ὀχῆες Homerum intelligere fibulas aureas baltei vix dubito: eſt enim ὀχεὺς *retinaculum.* Euſtathius κρίκους exponit. κρίκοι οἷς δὶ ὅλου συνείχετο ὁ στρατιωτικὸς ζωστὴρ πρὸς τὸν θώρακα. Sed perinde eſt ſive *anulum* ſive *fibulam* expoſueris; cum ὀχῆες erant quibus nectebantur extremitates baltei, ut ſtringeretur tunica. Sed & ſuas figuras illæ ipſæ fibulæ habebant, in balteis, prout omnium generum figuræ in fibulis conſpici ſolent. Sic Hercules, ut tradit Horodotus lib. IV. cap. X. mulieri dedit ζωστῆρα ἔχοντα ἐπ' ἄκρης τῆς συμβολῆς φιάλην χρυσέην. *Balteum habentem in extrema commiſſura auream phialam.* Forte erat fibula phialam aliquomodo repræſentans. Ejuſmodi cingulum fibulatum & aureis bullis ornatum habet *Eumenius Rhetor*, in Cliviorum opido (modo ille verus ſit Eumenius) & quidem in extremitate aureis imagunculis ornatum, quod non vidit Friſius in ſuo Tractatu de Calceo. Hodie ſane nulli ſunt baltei ſine fibulis, & quidem aureis & argenteis, aut ſaltem æneis aut ferreis; præter balteos illos longos, qui magis *mitra* & *faſcia* dicuntur. Ejuſmodi fibulas balteos noſtrorum Sacerdotum habuiſſe, iterum credidit ille, qui figuras veſtium Sacrarum depingi & excudi curavit in Bibliis Genevenſibus. Sed cum illud nullo auctore probetur, eadem facilitate qua ponitur, etiam rejicitur. Et ſane cum Sacerdotum balteus longiſſimus eſſet, ut multoties corpus ambiret, fibulis non potuit ſtringi, ſed modo, ut in faſciis fieri ſolet, & ita quidem ut utrinque pars quædam dependeret, ut docent Joſephus & Gemara Jeruſalemitana, quod jam ſupra notavimus.

XI. Jam ſatis diximus de balteo ipſo, de ejus materia, forma & ornamentis, reſtat ut aliquid etiam dicamus de ejus uſu, & cingendi modo. Apud veteres baltea

facta

facta erant præſertim in uſum militum, non tantum ut tunicam cohiberent, ſed ut arma ex iis dependerent. Iſidorus: *Balteus dicitur non tantum quo cingitur, ſed etiam à quo arma dependebant.* Gladius enim inprimis à balteo dependebat, ut videre eſt in nummis & marmoribus antiquis, & in auctoribus qui veterem militiam deſcripſerunt. Hinc apud Virgilium Æn. lib. x. gladius vocatur

immania pondera baltei.

Eadem de cauſa apud Græcos *ζώννυσθαι* ſumitur pro *ὁπλίζεσθαι* notante Euſtathio. Pauſanias in Bœoticis *τὸ γὰρ ἐνδύναι τὰ ὅπλα, ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ ζώσασθαι*, *armis indui* (accingi) *veteres vocarunt cingi.* Sic apud Poëtas Græcos ſæpius *cingi* pro *armari* reperies. Et Homerus inermes *ἀμιτροχίτωνες*, qui *tunicas habent non cinctas*, ideo *inermes* ſunt: quemadmodum apud Latinos *cincti* & *præcincti* ſunt milites *armati* & *ſtrenui*, ut & *diſcincti* imbelles. Virgilius Æn. lib. ix.

——— ——— *& diſcinctos Mulciber Aphros.*

ad quæ Verba Servius: *Diſcinctos dicit inhabiles militiæ: Omnes enim qui militant, cincti ſunt. aut certe inefficaces: ut contra præcinctos ſtrenuos dicimus. Horat. Altius ac nos præcinctis unum. Unde & Græce εὔζωνος appellatur, non qui bonam zonam habet, ſed qui eſt ſtrenuus.* Vulcatius in vita Avidii Caſſii: *quum tales inter præcinctos habeas*, id eſt inter *milites.* Eundem uſum balteum habuiſſe apud Hebræos, certiſſimum eſt. Vide Eſ. cap. XXII. XXI. *Et induam eum* (Eliakimum) *tunica tua, & balteo tuo, & dominationem tradam in manum ejus*: quod omnino de cinctura militum intelligendum eſt. Vide etiam II Reg. III. XXI. & Ezechielem XXIII. XV. Hinc חגר כלי מלחמה *cingere inſtrumentis bellicis* eſt *armare.* I Sam. II. IV. Sic

& אזר & חגר *cingere* ſæpiſſime ſumuntur pro *armare.* II. Sam. XXII. XL. & alibi. Eodem plane modo, ut apud auctores Græcos & Latinos, *cingere* & *armare*, *cinctus* & *armatus* idem eſt. Eodem ſenſu Apoſtolus ad Epheſios cap VI. credentes ad ſpiritualem militiam vult ut eſſent περιζωσάμενοι τὴν ὀσφῦν ἐν ἀληθείᾳ. Hodie nemo pro milite habetur qui non eſt cinctus. Hinc noſtrorum militum *baudrier*, *port-d'épée*, & *Zangle*, & Belgarum **Draegbant.** Non tantum habebant balteos milites ut arma ab iis dependerent, ſed etiam ut dignoſcerentur ſub qua legione militarent, & ut numerus legionis hac via cerneretur. Iſidorus: *Balteus cingulum militare eſt dictus, propter quod ex eo ſigna dependent, ad demonſtrandum legionis militaris ſummam, id eſt, ſex milium, ſexentorum, ex quo numero & ipſi conſiſtunt. Vnde balteus dicitur, non tantum quo cingitur, ſed etiam à quo arma dependent.* An non eundem uſum & hodie habent baltea noſtrorum militum? Nam forma & colore balteorum milites ſimul & eorum legiones dignoſci ſolent. Tales ſunt omnino baltei noſtri, præcipue equitum, unde & Germanis ein Feldzeichen / quaſi diceres *ſignum exercitus*, aut *legionis*, Gallis *une Echarpe.*

XII. Interim non ſolum milites baltea gerebant, ſed & reliqui cives cujuscunque ordinis. Imprimis autem apud antiquos ornatus erat mulierum, cum mulieres ſolæ tunicas gerere ſolerent. Sane fœminas apud Hebræos balteos & cingula habuiſſe patet Proverb. XXXI. XVII. Et Eſ. XXII. XXI. ubi Urbs Jeruſalem introducitur ſub perſona fœminæ, & *cincta* dicitur. De fœminis & Virginibus ſæpiſſime dicitur quod cinctæ fuerint ſacco. Vide Joel. I. VIII. & alibi. Apud Græcos & Romanos adeo vulgare erat, ut fœminæ balteo & zona cingerentur, ut

ζωστῆρα

ζωστῆρα λύειν & *ζώνην λύειν*, *zonam ſolvere* diceretur pro pudicitiam deponere. Homer. Od. λ. *λῦσε παρθενίην ζώνην*. In Epigram. veteri de *Diana λεγνωτὸν ἀναζωσθεῖσα χιτῶνα*. Ideo *muliebriter cincti* dicuntur *imbelles*. Curtius lib. III. *Et zona aurea muliebriter cinctus acinacem ſuſpenderat, cui ex gemmis erat vagina.* Veneri balteum etiam attribuit Apulejus lib. 11. Metamorph. Ovidius Corinnam cinctam fuiſſe quoque canit:

Ecce Corinna venit tunica velata recincta.

Adeo verum eſt mulieres zonas geſtaſſe, præſertim Reginas & Principum uxores, ut etiam pulcherrimarum urbium atque Provinciarum integri reditus in ornamentum zonæ deſtinarentur. Plato in Alcibiade I. *ἐπεὶ ποτ' ἤκουσα ἐγὼ ἀνδρὸς ἀξιοπίστου ἀναβεβηκότων παρὰ βασιλέα, ὡς ἔφη, παρελθεῖν χώραν πάνυ πολλὴν καὶ ἀγαθὴν ἐγγὺς ἡμερησίαν ὁδὸν, ἣν καλεῖν τοὺς ἐπιχωρίους ζώνην τῆς βασιλέως γυναικός. εἶναι δὲ καὶ ἄλλην ἣν αὖ καλεῖσθαι καλύπτραν. καὶ ἄλλους πολλοὺς τόπους καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς εἰς τὸν κόσμον ἐξῃρημένους τὸν τῆς γυναικὸς, καὶ ὀνόματα ἔχειν ἑκάστους τῶν τόπων ἀπὸ ἑκάστου τῶν κόσμων. Retulit nobis vir quidam fide dignus, unus eorum, qui ad Regem* (Perſarum) *profecti erant, ſe integrum fere diem peragraſſe magnam & fertilem Provinciam, quam incolæ vocabant* ZONAM *Reginæ: eſſe etiam aliam nomine Calyptram, atque ita multas alias regiones pulchras & optimas ad Reginæ ornatum deſtinatas: nomina etiam habere ſingula loca, à ſingulis ornamentis.* Athenæus lib. I. de *Antylla* urbe, dicit Reges Ægyptiorum & Perſarum eam dediſſe *ταῖς γαμεταῖς εἰς ζώνας, uxoribus ad cincturam.* Quæ etiam animadvertuntur à Cicerone in Verrem lib. v. *Solere ajunt barbaros Reges Perſarum ac Syrorum plures uxores habere: his autem uxoribus civitates attribuere hoc modo: Hæc civitas mulieri Redimiculum præbeat: hæc in*

 collum,

collum, hæc in crines. Sic & Muretus tradit Lutetiis Pariſiorum vectigal quoddam vino impoſitum eſſe, quod vulgo CINGULUM REGINÆ vocatur, Gallice CEINTURE DE LA REINE. Plura, ſi placet, vide apud Muretum *Var. Lect.* lib. xv. cap. x. Briſſonium *de Regno Perſarum*, & Menagium in voce *Ceinture de la Reine*. Nihil dicam de cingulis, aureis, argenteis inſtar catenarum, purpureis acu pictis, & gemmatis, quæ & hodie noſtris uxoribus & virginibus ornatui ſunt, per Germaniam, Belgium aliiſque in locis per Europam.

XIII. Quemadmodum autem tunica à fœminis ad viros pervenit, ita & *balteus* ſive *zona*. Hunc morem vulgatiſſimum fuiſſe apud veteres Hebræos, ſatis manifeſto patet ex cingulo *Eliæ*, & tot aliis, de quibus mentio fit in veteri Teſtamento. Ut & ex cingulo *Iohannis Baptiſtæ*, & illorum Angelorum de quibus Johannes in ſua Apocal. cap. I. XIII. & cap. XV. VI. Sed nihil familiarius apud Judæos, tempore Chriſti, quam cingulum geſtare: præſertim ſi quis iter eſſet facturus; quod vel inde patet quod Chriſtus Johan. XXI. XVIII. Petro dixerit: ὅτε ἦς νεώτερος, ἐζώννυες σεαυτὸν, καὶ περιεπάτεις ὅπου ἤθελες. Hinc inter alia præcepta quæ Judæis data erant, de comedendo agno Paſchali, juſſi erant quoque ut *lumbos cinctos haberent*. Exodi XII. cum enim veteres tunicas geſtarent longas & talares, balteo opus habebant ad continendam & ſtringendam tunicam, & ſimul ut eam ſurſum retraherent ne ad pedes deflueret, & inceſſum inhiberet. Deinde ſi cogitemus veteres non habuiſſe brachas, ſed plerumque unica tantum tunica incedere ſolitos fuiſſe, aut plurimum pallio aut ſatis laxa toga ſupra tunicam indutos, quo fieri poterat, ut ea, quæ non eſt honeſtum nominare, facile detegerentur & conſpicerentur,

rentur,

rentur, contra bonos mores, non erat de nihilo tunicam zona comprimi atque ſtringi ne occulta detegerentur. Interim Judæi ut ſunt ſuperſtitioſi, & ut ſolent omnes patrios mores in religionem convertere, quo ſanctius obſervarentur, ad hunc uſque diem balteis corpus cingere ſolent, etſi iiſdem veſtibus ac nos utantur, ad tegendum omnes partes corporis: eo uſque ſuperſtitioni indulgent, ut etiam puerorum togulis à tergo zonulas adſuere aſſueverint matres. Oportere enim ajunt ut coram Deo diſcrimen fieret inter cor & pudenda, cavendum præterea eſſe ne cor inter orandum pudenda intueatur, ac in malas cogitationes incidat. Tandem etiam credunt hac ratione ſe moneri, quod robore Dei accingantur, contra quoſcunque inimicos mentis & corporis: ideo mane, dum ſeſe balteo cingunt, hanc precatiunculam deblaterare ſolent: ברוך אתה יי אלהינו מלך העלם אשר חגר ישראל בגבורה: *Laudatus ſis tu Domine Deus noſter, Rex mundi, qui Iſraëlem robore cingis.* A ſanioribus tamen cingulum adhibetur tanquam gulæ frenum, ut inde admonerentur à mundanis voluptatibus abſtinendum, & ſobrietate utendum eſſe. quo reſpexiſſe videtur Petrus 1 Ep. I. XIII. ubi credentes monet ut eſſent ἀναζωσάμενοι τὰς ὀσφύας τῆς διανοίας, νήφοντες. vide etiam Epheſ. cap. VI.

XIV. Cum autem homines omnium ordinum & ſexus balteis cingerentur, tum & maxime *Sacrificantes, Sacerdotes*, & *Popæ*. Sic Suetonius *Caligulam* docet *ſuccinctum fuiſſe Poparum habitu*: modo tamen per illum Poparum habitum non intelligat, certum aliquod genus tunicarum, quæ ad pectus ſtringi ſolebant, ſuperiori parte corporis manente nuda; qualem habitum repræſentant marmora antiqua, imprimis Choulius de Reli-

gione Romanorum, non uno in loco. Docet etiam Porphyrius, *cinctum* genus tunicæ eſſe, infra pectus aptatæ, à quo *cinctutos Cethegos* Horatius vocaverit:

Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Continget.

Vide ad locum iſtum Caſaubonum. Plutarchus in Æmilio deſcribens apparatum ſacrificii: *οἱ δ᾽ ἄγοντες αὐτοὺς νεανίσκοι, περιζώμασιν εὐπαρύφοις ἐσταλμένοι, πρὸς ἱερουργίαν ἐχώρουν. Ducebant autem eos* (boves) *adoleſcentes prætextis cingulis ornati ad ſacrificium.* Dionyſius Halicarnaſſæus Antiq. Rom. lib. II. Salios, neſcio quibus æreis balteis cinctos docet. χιτῶνας, inquit, *ποικίλους χαλκείαις μήτραις κατεζωσμένοι. Tunicas variegatas aneis balteis ſtrictas habebant.* Apuleius de Aſino aureo lib. XI. ubi de Sacris Iſidis: Sacerdotes, quos antiſtites ſacrorum proceres vocat, docet habuiſſe; *candido linteamine cinctum pectorale.* quod quidam intelligunt de tunicis iſtis, de quibus jam modo mentionem fecimus, quibus inferior pars corporis tantum velatur. Non eſt etiam ſilentio prætereundus peculiaris ille ritus cingendi, qui in uſu erat apud Romanos, & quem *Cinctum Gabinum* vocabant: quo ſcilicet cingi ſolebant Conſules in reſerandis Jani portis, in indicendo bello, in condenda aliqua urbe, & in faciendis ſacris. Virgilius Æn. lib. VII.

Ipſe Quirinali trabea cinctuque Gabino
Inſignis reſerat ſtridentia limina Conſul.

Qualis autem fuerit ille *Cinctus Gabinus*, & quænam illius origo, ad hunc locum clariſſime docet Servius; *Gabinus Cinctus*, inquit, *eſt toga ſic in tergum rejecta, ut una ejus lacinia à tergo revocata hominem cingat. Hoc autem veſtimenti genere utebatur Conſul bellum indicturus: ideo quia cum Gabii Campaniæ civitas ſacris operaretur, bellum*

ſubito

ſubito venit: tunc cives accincti togis ſuis, ab agris (lege *ab aris*) *ad bella profecti ſunt, & adepti victoriam; unde hic ortus eſt mos.* Eodem fere modo *Cinctus Gabinus* deſcribitur ab Iſidoro: additis his verbis: *ut Sacerdotes gentilium faciebant, aut cingebantur prætores.* Igitur non minus *Sacerdotes* quam Conſules & Prætores hoc ritu cingi ſolebant. Hic autem Cinctus nullo cingulo, nullo balteo fiebat: ſed ipſa veſte, non autem qualibet veſte, ſed toga tantum, cujus lacinia una à tergo revocata cingebat medium hominem, inſtar zonæ. Ejuſmodi autem cinctos Pontifices & Sacrificantes ad aram ſtantes, multos reperies in antiquis nummis & marmoribus. Videantur nummi *Ant. Getæ*, *Ant. Pii*, *Domitiani*, *M. Aurelii*, imprimis autem *Lepidi*, quem elegantiſſime exprimi curavit doctiſſimus Ferrarius, in ſuo opere de *Re Veſtiaria.* Videatur etiam Columna Trajani & alia multa apud Choulium, ut & Inſcriptiones Gruteri pag. CIƆVII.

Maxime autem Sacerdotes Hebræorum balteis utebantur, cum id fieret ex mandato Dei. Hieronymus ſane Pontifices noſtros militibus comparat, & ob eandem cauſam eos balteo cinctos dicit, ob quam & milites cincti erant: ſcilicet ut expeditiores eſſent in ſuo opere: quod etiam locum habuiſſe potuit in Sacerdotibus Gentilium. Tam neceſſarius quidem erat balteus Hebræorum Sacerd. ut ſummum piaculum eſſet ſi quis eo depoſito miniſterio fungi voluiſſet. Ideo & balteum deponere debebat quam primum ab opere ceſſabat, ut reliquas veſtes retineret, & ſimul ac miniſterio fungi volebat, ſtatim etiam balteo ſeſe cingere tenebatur, de quo plura ſuo loco dicemus.

XV. Veſtis autem quæ cingi ſolebat, extra *Cinctum*

Gabi-

Gabinum, *tunica* erat, non autem omnium generum veſtimenta; ideo *tunica* & *balteus* fere ubique junguntur. Hinc χιτὼν ζωστὸς & ζωστῆρι συνεέργω χιτῶνα apud Homerum Odyſſ. ξ. & apud Platonem in Hippia ζώνην χιτωνίσκου *zonam tunicæ* reperies. Tertullianus de Pallio: *Tunica prius cingulo correpta.* Martialis:

Det tunicam dives ego te cingere poſſum.

Sic Apocal. I. XIII. Angelus non tantum dicitur veſtitus ποδήρη *tunica* ſed & περιεζωσμένος *cinctus*. Ideo apud Plautum Pœnulus ridetur, quod *tunicatus* incederet & tamen *diſcinctus*. Eodem plane modo Eſaiæ cap. XXII. XXI. Deus promittit Eliakimo non tantum tunicam ſed & balteum: והלבשיו כתנתך ואבנטך *Et induam eum tunica tua & balteo tuo.* Et cum veteres non raro habuerint duas tunicas, interiorem quam & *interulam* & *induſium*, alteram exteriorem & clavatam, vocabant, interiorem ut plurimum cingebant. Imo ſæpe etiam tunicæ togam ſuperinduebant, at non toga, ſed tunica tantum cingebatur. Leg. I. Cod. Theodoſiani, De habitu quo oportet uti in urbe, *verum interiorem veſtem admodum cingulis obſervare.* huc quidem referunt dictum illud Sullæ de Julio Cæſare: *Cavete vobis à male præcincto puero.* Dio lib. XLIII. & Suetonius in Julio. Si forte unicam tunicam tantum habuerint, eam cingebant. Eodem plane modo fieri ſolebat apud Pontifices Hebræorum. Summus enim Sacerdos, qui ſupra tunicam habebat *Pallium*, *Ephod* & *pectorale*, interiorem tunicam tantum balteo cingebat. Cæteri Pontifices qui non niſi unicam tunicam tantum habebant ſupra brachas, eandem quoque cingere ſolebant. Inter cingendum itaque tunicas revocare à talis, & ad medios poplites retrahere ſolebant. Quintilianus lib. XI. *Cui lati clavi jus non erit, ita*

cingatur,

cingatur, ut tunica prioribus oris infra genua paulum, poſterioribus ad medios poplites uſque perveniant. Tunicæ hoc modo retractæ ubique conſpiciuntur in nummis & marmoribus. Eodem modo & noſtros Sacerdotes cinctos fuiſſe, id eſt tunica ad poplites retracta, præcipue ſi longior fuerit tunica, colligi poteſt ex Codice *Sevachim* cap. 11. והתניא מסולקין כשרים א״רמי בר חמא לא קשיא כאן שסילקו על ידי אבנט כאן דליתנהו מעיקרא כלל: *Tradunt breviores tunicas legitimas eſſe. Dixit Rame filius Chama, nulla eſt quæſtio ſi modo brevior ſit ob balteum, modo per ſe non ſit nimis brevis*, nempe ſi per balteum à talis verſus poplites retracta fuerit.

XVI. Modus autem cingendi varius fuit apud Veteres. Aliquando balteus humero dextro imponebatur, nonnunquam ſiniſtro, & ſub lævo aut dextro brachio oblique recurrebat. Zodiacus, quia quaſi obliquus meridianum ſecat, balteus dicitur ab Aſtrologis. Manilius lib. 1.

Ingenti ſtellatus balteus orbe.

Quod optime obſervatum à doctiſſimo Vlietio ad *Nemeſiani Cyneg.* Sed hæc cinctura magis eſt militum, quando gladios accingebant, quod ex marmoribus conſtat: Cingebantur enim eodem plane modo, quo & milites noſtri hodie cingi ſolent. Cæteri autem cives, & inter eos præcipue mulieres & Sacerdotes, ad retrahendam tunicam medium corpus cingere ſolebant; prout & hodie tunicati nobiles & milites, & inter eos equites ſuis zonis, quas *Echarpes* Galli, & Belgarum Nautæ een geſontheyt/ & Germani ein Feltzeichen/ vocant. Stringebatur etiam balteus non in quovis loco corporis, ſed ut plurimum circa mammas aut ad pectus, non multo infra axillas. Quod docet Ovidius in *Metam.*

Cinctaque ad pectora veſtes.

Sed hoc manifeſtiſſimum erit cuicunque, modo vel ſemel inſpexerit nummos & marmora, præſertim imagines victoriæ. Poſſidemus ſane æneam imaguneulam victoriæ, egregie infra axillas ad mammas cinctam, ſive *Strophio revinctam, ut Prudentii* verbis utar. Nec prætereundus eſt Hercules ille tragicus, quem ex Caſſalio exhibet Friſius in Calceo Antiquo Balduini cap. xv. ubi videbis latum balteum minimum quatuor digitos, & ad mammas cinctum, ut noſtrorum Sacerdotū balteis non multum abſimilis fuerit. Ejuſmodi cincturam videbis Pataviæ in fronte domus Baſſianorum, quæ vulgo T. Livii eſſe creditur, & quam eleganter exhibuit Ferrarius de Re veſt. lib. I. cap. VIII. Vide nummos *Auguſti, T. Veſpaſiani, Maxentii, Decentii, Conſtantini* & aliorum. Ad hunc modum omnino cinctus erat vir ille, ſive Angelus, de quo Theologus Apocal. cap. I. XIII. ἐνδεδυμένος ποδήρη, καὶ περιεζωσμένος πρὸς τοῖς μαστοῖς ζώνην χρυσῆν. & cap. XV. VI. περιεζωσμένοι περὶ τὰ στήθη. En circa *mammas*, & ad *pectus* (ut habet Ovidius) cincti erant. Eodem plane modo cincti erant noſtri Sacerdotes. Joſephus loco toties à nobis laudato expreſſis verbis dicit κατὰ στέρνων δεῖται *circa pectus ligatur.* Sane ſatis operoſe diſputatur inter Talmudicos de loco cincturæ, quemadmodum id oſtendimus ſupra ubi de brachis egimus. Dicunt enim eos cinctos fuiſſe במקום שלא מזיעין *in loco in quo non ſudant*, id eſt ſupra umbilicum, paulo infra axillas: quod non tantum de brachis, ſed etiam de balteo intelligendum eſt. Videtur etiam Johannem, in iſtis locis Apocalypſeos, cap. I. XIII. & XV. VI. modo à nobis allegatis, reſpexiſſe ad traditionem Judæorum: cum crediderint Sacerdotes cinctos fuiſſe ut Angelos. Maſſechet *Ioma* cap. VII.

לא נתנה תורה למלאכי השרת שהיו הכהנים זריזים כמלאכים להפשיטן בגמר עבודה ולא ישהום עליהם אחרי עבודה כהרף עין: *Lex non eſt data angelis miniſterii quoniam Sacerdotes cincti erant ut angeli; ita ut exuere debuerint Veſtes ſacras ſimulac perfeciſſent miniſterium; nec eas ſuper ſe retinere audebant, ne quidem tempore ictus oculi.*

XVII. Omnino peculiarem aliquem cingendi modum Sacerdotes noſtros habuiſſe, docet Joſephus, loco citato. Eos enim dicit non tantum cinctos fuiſſe, quemadmodum reliqui homines cingi ſolebant, nec tantum corpus aliquoties ambiviſſe balteum inſtar faſciarum; ſed etiam cum valde longus fuerit balteus, poſt ſtricturã ſuperfuiſſe duas partes profuſas, & ad pedes dependentes; quas ita pendere ſineret Sacerdos, quã diu non operabatur; ſed quam primũ opus aliquod ſanctũ aggrediebatur, eum partes eas retraxiſſe, & in ſiniſtrum humerum rejeciſſe. Καὶ λαβοῦσα, inquit, *τὴν ἀρχὴν ἑλίξεως κατὰ στέρνων, καὶ περιελθοῦσα πάλιν δεῖται. καὶ κέχυται μὲν πολλὴ μέχρι καὶ τῶν σφυρῶν, ἕως οὐ μηδὲν ὁ ἱερεὺς ἐνεργῇ. ὅταν ᾖ σπουδάζειν περὶ τὰς θυσίας δέῃ καὶ διακονεῖν, ὅπως μὴ κινούμενος ἐμποδίζηται πρὸς τὸ ἔργον, ἀναβαλλόμενος ἐπὶ τὸ λαιὸν ὠμοφορεῖ. Sumens extremitatem* (baltei) *circa pectus revolvit ſemel atque iterum; tum ligatur. Ad talos autem uſque defluit, quam diu non operatur Sacerdos; Quando autem ad miniſterium properant, ut ſacrificia offerrent, ne impedirentur in opere, ſuper humerum lævum rejicitur.*

XVIII. Ex his omnibus ſatis manifeſto conſtare puto balteum ſive אבנט nihil aliud fuiſſe quam longam faſciam ex lana & lino contextam, & opere Phrygianico acu pictam & variegatam, variiſque floribus ornatam, longam XXXII. ulnas, latamque IV. digitos, ad ſtringendam & cohibendam tunicam circa mammas paulo infra

 axillas,

axillas, & ad eam retrahendam ſurſum ad medios poplites, ne Sacerdoti impedimento eſſet in opere: circa corpus aliquoties revolutã, duabus extremitatibus ad pedes dependentibus, quam diu Sacerdos ab opere ceſſabat, ſed in ſiniſtrum humerum rejectis inter operandum.

Ut hæc clarius intelligantur, hac tabula omnia exprimi curavi.

EX-

II. I.

EXPLICATIO HUJUS TABULÆ.

I. Prima figura exhibet ipſum אבנט *balteum* noſtrorum Sacerdotum, longum XXXII. cubitos, & latum IV. digitos.

II. Secunda figura oſtendit Sacerdotem tunicatum & balteo cinctum.

A. *Balteus ipſe.*

B. *Locus cincturæ.*

C. Nodus ad pectus quo ſtringitur.

D. D. Duæ partes poſt nodum relictæ, & ad pedes diffuſæ.

CAP. IV.

מגבעות *ubi extet. Varia verſiones.* Pileus, πῖλος, πιλίον, à πιλόω cogo. *Gloſſa vetus.* Filtz vilt, ſeutre. *Pedum* pilei *Polluci quid?* Tapetes πῖλος. *Pannus ex lana coactili in Hollandia.* πίλον. Walcken/ Vollen, fouler, fullo. Pilei *ex lana agnina. Pilei cum* margine. *Cardinalium pilei. Pileati genus* funginum. Καυσία, καμελαύκιον *unde. Varii Grammatici. Helvetiorum pilei.* Schlaffhaube. Tiara. Kyrbaſia, Cidaris. Centones *pilei. Herodoti locus examinatur. Pilei militum,* κέντουκλα. Tiaræ *ex lana. Ex ovium pellibus.* beltze haube. *Pilei ex corio. Ex lino & byſſo.* ῥάκος tela. מגבעות שש Pilei byſſini. *Pileorum color.* Purpurei *pilei,* picti. Clavati. αἰολομίτρης. Pictæ mitræ *muliebres.* χρυσόπαστος *pileus.* Ferugineæ Cauſiæ. *tiara* alba. *Diadema,* Candida faſcia *Cæſaris, Pompeji &c.* Macula *alba in fronte Apis.* Albentes ſpumæ. Forma *pileorum.* Galea, Galericulus. Acuminati *pilei.* **Suyker-broot/** Cuculli. *Gemma Tiberiana. Pilei variorum animantium capita exprimentes. Sacerdotum pilei. Integra tela.* Faſcia, φάσκια, ταινία *inſtar baltei.* Diadema, Lorum, pannus. *Sacerdotum pilei longi* XVI. *ulnas.* מצנפת à צנף volvere. Forma *tiaræ Turcarum.* **Tulbant.** دوارند *ex* كلة *&* بند *ligaculum* بند Vexillum

xillum, bandum, banderolle, *hinc &* אבנט balteus, **binden.** *Tiara alta.* πῖλος ὀξὺς, ὀρθὴ τιάρα. Recta tiara. *Soli Reges rectam habent.* πίλημα πυργωτὸν. κυρβασία. κορυφὴ, criſta galli. *Perſarum Reges rectas habent tiaras.* κύρβις *quid?* מצנפת *&* מגבעות *ſæpe idem. differentia inter* Mitznephet *&* Migbaoth. קובע *Galea. &* כובע · כיפה *quid?* Cippus, כפף curvare. כיפה fornix. Chef, κεφαλὴ, caput, kopff / cufa, cucufa. Coeffe. kappe. כ / ק / *&* ה *permutantur.* haube. **hupf / kupf /** houpe, hupe, κύπτω. κυφὸν, gibbum. **kuppe /** cuve, Scyphus גבע / גבעים collis. ἄκωνον. *Ioſephus & Hieronymus citati. Pileus* Ulyſſis. *Ejus Hiſtoria in marmore, in Nummis familiæ* Mamiliæ. *Choulii, Vrſini & noſtri Smetii nummi. Pierii error. Aleandri error.* decempeda, baculus. *Incuria Pictoris in nummis* Patini. *Nummus verus* Mamilii Limet. *Doctiſſimi Smetii expreſſus. Hujus nummi explicatio. Varii Mamilii. Vlyſſes in hoc nummo Idem auctor familiæ Mamiliorum, Baculus viatoris. Loca quædam S. Scripturæ & Talmudis.* ῥαβδοῦχος viator, Nuncius publicus, **Koep-draeger.** *Baculus Vlyſſis apud Homerum.* Canis *in hoc nummo Vlyſſen reducem agnovit. Pileus peregrinantis eſt. Notat Vlyſſem.* ἄκωνον ὠοειδὴς Ovalis. Fratres pileati. *Hieronymi* ſphæra diviſa. *Pileus libertatis* Eid. Mart. Calottes *quaſi* galottes, à galea. *Pileus non umbellatus.* Redimicula mitræ. *utrum Sacerdotum pilei habuerint redimicula Exod.* XXIX. IX. *& Levit.* VIII. XIII. Vitta *Hieronymi. Ioſephus explicatur.* Suturæ, ῥαφὴ & ῥάπτεσθαι *apud Ioſephum quid? Gelenii error de* alia tela. *Joſephi locus tentatus de ſtructura tiaræ Sacerdotum.* Tabula *tiaram & Sacerdotem pileatum exhibens.* Tabulæ *explicatio:* Bajazetis *tiara.* Bacchi *Sacra nudo capite.* Saturni *&* Honoris. *In* Italia *antiquiſſimus mos nudo capite ſacrificari,* Babyloniorum *mos. Caput velare in ſacris.* Herculis *ſacra.* Dacorum *Sacerdotes. varia Sacerdotum velamenta.* Phrygia tiara. Vittata Sacerdos. Infula. *Flaminu* albus Galerus. Pileum *à* pelle. *Iſidori error.* Apex, *ab* Apiendo. *Apex Epiſcopalis dignitas.* Eminentiæ *Cardinales. Apex* virga. *Brevior in urbe. Servii egregius locus.* Flamines *quaſi* Pilamines. *Veſtibus capita tegunt Sacerdotes.* Tutulum. *Germanis* ein hut ab hüten tutando. Cinctus Gabinus. *Auctor* Æneas. Omnia turbat. Omina.

na. Intentio Sacerdotum *inter ſacrificandum*. Dictio Talmudica. *Pontificiorum opinionis* de intentione *in adminiſtratione Sacramentorum, origo. Fœminæ Sacerdotis caput velant.* Vitta. Rica. *Flaminica.* Suffibulum, tutulum, Capital.

I. QUartum veſtimentum eſt מגבעות Exodi XXVIII. XL. & XXIX. IX. & XXXIX. XXVIII. & Levit. VIII. XIII. Septuaginta habent *κίδαριν*. Vulgatus *Tiaram*, Exodi XXVIII. Sed alibi ſemper *Mitram*. Joſephus *πῖλον ἄκωνον*. Chaldæus כובעין. at Exodi XXXIX. קובעיא. Arabs برارت Sed Levit. VIII. برارط Lutherus hauben. Belgæ Mutſen. Galli *Calottes*. Junius & Tremellius *Tiaras*. Igitur varia nomina uſurparunt interpretes in vertenda voce מגבעות. Sed res ſemper eodem redit: Sive enim dicamus *pileum*, ſive *cidarim*, ſive *tiaram*, ſive *mitram* nihil refert, cum iſta omnia fuerint tegumenta capitis, ut & apud nos Germanice ein hut / haube / Müthſe / kappe & kalotte eadem ſunt, niſi quod aliquando forma, & materia aliquomodo diſtincta ſint.

II. Apud veteres capitis tegumenta valde diverſa erant cum materia tum forma. Communiſſima fuiſſe videtur facta ex *lana*, & quidem *coacta*, qualia ſunt & noſtra pilea, ad hunc uſque diem. Cum enim caput tanquam corporis pars ſuperior, pluviæ maxime expoſitum ſit, ne aqua eo facile penetraret, & caput humidum redderet, quod ſanitati non parum noceret, talia tegumenta in illius tutelam excogitata ſunt, quæ arcendæ aquæ eſſent apta. Sed nullum aptius excogitari potuit, quam id quod fieri ſolet ex lana *coactili*, unde etiam *pileus* dictus eſt. Nihil aliud eſt *pileus* quam Græcorum πῖλος ſive πιλίον. Græcorum autem πῖλος proprie dictus, fit ex lana coacta: eſt enim *πιλόω* & *πιλέω cogo* & *conſtippo*,

quod

quod ex Theophraſto aliiſque Medicis conſtat. Gloſſa *πίλησις, ἡ σφίξις, preſſio, πῖλος pilleum, πιλωτὸν coactile, πιλωτοποιὸς coactilarius*; & apud Pollucem lib. VII. *πιλοποιὸς* eſt qui *pileos* ex coacta lana conficit. Quicquid ex lana coactum eſt *πιλωτὸν*, *πίλημα* & *ἐμπίλιον* dicitur. Ex eodem fonte etiam fluunt Germanica noſtra ein Filtz / & Belgarum **Vilt** / & Gallorum *Feutre*; quis enim non videt illa omnia derivari *ἀπὸ τοῦ πίλου*, mutato tantum *π* in *φ*, quod non rarum eſt. Sed & panni coactiles, & tibialia, & id genus alia, uno verbo, omne id quod ex lana coactum eſt, *πῖλος* & *πιλωτὸν* & *πίλημα* Græcis dicitur. Pollux loco modo laudato. *οὐ μόνον δὲ ὁ ἐπὶ τῶν κεφαλῶν ἐπιτιθέμενος πῖλος οὕτως ἐκαλεῖτο, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῖς ποσὶν, ὡς δηλοῖ Κρατῖνος ἐν μαλακοῖς, λέγων, λευκοὺς ὑπὸ ποσὶν ἔχων πίλους. Nec tantum illa quæ capiti imponuntur pilei vocantur, ſed & illa quæ circa pedes ſunt, ut docet Cratinus in molliculis, dicens, albos habet in pedibus pileos.* Fortaſſis intelligit tibialia, aut aliud aliquod genus calceamenti ex lana coactili: niſi etiam intelligat faſcias crurales, quibus & pedes & caput involvere ſolebant veteres. Et lib. II. *ὁ δὲ κωμικὸς Πλάτων καὶ ποδεῖα εἴρηκε τοὺς περὶ τοῖς ποσὶ πίλους.* & lib. VII. *ἃ δὲ ποδεῖα Κρατίνος καλεῖ, εἴτε πίλους αὐτὰ οἰητέον.* Sed & Tapetes *πῖλοι* vocantur apud Xenophontem Pæd. lib. V. *Μηδικοὶ πῖλοι*, ubi loquitur de *Medorum tapetibus*. Et Herodot. lib. V. *πίλους εἰρινέους περιτείνουσι. Tapetes ex lana coactos circumtendebant.* Vidimus ante non multos annos in Hollandia certum aliquod genus panni ex molliſſima lana Hiſpanica, abſq; filamentis, ſed ex ſola lana coacta inſtar noſtrorum pileorum. Utrum vero ejuſmodi coactilia fuerint illi tapetes Medorum, an vero panni ex filis laneis contexti, & coacti, quales plurima pars noſtrorum pannorum eſſe

ſolent, non inquiro. Utut ſit, omnia coactilia, etiam panni coacti pilei dicti ſunt antiquitus. Iſta autem *pilea*, ἐμπίλια, & ἐμπλήματα Germanice vocare ſolemus gewalckt/ Belgice **gevolt**/ ut & Galli *foulé*, à vocabulo Latino *fullo*: quamvis *fullo* non fuerit *coactilarius* apud veteres, ſed is qui veſtimenta à ſordibus purgare ſolebat. Videtur quod & Latinorum *fullo*, & Belgarum & Gallorum **vollen** & *fouler* à πιλεῖν, πίλῳ & πιλωτῷ deducta ſint, non minus quam *pileus*; eo magis cum coactilarii eodem fere modo operentur in lana cogenda, quo operari ſolent fullones: nam pedibus multum calcando uterq; opus ſuum conficit, niſi quod in cogendo plus laboris requiratur quam in purgando; & forſan aliis etiam medicaminibus adhibitis.

III. Utut ſit, veteres pileos habuiſſe ejuſmodi ex lana coactos certiſſimum eſt. Talem proculdubio intellexit Heſiodus I. Ἐργ.

——— ——— κεφαλῆφι δ' ὕπερθεν
Πίλον ἔχειν ἀσκητὸν, ἵν' οὔατα μὴ καταδεύῃ.

Supra caput autem pileum habeas elaboratum, ne aures humefiant. Lucianus *de Saltatione*: διεῖλε τὴν κεφαλὴν κατενεγκών. καὶ εἴγε μὴ πῖλος αὐτῆς εἶχε, καὶ τὸ πολὺ τῆς πληγῆς ἀπεδέξατο, ἀπολώλει ἂν ὁ κακοδαίμων Ὀδυσσεύς. *Capiti* (Ulyſſi) *illidit, & niſi pileus obſtitiſſet, & violentiam plagæ excepiſſet, infelix Ulyſſes periiſſet.* Sane pileos fuiſſe ex lana coacta, credibile eſt, cum nihil aptius ſit, præter ferrum, ad pluviæ reſiſtendum, & plagarum vim eludendum. De eodem vide apud Scholiaſtem Ariſtophanis in Arachn. πῖλος τὸ ἐξ ἐρίων εἰργασμένον. *Pileus ex lana factus.* Et Suidas quidem in ſpecie notat ejuſmodi pileos ex lana agnina nonnunquam fieri: cum revera lana agnina huic rei ſit aptiſſima, ut noverunt noſtri

πιλοποιοὶ hodierni. Σοὶ τὸν πληθέντα δι' ὄξεαιτε τειχοῖς ἀμνε. Et cum thoraces quoque fieri ſolerent ex lana, ideo hos pileos Suidas vocat *θώρακας πιλητὺς*, *thoraces coactos.*

IV. Et illi quidem qui, ita facti erant, ex lana coactili aliquando marginem, ſive umbellam habere ſolebant ſatis amplam, inſtar pileorum Romanorum purpuratorum, ſive Cardinalium, & quales jam per ſex aut ſeptem annos mos fuit apud nos gerere. Hinc eſt quod Plautus pileatos *genus funginum* vocet. Trinummo Act. IV. Scena II.

Pol hic quidem fungino genere eſt, capite ſe totum tegit.
Ejuſmodi pileum videtur intellexiſſe Ælianus lib. XV. cap. 11. qualem docet habuiſſe Reges Macedoniæ. Talem quoq; ex Pauſania deſcribit Euſtathius Odyſſ. I. *καυσία πῖλος ἣν πλατὺς ὃν οἱ Μακεδονικοὶ βασιλεῖς ἐφόρουν λευκὸν αὐτοῦ διάδημα περιελοῦντες.* Budæo *Cauſia* etiam eſt pileus quo æſtum ſolis arcere ſolemus, ut mulieres umbella. Et in Epiſt. dicit eſſe pileum habentem expaſſos margines ad arcendum æſtum, quali meſſores utuntur. Eundem proculdubio etiam intelligit Suidas. Καυσία, inquit, εἶδος πίλου βαρβαρικοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἣ τὸ πάροιθε μακεδόσιν ἦν κοῦλον ὅπλον καὶ σκέπας ἐν νιφετῷ, καὶ κόρυς ἐν πολέμῳ. *Kauſia eſt genus barbarici pilei, quod in capite geſtatur, & quod olim Macedonibus fuit expeditum inſtrumentum, & tegumentum in nive & galea in bello.* Idem etiam Grammatici & recentiores Græci intelligunt per ſua *καμελαύκια*, &, ut habet Suidas, *καμηλαύχια*, ita dicta, ut notant Grammatici, *παρὰ τὸ καῦμα ἐλαύνειν. ab arcendo æſtu.* Vide etiam obſervationes Portæ ad Suidam. Non omnes tamen pilei erant umbellati, ſed multi abſque umbellis reperti erant. Fortaſſis inſtar pileorum iſto-

rum qui & hodie ſunt in uſu apud Helvetios, præſertim in Tigurina ditione, quibus etiam dormientes uti ſolebant. Sic Ariſtophanis Scholiaſtes in Arach. poſtquam dixiſſet pileum ex lana factum eſſe, ſtatim addidit; πρὸς τὸ κοιμᾶσθαι ἐπιτήδειον, *ad dormiendum aptum.* Erant igitur inſtar noſtrorum pileorum nocturnorum, Germanis ein Schlaffhaube / & Gallis *un bonet:* ſi enim latam habuiſſent umbellam, ad dormiendum non valde apti fuiſſent.

V. Sed quamvis *pileus* proprie ſignificet tale capitis tegumentum, quod ex lana coactili factum erat; nihilominus non omnes pilei compacti, nec omnes ex lana facti erant: cum omne tegumenti genus πῖλον vocaverint Græci. Heſychius: Περσῶν μὲν ἴδια, κάνδυς καὶ ἀνάξυρις καὶ τιάρα, κυρβασία, κίδαρις, καὶ πῖλον καλοῦσι. *Perſarum propria ſunt, Candys, & Anaxyris, & Tiara, Kyrbaſia, Cidaris & pileum vocant.* Sic apud Pollucem lib. VII. cap. XIII. *Kyrbaſiam* dicit vocari & *Cidaris & pileus.* καὶ κυρβασία, ἣν κίδαριν καὶ πῖλον καλοῦσι. Ex varia igitur materia pilei reperiebantur. Ex panno & ex centonibus. Hinc Poëta,

Tritis pilea ſuta de lacernis.

De hiſce Herodotus lib. VII. cap. LXI. περὶ μὲν τῇσι κεφαλῇσι εἶχον τιάρας, καλεομένους πίλους, ἀπαγέας. *Circa capita geſtabant tiaras (quas vocabant pileos) non compactos.* Male interpres vocem ἀπαγέας vertit *impenetrabilia*, cum ſignificet *non compactum*, aut non *concretum*. Niſi forte legendum ſit εὐπαγέας: eſt enim εὐπαγὲς *bene compactum, ſolidum.* Eo magis ſic videtur intelligendum eſſe, quod Herodotus loquatur de pileis militum, qui ex lana coacti eſſe ſolebant, ut ſupra jam audivimus. Sed quocumque modo hic locus legatur, certiſſimum eſt, veterum

rum pileos non ſemper coactiles fuiſſe, ſed ſæpe ex pannis & centonibus, præſertim pileos militum. Cæſar lib. III. de Bello Civili: *Atque omnes fere milites aut ex ſubcoactis aut ex centonibus, aut ex coriis tunica aut tegumenta* (fortaſſis legendum eſt capitis tegumenta) *fecerant, quibus tela vitarent*. Eosdem Suidas, ut puto, κεντοῦκλα, quaſi *centones* aut *centucula*, vocat. Tiaras ſæpiſſime ex lana fuiſſe, ſatis manifeſto conſtat vel inde quod colore aliquo ſæpiſſime tinctæ fuerint; quod teſtatur Ovidius Metam. lib. XI.

Tempora purpureis tentant velare tiaris.

Niſi quis dicat ex ſerico fuiſſe: Nam ſericum & lana ejusmodi coloribus infici ſolebant. Tale etiam fuiſſe videtur Diadema Darii, quod *purpureum* dicitur à Curtio lib. III. & VI. Habuit enim *Diadema purpureum albo diſtinctum*. Et ex *ovium pellibus* capitis tegumenta habere ſolebant. Athenæus lib. VII. πίλους δὲ ταῖς κεφαλαῖς περικείμεθα προβατείων δερμάτων δασεῖς. *Pileis capita operta ex ovium pelle villoſa*. Ejusmodi pileos hodie habent, ut videtur, Moſcovitæ, Poloni & alii, quos Germani vocant ein Beltze-Haube. Sed & ex *Corio* nonnunquam fieri ſolebant. Xenoph. Ἀναβασ. lib. V: ἐπὶ δὲ τῇ κεφαλῇ κράνη, σκύτινα, οἷα περὶ τὰ Παφλαγονικὰ κρώβυλον ἔχοντα κατὰ μέσον ἐγγυτάτω τιαροειδῆ. *In capite habebant galeas ex corio, Paphlagonicis ſimiles, quæ cincinnum habebant in medio, in modum tiaræ*. Sed hæc ad galeas militum ſunt referenda.

VI. Nulla autem materia communior apud veteres in capitis tegumentis, quam *linum* & *byſſum*. Silius Italicus lib. III.

Tempora multiplici mos eſt defendere lino,
Et Peluſiaco præfulget ſtamine vexte.

Joſephus Antiq. lib. xi. cap. iv: de pretio propoſito ei qui aptius reſponderet, *κίδαριν βυσσίνην cidarim byſſinam*, etiam nominat: quod iiſdem verbis traditur Ezræ lib. iii. cap. iii. verſ. vi. Narrat præterea Juſtinus lib. xv. Alex. Magnum diadema de capite detraxiſſe, ad religandum vulnus Lyſimachi, unde videtur colligi poſſe, illud diadema byſſinum fuiſſe, cum linum ad iſtum uſum aptiſſimum ſit. Tales fortaſſis fuerunt tiaræ illæ Perſarum, de quibus Strabo lib. xv. ῥάκος ἢ σινδόνιον περὶ τῇ κεφαλῇ. *Plagulam, aut centonem ex ſindone habent circa caput.* Sane hunc centonem, aut hanc plagulam ex lana fuiſſe, non videtur veriſimile, ſed linea eſſe poterat: cum non rarum fuerit apud veteres fere integra aliquando tela uti, ad conficiendam tiaram, quod infra clarius patebit. Deinde ῥάκος magis *telam* quam *centonem* ſignificat Græcis, quod lib. i. cap. xvi. demonſtravimus. Ex eadem materia fuit & pileus noſtrorum Sacerdotum, ideo dicitur מגבעות שש *pileus byſſinus*. Exodi xxxix. xxviii.

VII. Pileorum & Mitrarum color varius fuit apud veteres. Purpurea fuiſſe quædam patet, ex Ovidii loco, modo à nobis laudato:

Tempora purpureis tentant velare tiaris.

Pictas quoque & clavatas; qualis videtur fuiſſe illa cidaris & capitis inſigne Darii, *cærulea faſcia albo diſtincta*. Curtius lib. iii. Alexander quoque habuit *purpureum diadema, diſtinctum albo, quale Darius habuit*. lib. vi. Nonnunquam pictæ erant. Juvenalis,

——— *picta lupa barbara mitra.*

Theocritus Idil. xviii. αἰολομίτρην etiam habet, id eſt *variegatam mitram*.

Ἔδραμ᾽ ἐς Περσεῖον βαρὺς θεὸς αἰολομίτρης

Scio

Scio quidem quoſdam legiſſe *διολομίτης ſapientiſſimus*, ſed mallem legere cum Doctiſſimo Stephano & Caſaubono *διολομίτρης*. Illæ mulieribus maxime conveniebant, ut animadvertit Plinius lib. xxxv. cap. IX. *Capita mulierum mitris verſicoloribus operuit.* Et *auro ornatas mitras & conchyliatas cauſias* memorat Athen. lib. XII. ubi de Rege Demetrio: *μίτρα ἦ χρυσόπαστος, ἡ καυσίαν ἁλουργῆ οὖσαν ἔσφιγγεν.* Et flavos galeros habebant. Juvenalis:

Nigrum flavo caput abſcondente galero.

Niſi per Galerum intelligat, id quod Galli vocant *Peruque.* Tandem & ferrugineas cauſias habebant. Sed illæ magis nauticæ erant. Plautus *Mil. Glor. Act.* IV. *Sc.* IV.

Facito ut venias huc ornatus ornatu nauclerico.
Cauſiam habeas ferrugineam, culcitam ob oculos laneam,
Palliolum habeas ferrugineum: nam is colos thalaſſicu' ſt.

VIII. Albus tamen color cum in cæteris veſtibus, tum imprimis in tiara, notiſſimus erat. Regum diademata alba fuiſſe conſtat ex Suetonio, in vita Julii Cæſaris cap. LXXIX. ubi legimus, mancipia Julii ſtatuæ ejus coronam lauream, candida faſcia præligatam, impoſuiſſe, tanquam inſigne Regis Ideo ejuſmodi faſciæ albæ & cretatæ, quas Pompeius habuit, etſi crurales, Ciceroni non placerent; quemadmodum ipſe teſtatur ad Atticum lib. III. Hinc Valerius Maximus lib. VI. *Pompeio*, inquit, *candida faſcia crus alligatum habenti, Favorinus, non refert, inquit, qua in parte corporis ſit diadema.* Lucianus in Navigio, & in Dialogo Diogenis & Alexandri Regium diadema *ταινίαν λευκὴν faſciam albam*, vocat. Silius Italicus lib. XVI. de Juba Rege:

— — *Cinguntur tempora vitta*
Albenti.

Ammia-

Ammianus Marcellinus lib. XII. Diadema appellabat, *Faſciolam candidam Regiæ majeſtatis inſigne.* Hanc ob cauſam Plinius lib. VI. certam aliquam maculam in fronte apis, *diadema candicans*, vocat. Feſtus de *baſiliſco. Baſiliſcus*, inquit, *appellatur genus ſerpentis, vel quod in capite habeat album inſtar diadematis; vel quod reliqua ſerpentum genera vim ejus fugiant.* Tandem & Tacitus Annal lib. VI. mare *albentibus ſpumis elatum* comparat cum *diademate*. Diademata, igitur, tiaræ, mitræ, cauſiæ & pilei ut plurimum erant albi. Ejuſdem omnino caloris erant pilei noſtrorum Sacerdotum; fuerunt enim ex byſſo candidiſſima non minus quam brachæ & tunicæ.

IX. Forma autem pileorum veterum varia erat. Pilei iſti ex lana coacta, qui proprie pilei dici debent, ut plurimum rotundi erant inſtar galeæ militum, unde, & *galerus*, & *galericulus*, quaſi diceres, minuta galea. Quædam altiores & acuminati erant, quales in Europa habuimus ante xv. annos, inſtar maſſæ Zachari, vulgo panis Zachari, **Een Zuyker-Broot**; ſive inſtar pyramidis, cujuſmodi videmus in nummis & marmoribus, de quibus plura mox dicemus. Ejuſdem ſane formæ erant veterum *cuculli*, niſi quod magis fuerint acuminati cuculli, ut ex Martial. lib. III. Ep. II. conſtat:

Cordyllas madido tegas Papyro;
Vel thuris piperiſve, ſis cucullus.

Cuculli veſtibus plurimum adnexi erant. Hinc *veſtiri bardocuculla* apud eundem Mart. lib. XIV. ep. CXVII. & alibi. Hinc & *Caracalla*. Nonnunquam marginem habebant, ad arcendam pluviam, & æſtum ſolis; quales fuerunt *cauſiæ*, Regum Macedonum pilei, & *καμελαύκια*, de quibus ſupra. Quidam ſimiles erant noſtris pileis

leis nocturnis, quibus hodie uti ſolemus, quos Germani *ein Schlaffhaube/* Galli *un bonet de nuict* vocant. Tales conſpiciuntur in nummis qui Armeniam captam exhibent, inſtar profundioris galeæ ſinus, aut inſtar lebetis veterum. Vide apud Urſinum nummos familiæ Aquiliæ, & Petroniæ, & *Dac. Capt.* in nummis Trajani in Gevartii tabulis, Tab. XXXIV. & Tab. XLVI. in nummis *Antonini*. Videatur etiam nummus *Commodi* tabula I. I. Nec multum diſſimiles erant Tiaræ Germanarum mulierum, in gemma Tiberiana, quam doctiſſime explicat Rubenius. Ejuſmodi formam habuiſſe videntur illi pilei qui facti erant ex *centonibus* & pellibus ovium. Sæpiſſime etiam variorum animalium capita exprimebant, ut heroas repræſentarent, puta capita *Leonum*, ut in nummo Alexandri M. apud Choulium, & in familia *Aburia, Cornelia, Curtatia, Curtia, Domitia, Fabricia, Marcia, Numitoria, Opiena* &c. apud Urſinum; & *Elephantorum capita*, ut in nummo *Ceſtii*, & in familia *Eppia & Narbona*; Et *Hircorum*, ut in familia *Papia, Procilia*, & *Thoria*; & *Arietum*, ut in familia *Pinaria*. Ejuſmodi formam habuiſſe puto Diadema Saporis Perſarum Regis, de qua Marcellinus lib. XIX. habuit enim aureum capitis arietini figmentum, interſtinctum lapillis, quod pro diademate geſtavit.

X. Noſtrorum Sacerdotum pilei, cum facti fuerint ex byſſo, quamlibet formam recipere poterant. Habemus quidem & hodie pileos nocturnos, ex lino factos, ſed ad certam aliquam formam conſutos; veterum autem tiaræ byſſinæ, præſertim noſtrorum Pontificum, tales non fuerunt. Erant enim nihil aliud, quam integra quædam faſcia, aut tela aliquot ulnarum, ad involvendum caput, ad talem formam, qua-

lem unusquiſque deſiderabat, & pro modulo capitis: ut capiti detracta iterum expandi potuerit, inſtar cujusvis telæ. Atque ſic quælibet tela, modo juſtam habuerit longitudinem & latitudinem, conficiendæ tiaræ apta fuit. Hoc liquido conſtat ex faſciis cruralibus cretatis Pompeji, de quibus jam mentionem fecimus. Ideo Diadema, & tiaræ *faſciæ* ſæpiſſime dicuntur. Ammianus Marcellinus lib. XII. Diadema vocat *faſciolam candidam Regis Majeſtatis inſigne.* Hinc & Græcis & φάσκια & ταίνια vocatur, ut patet ex Euſtathio Iliad. π. Lucianus in Navigio, ſeu Vot. Regium luxum deſcribens: *καὶ*, inquit, *πορφυρὶς χρυσῷ ποικίλη, καὶ ταινία λευκὴ περὶ τῷ μετώπῳ, Et purpura auro variegata & faſcia candida circa frontem.* Eadem fere occurrunt in Dial. Alex. & Diog. ubi de ornatu Alexandri Magni: *διαδεδεμένον ταινίᾳ λευκῇ τὴν κεφαλήν, caput revinctum alba faſcia.* Eſt autem, *ταινία faſcia:* huic *faſcia pectoralis* mulierum *ταινία* vocantur à Polluce lib. VII. cap. XIV. Capite præcedenti jam ôſtendimus *balteum* etiam mitram vocari, cum utrumque fuerit longa quædam faſcia: ut *ἀμιτροχίτωνες* dicti fuerint apud Homerum Illiad. π. ii qui balteo non erant cincti. Hanc ob cauſam diadema etiam *lorum* vocatur à Balſamone, qualis erat Phrygia mitra Imperatoris. Vide Salmaſium ad Vopiſcum de Aureliano. Ob eandem rationem diadema Regium *pannus* dicitur apud Val. Max. lib. VII. cap. II.

Talis igitur omnino *faſcia*, ſive *ταινία*, aut *lorum*, aut etiam *pannus* fuit mitra noſtrorum Sacerdotum; ideo & *ταινία* vocatur à Joſepho.

XI. De longitudine quidem ejuſmodi faſciarum, aut mitrarum nihil ex auctoribus aſſeri poteſt. At noſtrorum Sacerdotum mitras longas fuiſſe XVI. ulnas, docent

cent Hebræorum Magiſtri. Maimonides *Halach. Kele Hammikd.* cap. VIII. המצנפת של כג״ או הדיוט ארכו ששה עשר אמות : *Tiara, ſive ſummi Pontificis, ſive cæterorum Sacerdotum, longa erat ſedecim ulnas.* De latitudine tacent.

XII. Fit autem tiara ex ejuſmodi faſciis, quando ſæpius circa caput in orbem replicantur, ad involvendum caput. Maimonides loco modo allegato: מקיפו ומחזירו כרך על גבי כרך : *Circumvolvunt* (caput) *aliquoties, ligantque volucrum ſupra volucrum*; quod non tantum de *balteo*, ſed & de *tiara* intelligendum eſt: uti ſe clarius explicat eodem capite, quando dicit מצנפת צונף בה כמו שלופף על השבר *Mitra eſt qua involvitur caput, inſtar membri fracti.* Sed ipſa vox Hebræa מצנפת (*Mitznephet* etiam ſignificare *Migbaoth* ſive pileum omnium Sacerdotum, poſtea patebit) ſais manifeſto indicat modum, quo caput tegitur, ſcilicet involvendo: fluit enim à צנף; at צנף eſt *obvolvere.* Videantur *Rabbi Abraham ben David*, ad Maimonidæ locum modo citatum, Rabbi Joſeph in כסף משנה, *Aben Ezra* ad cap. XXVIII. Exodi. *Abarbanel, Paraſcha Thezave, R. Levi Barzelonius* & alii. Imprimis videatur Joſephus, loco toties à nobis laudato: τῇ δὲ κατασκευῇ τοιοῦτος ἐστὶν ὡς στεφάνη δοκεῖν, ἐξ ὑφάσματος λιναίου ταινία πεποιημένη παχεῖα. καὶ γὰρ ἐπιπτυσσόμενον ῥάπτεται πολλάκις. *Tali quidem modo fit, ut diceres craſſam eſſe coronam, ex tela linea inſtar faſciæ factam & in orbem ſæpius replicatam atque conſutam.* Faſciam ſic *in orbem replicare* Tacito eſt *ſinuare orbes.* Annal. VI. ubi Parthorum diadema deſcribit per neſcio quas inalbentes ſpumas. *Nunciavere*, inquit, *accolæ Euphratem nulla imbrium vi, ſponte in immenſum attolli: ſimul in albentibus ſpumis in modum Diadematis, ſinuare orbes.* Hu-

 juſmodi

juſmodi tiaris ornata videmus capita Imperatorum Turcarum, *Mahometis Othomanni, Bajazeti, Selimi* & *Solimani* ut in eorum nummis videre eſt apud Stradam. Immo ad hunc uſque diem ejuſmodi pilei & tiaræ ſatis ſunt in uſu per totum fere Orientem, quod Amſtelodamenſibus ſatis notum eſt; cum quotidie per plateas videant incedentes Mercatores Græcos Armenos, Perſas, Turcas & cæteros ſuo veſtitu, præſertim ejuſmodi tiaris decoratos. Has tiaras Belgæ quidem vocant **Tulbant** / Galli *Turban*, Perſica voce (nugas enim quorundam qui ſic dictas volunt à Germano quaſi Türckiſch-bant / aut *tulipant* à *tulipa*, aut *turbant* à *Corybantio*, non curo) تولبند *Dulbant*, compoſita, ut mihi videtur, ex تكّة & بند quorum utrumque ſignificat *ligaculum*, aut *faſciam*: eſt enim Arabibus تكّة *ligaculum femoralium*, ut docet Gigæus, & بند non tantum *vexillum*, quaſi *bandum*, unde Germanorum & Gallorum *banderolle*, ſed & vinculum, quaſi dictum eſſet ab abſoleto Hebræorum vocabulo בנט, unde proculdubio אבנט *balteus*, & Germanorum binden & **bandt**: quod eo probabilius eſt; cum *mitra*, ſive ejuſmodi faſcia & *balteum* & *pileum* ſignificet, uti ſupra docuimus.

XIII. Cum autem faſciæ illæ ſive mitræ longæ fuerint, & quidem uſque ad XVI. ulnas, quales fuerunt noſtrorum Sacerdotum pilei, inſtar panni, ſive alicujus telæ, & cum quamlibet formam accipere potuerint talis tela, nondum conſtat quænam vera pileorum Sacerdotum fuerit forma. Tiararum genera duo memorantur apud veteres. Quædam enim altæ, & in modum pyramidis acuminatæ erant. Talis fuit πῖλος ὀξὺς *pileus acuminatus*; & ὀρθὴ τιάρα, *Recta tiara*. Xenophon rectam tiaram Regibus adſcribit. Αναβασ. Κυρ. lib. II. τὴν

μίτρ

μὴν γὰρ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τιάραν βασιλεῖ μόνῳ ἔξεστιν ὀρθὴν ἔχειν. *Soli Regi permiſſum eſt rectam tiaram habere in capite.* Et lib. VIII. παιδ. Κυρ. Cyrum dicit curru eminentem proceſſiſſe ὀρθὴν ἔχοντα τὴν τιάραν, *rectam habentem tiaram.* Scholiaſtes Ariſtophanis in *Avibus.* πᾶσι γὰρ Πέρσαις ἐξῆν τὴν τιάραν φορεῖν, ἀλλ᾽ οὐκ ὀρθὴν, ὡς Κλείταρχος ἐν τῇ δεκάτῃ. μόνοι δὲ οἱ τῶν Περσῶν βασιλεῖς ὀρθαῖς ἐχρῶντο. *Omnibus quidem Perſis licet tiaram geſtare, ſed non rectam, ut docet Clitarchus in decade. Soli enim Perſarum Reges utuntur rectis.* Hinc apud Lucianum in *Dialogo inter Philippum & Alex. Magnum*, jubetur Alexander ut ſibi imponeret ὀρθὴν τιάραν, *rectam tiaram.* Et in *Piſcatore*: εἴ τις ἐν βασιλικῷ σχήματι ὀρθὴν τιάραν ἔχων, καὶ διάδημα, καὶ τἄλλα ὅσα βασιλείας γνωρίσματα. *Si quis in Regio habitu, rectam tiaram habeat, & diadema, & alia imperii inſignia.* De eadem loquitur Seneca de Beneficiis lib. VI. cap. XXXI. *Petit ille* (Demaratus) *ut Sardis maximam Aſiæ civitatem, curru vectus intraret, rectam capite Tiaram geſtans, id ſolis datum Regibus.* Suidas: Τιάρα κόσμος ἐπικεφάλαιος, ἣν οἱ βασιλεῖς μόνοι ὀρθὴν ἐφόρουν περὶ Πέρσαις, οἱ δὲ στρατηγοὶ κεκλιμένην. *Tiara eſt ornatus capitis, quam ſoli Reges apud Perſas rectam geſtant, milites autem inclinatam habent.* Talem pileum quidam credunt fuiſſe illud πίλημα πυργωτὸν *pileum turritum*: de quo Strabo lib. XV. ubi narrat honoratiores apud Perſas habuiſſe πίλημα περὶ τῇ κεφαλῇ πυργωτόν. *circa caput pileum turritum.* Sed illud πίλημα videtur fuiſſe genus aliquod galeæ, cum de armis ibi loquatur Strabo; ut non male illuſtris vir Ezechiel Spanheimius crediderit, illud genus pileorum expreſſum fuiſſe in nummis Augusti, ubi ſane pileus inſtar alicujus turris exhibetur, ſed ita ut non ſit ὀξὺς ſive acuminatus. Vide *Diſſertat. V. de*

Vſu Nummorum. Sed ad acuminatum pileum magis accedit illa tiara, quam habet Armenius in nummo Cæſaris, qui exhibet *Armeniam captam.* Hæc autem *recta tiara* peculiari nomine κυρβασία & κύρβασις videtur vocari. Galenus in Lexico Hippocratis: κυρβασία πῖλον ὀξύν. Heſychius κυρβασίαν κορυφὴν ἀλέκτορος *criſtam galli*: quia ſcilicet recta erat inſtar criſtæ. Hinc Ariſtophanes in Avibus Regem Perſarum facit gallum, cujus ſignum jocatur eſſe illius criſtam, tanquam κυρβασίαν ὀρθὴν, *curbaſiam rectam.*

> Ὡς δὲ καλεῖται Περσικὸς ὄρνις, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἔτ' ἐκείνης,
> Διὰ ταῦτ' ἄρ' ἔχων καὶ νῦν, ὥσπερ βασιλεὺς ὁ μέγας διαβάσκει,
> Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὴν κυρβασίαν, τῶν ὀρνίθων μόνος, ὀρθήν.
> *Quare vocatur Perſicus avis à dominatione adhuc illa,*
> *Propter hæc habens, & nunc tanquā Rex magnus diſcurrit,*
> *In capite Kurbaſiam, avium ſolus rectam.*

Suidas de *Curbaſia*, quam & *Curbaſin* vocat: Κύρβασις, ἔνιοι μὲν τιάραν, ἣ οἱ βασιλεῖς τῶν Περσῶν ὀρθῇ ἐχρῶντο, οἱ δὲ στρατηγοὶ ἐπικεκλιμένῃ. *Curbaſia, quam quidam tiaram vocant, Reges Perſarum utuntur recta, milites autem inclinata.* Ex hoc loco Suidæ colligi quidem poteſt Curbaſiam etiam inclinatam & curvam fuiſſe aliquando; nihilominus κύρβασις præcipue videtur ſignificare *tiaram rectam*; fit enim κυρβασία à voce κύρβις, qua voce nihil aliud ſignificatur quam tabula triangularis in modum pyramidis. Suidas: κύρβεις τρίγωνοι πίνακες, ἐν οἷς οἱ περὶ τῶν ἱερῶν νόμοι ἐγγεγραμμένοι ἦσαν πολιτικοί. *Tabulæ triangulares, quibus leges politicæ de Sacris inſcriptæ erant.* Heſychius στήλην τρίγωνον vocat, ἢ ξύλινον ἄξονα ἐν ᾧ τὸ παλαιὸν οἱ νόμοι ἐγράφοντο. Ex his igitur colligi poteſt formam *tiararum* & *Curbaſiarum* fuiſſe *pyramidalem*, & erectam inſtar alicujus ſtili, ideoque erraſſe illos qui putabant

bant *Kurbaſiam* eſſe galeam militarem, quæ habeat criſtam inſtar galli.

Ejusmodi autem *tiaræ*, ſive *Kurbaſiæ* rectæ, geſtamen erant Regum, ut ex ſuperioribus liquido conſtat. Et ita quidem, ut ſi aliquis privatorum hominum eam gerere voluiſſet, pœnam mortis incurriſſet, teſtante *Chryſoſtomo* 1. *Orat. de Servit.* τοιγαροῦν ὁ Περσῶν βασιλεὺς, ὅπως μὲν ἔξῃ μόνος ὀρθὴν τὴν τιάραν ἐφρόντιζεν, καὶ εἴ τις ἄλλος τοῦτο ἐποίησεν, εὐθὺς ἐκέλευσεν ἀποθνήσκειν αὐτόν. *Solus itaque Perſarum Rex tïaram rectam gerebat, & ſi quis alius hoc feciſſet; ſtatim eum perimi juſſiſſent.* Vulgus igitur & milites depreſſiores & inclinatas habebant, quod etiam ex ſuperioribus conſtat. Et hæ quidem ſæpiſſime inſtar depreſſioris alicujus galeæ erant, unde & pileorum *galeri* & *galericuli* nomen.

XIV. Quali autem forma fuerint noſtrorum Sacerdotum pilei, inquirendum eſt. Notandum hic eſt iterum duo dari genera tiararum, Sacerdotum noſtrorum, aliam enim ſummus habet Pontifex; aliam cæteri Sacerdotes. Summi Ponticis tiara ſemper vocatur מצנפת; cæterorum vero Sacerdotum מגבעות, & aliquando etiam מצנפת, ut hoc vocabulo exprimatur omnis tiara cum Summi, tum cæterorum Pontificum. Expreſſis verbis hoc docet הרמבן uti vocari ſolet, *Rabbi Moſes Ben Nachman*, in Legem *Paraſcha Tezave.* בכהן הדיוט אמר הכתוב מגבעות ואף היא מצנפת היא אלא שקושר בה כל ראשו ומעלה הכפליכם עליו כעין מגבעת שהוא כובע כדברי אנקלוס כי מגבעת כמו מקבעת כאשר אמרתי בחילופי הגי"מל והקוף אלה שהמגבעת כמו המצנפת ולכן יזכירו הכמים חדיר בכהן גדול והדיוט מצנפת בתורת כהנים ובמס' יומא שנינו כהן גדול משמש בח' בגדים והדיוט בארבע בכתנת ומכנסים מצנפת ואבנט וכו': *Quando de tota Sacerdotum turba*

turba quæſtio eſt, tunc dicit Scriptura מגבעות Migbaoth, *ſed & id ipſum eſt* מצנפת Mitznephet, *niſi quod eo totum caput obnubant, atque ita ſpiras & volucra inducant, ut referat ſpeciem* מגבעת *id eſt* galeæ, *ſecundum paraphraſin Onkeloſii. Ita* מגבעת *diceretur quaſi* מקבעת *uti diximus de tranſmutatione literarum* ג *&* ק *Sed quoniam* מגבעת *eſt inſtar* מצנפת, *ideo Sapientes indifferenter ponunt* מצנפת, *tam de toto Sacerdotum ordine, quam de Summo Pontifice. In libro Sacerdotum & in Codice Ioma legimus: Summus Sacerdos ſacra facit in octo veſtibus, & cæteri Sacerdotes in quatuor, in Tunica, brachis, Miznephet & balteo.* In eadem plane ſententia eſt Maimonides *Halach. Kele Hammikd.* cap. VIII. מצנפת האמורה באהרון היא המגבעת האמורה בבניו: Mitznephet *Summi Pontificis idem eſt ac* Migbaoth *filiorum ejus*: id eſt utrumque dicitur *Mitznephet.* Vide ad locum iſtum *Rabbi Ioſeph* in כסף משנה, *Abarbanelem Paraſcha Thezave*; *Maſſechet Ioma* cap. VII. & ad iſtum locum notas *Iom Tob. Iarchium* Exodi XXVIII. IV. & alios. Sed & ipſe Joſeph. Antiq. lib. III. cap. VIII. ſine diſcrimine omne tegumentum capitis Sacerdotum, tum ſummi, tum cæterorum dicit vocari *Mitznephet*; quem ſecutus eſt, uti ſolet, Hieronymus in Epiſtola ad Fabiolam. Quod autem omnis tiara tam ſummi quam cæterorum Sacerdotum *Mitznephet* dicta fuerit, id inde factum eſt, quod utraque conſtiterit ex longa faſcia XVI. ulnarum, qua caput variis ſpiris & volucris involvi ſolebat, eſt enim צנף *obvolvere.*

XV. Hinc etiam colligi debet exilem fuiſſe differentiam inter *Mitznephet* S. Pontificis, & *Migbaot* totius Sacerdotū gregis. Et fortaſſis eadem quæ fuit inter κυρϐασίαν Regum Perſarum, & inter tiaram cæterorū hominum. Sed ita ut totius Sacerdotum turbæ pilei fuerint altiores,

altiores, inſtar galeæ. Summi autem Pontificis pileus depreſſior, ſed circa caput majori mole & frequentioribus volucris diffuſus. Hoc ſane colligi videtur ex loco iſto *Rabbi Moſis Ben Nachman*, quem mox allegavimus. Dicitur enim *tiara* totius Sacerdotũ turbæ מגבעות *Migbaoth*, quaſi מקבעות à קובע *Galea*: hæc enim ſignificatur per קובע uti videre eſt 1 Sam. XVII. V. וכובע נחשת על ראשו *Et galeam æneam habuit ſuper caput ſuum.* Quidam hic legunt קובע pro כובע ut Ezechiel. XXIII. XXIV. וקיבע ושימו עלין סביב: *Et ponent adverſus te galeas.* Iterũ Jerem. XLVI. IV. ועלו הפרשים והתיצבו בכובעין: *Aſcendite equites & conſiſtite in galeis.* Dicitur igitur קובע מגבעות à *galea*, quia talis pileus revera non multũ à galea differt. Idẽ ſane docet Maimonides loco toties à nobis allegato, ubi expreſſe dicit *Migbaoth* Minorum Sacerdotum fuiſſe ככובע *inſtar galeæ.* Jarchius ad Exodi cap. XXVIII. IV. מצנפת, inquit, כמין כיפה כובע שקורין קופ"יא שהרי במקום אחר קורא להם מגבעות ומתרגמינן כובעין: Mitznephet *eſt inſtar fornicis* ſive *cuculli galeæ quem vocant* kappe / *ſiquidem in alio loco vocatur* Migbaoth, *& vertitur* (à Chaldæo) *galea.* Manifeſtum etiam eſt, apud veteres fuiſſe certas quaſdam galeas altiores, & quaſdam leviter etiam acuminatas, inſtar longiorum & altiorum illorum cucullorum; quaſdam etiam habuiſſe certa quædam ferramenta & apices inſtar mucronum ad nocendum hoſtibus, & illas ſane כיפה vocari poſſe: eſt enim כיפה Eſaiæ IX. XIV. & Jobi XV. XXXII. *ſummus ramus*; aut alicujus rei vertex. Unde etiam derivatur *Cippus*, idem quod κύρβις, quælibet ſcilicet res quæ formam pyramidalem habet, præſertim autem ſepulchrorum pyramides, quæ mortuorum inſcriptiones continebant, de quo vide apud Horatium Serm. lib. 1. Sat. VIII. Sic poſſit per כיפה

etiam cucullus ſignificari, fortaſſis altior ille & acuminatus, quem quidam Monachorum in Eccleſ. Romana depreſſiori præferunt, ſuper qua re ſatis arduas inter ſeſe habent controverſias. Si hoc ſenſu ſumatur, ſane כיפה idem eſſet quod *κυρβασία* & *πάρα ὀρθὴ*, de quibus ſupra. Sed Jarchius, mea quidem ſententia, per τὸ כיפה intelligit rem aliquam parum curvatam & arcuatam inſtar fornicis: eſt enim כפף *curvare*, & quidem כפיף *humilis & depreſſus eſt*, veluti in Chaldæo Eſ. xl. xii: יהוה זקף כפיפין *Dominus erigit humiles*. Quidquid igitur curvatum & arcuatum eſt כיפה dicitur. Hinc tot illius ſignificationes. Hinc *fornix* כיפה dicitur. Hinc Gallorum *Chef*, Latinorum *Caput*, & Græcorum, quaſi per diminutionẽ, *κεφάλαιον* & *κεφαλὴ*, Germanorum Kopf/ & Belgarum **Kop**/ & Kappe/ & *Coeffe*, capitis tegumentum; & (mutatis כ & ק in ה vel H quod frequens, ut ſupra oſtendimus) haube/ & *huif*, **Kupf**/ & Gallorum *houppe*, & Latinorum *Cufa* & *Cucufa*. Sed quidquid curvatum & gibboſum eſt inſtar capitis כיפה dici videtur. Hinc & *Rupem* & *fornicem*, כיפה ſignificat. Hinc etiam Græcorum *κύπτω pronus ſum*, & *κυφὸν incurvum, gibboſum*, & ipſum Latinorum GIBBUM. Sic & Belgarum **Kuppe** & Gallorum *Cuve* à forma curvata à כיפה derivatur, ut & *Scyphus*. Sed fortaſſis etiam ipſum גבעה & כובע & קובע à כיפה derivantur: facillime enim literæ ק & ג & כ & פ & ב permutantur. Ideo Hebræis גבעים ſunt *Scyphi* in lucerna Sacra Exodi xxv. xxxiii. quia non alti, ſed leviter curvati inſtar amygdalæ. Utut ſit manifeſtum eſt, minorum Pontificum tiaras fuiſſe altiores inſtar ſinus galeæ. Joſephus in eadem omnino ſententia fuit, Ant. lib. iii. cap. viii. ubi docet Sacerdotum pileum fuiſſe *ἄκωνον non faſtigiatum*; quaſi voluiſſet

luiſſet dicere, altior quidem, ſed abſque faſtigio, ut non fuerit plane inſtar tiaræ rectæ Perſarum Regum. Huc etiam facit quod גבעה vel גבע *collem* ſignificet, Joſuæ v. III. I. Sam. x. v. & II. Sam. xxv. I. Reg. xiv. xxiii. & Eſaiæ xxx. xxv. & alibi, ita ut pileus dictus fuerit מגבעות à forma ſua, quæ collem depreſſiorem non male repræſentat, quæ eſt etiam forma capitis & galeæ.

XVI. Minime autem ſilentio prætereunda eſt deſcriptio *Migbaoth*, quam nobis dedit Magnus & doctiſſimus Hieronymus in Epiſtola ad Fabiolam, cum & ſatis ſit ampla, plurimam partem ex Joſepho hauſta, & nobis ob oculos ponat figuram aliquam, quæ omnem dubitationem tollere videtur. *Quartum genus veſtimenti*, inquit, *eſt rotundum pileolum, quale pictum in Vlyſſe, conſpicimus, quaſi ſphæra media ſit diviſa, & pars una ponatur in capite: Hoc Græci & noſtri* τιάραν, *nonnulli galerum vocant, Hebræi* Mitznephet. *Non habet acumen in ſummo, nec totum uſque ad comam caput tegit: ſed tertiam partem à fronte inopertam relinquit: atque ita in occipitio vitta conſtrictum eſt, ut non facile labatur ex capite. Eſt autem byſſinum, & ſic fabre opertum linteolo, ut nulla acus veſtigia extrinſecus appareant.* Ante omnia hic obſervandum eſt, Hieronymum hic agere de pileo omnium Sacerdotum, qui proprie *Migbaoth* vocatur; Nam etſi dicat Hebræos eum vocare *Mitznephet*, nihilominus id de pileo totius Sacerdotum turbæ potius intelligit, quam de Summi Pontificis pileo tantum; cum exſertis verbis eodem loco dicat has quatuor veſtes communes eſſe omnibus Sacerdotibus. Sed jam ſatis clare oſtendimus etiam *Migbaoth* minorum Sacerdotum ſæpiſſime *Mitznephet* vocari, non minus quam *tiaram* ſummi Pontificis. Primo igitur dicit Hieronymus, hunc pileum eſſe

rotundum, quaſi ſphæra media ſit diviſa; Ergo non eſt *recta tiara*. Et ut hoc clarius conſtaret addit: *non habet acumen in ſummo*, id eſt ἄκωνον *non faſtigiatum* erat, ut habet Joſephus. *Nec totum uſque ad comam caput tegit.* Id eſt, non erat tam profundus ejus ſinus, ut totam frontem tegeret, ut nulla coma conſpici poſſit. Optime igitur addit: *Sed tertiam partem à fronte inopertam relinquit.* Sane cum caput ſit oblongum, pileus autem hic inſtar ſphæræ medium diviſæ, non poterat totum caput, omnem comam, totamque frontem tegere. Hoc optime convenit cum Hebræorum traditionibus, ubi de Pontif. Maximo, exſertis enim verbis dicunt ſpatium aliquod fuiſſe inter oculos & comam quæ extra pileum propendebat, in quo ſpatio adnectebant phylacteria frontis inter ſacrificandum; de quibus jam aliquid diximus & poſtea plura dicturi ſumus. Quæ porro Hieronymus addit de *Vitta* qua pileus *in occipitio ſtringeretur*, & de *linteolo* quo *operitur ut nulla acus veſtigia appareant*, illa poſtea examinabimus, cum quibuſdam locis Joſephi eo quoque ſpectantibus.

XVII. Quod maxime hic animadverti debet, illud eſt, quod addat hanc tiaram ſimilem fuiſſe *pileo Vlyſſis* prout depingi ſolet: ut, ſi quid certi dici poſſet de iſto pileo, etiam de forma noſtrorum pileorum Sacrorum qualis fuerit non amplius inquirendum eſſet. Doctiſſimus Rubenius de Re Veſt. lib. II. cap. XV. mentionem facit pilæ antiquæ ex marmore in foro Cathanenſi, in qua Vlyſſis hiſtoria ſculpta eſt, & Vlyſſes ipſe cum pileo repræſentatus. Sed quoniam nobis non contigit pilam iſtam videre; de forma pilei illius, qualis ſcilicet in iſto marmore fuerit, nihil certi adfirmare poſſumus. Docet tamen doctiſſimus Rubenius eum fuiſſe

rotundum,

rotundum, quaſi ſphæra media ſit diviſa, quæ ſunt ipſiſſima verba Hieronymi, ut modo audivimus. Addit etiam Rubenius eum non fuiſſe umbellatum, quales galericuli hodie eſſe ſolent. Quales etiam picturas viderit Hieronymus, quæ pileum Vlyſſis repræſentabant, ipſe Hieronymus non dicit, ideo & illud à nobis ignoratur. Extat hodie egregius nummus argenteus, in Numiſmatibus familiæ *Mammiliæ*, apud *Vrſinum* & *Choulium*, ubi conſpicitur Mercurii caput pileatum, & in adverſo latere vir aliquis pileatus cum baculo & cane; cum hac inſcriptione: C. MAMIL. LIMEAN. Ita quidem habet *Choulius*. Sed male; cum non legendum ſit LIMEAN. ſed LIMETAN. Cauſa illius erroris videtur fuiſſe, quod non attenderit literam T. ſcriptam fuiſſe ſupra literam A. aut potius huic literæ incubuiſſe more Veterum, hoc modo Ā. Ita ſane habet *Vrſinus*. Plane eadem ſcriptio reperitur in duobus nummis argenteis, quos poſſidet Doctiſſimus & Amiciſſimus noſter Smetius, inter κειμήλια, per totum terrarum orbem celeberrima. Uterque habet LIMEĀN. id eſt LIMETANUS. Legendum igitur eſt: CAIUS. MAMILIUS. LIMETANUS. Pierius quidem in ſuis Hieroglyphicis, ſtatuit non eſſe legendum LIMETANUS, ſed per diſtinctionem, quaſi duæ eſſent voces: LI. METAN. id eſt LIMITIBUS METANDIS; quaſi *Cajus Mamilius* limitibus metandis præpoſitus fuiſſet. Vult itaque virum illum in hoc nummo habere baculum in manu, quaſi perticam aut arundinem, quæ adhiberi ſolet in agris & limitibus metandis: adeo quidem ut ipſe quoque *Hieronymus Aleander, in explicatione Tabulæ Heliacæ* (quamvis errorem Pierii optime animadverterit, in eo quod putet legendum eſſe *Limi-*

tibus metandis,pro *Limetanus.)* crediderit non eſſe abſurdum, ſiquis exiſtimet,Mercurium,Terminalem Deum, latifundiis metandis præpoſitum fuiſſe,cum menſuras & pondera invenerit, teſte Diodoro Siculo, lib. v. ut illi datus fuerit baculus inſtar arundinis, aut calami menſuræ, quibus veteres uti conſuevere in metiendis agris limitibusque, de quibus etiam mentionem fieri putat Apocal. cap. xxi. & apud Ezechielem cap. xl. quare & hodie inſtrumentum, quo aliquid metiri ſolemus, nomen *Cannæ* vulgo retinere ſoleat. Sed errant doctiſſimi viri. Peſſime legiſſe Pierium *limitibus metandis*, jam ſatis conſtat, & mox clarius conſtabit. Male etiam hic nummus de *limitibus metandis*, & baculus de pertica Mercurii terminalis explicatur. Eſto ſane Mercurium fuiſſe Terminalem Deum; ex hoc tamen nummo id minime probari poteſt. Saltem nulla ratione baculus ille ad arundinem aut calamum menſuræ (Gallis *une canne)* revocari poteſt: cum pertica ſive calamus menſuræ, uti loquitur doctiſſimus Aleander, decem fuerit pedum, *decempeda*, ut habent Auctores rei Agrariæ: at baculus ille, quem exhibet nummus *Mamilii Limetani*, vix quinque pedum eſt,niſi dicamus Vlyſſem ingentem fuiſſe gigantem, duodecim minimum, aut tredecim pedum, quod cuilibet nummum inſpicienti manifeſtum erit, modo attendat ad proportionem inter virum illum & baculum quem in manu tenet. Deinde nemo negabit, arundines ſive calamos menſuræ debere eſſe rectos, ut pedes & pollices manifeſtius poſſint dignoſci. At baculus in hoc nummo curvus eſt. Fateor quidem Celeberrimum Patinum in ſua editione Urſini de Familiis Romanis, in familia Mamilia in duobus nummis, viro illi baculum rectum dediſſe. Sed non vereor adfir-

adfirmare, id factum eſſe incuria pictoris, qui aut minurias iſtas (uti putavit) non curavit, aut non ſatis attentus fuit in ſculpendo. Sane apud Urſinum in antiquo exemplari Romæ edito, baculus curvus eſt in utroque nummo. Eodem modo exſtat apud *Choulium.* Quod autem Urſinus & Choulius non erraverint, clamant duo nummi argentei illi, quos poſſidet Smetius noſter. Igitur baculus ille non eſt calamus menſuræ Mercurii, ſed notat quemlibet baculum peregrinantium: ſolent enim peregrinantes pileos & baculos habere, apud veteres. Eſt itaque vir ille pileatus, qui baculum tenet, quidam qui peregrinatur, & ut uno verbo dicam, eſt Vlyſſes domum redux poſt vigennalem peregrinationem. Ut autem hæc clarius conſtarent, alterum ex doctiſſimi & amiciſſimi Smetii noſtri nummis, de quibus jam mentionem feci, lectori hic conſpiciendum exhibebo, & paucis explicabo.

XVIII. Nummus hic ab una parte repræſentat Mercurium, quod ex ejus pileo & caduceo conſtat. Ab altera parte indicat gentem *Mamiliam,* Hanc gentem plebejam fuiſſe ex Livio lib. xxvii. cap. viii. conſtat. Legimus enim *C. Mamilium Vitulum* ex plebe primum creatum fuiſſe Maximum Curionem, invitis Patribus, contendentibus id Sacerdotium ex plebe neminem ante

te eum habuiſſe, hocque factum eſſe *Q. Fabio Maximo*, & *Q. Fulvio Flacco* COSS. Eodem libro quoque narrat *Mamilium Thurinum* Ædilem plebis fuiſſe. Ut ut non fuerit gens Patricia, nihilominus erat nobiliſſima & antiquiſſima, cum *Octavio Mamilio Tuſculano*, viro inter Latinos facile Principi, Tarquinius Rex Romanorum filiam nuptum dederit, teſte eodem Livio lib. I. cap. XLIX. Sed & *L. Mamilius Tuſculi* Dictator erat, qui Romanis opportune ſuppetias tulit, & à Quinctio Cincinnato civitate donatus eſt. Liv. lib. III. cap. XVIII. & XX. *C. Mamilius*, C. Claudio Nerone & M.Livio COSS. Siciliæ Prætor factus eſt. Tandem *C. Mamilius Limetanus* Tribunus Plebis factus eſt, teſte Saluſtio in Bello Jugurthino. *Interea*, inquit, *Romæ Cajus Mamilius Limetanus Tr. plebis rogationem ad populum promulgat, uti quæreretur in eos quorum conſilio Iugurtha Senatus decreta neglexiſſet.* Atque hic eſt ille C. Mamilius qui in iſta familia cognomen illud LIMETANUS aſſumpſit. Hunc etiam *Mamilium* in hoc nummo deſignari nemo ſanus dubitabit. Ut autem conſtaret in hoc nummo virum iſtum pileatum & baculum tenentem eſſe *Vlyſſem*; notandum eſt gentem illam Mamiliam fuiſſe oriundam Tuſculo, quod ſatis conſtat ex iis quæ jam diximus, & quidem originem traxiſſe ab *Vlyſſe* & *Circe* Solis filia. Feſtus Pompejus. *Mamiliorum familia*, inquit, *progenita fuit à Telegoni filia, quam Tuſculi procreaverat, quando id oppidum ipſe condidiſſet.* Erat autem Telegonus filius Vlyſſis, ex Circe Solis filia. Livius lib. I. ubi de *Octavio Mamilio Tuſculano. Is*, inquit, *longe Princeps Latini nominis erat, ſi famæ credimus, ab Vlyſſe Deaque Circe oriundus.* His omnibus ita præmiſſis, deinceps non erit difficile demonſtratu virum iſtum in iſto nummo eſſe Vlyſſem,

Vlyſſem, quod clarius etiam fiet ſi attendamus ad ſingula iſta quæ ſimul ibi conſpiciuntur, qualia ſunt *baculus*, *canis*, & tandem *pileus*, quo tectum eſt ejus caput. Jam ſupra ſatis oſtendimus contra Pierium, baculum iſtum non eſſe *cannam* ſive perticam aut calamum, quibus veteres uti ſolebant in agris limitibusq; metiendis, cum non poſſit eſſe decem pedum, niſi dicamus ingentem aliquem Gigantem deſignari, & cum ſit baculus curvus, qui rei iſti minime inſervire potuiſſet. Eſt itaque baculus peregrinantis alicujus: peregrinantes enim baculis uti ſolebant in itineribus, ut vel ex cap. x. Matthæi conſtat. Et ad Hebræos cap. xi. ubi legimus Jacobum inter peregrinandum baculum habuiſſe. Ideo toties Judæi in Talmude prohibent ne quis Templum intraret habitu peregrinantis, & præcipue ne ingrediatur במקלו *cum baculo* Marc. cap. ix. iii. Hinc Viatores Græci vocant *ῥαβδοῦχους* à *ῥάβδῳ baculo*. Vide Act. xvi. xxxv. & xxxviii. niſi in locis iſtis *ῥαβδοῦχος* ſit *lictor*, aut nuncius publicus, qui à Magiſtratibus aliquo mittitur, quales in noſtro Oppido Batavorum vocamus **Roep-draegers**. At vero baculus hujus viri eſt baculus Vlyſſis: conſtat enim Vlyſſem baculo inter peregrinandum uſum fuiſſe, præſertim eo momento quo domum ſuam intrare volebat. Homerus ſane Odyſſ. P. docet Vlyſſem petiiſſe baculum ab Eumæo filii ſui Telemachi bubulco, qui eum domum deducebat, cui initi poſſet, quoniam viam lubricam eſſe audiviſſet:

Δὸς δέ μοι εἴ ποθι τοι ῥόπαλον τετμημένον ἐστὶν,
Σκηρίπτεσθαι, ἐπειὴ φάτ' ἀρισφαλέ', ἔμμεναι ὐδόν.
Da autem mihi ſicubi baculum inciſum eſt,
Vt innitar, quia dicitis valde lubricam eſſe viam.

Et mox:

——— ——— ὁ δ' ἐς πόλιν ἦγεν ἄνακτα
Πτωχῷ λευγαλέῳ ἐναλίγκιον ἠδὲ γέροντι,
Σκηπτόμενον. τὰ δὲ λυγρὰ περὶ χροῒ εἵματα ἕστο.
——— ——— *Hic autem in civitatem duxit Regem*
Pauperi triſti ſimilem & ſeni,
Baculo innitentem: mala autem circum corpus veſtimenta
indutus erat.

Ecce omnia iſta ad amuſſim conveniunt huic viro in hoc nummo, habet enim baculum ποθὶ τετμημένον forte fortuna *abſciſſum* abſque delectu, ideo curvus eſt ut ſcilicet obvius erat. Et baculo innititur, ideo ambabus manibus eum tenet. Si præterea bene conſideremus veſtimenta hujus viri patebit, illa ſatis vilia fuiſſe & λυγρὰ, ut ait Homerus: immo hominem illum plane fuiſſe *triſti ſeni ſimilem*, ita enim inſtar miſeri ſenis & mendici baculo innititur:

Quod attinet *canem* qui huic viro in hoc nummo adſtat, manifeſtiſſime docet eum deſignaſſe Vlyſſem, & quidem domum pæne intrantem. Sic enim de iſta cane loquitur Homerus:

Ἔνθα κύων κεῖτ' Ἄργος ἐνίπλειος κυνοραϊστέων,
Δὴ τότε γ' ὡς ἐνόησεν Ὀδυσσέα ἐγγὺς ἐόντα,
Οὐρῇ μὲν ῥ' ὅγ' ἔσηνε, καὶ οὔατα κάββαλεν ἄμφω.
Illic canis jacebat Argus plenus ricinorum,
Iam tunc ſtatim ut agnovit Vlyſſem prope euntem
Cauda quidem hic adulatus eſt, & aures dejecit ambas.

Idem judicium tandem fieri debet de *pileo*; is enim plane peregrinantis quoque eſt, ut ſupra oſtendimus. Sed Vlyſſem quoque indicat, cum optimi auctores Vlyſſi pileum attribuant, ut Lucianus, Plutarchus, Plinius & tot alii. Et Nicomachus quidem primus Vlyſſis ſimulachris *pileum* dediſſe teſtatur Plinius lib. xxxv. cap. x.

cap. x. Dubitandum itaque non eſt, *C. Mamilium Limetanum* per hunc nummum deſignare voluiſſe *Vlyſſem*, quia originem ſcilicet dedit ſuæ genti. Sed de hoc nummo nos plura habemus in obſervationibus noſtris ad auctores rei nummariæ.

XIX. Cum igitur in hoc nummo habeamns Vlyſſem pileatum, cuilibet ſatis manifeſto conſtat cujus formæ pileus ille Vlyſſis & noſtrorum Sacerdotum fuerit: Non multum diſſimilem pileo S. Pontificis apud Romanos, ut videre eſt in nummis Auguſti, Antonii, Lepidi aliorumque Pontificum Max. niſi quod noſter talem mucronem non habuerit, ideoque ἄκωνος fuerit. Sive Hieronymus ad hunc nummum reſpexerit, ſive non, conſtat talem fuiſſe qualem eum deſcripſit Hieronymus & Joſephus: *ἄκωνον, non habentem acumen in ſummo, quaſi ſphæra media ſit diviſa, & pars ponatur in capite.* Non quod ſit media ſphæra perfecte rotunda; eſt enim inſtar dimidiati ovi, quaſi fuiſſet ὠοειδὴς, *ovalis*, inſtar *ovatæ caſſidis*, ut Apuleji verba utar. Ejuſdem plane formæ qualis ſunt pilei Caſtorum, *fratrum pileatorum* prout à pileis ſic vocari ſolent, in nummis *Familiæ Æliæ, Anteſtiæ, Atiliæ, Calpurniæ, Cæliæ, Cupienniæ, Horatiæ, Iuliæ, Marciæ, Minuciæ, Scriboniæ, Semproniæ, Terentiæ*, & alibi: maxime autem in familia *Sulpitiæ*. Hi ſane pilei à noſtris nocturnis pileis, qui ex lana coactili fieri ſolent, non multum differunt. Oportet igitur Hieronymum alium pileum Vlyſſis vidiſſe, aut eum per *ſphæram diviſam* non intellexiſſe ſphæram perfecte rotundam, ſed ovalem. Cum his aliquomodo etiam convenit pileus Romanorum, per quem libertatem exprimunt in nummis familiæ *Iuniæ*, & *Pletoriæ*, poſt cædem Julii Cæſaris per Caſſium & Brutum, cum duobus

pugionibus, & hac inſcriptione EID. MART. ad notandum diem facinoris. Hæc figura cum ſit magis incurvata optime convenit cum figura galeæ, & cum pileolis illis, quos *Calottes*, quaſi *galottes* à *galea* vocare ſolemus. Conſtat præterea ex hoc nummo pileum Vlyſſis non fuiſſe umbellatum, ut habet Aleander in explicatione tabulæ Heliacæ, utque optimo jure à Rubenio refutatus ſit.

XX. Habebant etiam veterum pilei & mitræ redimicula quædam, quibus capiti firmius alligabantur, ne facile inde deciderent. Virgilius:

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Sic & Phrygia Tiara mento ſubligari ſolebat. Juvenalis:

—— *& Phrygia veſtitur bucca tiara.*

Sacerdotis habitu, ut ait Juvenalis vetus interpres, *tiara enim galea Sacerdotis eſt, quæ per malas veniens, mento ſubligatur.* Ejuſmodi redimicula & ligamenta habet pileus libertatis, de quo modo locuti ſumus, ut & pileus flaminis Dialis, in nummis *familiæ Domitiæ, Iuliæ, Liciniæ, Valeriæ* &c. Ejuſmodi redimicula noſtrorum Sacerdotum, pileos habuiſſe S. Scriptura non docet. Verum quidem eſt Moſen dixiſſe tiaras Sacerdotibus fuiſſe alligatas: veluti Exodi cap. XXIX. IX. וחבשת להם מגבעת *& alligabis ipſis tiaras.* Et Lev. cap. VIII. XIII. ויחבש להם מגבעות : *Et alligavit ipſis tiaras.* Sed cum tiara fuerit faſcia longa XVI. ulnarum, per ipſam faſciam alligari poterat, ſine ullo alio ligamento. Atque ſic forſan loca illa intelligenda ſunt. Nihilominus Hieronymus iis vittas attribuit, quibus in occipitio ſtringerentur. *In occipitio*, inquit, *vitta conſtrictum eſt, ut non facile labatur ex capite.* Sic pileus noſtri Sacerdotis ſtringitur in occipitio, cum Phrygia tiara, immo & pileus Roma-

Romanus Libertatis, ſub mento ligari ſoleret. Sed unde Hieronymus illa hauſit? Proculdubio deceptus eſt à Joſepho, in cujus verba hac in materia juraſſe videtur: Sic enim Joſephus: ἥρμοςαι δὲ ἀκριβῶς ὡς ἂν μὴ περιῤῥυῇ πονουμένου περὶ τὴν ἱερουργίαν. *Adaptatur accurate ne inter ſacrificandum delabatur.* Sed Joſephus non dicit id factum fuiſſe *vitta* ſive redimiculo aliquo, fortaſſe factum eſt per faſciam ipſam: ita enim circa caput volvi poterat faſcia illa, ut ex capite non potuiſſet delabi. Nollem tamen jurare nulla omnino redimicula noſtrorum Sacerdotum pileos habuiſſe.

XXI. Nondum tota ſtructura pileorum noſtrorum Sacerdotum abſoluta eſt, ſola illa faſcia capiti obvoluta, ſed alio aliquo linteolo opus eſt, ad tegendas tiaræ ſuturas & deformitates, ſi Joſepho & Hieronymo credimus, præſertim Joſephi Interpreti Gelenio. Sic enim Joſephus ſermocinatur: ἐπέςα σινδὼν ἄνωθεν ἐκπεριέρχεται διήκουσα μέχρι μετώπου, τὴν δὲ ῥαφὴν τῆς ταινίας καὶ τὸ ἀπ᾽ αὐτῆς ἀπρεπὲς καλύπτουσα. Quæ ſic redduntur à Gelenio: *quam* (tiaram) *ſuperne alia tela tegit, uſque ad frontem deſcendens, & per ſuperficiem verticis ſuturarum deformitatem occultans.* Hieronymus: *Eſt autem byſſinum, & ſic fabre opertum linteolo, ut nulla acus veſtigia extrinſecus appareant.* In his verbis cum Joſephi, tum & Hieronymi multa ſane reperiuntur, quæ non ab omnibus intelliguntur. Primum mentionem faciunt, neſcio quarum *ſuturarum.* Sed quid per ſuam ῥαφὴν *ſuturam* & ῥάπτεσθαι intelligant, nemo facile divinabit; cum omnia veſtimenta ſacra מעשה ארג *opus textoris* fuerint, quod ſupra pluribus probavimus. Credo itaque Joſephum per ſuam ῥαφὴν non intelligere ſuturam acu factam, ſed commiſſuram ſpirarum & orbium quæ in ejuſmodi tiaris fieri

 ſolent,

ſolent, prout & in capite, commiſſuræ ſcilicet cranii ῥαφαὶ dicuntur à Medicis Græcis. Hoc ſenſu puto accipienda eſſe verba Joſephi. Si aliter intellexit deceptus eſt, aut à Joſepho illa non fuerunt ſcripta. Saltem Hieronymus falſus eſt,cum iſtas ῥαφὰς intellexerit de ſuturis per acum factis. Sic Joſephus poſſit verti: *Tela iſta ſuperne tegit tiaræ ſtructuram ad frontem uſque, ut faſcia commiſſuras, & quicquid deforme apparet, occultaret.* Aliam præterea difficultatem hæc verba creant, præſertim verſio Gelenii, cum verterit *alia tela tegit.* Hinc poſſet aliquis colligere Joſephum credidiſſe, tiaram Sacerdotum alia aliqua tela tectam fuiſſe: atque ſic eos habuiſſe duo tegumenta capitis, qua ratione quinque, non tantum quatuor, habuiſſent veſtes Sacerdotes minores, ſummus autem Pontifex novem, cum tantum octo habere debuerit. Sane Sacra Scriptura ne γρῦ quidem de ejuſmodi tela quæ tiararum commiſſuras & ſuturas tegat, nec ipſi etiam Hebræorum doctores. Sed fortaſſis errat Gelenius, cum addiderit illud vocabulum *alia* de ſuo: nam Joſephus, nec ipſe etiam Hieronymus habent vocem *alia*, ſed tantum σινδὼν & *linteolum*; ſed per illam σινδῶνα Joſephi, & per linteolum Hieronymi poſſumus intelligere ipſiſſimam tiaram, ſive faſciam aut telam per cujus volucra & commiſſuras fit tiara. Si itaque & mihi conjecturare liceat, ego dicerem extremam, ſive ultimam partem faſciæ, ex qua tiara componebatur, expandi ſolere, ut inſtar galeæ omnes plicaturas, ſpiras, & commiſſuras volucrorum ſimul tegeret atque operiret. Tandem cum dicat Hieronymus tiaram *in occipitio* ſtrictam fuiſſe, quod quidam intelligunt de vittis & redimiculis, ſi verum ſit tiaram talia redimicula habuiſſe, credibile eſt ea fuiſſe in extrema iſta parte,

quæ

quæ caput, aut potius tiaram ſic ultimo tegebat. Et fortaſſis eodem modo facta erant redimicula, ut in brachis, quæ extremam partem toti compagi ſpirarum & orbium impoſitam contraherent & ſtringerent. Quod ut clarius fieret hac tabula tiaram exprimi volui.

EXPLICATIO HUJUS TABULÆ.

Figura Prima.

A. Faſcia ſive tela XVI. ulnarum ex qua fit tiara.

B. Σινδὼν ſive ultima pars faſciæ, quæ orbium & ſpirarum commiſſuris volucrorum inducitur.

C. Vittæ ſive redimicula quibus σινδὼν ſive ultima pars faſciæ in occipitio ſtringitur.

Figura Secunda.

Tiara, ſive faſcia jam in formam tiaræ complicata.

Figura Tertia.

Sacerdos minori tiara & reliquis omnibus veſtimentis indutus.

Ex

pag. 534.

III.

Pag. 534.

Ex his conſtat Sacerdotum noſtrorum pileos fuiſſe inſtar Tiaræ Turcicæ; & Tiaram Pont. Max. non male repræſentari per Tiaram Turcarum Imperatoris Bajetis, apud Stradam: cæterorum autē Sacerdotum altiorē fuiſſe, Ideo Judæis Germanis non male dici ein hogen Hut.

XXII. Hactenus nos ſatis dixiſſe de pileo totius Sacerdotum turbæ credo, tempus jam eſſet etiam aliquid de tiara S. Pontificis dicendi, ut manifeſtum fieret quæ vera ipſius forma fuerit, & quouſque cum reliquorum Pontificum pileis conveniat, & quænam ſit inter eos differentia; Sed malimus de his agere poſtea, ubi ad veſtimenta Summi Pontificis deventum fuerit. Sed antequam hoc caput finiamus, coronidis loco quædam addi operæ pretium cenſuimus de uſu pileorum in Sacris apud cæteras nationes.

XXIII. Et quidem animadverto, apud veteres multos ſolitos fuiſſe ſacra facére nudo capite. Talia erant ſacra Bacchi, quæ fiebant ſolutis crinibus. Porphyrio ad lib. 11. Odarum. *Biſtonides Thraces ſunt quæ cum in ſacris Liberi patris crinibus ſolutis verſantur, angues & in capite & in manibus geſtant.* Saturni ſane & Honoris ſacrificia nudo capite fiebant. *Plutarchus Quæſt. Rom.* Διὰ τί τῷ Κρόνῳ θύουσι ἀπαρακαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ; &c. *Cur Saturno ſacrificant nudo capite?* Et paulo poſt. Διὰ τί καὶ τῷ λεγομένῳ Ὁνώρῳ θύουσι ἀκαλύπτῳ τῇ κεφλῇ; *Cur Honori, uti vocatur, ſacrificant nudo capite?* De Saturni Sacris hæc proferuntur à Feſto: *Saturnii quoque dicebantur, qui caſtrum in divo Capitolino incolebant, ubi ara dicata ei Deo ante bellum Trojanum videtur, quia apud eum ſupplicant apertis capitibus: nam Italici auctore Ænea velant capita, quod is, qui rem divinam faceret in litore Laurentis agri Veneri matri ne ab Vlyſſe cognitus interrumperet ſacrificium,*

cium, caput adoperuit, atque ita conſpectum hoſtis evitavit. Macrobius Saturnal. lib. III. cap. VI. *Cuſtoditur in eodem loco* (apud aram maximam) *ut omnes aperto capite ſacra faciant; hoc fit ne quis in æde Dei habitum imitetur, nam ipſe ibi eſt operto capite. Varro ait Græcum hunc eſſe morem: quia ſive ipſe, ſive qui ab eo relicti aram maximam ſtatuerunt, Græco ritu ſacrificaverunt. Hoc amplius addit Gavius Baſſus: idcirco enim hoc fieri dicit; quia ara maxima ante adventum Æneæ in Italia conſtituta eſt, quo hunc ritum velandi capitis invenit.* Plutarchus loco modo citato docet etiam antiquiſſimum morem fuiſſe in Italia ante adventum Æneæ, ut ſacra fierent nudo capite; Æneam etiam primum fuiſſe, qui tecto capite ſacrificaverit, & hoc quidem ab eo factum fuiſſe, quod Diomedem hoſtem prætereuntem viderit: tunc enim Æneam caput velaſſe, atque ita ſacrificium abſolviſſe. Babylonios nudo capite quoque ſacrificaſſe colligi poteſt ex capite VI. verſ. XXX. libri *Baruchi*, niſi quis dicat id factum fuiſſe in caſu extraordinario.

XXIV. In aliis ſacris caput ſumma cura velare ſolebant veteres. Herculis ſacra velato capite fiebant. Silius Italicus: — *velantur corpora lino,*

Ex Peluſiaco præfulget ſtamine vertex.

En plane eandem tiaram ex lino Peluſiaco, qualem & Hebræorum Sacerdotes habere ſolebant. Idem confirmat Plutarchus Quæſt. Græc. ubi de Herculis Sacerdote. Διὰ τί παρὰ Κώοις ὁ τοῦ Ἡρακλέους ἱερεὺς ἐν Ἀντιμαχίᾳ γυναικείαν ἐνδεδυμένος ἐσθῆτα καὶ τὴν κεφαλὴν ἀναδούμενος μίτρᾳ, κατάρχεται τῆς θυσίας; *Cur apud Coos Herculis Sacerdos in Antimachia muliebri indutus veſte, capite mitra tecto ſacrificium auſpicatur?* Quæ autem hujus ritus ratio fuerit, vide ibidem apud eundem Plutarchum. Et Dacorum

Sacer-

Sacerdotes tiaras geſtaſſe docet Jornandes de Rebus Geticis cap. XI. *Fecitque Sacerdotes, nomen illis Pileatorum contradens, ut reor, quia opertis capitibus tiaris, quos pileos alio nomine nuncupamus, litabant.* Et tiaras Sacerdotum tegumentum fuiſſe, jam ex veteri Scholiaſte Juvenalis audivimus ad hunc verſum,

—— Phrygia veſtitur bucca tiara.

De iiſdem proculdubio Virgilius Æn. lib. III.

Et capita ante aras Phrygio velamus amictu.

De ejusmodi tegumento videtur loquutum fuiſſe Ovid. Triſt. lib. IV. IV.

Et jam conſtiterat ſtricto mucrone Sacerdos,
Cinxerat & Grajas barbara vitta comas.

Hinc *vittata Sacerdos*, qualis erat Veſtalis, de qua Lucanus Pharſ. lib. I.

Veſtalemque chorum ducit vittata Sacerdos.

Quod intelligi poteſt de talibus tiaris, quales noſtri Sacerdotes habent. Non prætereundus eſt Iſidorus Orig. lib. XIX. cap. XXX. ubi de *infula* & de *vitta* Sacerdotum. *Gentilium vates*, ait, infula, apice, pileo *ſive* galerio *utebantur.* Infula *eſt faſciola Sacerdotalis alba in modum diadematis, à qua vittæ ab utraque parte dependent, quæ infulam vinciunt. Unde & vittæ dictæ ſunt, quod vinciant. Infula autem plerumque lata erat, plerumque tortilis, de albo & cocco.* Hinc & ſacratæ infulæ dicuntur à Seneca in Agam. Act. III.

Sed cur ſacratas diripis capiti infulas?

Feſtus. *Infulæ ſunt filamenta lanea, quibus Sacerdotes & hoſtiæ templaque velabantur.* Flamen Dialem album galerum habuiſſe docet A. Gellius lib. X. cap. XIV. *Is ſolus album habet galerum; vel quod maximus eſt, vel quod Iovi immolata hoſtia alba fieri oporteat.* Nihil autem magis

 notum

notum eſt quam Flaminum *Apex*, pileus ſcilicet formæ acuminatæ, cum apice in ſummo. De Saliorum Apicibus videatur Dionyſius Halicarnaſſæus, quales & *κυρβασίας* appellat lib. II. Καὶ τοὺς καλουμένους ἄπικας ἐπικείμενοι ταῖς κεφαλαῖς πίλους, ὑψηλοὺς εἰς σχῆμα συναγομένους κωνοειδὲς, οὓς ἕλληνες προσαγορεύουσι Κυρβασίας. Et Apices, *uti vocantur, capitibus imponebant, pileos ſcilicet altos in modum coni, quos Græci Curbaſias vocant.* Hunc pileum Iodorus, libro modo laudato, ſic deſcribit: *Apex eſt pileum ſutile, quo Sacerdotes gentiles utebantur: appellatum ab apiendo, id eſt à ligando, nam virgula quæ in pileo erat, contexebatur filo, quod fiebat ex lana hoſtiæ.* Galerium *pileum ex pelle caſæ hoſtia factum.* Pilleum *autem dictum à pelle hoſtiæ unde fiebant.* Cidaris *& ipſum Sacerdotum erat, quod à pleriſque mitra vocatur.* Quod *pilleum* à *pelle* deducant, in eo errat proculdubio cum potius fiat ἀπὸ τοῦ πίλου Græcorum. Nec facile crediderо *Apicem* dici ab *apiendo* ſive *ligando*, cum ſic dictus videatur ab ipſo apice quem affixum habebat. Feſtus, *Pileo Flaminum affigebatur apex ex virgula oleagina.* Affigebatur autem apex, ſecundum quoſdam ad demonſtrandam muneris eminentiam & dignitatem; ideo & apud Chriſtianos Epiſcopalis dignitas olim *Apex* dicebatur, ut optime obſervavit Salmaſius de Coma. Inde fortaſſis titulus Cardinalium Eccleſiæ Romanæ, qui *eminentiæ*, quaſi *Apices*, ad hunc uſque diem vocantur. Alii tamen exiſtimant *apices* affigi ſolere antiquo more, quod apud Laurolavinium aves venerint ut exta victimarum abriperent: ut opus habuerint ejusmodi apicibus in pileo ad abigendas aves, ideo in urbe eos breviores virgas habuiſſe, quia ibi ejusmodi aves non erant timendæ. Servius ad Æn. lib. VIII. ad hos verſus:

Hinc exultantes Salios, nudosque Lupercos,

Lani-

Lanigeroſque apices, & lapſa ancylia cælo
Extulerat.

Flamines, inquit, *habebant in capite pileum, in quo erat brevis virga deſuper habens lanæ aliquid: quod quum per æſtus ferre non poſſent, filo tantum capita religare cœperunt: nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas fuerat, unde à filo quo utebantur Flamines dicti ſunt quaſi Filamines. Verum feſtis diebus filo depoſito, pilea neceſſe erat accipere, quæ ſecundum alios ad oſtendendam Sacerdotii eminentiam ſunt reperta: ſicut columnæ mortuis nobilibus ſuperponuntur, ad oſtendendum eorum culmen. Alii dicunt non propter eminentiam dignitatis hoc factum, ſed quia quum ſacrificarent apud Laurolavinium & eis exta frequenter aves de vicinis venientes lucis arriperent, eminentia virgarum eas terrere volebant. Exinde etiam conſuetudo permanſit, ut apud Laurolavinium ingentes haberentur virgæ, non breves ut in urbe. Sunt etiam qui Flamines à geſtamine pilei dictos ajunt, quaſi pilamines.* Ejusmodi pileum, cum virga longiori vide apud Choulium in nummo Auguſti & alibi; cum breviori virga pileos quoque videbis apud eundem, quales depingi curavit ex Marmoribus quæ Romæ viſuntur. Ab ejusmodi apicibus igitur pileus *Apex* dictus eſt, niſi cum Salmaſio dicere velimus eos non à virga oleagina, ſed quod fuerint alti & acuminati ad formam coni, *apices* dictos eſſe. Quod autem Servius *Flamines* dictos velit, quaſi *pilamines*, in hoc non diſcrepat à Plutarcho, qui eadē animadvertit in Numa. Ἐκάλουν δὲ καὶ τοὺς προγενεστέρους Φλάμινας, ἀπὸ τῶν περικεφαλαίων πίλων, οὓς ταῖς κεφαλαῖς φορέουσι, Πιλαμίνας τινὰς ὄντας, ὡς ἱστοροῦσι. *Vocabant autem veteres Flamines à pileis, quibus capita tegebant quaſi pilamines, ut memorant hiſtorici.* Ægyptiorum Sacerdotes & pallio veſtiri, & mitra caput tegere, & oculos velare, docet Herod. lib. II. CXXII. φάρος

δὲ αὐτημερὸν ἐξυφήναντες οἱ ἱερέες, κατ' ὧν ἔδησαν ἑνὸς αὐτῶν μίτρῃ τοὺς ὀφθαλμούς. *Velum autem quod uno die detexitur, Sacerdotes uni illorum imponunt, & mitra oculos tegunt.*

XXIV. Sed non tantum *pileis*, *mitra*, *Kurbaſia* &c. veteres Sacerdotes capita tegebant, ſed & ipſis nonnunquam veſtibus, quibus amicti erant, puta pallio, toga aut aliis ejusmodi tegumentis. Tale fuiſſe videtur *tutulum*, pallium ſcilicet, quo Sacerdotes caput tutabant. Fulgentius. *Numa vero*, ait, *Pompilius & ipſe de Pontificalibus ſcribens, tutulum dici ait pallium, quo Sacerdotes caput tutabant.* Tutulum igitur pallium capitis tegumentum Sacerdotum, & ſic dictum à *tutando*, quemadmodum Germanis noſtris *pileus* dicitur ein Hut / à verbo hüten *tutare.* Sed & toga caput tegere ſolebant in *cinctu Gabino*, de quo nos capite præcedenti. Videantur nummi quos ibi allegavimus. Sacrificaturi & vota ſuſcepturi prætextam capiti injiciebant, quod feciſſe Veſpaſianum teſtatur Joſephus de bello Jud. lib. VII. Et hunc quidem morem, auctorem habuiſſe Æneam multi teſtantur. Plutarchum, qui idem teſtatur in Quæſtionibus Romanis, ſupra jam allegavimus. Audiamus etiam Virgilium Æn. lib. III.

Purpureo velare comas adopertus amictu,
Ne qua inter ſanctos ignes in honore deorum,
Hoſtilis facies occurrat, & omnia turbet.
Hunc ſocii morem Sacrorum, hunc ipſe teneto,
Hac caſti maneant in Religione Nepotes.

Ad hunc locum Servius eadem obſervat, quæ à Plutarcho jam obſervata fuiſſe ſupra monuimus. Docet enim Virgilium per *hoſtilem faciem* intelligere Diomedem, qui Æneam ſacrificantem invenit: ne autem Æneas ab ipſo agnoſceretur, neque ſacrificii ordinem rumperet,

ret, quod piaculum fuiſſet, amictu ſuo caput texiſſe. Addit Servius & hæc verba: *Sciendum eſt, ſacrificantes diis omnibus caput velare conſuetos ob hoc, ne ſc. inter Religionem vagis aliquid oberret obtutibus.* Plutarchus, loco allegato, inter multas alias rationes, cur ſacrificantes caput velaverint, & hæc annotavit: τοὺς γὰρ θεοὺς οὕτω προσεκύνουν, ἢ ταπεινοῦντες ἑαυτοὺς τῇ ἐπικρύψει τῆς κεφαλῆς, ἢ μᾶλλον εὐλαβούμενοι τινα φωνὴν προσπεσεῖν αὐτοῖς ἔξωθεν εὐχομένοις ἀπαίσιον καὶ δύσφημον, ἄχρι τῶν ὤτων ἀνελάβομεν τὸ ἱμάτιον &c. *Deos autem operto capite adorarunt, vel quod hoc tegumento capitis ſe humiles oſtenderent, aut potius ne qua vox mali ominis audiatur, ideo uſque ad aures veſtem ſurſum trahunt.* Manifeſtum igitur eſt Sacerdotes & ſacrificantes ideo capita velaviſſe, ne inter ſacrificandum turbarentur mala aliqua cogitatione, quo facto piaculum commiſiſſent. Ideo exſertis verbis hæc addidit Virgilius: *& omnia turbet*, aut, ut alii legunt, *&* OMINA *turbet.* Hanc ob cauſam ne in ſacris vagis & vanis cogitationibus diſtracti aliud agerent, monebantur ſacrificantes, ut animum ſacris unice applicarent, ſolenni hac formula HOC AGE. Videatur præſertim Plutarchus in *Numa* & *Coriolano*. Sane eadem cura & Hebræorum Sacerdotes non parum ſolicitavit: animo enim liberrimo ſacrificare tenebantur, nullis cogitationibus implicito; adeo quidem ut vel minima cogitatio ſacrificium polluere, & irritum reddere crederetur. Hinc toties apud eos occurrunt hæc verba: המחשבה פסלת *Cogitatio polluit.* Hinc proculdubio originem habet opinio in Eccleſia Romana: ſcilicet intentionem Sacerdotis adeo eſſe neceſſariam in conſecranda hoſtia, & in cæteris ſacramentis adminiſtrandis, ut, ſi forte eo momento mens aliqua cogitatione diſtracta ſit, conſecrationem,

aut

aut Sacramentum irritum cenſeatur, quod nullum haberet effectum. Sed de his fuſius egimus in noſtris obſervationibus ad *Maſſechet Sevachim* & *Menachoth.*

XXV. Sed & ipſæ fœminæ Sacerdotes caput quoque tegebant quando ſacra faciebant. Hoc jam ſatis conſtat ex præcedentibus, tales enim erant *Cybeles* mulieres Sacerdotes Deæ Phrygiæ, apud Athenæum lib. XIV. Et *vittata Sacerdos* apud Lucanum Pharſ. lib. I. Sed clarius fit ex *rica*, qua veteres Sacerdotes fœminæ uti ſolebant. Varro: *Rica à ritu: quod Romano ritu ſacrificium fœminæ cum faciunt, capita velant.* Feſtus: *Rica eſt veſtimentum quadratum fimbriatum, purpureum, quo Flaminica pro pallio mitrave utebantur, ut Verrius exiſtimat. Titinnius. Rica ex lana ſuccida alba veſtitus. Alii dicunt pallium eſſe duplex quod conficiant Virgines ingenuæ, patrimæ, matrimæ, quod cæruleo colore infectum lavatur aqua pura. Alii quod Flaminica cingit pileum.* Idem de Ricula. *Riculæ vocantur parva ricinia, ut palliola, ad uſum capitis facta.* Sed ſecundum *Granium* erat *muliebre cingulum capitis, quo pro vitta Flaminica redimiatur.* Ex his videtur poſſe colligi non magnam fuiſſe differentiam inter ricam & mitras noſtrorum Sacerdotum, ſecundum Granium, eſt enim noſtrorum Sacerdotum *mitra* nihil aliud quam balteus aut *cingulum capitis. Virgines Veſtales*, teſte Feſto, *cum ſacrificant ſemper habere ſolebant in capite veſtimentum album, quadrangulum, oblongum, quod fibula comprehenditur*, unde *ſuffibulum* dictum. Et *tutulum* fœminarum ſacrificantium tegumentum erat. Feſtus: *Tutulum vocari ajunt Flaminicarum capitis ornamentum, quod fiat vitta purpurea innexa crinibus, & extructum in altitudinem; quidam pileum lanatum forma metalli figuratum, quo Flamines, ac Pontifices utuntur, eodem nomine*

vocari

vocari. Hinc tutulatos apud Ennium. Non debet etiam ſilentio præteriri *Capital* earum. Varro *Capital dictum quod ſacerdotulæ in capite etiam nunc ſolent habere.* Plura ſi quis de Pileo videre cupiat, adeat *Paſchalium de Coronis, Solerium de Pileo*, & alios; hæc ad noſtrum ſcopum ſufficient.

Cap. V.

מעיל *præceptum ejus ubi exſtet. Variæ Verſiones.* מעיל *fere ſemper vocatur* pallium. *Materia pallii*, lana, pelles. *Pallium non à* pelle, *ſed à* palla. Palla *mulieribus id quod* Pallium *viris.* Byſſinum *Pallium.* 1. *Chron.* xv. xxvii. Ephod bad. *Pallia an ex* lino *apud Iudæos? Ex* ſerico *apud Romanos.* מעיל *non ex* ſerico. *Error Lutheri. Ex* lana. Color *Palliorum. Monachorum olim* nigra. *Rhetorum* rubra. *Philoſophorum* fuſca. *Quædam* coccinea. Auro *ornata. Varii auctores allegantur.* מעיל *S. Pontificis* כליל תכלת totum hyacinthinum. *Error Vilalpandi & pictorum pallio S. Pont. vulgo* prætextam *aſſuentium. Pallii* forma *varia olim. Quid Tertulliano? Pallia* quadrata. *Inſtar* Stragulæ. *Vn Voile*; **Een ſalie** *à Græcorum φάλα. varii auctores allegari.* Cingari, Ægyptii & Bohemi *palliati. Pallia* Philoſophorum & *aliorum honeſtiorum quomodo geſtarentur olim? Pallium cervicibus circumſtrictum. Quatuor habent πτέρυγας alas. γωνίαι* angulus *pallii.* τετράγωνον quadrangulum. *Heſychius & Pollux allegantur. Iudæorum pallia quadrangula. Deuteron.* xxii. xii. & *Numer.* xv. xxxviii. כנפות *πτέρυξ, γωνία.* Ala, Angulus. *Quatuor plagæ terræ. Varia loca Scripturæ. In quatuor angulis appenſa* peniculamenta. *Iudæorum hodiernorum pallia.* מעיל & טלית *diſtinguuntur. Pallium ex duabus plagulis.* Diaconorum *pallia.* ἀμάχαλος, χιστός. Forma *palliorum apud Judæos olim.* Samuelis & Sauli. *Varia loca S. Scripturæ. Pallia apud Judæos hodie.* **Hille mantel** *Schabas* **mantel.** *Opinio doctiſſimi* Jacobi Altingi *de pallio S. Pontificis.* Maimonides *allegatur. A. R.* Abraham *refutatur. Pallium S. Pontif. non* quadratum, *nec* apertum *in lateribus, ſed Rotundum & undique clauſum. Varii Rabini allegantur.* מעיל χιτὼν, ποδήρης כתונת & Tunica *vocatur.* Tunica *Thamaris.* מעיל *magis* tunica *quam* pallium.

pallium. *Pallium veſtis exterior, Tunica magis interior. P. M.* מעיל *proprie non eſt veſtis exterior. Cingitur cingulo Ephodi:* Cingulum *magis tunica quam pallii. Pallium dicitur* חלוק. *Honoratiores duas habent tunicas.* Interior *ſine auro & ornamento.* Exterior *ornatior. Tunica* pictæ, plumatæ, auratæ, palmatæ, triumphales, gemmatæ, Perſicæ de gemmis, purpureæ, paragaudiæ, ποικίλοι, ἐπίσημοι. Induſium & Intuſium. *Varii auctores allegantur. Iudæi duas tunicas habebant. Matth. x. veteres Iudæi octodecim veſtes. Pont. Maximus Hebr. duas habuit tunicas. Interior erat* כתנת; *Exterior* מעיל ὑποδύτη, ἐπενδύτη, ἐπενδύτην pallium; *apud Ioſephum.* Pallium teres *apud Tertull.* ἱμάτια. *Olim tunicæ* pallium *vocabantur. Pallium Anglis* cloake à חלוק nola. *Differentia inter* tunicam *& pallium S. Pont. & Rom.* Togam. מעיל *veſtimentum rotundum & clauſum. Ezech.* xxvii. xxiv. גלם / גלומה glomerare, *gloma, à* גלם golem. 1 *Sam.* xv. xxvii. *Varii Rabini allegati.* מעיל *tunica* ἄῤῥαφος. *Non habuit* כנפות *alas.* שולי Oræ *pallii.* סביב tout au tour. κύκλῳ מעיל talaris *veſtis,* ποδήρης. עטה *quid? Eſ.* xlix. xvii. & lxii. i. 1 *Sam.* xxviii. xiv. *quo ſenſu Talaris?* מעיל *nullas habet manicas. varii Rabini allegantur.* פי הראש & פי המעיל Os capitis, & os Pallii. capitium. περιςόμιον. *Varii auctores.* capitium *non transverſum, ſed longum, ad medium pectus.* שפה limbus *in capitio.* כפי תחרה limbus loricæ. *Attextus non aſſutus. Varii auctores allegantur.* περιςόμιον *Joſepho quid?* συνάρθωσις. *Ornamenta in infimis oris* מעיל θυσανοὶ, κροσσοὶ, κόρυμβοι. *Fimbria ex malogranatis & tintinnabulis aureis.* רמונים. Rimon, Limon. R. & L. *permutantur.* Malogranatum. *Iudæis* ein milgrom. רמון *non* meſpilum *ſignificat. Malogranata corticem rumpunt. Cantic.* iv. iii. *Lutheri verſio laudatur.* קליפי רמונים *an* cortices citreorum? *Error* Buxtorfii & Sebaſtiani Smidtii. Cortices Malogranatorum, *non* citreorum *adhibentur ad infecturam, Paraphraſta Cant.* iv. iii. *deſcriptio τοῦ* רמון *granata à* granis, *ſive* acinis. ῥοαὶ, ῥοΐσκοι. *Granata magna inſtar ovi gallinæ. Materia granatorum.* משזר. Nota Maſoræ. Septuaginta *emendantur.* פעמון Tintinnabulum. κώδωνες, Schellen / Schellekens / Clochettes. Plutarchus *de tintinnabulis in veſte S. Pontif. Hebr. Tintinnabulorum apud veteres varius uſus. Varii auctores allegati. Materia* tintin-

tintinnabulorum aurum. *Forma eorum. Varia genera.* Rotunda *quædam inſtar globulorum, intus cavorum.* **Bellen** *Belgis à* bulla. *An talia nota veteribus?* Crepundia. *In uſu fuerunt apud Iudæos. Comparantur cum* uvis, *Numer.* VI. V. זג *varii auctores.* Acinus *in uva inſtar mallei in tintinnabulo.* Tintinnabula *inſtar* Scyphorum, *aut* Campanæ. Elephas *cum tintinnabulo in marmore. Ejuſmodi tintinnabula magna copia reperta circa* Novomagum. *Talia apud Hebræos in uſu.* ענבול malleolus, plectrum, lingua. זג & ענבול *totum componunt* tintinnabulum. *Codices* Sevachim *&* Parah *allegantur.* Malleolus *tintinnabuli* aqua luſtrali *aſperſus. In* מעיל *cujus* formæ *fuerint tintinnabula.* Numerus *tintinnabulorum. Vtrum* XII. *an* L. *an* LXX. *an* CCCLXVI. *an vero* LXXII. *variis auctores.* Janii Cornarii *lapſus. Multum ſpatii occupare debent* LXXII. *tintinnabula & totidem mala punica. Tintinnabula quomodo pallio appenſa? An mala punica cava fuerint? an incluſa habuerint tintinnabula?* Abarbanelis *commentum. Singulum tintinnabulum inter duo malogranata. An præter malogranata* flores *appenſi fuerint?* Philo *&* Joſephus *examinantur. Eorum ἄνθινα quid.* Malogranata *florentia.* Pallia fimbriata *apud veteres. Pallium Regum Perſarum eadem ornamenta habuit ac Pontificis Max.* Targum Scheni *Eſteræ* VI. *Brevis deſcriptio τοῦ* מעיל. *Tabula quæ repræſentat hoc veſtimentum. Explicatio tabulæ.*

Huc uſque occupati fuimus in veſtienda tota Sacerdotum turba; Inſtituti noſtri ratio poſtulat, ut nunc de Pontificis Maximi veſtitu agamus. Libro primo jam docuimus veſtes S. Pontificis alias eſſe aureas, alias albas. De aureis itaque primum, deinde de albis etiam aliquid dicemus. Aureæ quidem veſtes ſunt octo, מכנסים/ כתנה/ אבנט/ מעיל/ אפד/ חשן/ מצנפת/ ציץ: *Feminalia, tunica, balteus, pallium, Ephod, Pectorale, Cidaris & Corona.* Et primo quod attinet *feminalia, tunicam* & *balteum*, non opus eſt ut de iis plura dicamus, cum nulla ſit differentia inter *feminalia, tunicam* & *balteum* Summi Pontificis &

cæterorum Sacerdotum; ejuſdem ſiquidem erant & materiæ & formæ: niſi quod fortaſſis pretioſior byſſus adhibita fuerit in veſtitu S. Pontificis, quam in veſtitu reliquorum Sacerdotum. De veſtibus aureis itaque acturis nobis occurrunt præter ea quæ jam tractavimus, *Pallium*, *Ephod*, *Pectorale*, *Cidaris* & *Corona*. Hiſce pertractatis integrum Sacerdotum ornatum detextum habebimus. Et primo quidem de מעיל *pallio*, deinde de reliquis dicendum erit.

II. Præceptum de מעיל ſive *pallio* exſtat Exodi cap. XXVIII. verſu IV. & verſu XXXI. ועשית את המעיל׃ *Et facies pallium.* Septuaginta habent ποδήρη *talarem*, & ὑποδύτην ποδήρη, & ὑποδύτην tantum, ut Levit. VIII. VI. & Exodi XXVIII. verſu XXXIV. & cap. XXXIX. XXIV. Et Eſaiæ LXI. X. χιτῶνα. Vulgatus *tunicam*, & *tunicam ſuperhumeralis.* Chaldæus מעילא retinet. Hieronymus habet *tunicam talarem*, ſequutus, uti Solet, Joſephum, qui habet χιτῶνα ποδήρη. Eodem plane modo vertit Philo Judæus *lib.* III. *de vita Moſis.* Arabs ممطر *lacernam* dicit, ſive penulam, quæ induitur contra pluviam, à verbo مطر *pluit.* Lutherus Seiden rock / Belgæ **een Mantel** / Galli *un Roquet*; Diodati *La robe*, Junius & Tremellius *pallium.*

III. Sed quotquot habuerit nomina hoc veſtimentum, nullum familiarius nec magis notum fuit, quam nomen *pallium*, ſaltem apud auctores Latinos. Quale autem veſtimenti genus fuerit pallium apud veteres, inter auctores non plane convenit. Ejus quidem formam, figuram, materiam & modum geſtandi, ſatis fuſe tractarunt Salmaſius in eruditiſſimo ſuo Commentario ad Tertullianum de Pallio, Ferrarius in ſuo Tractatu de Re veſtiaria, & alii non pauci.

VI. Ma-

IV. Materiam pallii, ut plurimum lanam fuiſſe, teſtantur auctores. Pallia etiam *pellicea* habuiſſe veteres, colligi poteſt ex Ariſtophane in Nubibus: *Ubi grandior eris, capellas agito è Phelleo, ut & pater tuus* διφθέραν ἐνημμένος *ſcorteam veſtem indutus:* quam veſtem Scholiaſtes περιβόλαιον ποιμενικὸν ἐκ δέρματος interpretatur *Pallium* (περιβόλαιον *pallium* eſt) *paſtorale ex pelle.* Huc fortaſſis reſpexit Iſidorus Orig. lib. XIX. cap. XXIV. *Dictum*, inquit, *pallium à pellibus, quia prius ſuper indumenta pellicea veteres induebantur, quaſi pellea.* Sed inepte, ut optime obſervat Clariſſimus Ferrarius. *Pallium* itaque rectius dicitur à *palla*, *quod palam & foris eſſet*, teſte Varrone; aut etiam ab *irrugatione, & mobilitate, quæ circa finem hujuſmodi indumenti*, ἀπὸ τοῦ πάλλειν, ut Iſidorus alibi. Et ſane quod *palla* mulieribus fuit, id ipſum *pallium* fuiſſe videtur viris: eſt enim *palla*, ut habet Iſidorus, *quadrum pallium muliebris veſtis deductum uſque ad veſtigia, affixis in ordinem gemmis.* De Pallio *byſſino* legimus I Chronic. XV XXVII. : ודויד מכרבל במעיל בוץ *Et David amictus erat pallio byſſino.* Igitur & byſſus antiquorum palliis materiam præbuit. Sed מעיל ibi à Jarchio & Kimchio exponitur *Ephod bad*, *Ephod lineum:* ut magis fuerit *Ephod* quam *pallium.* Nullam tamen rationem video, cur exponamus *Ephod* potius quàm *pallium.* Nam ut Ephod aliquando fuit ex lana, aliquando ex lino, ſic & pallium fortaſſis iidem Judæi habebant nonnunquam ex lana & nonnunquam ex lino. Sane pallia ex ſerico in uſu fuiſſe apud Romanos conſtat ex Vopiſco in vita Aureliani, ubi docet Aureliani uxorem pallium petiiſſe *blatteoſericum.* Ut ut ſit, conſtat pallia ut plurimum lanea fuiſſe. Plautus Mil. Glor. Act. III. Scen. I.

Eme mi vir lanam unde tibi pallium
Malacum, & calidum conficiatur &c.

De materia pallii ſummi Pontificis S. Scriptura exſertis verbis quidem nihil habet. Dicitur tantum quod fuerit כליל תכלת *totum hyacinthinum.* Lutherus quidem *ſericum* fuiſſe credidit, ideo ſeyden rock / *tunicam ſericam* habet. Sed male: Certiſſimum enim eſt pallium fuiſſe ex *lana*; תכלת ſiquidem nihil aliud quam lanam tinctam ſignificat quemadmodum ארגמן & תולעת שני *purpuram* & *coccinum*, ita & תכלת *hyacinthinum* ſignificat; ſed lanam ejuſmodi coloribus tinctam fuiſſe ſatis fuſe probavimus libro I. cap. VIII. & alibi.

V. Color *pallii* apud veteres varius fuit. Olim Monachorum & Aſcetarum pallia *nigra* fuiſſe ex Syneſii Epiſt. CXLVI. ad Johannem probat Magnus Salmaſius ad Tertullianum de Pallio. Rhetorum pallia rubra & Phœnicei coloris erant. Philoſophorum autem *fuſca*. Baſilius Presbyter in Nazianzenum: *τρίβωνες, περιβλήματα τινά, τῶν μὲν ῥητόρων ἐρυθροί τε καὶ φοινικοῖ, φαιοὶ δὲ τῶν φιλοσόφων. Tribones ſunt pallia quædam; Rhetorum quidem rubra ſunt, & Phœnicei coloris; Sed Philoſophorum fuſca.* Apollonius, teſte Philoſtrato, lib. II. cap. IX. *φαιὸν tribonium*, id eſt *fuſcum pallium* habuit. Et *Coccinea* habebant, ut videre eſt in Epiſt. Commodi ad Albinum. Vopiſcus in vita Valeriani: *Ut tibi inſigne aliquod imperialis Majeſtatis accedat, habebis utendi coccinei pallii facultatem me præſente.* Sed & variis figuris & auro ornari ſolebant pallia. Phidias palliis uti ſolebat, quæ aureas teſſeras intextas habebant, teſte Plinio. Vide Salmaſium ad Ælium Lampridium, in vita Alexandri Severi. De *pallio auro ſparſo* leges apud eundem Lampridium, in eadem vita. Noſtri autem Sacerdotis pallium nullum habuit

buit ornamentum, nullum aurum intextum, nulloque colore variatum, ſed כליל תכלת *totum hyacinthinum* fuit, id eſt ex lana hyacinthino colore tincta, Exodi cap. XXVIII. XXXI. ut capere non poſſim quam ob rem viri docti docuerint hoc pallium ex tela fuiſſe, *opere reticulato*, cum τὸ *reticulatum* dici non poſſit niſi de tunica interiori tantum. Peſſime etiam Villalpandus multique pictores huic veſtimento prætextam, variis floribus aliiſque figuris ornatam, aſſuunt.

VI. Forma palliorum varia fuit apud veteres. Quadratum fuiſſe veſtimentum, vulgatior ſententia eſt. Tertullianus de Pallio: *Pallium extrinſecus habitus, & ipſe quadrangulus, ab utroque laterum regeſtus, & cervicibus circumſtrictus, in fibula morſu humeris acquieſcebat.* Sed & illa ipſa pallia, quæ quadrata dicuntur, non omnia ejusdem formæ fuerunt. Sunt enim veſtimenta quædam quadrata, quæ ex unica tantum plagula conſtabant, quale veſtimentum ego *quadratum ſimplex* vocarem, quia in eo nulla eſt commiſſura pannorum aut plagularum. Illa non multum diſcrepant à velamentis illis, quibus hodie noſtræ utuntur mulieres tempore pluviæ, quæque capiti imponunt ad obtegendas reliquas veſtes ut à ſordibus præſervarentur, Gallis *un voile*, Belgis **een falie**/ forte à Græcorum φάλα. Sed veterum pallia noſtrarum mulierum velamentis majora fuiſſe videntur. Forte erant inſtar ſtragularum, quibus uti ſolemus in lectis, Gallis *une couverte*. Sane & ejusmodi ſtragula *pallium* dicitur, quia ſcilicet uſum ſtragulæ & pallii præbebat. Ovidius Amor. I. El. II.

Hæc tamen aſpiciam, ſed quæ bene pallia celant:
Illa mihi cæci cauſa timoris erunt.

Propertius lib. IV. Eleg. III.

At

At mihi cum noctes induxit veſper amaras,
Si qua relicta jacent, oſculor arma tua.
Tum queror in toto non ſidere pallia lecto.

Et Juvenalis Sat. VI.

——— ——— *Tunc corpore ſano*
Advocat Archigenem, oneroſaque pallia jactat.

Itaque illi qui ejusmodi pallio veſtiti erant, non differebant ab illis quos vulgo *Cingaros*, *AEgyptios* aut etiam *Bohemos* vocant, quos ſtragulis velatos percurrere vicos & campos videmus. Hæc *Gracanica* pallia fuiſſe, vix dubito. Sed alio modo gerebantur à Philoſophis; alio ab honeſtioribus viris, & à reliqua plebe. Philoſophi enim totum corpus pallio involvebant, & quidem pallio à dextro ad ſiniſtrum humerum rejecto, ut nihil niſi manus, aut plurimum dextrum brachium nudaretur. Honeſtiores autem ab utroque *laterum regeſtum* pallium habebant, ut docet Tertullianus de Pallio, cap. I. id eſt partem utramque pallii retroſum jaciebant, ita ut tota quæ ſuberat tunica pateret. Pallium ipſum cervicibus circumſtrictum moroſiuſque in rugas plicatum, & ordinatum, fibulæ morſu in humeris tenebatur. De quo vide Tertullianum, Salmaſium, Ferrarium & alios. Ejuſmodi pallia quatuor ſolebant habere angulos, quos Græci *πλέρυγας* vocabant: eſt enim Græcis *πλέρυξ ala* & *γωνία angulus*, & cujuscunque rei ſummitas & acumen præſertim in veſtibus. Heſychius: *πλέρυγες δὲ καλοῦνται αἱ ἑκατέρωθεν γωνίαι διὰ τὸ ἐοικέναι πλέρυξι.* Ejusmodi *πλέρυγας* Pollux lib. VII. cap. XIV. ponit inter partes veſtium. *μέρη δὲ ἐσθήτων πλέρυγες μὲν καὶ πλερύγιον τὸ ἥμισυ τοῦ χιτωνίσκου.* Pallium quatuor habebat ejuſmodi *πλέρυγας* ſive *angulos*; duos in ſuperiori parte & duos in inferiori. Hinc *τετράγωνον quadrangulum* dictum.

VII. Ejus-

VII. Ejusmodi pallia Judæos quoque geſtaſſe, minime dubito, cum Deus expreſſis verbis juſſerit ut ſibi facerent : גדילים בארבע כנפוע כסות *peniculamenta in quatuor angulis tegumentorum ſuorum.* Deuteron. cap. XXII. XII. Hoc de palliis quadrangulis proculdubio intelligendum eſt. Vide etiam Numer. XV. XXXVIII. Notandum præterea eſt, כנפות plane eandem habere ſignificationem, qualẽ habet Græcorũ *πτέρυξ* & *γωνία*, ſignĩficat enim *angulum* & *alam* & rei ſummitatem. Vide præter loca jam à nobis allegata, Deut. XXIII. I. Sam. XXIV. IV. & cap. XV. XXVII. Quod avium *alas* ſignificent, conſtat Exodi XIX. IV. Pſ. LXVIII. XIV. Geneſ. I. XXI. & alibi ex infinitis locis. Sic quatuor plagæ terræ dicuntur ארבע כנפות הארץ *quatuor anguli terræ.* Eſ. XI. XII. Ezech. VII. II. & alibi. Talia itaque veſtimenta ſive pallia fuiſſe videntur illa, quæ appenſa habebant peniculamenta in quatuor angulis, ſecundum expreſſum mandatum Dei. Sane ad hunc uſque diem in ſuis Synagogis ad preces convolant ejusmodi palliis quadrangulis, ex quibus angulis fimbriæ dependent, velati, præſertim hora matutina: quamvis hodie ea raro humeris, ſed plurimum capiti imponant. Deinde breviora ſunt hæc pallia hodie quam olim; vix enim ad lumbos dependent, cum olim fere ad talos demitti ſolerent, aut ſaltem ad genua, ut ex nummis & marmoribus colligi poteſt. Sed & ipſi Judæi diſtinguunt hodie inter מעיל & טלית: prius enim ipſis eſt pallium longius, quo olim, poſterius brevius, quo hodie utuntur. Judæos autem olim ejusmodi palliis quadratis longioribus uſos fuiſſe, non minus quam veteres Græcos, colligi poſſe videtur, vel ex ſolo illo divite Jeruſalemitano בן ציצית הכסת: ſic dicto, quia longum habuit pallium, ut à quibusdam exponitur, ita ut

fimbriæ ejus traherentur ſuper pulvinaribus, aut tapetibus ſtratis, quibus inambulabat. De quo nos plura lib. I. cap. III. paragr. XVI.

VIII. Sed & aliud genus palliorum quadratorum memoratur ab auctoribus: illud ſcilicet quod ex duabus plagis fiebat, ita ut altera pectus, altera tergum tegeret, in humeris quidem commiſſis, ſed lateribus apertis, quales eſſe ſolent Diaconorum veſtes in Eccleſia Romana. In hiſce palliis πτέρυγες ſive anguli omnes erant in inferiori parte, nulli in ſuperiori, duo in plaga anteriori & duo in ſuperiori. Hæc proxime accedunt ad formam tunicarum, niſi quod in lateribus aperta ſint, & manicis careant; ideo tunica ἀμάσχαλος χιτὼν vocari poſſet. Ejuſdem formæ pallia Judæorum veterum fuiſſe, de quibus Num. xv. ſunt qui doceant. Tale etiam pallium habuiſſe Samuelem I Sam. xv. xxvii. cujus alam prehendebat Saulus, ut abiturientem retineret; ut & pallium Sauli I Sam. xxiv. v. cujus alam David clam abſcidit, doctiſſimus Jacobus Altingius, in ſua oratione de ſtola Sacerdotis Summi, docet. Et revera ad hunc uſque diem ejusmodi palliorum veſtigia apud Judæos, præcipue Germanos & Polonos, reſtant. Et hoc maxime apud pauperiores obtinere animadverti. Habent enim non raro parvula quædam amicula inſtar noſtrorum thoracum, abſque manicis, ut colobia, quæ vix pectus & tergum tegunt, non multum infra mamillas demiſſa, quibus etiam fimbriæ appendent in quatuor angulis. Habent tamen etiam ditiores longiora pallia ad eandem formam, fere inſtar Diaconorum palliorum, qualia Poloni vocant ein hille Mantel / quaſi dicere vellent מעיל, ſive pallium inſtar *Mehil*, ein *Shabas* mantel; quia iis utuntur tantum diebus feſtis & in Sabbato.

Ejus-

Ejusdem ſane formæ fuiſſe pallium Summi Pontificis eximius Altingius eodem loco docet, motus auctoritate Maimonidæ, cui contradicere fere religio eſt apud Judæos. Sic enim ſermocinatur Maimonides, Halach. Kele Hammikd. cap. IX Sect. III. המעיל כולו תכלת וחוטיו בפולין שני׳ עשר ופיו ארוג בתחילת אריגתו ואין לו בית יד אלא נחלק לשתי כנפים בסוף הגרון עד למטה כדין כל המעילים ואינו מחובר אלא כנגד כל הגרון כלבד ׃ *Pallium totum hyacinthinum eſt, filamenta ejus ſunt duodecim* (in unum torta) *& os ejus* (cui caput immittitur) *ab initio textum eſt. Nullas habet manicas, ſed diviſum eſt in duas plagas ab initio colli deorſum pendentes, qualia eſſe ſolent omnia pallia, ideoque non cohærent* (plagæ) *niſi circa collum tantum.* En tibi totam deſcriptionem pallii Summi Pontificis. Sed optimo jure הר״אבד. *Rabbi Abraham filius Davidis* ad verba illa: *Et non habet manicas, diviſumque eſt in duas plagas* &c. rogat: וו מנין לו *Unde hoc habet?* Id eſt quis illi hoc dixit, cum hoc nulla auctoritate probari poſſit, nec ex S. Scriptura nec ex traditione Talmudicorum.

IX. Pallium itaque omnino alterius formæ eſſe dicitur; non quadratum, ſed rotundum; non σχιστὸν & apertum ad latera, ſed clauſum & quidem manicatum: ut magis fuerit tunica quam pallium, inſtar camiſiæ aut induſii. In hac ſententia fuit Jarchius, quod etiam animadvertit Abarbanel ad Legem Sect. *Tezave*, quamvis ei non adſtipuletur. וכתב inquit, רש״י שהיה מעיל כגון חלוק כמו הכתונת ואינו כן׃ *Scribit Iarchius pallium eſt inſtar camiſiæ, quemadmodum & ipſa tunica: ſed res ſic ſeſe non habet.* In eadem ſententia fuit Hieronymus in Epiſtola toties à nobis laudata. מעיל *id eſt tunica talaris, tota hyacinthina, ex lateribus ejusdem coloris aſſutas habens manicas &c.*

nicas &c. Ipſe Joſephus in eadem ſententia fuiſſe videtur, cum מעיל expreſſe vocet *χιτῶνα tunicam.* Græci etiam, Septuaginta cum Philone & Joſepho *ποδήρη* vocant. At *ποδήρης* ſive talaris tunica manicas habere ſolet, ut à nobis probatum eſt, ſupra ubi de כתנת tunica egimus. Nec ſilentio prætereundum eſt *tunicam* Thamaris II Sam. XIII. XVIII. quæ primum כתנת פסים dicta eſt, mox vocari מעיל *pallium.* Hinc conjici poſſit formam *Meil* non eſſe aliam quam formam *Chetunet*: quamvis Kimchius ad iſtum locum exiſtimet, iſtam tunicam, ſive *pallium* Thamaris omnino diverſum fuiſſe à *Meil* ſive pallio, de quo fit mentio in lege. Videtur etiam inde colligi poſſe, מעיל proprie loquendo non fuiſſe *pallium*, ſed potius tunicam, cum pallium veſtimentum exterius fuerit, quod cæteras veſtes omnes tegeret, at *Meil* Summi Pontificis non bene poteſt dici veſtis exterior, quandoquidem tectum fuit Ephodo & pectorali. Nec ullo cingulo cingi ſolebant pallia; cum cingulum tunicæ fuerit, at מעיל cingebatur cingulo Ephodi, ut poſtea patebit. Non mirum igitur, ſi מעיל à multis exponatut *χιτὼν tunica*, *ποδήρης*, כתונת & חלק, quaſi fuiſſet tantum tunica exterior.

X. Imprimis hic notandum eſt, honoratiores apud veteres duas habuiſſe tunicas, aliam interiorem, exteriorem aliam. Interior corpori proxima erat, ex lino ſive goſſipio facta, aliaque materia molli, quæ corpus nulla aſperitate offenderet, nullo auro ornata, nullaque purpura clavata aut prætexta, ut optime Alexander Severus dementes judicaverit eos qui illud fecerint. Exterior autem, ut plurimum auro, purpura, prætextis & gemmis ornata erat. Tales erant tunicæ *pictæ*, *plumatæ*, *auratæ*, *palmatæ*, *triumphales*, *gemmatæ*, *Perſicæ de gemmis*,

mis, *purpurea*, *paragaudiæ*, ποικίλοι, ἐπίσημοι & id genus alia. De duabus hiſce tunicis Plautus in Aulularia: *Ne inter tunicas habeas*. Varro apud Nonnium: *Poſtquam duas tunicas habere cœperunt, inſtituerunt vocare ſubuculum, & intuſium.* Interior *induſium* vocabatur, quaſi *intuſium*, ut habet ipſe Nonnius, quia intus gerebatur. De interiori Valerius Maximus lib. VII. cap. IV. *Si hujus conſilii mei interiorem tunicam conſciam eſſe ſenſero, continuo eam cremari jubebo.* Et Terentius; *tunica pallio propior.* Judæos duas quoque tunicas habuiſſe patet vel ex ſolo iſto loco Math. cap. x. ubi Chriſtus diſcipulis ſuis dicit: *ne habeatis duas tunicas.* Sed quicunque legerit *Maſſechet Schabbath* cap. XVI. cum Jeruſalemitanum, tum Babylonium, non dubitabit Judæos duas tunicas geſtaſſe, aut *tunicam* cum *pallio*. Octodecim enim veſtimenta eos habuiſſe ibi traditur, ſi numeremus chirothecas duas, duo tibialia & duos calceos, prout & hodie in frigidioribus regionibus, tempore hyberno, non pauciora geſtamus. Dicendum itaque eſt Sum. Pont. duas etiam tunicas habuiſſe, interiorem quæ *Chetunah* vocabatur, qualem & cæteri Sacerdotes habuerunt, & unam exteriorem, ſcilicet *Meil*, qualem reliqui non habebant. Verum quidem eſt, מעיל Græcis aliquando dici ὑποδύτην, qua voce interior veſtis ſignificatur, ut patet ex Heſychio & Suida, cum exterior ἐπενδύτη vocetur, ut iidem Grammatici docent. At videtur *Meil* ὑποδύτην vocari reſpectu Ephodi & pectoralis, quæ revera veſtes erant magis exteriores, cum *Meil* pallio ſuperindui ſoleret. Sed reſpectu *Chetuneth Taſchbetz*, ſane *Meil*, cum illi ſuperindui ſoleret, magis exterior tunica quam interior, ἐπενδύτη quam ὑποδύτη dici debet; ideo etiam Joſephus quando loquitur de induendo *Meil*, utitur verbo ἐπενδύειν,

quod ſuperiorem veſtem indui ſignificat. Exterior tunica itaque *pallium* dici videtur, prout toga etiam *pallium teres* dicitur Tertulliano: quemadmodum tam pallia Græcorum, quam togæ Romanorum ἱμάτια dicebantur à Græcis. Non mirum igitur, tunicam exteriorem Pont. Max. aliquando pallium vocari. Et ſane quod pallia nonnulla antiquorum in Europa, præſertim in Anglia, rotunda fuerint inſtar tunicæ, aut quod ejusmodi tunicæ exteriores etiam ſæpe pallia vocata fuerint, colligi poteſt inde, quod Angli *pallium* ſoleant dicere *a Cloake* ab Hebræo חלוק *Chaluk*, quod Hebræis *tunicam* aut *camiſiam* ſignificat, ut & aliis populis *nolam*, id eſt *tintinnabulum majus*, à rotunditate, quemadmodum jam ſupra docuimus.

XI. Etſi autem pallium etiam fuerit veſtimentum rotundum & undique clauſum, non minus quam tunica, magna tamen fuit inter utrumque differentia. Sane omnia veſtimenta rotunda non fuerunt plane ejusdem formæ, nec eundem uſum habebant, quemadmodum & ipſæ veſtes quadratæ. Toga etiam fuit veſtis rotunda & undique clauſa, ſed multum differebat à tunica, imo & ab ipſo pallio, etſi pallio propius accedat, ideoque à Tertulliano *pallium teres* dicatur. Tunica ſtrictior fuit & manicata, pallium autem laxius & ἀμάσχαλον ſine manicis. Toga etiam manicis carebat & laxior tunica fuit, nihilominus multum à pallio diſcrepavit, erat enim pallio multo laxior & demiſſior ad pedes, præterquam quod nec ſinu nec tabulis nec geſtandi modo convenerint.

XII. Ut ut ſit, מעיל veſtimentum rotundum & clauſum fuiſſe, quemadmodum erat & ipſa tunica, & toga Romana, mihi perſuaſiſſimum eſt. Optimo jure itaque

ab

ab Abarbanele, loco jam à nobis laudato, vocatur, גלימה סגורה *pallium clauſum.* Sed audiamus quid dicat. והיה אם כן מעיל כמו גלימה סגורה מכל צד ואולי היו בו שנים נקבים מן הצדים· ומשם היה מוציא הכהן זרועותיו׃ *Si res ita ſe habet* Meil *erit inſtar pallii clauſi in utroque latere, fortaſſis habebat duo foramina in lateribus, per quæ Sacerdos brachia exerebat.* Verum quidem eſt Abarbanelem hanc ſententiam improbare, & addere ex ſententia הר"מבן *pallium* hoc fuiſſe בגד יתעטף בו *veſtem qua quis ſeſe involvit* & *obtegit*; ſed hoc non impedit, quo minus dicamus, fuiſſe veſtimentum clauſum & rotundum, cum eundem uſum præſtare potuerit omnis rotunda & clauſa veſtis. Sane Ezech. xxvii. xxiv. גלימה etiam eſt veſtis qua quis obtegitur & involvitur, à גלם *involvit, convolvit,* unde Latinorum *glomerare,* & *gloma* à גֹּלֶם. inde tamen non ſequitur non fuiſſe veſtem rotundam & clauſam. Quod deinde etiam dicat Abarbanel hoc veſtimenti genus habuiſſe כנפים כנף מלפניו וכנף מלאחריו׃ *duas alas, alam in anteriori, & alam in poſteriori parte,* hoc nihil obſtat rotunditati pallii noſtri Sacerdotis. Samuelis veſtis, cujus *alam Saulus apprehendebat* 1 Sam. xv. xxvii. forte fuit inſtar veſtium Diaconorum aut aliorum palliorum quadratorum Græcanicorum, quæ ſtragulis non ſunt abſimiles, de quibus modo locuti ſumus; ſed non ſequitur ejuſdem figuræ fuiſſe pallium Summi Pontificis. Et ſane Sacerdotis pallium rotundum & clauſum fuiſſe, non ſolum docent vocabula quibus toties occurrit, qualia ſunt חלוק *camiſia, tunica,* χιτὼν, כתונה *ποδήρης talaris* & id genus alia, ſed expreſſis verbis id teſtatur Jarchius, cui non minus credendum eſt quam הרמבן *Rabbi Moſi filio Nachmani.* Sed audiamus Joſephum Ant. lib. iii. cap. viii. quem

locum

locum non tædet repetere, quia totam ſtructuram pallii egregie depingit. *ἔστι δ' ὁ χιτὼν οὗτος, οὐκ ἐκ δυοῖν περιτμημάτων ὥς τε ῥαπτὸς ἐπὶ τῶν ὤμων εἶναι καὶ τῶν παρὰ πλευράν. Φάρσος δ' ἓν ἐπίμηκες ὑφασμένον, σχιστὸν ἔχει βρογχωτῆρα πλάγιον ἀλλὰ κατὰ μῆκος ἐῤῥωγότα πρός τε τὸ στέρνον καὶ μέσον τὸ μετάφρενον. πέζα δ' αὐτῷ προσερέραπται, ὑπὲρ τοῦ μὴ διελέγχεσθαι τῆς τομῆς τὴν δυσπρέπειαν. ὁμοίως δὲ καὶ ὅθεν αἱ χεῖρες διείργονται σχιστὸν ἐστίν. Hæc tunica non fit ex duobus ſegmentis, ut ſuturas habeat in humeris ac lateribus: ſed unicum eſt veſtimentum (*velum aut tegumentum*) in longum contextum. Capitium habet apertum non transverſum, ſed in longum, deſcendens à tergo, & ante uſque ad medium pectus: cui annexus eſt limbus, ne appareret deformitas ſciſſuræ. Sic etiam apertum eſt qua manus exeruntur.* Manifeſte ex hoc loco patet pallium clauſum & commiſſum fuiſſe, non tantum in humeris, ſed & *παρὰ πλευρὰν circa latera.* Cum autem pleraque pallia & tunicæ conſtiterint ex duabus plagulis in humeris & lateribus conſutis, hoc pallium ſive hæc tunica nullas habuit ſuturas, ſed per ipſam texturam omnia juncta & clauſa erant, ut vera fuerit tunica *ἄῤῥαφος*, de qua textura vide cap. XVI. libri primi. Et ſane ita Sacra Scriptura ſolet loqui de S. Pont. pallio, ut neceſſario concludendum ſit illud clauſum & rotundum fuiſſe. De כנפות ſive *alis* ejus nulla fit mentio, quemadmodum de palliis *σχιστοῖς appertis.* Deinde שולי *oræ* ei attribuuntur in infima parte, & quidem סביב id eſt *circumquaque*, *tout au rond*, aut *tout à l'entour*, & ut habent Germani runt umb / & ſignificantius ſeptuaginta *κύκλῳ*, quod nullam ſeparationem, nullumque diſcrimen patitur, quæ genuina eſt ſignificatio vocis סביב. Unde iterum colligo hoc veſtimentum in una parte ab oris clauſum fuiſſe ad humeros

uſque,

uſque, niſi quod duo foramina habuerit in lateribus ad emittenda brachia & manus.

XIII. Quemadmodum pallium noſtrum fuit veſtimentum rotundum & clauſum, ita & *talare:* hinc ποδήρης veſtis dicitur, totumque corpus velavit. Ideo verbum עטה quod *obvelandi* & *obtegendi* vim habet τῷ מעיל attribuitur. Eſaiæ cap. LIX. XVII. ויעט כמעיל קנאה *Et amicivit ſe zelo tanquam pallio*, quaſi diceret vehementi zelo Deus arſit in inimicos: ut eo quaſi pallio undique tectus fuerit. Et cap. LXII. I. מעיל צדקה יעטני *Pallio juſtitiæ texit me*: id eſt ſua juſtitia omnia mea peccata obvelavit, ne in ejus conſpectum venirent. Eodem ſenſu dicitur de Samuele 1 Sam. XXVIII XIV. והוא עטה מעיל *& ille tectus erat pallio.* Cum autem *Meil* ποδήρης Talaris veſtis dicatur, oportet etiam fuiſſe veſtem longam & ad pedes fere demiſſam. Ad talos pleræque tunicæ ſane demiſſæ erant; tales etiam erant tunicæ interiores lineæ Sacerdotum, de quibus jam egimus, niſi quod inter operandum ad medios poplites retractæ & balteo conſtrictæ fuerint. Sane ad talos *Meil* Sum. Pont. non debuit pertingere, & proculdubio brevius fuit quam ipſius tunica linea. Si enim מעיל ad talos uſque demiſſum fuiſſet, præterquam quod tunica linea non potuiſſet conſpici, malogranata & tintinnabula ad terram dependiſſent, & eorum ſonus impeditus fuiſſet. Hoc ſenſu proculdubio ποδήρης dicitur, quod ſcilicet demiſſum fuerit fere ad pedes; atque hoc ſenſu dicit Philo Judæus lib. III. de vita Moſis. ὁ χιτὼν ἀπὸ στέρνων ἄχρι ποδῶν περὶ ὅλον τὸ σῶμα κέχυται. *Tunica à pectore uſque ad pedes per totum corpus diffunditur.*

XIV. Sed quamvis *Meil* tunica talaris diceretur, nullas tamen habuit manicas ut talares tunicæ habere

 ſolent.

ſolent. Optime igitur Maimonides, loco jam laudato ואין לו בית יד *Et nullas habet manicas.* Idem docet Joſephus: nam etſi exſertis verbis non dicat nullas habere manicas, hoc tamen innuit quando dicit καὶ ὅθεν αἱ χεῖρες διείρονται χιστὸν ἐστίν. *Et apertum eſt qua manus exeruntur.* Optime etiam Abarbanel: *forte habuit duo foramina in lateribus, per qua ſacerdos brachia exerebat.* quem locum jam ſupra allegavimus.

XV. Quemadmodum omnia veſtimenta clauſa & rotunda, nihilominus aperta debent eſſe, ſaltem circa humeros, ut caput immitti poſſit, ſic & pallium Summi noſtri Pontificis. Hanc aperturam Moſes Geneſ. XXVIII. XXXII. vocat *os* ſive *foramen capitis.* והיה פי ראשו בתוכו׃ *Et erit foramen capitis in medio ejus.* Eodem ſenſu vocatur פי המעיל *os pallii.* Dicitur autem *foramen capitis*, quia per illud caput immittitur. Hinc etiam à quibuſdam *capitium* vocatur teſtibus vulgato & Hieronymo. *In ſuperiore parte*, inquit Hieronymus, *qua collo inducitur aperta eſt illa tunica, quod vulgo capitium vocant.* Septuaginta habent περιστόμιον ἐξ αὐτοῦ μέσον. Abarbanel exiſtimat hanc aperturam dici פי הראש *foramen capitis,* ad differentiam aperturæ iſtius quæ eſt circa pedes, quæ proprie ſunt ora quibus appendunt malogranata & tintinnabula. Joſephus docet pallium non tantum habuiſſe ejusmodi foramen aut *capitium*, ſed oſtendit etiam illius capitii formam: ſcilicet quod non fuerit tranſverſum in humeris, ut plerumque fieri ſolebat, ſed in longum, deſcendens à tergo & ante uſque ad medium pectus. *Aperturam*, inquit, *habet non transverſam, ſed in longum, deſcendens à tergo & ante uſque ad medium pectus;* ideoque hæc apertura plane alia eſt, quam illa quæ eſt in tunica interiori linea, erat enim rotunda, cum hæc fuerit oblonga.

XVI. Hæc

XVI. Hæc apertura munita erat certo aliquo limbo, ob firmitatem attexto, ne rumperetur. Sic legimus verſu XXXI. שפה יהיה לפיו סביב מעשה ארג כפי תחרה יהיה לו לא יקרע׃ Quæ Joſephus ſic interpretatur: *πέζα δ' αὐτῷ προσεῤῥάπτεται ὑπὲρ τοῦ μὴ διελέγχεσθαι τῆς τομῆς τὴν δυσπρέπειαν. Aſſutum habuit limbum, ne appareret apertura difformitas.* Græci *ᾤαν ἔχον κύκλῳ τοῦ περιστομίου ἔργον ὑφάντου τὴν συμπλοκὴν συνυφασμένην ἐξ αὐτοῦ ἵνα μὴ ῥαγῇ.* Limbus ille introrſus ſpectabat, ne exterius ulla eminentia appareret, quod difforme fuiſſet. Abarbanel: והוא שפת היריעה הקיצונה יהיה לתוכו לצד פנים ליופי כדי שלא יראה בולט מחוץ׃ *Limbus ille in medio ejus erat ad interiorem faciem, propter decorem, ne extrinſece emineret.* Idem notat Joſephus: *ne appareret,* quod jam jam allegavimus, *apertura difformitas.*

Præterea dicitur כפי תחרה יהיה לו *erit tanquam os loricæ.* Quibus verbis indicat loricas olim in ore habuiſſe ejusmodi limbos, qui forte ex laneo panno aut alia ejusmodi materia facti erant, quod & hodie fieri ſolet. Sed quia veterum loricæ non raro ex lino & corio factæ erant, opus habebant circa collum limbo aliquo, ut firmiores eſſent in iſtis partibus, in quibus maxime terebantur; quod etiam animadvertit Jarchius ad hæc verba כפי תחרה *ut os lorica.* למדנו inquit, שהשריונים שלהם פהם כפול Hinc *diſcimus loricas duplicatas eſſe ad ora.* Utrum autem limbus iſte fuerit inſtar loricæ hamis anuliſve conſertæ, ut viri docti hoc exponunt, ſequuti, ut puto, Abarbanelem, non auſim adfirmare: cum id ab antiquiſſimis auctoribus non dicatur.

Rationem, cur addendus eſſet ejuſmodi limbus, reddit S. Scriptura: לא יקרע *ne rumperetur.* Hæc ita explicantur ab Abarbanele: ונתן הטעם באומרו לא יקרע

 רוצה

רוצה לומר כדי שלא יקרע המעיל להיות חזק כיון שהוא נושא לאפוד ולחשן וכ״ש בשפתו שכל הכובד תלוי בו׃ *Dat rationem, cum dicat :* Ne rumpatur, *vult dicere ne rumpatur pallium, neceſſe enim eſt ut pallium ſit firmum, quandoquidem geſtare debet Ephod & pectorale, multo magis requiritur firmitas in ejus limbo, quia totum pondus ex eo dependet.* Vulgatus cum hæc verteret hunc limbum comparavit cum loris & inſtitis, quibus veteres extremum manicæ & ora infima circa pedes ornare ſolebant. *In cujus medio*, inquit, *ſupra erit capitium, & ora per gyrum ejus textilis, ſicut fieri ſolet in extremis veſtium partibus, ne facile rumpatur.* Sane hoc fieri in infimis tunicarum partibus, ſupra probavimus, ubi de tunica *paſſim.* Moſes tamen ad tales veſtes non reſpexit, ſed ad loricam quæ limbum circa collum habere ſolebat, non propter ornatum, ſed ob firmitatem, quod etiam requirebatur in pallio, ut validior eſſet ad ſuſtinenda pondera Ephodi & pectoralis.

Tandem animadvertendum eſt limbum iſtum non acu aſſutum, ſed attextum fuiſſe. Dicitur enim מעשה ארג *opus textoris.* Id eſt, ingenioſe & affabre attextus eſt dum ipſum pallium texebatur. Abarbanel : ואמר שפה יהיה לפיו סביב מעשה ארג׃ להגיד שלא יחתכו פי ראשו במספרים ושוב יתפור לו במחט׃ *Et dictum eſt :* erit limbus circa aperturam capitis, opus textoris, *ad indicandum, quod apertura illa non debeat ſcindi forfice, ut deinde acu conſueretur.* Maimonides Kele Hammikd. cap. IX. ופיו ארוג בתחלת אריגתו *Et foramen ejus textum erat initio texturæ.* i. e. ſimul cum ipſa veſtis texeretur. Joſephus tamen videtur crediſſe hunc limbum aſſutum, non attextum fuiſſe. *πέζα δ' αὐτῷ*, inquit, *περιέρραπται.* Ad verbum: *limbus ei aſſutus eſt.* Aut Joſephus erravit, aut hoc tunc tempo-

temporis contra legem factum fuit, aut per τὸ προσεράπτεσθαι non intelligit *aſſui*, ſed tantum *committi*, quemadmodum monuimus vocabulum ῥαφὸν & ῥάπτειν illi ſæpe ſignificare *committere*, & *commiſſuram* συνάρθρωσιν, ut optime ex Gorræo obſervat Stephanus in ſuo Lexico.

XVII. Etſi pallium *totum hyacinthinum* fuerit, nullum aurum intextum habuerit, nulliſque coloribus aut floribus ornatum fuerit, nihilominus illius oræ infimæ ornatiſſimæ fuerunt. Appenſa ſiquidem habebant malogranata & tintinnabula aurea. Verſibus xxxiii. & xxxiv. hæc legimus. ועשית על שוליו רמני תכלת וארגמן ותולעת שני על שוליו סביב ופעמני זהב בתוכם סביב: פעמן זהב ורמון על שולי המעיל סביב׃ *Et facies ad oras ejus malogranata hyacinthina, & purpurea, & coccinea, ad oras ejus circumquaque; & tintinnabula aurea inter illa circumquaque. Tintinnabulum aureum, deinde malogranatum, tintinnabulum aureum iterum deinde malogranatum, ad oras pallii circumquaque.* Hæc ornamenta Joſepho dicuntur *fimbriæ*: Κατὰ πέζαν δὲ αὐτῷ προσερραμμένοι θύσανοι ῥοῶν τρόπον ἐκ βαφῆς μεμιμημένοι ἀπήρτην τὲ καὶ κώδονες χρύσεοι κατὰ πολλὴν ἐπιτήδευσιν τῆς εὐπρεπείας, ὥς τε μέσον ἀπολαμβάνεσθαι δυοῖν κωδώνοιν, ῥοΐσκον καὶ ῥοῶν κωδώνιον. *Circa infimam oram ejus dependebant fimbriæ, in modum malorum punicorum diverſis coloribus cum aureis tintinnabulis, magno ſtudio & ornatu adaptatæ, ita ut inter duo tintinnabula malum punicum, & inter duo mala punica tintinabulum medium penderet.* Sunt autem θύσανοι fimbriæ, quæ de veſtibus dependent. Heſychius: θύσανοι, κροσσοὶ, κόρυμβοι. Conſtabant autem hæ fimbriæ ex רמונים & פעמנים *malogranatis* & *tintinnabulis*; quæ, quid fuerint, jam examinari debet.

XVIII Occurrunt primum רמונים. *Rimmonim*. De

hiſce Scriptura mentionem facit pluribus in locis, ut Num. xiii. xxiii. & cap. xx. v. Deut. viii. viii. 1 Sam. xiv. ii. Cant. iv. xiii. Joel. i. xii. & alibi. Sunt qui volunt רמון *Rimmon* malum citreum ſignificare; quod ſi verum eſt non dubito quin inde deductum ſit noſtrum *limon*, pro *Rimon*, mutato tantum R. in L. quod vulgatiſſimum. Solent autem in Europa mala citrea vocari *limones*. Nihilominus malogranata ſignificari ſtatuunt Judæi. Ideo Germani & Poloni Judæi רמון vocant ein Milgrom corrupte, ut patet, more ſuo, quaſi vellent dicere *malogranatum*. Sic deſcribunt hunc fructum Gemarici Maſſechet Sevachim cap. ix. מביא תכלת וארגמן ותולעת שני שזורים ועושה אותן כמין רמונים שלא פתחו פיהן ׃ *Sumunt hyacinthinum, purpuram & coccinum retorta, & faciunt ſpeciem malogranatorum, quorum ora nondum ſunt aperta.* Maimonides illa eiſdem fere verbis repetit Halach Kele Hammikd. cap. ix. Gloſſa ad locum iſtum Gemaræ addit: דרך רמונים כששוהין באילן אחר גמר פירי בישולן מתפתחין מאליהן כדרך שעושין קליפי אגוזים החיצונים ׃ *Solent mala punica, ſi nimis in arbore morentur, poſt maturitatem diſrumpi in arbore, ut fieri ſolet in nucibus, quarum cortex extrinſecus ſeſe aperit in arbore.* Ex hoc loco ſatis apparet, per רמון intelligi debere non *citreum*, non *meſpilum*, ſed *malum punicum.* Non enim ſolent citrei & meſpili ita poſt maturitatem corticem aperire inſtar nucum, ſed illud accidit malogranatis. Nam eodem ſane modo quo nuces patiuntur corticem exteriorem diſrumpi, ut tota nux ex arbore decidat, ſic etiam malogranatum, ſi poſt maturitatem diutius in arbore pendeat, corticem diſrumpit & aperit, ut acini & grana ejus facile conſpici poſſint, immo ut inde paulatim omnia decidant. huc videtur reſpexiſſe

Luthe-

Lutherus Cant. cap. iv. iii. ubi פלח הרמון vertit ein Ritz am Granat-Apfel / i. e. *aperturam malogranati* Deinde eandem fere habet naturam & vim cortex malogranati, qualem habet cortex nucis. Uterque enim eſt auſterus & aſtringens & ad tingendum aptus, ut norunt infectores; hinc inter colores, aut potius inter medicamina colorum ponuntur, & pari paſſu ambulant, Codice Schabbath. cap. ix. Miſna v. קליפי אגוזים קליפי רמונים אסטים ופואה כדי לצבוע בהן בגד קטן׃ *Cortices nucum*, *Cortices malogranatorum*, *crocus & rubia ad tingendum iis veſtem parvam.* Verum quidem eſt Doctiſſimum Buxtorfium in ſuo Lexico קליפי רמונים expoſuiſſe *cortices citreorum*; quem etiam ſecutus eſt *Sebaſtianus Schmidt*, ſed mea opinione falluntur doctiſſimi viri. Citreorum cortices adhiberi in infectione nunquam audivi, ſed de nucum & malogranatorum corticibus conſtat; ut Talmudicis רמון nihil aliud fuerit quam *malogranatum*. Ita etiam deſcribitur *Rimon* à Paraphraſte Chaldaico, ut plane non dubitandum ſit, quin per illum fructum intellexerit malogranatum. Sic Cant. cap. iv. iii. ubi legimus כפלח הרמון רקתך & verſu xiii. שלחין פרדס רמונים׃ Chaldæus habet מלין פקודיא כרמונים *Repleti ſunt præceptis ut malogranata*; viri pii ſcilicet & juſti. Ubi Paraphraſtes proculdubio reſpexit ad acinos & grana quibus mala punica referta ſunt, ut quislibet hæc facile explicare poteſt. Unde etiam Latinis *granata* & *malogranata*, propter magnum numerum acinorum, dicta ſunt. Optime igitur Græcis dicuntur *Rimonim* ῥοαὶ & ῥοΐσκοι, *mala punica.*

Jarchius ad Exod. cap. xxviii. verſ. xxxi. magnitudinem horum granatorum deſcribit, docet enim habuiſſe quantitatem ovi gallinæ. רמונים, inquit, עגולים וחלולים

וחלולים היו כמין רמונים העשויות כביצת תרנגול׃ *Rimonim ſunt globi quidam rotundi, inſtar malorum punicorum, quaſi eſſent ova gallinarum.*

XIX. Materia horum malogranatorum fuit lana *hyacinthina, purpurea* & *coccinea.* Sed hiſce addunt Septuaginta *Byſſum.* Atque ſic ejusdem plane materiæ & colorum fuerunt ac *balteus*, quod optime obſervatum eſt ab Hieronymo. *Mala punica*, inquit, *contexta fuerunt iiſdem coloribus* (imo eadem materia) *ut ſupra cingulum.* Judæi quidem nullam byſſum in malis punicis agnoſcunt, cum ejus nulla expreſſa mentio fiat à Moſe, ne quidem τῷ משזר Exodi XXVIII. Putant itaque quando τὸ משזר additur tribus iſtis ſpeciebus, ut Exodi XXXIX. XXIV. illud tantum fieri ad indicandum tres iſtas ſpecies, *hyacinthinum* ſcilicet *purpuram* & *coccinum* retorta eſſe; atque ita quidem ut ſingula ſpecies octonis conſtaret filis, quæ iterum in unum torta facerent viginti quatuor fila. Vide Maſſechet Joma cap. VII. Maimonidæ Halach. Kele Hammikd. cap. IX. de quibus nos plura lib. I. cap. XVII. Sed pedibus eo in ſententiam Hieronymi, ſcilicet *byſſum* etiam adhibitam fuiſſe in malogranatis, non minus quam in balteo. Primo Exodi cap. XXXIX. verſ. XXIV. dicitur ויעשו על שולי המעיל רמוני תכלת וארגמן ותולעת שני משזר׃ *Et fecerunt ad oras pallii mala punica ex hyacinthino, ex purpura & coccino retorto.* Fateor quidem lanea fila etiam poſſe torqueri: ſed obſervandum eſt illud משזר *retortum* in S. Scriptura nunquam dici niſi de שש *byſſo*: ut merito quis ſuſpicari poſſet, an non tacite hoc loco ſubintelligatur vocabulum שש *byſſus*, quaſi Moſes dixiſſet שש משזר *byſſum retortam.* Ita ſane Maſora hunc locum explicat: חסר שש *deficit byſſus* inquit. Secundum Maſoram itaque legen-

legendum eſſet; *& fecerunt* רמוני תכלת וארגמן ותולעת : שני ושש משזר *mala punica ex hyacinthino, ex purpura, ex coccino & ex byſſo retorta.* Ita legiſſe Septuaginta clariſſime patet; cum in utroque loco, cap. XXVIII. & cap. XXXIX. habeant βύσσον κεκλωσμένην, prout τὸ שש משזר reddere ſolent. Verum quidem eſt Septuaginta etiam mentionē facere de auro in malis punicis. Sic enim illi Exodi cap. XXVIII. καὶ ποιήσεις ἐπὶ τὸ λῶμα τοῦ ὑποδύτου κάτωθεν ὡσεὶ ἐξανθούσης ῥόας ῥοΐσκους ἐξ ὑακίνθου καὶ πορφύρας καὶ κοκκίνου διανενησμένου, καὶ βύσσου κεκλωσμένης, ἐπὶ τοῦ λώματος τοῦ ὑποδύτου κύκλῳ. *Et facies ad oras tunicæ infra ut florentia malogranata, ex hyacinthino & purpura & coccino neto, & byſſo retorta, ad oram tunicæ circumquaque.* Mox additur: τὸ δὲ αὐτὸ εἶδος ῥοΐσκους χρυσοῦς, quod ita ſolet reddi: *At eadem ſpecie mala punica aurea.* Sed in hac verſione Græca mendum eſſe, mihi perſuaſiſſimum eſt: ſiquidem textus Hebræus nec ullus auctor probatus inter Judæos, quod ſciam, ne γρῦ quidem de malogranatis aureis habet. Ipſi etiam Septuaginta cap. XXXIX. ubi narratur quod omnia jam ad legem facta fuerint veſtimenta, plane tacent de *malogranatis aureis*, & cum priori loco nullam faciant mentionem de *aureis tintinnabulis*, cum tamen in poſteriori expreſſe habeant κώδωνας χρυσοῦς *tintinnabula aurea*, & cum Textus Hebræus ubique habeat פעמון זהב *tintinnabulum aureum*, clarum eſt mendum eſſe in verſione Græca, cap XXVIII. in his verbis: τὸ δὲ αὐτὸ εἶδος ῥοΐσκους χρυσοῦς καὶ κώδωνας. Credo itaque hunc locum ſic emendandum eſſe: κατὰ δὲ τὸ αὐτὸ εἶδος ῥοΐσκου, καὶ χρυσοῦς κώδωνας ſcilicet ποιήσεις. *Ad illam autem formam malogranati facies etiam tintinnabula aurea.* Atque ſic τὸ χρυσοῦς referendum eſt ad κώδωνας, non autem ad ῥοΐσκους: & tunc cum textu Hebræo convenit; ut nullum aurum fuerit in

in malogranatis, multo minus quod granata aurea fuerint: ſed ejuſdē materiæ & colorum, ac ipſe fuit balteus.

XX. Præter Malogranata appenſa quoque erant *tintinnabula aurea.* Moſes habet פעמונים vocabulum פעמון *tintinnabulum* ſignificare, nemo eſt qui dubitet. Joſephus, & Philo Judæus habent *κώδωνας.* Vulgatus *tintinnabula.* Lutherus Schellen. Belgæ Schelleken*s*. Galli *Clochettes.* Pont. Max. in veſtibus habuiſſe tintinnabula docet etiam Plutarchus lib. iv. Sympoſiac. quem locum allegavimus libro i. cap. iii. Uſus tintinnabulorum apud veteres varius fuit, ut apparet ex docto Tractatu Cl. Magii de Tintinnabulis. quibus tantum addam, apud Hebræos morem fuiſſe, tintinnabula jumentis & aliis animalibus appendi, non minus quam apud cæteras nationes, quod patet ex Codice Schabbath cap. v. אין חמור יוצא בזג אע״פ שהוא פקיק *Aſinus non egreditur cum tintinnabulo etiamſi obturatum ſit.* Sed & in ædibus habebant ſua tintinnabula ad abigendos domeſticos procul à thalamo, ſi forte vir ſolus cum uxore rem habere vellet. Vide Codicem Niddah. Sed & Perſarum Reges ad ornatum veſtium iis uti ſolitos fuiſſe docet Targum Scheni Eſteris cap. vi. x. de quo vide lib. i. cap. viii. Materia tintinabulorum erat aurum. Ideo פעמונים זהב *aurea* dicuntur. Non erant fictitia quemadmodum malogranata, quæ contexta erant ex filis laneis & byſſinis, ut dicerentur *tintinnabula* tantum ob aliquam formam tintinabulorum quam referrent. Sed ex auro ſolido facta erant, ad modum omnium tintinnabulorum, ut poſſent edere ſonum; Aurum in Sacro Veſtitu, quale fuerit, ſatis oſtendimus lib. i. cap. x. ut hic de materia tintinnabulorum nihil addendum cenſeam.

XXI. For-

X X. Forma autem tintinabulorum non æque nota eſt: cum varia illorum fuerint genera apud veteres, non minus quam & hodie apud nos. Habemus hodie certum genus tintinnabulorum inſtar globulorum intus cavorum, rotundorum, & undique clauſorum, præter exigua quædam foramina, ut tinnitus intenſior eſſet, ex ære, argento, auro, & alio metallo etiam mixto, quibus incluſi ſunt globuli ferrei, ut eorum motu tinnitus ederetur. Ejusmodi tintinnabula Antiquos etiam habuiſſe, eorum ſupellex non ſatis manifeſto docet. Poteſt nihilominus dubitari, utrum veteres ejusmodi tintinnabula etiam non habuerint, cum inter crepundia & crepitacula puerorum, ſic à crepitu dicta, etiam habuerint bullas, ut ex Plauto conſtat. Bullæ autem erant rotundæ, ut docet Iſidorus aliique. Sed an Belgarum **bellen** non ita dicuntur à *bulla?* De his nos alibi plura, in noſtra Hiſtoria Gelrica, ubi de Cucullo Coſſ. Novomagenſium. At talia in uſu fuiſſe apud Judæos, colligi poſſe videtur ex eo quod comparentur cum uvis, quæ rotundæ ſunt, & intus habent acinos inſtar iſtarum pilularum ferrearum quales rotunda tintinnabula incluſa habere ſolent. Sic Numer. cap. vi. v. ubi Nazarenis vino interdicitur; כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן היין מהרצנים ועד זג לא יאכל: *Omnibus diebus Nazareatus non comedet de vite vini, à pellicula ad acinos.* Hic Jarchius obſervat זג ſignificare קלפות שבחוץ *pelliculam extrinſecam*: & חרצנים eſſe בתוכן כענבול בזוג *in medio inſtar mallei in tintinnabulo.* Hæc habet ex Miſna Nazir cap. vi. Miſna i. En tibi tintinnabula rotunda & clauſa inſtar uvarum, intus habentium aliquid rotundi inſtar acini. *Malleus* acinus vocatur, quoniam uſum ejus præſtat pulſando, ad edendum tinnitum. Idem docet

Aben Ezra; niſi quod putet זג ſignificare *acinum*, at חרצנים *pelliculam*. Chaldæus eodem modo vertit: מקלופין ועד זגין גואין דענבא *A corticibus uſque ad acinos interiores uvæ.* Utut ſit, manifeſtum eſt veteres apud Judæos ejusmodi tintinnabula rotunda & clauſa agnoviſſe.

XXII. Sed aliud etiam dabatur genus tintinnabulorum apud veteres. Erant enim quædam inſtar ſchyphorum oblongorum, inferius apertorum, in quorum medio pendebat malleolus, linguæ inſtar, cujus motu, quando tintinnabulo illiditur, fit tinnitus. Talia ſunt præcipue tintinnabula noſtra majora, quæ *Nola* & *Campana* vulgo vocantur, Germanice ein Klocke & Gallice *Cloche*. Apud veteres tintinnabula fuiſſe ejusdem formæ, marmora & ipſa ſupellex veterum plus ſatis docet. Videatur Magius in ſuo *Tractatu de Tintinnabulis*; præſertim cap. VIII. ubi elegantiſſime depictum habet Elephantum, cui ejuſmodi tintinnabulum appenſum eſt. Sed innumera ejusmodi effoſſa ſunt circa noſtrum Novomagum, quorum plurima poſſidet doctiſſimus noſter Smetius, immo & nos iis non plane caremus, quamvis ærugine & vetuſtate exeſa ſint. Hæc pleraque fieri ſolent ex metallo aliquo mixto, ex ære, ſtanno, ferro &c. Sane Hebræos talia quoque habuiſſe, colligi poteſt ex partibus eorum, prout nobis deſcribuntur. Docent enim Hebræorum Magiſtri, tintinnabula habuiſſe linguam aliquam ad pulſandum, ut tinnitus daretur; quam linguam vocabant ענבול *malleolum.* Vocabatur autem *lingua* quia erat ferrum aliquod oblongum inſtar linguæ, aut etiam quia inſtar linguæ quaſi ex ore aliquo modo propendebat. Verum quidem eſt, globulum, qui eſt in tintinnabulis rotundis inſtar acini in

uva,

uva, etiam vocatum eſſe ענבול, uti ſupra oſtendimus, ſed illud factum eſt ideo, quia talis globulus uſum malleoli præſtat. Alias certiſſimum eſt, ענבול proprie loquendo eſſe ferrum aliquod oblongum inſtar alicujus linguæ. Ita explicatur *Maſſechet Parah* cap. ultimo: ubi ענבול dicitur לשון משמיע קול *Lingua quæ edit ſonum*. Alii legunt ברזל משמיע קול *ferrum edens ſonum*. Sane talia fuiſſe videntur plurima tintinnabula Judæorum, præcipue autem Summi Pontificis. Ideoque eis ענבול attribuitur, & זג cum ענבול dicuntur componere totum tintinnabulum, ut videre eſt Maſſechet Sevachim cap. ıx. quem locum mox allegabimus. Sic etiam Codice Parah cap. ultimo, tintinnabulum dicitur conſtare ex זג & ענבול quaſi diceres ex ipſo corpore & malleolo, ita quidem ut ſi unica tantum pars, puta ענבול *malleolus*, aqua luſtrali aſperſa ſit, totum tintinnabulum mundum eſſe dicendum ſit. Cum autem Judæi tintinnabulum deſcribant tanquam rem compoſitam ex duabus partibus, oportet partes eas poſſe conſpici, quod non bene poteſt dici de illis rotundis & clauſis tintinnabulis, quæ exigua tantum habent foramina; globulus enim interior conſpici non poteſt, ſed optime de illis quæ ſunt forma pyramidali & infra ad baſin aperta. Immo ſi totum tintinnabulum cenſebatur mundatum aqua luſtrali, quando vel ſolus *malleolus* ענבול, uti loquuntur, fuit aſperſus, oportet illud intelligi debere de hiſce tintinnabulis tantum; nam in rotundis interior globulus non potuit facile aſpergi, & ſi aſperſus, id eſt ſi aqua luſtralis eo vel maxime perveniſſet, illud non potuiſſet tam facile obſervari. At omnia iſta facillime fieri poterant in hujuſmodi tintinnabulis oblongis, inferius apertis, quæ malleolum aliquomodo propendentem

habebant. Et ſane tintinnabula in pallio S. Pontificis ita deſcribuntur à Maimonide Halach. Kele Hammikd cap. IX. ut dicendum ſit, ea conſtitiſſe ex duabus partibus quæ facile ſeparari poſſent, ſcilicet ex ipſo *corpore & malleolo*, quod non poteſt dici de rotundis & clauſis, ſed de oblongis & apertis tintinnabulis. ומביא ע״ב זגין שבהן שבעים ושנים ענבולין׃ *Et adfert ſeptuaginta duo tintinnabula, in quibus ſunt Septuaginta duo malleoli.* Ita enim conſtructa ſunt tintinnabula iſta, ut malleolus facile potuerit iis indi & adimi.

XXIII. De numero tintinnabulorum variæ ſunt ſententiæ. Juſtinus Martyr inter Chriſtianos ſcriptor antiquiſſimus; duodecim tintinnabula in Pallio S. Pont. fuiſſe docet, ob numerum Apoſtolorum, quos per hæc tintinnabula ſignificatos voluit ob ſonum prædicationis Euangelii. Vide ejus *Dial. cum Tryphone*. De duodecim tintinnabulis quoque mentio fit apud Epiphanium Hæreſ. lib. I. XXXIV. contra *Marcoſios*. καὶ τὸ λόγιον τὸ ποικιλτὸν δώδεκα λίθους ἔχον, καὶ τοὺς δώδεκα κώδωνας. quem locum valde ridicule vertit *Ianus Cornarius*, præcipue hæc verba: καὶ τὸ λόγιον τὸ ποικιλτὸν, ſic enim ille: *Et poculum varium*, cum debuiſſet dicere & *Rationale varium*. Proſper de Promiſſionibus Dei part. II. cap. III. quinquaginta fuiſſe credidit. Alii octoginta, ut Durandus in Rational. divin. Offic. lib. III. cap. XIX. Clemens Alexandrinus Stromat. lib. V. trecenta & ſexaginta ſex. Sed quamvis S. Scriptura nihil dicat de numero tintinnabulorum, & malogranatorum, nihilominus ſeptuaginta duo fuiſſe doctiſſimi viri, cum inter Judæos, tum inter Chriſtianos, adfirmarunt. Gemarici ſane Codice Sevachim cap. X. tot poſuerunt.

מביא עב״ זגין שבהן שבעים ושנים עינבולים ותולה בהן שלשים וששה מצד זה ושלשים וששה מצד זה: *Adfert ſeptuaginta duo tinnabula, quibus inſunt ſeptuaginta duo plectra, & appendunt utrique lateri (i. e. plagulæ pallii) triginta ſex.* Eadem, iiſdem fere verbis, repetuntur à Maimonide Halach. Kele Hammikd. cap. IX. In eadem ſententia eſt Hieronymus in Epiſtola ad Fabiolam. *In extrema parte*, inquit, *id eſt ad pedes, ſeptuaginta duo tintinnabula fuerunt, & totidem mala punica.* Videatur etiam Iſidorus Etym. l. I. cap. II. & lib. XIX. cap. XXI. Sane ſi ratio ulla afferri poteſt numeri tintinnabulorum, multo probabilior eſt ſententia Judæorum, Hieronymi aliorumque, qui LXXII. ponunt, quam cæterorum qui pauciora aut plura ſtatuunt. Sunt qui putant tot fuiſſe, quia traditur per confuſionem Babylonicam tot ortas fuiſſe linguas, ut hac via oſtenderetur ſonum verbi Dei præcipue autem Euangelii ad omnes nationes & linguas venturum, ut omnes à Deo edocerentur in Myſteriis ſalutis. Alii qui credunt duodecim fuiſſe, & volunt id factum fuiſſe propter XII. Apoſtolos, ſed poſſemus dicere id potius factum eſſe ob LXXII. diſcipulos Chriſti, qui tanquam totidem Euangeliſtæ miſſi ſunt ut eadem munera exercerent, ſcil. ut Euangelium etiam prædicarent omnibus populis & linguis; Sed poſſumus dicere LXXII. tintinnabula totidemque malogranata fuiſſe, eadem de cauſa propter quam fuerunt LXXII. Seniores magnæ Synagogæ, & LXXII. interpretes Veteris Teſtamenti, ſi revera tot fuerunt. Cum enim quando Seniores eligendi erant, quælibet tribus ſex elegerit, quandoquidem numerum illum neceſſarium putabant, ut res bene curarentur, inde ſtatim numerus LXXII. factus eſt, quia XII. fuerunt tribus.

. Dici

Dici itaque poteſt LXXII. tinnabula facta fuiſſe ad ſignificandos LXXII. Seniores magni Synedrii, quibus totus populus Iſraëliticus repræſentabatur, quemadmodum per duodecim lapides in Pectorali repræſentabantur duodecim tribus.

XXIV. Non poſſum quin hic obſervem etiam aliquid de magnitudine tintinnabulorum & malogranatorum. S. Scriptura de hiſce tacet. Sed Gemarici malogranata tradunt fuiſſe inſtar ovi, ut ſupra audivimus. De tintinnabulorum magnitudine tacent. Probabile eſt illa non fuiſſe multo minora, cum alias eorum ſonus à malogranatis facile potuiſſet impediri. Sane ſola malogranata, ſi tantæ fuerint magnitudinis, ſex ulnas minimum Hollandicas in ambitu pallii occupabant; Si autem tintinnabula ejusdem fuerunt magnitudinis, oportet ut pallium inferius laxiſſimum fuerit, & ut ambitu ſuo ad infimas oras comprehenderet duodecim ulnas Hollandicas; quod an verum ſit, viderint illi qui tantæ magnitudinis fuiſſe docent malogranata, aut qui LXXII. ponunt tintinnabula totidemque mala punica.

XXV. Qua ratione autem tintinnabula, cum ex auro ſolido facta fuerint, oris pallii appenſa fuerint, S. Scriptura non docet. Abarbanel ad Legem Paraſcha Tezave, cum Rabbi Moſe filio Nachmani ſtatuere videtur, mala punica intus cava, illiſque addita fuiſſe tintinnabula. Dixit enim hunc doctorem crediſſe שהיו הרמונים חלולים והפעמונים בהם ונראים מתוכם *quod mala punica cava fuerint, & quod in illis fuerint tinnabula, ſed ita ut è medio malorum punicorum tintinnabula conſpici potuerint.* Sed hæc ſunt lepida commenta, cum hoc modo nec ſatis auxiſſent ornatum pallii, nec tintinnabulorum

bulorum ſonus ſatis clare audiri potuiſſet. Satis manifeſto docet Moſes quodlibet tintinnabulum fuiſſe inter duo mala punica, & quodlibet malum punicum inter duo tintinnabula. Sic enim verſu xxxiv. capitis xxviii. ועשית על שוליו רמוני וג׳ ופעמוני זהב בתוכם׃ פעמון זהב ורמון פעמון זהב ורמון על שולי המעיל סביב׃ *Et facies ad oras ejus malogranata &c. & tintinnabula aurea inter ea. tintinnabulum aureum, & malogranatum, iterum tintinnabulum aureum & malogranatum ad oras pallii circumquaque.* Ita ſane hunc locum explicat Jarchius: ביניהם סביב בין ב׳ רמונים פעמון אחד דבוק ותלוי בשולי המעיל *Inter ea circumcirca, inter duo malogranata tintinnabulum unum, appendet oris pallii.*

XXVI. De his duabus ſpeciebus, ſcilicet de malogranatis & de tintinnabulis tantum mentionem facit S. Scriptura, quæ in fimbriis pallii fuerint. Nihilominus Philo Judæus *lib.* III. *de vita Moſis* tres ſpecies recenſet, ῥοΐσκους, κώδωνας & ἄνθινα. *Malogranata, tintinnabula & flores*: quibus etiam triplicem ſignificationem attribuit. Ἐξ αὐτοῦ δὲ, inquit, κατὰ τὰ σφυρὰ ῥοΐσκοι, καὶ ἄνθινα, καὶ κώδωνες εἰσι. τὰ μὲν ἄνθινα σύμβολον γῆς· ἀνθεῖ γὰρ καὶ βλαστάνει πάντα ἐκ ταύτης. οἱ δὲ ῥοΐσκοι, ὕδατος, παρὰ τὴν ῥύσιν λεχθέντες, εὐθυβόλως. οἱ δὲ κώδωνες τῆς ἁρμονίας καὶ συμφωνίας τούτων &c. *Circa talos habet mala punica, flores & tintinnabula. Flores quidem terram ſignificant, omnia florent & germinant ex terra. Mala punica aquam, ſic dicta à fluendo: tintinnabula horum harmoniam & concentum.* In eadem ſententia fuiſſe videntur Septuaginta, cum non tantummodo *Malogranata* vocent ἐξανθούσης ῥόας ῥοΐσκους, ſed & exſertis verbis dicant appenſa fuiſſe: ῥοΐσκον, χρυσοῦν κώδωνα καὶ ἄνθινον, *malogranatum, aureum tintinnabulum & florem.* Sed vix à me obtinere poſſum

ut credam Septuaginta & Philonem credidiſſe præter malogranata & tintinnabula, aliud quid pallio appenſum fuiſſe. Per *αἴθινα* illa, mea opinione, non intelligunt aliquid diverſum ab ipſis malogranatis; ſed tantum formam malogranatorum exprimunt. Scilicet quod facta fuerint, ita quaſi adhuc flores non plane decidiſſent Non fuerunt matura, ſed adhuc florentia. Ideo Septuaginta dicunt ἐξανθούσης ῥόας ῥοΐσκους, quod poſſet reddi: *florentia malogranata.* Id ipſum videntur intellexiſſe Judæi, quando ea ſic deſcribunt, ut ſint ſimilia iis quorum *ora nondum ſunt aperta*, שלא פיתחו פיהן. Et hoc quidem ad majorem ornatum erat. Solent enim malogranata, antequam ad plenam maturitatem perveniunt, habere quaſi coronulas, quibus eleganter ornantur in acumine. Ut ut ſit, manifeſto patet in fimbriis pallii Pontif. Max. nihil fuiſſe præter malogranata lanea variorum colorum, & tinnabula aurea.

XXVII. Pallia fimbriata veteres etiam habuiſſe alios præter Pont. Max. docet Scholiaſtes Perſii ad hunc verſum:

Scis comitem horridulum trita donare lacerna.

Scis, inquit, *birrum attritum comiti condonare, lacerna pallium fimbriatum, quo olim ſoli milites velabantur, pœnula pallium cum fimbriis longis.*

Regem Perſarum eaſdem plane habuiſſe fimbrias ac Pont. Max. Hebræorum, ex malis punicis & tintinnabulis, docet *Targum Scheni*, Eſteræ cap. VI. de quo nos plura ſupra.

XXVIII. Ex his omnibus quæ dicta ſunt liquet מעיל Summi Pontificis, fuiſſe tunicam exteriorem talarem ex lana hyacinthini coloris contextam, undique clauſam & rotundam ſine manicis, habens capitium tantum

tantum oblongum non transverſum, ſive aperturam per quam caput immitteretur, cui limbus attextus erat ob firmitatem, & in lateribus duo foramina ad exerenda brachia, & in infimis oris malogranata ex lana hyacinthina purpurea & coccinea & byſſo alba, cum tintinnabulis aureis circumquaque: quod hæc tabula exhibebit.

Explicatio Tabulæ.

Figura Prima.

A. Pallium Summi Pontificis quod dicitur מעיל.

B. Capitium ſive פי של ראש apertura capitis, per quam caput tranſibat.

C. Foramina ad latera ad exerenda brachia.

D. Fimbriæ ex malis punicis & aureis tintinnabulis.

Secunda figura exhibet Pontificem Summum tali Pallio veſtitum.

pag. 578.

CAP. VI.

Præceptum de Ephodo ubi extet. Variæ Verſiones. Materia Ephodi. *Ejus forma. Etymologia.* ἐπωμὶς, περιβόλαιον ſtragula, chlamys, Pallium *&c. Hunnorum veſtimenta.* λέντιον, περίζωμα ἱερατικόν. Ephod Bad. ἐπωμὶς *veſtimentum muliebre. An manicatum? Error Joſephi, Rubenii & aliorum.* Caracallarum *duo genera.* Imperator Caracalla. *Varii auctores allegati. Ephod utrum veſtis talaris? Male aſſeritur à Judæis.* Gallica palla *apud Martialem.* Palliolum ἡμιφάρειον. Ephod *ad nates dependet. Joſephus tentatus.* Ephodi *tres partes.* אפור Amiculum. כתפות Humeralia. חשב האפור Cingulum Ephodi. Ephod *duabus plagulis conſtat.* Humeralia *quid? Attexuntur, non aſſuuntur. Iudæorum error.* וחבר *Moſi quid?* חשב האפור *quid? Error Seniorum & vulgati:* חשב & המין *idem. Varii auctores.* Cingulum Ephodi *cur* חשב *dictum? Ex eadem materia textum.* מסנו *Moſi quid?* Ephod *tunica* χιτὼς & ἀμάχαλος. *Integra deſcriptio Ephodi ex Iarchio. Varii Auctores.* ſchürtz. שורצינם *pro* פורצינט. Ephod *omnium veſtium ſacrarum, præter pectorale, pretioſiſsima.* משבצות *fibulæ aureæ & gemmatæ:* ἀσπιδίσκαι *apud Joſephum quid?* Aſpides, Clypei. *Ruffini verſio.* שהם *gemma in humeralibus. iis inſculpta nomina* XII. *tribuum. Litteræ in gemmis protuberantes. In qualibet gemma ſex nomina. Quo ordine? Joſephus & alii Rabini allegati.* אבני זכרון gemmæ memoriæ *quid?* Catenæ aureæ. Annuli *aurei in Ephodo.* Ephod *quid fuerit? Vera ejus deſcriptio. Tabula* Ephod *exhibens. Tabulæ explicatio. Samuelis Ephod quale?* ἐφοὺδ βάρ. Ephod *octoginta quinque Sacerdotum* 1 *Sam.* XXII. XVIII. Ephod *Levitæ. Iudic.* XVIII. *Error Hieronymi.* Ephod *veſtis etiam vulgaris.* Ephod στολή. *Jonathani* כרדוט רבוץ χειροδωτὶς. *Varii auctores.* Ephod *Micæ.* Ephod *futilis* auri *Eſ.* XXX. XXXII. *Mirifica deſcriptio* Ephodi *apud Suidam.*

I. Pallio ſuperinduebatur אפור *Ephodum.* Præceptum de hoc veſtimento exſtat Exodi XXVIII. verſu VI. Septuaginta habent ἐπωμίδα, qua voce utuntur Joſephus & Philo

Judæus. Chaldæus vocem איפודא retinet. Arabs البدنة quod videtur ſignificare *amiculum*; eſt enim بدن *amicuit*. Vulgatus habet *ſuperhumerale*. Junius & Tremellius *Amiculum*. Lutherus ein Leib rock. Galli, Belgæ & Diodati retinent vocem *Ephod*. Joſephus nonnunquam etiam ἐφώδην habet. Aquila ἐπίῤῥαμμα & ἐπένδυμα ut docet Hieronymus ad Fabiolam, & ad cap. III. Hoſeæ.

II. De materia *Ephodi* non multum habeo quod dicam, cum factum fuerit ex *auro*, *hyacinthino*, *purpura*, *coccino & byſſo retorta*. ut patet Exod. cap. XXVIII. verſ. VI. Quid autem ſit *aurum*, *hyacinthinum*, *purpura*, *coccinum* & *byſſus retorta*, ſuo loco ſatis fuſe docuimus.

Idem cenſendum eſt de coloribus, nam quicunque noverit qualis fuerit materia *aurum*, *hyacinthinum*, *purpura*, *coccinum* & *byſſus*, etiā noverit quales fuerint colores.

III. Major verſatur difficultas circa formam hujus veſtimenti. Si vocis Etymon ſpectemus, videtur ſignificare aliquid quo homo quocunque modo amicitur & involvitur. Eſt enim אפד *amicivit*, *accinxit*, hinc אֲפֻדָּה *amictus* Eſ. XXX. XX. Hanc forte ob cauſam generali voce à quibusdam *Ephod*, vocatur *amiculum*. Sed hoc vocabulo ejus forma non exprimitur. Nec vulgati *Superhumerale*, nec Aquilæ Ἐπίῤῥαμμα, nec aliorum ἐπένδυμα id ſatis manifeſto docent; cum *ſuperhumerale* nihil dicat, niſi quod humeris impoſitum ſit; & ἐπίῤῥαμμα tantum ſignificet *aſſumentum* aliquod; fortaſſis quia credebatur à quibusdam ex pluribus partibus conſutum fuiſſe, ſcilicet ex duabus plagulis & humeralibus, de quibus poſtea plura. Ἐπένδυμα quidem ſignificat veſtem quandam quæ aliis imponebatur, quod *Ephodo* etiam convenit, ſed id de *tunica* & aliis veſtimentis, teſte Polluce, dici ſolebat.

IV. Hu-

IV. Hujus veſtimenti formam exprimere velle videntur Græci, cum id vocent ἐπωμίδα. Joſephus Antiq. cap. VIII. non contentus voce ἐπωμίδος addit: ἑλληνικῇ δὲ ἐπωμίδι ποιοικότα *Græcanicæ epomidi ſimilem* fuiſſe. Suidæ ἐπωμὶς eſt εἶδος περιβολαίου. Sed & hoc valde generale eſt. Nam quid eſt περιβόλαιον, niſi quælibet veſtis quæ injicitur, *ſtragula*, *chlamys*, *pallium* & id genus alia. Et de Hunnorum quidem veſte Suidas hæc intellexiſſe videtur. ἐπωμίδες δὲ καὶ ἀναξυρίδες, καὶ τῶν ὑποδημάτων τὰ πλεῖστα ἐς τῶν οὔνων τό τε ὄνομα, καὶ τὸν τρόπον ἀπεκέκριται σφίσι. Προκόπιός φησιν. *Epomides & brachæ & pleraque calceamenta Hunnorum ſunt, & nomini & formæ reſpondent, ait Procopius.* Heſychio ἐπωμὶς eſt quidem veſtimentum Sacerdotale ſed *lineum*. Ἐπωμίδιον, ὡς λέντιον ἱερατικὸν περιβόλαιον. Alibi λέντιον illi eſt περίζωμα ἱερατικόν. Sane hoc intelligi poſſet de *Ephod bad* Davidis, quod lineum fuit, ſed de Summi Pontificis Ephodo neutiquam. Sed audiamus ipſum Joſephum qui ſe clarius exprimere conatur. γίνεται γὰρ (ſcil. ἑλληνικὴ ἐπωμὶς ſive Sacerdotale Ephod) τοῦτον τὸν τρόπον. ὑφανθεὶς ἐπὶ βάθος πηχυαῖος ἔκ τε χρωμάτων παντοίων καὶ χρυσοῦ συμπεποικιλμένος, περίπυκτον, (aut potius, ut optimè habet manuſcriptum, ἀπερίπτυκτον) τοῦ στέρνου τὸ μέσον καταλιμπάνει, χειρῖσί τε ἠσκημένος καὶ τῷ πάντι σχήματι χιτὼν εἶναι πεποιημένος. *Fit autem hoc modo: Textum eſt in profunditatem cubitalem*, (aut potius *natium*, poſtea enim patebit Ephodum dependiſſe ad nates uſque) *ex variis coloribus & auro variegatum, intectum pectoris medium relinquit, manicis ornatum atque ita factum eſt, ut omnino ad formam tunicæ fabricatum videretur.* Sed hæc deſcriptio cum ob varias rationes, tum præcipue, quod dicat manicis ornatum eſſe Ephod, mihi non placet. Nullas manicas habuiſſe poſtea patebit. Pollux lib. VIII. ἐπωμίδα ait eſſe veſtimentum muliebre,

liebre, ſed formam non exprimit. Sane hoc ſenſu Ephod non potuit eſſe ſimile Epomidi. Hieronymus Ephod caracallæ ſimile voluit ſed abſque cucullo. *Palliolum*, inquit, *fuit miræ pulchritudinis, præſtringens fulgore oculos, in modum caracallarum ſed abſque cucullis.* Duo genera caracallarum olim fuerunt. Antiquitus breves erant, deinde demiſſiores & talares habebant Romani, cujus veſtimenti inventor fuit Imperator Antoninus, unde & *Caracalla* dictus eſt. Vide Ælium Spartianum in vita ejus. De breviori & antiqua caracalla id videtur intelligere Hieronymus, quando dicit Ephodum eſſe ſimile caracallæ. Sane ita explicavit Rubenius de Re Veſt. lib. I. cap. VI. *Ephod*, inquit, *fuit manicatum & breve veſtis genus lateribus ſciſſum, tunicæ illi, quam feciales portant, vulgo* Cotte d'armes *dictæ, ſimile.* Bene quidem quod *breve veſtis genus, lateribus ſciſſum* & abſque cucullo dicatur Ephod, ſed male quod ei manicæ attribuantur: cum manicas nullas habuerit, ut poſtea patebit ex ejus ſtructura.

V. Jarchius Exodi Capite ultimo Ephodum vult veſtem fuiſſe talarem. רחבו כרחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו: *Latitudo ejus eſt ut latitudo tergoris viri, & paulo latius, pertingit autem ad talos.* In eadem ſententia eſt Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. VIII. האפוד רוחבו כרוחב גבו של אדם מכתף לכתף· ואורכו מכנגד אצלו הידים מאחריו עד הרגלים: *Latitudo Ephodi accommodata eſt latitudini tergoris hominis, ab humero ad humerum, & longitudo ejus eſt ab axillis uſque ad pedes.* Sed Ephod talare fuiſſe veſtimentum, mihi perſuadere non poſſum, ſic enim Pontifici inter operandū impedimento fuiſſet, eximius color Pallii conſpici non potuiſſet, & hoc modo tintinnabulorum ſonus audiri minime potuiſſet.

VI. Cer-

VI. Certius eſt Ephodum fuiſſe genus veſtimenti brevis, & ultra dimidias nates non propendiſſe. Qualis fuit *Gallica palla*, de qua Martialis:

Dimidiaſque nates Gallica palla tegit.

Atque ſic non male dicitur fuiſſe inſtar ſagi militaris, aut antiquarum caracallarum ante tempora Antonini, quæ breves erant, ablatis cucullo & manicis. Hac de cauſa ab Hieronymo optime dicitur, non quidem *pallium*, ſed *palliolum*, quaſi diceres *ἡμιφάρειον dimidiatum pallium*, quemadmodum quidam vocem iſtam interpretantur apud Suidam. Ita ſane Ephod deſcribitur à Kimchio 1 Chron. xv. xxvii. ubi de Ephodo Davidis fit mentio, & quod Kimchius exiſtimat ſimile Ephodo Aharonis: hoc enim ad lumbos tantum demiſſum exiſtimabat. ראותו, inquit, אפוד של אהרן שהיה כמין שני לבדים אחד לפנים ואחד לאחר ומגיע עד מתניו והיה האזור ארוג ממנו וחגרו בו: *Erat ut Ephodum Aharonis quaſi duo panni, quorum alter anterior, alter poſterior erat, uſque ad lumbos demiſſi, & cingulum quo cingebatur ex ipſo contextum erat.* Abarbanel Paraſcha Tezave, ad *anum*, id eſt, ad *dimidas nates*, ut loquitur Martialis, demiſſum vult. Sic enim totam formam Ephodi ibi deſcribit: ואמנם צורתו היתה כמו שאומר האפוד היה תלוי מאחרי הכהן ורחבו היה כרחב גב הכהן מכתף לכתף כדי שתהיינה הכתפות מחוברות לו והוא היה תלוי למטה מהכתפים כנגד בית השחי והכתפות מחוברות לו ונכפלות לפני הכהן מעט וכנגד הלב היה יוצא מהאפוד כמו חגורה משני צדדיו והוא חוגר בה על מעיל האפוד כמו שיתבאר: *Ita ſane forma ejus erat prout jam dictum eſt. Pendebat itaque Ephodum à tergo Sacerdotis. Latitudo ejus erat ut latitudo tergoris Sacerdotis, ab humero ad humerum, & adhærebant ei humeralia. Pendebat autem ab humeris uſque ad anum. Et humeralia ei adhære-*

 bant.

bant. Sed in anteriori parte parum erat duplicatum, & circa cor egrediebatur utrinque ex lateribus inſtar cinguli, quo cingebatur Ephod ſuper pallium, quemadmodum id explicatum eſt. Sane in hanc ſententiam ego pedibus eo, quod Ephod breve fuerit veſtimentum, & quod infra *dimidias nates*, aut *lumbos* non fuerit demiſſum. Idem credo intellexiſſe Joſephum, loco allegato, ubi dicit, Ephod fuiſſe contextum ἐπὶ βάθος πηχύαιον *ad profunditatem cubitalem*: quod non ſic debet intelligi, quaſi ab humeris longius non fuerit quam cubitus. Sed quod præter humeralia cubitalis fuerit plagula iſta infra humeralia dependens: iſta ſcilicet pars quam Judæi diſtinguunt ab humeralibus, & quam proprie *Ephodum* vocant. Hoc autem modo revera ad nates dependere debebat. Poſſit etiam legi πυγαῖος *nates* pro πηχύαιον *cubitale*, quaſi dixiſſet Joſephus ὑφανθεὶς ἐπὶ βάθος πυγαίου *textum in profunditatem natium*, id eſt uſque ad nates dependens.

VII. Ut autem melius intelligeretur tota hujus veſtimenti ſtructura, notandum eſt, illud conſtitiſſe tribus præcipue partibus: ipſo ſcilicet *amiculo*, quod pectus & tergus tegebat ab axillis uſque ad dimidias nates, & quod Hebræorum Magiſtri proprie dictum volunt אפוד *Ephod.* Deinde *humeralibus*, partibus iſtis ſcilicet quæ humeros tegunt, ad axillas uſque, quas Judæi putant כתפות dictas à Moſe. Tertio ex חשב האפד *cingulo Ephodi.* Ipſum autem *amiculum*, quæ prima & præcipua pars hujus veſtimenti erat, & quod proprie *Ephod* dicebatur, nihil aliud erat quam duo panni, inſtar duorum ſuccinctoriorum, uti vulgo vocantur, qualia ſolent habere mulieres, alterum anterius, alterum poſterius, in ipſis humeris, per humeralia egregiis & pretioſis fibulis juncta. Hæc ſuccinctoria à Kim-

à Kimchio, ut modo audivimus, שני לבדים *duo panni*, ſive *duæ plagulæ*, vocantur, quales revera erant. De hiſce plagulis, ſive ſuccinctoriis leges etiam apud Jarchium ad verſ. VI. cap. XXVIII. Exodi, ad vocem אפוד quem locum poſtea integrum recitabimus.

VIII. Seunda pars Ephodi erant *humeralia*, ſive ſuperior pars ab axillis ſurſum protracta uſque ad humeros, ideo כתפות i. e. *humeralia* dicta. Erant autem כתפות ſive *humeralia* nihil aliud quam reliquæ partes hujus veſtimenti ab axillis ad humeros: duo ſcilicet fruſta quæ plagulæ adhærebant, & quæ uſque in humeros protrahebantur, ut anteriora cum poſterioribus jungerentur fibulis gemmatis, de quibus ſuo loco. De hiſce humeralibus loquitur Moſes verſu VI. שתי כתפות חברות יהיה לו אל שני קצותיו וחבר: *Duo humeralia juncta erunt illi, in duabus extremitatibus, & jungentur.* Optime vertuntur כתפות *humeralia*; eſt enim כתף *humerus*. Vocantur autem ita quia humeros tegunt, unde & tota veſtis à quibusdam *humeralis* dicitur, & Græce ἐπωμὶς, ἀπὸ τοῦ ὤμου *humero*. Nota etiam inter *humeralia* ſpatium aliquod vacuum relictum fuiſſe quadratum magnitudine fere ſpithamæ, cui adaptabatur חשן *Pectorale*, quod Joſephus vocat ἀπερίπλυκτον τοῦ ςέρνου τὸ μέσον. *intectum medium pectus*. Et διάκενον ἐνδύματος *vacuum veſtimenti*. כתפות ſive *humeralia* hæc Judæi credunt ſeorſum texta, & deinde plagulæ acu aſſuta fuiſſe. Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. VIII. ותופר עליו שתי כתיפות כדי שיהיו על כתפות הכהן: *Et aſſuuntur illi duo humeralia, ut eſſent ſuper humeros Pontificis*. Et hoc quidem Judæi videntur collegiſſe ex verbis Moſis, cum tam expreſſe dicat; & *juncta erunt* (humeralia) *illi* & *adhærebunt illi*

i. e. *Ephodo.* : חברות יהיה לו אל שני קצות וחבר *Iuncta erunt illi in duabus extremitatibus, & cohærebunt.* quem locum ſic explicat Abarbanel, loco ſupra à nobis laudato. רוצה לומר שיעשה לאפוד שתי כתפות ויעשו אותם בעצמן נפרדות ממנו ואח״כ הופרין אותן בראשי האפוד באופן שיהיו על כהפות הכהן ועל זה אמר שתי בהפות חוברות יהיה לו על שני קצותיו : *Vult dicere quod fecerint Ephodo duo humeralia, & quod ea fecerint ſeorſum, ita ut ab eo ſeparata fuerint, poſtea autem quod ea aſſuerint extremitatibus Ephodi, ut eſſent ſupra humeros Sacerdotis; ideoque dicitur, duo humeralia juncta erunt illi ad duas extremitates ejus.* In eadem plane ſententia eſt etiam Jarchius. Sed, pace Hebræorum magiſtrorum dictum ſit, ego puto eos vehementiſſime falli: ignorabant ſcilicet veſtes texi poſſe hoc modo, ideo etiam manicas putant ſeorſum textas & tunicæ aſſutas fuiſſe, quod ſuo loco oſtendimus. Et quamvis Moſes de humeralibus Ephodi, quaſi de partibus ſeparatim loquatur, tamen certum eſt, humeralia non fuiſſe aſſuta, ſed eadem tela texta, ſine acus opera. Moſes enim expreſſis verbis dicit veſtimenta Sacra fuiſſe *opus textoris*, quod ſuo loco probavimus. Quidquid igitur textura abſolvi poterat, non opus erat ut acus adhiberetur. Minime ſane probatur ex eo, quod Moſes dicat: חברות יהיה לו אל שני קצותיו *Et adhærebunt illi ad duas extremitates:* poterant enim adhærere per texturam, non autem per acum. Non enim debebant humeralia eſſe ſeparata ab amiculo, ſive plagula, quod forte in aliis veſtimentis fiebat; ſed debebant ei adtexi ut ei adhærerent. Quod ſub finem iterum repetat vocabulum וחבר *& adhærebit*, poteſt intelligi de cohærentia duarum plagularum, quæ in humeris per lapides שהם tanquã per fibulas gemmatas cohærebant & nexa erant.

IX. Ter-

IX. Tertia pars Ephodi erat חשב האפודה *Cingulum Ephodi*, quo infra axillas corpori adſtringebatur. Vide verſu octavo, ubi Moſes de eo ſic loquitur: וחשב אפודתו אשר עליו כמעשהו ממנו יהיה זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר: Quorum verborum ſenſum Septuaginta minime aſſequuti ſunt; ſic enim illi: καὶ τὸ ὕφασμα τῶν ἐπωμίδων ὅ ἐστιν ἐπ᾽ αὐτῷ, κατὰ τὴν ποίησιν ἐξ αὐτῷ, ἔσται ἐκ χρυσίου &c. *Et textura humeralium quæ ſunt ſuper eo, ex ipſo fieri debent ex auro* &c. His deceptus eſt vulgatus: *Ipſa*, inquit, *quoque textura & cuncta operis varietas erit ex auro*, &c. quaſi Moſes per חשב אפודתו intellexiſſet ὕφασμα ἐπωμίδων *texturam humeralium*, aut *texturam & operis varietatem*, ut habet vulgatus, cum certum ſit חשב אפודתו nihil aliud ſignificare, quam *cingulum Ephodi*. Ita ſane hunc locum intelligit Chaldæus, qui pro חשב habet המין quod proprie *cingulum* ſignificat: hinc optime à Jarchio vocatur חגור *cingulum*. Locus itaque Moſis ſic erit vertendus: *Et cingulum amiculi ejus quo velatur, ejusdem operis erit ex ipſo amiculo progrediens, ex auro, hyacinthino, purpura, Coccino & byſſo retorta*. Ita ſane ad hæc verba חשב האפוד ſermocinatur Abarbanel: רוצה לומר שיעשה חשב האפוד והוא כדמיון אבנט שהיה יוצא משני צדדי האפוד והיה חוגר אותו כנגד לבו *Vult dicere: factum fuiſſe cingulum Ephodi; erat autem inſtar baltei, qui egrediebatur ex eo ab utroque latere, & cinxit ſe eo ad cor ſuum*. Maimonides Kele Hammikd. cap. VIII. ויש לו כמו שתי ידות יוצאות ממנו באריג לכאן ולכאן שחוגרין אותו בהם והם הנקראין חשב האפוד: *Habebat* (Ephod) *quaſi duas manicas, quæ egrediebantur ex eo, per texturam ex utroque latere, quibus eum cingebant, & has* (manicas) *vocat cingulum Ephodi*. Ecce hoc cingulum comparatum cum manicis. Abarbanel cingulum hoc etiam vo-

cat duas corrigias. והוא מלאכת האפור בעצמה מכ"ח חוטין וממנו היה יוצא לכאן ולכאן כמו שתי רצועות׃ *Et hoc eſt opus ipſum Ephodi ex viginti octo filis, & ex eo* (Ephodo) *egrediebatur* (cingulum) *ex utroque latere, inſtar duarum corrigiarum.* Habuit igitur Summus Pontifex quaſi duo cingula, primo אבנט *balteum*, quo interior tunica ſtringeretur, & חשב האפוד *cingulum Ephodi*, quo duæ plagulæ inſtar duorum ſuccinctoriorum ad pectus & tergus corpori aſtringerentur.

Dicitur autem hoc cingulum à Moſe חשב האפוד. Primum vocabulum חשב indicat proculdubio hoc veſtimentum, & quidem ipſum cingulum fuiſſe מעשה חשב *opus artificioſiſſimum.* Quale autem illud opus fuerit, libro primo, ſuo loco ſatis fuſe explicavimus. At dicitur חשב האפוד *Cingulum amiculi*, non autem חשב כתפות *cingulum humeralium*, quia *amiculo* proprie ſive *plagulæ* anteriori fuit attextum, non autem fruſtis iſtis, quæ כתפות *humeralia* vocantur. Addit etiam Moſes כמעשהו *ut opus ejus*, ut intelligeremus cingulum ex eadem materia fieri, eadem textura abſolvi, & eodem ornamento decorari, quo & ipſum amiculum ſive ſuccinctoria facta & decorata ſunt. Maimonides loco modo allegato: והכל ארוג זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש על שמנה ועשרים חוטים כמעשה החשן׃ *Et omnia texta ſunt, ex auro, purpura, hyacinthino, coccino, & byſſo ex viginti octo filis, ut opus Pectoralis.* Jarchius hæc verba כמעשהו ſic explicat: כאריגת הסינר מעשה חשב ומחמשת מינים כך אריגת החשב מעשה חשב ומחמשת מינים׃ *Qualis eſt textura ſuccinctorii, ſcilicet opus artificioſiſſimum ex quinque ſpeciebus, talis etiam eſt textura cinguli, opus artificioſiſſimum & ex quinque ſpeciebus.* Sic etiam explicatur ab Abarbanele. Tandem addit Moſes ממנו *Ex ipſo*: quibus indicat,

indicat, cingulum textum fuiſſe ſimul, cum ipſo amiculo ſive plagula, ita ut ex ea egredi videretur. Jarchius hæc verba ממנו יהיה ſic explicat: עמו היה ארוג ולא יארגנו לבד ויחברנו; *Cum ipſo* (amiculo ſive ſuccinctorio) *textum erit, non autem texetur ſeparatim, ut poſtea adnecteretur.* Abarbanel ובא הכתוב לומר שלא יעשו החשב בלבד ואח״כ יחברו אותו אל האפוד כמו שהיו הכתפות· אבל ממנו יהיה רוצה לומר שיהיה ארוג החשב עם האפוד ואותם הדברים עצמם; *Pergit autem S. Scriptura & dicit cingulum non debuiſſe fieri ſeparatim, & poſtea annecti Ephodo, quemadmodum humeralia, ſed ex eo ipſo erunt, id eſt, textus erit cingulus cum ipſo Ephodo. Et hæ ſunt res ipſæ.*

Atque hæ ſunt tres illæ partes quibus conſtabat totum Ephod, I. אפוד ſive סינר aut etiam לבדים ipſæ *duæ plagulæ*, ſive duo ſuccinctoria, quorum unum pectus, alterum tergus tegebat; II. כתפות *Humeralia* quæ ab axillis ſurſum trahebantur in humeros; & III. חשב האפוד *cingulum*; per quod circa cor ſtringebantur plagulæ. Erat itaque inſtar tunicæ ſed in lateribus *σχιστοῦ ſciſſæ* & *ἀμασχάλου ſine manicis.* Non diſplicet integram deſcriptionem huc adferre, quam dedit Jarchius, loco modo laudato, ad vocem Ephod. לא שמעתי ולא מצאתי בברייתא פירוש תבניתו ולבי אומר לי שהוא חגורה לו מאחוריו רחב כרחב גב איש כמין סינר שקורין פורצינ״ט שחוגרות השרות כשרוכבות על הסוסים כך מעשהו מלמטה שנ׳ ודוד חגור אפוד בד למדנו שאפוד חגורה היא ואי אפשר לומר אין בו אלא החגורה לבדה שהרי נאמר ויתן עליו את האפוד ואח״כ ויחגור אותו בחשב האפוד ות״א בהמיין אפודה למדנו שהחשב הוא החגור והאפוד שם תכשיט לבדו ואי אפשר לומר שעל שם שתי כתפות· שבו הוא קרוי אפוד שהרי נאמר שתי כתפות האפוד למדנו שהאפוד שם לבד והכתפות שם לבד והחשב שם לבד לכך אני אומר שעל שם הסינר שלמטה קרוי אפוד על שם

שם שאופדו ומקשטו בו כמו שנאם׳ ויאפוד לו בו והחשב הו חגור של מעלה חימנו והכחפורת קבועות בו ועוד אומר לי לבי שיש ראיה שהוא מין לבוש שתרגם יונתן ודוד חגור אפוד בד כדרוט דבוץ ותרגם כמו כן מעילים בדרוטין במעשה המר אחות אבשלום כי כך חלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים

Non audivi nec inveni in traditionibus explicationem formæ ejus. Sed animus mihi dicit, quod ipſi (Sacerdoti) *accinctum fuerit à tergore ad latitudinem tergoris viri, inſtar ſuccinctorii, quod vocatur* Schürtze (pro פורצי׳נט lego שורצינם) *prout principes fœminæ cingi ſolent, quando equitant. Talis eſt forma inferioris partis, ut dictum eſt* (II Sam. VI. XIV.) Et David cinctus erat Ephodo lineo. *Vnde docemur Ephodum ſuccinctorium fuiſſe. Non poteſt tamen dici, quod nihil habuerit præter ſuccinctorium tantum, cum dicatur* (Levit. VIII. VII.) & impoſuit ei Ephodum; *& poſtea:* cinxit eum בחשב האפוד; *quod interpretatur Onkelos*, cingulo Ephodi. *Vnde docemur* חשב *eſſe* cingulum; *Ephodum autem eſſe nomen ornamenti* (ſive veſtis pretioſæ) *ſeorſum. Non autem poteſt dici, quod propter duo humeralia ſua dicatur Ephod, quoniam dicitur:* duo humeralia Ephodi. *Vnde diſcimus* Ephodum *eſſe nomen ſpeciale, &* humeralia *eſſe nomen ſpeciale, &* cingulum *eſſe nomen ſpeciale. Ideoque dico, quod propter ſuccinctorium, quæ eſt pars inferior, dicatur* amiculum, *quoniam eo amicitur & ornatur, prout dicitur* (Levit. VIII. VII.) & amiciet ſe eo. *Sed* חשב *eſt* cingulum *alias* היםנו (Chaldaice cingulum ejus) *Humeralia autem ei ſunt annexa. Iterum mihi dicit animus, quod ſit ſpecies veſtimenti, de quo Ionathan, quando* (hæc verba II Sam. VI. XIV.) Et David cinctus erat Ephodo lineo, *interpretatur:* pallio byſſino, *& ſic interpretatur pallia in hiſtoria Thamaris ſororis Abſalonis* (II Sam. XIII.

XIII.XVIII.)quia ſic veſtiuntur filiæ Regis virgines palliis.

X. Hoc veſtimenti genus reliqua omnia præter pectorale, pretio & ornatu antecellebat, factum enim erat ex hyacinthino, purpura, coccino, auro & byſſo retorta. Summo etiam artificio contextum fuit, & inſignia ornamenta habebat: erat enim מעשה חשב, quid autem hoc ſignificet libro primo cap. XVII. ſatis fuſe oſtendimus, quo & lectorem remittimus.

Præter aurũ & cætera ornamenta, etiam lapidibus pretioſis fulgebat in utroq; humero, quibus tanquam fibulis gemmatis, duo ſuccinctoria, ſive duæ plagulæ anterior & poſterior nectebantur. De his lapidibus hæc habet Moſes Ex. XXVIII. verſ. IX. ולקחת את שתי אבני שהם ופתחת עליהם שמות בני ישראל ; ששה משמותם על האבן האחת ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית כתולדתם ; מעשה חרש אבן פתוחי חתם תפתח את שתי האבנים על שמות בני ישראל מסבת משבצות זהב תעשה אתם : ושמת את שתי האבנים על כתפות האפוד אבני זכרון לבני ישראל ונשא אהרן את שמותם לפני יהוה על שתי כתפית לזכרן *Et ſumes duos lapides Schoam & inſculpes illis nomina filiorum Iſraëlis. Sex nomina ſupra lapidem unum, & ſex nomina reliqua ſuper lapidem alterum, ſecundum ſuas ætates. Opus ſculptoris lapidum erit, & ſculptura ſigilli ſculpes duos lapides ſecundũ nomina filiorum Iſraëlis, fundis aureis includes eos. Et pones duos lapides ſuper humeralia Ephodi. Lapides memoriales filiis Iſraëlis. Et portabit Aharon nomina eorum coram Deo in duobus humeralibus ad recordationem.* Duæ igitur iſtæ plagulæ, ex quibus corpus Ephodi conſtabat, in humeris cohærebant per duas fibulas aureas, egregia gemma שהם *Sardonyche* ornatas; quas fibulas Moſes vocat משבצות *Miſchbezoth*, quaſi diceres *fundas*, quia revera erant fundæ quibus incluſæ erant Sardonyches. Sed ipſiſſimæ fundæ, ut diximus, & fibulæ erãt quibus poſterior plagula, quæ in tergo dependet, anteriori adnectebatur. Joſephus De Bello Jud. lib. VI. cap. VI.

 eaſdem

easdem fundas ſive fibulas aureas certis quibusdã figuris ornatas docet, nempe figura *aſpidum*, ſi Rufinus bene vertit, quæ plagulas retinerent, ne de humeris deciderent; ideoque eas aſpides aureos vocat. δύο δ' αὐτὴν ἐνεπόρπουν ἀσπιδίσκαι χρυσαῖ, κατεκέκλειντο δ' ἐν ταύταις κάλλιστοί τε καὶ μέγιστοι σαρδώνυχες, τῶν ἐπωνύμους ἐπωνύμους τῶν τοῦ ἔθνους φυλῶν ἐπιγεγραμμέναι. *Duabus autem fibulis aureis, aſpidum ſpecie vinciebantur: quibus incluſi erant optimi, maximique Sardonyches, ſcripta tribuum gentis nomina ferentes.* Sed qua ratione ſit inductus Ruffinus ut verteret *aſpides*, non video, cum verti poſſint *clypei parvi. ἀσπιδίσκη clypeum parvum* ſignificat. Et ſane S. Pontificem figurã alicujus animalis geſtaſſe in veſtibus ſacris non puto; cum id anſam dare potuiſſet idololatriæ. Ideo Magiſtri docent: cautũ fuiſſe ne Ephodum, Pectorale & balteus ulla figura animalis pingeretur, ſed tantũ floribus; quod ad חשב & רקם oſtendimus lib. I. cap. XVII. Et ſane fibulas iſtas inſtar parvorum clypeorum ex auro fuiſſe, ego lubenter credo, cum proculdubio per totum humerũ extenderentur, ut anterior plagula ornatius poſteriori adhæreret. Alias facile fieri potuiſſet, ut extremæ partes humeralium criſpatæ & deorſum relapſæ eſſent, niſi hoc modo cohibitæ per ejuſmodi clypei ornatum. Veteres in humeris pretioſiſſimas fibulas habuiſſe, & quidem gemmatas, variis etiam figuris ornatas, omnibus, qui vel parum verſati ſunt in optimis auctoribus, notum eſt. Videatur *Rhodius de Acia* cap. V. ubi etiam exiſtimat has fibulas aureas & gemmatas Summi Pontificis Hebræorum originem dediſſe omnibus cæteris ejuſdem generis fibulis.

Fibulæ illæ non tantum habebant figuram aſpidum, aut clypeorum, ſed & lapides incluſos habebant, שהם, quos Græci id eſt *Sardonychas*, hinc optimo jure fibulæ gemmatæ vocari poſſunt. Sed qualis proprie lapis fuerit

rit שהם fuſius explicabitur poſtea, ubi de lapidibus pretioſis agendum erit. Hic alia notanda ſunt.

XI. Lapidibus arte ſculptoris literæ quædam, & quidem integra nomina inſculpta erant: *Et inſculpes eis nomina filiorum Iſraëlis &c. Opus ſculptoris lapidum erit, & ſculptura ſigilli, ſculpes duos lapides ſecundũ nomina filiorum Iſraëlis.* Quia tam expreſſe dicitur מעשה חרש *opus ſculptoris*, Abarbanel obſervat Moſen quidem attuliſſe lapides pretioſos illos quos Principes dederunt; ſed ipſum Moſen eos non ſculpſiſſe, ſed peritiſſimum aliquem ſculptorem. Sed & hæc verba. פתוחי חתם תפתח את שתי האבנים ׃ *Et ſculptura ſigilli ſculpes duos iſtos lapides*, ſic intelligi vult: ut literæ non inciſæ fuerint quemadmodum id fieri ſolet in ſigillis, quare litteræ poſtea ceræ impreſſæ protuberant, ſed ita ut per ipſã ſculpturã in lapidibus protuberantes eſſent, inſtar alicujus imaginis aut litteræ in cera jam poſt ſculpturã expreſſæ. ויראה, inquit, מזה שהכתבים היתה חרותה להבלטת ׃ *Ex hoc liquet literas ſculptas fuiſſe potuberantes.*

XII. In quolibet autem lapide ſculpta erant ſex nomina. Sex in dextro & totidem in ſiniſtro: ששה משמותם על האבן האחת ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית ׃ *Sex nomina ſuper lapidem unum, & ſex nomina reliqua ſuper lapidem alterum.* Hæc ſatis ſunt manifeſta. Additur autem כתולדותם *ſecundum generationes ſuas*: quæ verba varie exponi ſolent ab Hebræorum Magiſtris. Sunt enim qui putant omnes majores natu dextro lapidi inſculptos fuiſſe, reliquos ſiniſtro, hoc modo:

נר	ראובן
אשר	שמעון
יששכר	לוי
זבולן	יהודה
יוסף	דן
בנימין	נפתלי

Ulti-

Ultimũ nomen בנימין ſcribitur cum *jod* in ultima ſyllaba, ut numerus xxv. litterarum in unoquoque lapide reperiretur. Hunc ordinem obſervatum fuiſſe exiſtimat Jarchius ad locum iſtum, & optimo quidẽ jure: nulla enim ſufficiens datur ratio, ut inde recedamus. Optime ita Joſephus Ant. Jud. lib. III. cap. VIII. ἐγγέγραπται δὲ τούτοις, τῶν Ἰακώβων παίδων τὰ ὀνόματα γράμμασιν ἐπιχωρίοις γλώσσῃ τῇ ἡμετέρᾳ καὶ ἓξ τῶν λίθων ἑκατέρωθεν. οἱ πρεσβύτεροι δ᾽εἰσὶ κατὰ ὦμον τὸν δεξιόν. *His inſcripta erant filiorum Iacobi nomina, literis vernaculis noſtræ linguæ, in utroque lapide ſena. Majores natu dextrum humerum obtinebant.*

XIII. Nihilominus Gemarici, cum Babylonici tum Hieroſolymitani, alium omnino comminiſcuntur ordinem. Volunt enim nomina filiorum Leæ primum ſcripta eſſe, ut *Ruben*, *Simeon*, *Levi*, *Iehuda*, *Iſacar*, & *Zabulon*. poſtea nomina filiorum ancillarum, & quidem filiorum Bilhæ ut *Dan* & *Nephtali*, ante nomina filiorum Zilpæ *Gad* & *Aſer*; poſtremum nomina filiorum Rachelis, ut *Ioſeph* & *Benjamin*. hoc modo:

שמעון	ראובן
יהודה	לוי
זבולן	יששכר
דן	נפתלי
אשר	גד
בנימן	יהוסף

Tali modo lapidibus pretioſis inſulpta fuiſſe nomina tribuum tradidit Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. IX. Et ſic quidem ibi depinguntur.

Nota quod *Nephtali* dextro inſcribatur ante *Dan*: hanc ob cauſam ut in unoquoque lapide non tantum ſex nomina, ſed & viginti quinque litteræ reperirentur. Deinde nomen Joſephi ſcribitur cum litera ה hoc modo

יהוסף

יהוסף pro יוסף ob eandem rationem, ſcilicet ut in iſto lapide reperirentur xxv. literæ. Credunt enim Hebræorũ magiſtri in unoquoq; lapide debere reperiri xxv. literas, ut omnes tribus conſtarent quinquaginta literis. Audiamus Maimonidã: ששה על אבן זו וששה על אבן זו כתולדותם· וכותבין שם יוסף יהוסף· ונמצאו כ״ה אות באבן זו וכ״ה אות באבן זו· וכן היו כותבין והאבן שכתוב בה ראובן על כתיפו הימנית והאבן שכתוב בה שמעון על כתיפו השמאלית׃ *Sex* (nomnia) *ſuper hunc lapidem & ſex ſuper illum, ſecundum ſuas generationes. Et ſcriptum erat nomen Ioſephi* יהוסף *ut reperirentur* xxv. *litteræ in unoquoq; lapide. Sic autem ſcripta erant, ut in dextro humero primum nomen fuerit* Rubenis, *in ſiniſtro autem* Simeonis. Eodem modo explicatur ab Abarbanele *Paraſcha Tezave.* Hæc autem deſumpta ſunt à Gemaricis, *Maſſechet Sotah* cap vii. Hieroſolymitani בני לאה מיכן ובני רחל מיכן חד מיכן וחד מיכן בני שפחות מאמצע׃ *Filii Leæ ab uno latere, & filii Rachelis ab altero, & filiorum ancillarum in medio.* Et paulo poſt: כשם שהן חולקין כאן כן חולקין באבני אפוד· במלאותם· כדי שיהו עשרים וה׳ מיכן· והלא אינן אלא ארבעים ותשעה· א״ר יוחנן בנימן דותולדותם מלא· א״ר יודה בר זבידא יהוסף מלא עדות ביהוסף שמו· והלא אינן אלא עשרים שלשה מיכן ועשרים ושבעה מיכן אמר רבי יותנן בנימן היה חצוו בן מיכן ומין מיכן אמי רבי זבידה ויאות טי כתוב ששה שמותם לא· אלא מששמותם· מששמותם ולא כל שמותם· הראשונים נכתבים מימינו של כ״ג משמאלו של קורא· והאחרונים נכתבין משמאלו של כ״ג מימינו של קורא· הראשונים אינן נכתבין על סדר שיהודה מלך האחרונים נכתבין על סדר׃ *Quemadmodũ diſponuntur hic, ita etiam diſponuntur in lapidibus Ephodi, ut eſſent viginti quinq; in unoquoque latere. Sed nonne reperiuntur tantum* xlix? *Doctor Iohannes dicit* Benjamin *replebit. Doctor Iehuda filius Zebida dicit* Joſephus *implebit, per nomen*

Jehoſeph. *At non reperiuntur niſi* XXIII. *literæ ab hac parte, &* XXVII. *ab illa parte. Dixit Doctor Iohannes*, Benjamin *nomen diviſum erat :* בן *ab una parte &* ימין *ab altera parte. Dixit Doctor Zebida, Sane nonne ſcriptum eſt* ſex nomina eorum? *Non*, ſed e ſex nominibus eorum; *Ex nominibus eorum, non autem integra nomina eorum. Priora ſcripta erant in dextro* (humero) *Summi Pontificis, & in ſiniſtro legentis. Et poſteriora ſcripta erant in ſiniſtro S. Pontificis, & in dextro legentis. Priora non erant ſcripta ordine; quia Iudah Regno potitus erat. Sed poſteriora ordine ſcripta erant.* Babylonici hæc habent. אמר רב כהנא כדרך שחלוקין כאן כו חלוקין באבני האפור מיתיבי שתי אבנים טובות היו לו לכהן גדול על כהיפו אחת מכאן ואחת מכאן ושמות שנים עשר שבטי' כתוב עליהם ששה על אבן זו וששה על אבן זו שנ' ששה משמותם על האבן האחת וג' שניה כתולדותם ולא ראשונה כתולדותם מפני שיהודה מוקדם וחמישים אותיות היו עשרים וחמש על אבן זו ועשרים וחמש על אבן זו חנינא בן גמליאל. אומר לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודים חלוקין באבני אפוד אלא כדרך שחלוקין בחומש שני כיצד בני לאה כסידרן בני רחל אחת מכאן ואחת מכאן ובני שפחות באמצע ואלא מה אני מקיים כתולדותם כמשמותם שקרא להם אביהן ולא כשמות שקורא להן משה ראובן לא ראובני שמעון ולא שמעוני דן ולא הדני גר ולא הגרי; *Dixit doctor Cahana, quemadmodum diſponuntur hic ita diſponuntur in lapidibus Ephodi. Reſpondent, Summus Pontifex habebat duos lapides pretioſos in humeris ſuis, unum in ſingulo latere, & nomina duodecim tribuum iis inſcripta erant, in quolibet lapide ſex nomina. uti dictum eſt* (Exod. XXVIII. X.) ſex nomina in uno lapide &c. *Poſteriora ſcripta erant ſecundum generationes ſuas, non autem priora, quia Iuda præcedebat. Erant autem quinquaginta literæ, ſcilicet viginti quinque in quolibet lapide. Doctor Chanina filius*

filius Gamlielis dixit: Non eodem modo diſponuntur in lapidibus Ephodi, quo diſponuntur in libro הפקודים (Numeror. cap. I.) *Sed quemadmodum δευτερώσει* (Exod. cap. I.) *Hoc ſcilicet modo, ut Filii Lea & Rachelis ſuo ordine poſiti ſint. Quidam ab hac, & quidam ab illa parte. Et filii ancillarum in medio. Sed quid ego inde concluderem?* Secundum ætates ſuas, *ideſt*, ſecundum nomina ſua: *quemadmodum eos vocavit pater eorum: non autem quemadmodum eos vocavit Moſes:* Ruben, *non* Rubeni; Simeon, *non* Simeoni; Dan *& non* Haddani; Gad *& non* Haggadi. Reſpiciunt hic Gemarici ad Deuter. cap XXVII. verſ. XII. XIII. & ad Exodi cap. I. Priori enim loco legimus: *Hi ſtanto ad benedictionem populo in monte Gerizzinorum, quum tranſiveris Iordanem*, Schimeon, *&* Levi *&* Jehuda, *&* Iſſacar, *&* Joſeph *&* Binjamin. *Hi vero ſtanto ad maledictionem in monte Hebali*, Ruben, Gad *&* Aſcher, *&* Zabulon, Dan *&* Nephtali. quaſi hoc modo ſtetiſſent.

קללה	ברכה
ראובן	שמעון
גד	לוי
אשר	יהודה
זבולן	יששכר
דן	יוסף
נפתלי	בנימן

Exodi autem Cap. I. hoc modo:

בנימן	ראובן
דן	שמעון
נפתלי	לוי
גד	יהודה
אשר	יששכר
יוסף	זבולן

Sed

Sed de hiſce variis ordinibus & diſpoſitionibus plura habebimus capite ſequenti, ubi de nominibus in Pectorali agendum erit. Ordinem autem illum obſervatum fuiſſe, quemadmodum eum priori loco poſuimus, ut eum ponit etiam Jarchius, ego nullus dubito, cum ſit revera ſecundum generationes filiorum Iſraëlis: & eo magis hoc credo cum eodem ordine ſculpta fuerint in pectorali, quod ſuo loco patebit.

XIV. Dicuntur etiam lapides illi אבני זכרון לבני ישראל *Lapides memoriales filiis Iſraëlis*: quia ſcilicet *eos tulit in humeris coram Deo ad recordationem*, ut addit Moſes. Hoc eſt duodecim nomina tribuum Iſraëlis duobus his lapidibus inſculpta erant, ut per ea Pont. Max. omnes duodecim tribus ſibi in memoriam revocaret cum ſacrificaret, ut pro omnibus tribubus ſacrificaret, omneſque ſecum in templum portaret & pro iis thymiamata & preces faceret. Sed de his plura dicemus ſuo loco.

Hic etiam Moſes mentionem facit duarum catenularum, quibus pectorale adhærebat Ephodo. ושתי שרשרות זהב טהור מגבלות תעשה אתם מעשה עבות ונתת את שרשרות העבדות על המשבצות : *Et duas catenas auri puri æquabiles facies illis, opere tortili, & aptabis catenas tortiles fundis.* Sed de his catenis, cum pertineant ad *Pectorale* magis quam ad Ephod hic non multa dicemus. omnia fuſius tractabimus capite ſequenti.

XV. Præter lapides iſtos pretioſos in humeralibus, duos etiam aureos annulos habebat Ephod, quibus annectebatur, *pectorale*. Sic de iis loquitur Moſes verſu XXVII. ועשית שתי טבעות זהב ונתת אתם על שתי כתפות האפוד מלמטה ממול פניו לעמה מחברתו ממעל לחשב האפיד : *Et facies duos annulos aureos, & pones eos ſupra duo humeralia*

ralia Ephodi inferne in anteriori parte ejus è regione commiſſuræ ejus, ſupra cingulum Ephodi. Quamvis hæc dicantur poſtquam Moſes *Pectorale* deſcripſiſſet, nihilominus ad Ephodum magis quam ad pectorale referri debent. Maimonides exiſtimat quatuor annulos aureos Ephodo additos fuiſſe; duos ſcilicet ſuperne in humerali ad משבצות *gemmatas fibulas*, reliquos duos inferne circa חשב האפוד *cingulum Ephodi.* Vide Halach. Kele Hammikd. c. VIII. ubi ſic ſermocinatur: ועושה בכל כתף שתי טבעות אחד מלמעלה בראש הכתף ואחרת מלמטה לכתף למעלה מן החשב: *Et fecerunt in quolibet humerali duos annulos, alterum ſuperne initio humeralis, alterum autem inferne ſupra cingulum.* Sed unde hæc expiſcatus ſit vellem ab aliis audire, cum ipſe id non oſtenderit. Nec opus eſt quatuor annulis in Ephodo, cum id duobus fieri potuerit: quod manifeſtius erit capite ſequenti ubi de Pectorali agendum erit.

XVI. Ex omnibus illis quæ jam à nobis dicta ſunt, ſatis conſtat, quid fuerit Ephod? ſcilicet veſtimentum breve χιτὼν & ἀμάσχαλον, conſtans duabus plagulis in humeris fibulis aureis gemmatis nexis, & inde ad dimidias nates dependentibus, quarum altera poſterior tergum, altera anterior pectus & ventrem tegebat, anteriori plagula habente duo humeralia attexta, & in utroque humero lapidem Sardonychem aureis fundis inſitum, quibus inſculpta erant XII. nomina tribuum Iſraëlis, quibusque appendebatur Pectorale, & infra axillas attexta duo lora, in utroque latere unum, quibus corpori tanquam cingulo aſtringerentur plagulæ; cum duobus tandem annulis aureis paululum ſupra iſtud cingulum Ephodi, quibus *Pectorale* Ephodo inferius annecteretur. Quæ ſequenti tabula clariora erunt.

pag. 600.

EXPLICATIO TABULÆ.

A. & B. שתי סינרין duæ plagulæ ex quibus Ephod componitur. A. anterior. B poſterior.

α. α. שתי כתפות האפור *duo humeralia Ephodi.*

β. β. חשב האפור *cingulum Ephodi,* ſive duo lora quibus pro cingulo utitur Sum. Pontifex in ſtringendo Ephodo, ipſi Ephodo attexta.

γ. γ. שתי טבעות זהב על שתי כתפת האפוד מלמטה וםלמעל לחשב האפור : *Duo annuli aurei in duobus humeralibus ſed inferius verſus ipſam plagulam, paululum ſupra cingulum Ephodi.*

δ. δ. משבצות זהב *fundæ aureæ* cum ſuis lapidibus שהם quæ fundæ aureæ etiam tenent locum fibularum, quibus anterior & poſterior plagula in humeris cohærebant.

His fundis, ſive fibulis etiam appendebatur חשן *Pectorale*, catenulis aureis.

ε. τοῦ στέρνου τὸ μέσον ἀπερίπτυκτον, ſive διάκενον ἐνδύματος, *Medium pectus intectum*, aut *vacuum veſtimenti* inter duo humeralia, cui Pectorale adaptatur, ut habet Joſephus.

XVII. Tale igitur fuit Ephodum Sacerdotale, ut Iſraëlitæ omnia fere veſtimenta geſtarent, *tunicam, pallium, pileum*, ſic & *Ephodum*, quibus & ipſi Sacerdotes utebantur. Sed quemadmodum fere omnia veſtimenta Iſraëlitarum valde differebant à veſtibus Sacerdotum, etſi eodem nomine venirent, ſic & *Ephodum* Iſraëlitarum omnino aliud fuit quam Ephodum Summi Pontificis. Ita quidem legimus Annam Samueli filio ſuo etiam feciſſe אפור: ſed *lineum* fuiſſe ſacra ſcriptura

ſimul teſtatur, dicitur enim: אפוד בד (peſſime Septuaginta habent ἐφὺδ βάρ pro ἐφῶδ βάδ.) *Ephodum lineum*. 1 Samuel. cap. II. XVIII. Sed & forma proculdubio à noſtro differebat; non enim legimus illud habuiſſe tanlia humeralia, & cingulum, & lapides pretioſos & anulos aureos. 1 Sam. cap. XXII. XVIII. etiam legimus Dojegum Adomæum irruiſſe in Sacerdotes, & morte affeciſſe eodem die octoginta quinque viros geſtantes אפוד בד *Ephod lineum*. Ubi iterum Septuaginta corruptiſſime, non tantum *trecentos quinque* viros, pro LXXXV. ponunt, ſed & *Ephod* tantum ſcribunt omiſſo τῷ βὰδ; cum non tantum mentio fiat de Ephodo, ſed de *Ephodo bad* ſcilicet de *lineo* Ephodo. David dicitur etiam חגור אפוד בד *Cinctus Ephodo lineo*. II Sam. VI. XV. I Chron. XV. XXVII. Sed in omnibus iſtis locis omnino aliud Ephodum intelligendum eſt, quam illud quod geſtabat Summus Pontifex, & de quo nos agimus. Nam alterius erat materiæ, non ex hyacinthino, purpura, coccino, byſſo retorta & auro, ſed ex puro lino facta erant Ephoda Samuelis, Davidis & aliorum; & formam omnino aliam fuiſſe mihi perſuaſiſſimum eſt. Sunt itaque qui putant intelligi debere per אפוד בד, *tunicam lineam* qualem habebant omnes Sacerdotes. Talia puto fuiſſe Ephoda Samuelis, LXXXV. Sacerdotum quos occidit Doeg, & iſtius Levitæ, de quibus fit mentio 1 Sam. XXII. Judic. XVIII. Et in hac quidem ſententia eſt Doctiſſimus Hieronymus, in Hebraicis reliquis Patribus omnibus præferendus, in Epiſt. ad Marcellam; ut etiam crediderit Samuelem ideo Ephod habuiſſe, quod fuerit Levita: & quotieſcunque in S. Scriptura ſermo fit de Ephodo, id ſemper de aliqua veſte Sacerdotali intelligi debere. Sed, cum venia doctiſſimi viri dictum ſit,

ſit, errat Hieronymus. Nam David nec Levita nec Sacerdos fuit, & tamen Ephodo cinctus erat. Levitæ nullam habebant prorſus veſtem ſacerdotalem. Nec ullus Sacerdos Ephodum ſacerdotale gerebat, præter Summum Pontificem. Uno verbo, nullum Ephod Sacerdotale ex puro lino factum erat. Alii itaque credunt Ephoda illa fuiſſe tantum veſtes aliquas elegantes byſſinas, quales viri honoratiores gerere ſolebant. In hac ſententia ſunt Kimchius, & Rabbi Levi Ben Gerſon ad I Sam. XXII. XVIII. ut ut non plane recedant à ſententia Hieronymi, quo nomine etiam refutari videntur ab Aben Ezra Exod. XXVIII. VI. Putant enim illi, viros iſtos, quos Doeg occidit, dignos fuiſſe ut portarent Ephodum, quod Aben Ezræ non placet; cum nemo dignus fuerit ut hoc veſtimentum gereret quam ſolus Pont. Maximus. Sed per *Ephod bad* S. Scripturam intelligere, veſtem aliquam virorum honoratiorum, ipſi etiam teſtantur Seniores II Sam. VI. verſ. XV. ubi pro *Ephod bad* habent: καὶ ὁ Δαβὶδ ἐνδεδυκὼς στολὴν ἔξαλλον *Et David indutus erat ſtola eximia.* Eſt itaque illis *Ephod* nihil aliud quam *ſtola.* Idem plane videtur intelligere Chaldæus Jonathan, cum habeat כרדוט דבוץ *cheirodotam byſſinam:* nam כרדוט vocem eſſe Græcam, χειροδωτὸν, ſed verpulorum more corruptam, minime dubito. Ideo & Thamaris veſtem, quam ſuo loco oſtendimus eſſe tunicam manicatam, ſive χειροδωτὸν, eodem vocabulo כרדוט exprimit. Eodem igitur ſenſu, ut omnes Iſraëlitæ, ſaltem honoratiores, habebant אבנט, מעיל, כתונה &c. eodem ſenſu etiam habuiſſe videntur אפור, quod ſcilicet & forma & materia à Sacerdotali multum diſcreparet.

Judicum cap. XVII. & cap. XVIII. etiam fit mentio

de quodam Mica, cui erant ædes Deorum & qui Levitam conduxit ut ei eſſet Sacerdos eique fecit אפוד תרפים ופסל *Ephodum, Theraphim* & *Idolum.* Cujus autem formæ & materiæ illud Ephod fuerit, non dicitur. Ut ut ſit, tunc temporis nullus fuit Rex in Iſraële & unusquisque pro arbitrio ſuo vivebat. Cum itaque ex Levita Sacerdotem fecerint contra legem, & *Theraphim* & *ſculptile*, puto & ipſum Ephodum quoque plane aliud genus veſtimenti, quam Ephodum Summi noſtri Pontificis fuiſſe. Sed de hoc Ephodo, ut & præcipue de Theraphim, plura dicemus infra, ubi etiam examinabimus *Ephod* & *Theraphim* Hoſeæ cap. III. IV. Tandem etiam mentio fit de *Ephodo fuſilis auri* Eſaiæ XXX. XXII. Sed per illud Ephod Propheta proculdubio nihil aliud intelligit quam *tunicam*, aut pallium, aut aliud etiam aliquod genus veſtimenti quibus Deorum ſtatuas veſtire ſolebant Idololatræ. Ut ut ſit, manifeſtum eſt *Ephodum* nomen fuiſſe alterius veſtimenti, præter illud quod gerebat Summus Pontifex.

Coronidis loco hic addam mirificam plane deſcriptionem Ephodi, quam nobis dedit Suidas in voce *Ephod.* Ἐφούδ. τὸ μὲν ὄνομα ἑβραικὸν, ἑρμηνευόμενον δήλωσιν ἢ λύτρωσιν σημαῖνον. τὸ δὲ εἶδος αὐτοῦ σπιθαμαῖον ἦν. ὕφασμα δίκην περιστηθίου ἐκ χρυσονήμου τέχνης ποικίλης πεποιημένον. καὶ ἐν μὲν τῷ μέσῳ εἶχεν ὥσπερ ἀστέρα ὁλόχρυσον. ἑκατέρωθεν δὲ αὐτοῦ, δύο σμαράγδους ἔχοντας ἀνὰ ἓξ τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ ἰσραήλ. ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τῶν σμαράγδων, λίθον ἀδάμαντα. ἡνίκα γοῦν ἔμελλεν ὁ ἱερεὺς ἐρωτᾶν τὸν θεὸν περί τινος κεφαλαίου, ἐδέσμει αὐτὸ ἐν τῇ ἐπωμίδι, κατὰ μέσον τοῦ στέρνου. καὶ ἐπετίθει τὰς χεῖρας αὐτοῦ ὑποκάτωθεν. καὶ εὑρίσκετο ἐν ταῖς παλάμαις αὐτοῦ ἐξηπλωμένον ὥσπερ πυξίον. καὶ ἀποβλέπων εἰς τὸ ἐφοὺδ, ἠρώτα τὸν θεὸν τὸ ἐρώτημα. καὶ εἰ μὲν ἀρεστὸν ἦν τῷ θεῷ τὸ ἐρώτημα, εὐ-

θέως

θέως ἔστραπτεν ὁ ἀδάμας λίθος, καὶ ἐφεγγοβόλει ἀκτῖνας ἐκπέμπων. εἰ δὲ οὐκ ἦν ἀρεστὸν, ἔμενεν ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει ὁ λίθος. εἰ δὲ ἔμελεν ὁ θεὸς εἰς μάχαιραν παραδιδόναι τὸν λαὸν, ἐγένετο αἱματώδης. εἰ δὲ θανατικὸν ἔμελεν, ἐγένετο μέλας. Ephud. *Hoc nomen quidem Hebraum eſt, & ſignificat doctrinam & redemptionem. Forma autem ejus erat inſtar ſpithamæ* (i. e. magnitudine aut longitudine ſpithamæ) *Tela erat inſtar pectoralis ex aureis filis arte variegatoris factum. Et in medio habuit quidem veluti ſtellam totam auream, & utrimque duos Smaragdos, quorum uterque ſex de duodecim tribubus Iſraëliticis inſculptas habebat, & inter duos Smaragdos lapidem adamantem. Quum autem Sacerdos Deum de re aliqua interrogaturus eſſet, illud* (Ephodum, aut potius illum adamantem) *alligavit Epomidi* (humerali) *in medio pectoris. Et manus ei ſupponebat, ut inveniret in palmis ſuis explanatum tanquam in buxea tabula. Et inſpiciens in Ephodum, rogabat Deum ſuper quæſtione* (propoſita. *Si autem res de qua quærebatur Deo grata erat, confeſtim fulgorem emiſit lapis Adamas, & fulgidos radios ejaculabatur. Si autem non grata erat res* (de qua quærebatur) *lapis in ſuo ſtatu remanebat. Si Deus forte populum gladio tradere voluiſſet, factus eſt* (adamas) *ſanguineus. Si mortalitatem immiſſurus eſſet, niger factus eſt.* Videtur doctiſſimus Grammaticus per ſuum ἐφοὺδ intelligere *Pectorale* potius quam Ephodum. Ephodum autem ipſum vocat ἐπωμίδα, more Græculorum. Sed non minus peccat in deſcriptione illa, ſive *Ephodum* ſic proprie dictum, ſive *Pectorale* intelligat: quod ſatis clare oſtendimus, & adhuc clarius oſtendemus.

Cap. VII.

חשן Choſchen *ſive Pectorale. Ejus præceptum. Variæ verſiones. Ejus materia eadem quæ Ephodi. Eademque ornamenta. Forma Pectoralis.* זרת Zereth, Spithama. חצי אמה *Locus Ezechielis* XLIII. XIII. XVII. *Kimchius, Septuaginta, Joſephus & Maimonides allegati. In rebus ſacris non ſemper intelligi debere duplum. Pectorale* רבוע quadratum, *&* כפול duplicatum. *Intus cavum. Duplicatum ob firmitatem. Pectorale pretioſiſſimum omnium veſtimentorum. Hinc* טחש׳ת *dictum. In Pectorali quatuor annuli aurei. Duo inferiores introrſum ſpectabant. Superioribus annulis catenæ aureæ affixæ. Pectorale ſolum catenas habuit, non Ephodum.* שרשרות מגבלות κροσσωτὰ, fimbriæ *male dicuntur. Catenæ cur* שרשרות *dictæ?* שרש Radix. *Opere plexili factæ erant.* ἔργον πλοκῆς מעשה עבות *cur* מגבלות *dictæ?* גבל *&* חבל *Belgis* een Kabel. *Catenæ annectebantur lapidum fundis aureis in humeralibus. Varii auctores. Pectorale qua ratione Ephodo appenſum fuerit. Pectorale ab Ephodo non erat ſeparandum. Tabula repræſentans pectorale. Explicatio Tabulæ. Pectorali ſimile quid habebant Salii apud Romanos.* Ancilia. *Sacerdotes Ægyptiorum. Varii auctores. Pectorale* XII. *gemmis ornatum erat. Fundis aureis gemmæ incluſæ erant.* משבצות fundæ. πλινθίοι. מלא implere lapidibus *quid? Mirifica verſio Joſephi de textura ſecundum lapides. Gemmis inſculpta erant nomina* XII. *tribuum.* פתוחי חותם Sculptura ſigilli. *Qua arte cælatæ ſint gemmæ? Vtrum ordinaria gemmariorum? An extraordinaria?* שמיר Samir. *Vermis adhibitus ad findendos & dolandos lapides ad ſtructuram Templi, & ad calandos lapides in S. Veſtitu.* De Samir *Talmudicorum aliorumque Judæorum varia commenta. Varii auctores & loca ſcripturæ allegantur.* שמיר Samir σμίρις *&* σμιρίτης. Smiridis *pulvere gemmæ poliuntur & calantur. Quo ordine* XII. *nomina gemmis inſculpta fuerint?* כתולדותם *quid? Vtrum eodem ordine, quo in humeralibus? Sententia Abarbanelis, Baal Hatturim, Targum Jeruſalemitanum, Chaldæi, Rabboth & aliorum. Verus ſenſus verborum* כתולדותם ſecundum generationes eorum. *Verus ordo quo* XII. *nomina ſculpta erant. Joſephus, Maimonides & Jarchius allegantur. Omnes literæ Alphabeti in gemmis*

mis reperiebantur. Quo modo litera חטצק *Præter duodecim nomina tribuum reperta fuiſſe etiam, (ſecundum quoſdam) nomina* אברהם / יצחק / יעקב · & שבטי יה · *denique* שבטי ישורין. *Varia loca utriusque Gemaræ, Jalkut, Rabboth & aliorum allegantur. Opinio Rabbi Bechai & Baal Hatturim. In quolibet lapide ſex fuiſſe literas, in toto Pectorali ſeptuaginta duas.*

I. HActenus de *Ephodo*, jam *Pectorale* detexendum erit. Hebræis dicitur חשן *Choſchen*, & nonnunquam חשן המשפט *Choſchen Miſchpat*. Præceptum ejus exſtat Exodi XXVIII. XV. & XXXIX. Chaldæus habet חשן דינא *choſchen dina*. Septuaginta λόγιον τῶν κρίσεων. Joſephus λόγιον. Vulgatus *Rationale judicii*. Hieronymus *Rationale*. Lutherus Ampt ſchildlein. Belgæ: **een Borſt-lap des gerichts**. Galli *Pectoral du jugement*. Arabs بدنة الحكومة *Indumentum Iudicii* ſive *lorica brevis judicii*: eſt enim بدنة *lorica brevis* ut habet Gigæus.

II. Materia Pectoralis eadem eſt quæ & Ephodi. Factum enim erat כמעשה אפוד זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר *ſicut opus Ephodi, ex auro hyacinthino, purpura, coccino, & byſſo retorta.* Eaſdem etiam figuras intextas habuit ad ornatum, quales conſpiciebantur in Ephodo: erat enim מעשה חשב *opus artificioſiſſimum*, ut loquitur Moſes. De מעשה חשב nos ſatis fuſe ſuo loco.

III. Forma erat quadrata, longitudine & latitudine ſpithamæ. Sic enim Moſes verſu XVI. רבוע יהיה כפול זרת ארכו וזרת רחבו *Quadratum erit duplicatum, longitudine ſpithama & latitudine ſpithama.* זרת *ſpithamam* ſignificare diſcimus ex Ezech. cap. XLIII. verſ. XIII. collato cum verſu XVII. ubi זרת explicatur per חצי אמה *dimidium cubiti.* Eodem ſenſu explicatur à Kimchio in libro Radicum: dicit enim זרת ſignificare *tres palmos*,

ſive *duodecim digitos.* Hinc Septuaginta pro זרת ponunt *σπιθαμὴν palmum.* Germanis ein ſpanne à Græco vocabulo *σπιθαμῆ*, aut ab extenſione manus & digitorum, quod Germanis eſt ſpannen. Optime etiam Joſephus lib. III. cap. VIII. Pectorale vocat *περίτμημα σπιθαμῆς τὸ μέγεθος. fruſtum magnitudine ſpithamæ.* Maimonides Kele Hammikd. cap. VIII. formam τοῦ חשן ſic deſcribit: ארחו אמה ורחבו זרת וכופלן לשנים נמצא זרת על זרת מרובע: *Ejus longitudo eſt cubitus, & latitudo ejus ſpithama. duplicatur in duo, & ſic reperitur, quadratum ſpithamæ.* Eſt igitur ſpithama dimidium cubiti, quod ex Ezechiele jam modo audivimus: quam proportionem etiam natura docet. Et ſane ſpithama juſtam continet menſuram ad tegendum pectus viri, quod experientia ſatis notum eſt. Ubi notandum eſt, in ſacris non ſemper intelligi debere duplum (ut vulgo explicant auctores) alias Pectorale integrum cubitum, ſive quatuor palmos debuiſſet continere; quod eſſet abſurdiſſimum: cum viri pectoris latitudo hoc non patiatur, niſi dicamus humeralia Ephodi etiam tecta fuiſſe Pectorali, quod nemo ſanæ mentis affirmabit.

IV. Non tantum quadratum erat Pectorale, ſed & duplicatum. רבוע יהיה כפול *quadratum erit duplicatum,* ut ait Moſes. Non erat contextum quadratum, ſed integrum cubitum, ſive duas ſpithamas longum, & ſpithamam unam tantum latúm, deinde duplicatum, atque ſic quadratum erat, ut modo ex Maimonide audivimus. Revera aliter explicari non poteſt illud רבוע יהיה כפול *quadratum erit duplicatum.* quorſum enim τὸ כפול niſi hoc ſenſu? Ex his neceſſario ſequitur Pectorale intus fuiſſe cavum, ut non male comparatum fuerit cum marſupio, & ejus uſum præſtare potuerit. Utrum autem

autem ad latera conſutum, aut alio modo clauſum, an vero apertum fuerit undique, aut in aliquo latere, nemo facile dixerit. Clauſum tamen fuiſſe, excepto unico latere, inſtar marſupii, per quod ei indi poſſint neſcio quæ imagunculæ, quas *Vrim & Thummim* fuiſſe credunt, nonnulli tradiderunt. Sed de iſta opinione nos fuſius infra. כפול *duplicatum* fuiſſe multi crediderunt, ob firmitatem, ne facile laceraretur, quod fieri alias potuiſſet propter onus, cum ei tot lapides pretioſi, & tot fundæ aureæ, tot annuli & catenulæ adhæſerint, ut ſatis habuerit ponderis.

V. Omnium veſtium hoc genus veſtimenti fuit ornatiſſimum & pretioſiſſimum: eo uſque aureis catenulis, annulis & lapidibus pretioſis ornatum, ut magis ornamentum quam veſtimentum videretur. Hinc non raro à Judæis תחשיט *ornamentum* magis quam בגד *veſtis* vocatur: cum revera vix & ne vix quidem uſum veſtis præſtiterit, ſed merum fuerit ornamentum ad gloriam, & decus Summi Pontificis. Sed ornamenta iſta jam ſub incudem revocanda ſunt, & primo aurea deinde gemmea.

VI. Primum itaque docet Moſes *Pectorale* habuiſſe quatuor annulos, in quolibet ſcilicet angulo unum. De duobus annulis in ſuperioribus angulis hæc habet Moſes: verſu XXIII. ועשית שתי טבעות זהב ונתת את שתי הטבעות על שני קצות החשן׃ *Et facies duos annulos aureos, & adaptabis eos duobus angulis Pectoralis.* Et verſu XXVI. de annulis in inferioribus partibus Pectoralis. ועשית שתי טבעות זהב ושמת אתם על שני קצות החשן על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה׃ *Et facies duos annulos aureos, & pones eos ad duos angulos Pectoralis ſuper oras ejus, è regione Ephodi introrſus.* Hic per שפתו *oram ejus* intelligit infi

mas oras Pectoralis, quod eo manifeſtius eſt, quoniam de ſuperioribus jam ſermonem fecerat. Inferiores autem hi annuli non conſpiciebantur integri, introrſus enim erant è regione Ephodi, ut quaſi laterent inter Ephodum & Pectorale.

VII. Duobus autem ſuperioribus annulis *catenulæ* infixæ erant, quibus fundis aureis adnecterentur. De his catenulis Moſes verſu XXII. ועשית על החשן שרשרת גבלת מעשה עבות זהב טהור׃ *Et facies Pectorali catenas æquabiles opere plexili, ex auro puro.* De his catenis mentionem jam fecerat Moſes verſu XIV. ubi de Ephodo: ושתי שרשרת זהב טהור מגבלות תעשה אתם מעשה עבות ונתתה את שרשרות העבתות על המשבצות׃ *Et duas catenas auri puri æquabiles facies illas, opere tortili* (plexili) *& aptabis catenas tortiles fundis.* Sunt qui crediderunt de aliis catenis agi verſu XIV. quam verſu XXII. Quaſi Moſes priori loco deſcripſiſſet catenas Ephodi; ſecundo autem loco catenas Pectoralis: atq; ſic quatuor fuiſſe catenas. Sed errant, quicunque hoc crediderunt. Ephodum nullas peculiares habebat catenas; ut in toto ſacro veſtitu præter duas catenas non fuerint, nec pluribus opus erat ut Pectorale Ephodo adnecteretur. Pectorale ſolum duas habebat de quibus verſu XXII. Optime igitur Jarchius ad hunc verſum monet, hic agi de iiſdem catenis, de quibus mentio fit verſu XIV. priori loco Moſem catenas iſtas leviter tantum attigiſſe, ut conſtaret Ephodi fundis eas aptatas fuiſſe ad portandum *Pectorale*: Sed hic de iis agi tanquam proprio ſuo loco, cum factæ fuerint propter Pectorale magis quam propter Ephodum.

Dicuntur autem primo שרשרות גבלות׃ Græci pro שרשרות habent *κροσσωτὰ fimbrias.* Sed an recte docti

viderint,

viderint, cum fimbriæ talem uſum non ſoleant præſtare, qualem præſtant catenulæ, & cum magis ad infimas oras adnecti ſoleant fimbriæ, quam parti ſuperiori. Vocantur שרשרות à voce שרש quæ *radicem* ſignificat; & ideo quidem, ut animadvertit *Iarchius*, quia factæ erant inſtar radicum arborum: ut eodem modo quo arbores in terra ſuis radicibus retinentur, ſic & Pectorale per has catenulas, Ephodo adnecteretur: deinde hoc modo indicatur has catenas non habuiſſe multos annulos, ſed conſtitiſſe multis filis aureis nexis & plexis inſtar funium, quales etiam fere erant *radices* arborum. Eadem de cauſa Moſes addidit: מעשה עבות, quod Septuaginta ἔργον πλοκῆς *opus plexile* reddunt. Abarbanel docet catenas illas factas fuiſſe כאריגה *per texturam*. Sed per *texturam* proculdubio intelligit ἔργον πλοκῆς *opus plexile*, nam ea quæ nectuntur & plectuntur, etiam texi dicuntur, uti oſtendimus lib. 1. cap. XVI. Hoc Germani dicerent Flechten à voce Hebræa כפל per metatheſin literarum, unde & Græcorum πλέκειν. Jarchius habet מעשה קליע *opus implexum*. Bartenora eodem modo explicat, & ideo dicit vocari מגבלות à גבל *fune*, quia erant inſtar funium. ואפשר לפרש מגבלות על מעשה השרשרות שלא ההיינה עשויות חוליות חוליות על צורות השלשאלות של ברזל אשר יאסרו בהם השבוים אך יהיו קלועים בחוטי זהב עד שההיינה עבות כדרך מעשה גבלות׃ *Poteſt etiam* מגבלות *explicari de catenis, quod non conſtiterint ex pluribus articulis, ad formam catenarum ferrearum, quibus vinciuntur captivi, ſed plexæ erant ex filis aureis, ut denſæ eſſent inſtar funium.* Ex his ſatis manifeſto conſtat quid ſignificet vox מגבלות id eſt *funes*, prout גבל non minus quam חבל (ג & ח permutantur) funem ſignificat, unde & Belgæ **een Kabel** dicere ſolent. Sunt tamen qui putant

מגבלות ſignificare *æquabiles*; quia catenæ illæ æquales erant magnitudine; aut quia certum aliquem terminum attingebant; dependebant enim ab humero uſque ad *Pectorale*: aut etiam denique quia ſpatium aliquod terminabant inter fundas aureas & annulos Ephodi, quæ eſt ſententia Abarbanelis, ואמר מגבלות העשה אתם להגיד שיגביל המרחק שיש בין המשבצות ובין טבעות האפוד׃ *Et dixit* facies eas מגבלות *ad indicandum quod terminent diſtantiam, quæ eſt inter fundas & inter annulos Ephodi.* Catenulæ iſtæ infixæ & adnexæ erant ſuis extremitatibus annulis ſuperioribus Pectoralis, verſu XXIV. ונתתה את שתי עבותות הזהב על שתי הטבעות אל קצות החשן׃ *Et pones duas catenas tortiles aureas in duos annulos in extremitate Pectoralis.* Sed quemadmodum catenulæ annulis pectoralis adhærebant, ita etiam fundis aureis quibus lapides pretioſi inſiti erant in humeralibus adnectebantur catenulæ ſuis extremitatibus reliquis; ut ita pectorale dependeret à fundis aureis ſed per catenulas portaretur. Hoc indicat Moſes cum mox addat verſu XXV. ואת שתי קצות שתי העבתת תתן על שתי המשבצות ונתתה על כתפות האפד אל מול פניו׃ *Et duas extremitates catenarum impones duabus fundis, & adaptabis eas humeralibus Ephodi extrorſus.*

VIII. Ex his quæ jam dicta ſunt facile conſtabit, qua ratione *Pectorale* Ephodo appenſum fuerit: extremitates ſcilicet ſuperiores catenarum fundis aureis in humeralibus infixæ erant, ut inde totum *Pectorale* dependeret, per ſuperiores ſuos annulos, quibus adnexæ erant catenarum extremitates inferiores. Pectoralis anuli inferiores annulis humeralium circa Ephodi cingulum hyacinthinis vittis alligabantur & conſtringebantur: quod patet ex verſu XXVIII. וירכסו את החשן מטבעתו.

מטבעתו אל טבעות האפוד בפתיל תכלת להיות על חשב האפוד ; *Et adducent pectorale per annulos ſuos ad annulos Ephodi vitta hyacinthina, ut ſit ſuper cingulum Ephodi.*

Additur tandem eodem verſu ולא יזח החשן מעל האפוד; *Et non ſeparabitur pectorale ab Ephodo.* Quod Hebræorum magiſtri ita intelligunt, quaſi pectorale nunquam debeat ſeparari ab Ephodo etiam extra miniſterium; ita quidem ut is qui ſeparaſſet piaculum commiſiſſet, & quadraginta plagis cædi meruiſſet. Gemara Maſſechet Joma cap. VII. ואר״א המזיח חשן מעל האפוד והמסיר בדי ארון לוקה ; *Dixit doctor Acha, ſi quis removerit Pectorale ab Ephodo, aut vectes ab Arca, plagis* (XL.) *percutietur.* Vide etiam Maimonidem Halach. Kele Hammikd. cap. IX. Nunquam itaque veſtiebatur Ephodum, quin & ſimul veſtiretur Pectorale. Sed omnia quæ dicta ſunt ſequens tabula ob oculos ponet.

EXPLICATIO TABULÆ.

A. Prima figura exhibet ipſum חשן ſive *Pectorale* ſeparatim, & quidem interiorem partem verſus pectus Sacerdotis, ut omnes quatuor annuli conſpici poſſent.

B. Quatuor annuli pectoralis טבעות החשן.

C. Secunda figura exhibet pectorale cum pretioſis ſuis lapidibus quatuor ordinibus diſpoſitis, ita ut ſingulus ordo tres lapides contineat.

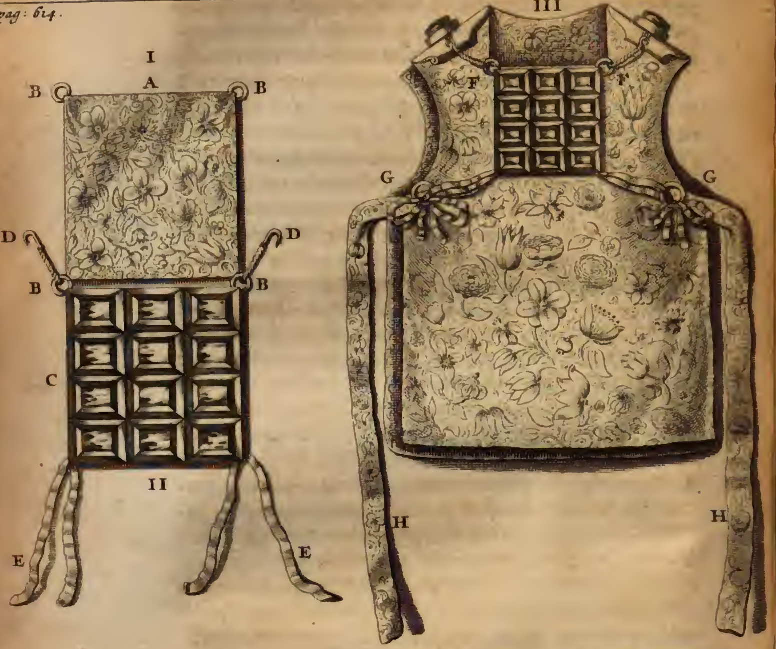
D. Duæ *Catenulæ aureæ* שרשרות מגבלות.

E. Duæ vittæ hyacinthinæ procedentes ex duobus annulis inferioribus, quibus pectorale Ephodo alligatur.

Tertia figura exhibet Pectorale Ephodo adhærens.

F. Duæ שרשרות מגבלות *catenulæ æquabiles* ſuperius fundis

pag: 614.

fundis aureis in humerali affixæ, & inferius annulis ſuperioribus Pectoralis.

G. Duo annuli pectoralis, alligati vitta hyacinthina duobus annulis Ephodi, paululum ſupra חשב האפד *cingulum Ephodi.*

H. חשב האפד *Cingulum Ephodi.*

IX. Huic Pectorali ſimile quid habuerunt Salii Sacerdotes apud Romanos: qualia erant eorum *Ancilia*, quæ ſupra tunicam pictam in Pectore geſtabant. Dionyſius Halycarnaſſæus Antiquit. Rom. lib. II. χιτῶνας ποικίλους χαλκέαις μήτραις κατεζωσμένοι. *Tunicas variegatas, æreis balteis cingebant.* Per æreos balteos intelligit proculdubio *Ancilia*, tanquam Pectorale, non minus quam balteos. Sane hoc docet Livius lib. IV. Tunicæque pictæ inſigne dedit, & ſuper tunicam æneum Pectori tegumen. Videntur itaq; *Ancilia* habuiſſe ænea quædam cingula, quibus corpori ſupra tunicam alligabantur. De iisdem *Ancilibus* & *balteis* latis æneis Saliorum multa habet Plutarchus in Numa. τὰς ἱερὰς πέλτας ἀναλάβωσιν ἐν τῷ Μαρτίῳ μηνὶ, φοινικοῦς μὲν ἐνδεδυμένοι χιτωνίσκους, μίτραις δὲ χαλκαῖς ὑπεζωσμένοι πλατείαις, καὶ κράνη χαλκᾶ φοροῦντες, ἐγχειριδίοις δὲ μικροῖς τὰ ὅπλα κρούοντες. *Sacras peltas ſumunt* (Salii) *menſe Martio, Phœniceis tunicis veſtiti, & latis balteis æneis cincti, galeasque æneas ferentes, cum parvis pugionibus, quibus percutiebant.* Quomodo è cœlo demiſſum ſit primum *Ancile*, & ob quam cauſam ita dictum ſit, ibidem Plutarchus fuſe docet. Veram Ancilium figuram exhibent nummi Auguſti, cum hac inſcriptione P. STOLO. III. VIR. & ANCILIA. ut & Anton. Pii, ut videre eſt in Nummis Arſchotanis, & apud Choulium. De cæteris ornamentis, quæ in Pectore geſtare ſolebant Ægyptio-

rum Sacerdotes & alii, infra plura dicemus, ubi de *Vrim* & *Thummim* agendum erit. De Saliorum Ancilibus vide etiam Virgilium Æn. lib. viii.

Hinc exultantes Salios, nudosque Lupercos,
Lanigerosque apices, & lapſa ancilia cælo
Extulerat.

X Pretioſiſſimis lapidibus ornatum erat Pectorale:, duodecim ſcilicet, quot erant tribus Iſraëlitarum. Atque ita fuerunt diſtributæ gemmæ illæ, ut quatuor darentur ordines per totum Pectorale, & in quolibet ordine tres lapides. Sic enim verſu xvii. ומלאת בו מלאת אבן ארבעה טורים וג׳ *Et implebis illud impletione lapidis, quatuor ordinibus*, &c. Poſtea explicabitur, quinam fuerint duodecim iſti lapides, & quinam in quolibet ordine.

Incluſi autem erant hi lapides fundis aureis, eodem modo quo gemmæ in annulis contineri, & fundis, ſive palis aureis includi ſolebant: quod intelligit Moſes verſu xx. משבצות זהב יהיו במלואתם; *fundæ aureæ erunt, quibus continebuntur.* Libro i. cap. xvii. jam docuimus quid ſignificet vocabulum משבצות *fundas* ſcilicet, quibus lapides in annulis aureis continentur: atque ideo dictam eſſe tunicam interiorem כתנת תשבץ quaſi diceres tunicam fundis conſitam, quia ita contexta erat variis πλινθίοις quaſi ornata fuiſſet fundis & palis, quibus gemmæ includuntur. Et hæc videtur ratio ob quā Moſes utitur verbo מלא *implere.* ומלאת בו מלאת אבן & *implebis illud impletione lapidis*: quia ſcilicet fundæ illæ lapidibus impletæ erant: quo ſenſu etiam explicantur verba iſta à Jarchio, nam ad hæc verba ſic commentatur: על שם שהאבנים מלאות גומות המשבצ ת המתוקנות להן קורא אתן בלשון מלואים; *Quia lapides replent profunditates fundarum*

rum ipſis adaptarum ideo exprimit eos verbo repletionis. Abarbanel Paraſcha תצוה obſervat Moſen hic loqui de impletione lapidis in ſingulari, non autem lapidum in plurali: quod omnes ſcilicet lapides ita repleverint Pectorale, quaſi omnes fuerint unicus tantum lapis. Mirifica plane eſt verſio Septuaginta Interpretum; nam hæc verba ומלאת בו מלאה אבן׃ ſic verterunt: Καὶ καθυφανεῖς ἐν αὐτῷ ὑφάσματα κατὰ λίθον. *Et contexes in eo* (Pectorali) *texturas ſecundum lapidem.* Sane quomodo hoc intelligant, & quid per ὑφάσματα *texturas* ſuas velint, fateor me ignorare, niſi forte eorum mens fuerit: in textura ipſa obſervatos fuiſſe ordines quoſdã, quibus deinde facilius fundæ aureæ cum ſuis lapidibus adaptarentur. Sed lubentiſſime accedo ſententiæ Abarbanelis; qui putat ita omnes iſtos lapides inſitos fuiſſe quaſi unicus tantũ fuiſſet lapis. Proculdubio omnes iſtæ fundæ duodecim ex unica maſſa auri conſtabant: ita ut unica iſta maſſa auri XII. fundas haberet, quibus ſingulis gemma indita erat, prout fieri ſolet ab aurifabris.

XI. Hiſce autem gemmis inſculpta erant nomina filiorum Jacobi: ut ſingulus lapis nomen unum contineret. verſu XXI. והאבנים תהיין על שמות בני ישראל שתים עשרה על שמתם פתוחי חותם איש עלש מו תהיין לשני עשר שבט׃ *Et hi lapides erunt ſecundum nominá filiorum Iſraëlis duodecim, ſecundum nomina eorum, ſculptura ſigilli, quisque ſecundum nomen ſuum erit, pro duodecim tribubus.* Hæc verba ſatis ſunt clara: nempe ſingulo lapidi inſculptum fuiſſe nomen alicujus filii Jacobi, capitis ſcilicet alicujus tribus; ita ut quemadmodum XII. tribus, ſive filii Iſraëlis fuerunt, ita & duodecim lapidibus totidem nomina tribuum inſculpta fuerint. Sculpta autem erant פתוחי חותם *ſculptura ſigilli,* id eſt eadem arte

qua & ſigilla inſculpi ſolebant. Sed de his etiã vide capite præcedenti, ubi de lapidibus in Ephodi humeralibus.

XII. Notandum hic eſt, ſecundum Verpulos gemmas haſce cælatas eſſe non vulgari arte quemadmodum id vulgo fieri ſolet; ſed vermiculo aliquo, quem שמיר *Samir* vocant, cujus virtute etiam lapides cæſi ſint ad ædificationem Templi. Scilicet *Samir* eſt vermis inſtar grani hordei, creatus veſperâ Sabbathi, inter decem iſtas res, quæ tunc temporis creabantur, hominibus notus factus tempore Salomonis, & per ejus ſapientiam. Animalculum, ut ut molliſſimum inſtar omnium vermium, tanta tamen vi præditum, ut duriſſimas etiam rupes & montes & marmora & adamantes diffindere nullo negotio queat. Cum itaque Rex Salomo templum ædificare decreviſſet, è ſaxis & marmoribus exquiſitiſſimis, nullo adhibito ferro, aquilæ mandat ut hunc vermem ex Paradiſo adferret (niſi forte allatus ſit ab Aſmodæo Rege Dæmonum.) quo facto, & verme hoc lapidibus & ſaxis adhibito in partes diſſilire ad quæſitam formam omnia coëgit, & polivit, unde templum extructũ eſt. Sed Deo jam notus erat & Moſi, cum ejus opera etiam tabulæ legis & gemmæ Ephodi expolitæ & cælatæ fuerint. Servatus quoque fuit in arca plumbea furfuris plena, uſque ad vaſtationem templi primi. Hoc igitur vermiculo (non ordinaria arte gemmariorum) non tantum expolitæ ſunt gemmæ pectoralis, ſed & nomina duodecim tribuum inſculpta. Si quis putet hæc eſſe fabuloſa, ne in errore hoc impio pereat, conſulat, ſi ei datum eſt, magiſtrorum traditiones Codice *Cholin* cap. III. *Sota* cap. IX. *Gittim* cap. VII. Pirke Avoth cap. V. & alios. Quamvis Traditiones iſtas legerim & examinaverim, mihi tamen ſunt putidæ fabulæ & nugæ, ſolis

Judæis dignæ. 1 Reg. vi. vii. non legimus lapides politos & dolatos fuiſſe *τῷ Samir*, nec tabulas legis, nec gemmas pectoralis. Mentio quidem fit τῦ שמיר *Samir* Ezech. iii. ix. Eſ. v. vi. & x. xvii. Zachar. v. xii. & alibi. Sed aut ſenticetum ſignificat, aut lapidem duriſſimum. Uno verbo שמיר quando ſumitur pro lapide, tunc ſignificat *Smiridem*, Græcis dictus *σμίρις* & *σμιρίτης*. Smiridis autem pulverem adhiberi ad poliendas & cælandas gemmas norunt & teſtantur auctores, qui ſcripſerunt de gemmis & lapidibus. Videantur Boëtius, De Laetius & alii. Hoc pulvere (niſi quædam & pulvere adamantino) & noſtræ gemmæ proculdubio arte gemmariorum, in qua docti erant Belzeleel & Oliahabus, cælatæ ſunt, unde fabula de verme *Samir*. De *Samir* plura ſi quis ſcire deſiderat, adeat Buxtorfii Lexicon, & Bochartum de Animal. Tom. ii. lib. iv. cap. xi.

XIII. Quo ordine nomina illa lapidibus inſculpta fuerint, non dicitur expreſſis verbis, ſed tantum: *quiſque ſecundum nomen ſuum.* Capite præcedenti, ubi de iiſdem nominibus in duobus lapidibus Ephodi humeralibus egimus, audivimus, omnia iſta nomina ſculpta fuiſſe כתולדותם *ſecundum generationem eorum.* Quomodo autem verba illa varie ab interpretibus intelligantur ibi oſtendimus. Abarbanel ad legem Paraſcha Thezave in ea quidem eſt ſententia, nomina in pectorali non eodem modo fuiſſe diſpoſita, quemadmodum in lapidibus humeralis, ſed ſecundum vexilla tribuum Iſraëlis Num. cap. ii. Sic enim ille: והנה באפוד צוה
שיהיו שמות השבטים בשני אבנים מפני שהיתה הכונה
האלהית שהיו שמות השבטים בשתי כתפות הכהן כדי
שבנשיאות כפיו יתפלל עליהם ויברכם ומפני זה היו ששה
משמותם בכתף אחד וששה משמותם בכתף האחר ולא היה

בעבור בד׳ טורים מסודרים אבל בחשן שהיה מקום לטורים
צוה יתברך שישימו אבנים בארבעה טורים כנגד ארבעה דגלים
שנחלקו בהם השבטים במדבר כי היו בכל דגל שלשה שבטים
כמו שיתבאר בסדר במדבר סיני׃ וכן בחשן היו שלשה אבנים
בכל טור כנגד שלשת השבטים ההם ולזה נטו חכמים ז״ל
במדרש ולכן אחשוב אני שלא היו מסודרים שמות השבטים
בחשן כמו שנולדו אלא כמו שהיו דגלים כי היו בטור האחד
יהודה יששכר וזבולן כמו שהיה בדגל מזרח׃ ובטור השני
ראובן שמעון וגד כמו שהיה בדגל תימנה׃ ובטור השלשי
אפרים ומנשה ובנימין כמו שהיה בדגל ימה ובטור הרביעי
דן אשר ונפתלי כמו שהיה בדגל צפונה ומפני שלא נכתבו ולא
הונכו בחשן כסדר תולדותם אלא כסדר הדגלים לכן לא נאמר
בחשן כתולדותם כמו שנאמר באפוד׃ *Ecce in Ephodo erat mandatum, ut nomina duodecim tribuũ in duobus lapidibus ſculperetur, quia Deus voluit ut nomina tribuum eſſent in duobus lapidibus humeralium Sacerdotis, ut in elevatione manuum pro eis oraret, vota conciperet: ideoq; ſex nomina eorum erant in unoquoq; humero, non autem erant quatuor ordinibus diſpoſita. Sed quia in Pectorali locus erat ordinibus, juſſit Deus, ut lapides diſponerentur quatuor ordinibus, ſecundum quatuor vexilla, quibus diſtinguebantur tribus in deſerto; erant enim in unoquoq; vexillo tres tribus, quemadmodum conſtat, ſectione* Bemidbar Sinai. *Sic in Pectorali erant tres lapides in ſingulo ordine, pro tribus iſtis tribubus. Eo etiam propendent Sapientes noſtri beatæ memoriæ, in ſuis expoſitionibus. Ideo ego exiſtimo nomina tribuum non fuiſſe diſpoſita in Pectorali quemadmodum nati erant,* (ſecundum ætatem filiorum Jacobi) *ſed quemadmodũ vexilla erant diſpoſita. Erant autem in primo ordine* Jehuda, Iſchaſcar, *&* Zabulon, *prout erant in vexillo Orientali. In ſecundo ordine erant,* Ruben, Schimeon *&* Gad, *ut erant in vexillo Occidentali. In tertio ordinde erant,* Ephraim, Menaſſeh, & Benjamin, *ut*

in

in vexillo Meridionali. Et in quarto ordine erant, Dan, Aſcher, & Nephtali, *ut in vixillo Septentrionali. Et quia non ſcribuntur nec diſponuntur in Pectorali ſecundum ordinem nativitatis eorum, ſed ſecundum ordinem vexillorum, ideo in Pectorali non dicitur*: ſecundum generationes eorum, *quemadmodum dicitur in Ephodo.*

Igitur ſecundum Abarbanelem nomina illa hoc ordine ſcripta erant:

זבולן	יששכר	יהודה
גד	שמעון	ראובן
בנימין	מנשה	אפרים
נפתלי	אשר	דן

Sed hæc ab Abarbanele gratis dicuntur; nullam enim adfert ſufficientem rationem, nec auctoritatem qua ſententiam ſuam probaret: immo contrarium apparet ex optimis auctoribus. nec felicius alii, ut Baal Hatturim Exodi XXVIII. quem mox citabimus; & Targum Jeruſalemitanum paraſcha *Thezave* Paraphraſtes Chaldæus in Cantic. Cantic. cap. V. verſ. XIV. Schemot Rabboth in eadem Paraſcha; & Bemidbar Rabboth. Paraſcha II. niſi quod tertius ordo parum invertatur, ponitur enim גד ante נפתלי putarunt in Pectorali nomina ſcripta fuiſſe, non quidem ſecundum ætates ſed ſecundum Matres: ita quidem ut nomina filiorum Leæ duos priores ordines obtinuerint, *Ruben, Simeon, Levi, Iehuda, Iſſaſcar*, & *Zabulon.* Secundo nomina filiorum ancillarum: *Dan* & *Nephtali*, *Gad* & *Aſcher.* Tandem

dem filiorum Rachelis: *Ioſephus* & *Benjamin*, prout eundem ordinem obſervatum volunt in lapidibus Humeralium, ut capite præcedenti oſtendimus, hoc modo:

לוי	שמעון	ראובן
זבולן	יששכר	יהודה
גד	נפתלי	דן
בנימן	יוסף	אשר

At ſi conjecturandum eſt (cur & mihi non licebit conjecturarare) plane alio modo opportet diſpoſitos fuiſſe filios Jacobi, ita ut priores fuerint filii ancillarum, deinde filii Leæ, & tandem filii Rachelis, eodem ſcilicet ordine quo eos diſpoſuit Jacobus Geneſ. cap. XXXIII.

XIV. Non eſt igitur dubitandum quin plane eodem ordine ſcripta fuerint nomina filiorũ Jacobi in Pectorali, quo reperiebantur in duobus lapidibus humeralium, ſcilicet כתולדותם *ſecundum ſuas generationes*, ut majores natu ſemper priorem locum obtinuerint, uti oſtendimus capite præcedenti paragrapho XII. hoc modo:

לוי	שמעון	ראובן
נפתלי	דן	יהודה
יששכר	אשר	גד
בנימן	יוסף	זבלון

Sane

Sane hoc ordine ſculpta fuiſſe nomina Patriarcharum docet Joſephus Antiq. lib. III. cap. VIII. *γράμματα δὲ ἐπιτέτμητο πᾶσι τῶν Ἰακώβου υἱῶν, οὓς καὶ φυλάρχους νομίζομεν, ἑκάστου τῶν λίθων ὀνόματι τετιμημένου κατὰ τάξιν, ἣν ἕκαστον αὐτῶν γενήσεσθαι συμβέβηκεν. Omnibus autem* (lapidibus) *inſcripta erant nomina Iacobi filiorum, quos Principes tribuum vocamus, ſingulo quidem lapidi nomen ſecundum ordinem, quo ſingulus natus erat.* quaſi dicere vellet cum Moſe כתולדותם *ſecundum generationes ſuas.* In hac etiam ſententia fuiſſe videtur Maimonides Halach Kele Hammikd. cap. IX. nihil aliud enim dicit niſi nomina ſculpta fuiſſe ſecundum ſuas generationes ומפתח על האבנים שמות השבטים כתולדותם: *& ſculpta ſunt in lapidibus nomina tribuum ſecundum ſuas generationes.* Nec aliter intelligitur à Jarchio, nam ad verba illa איש על שמו *quiſquis ſecundum nomen ſuum,* hæc habet: כסדר תולדותם סדר האבנים אודם לראובן· פטדה לשמעון וכן כלם: *Secundum ordinem generationum eorum, pro ordine lapidum, ut* אודם *inſcriptum ſit nomen Rubenis* פטדה *nomen Simeonis, & ſic reliqua omnia.* Quicquid igitur diſtinguat Abarbanel inter כתולדותם & על שמותם· *ſecundum generationes eorum* & *ſecundum nomina eorum*; perinde enim eſt ſive hoc, ſive illud dicas.

XV. Cæterum cum prædictio, quæ fieri ſolebat per *Vrim* & *Thummim*, conſiſteret in certa quadam lectione literarum his lapidibus inſcriptarum, ut quidam Hebræorum Magiſtri contendunt, de quo nos plura infra, omnes literæ totius Alphabethi lapidibus inſculpi debebant: at cum in ſolis duodecim nominibus non omnes reperirentur, (deſunt enim literæ חטצק) alia præter duodecim Patriarcharum nomina iis inſcripta fuiſſe tradunt Talmudici; qualia

ſunt nomina אברהם יצחק יעקב quæ ſculpta erant ſuperne ſupra nomen ראובן, & שבטי יה, aut, ſecundum alios, שבטי ישורון infra nomen בנימין. Maſſechet Joma cap. vii. in fine Gemaræ: כיצד נעשית ר״ יוחנן אומר בולטות ריש לקיש אומר מצטרפות והא לא כתב בהו צ״די אמר רב שמואל בר יצחק אברהם יצחק יעקב כתיב שם והא לא כתיב טי״ת אמר רב אחא בר יעקב שבטי ישורון כתוב שם : *Quomodo fiebat?* (reſponſum per Urim & Thummim) *Doctor Iohannes dicit, literæ eminebant. Reſch Lakiſch dicit cohærebant. Sed ibi non erat littera Zade. Reſpondet Doctor Samuel filius Iſaaci, ibi ſcriptum erat Teth. Reſpondet doctor Acha filius Iacobi: adſcriptum erat* שבטי ישורון Et in Gemara Jeruſalemitana eodem loco. אית תניי תני הכתוב בולט· מאן דאמר הקול היה שומע ניחא דכתיב וישמע את הקול מאן דאמר הכתב היה בולט והא ליח ח׳ית בשבטים ולא צ״די ולא ק״וף בשבטים· אברהם יצחק יעקב כתיב עליהן· והא לית ט״ית בשבטים כל אלא שבטי ישראל היה חקוק עליהן : *Sunt doctores qui tradunt, ſcripturam protuberaſſe. Eſt qui dicit vocem fuiſſe auditam, ut ſcriptum eſt: & audita eſt vox. Eſt qui dicit ſcriptura eminebat. At non erat* Chet *in tribubus, nec* Zade, *nec* Koph: *Sed ſcriptum erat ſupra*: Abraham, Iſaac, Jacob. *Sed ecce non erat* Teth *in tribubus, ſed* שבטי ישראל *ſuper ea erat exſculptum.* Rabboth Schemot *Paraſcha Tezave* idem docet, niſi quod pro שבטי ישראל ponat שבטי ישורין ut habet Gemara Babylonica. Eadem fere verbotenus repetuntur in *Ialkut* ex libro *Siphre*. Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. ix. pro שבטי ישורון habet שבטי יה Sic enim ille: וכתוב בהחילה למעלה מראובן אברהם יצחק יעקב· וכותב למטה מבנימין שבטי יה כדי שיהיו כל האותיות מצויות שם ; *Et ſcriptum erat ſupra nomen Rubenis*, Abraham, Iſaac, Jacob, *& infra nomen Benjaminis* שבטי יה

ut

ut omnes literæ ibi reperirentur. Sic itaque ſcripta erant nomina & voces illæ, ut *Abraham*, *Iſaac*, *Iacob* reperirentur in lapide primo אודם ſupra nomen Rubenis. שבטי ישורון aut שבטי ישראל aut etiam שבטי יה in ultimo lapide ישפה infra nomen Benjaminis. Rabboth, loco modo à nobis laudato, dicit tantum, primo lapidi אודם ſcriptum fuiſſe *Ruben*, *Abraham*, *Iſaac*, *Iacob.* & ultimo Jaſpidi, *Benjamin*, *Schibte Ieſchuran*, nulla facta mentione utrum eadem linea, an vero duabus lineis ſcripta fuerint. Quod autem quidam ponant שבטי ישורן pro שבטי יה id putant ideo factum eſſe, quia utrumque idem ſignificat, ſcilicet *filios Iſraëlis.* vide *Ceſeph Miſna* ad Maimonidæ locum, modo à nobis allegatum. Rabbi Bechai harum vocum אברהם יצחק יעקב שבטי ישורון literas ita diſtributas fuiſſe per omnes lapides, ut in ſingulo ſex litteræ reperirentur, ita ut cuilibet nomini Patriarcharum tot literæ ex hiſce additæ fuerint, quot fieri debebat ad numerum ſenarium componendum. Cum autem בנימין per ſe faceret ſex literas, ex reliquis ei nullam additam fuiſſe conſtat. Videatur Baal Hatturim Exodi cap. xxviii. verſ. xvii. &c.

בכל אבן היה שש אותיות: כי שמות שלשה האבות ושבטי ישורן מצטרף עם כל אחד ואחד עד שיהיה ו' אותיות כמו ראובן· וא' דאברהם· שמעון ·ב' לוי ·ר ה"ם יהודה י' דיצחק. יששכר צ' זבולן ·ח'· דן ק' יעק נפתלי ב' גד שבטי· אשר ישו. יוסף רן' ובנימין לא היה צריך צירוף· כי היה בו ששה אתיות:

In omnibus lapidibus erant ſex literæ, quia nomina trium patrum (Abraham, Iſaac & Jacob) *&* tribus Jeſchuran *juncta erant in omni* (lapide) *uſque dum reperirentur ſex literæ: ex. gratia* Ruben A. *ex nomine Abrahami,* Simon B. Levi Raham. Jehuda I. *ex nomine Iſaac.* Iſſaſcar Z. Zabulon Ch. Dan C Jako. Nephtali B. Gad

 Schibte.

Schibte. Aſer Jeſchur. Joſeph Ran. *Benjamim non opus habebat additamento, quia ſex litteras continet.* hoc modo:

לוי ה״הם	שמעון ב׳	ראובן א׳
זבולן ח׳	יששכר צ׳	יהורה י׳
גר שבטי	נפתלי ב׳	רן ק׳ יעק
בנימין	יוסף ון	אשר ישר״

Apparet itaque integram ſummam literarum fuiſſe LXXII. qui numerus myſticus videtur, forte ut ſignificarentur Patres Magni Synedrii, aut ut indicarentur myſteria nominis divini, ſecundum Cabaliſtas. Sed illa omnia ſunt mera figmenta Judæorum, quæ nec ſacra ſcriptura nec ullo auctore probato nituntur. Si nihilominus verum eſſet *Reſponſa* per *Vrim* & *Thummim* data fuiſſe per literas iſtas in Pectorali, ſane colligi poſſet pluribus opus fuiſſe, quam iis quæ continebantur in XII nominibus filiorum Jacobi. Sed cum etiam reſponſa, mea quidem ſententia, aliter facta ſint, de quo plura dicemus infra, ego puto alias litteras non fuiſſe adſcriptas, præter eas, quæ nomina illa XII. exprimerent. Nec Joſephus de litteris illis fictis, ne quidem omniaſſe videtur.

CAP. VIII.

Quatuor ordines gemmarum. Judicium noſtrum de Libello Epiphanii de XII. gemmis in veſte Aharonis. De Hieronymo, Septuaginta interpretibus, Joſepho, & reliquis Judæis. cap. XXI. Apocal. allegatur. An certa expoſitio noſtrorum lapidum inde hauriri poſſit? Variæ gemmarum verſiones. Hallucinatio Jonathanis, Onkeloſii, Targ. Jeruſ. Rabboth & aliorum. Arabs, Arias Montanus, Munſterus, Lutherus, Junius, Piſcator, Belga, Galli, Angli, Diodati &c. An quid certi elici poſſit ex Ezechiele, Exodo, Apocalypſi, & Eſaia, ad explicationem noſtrarum gemmarum? Aben Ezra in exponendis gemmis difficultas. Varii auctores qui apud veteres de gemmis ſcripſerunt allegantur. Primus lapis אדם Odem. Ubi exſtet? Ita dictus à rubedine & ſanguine. Utrum Adamas. Adamas non recenſetur à Septuaginta Interpret. Joſepho, Hieronymo, Epiphanio, vulgato & aliis. Parum differunt voces אדם Odem & Adamas. As terminatio Græca. Græcis Ἀδάμας à δαμάω. Primum locum videtur debuiſſe obtinere Adamas. Elogium Rubeni Geneſ. XLIX. III. אדם non ſemper ſignificat rubere, ſed ſæpe ſplendorem. Varii auctores. זהורי ,אָדָם λάμπω. אדם non eſſe Adamantem. An granata ut vult Abarbanel? An Rubinus? An σαρδόνυξ ut habet Joſephus? Ejus hallucinatio. שרדנגין Sardangin male Rabboth. X, ג, & ב permutantur. An legendum שרדנין Sardanin, Sardonius. אדם non eſſe Sardonychem, nec granatum, nec Rubinum. Significat Sardium. Varii auctores allegantur. Sardius quid Theophraſto, Orpheo, Plinio, Iſidoro & aliis אדם Chaldæis סמקן Semakan, סמוקתא Semuktha, & סמקתא Semaktha סמק. Rubere. Belgarum Mee unde tinctura rubra. Belgis Smak à Chaldæor. סמק Semak, rubere. Paraphraſtes Cant. V. XIV. אחמר & חמרא Vinum rubrum. אדם gemma rubra. Vexillum Rubeni rubrum. Rabboth allegatur. Epiphanius de אדם. Sardius utrum à piſce dicta? Apocal. IV. III. allegatur. πυρωπὸς Epiphanio & Junio. An ab inſula Sarda nomen habeat? Varii auctores. Loci natales Sardii. Græcorum & Romanorum falſa etymologia ex ignorantia linguarum Orientalium. Sardius à שרד Sered. Locus Eſ. XL. XIII. explicatur. שרד Kimchio צבע color. Luthero Rötelſtein. Plinii tria

 genera

genera Sardorum. אדם Odem, Demium *apud Plinium. Salmaſius male correxit* Diſenium. *Sardonyches*, *μολοχας*, Molochites. Corneolus, *quaſi* carneolus, *à carne ſanguinolenta. Hujus gemmæ variæ virtutes. De gemmarum virtute quid cenſeamus.*

I. Hactenus de quatuor ordinibus, quibus diſpoſiti erant lapides pretioſi in Pectorali, & de nominibus iis inſculptis: oportet ut lapides ipſos, quales fuerint, propius examinemus. Hoc ordine à Moſe memorantur verſu XVII. אדם פטדה וברקת הטור האחד : *Odem*, *Pitdah*, *& Bareket in ordine primo.* הטור השני נפך ספיר ויהלם *Secundus ordo continet*, *Nophech Sapphir*, *& Iahalom.* והטור השלישי לשם שבו ואחלמה *Tertius ordo*, *Leſchem*, *Schebo*, *& Achlama.* והטור הרביעי תרשיש ושהם וישפה *Et quartus ordo Tarſchiſch*, *Schoham & Iaſpeh.* Ordines & nomina lapidum Hebraice habemus, quales autem fuerint non æque certum eſt, cum id hactenus ab ipſis Judæis ignoraretur.

II. Epiphanius quidem hanc materiam ſatis meditatus & perſcrutatus videtur: cum integrum libellum de XII. lapidibus in veſte Aharonis conſcripſerit, quem etiam laudat & commendat Hieronymus, in Epiſtola ad Fabiolam. Sed à recta via ſæpe aberrat. Septuaginta quidem & Joſephus, ut omnium Judæorum vetuſtiſſimi, & tanquam oculati teſtes præ cæteris omnibus fidem merentur, nihilominus juſtiſſimam cauſam nobis dant eorum commentaria & verſiones, quæ hodie ad manus noſtras pervenerunt, de iis non minus quam de reliquis omnibus dubitandi, quod in ſequentibus plus ſemel oſtendemus. Non mirum ſi Hieronymus & vulgatus nonnunquam lapſi ſint, cum non niſi ex traditione illorum loqui videantur. Enimvero omnes

erant

erant homines, qui falli poterant, ut revera decepti ſint. Johannes Theologus, qui non eſt locutus, niſi ductu Spiritus ſancti, in ſua Apocalypſi capite xxi. mentionem facit duodecim lapidum, ut de ejus expoſitione minime dubitandum eſſet, ſi ad veſtimentum Aharonis reſpexiſſet: at cum incertum ſit utrum hos lapides intellexerit, & cum inverſo ordine omnes recenſuerit, ad explicationem gemmarum Pectoralis nos non multum juvabit. Quotquot de his gemmis ſcripſerunt fere omnes inter ſe diſſentiunt, & diverſo ordine eas recenſent. Septuaginta ſextum lapidem reddunt *ἰάσπις*, cum *Iaſpis* Moſi ſit ultimus: ut in hoc loco videantur reſpexiſſe ad Ezechielem cap. xxviii. xiii. ubi *Iaſpis* etiam ſextum locum obtinet. Eundem lapidem ſcilicet שהם quem in humeralibus vertunt *σαρδόνυχον*, hic vocant *βηρύλλιον*. Eodem modo recenſentur ab Epiphanio. Vulgatus ſeptuaginta ſecutus eſt, niſi quod *Onychum* ponat ante *Beryllum*. Joſephus primum lapidem hic vocat *σαρδόνυχα*, cum in Ephodo idem nomen dederit ei, qui hic eſt undecimus. *Iaſpis* ei eſt quintus, cum Moſi ſit ultimus. Ubique fere à Joſepho alio ordine recenſentur, quam à ſeptuaginta interpretibus. Hieronymus, qui fere ubique Joſephum ſequutus eſt, tamen eodem ordine lapides diſponit, quo & ſeptuaginta, niſi quod in quarto ordine cum Joſepho Onychum habeat ante Beryllum.

III. Non minus hallucinantur Hebræorum magiſtri antiquiſſimi Jonathan, Onkeloſius, Targum Jeruſalemitanum, Rabboth, alii. Cum enim Chaldæus & Targum Jeruſalemitanum primum lapidem vocent סמקתא *Semaktha*, & סמקן *Semakan*. Rabboth eundem dicit שרדנגין *Sardanegin*. Tertium Chaldæi & Targum Jeruſa-

Jeruſalemitanum ברקתא *Beraktha*, aut ברקן *Barkan*, cum Rabboth eum vocet דיקינתין *Diakinthin*. Quartum Rabboth vocat ברדיגין *Bardigin*, Targum Jeruſal. כדכרנא *Cadcarna*. Jonathanus איזמורד *Iſmurad*. Onkeloſius אזמרגדין *Iſmaragdin*. Quintum Onkeloſius vocat שבזין *Schabzin*. reliqui סנפרינון *Samperinun*. Sextum idem Onkeloſius סבהלום *Sabchalom*. Rabboth אזמרגדין *Iſmaragdin*; Targum Jeruſalemitanum עין עגלא *Een Egla*, Jonathanus כרדכוכין *Cardecuchin*. Septimum Onkeloſius כרום ימא *Crum jama*, Jonathanus קנכירינון *Kankirinun*, Targum Jeruſalemitanum זוזין Rabboth כוחלין Octavum Onkeloſius קנבירי *Kanbire*. Jonathanus ערקין *Arkin*. Targum Jeruſal. ברולין *Berulin*. Rabboth אבאטים Nonum Onkeloſius טרקיא *Tarkia*. Jonathanus עין עגלא *EenEgla* (qui Targum Jeruſalemitano ſextus eſt) Rabboth הימיסין *Himiſin*. Targum Jeruſ. זמרגדין *Semaragdin*. Decimum Onkeloſius עין עגלא *Een Egla* (qui Targ. Jeruſalemitano eſt ſextus, & Jonathano nonus) Jonathanus & Targum Jeruſalam. כרום ימא רבא *Krum Iama Rabba*, (qui Onkeloſio ſeptimus eſt) Rabboth קרומטסין *Kerumtaſſin*. Undecimum Onkeloſius בורלא *Burla*. Jonathanus fere eodem modo בריליוות חלא *Berilioth chala*. Targum בדולחא *Bedolcha*. Rabboth פראלוקין *Pralukin*. Ultimum Onkeloſius פנטירי *Pantiri*, Jonathanus fere eodem modo אפנטורין *Apanturin*; Targ. Jeruſ. מרגליתא *Margalita*, eodem fere modo Rabboth מרגליטו *Margalito*. Iterum aliter vocantur à Paraphraſte Cantic. cap. v. xiv. veluti אחמר עקיק' ברקן ועפרן' כחלי' אזמרד' גיהר' בירלא' אספור' טבאג' פרוזג' מויבג' אפנטור: *Achmar*, *Akik*, *Barkan Veaphran*, *Cachale*, *Iſmorad*, *Gihar*, *Birla*, *Iſpor*, *Tabag*, *Peroſag*, *Meribag*, *Apantur*. Nec magis inter ſe conveniunt poſterio-

ſteriores interpretes, ut *Arias Montanus*, *Munſterus*, *Lutherus*, *Iunius & Tremellius*, *Piſcator*, *Belgæ*, *Galli*, *Angli*, *Diodati*, alii. His & ipſe *Arabs* addendus eſt.

IV. Quid in re tam incerta & tam dubia, certi ſtatuendum erit? Quid ex tanta confuſione tantiſque tenebris ordinis & lucis tandem exſpectandum erit? Optime magnus Hieronymus ad Ezechielem cap. XXVIII. verſ. XIII. *In Ezechiele & in Exodo, & in Apocalypſi, & in Eſaia ſibi omnes lapides & lapidum ordines comparati, magnam & legenti & diſſerenti faciunt quæſtionem.* Optime etiam Aben Ezra ad Exod. cap. XXVIII. ואין לנו דרך בבירות לדעות אבני הפלאוים כי הגאון הרגם כרצונו כי אין לו קבלה שיסמוך עליה׃ *Nobis nulla eſt certa ratio interpretandi lapides Pectoralis, quoniam excellentiſſimus Vir* (Saadias) *eos vertit pro lubitu, ut qui nullam habuerit traditionem cui niteretur.* Igitur non eſt mirum ſi inter res S. Scripturæ, quæ explicari nequeunt, lapides pretioſi primo loco ponantur ab auctoribus. Utinam doctiſſimus Bochartus libellum, quem alicubi dicit de gemmis S. Scripturæ ſcripſiſſe, in lucem edidiſſet! quam clare videremus hodie multa quæ hactenus in occulto latent? Utinam blattæ & tineæ, aliæque temporis injuriæ nobis non invidiſſent ea, quæ apud veteres commentati ſunt de lapidibus & gemmis, viri doctiſſimi *Archelaus*, *Agatharchides Samius*, *Thraſyllus Mendeſius*, *Heraclitus Sicyonius*, *Ariſtobulus*, *Nicias Mallotes*, *Dorotheus Chaldæus*, *Theophilus*, *Sudines*, *Zenothemis*, *Sotacus*, *Bocchus*, *Anaxagoras*, *Empedocles*, *Democritus*, *Alexander Aphrodiſienſis*, aliique auctores graves; quantum eſt quod ſciremus, quod hodie tamen ignoramus! Nihilominus quid & nos cenſeamus in medium proferre auſi ſumus. Et quamvis fortaſſis

veritatem non ſemper aſſequuti ſimus; ſperamus tamen nos aliis anſam daturos ulterius inquirendi, & tandem aliquando verum ſenſum aſſequendi.

V. Primus igitur lapis eſt אדם *Odem.* Extat etiam Ezech. xxviii. xiii. Si ad hujus lapidis etymologiam reſpiciamus, dicendum erit eum fuiſſe rubrum colore: eſt enim Hebræis אדם rubrum: hinc & פרה אדמה *vacca rufa* Num. xix. ii. & Eſaiæ cap. i. xviii. אם יאדימו כתולע *ſi fuerint rubra* (peccata) *inſtar coccini.* Unde & דם *ſanguis* (ablato א) ob ruborem. Hanc ob cauſam quidam Rabbinorum hunc lapidem vertunt *Rubinum*, à rubore ſic dictum. Nihilominus mihi olim in mentem venit, per hunc lapidem forte intelligendum eſſe *Adamantem.* Sane cum omnes lapides pretioſiſſimi in hoc veſtimento reperiri debeant, (omnia enim erant מן המובחר *ex optimo*) & cum Adamas nulli cedat pretio, immo reliquos omnes ſuperet, induci non poſſum, ut credam eum defuiſſe. Hanc ob cauſam à multis interpretibus recenſeri ſolet, ut ut ejus non meminerint, nec Seniores nec Joſephus, nec Hieronymus, nec Epiphanius, nec vulgatus, nec Galli, nec ipſe Johannes in ſua Apocalypſi. Si vero locum ſuum quoque habuit Adamas in Pectorali, viriſimile credebam eum eſſe אדם *Odem.* Et hoc quidem ipſius nomen videtur ſignificaſſe, exigua namque eſt differentia inter *Odem* & *Adamas.* Hoc ex illo deductum videtur. Quemadmodum *Iaſpis* & *Sapphirus*, quibus adnumero *Topazium* & *Smaragdum*, nomina ſua retinuerunt: ut *Iaſpis* à ישפה *Iaſpe*, *Saphirus* à ספיר *Saphir*, *Topazius* à פטדה *pitdah*, *Smaragdus*, aut potius *Maragdus* à ברקת *Bareket* (de quibus ſuo loco plura) ſic & *Adamas* dici poſſet ab אדם *Odem*, addito *as*, terminatione Græca. Novi quidem unde *Adamas* derivari

rivari ſoleat à Grammaticis, qui præter Latina & Græca parum ſciunt, ſcilicet à Græco *ἀδαμας*, quaſi diceres *indomitus*, quia (ſi diis placet) nulla vi diffringi poteſt, ut etiam ferrum utrinque diſſultet, incudesque inſuper ipſæ diſſiliant, ut ait Plinius lib. xxxvii. cap. iv. At novi hæc gratis dici, & à lapidariis noſtris hodie rideri. Multo veriſimilius eſt igitur *Adamantem* dici ab Hebræorum *Odem*, quam à Græcorum *δαμάω domo*. Deinde *Adamas*, ut eſt omnium lapidum pretioſiſſimus, ſic & priorem potioremque locum videtur debuiſſe obtinere. Accedit ut omnium lapidum eſt duriſſimus, pretioſiſſimus digniſſimuſque, ita eum aptiſſime adhibitum fuiſſe ad indicandum Rubenum filium Jacobi maximum natu, cum fuerit כחו וראשית אונו וג׳ *virtus & initium potentiæ ejus, excellentia dignitatis, & excellentia roboris ejus.* Geneſ. xlix. iii. Nihil obſtat quod אדם rubrum colorem ſignificet, cum Adamas ſit ſplendens, & albus; nam (quod jam ab aliis obſervatum eſt) non ſemper rubrum, ſed ſæpiſſime ſplendorem & eximium candorem denotat, prout & ipſis Latinis *rutilare* non ſemper ſignificat *rubrum eſſe*, ſed *cum ſplendore fulgere.* Hoc ſenſu arma dicuntur *rutilare* Æn. lib. viii.

Arma inter nubem cœli regione ſerena
E cœlo rutilare vident.

Luna & ſtellæ Poëtis *rutilare* dicuntur, pro ſplendere; & Olor ob eximium candorem dicitur *purpureus.* Horat. lib. iv. Od. i.

Tempeſtivus in domo
Pauli, purpureis ales oloribus
Comeſſabere Maximi.

Eodem modo Chaldæis, זהורי *purpuram*, aut potius *coc-*

cinum ſignificat & lucem à זהר *lucere*. Arabibus quoque ادم ארם non ſolum *rubrum* ſed *ſumme candidum* ſignificat. Græcorum λάμπω non tantum eſt *rutilare*, ſed & *ſplendere*, ut habet vetus Gloſſarium: ut non adeo abſurdum eſſet, ſi aliquis diceret *adamantem* ab Hebræis dictum eſſe אדם *Odem*, non quidem à *rubore*, ſed à ſummo ſplendore, & lucentiſſimis radiis quos emittit. Nihilominus tamen, quia tot viri docti, quibus non leviter contradicendum eſt, lapidem יהלם *Iahalom*, qui ordine eſt ſextus, *adamantem* verterunt, & quia graviſſimas rationes habeo, quibus inducar ut crederem primum hunc lapidem אדם aliud genus lapidum ſignificare, (quod poſtea patebit) priorem ſententiam lubentiſſime muto, in caſtra eorum tranſeo, qui eum aliter vertunt; quamvis non omnes interpretes ejuſdem ſint opinionis.

VI. Primo quidem Abarbanel אדם vocat גראנאטה *granata*, à malorum punicorum *granis* האדם הוא הנקראת גר"אנאטה בלעז הדומה לרימון שגרגיריו אדומים· והיה כנגד ראובן בכור ישראל כי היה כחו וראשית אונו׃ *Lapis* אדם Odem *is eſt, qui vulgo* granata *dicitur. Similis eſt malogranato, cujus grana ſunt rubra. Erat autem Rubeni deſtinatus, qui erat maximus natu ex filiis Iſraëlis, quia erat virtus & initium roboris ejus.* At cum granata non ſit gemma magni pretii, & cum reliqui interpretes ejus nuſquam meminerint, quantum ſcio, niſi forte ſub nomine *carbunculi* vilioris, & cum Abarbanel nullam adferat rationem ut opinionem ſuam firmaret, eadem facilitate, qua proponitur hæc ſententia, refelli etiam poteſt. Ex Judæis hodiernis plurimi, & olim alii *rubinum* deducunt à rubore, uti ſupra obſervavimus. Sed id nulla auctoritate nec ratione probant. Et quamvis

vis *Rubinus* & olim & hodie pretioſiſſimus ſit, cum tamen nihil aliud ſignificet quam veterum *carbunculum*, quod infra demonſtrabimus, nihilominus validiores habemus rationes, ut crederemus hunc lapidem *rubinum* non fuiſſe, quod etiam ſuo loco patebit.

VII. Joſephus σαρδόνυξ habet. Ab hoc auctore recedere religio mihi eſſet, cum fuerit ipſe non tantum Judæus, ſed & Sacerdos, qui hunc lapidem cum toto ſacro veſtitu, centies vidiſſe poterat, cum ſtante adhuc templo vixerit. Sed ipſe ſibi non conſtat, & non niſi hallucinanter de eo & de reliquis loquitur, ut illius opus aut corruptum ſit à librariis, aut ab eo omnino non ſcriptum dicendum putem. Nam cum hic אדם *Odem*, qui eſt primus ordine, *Sardonychem* vocaverit, alibi, ubi de Ephodo agit, idem nomen dedit lapidi שֹׁהם *Schoham*, qui hic eſt penultimus, quaſi אדם & שהם unum eundemque lapidem ſignificaret, quod tamen dicendum non eſt. Nihilominus cum Joſepho facere videtur Rabboth Schemoth, paraſcha xxxviii. ubi אדם vocat שרדנגין *Sardanegin*: quod vocabulum, ut cuilibet obvium eſt, nihil aliud eſt quam Græcorum σαρδονύχες, mutato tantum χ in ג pro כ, cum terminatione plurali, prout fere ſemper accidere ſolet Rabinis in deſcribendis lapidibus pretioſis. Sed & ipſa Rabboth fortaſſis male. Deinde dici etiam poteſt legendum eſſe שרדנין *Sardanin* omiſſo ג & tunc nihil aliud eſſe quam Græcorum σάρδιον *Sardonium*. Enimvero שרדנין legendum eſſe potius quam שרדנגין, eo facilius crederem, cum ob alias cauſas, tum etiam quod in editione Amſtelodamenſi, qua utor, vix diſcerni poſſit inter ג & נ, ut non ſatis certus ſim an utraque litera non ſit נ. Si alia editio mihi ad manus eſſet, fortaſſis

 errorem

errorem facilius animadverterem. Quid quid rerum ſit, אדם *Sardonychem* eſſe, non puto, non magis quam *granatum* aut *Rubinum*.

VIII. Pedibus igitur eo in ſententiam Septuaginta interpretum, Epiphanii, vulgati, Hieronymi, Lutheri, Belgarum, Gallorum, aliorumque qui hunc lapidem *σάρδιον* vertunt. Erat autem Sardius lapis ruber, ut omnes fere auctores fatentur, quamvis de genere ipſo non conveniant. Iſidorus Orig. lib. xvi. cap. viii. *Sardius*, inquit, *rubrum habet colorem.* Theophraſtus de lapidibus. *τοῦ γὰρ Σαρδίου, τὸ μὲν διαφανὲς, ἐρυθρότερον δὲ καλεῖται θῆλυ. τὸ δὲ διαφανὲς μὲν, μελάντερον δὲ καὶ ἄρσεν. Sardius pellucidus eſt; is qui clarius rubet vocatur fœmina; pellucidior autem & ſaturatior, mas dicitur.* Hinc Orpheus in Achate, & Epiphanius, *σάρδια θ' αἱματόεντα Sardium ſanguineum* dicunt. Plinius lib. xxxvii. cap. vii. *Sardium rubrum* docet. De hoc loco plura poſtea. Talis erat & noſter אדם *Odem.* Hinc à quibusdam *Granata* aut *rubinus* à *rubedine* dicitur, ut ſupra oſtendimus. Idem plane intelligunt Chaldæi cũ pro אדם *Odem* habeant סמקן *Semakan* & סמוקתא *Smuktha*, & Targ. Jeruſalemitanum סמקתא *Semaktha*; quæ voces nihil aliud ſignificant quam *rubrum*: eſt enim סמוק *rubor* Prov. xxiii. xxxi. לא תחמי חמרא די סמוק; *ne aſpicias vinum cum rubeſcit.* Et Jonathanus Num. xix. ii. תורתא סמוקתא *Vacca rufa.* Nota eſt infectoribus quædam herba, cujus radices adhibentur ad infecturam rubri coloris: Belgice **Mee** dicta, cujus magna copia eſt in Inſulis quibuſdam Zelandiæ, & circa Oſtium Helii, ſive Brielam Hollandiæ urbem. Id quod viliſſimum eſt in iſta radice infectores Belgice vocant **Smak**/ quo ſolent uti, tanquam medicamine in inficiendis pannis laneis, quos nigro

nigro colore tingunt, etſi radix iſta revera ſit rubra. Quis non videt vocem iſtam **Smak** Belgas deſumpſiſſe à Chaldæis, ut nihil aliud ſit, quam id ipſiſſimum סמק *Semak, rubere.* Ad rubrum colorem proculdubio etiam reſpexit paraphraſtes Cantic. cap. v. xiv. ubi ארם vertit אחמר *Achmar.* Quid illa vox ſignificet nemo dicet, niſi forte lapidem rubrum inſtar vini. Notum enim eſt חמר ſive חמרא *chamra, vinum* & quidem *rubrum vinum* (quale in iſtis regionibus plerumque eſſe ſolet) ſignificare. Hunc lapidem rubrum fuiſſe docet etiam Rabboth Bemidbar paraſcha II. ubi omnes lapides pectoralis confert cum vexillis XII. tribuum, & docet lapides ejuſdem coloris fuiſſe, cujus coloris ſingulum vexillum illius tribus erat. ראובן אבנו אודם ומפה שלו צבוע אדום ומצוייר עליו דודאים : *Ruben inſculptus eſt lapidi Odem, & vexillum ejus rubrum eſt, & depictos habuit dodaim.* Sane Epiphanius in libello de duodecim gemmis in veſte Aharonis, hunc lapidem non tantum *sardium*, ſed & *rubrum* docet. πρῶτος λίθος σάρδιος ὁ Βαβυλώνιος οὕτω καλούμενος. ἐστὶ δὲ πυρωπὸς τῷ εἴδει καὶ αἱματοειδής. σαρδίῳ τῷ ἰχθύϊ τεταριχευμένῳ ἐοικώς. διὸ καὶ σάρδιος λέγεται, ἀπὸ τοῦ εἴδους λαβὼν τὸ ἐπώνυμον. ἐν Βαβυλῶνι δὲ τῇ πρὸς Ἀσσυρίαν γίνεται. ἐστὶ δὲ διαυγὴς ὁ λίθος. *Primus lapis eſt Sardius Babylonius dictus. Eſt autem igneus, & ſpeciem ſanguinis refert. Sardio piſci ſale condito ſimilis* (ſcilicet ſale condito & exſiccato, inſtar noſtrorum halecum & Salmonum, Belgice **geroockte Salm**/ quia intus egregie rubent.) *qua de cauſa etiam Sardius dicitur, à forma nomen ſumens. Naſcitur autem in Babylonia prope Aſſyriam: Eſt etiam lapis pellucidus. Sardium* eſſe lapidem rubrum colligitur etiam ex capite IV. III. Apocalypſeos; ubi facies Dei dicitur ſimilis lapidi *Sardio*; quod veteres explicant

piicant dç facie Dei irata, quam dicunt *πυρῶδες* ardentem inſtar ignis: *διὰ τὸ φοβερὸν τοῦ Θεοῦ, πυρῶδες γὰρ τὸ σάρδιον. propter terrorem Dei: cum Sardius ſit igneus.* Hinc & *πυρωπὸς* vertitur ab Epiphanio, Junio & aliis: *Ignea* dicuntur *rubra*, quod alibi monuimus.

IX. אדם lapidem rubrum & quidem *Sardium* fuiſſe, videtur colligi poſſe ex ipſa voce *ſardii*, cum ut nihil aliud quam *rubrum* ſignificet. Novi equidem plurimos auctores non infimi nominis voluiſſe Sardium dici à loco nativitatis: quod ſcilicet circa Sardiniam repertus ſit primus illius generis lapis, ut docet Plinius loco ſupra laudato. *Ipſa gemma vulgaris, & primum Sardibus reperta.* Hujus veſtigiis inſiſtunt Grammatici. Heſychius in voce Νησιώτη. *λίθος*, inquit, *ἔνιοι τὴν σάρδιον διὰ τὸ ἐν Σαρδόνι γίνεσθαι. Lapis quem quidam Sardonium vocant, quia in Sardinia naſcitur.* Iſidorus lib. XVI. Orig. cap. VII. *Sardius dictus eſt, quod primus repertus ſit à Sardibus.* Sed hæc opinio merito à multis rejicitur, cum reperiatur potius circa Babyloniam, & in India, Arabia, circa Leucada Epiri, & circa Ægyptum, immo & in Europa ad Rhenum, in Bohemia, Sileſia aliiſque Regionibus, ut à Plinio aliiſque obſervatum eſt. Scilicet ita ſolet fieri apud Græcos & Romanos, ut quando ignorant linguas Orientales, illorumque populorum ritus & mores, atque ſic cum veram ſignificationem rerum & nominum ex ingenio linguarum aſſequi non poſſint, ipſi nomina fingant, aut ſenſum forment è locis, nativitate, & origine rerum; ut ut falſiſſime. Sic Judæi dicti ſunt Tacito à monte *Ida*. Ἀδὰμ aliis quia à quatuor partibus terræ creatus eſt, quæ per quatuor litteras deſcribuntur, *Topazius* ab Inſula *Topazion*, ut poſtea patebit, & *Sardius* à Sardibus.

X. Mihi

X. Mihi itque perſuaſum eſt *Sardium* ita dictum eſſe non à *piſce Sardio*, nec ab inſula, quod à Sardibus primum repertus ſit; ſed à voce Hebræa שרד *Sered*, quæ rubrum colorem ſignificat, ut docti jam obſervarunt. Eſaiæ cap. XLIV. verſ XIII. חרש עצים נטה קו יתארהו בשרד Verum quidem eſt quibusdam interpretibus שרד eſſe *ruminam*, ut vulgato, aut *Amuſſim*, ut Junio & aliis; nihilominus tamen veriſimilius eſt vocem iſtam ſignificare colorem, quam aliquod inſtrumentum. Hoc ſenſu ſumitur à Kimchio & aliis: *Faber lignarius extendit lineã, delineat Sered.* Nec aliter, mea opinione, ſumi debet. Solent n. artifices in fabricandis imaginibus primum creta, minio, aut alio colore omnes partes imaginis quaſi delineare, ut poſtea inſtrumentis ſuis omnia accuratius & certius ad formam quæſitam formare queant. Optime ergo à Kimchio שרד *Sered* dicitur צבע *color*, & à Luthero Rötelſtein. Atque ſic *Sardius* diceretur hic lapis, non à nativitatis loco, ſed à nativo ſuo colore *rubro.* Idem videtur indicaſſe Rabboth, ſi legatur סרדנין quaſi *Sardii*, aut potius שרד *Sered*, mutato tantum ש in ס quod frequens. A *Sered* igitur dicitur *Sardius* Græcis & Romanis.

XI. אדם, *Odem Sardium* ſignificare videtur poſſe probari ex ipſo Plinio lib. XXXVII. cap. VII. ubi inter Sardorum genera recenſet etiam *Demium. In India*, inquit, *trium generum* (Sardorum) *rubrum, & quoa* DEMIUM *vocant rubore* aut *rubedine*, ſi verum *rubedinem* dici pro *rubore* ut quidam contendunt. Sane hunc locum ego ſic legendũ puto, non quidẽ *diſenium à magnitudine*, ut correxit Salmaſius; nec *demium à pinguedine.* Nulla enim opus eſt pinguedine. Manifeſtũ igitur eſt *Sardium* dici *demium* voce Hebræa, quaſi אדם *Odem*, propter rubrum co-

 lorum.

lorem. Verum quidem eſt, Plinium ita de tribus iſtis generibus loqui, quaſi *Demium à rubro* vellet deſtinguere. Sed fortaſſis intelligit eos gradu tantum diſtingui, ut tamen ille etiam qui *demium* dicitur, ruber ſit: & ita quidem ut magis rub ret quam reliqui, utque peculiari modo *demium* dicatur à rubore. Fortaſſis etiam expungi debet ex hoc loco Plinii particula copulati a *&*; atque ſic legendum eſſet: *In India trium generum Sardorum, rubrum quod demium vocant à rubore.* En ergo *Demium* ipſiſſimum אדם *Odem*, id eſt *rubrum.* Ideoque *Demium* vel *Odem* ſignificat Sardium.

XII. Cæterum varia ſunt Sardorum genera; non enim omnes ſunt ejuſdem coloris. Et inter genera Sardorum, ponitur etiam *Sardonyches*, qui & μολοχᾶς *Molochites* ab Epiphanio vocatur, de quo nos poſtea ſuo loco plura. Verus Sardius rubet quidem, ſed non eſt ſaturatus, palloris aliquid admixtum habet; ideo *corneolus* vulgo dicitur, quaſi *carneolus* à carne humana, vel à carne ſanguinolenta, ut habet Boetius lib II. de Gemmis cap LXXX.

XIII. Variæ hujus lapidis recenſentur virtutes. Epiphanius de hoc lapide: δυνάμεως δέ ἐστι θεραπευτικῆς, ᾧ κέχρηνται οἱ ἰατροὶ πρὸς οἰδήματα, καὶ ἄλλας πληγὰς ὑπὸ σιδήρου γινομένας. *Vim habet medendi tumores & alia vulnera ferro inflicta.* Sed multa majora miracula ei attribuuntur: timorem pellit audaciam, præſtat, à veneficiis maleficiiſque geſtantem adſerit, ſanguinem è naribus fluentem compeſcit, animo lætitiam, ingenio quoque acumen invitat; ſomnia quoque mala prohibet, litigantes victores facit. Vide Franciſcum Ruæum de Gemmis lib. II. cap. VI. Boëtium lib. II. cap. LXXXII. & Laetium lib. I. cap. XVI.

XIV.

X I V. Lectorem hic monitum volo (idem de omnibus lapidibus judicandum cenſeo) mihi eſſe admodum ſuſpectum, quidquid auctores paſſim de miraculis gemmarum tradunt. Non quod omnem vim naturalem gemmarum in dubium revocari velim, quaſi nullum uſum haberent, ne quidem in medicina; ſed vaniſſima & nugaciſſima figmenta puto, maximâ partem, quæ auctores nugari ſolent, de motibus animi, de cogitationibus, voluntate, aliisque rebus quæ à libera hominum mente dependent: ut & illa quæ de ſomniis ſomniare ſolent: quaſi tanta illis ineſſet vis, ut mentem & cogitationes regerent, & ſomnia fatidica inducerent. Quando igitur vim & virtutem gemmarum, & nunc, & in reliquis quæ ſequuntur, recenſeo; id facio non quod credam revera talem iis ineſſe virtutem, ſed ab aliis eam gemmis attribui.

Cap. IX.

Secundus lapis eſt, פטדה Pitdah. *ubi exſtet. Pharaphraſtes Cantic.* v. xiv. עקיק Akik. *Targ. Jeruſ.* ערקין Arkin. *An legendum* טרקיא Tarkia, *pro* Turkois. פטדה Topazius. *varii interpretes.* Topazius *an ruber? Error Epiphanii. Veterum* Topazius *hodie* Chryſolithus. Topazius *veterum viridis. Varii auctores.* פטדה Pitdah *quoque viridis. Ideo à Chaldæis & Targ.* ירקן & ירקתא Jarkan & Jarketha *dicitur à colore viridi. Abarbanel & Rabboth allegantur. Color vexilli Simeonis viridis. Topazii locus natalis. An Inſula* Topazion? *Error veterum de iſta Inſula. Fons erroris. Inſula* Chitis. *à* כתם latere. *Τοπάζιον eſt ipſum vocabulum* פטדה Pitdah. ד *&* ז *permutantur.* פטרה Pitdah *pro* טפדה tophdah, *& inde* טפזה Tophza, Topaza, Topazion. *Syrus Apocal.* xxi. xx. ܛܘܦܕܝܘܢ Topadion. *Rabboth male* שוםפזין Schomphezin, *pro* טומפזין Tompozin. *aut* Topozin, *Topazius. Patria* Topazii

*Arabia. Job.*XXVIII. XIX. פטדת כוש Pitdath Cuſch. כוש Arabia. *Inſula Topazion Arabica. Varii auctores. Topazius in magnam molem interdum excreſcit. Eſt tamen lapis pretioſus. Varii Auctores. Tavernerius de Topazio Magni Mogolis. Topazii virtutes.*

I. Secundus lapis eſt פטדה *Pitdah.* Idem lapis extat Job. cap. XXVIII. XIX. addito epitheto כוש *Cuſch*, ut dicatur פטדת כוש *Pitdath Cuſch.* Topazius illius mentionem etiam facit Ezech. cap. XXVIII. XIII.

II Paraphraſtes in Cantic. cap. V. XIV. habet עקיק *Akik.* Sed unde vox iſta derivetur & quid ſignificet, fateor me ignorare; niſi forte legendum ſit ערקין *Arkin*, ut habet Targum Jeruſelamitanum de octavo lapide: aut potius טרקיא *Tarkia* ut Onkeloſius vocat nonum lapidem; atque ſic eſſet *Turquois* uti vulgo vocatur. At ſi hæc illius mens eſt, proculdubio deceptus eſt, cum lapis Turquois in pectorali non exſtiterit, quod poſtea clarius patebit.

III. פטדה *Pitdah* igitur *Topazius* vertitur fere ab omnibus interpretibus, Joſepho, Septuaginta, Hieronymo, Vulgato, Germanis, Gallis, Anglis, Belgis, aliis, quibus & ego lubens accedo. Et ſane hunc lapidem fuiſſe *Topazum* aut *Topazium*, patet ex ejus colore. Verum quidem eſt Epiphanium, in ſuo libello de XII. lapidibus Topazium rubrum dixiſſe: λίθος inquit, τοπάζιον, ἐρυθρὸς τῷ εἴδει ὑπὲρ τὸν ἄνθρακα. *Topazius colore rubet magis quam carbunculus.* Sed toto cœlo aberrat magnus Epiphanius, cum omnes auctores clament eum eſſe ex genere viridium. Verum etiam eſt *Topazii* nomen mutatum eſſe apud recentiores hodieque à lapidariis noſtris vocari *Chryſolithon.* At Chryſolithus vete-

rum

rum flavus eſt, aureo colore fulgens. Confundunt igitur hodie lapidarii *Topazium* & *Chryſolithum*, ut hunc *Topazium*, iſtum autem *Chryſolithum* vocent. Igitur non ſunt audiendi.

IV. *Topazium* autum veterum viridem fuiſſe, clamant omnes auctores. Plinius Libr. xxxviii. viii. *Egregia etiam nunc topazio gloria eſt, ſuo virenti genere.* Docet, præterea porri ſuccū non male exhibere colorem topazii; *ut ſit è viridi pallens*, ut habet de chryſopraſio, qui eſt ex genere topaziorum. Hinc & DeLaetius lib. i. cap. ix. de gemmis docet proprium topazii colorem habere *porri ſimilitudinem*. Hinc ab Iſidoro Smaragdis adnumeratur, Orig. lib. xvi. cap. vii. *Topazion ex virenti genere eſt omnique colore reſplendens.* Ideo & vitri colorem referre dicitur Topazius: unde & à Græcis ὑαλοειδέες, & ὑάλῳ παρεμφερὴς, id eſt *vitrei coloris*, & *vitro ſimilis* dicitur Orpheo, Diodoro Siculo, Agatharchidi, Pſello, & aliis, ut ex locis, quos poſtea allegabimus, patebit. Orpheus περὶ λίθων. ubi de Topazio.

Ἐσθλὸν δ᾽ αὐτ᾽ ἐπὶ τοῖσι καὶ ὑαλοειδέες εἶναι
Κλείονται θνητοῖσι θυηπολίῃσι τοπάζιοι.

En *Topazios* ὑαλοειδέες *vitro ſimiles*. Eſt autem ὕαλον *vitrum* viride. Servius ad Virgilium Georg. *lib.* vi.

— — Meleſia vellera nymphæ
Carpebant hyali ſaturo fucata colore.

Hyali, inquit, *pro hyalino, colore vitreo, viridi, Nymphis apto.* Sed ita videtur Topazius virere, ut aliquid ex auri colore trahat; ideoque olei recentis virorem habere dicatur. Alexander Polyhiſtor apud Stephanum: ὅμοιον τῇ χροᾷ τῇ τοῦ νέου ἐλαίου. *Similis eſt colore oleo recenti.* Oleum autem flavedinem aliquam auri habet, & virorem vitri. Eo reſpexit proculdubio Strabo lib.

xvi. ubi de Topazio: λίθος δ᾽ ἐστὶ διαφανὴς χρυσοειδὴς ἀπολάμπων φέγγος· ὅσον μεθημέραν μὲν οὐ ῥᾴδιον ἰδεῖν ἐστί. *Eſt autẽ lapis pellucidus auro ſimilis, ſplendore tanto refulgens, ut interdiu videri non poſſit.* Pſellus περὶ λίθων δυνάμεως. Τοπάζιον λίθος ἐστὶ διαφανὴς, ὑέλῳ παρεμφερής. φύεται δὲ εἰς τὸν Ἀραβικὸν λεγόμενον κόλπον ἔν τινι πελαγίᾳ νήσῳ, καὶ ἡμέρας μὲν οὐχ ὁρᾶται, κρύπτει γὰρ αὐτοῦ τὸ φέγγος ἥλιος. νυκτὸς δὲ διαλάμπει πόῤῥωθεν, καὶ τραχὺς μὲν εὑρίσκεται καὶ ἀνώμαλος, τεχνικοῖς δὲ ὀργάνοις λεαίνεται. οὗτος μαινομένους ἀποκαθίστησι τριβεὶς καὶ ποθεὶς. δρᾷ δὲ τὰ αὐτὰ καὶ περίαπτος. *Topazius eſt lapis pellucidus, vitro ſimilis. Naſcitur autem in Arabico, ut dicunt, ſinu; in inſula quadam maxima, & quamdiu dies eſt videri non poteſt, Sol enim ejus ſplendorem occultat, at noctu procul relucet. Aſper invenitur, & inæqualis, ſed inſtrumentis mechanicis lævigatur. Hic furibundos in priſtinum ſtatum reſtituit, ſi teratur & potetur, quæ omnia etiam exequitur ſi alligetur.* Hæc fortaſſis cauſa fuit, quod lapidarii recentiores eo facilius ad iſtum errorem delapſi fuerint, ut crederent *Topazium* eſſe *Chryſolithum*. Ut ut ſit, ex his omnibus clarum eſt veterum Topazium fuiſſe colore viridem.

V. Noſtrum autem פטדה *Pitdah*, viridem fuiſſe lapidem, Judæorum magiſtri docent. Hanc ob cauſam à Chaldæis & Targum Jeruſalemitano ירקן *Iarkan*, & ירקתא *Iarketha* dicitur; quaſi *lapis viridis*: eſt enim ירק *viride.* Abarbanel ad Paraſcham Tezave: הפטדה כנגד שמעון והיה אבן ירוקה׃ *Pitdah Simeoni dicatus eſt, eratque lapis viridis.* Rabboth Bemidbar Paraſcha 11. Simeonis vexillum viride docet. Supra jam monuimus eundẽ habere colorem vexilla, qui & in gemma cujuslibet tribus repertus eſt. שמעון, inquit, פטדה ומפה שלו צבוע ירק ומצוייר עלוו שכם׃ *Simeon ſculptus erat in Pitdah, & illius*

illius vexillum erat viride, habebatque pro ſigno depictum Sichemum.

VI. Sed פטדה *Pitdah* noſtrum ſignificare *Topazium*, ipſa vox & Etymologia ſatis manifeſto, mea quidem ſententia indicat. Non poſſum quidem ignorare Plinium lib. XXXVII. cap VIII. docere, *Topazium* nomen ſuum habere ab Inſula *Topazio*, in qua effoderetur; iſtamque inſulam ſic eſſe dictam Trogloditarum lingua, in qua Topazin ſignificationem habet quærendi. *Id accidit*, inquit, *in Arabiæ Inſula, quæ Chitis vocatur, in qua Trogloditarum prædones, cum diutius fame & egeſtate preſſi herbas radiceſque effoderent, eruerunt Topazion. Hæc Archilai ſententia eſt. Iuba Topazion inſulam in rubro mari à continenti ſtadiis* CCC. *abeſſe tradit, nebuloſam & ideo quæſitam ſæpe navigantibus, ex ea cauſa nomen accepiſſe. Topazin enim Trogloditarum lingua ſignificationem habere quærendi.* Eadem repetuntur ab Iſidoro lib. XV. cap. VII. At Plinium, aut auctores quos allegat, errare, mihi eſt perſuaſiſſimum. Non enim hic lapis nomen ſuum ab iſta inſula habet, ſed inſula forte ita dicta eſt à lapide; aut ſi lapis ab inſula nomen ſuum habet, non ſequitur Topazium ita dici à verbo quod quærendi ſignificationem habet. Niſi quis dicat iſtam Inſulam dictam eſſe Topazion à quærendo, ab Arabico; ſcilicet ab ipſa voce *Chitis*: hæc enim vox Arabice videtur ſignificare *latere, occultare*. Nam כתם Arabibus imo & ipſis Hebræis eſt *occultare*. Illa autem quæ occulta ſunt ſolent quæri. Et cum iſta Inſula nebuloſa & navigantibus quaſi occulta ſit, ut habet Plinius, non mirum ſi *Chitis* & inde *Topazion* dicta eſſet. Ut ut ſit, mea ſententia ipſa vox τοπάζιον *Topazius*, nihil aliud eſt quam vocabulum Hebræum, & quidem ipſiſſimum פטדה *Pitdah*; levi mutatione

tatione & tranſpoſitione litterarum. Nihil familiarius eſt quam litteras ejusdem organi. permutari. Cum itaque ד & ז ſint ambæ literæ dentales, ex ד facile fieri poterat ז in voce *Topazius* Quicunque vel prioribus digitulis attigit linguam Hebræam, Syram, Chaldæam, cæterasque Orientales, noverit τ & σ apud Atticos & reliquos Græcos, Belgas & Germanos non minus permutari, quam ד in ז apud Orientales. Mutato itaque in voce פטדה *Pitdah* ד in ז, nihil reſtat, niſi quod ט poni debeat ante פ, tunc habebimus טפדה quod legi poteſt *Topda* pro פטדה *pitdah*, aut *potdah*, & permutato ד in ז, טפזה *Topza*, aut *Topaza*. Silentio non eſt prætereundum quod Syrus Apocal. XXI. verſ XX. Græcum τοπάζιον verterit ܛܘܦܕܝܘܢ *Topadion*; ubi omnino eædem literæ reperiuntur quæ reperiuntur in voce פטדה *Pitdah*, niſi quod Syrus addiderit terminationem Græcam, quod Orientalibus non eſt inſolens, poſt Græcorum imperium. Hæc eſt cauſa proculdubio, uti jam animadvertimus, quod Rabboth Schemoth habuerit שומפוזין *Sompoſin*, quod nihil aliud eſt quam Græcorum τοπάζιον quamvis corruptiſſimum; prout Rabboth omnibus fere lapidibus pretioſis ſolet dare nomina Græca, aut ex Græcis corrupta. Quis igitur non videt pro שומפזין legendum eſſe טופזין *Topazin*, mutato ש in ט quod non eſt inſolens, & eliſo ם è medio, quod abſque neceſſitate irrepſit, ut נ in voce סנפרינון *sanperinun*, pro ספיר *saphir* & id genus alia.

VII. Sed & patria hujus gemmæ indicat eam eſſe *Topazium*. Jobus cap. XXVIII. XIX. eam vocat פטדה כוש *Pitdath Cuſch*. At vero כוש *Cuſch* nihil aliud eſt quam Arabia, quod pluribus argumentis probavit doctiſſimus Bochartus in ſuo Phaleg. Igitur פטרת כוש proprie

eſt

eſt *Topazius Arabicus*. Jam vero optimos topazios reperiri in Inſula *Topazion*, & iſtam Inſulam partem eſſe Arabiæ, certum eſt. Expreſſis verbis hoc docet Plinius & ex eo Iſidorus locis modo laudatis. *Id accidit*, inquit, *in Arabiæ Inſula, quæ Chitis vocatur* &c. Pſellus, quem ſupra audivimus, φύεται εἰς τὸν Ἀραβικὸν λεγόμενον κόλπον ἐν τινι πελαγίᾳ νήσῳ. De eadem Inſula mentionem etiam facit Diodorus Siculus, quamvis ſub alio nomine: docet enim lib. III. in ſinu Arabico, eſſe Inſulam *Ophiodem*, quaſi diceres *Serpentinam*, propter multitudinem ſerpentum, dictam, in qua reperitur lapis *Topazius*. παρακομισθέντι δὲ τοῦτον τόπον κεῖται νῆσος πελαγία μὲν τῷ διαστήματι, τὸ δὲ μῆκος εἰς ὀγδοήκοντα σταδίους παρεκτείνουσα, καλουμένη δὲ ὀφιώδης· ἣ τὸ μὲν παλαιὸν ὑπῆρχε πλήρης παντοδαπῶν καὶ φοβερῶν ἑρπετῶν, ἀφ' ὧν καὶ ταύτης ἔτυχε τῆς προσηγορίας. ἐν δὲ τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν βασιλέων οὕτως ἐξημερώθη φιλοτίμως, ὡς μηδὲ ἔτι κατ' αὐτὴν ὁρᾶσθαι τῶν προϋπαρξάντων ζώων. οὐ παραλειπτέον δὲ ἡμῖν οὐδὲ τὴν αἰτίαν τῆς περὶ ἡμέρων φιλοτιμίας. εὑρίσκεται γὰρ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ τὸ καλούμενον τοπάζιον, ὅπερ ἐστὶ λίθος διαφανόμενος, ἐπιτερπὴς, ὑάλῳ παρεμφερὴς, καὶ θαυμαστὴν ἔγχρυσον πρόσοψιν παρεχόμενος. *Vltra hæc loca inſula eſt, in longitudinem octoginta ſtadiorum extenſa, Ophiodes dicta. Olim plena fuit omnium generum horrendis ſerpentibus, à quibus & nomen ſumpſit. Poſtea autem à Regibus Alexandriæ plane ab ejusmodi animalibus repurgata eſt, ut nullum amplius in ea conſpiceretur. Non autem prætermittenda cauſa, ob quam ita repurgata eſt: invenitur ſcilicet in iſta Inſula lapis quem vocant Topazium, qui eſt lapis pellucidus, vitro ſimilis, & mirificum auri aſpectum præbens.* Tandem poſtquam multa dixiſſet de cuſtodibus iſtius inſulæ, ne lapides à quolibet effoderentur;

addit hunc lapidem in petra naſci; die propter calorem & radios ſolis non apparere, noctu autem in tenebris ſplendere, & procul oſtendi in quo ſit loco. Cuſtodes autem inſulæ, qui ſorte diſponuntur, loca oſtendere, & lapidi qui ſeſe prodit ſignum imponere; die autem exſcindere eos juxta locum ſignatum lapidem, tradereque opificibus qui artis ſunt periti, ut inde lapidem erucrent. Eadem plane docet Photius in ſua Bibliotheca ex Agatharchide Polyhiſtore. περὶ θερμῶν ὑδάτων αὐτοφυῶν, ubi agit de mari rubro, & Inſulis quæ Arabicæ cenſentur. ὃν παραπλεύσαντι νῆσος ἔκκειται, τῇ μὲν θέσει πελαγία, μῆκος ἔχουσα σταδίων ὡς ὀγδοήκοντα. ἣν καλοῦσιν ὀφιώδη, πρότερον μὲν γέμουσαν παντοίων ἑρπετῶν. ἐφ' ἡμῶν δὲ ἐλευθέραν τούτων. ἐν δὲ ταύτῃ γίνεται τῇ νήσῳ, φησὶ, καὶ τὸ καλούμενον τοπάζιον. ἔστι δὲ τοῦτο, λίθος διαφανόμενος, ὑάλῳ προσεμφερὴς, ἡδεῖαν ἐν χρυσῷ θεωρίαν ἀποδιδοὺς. *Quem ubi præternavigarus, inſula exporrigitur, in pelago ſita, longitudine ſtadiorum octoginta, Ophiodes* (Serpentina) *dicta. Nam omnis generis ſerpentibus quondam referta erat, ſed ætate noſtra libera eſt. In hac lapillus naſcitur, Topazius dictus. Eſt autem lapis pellucidus, vitro ſimilis, & jucundum auri aſpectum præbet.* Narrat præterea fere omnia illa quæ jam annotavimus ex Diodoro Siculo, de cuſtodibus, & modo hanc gemmam inveniendi & ex petra exſcindendi. Nec prætereundus eſt Strabo libro XVI. ubi eadem fere narrat de Inſula Ophiode & Topazio, qui ibi naſcitur: Μετὰ δὲ τὸν κόλπον, Ὀφιώδης καλουμένη νῆσος ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ἣν ἐλευθέρωσε τῶν ἑρπετῶν ὁ βασιλεὺς, ἅμα καὶ διὰ τὰς φθορὰς τῶν προσορμιζομένων, ἀνθρώπων ἐκ τῶν θηρίων, καὶ διὰ τὰ τοπάζια. Poſt ſinum (nempe Arabicum) eſt Ophodes *inſula ab eventu appellata, quam Rex à ſerpentibus libravit, cum multi applicantes à*

ſerpen-

ſerpentibus interficerentur propter topazia. Apparet igitur inſulam illam, in qua reperiuntur Topazii,in Arabia eſſe. Non mirum igitur ſi hæc gemma à Jobo dicatur פטרת כוש *Topazius Arabicus.* Eſt igitur פטרה *Pitdah* in Pectorali *Topazius.*

VIII. Hic lapis interdum in magnam excreſcit molem; adeo ut etiam ſtatuæ ex eo factæ fuerint IV. cubitorum, qualis erat illa ſtatua Arſinoæ Ptolomæi Philadelphi uxoris; de qua vide Plinium loco ſupra allegato. Sed valde dubito utrum vera fuerit gemma illa ſtatua, an non genus aliquod marmoris rari & exquiſiti, Topazii colorem referens. Boëtius tamen docet Topazium non magnam habere auctoritatem & cælaturæ non excedere pretium. lib. ɪɪ. de Gemmis cap. ʟxɪv. *Cauſa*, inquit, *eſt quantitas & magnitudo, quæ illum vilem efficit.* Idem docet Abarbanel: & eam infra Sardium ponit. אינה חשובה כאדם *Non eſt pretioſa ut Sardius.* Nihilominus Topazios etiam pretioſos fuiſſe lapides tempore Moſis, manifeſtum eſt, cum in toto Pectorali nihil fuerit niſi *ex optimo.* Sed & à Jobo, capite ſupra laudato, inter pretioſas gemmas ponitur *Topazius Arabicus.* Oportet ſane hunc lapidem magni æſtimatum fuiſſe, cum tanta cura inſula *Chitis*, ſive *Ophiodes* à cuſtodibus cuſtodita fuerit, ne lapides furto auferrentur: adeo etiam ut nulla navis in inſula relinqueretur, & ſub pœna mortis prohibitum ſit eam intrare, ut docent Diodorus Siculus, Aagatharhides, & Strabo. Regina etiam, cui Thebani Topazium attulerunt, ut ait Epiphanius (modo is verus fuerit Topazius) eum διαδήματι μέσον τοῦ μετώπου περιέθετο, *diademati impoſuit in medio frontis.* Nobiliſſimus Tavernerius Itin. Jud. lib. ɪɪ. cap. xx. narrat Magnum Mogolem habere *Topazium*

CLVIII. ceratiorum, Goæ emptum ducentis ſeptuaginta & duobus fere millibus florenorum. Videtur tamen per *Topazium* intelligere gemmam illam quam veteres *Chryſolitham* vocabant, more recentiorum lapidariorum.

IX. Mirificas etiam virtutes Topazio attribuunt paſſim naturæ indagatores. Sanguinis, ut ajunt, eruptiones ſiſtit, vulnerique admotus extemplo fluentem ſanguiné compeſcit, bilem iramq; & phrenetidem mitigat, ſi pro amuleto geſtetur. Nocturnos etiam timores, & puerorum terriculamenta, ac lunaticos paroxyſmos arcere creditur, ut habet Boëtius lib. II. cap. LXIII. Epiphanius dicit eum attrita medica cote reddere ſuccum, non pro ſuo colore rubrum, (rubrum enim topazium putabat, uti ſupra annotavimus) ſed lacteum. Implet autem ſucco illius attritæ quod crateres voluerit is qui affricat, idque ſine prioris ponderis iminutione. Statim addit: *χρησιμεύει δὲ καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ οὗτος χυλὸς πρὸς πάθος ὀφθαλμῶν καὶ πινόμενος δὲ ἀντιπαθεῖ πρὸς ὕδρωπας καὶ τοῖς ἀπὸ σταφυλῆς θαλασσίας μαραινομένοις. Vtilis eſt ſuccus ejus ad oculorum morbos, & epotus adverſatur hydropi, & medetur tabeſcentibus ab uva marina ſumpta.* Sed Epiphanium de vero noſtro פטדה *Pitdah* loqui, vix credibile eſt, cum ei rubrum colorem attribuat pro viridi. Pſellus, quem ſupra audivimus: *Hic furibundos in priſtinum ſtatum reſtituit, ſi teratur & potetur, quæ omnia etiam exequitur ſi alligetur.*

Cap.

Cap. X.

Tertius lapis eſt ברקת Bareketh. *Variæ expoſitiones* Ceraunium, Carbunculus. דיוקינתין Diakinthin. *Legendum* הייקינתין Hiakinthin, *hyacinthus.* ברקתא Berakthа, & ברקן Barkan. *Targ. Jeruſalemitanum, Ionathanus, Onkeloſius. Cantic. cap.* v. xiv. ברקן ועפרן Barkan veaphran. *Per* ברקתא *Chaldæi non videntur intelligere* Smaragdum. *Nihilominus* Smaragdum *ſignificat. Vari auctores. Smaragdus à fulgore. Oculi Leonis ex Smaragdis terribiles thymis.* ברק ſplendere. برق σμάραγδος *idem ac* μάραγδος. *Et hoc ex* ברקת Bareketh ב & ם *permutantur.* בחנן & סחנן زبرجد Zabargiad, *pro* Smargiad. *Boëtius & De Laëtius Arabum Codices male corrigunt. Baculus à* מקל Macal. κάμηλος חבל, *globus à* גלם golem, præmium *pro* βραβεῖον &c. *Litteræ* ק/ כ/ ח/ ג/ K. H. G. *permutantur. A* ברקת Bareketh *fit* Bareged, *& hinc cum terminatione Græca* Baragdos, *tandem* μάραγδος & Smaragdos. *Pro* ברק Barak *Perſæ dicunt* Bereg; מי ברג Me Bereg. סוסיא בארג· Μάραγδος *an à* μαρμαίρω? *verbum* μαρμαίρω *à* μαρμαρίζω. *Hinc* μαρμαρυγὴ *Forte ab aliquo verbo abſoleto* μαρίγω; *quod eſſe poſſet à* ברק Barak. *Colores Smaragdorum. Vexilli Levi colores. Sententia Rabboth de* Bareketh. *Smaragdi* hyacinthizontes apud Plinium. דיוקינתין. *Plinius de variis Smaragdis.* برقا برقان & برقش. βραχθαν *ab Arabico* ברקת Borcathon. *Bochartus laudatur.* ברקת *eſt lapis viridis. Varii auctores & Apocal.* iv. iii. *allegantur. Locus natalis Smaragdi. Varii auctores. Smaragdi Orientales & Occidentales, Scythica optima Smaragdus. Eſt pretioſiſſima gemma. Ejus moles.* Ψόδη σμάραγδος. *Varii auctores. Smaragdorum virtutes.*

I. Tertius lapis eſt ברקת *Bareketh.* De hoc etiam fit mentio Ezech. xxviii. x. Symmachus *Ceraunium* exponit, ut docet Hieronymus ad Fabiolam. Abarbanel habet קרבונקלו *Carbunculo*, Ab hoc decepti videntur Belgæ,

qui etiam habent *Carbunculum*. Sed cum hoc nulla auctoritate probetur, non poſſum iis aſſentiri.

II. Rabboth Schemoth habet דיקינתין *Diakinthin*. Hanc vocem Græcam eſſe nullus dubito. At corrupta eſt, ut fere omnes reliquæ quibus utitur Rabboth ad exprimendos lapides pretioſos. Scribendum itaque cenſeo הייקינתין *Hyakinthin*, mutato tantum ד in ה, leviſſima mutatione Nihil aliud igitur ſignificat quam *Hyacinthum*. At fallitur Rabboth ſi per *Bareket* intelligit hyacinthum: nam alium omnino lapidem *Bareketh* ſignificare, mihi perſuaſiſſimum eſt. Sed & ipſa Rabboth alium lapidem quam hyacinthum intelligere videtur, cum ei plures colores attribuat, album, nigrum & rubrum, qui in hyacintho non reperiuntur. Sed de his mox plura dicemus.

III. Targum Jeruſalemitanum & Jonathan eandem vocem retinent, habent enim ברקתא *Berakthа*. Onkeloſius habet ברקן *Barkan*, quod idem ſignificat. Paraphraſtes Cantic. cap. v. verſ. xiv. quoque ברקן ſed addito ועפרן hoc modo: ברקן ועפרן *Barkan-veafran*. Quid autem per ברקתא/ ברקן & ברקן ועפרן intelligant æque incertum eſt. Sunt qui putent Chaldæos per hæc vocabula intellexiſſe *Smaragdum*. Sed de hoc etiam dubitari poteſt. Saltem Onkeloſium & Jonathanem per ſuum ברקן non intellexiſſe *Smaragdum*, certum eſt; nam quartum lapidem, nempe נפך *Nophech* vocant אזמרגדין *Iſmaragdin*, & איזמורד *Iſmured*, quorum utrumque ſignificat *Smaragdum* quod ſuo loco patebit. Quid igitur Chaldæi per noſtrum *Bareketh* intellexerint, nemo facile divinabit. Hoc ſaltem conſtat eos crediſiſſe, non eſſe *Smaragdum*.

IV. Nihilominus tamen maxima pars interpretum,

ut Septuaginta, Joſephus, Hieronymus, vulgatus, Lutherus, Galli & alii *Smaragdum* verterunt. In hanc ſententiam pedibus eo. Enimvero ברקת *Bareketh* ſignificare *Smaragdum*, primo patet ex illius proprietate. Nulla nota eſt gemma cui tantus ſplendor attribuatur, quam Smaragdo. Secundum Athenæum *Smaragdus* nomen ſuum habet à *fulgore*. lib. III. Plinio teſte lib. XXXVII. cap. v. Smaragdi ſplendor non *mutatur ſole, non umbra non lucernis, ſed ſemper eſt radians*. Ideo ei *fulgorem* ibidem attribuit. Hinc Orpheus περὶ λίθων in Achate habet αἰγλήεντα μάραγδον *ſplendentem Maragdum*. Ab Epiphanio vocatur διαυγὴς καὶ στίλβων *pellucidus & ſplendens*. Martialis ut fulgorem Smaragdorum bene exprimeret, eis attribuit ignem.

Gemmatum Scythicis ut lucet in ignibus aurum.

Et Ovid. Metam. II.

In ſolis Phœbus claris lucente Smaragdis.

Sed ad Smaragdorum fulgorem probandum, imprimis notari debet hiſtoria quam narrat Plinius loco modo à nobis allegato: nempe in inſula Cypri, *tumulo Reguli Hermiæ juxta cetarias, marmoreo leoni inditos fuiſſe oculos ex Smaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, ut territi inſtrumenta refugiebant thynni*. Quis non videt hæc optime convenire noſtro ברקת *Bareketh*: nemo enim qui in Hebraicis non eſt plane peregrinus ignorare poteſt ברק *Barak* ſignificare *ſplendere, coruſcare*, ut Ezech. cap XXI. x. Sic & Arabice برق *ſplenduit, fulgaravit*, & *fulminavit*. Eſt igitur ברקת *Bareketh* gemma maxime fulgens. Cum autem nulla magis fulgeat quam *ſmaragdus*, optimo jure à pleriſque interpretibus *ſmaragdus* vertitur *Bareketh*.

V. Deinde ipſum Græcorum σμάραγδος *Smaragdus* latet

latet in Hebræorum vocabulo ברקת *Bareket*, ut Græcorum σμάραγδος ex Hebræorum *Bareket* factum ſit. Ut autem hoc probaremus; notandum eſt primum, Græcos non raro dicere & ſcribere μάραγδος abſque σ pro σμάραγδος. Et revera σ initio additur abſque neceſſitate, quod etiam fit in aliis vocabulis, more Græcorum, ut σμικρὸς pro μικρὸς, & ſexentis aliis. Hinc Athenæus libro III. Orpheus in Achate & alii habent μάραγδον abſque σ. Videndum igitur tantum erit, utrum μάραγδος poſſit deduci ex *Bareketh*. Hoc facillime fiet, modo cogitemus apud Hebræos permutari litteras ejusdem organi; cum autem ב & מ ſint labiales ſæpiſſime permutantur, ut בתנן *bathnan* pro מתנן *Mathnan*. Hoc autem maxime locum habet in lingua Arabica. Dicunt enim מעדאר *Magdad* pro בגדאר *Bagdad*. מכה *Macah* pro בכה *Bacah*, & in infinitis locis aliis. Sed ipſum *Smaragdum* Arabes ſcribunt cum ב potius quam cum מ. ut زبرجد *Zabargiad* pro زمرجد *Smargiad*. Sic enim Serapion & Pandectarius *Zabarget*, aut potius *Zabargiat* pro ſmaragdo: ut male codices eorum carpantur à Boëtio & De Laëtio, qui legi volunt *Zamarut*. Græcos etiam Hebræorum ב convertere in מ patet vel ex voce חבל *chabal* funis, ubi Græci habent κάμηλος, pro κάβηλος, hinc & Belgice **een Kabel.** Sic & Hebræorum מ Latini convertunt in B. ut *Baculus* pro *maculus* à מקל *makal.* גלם *golem*, *gloma*, & inde *globus.* Non dicam idem fieri in linguis Græca & Latina, ut *præmium* pro βραβεῖον, *cicuma* pro κικαβή & ſexcenta alia, Non mirum igitur ſi dicamus μάραδος dici quaſi βάραγδος. Quam facile porro fieri poſſit βάραγδος ex *Bareket*, ſciunt omnes, qui non ignorant in omnibus fere linguis permutari literas ג'ח'ה'כ'ק. K. H. G. & id genus

genus alia. Igitur in voce ברקת littera ק mutata eſt in ג quod non magis de longo petitum eſt, quam ſi quis diceret *κάμηλον* dici Græce pro גמל *Gamel*, & כבול pro גבול *Dogma* à *δοκέω*, *frigus*, à *φρίκη*, & alia innumera. Sic à *Bareket*, aut potius à Chaldæo *Berakta* fiet *Bareget*, aut *Beragda*, & inde *Maragda*, & additâ terminatione Græca in os, fit *Maragdos*. Sed exempla aliunde non ſunt petenda, quam ab ipſo verbo ברק *Barak*, nam pro eo Perſæ dicunt ברג *Bereg*. Hinc in Codice Avoda Zara cap. II. מי בארג *Me Bereg*, quaſi מי ברק *Me Berek*, *aqua limpida*. Et Sanhedrin cap. XI. סוסיא בארג ſunt סוסיא ברקא *equi ſplendidi*. Ergo ex Hebræo, aut potius Chaldæo *Berakta*, factum eſt *Meragda*, & Græca terminatione *Meragdos*, inde *Maragdos*, *& Smaragdus*.

VI. Novi equidem Græculos velle vocabulum *μάραγδον* derivari à verbo *μαρμαίρω*, teſte Athenæo lib. III. ad hunc verſum Menandri:

Μαράγδων εἶναι ταῦτ᾽ ἔδει, καὶ σάρδια.

Παρὰ γὰρ, inquit, *τὸ μαρμαίρειν ὠνόμασται τῷ διαυγὴς ὑπάρχειν*. *Sic vocatur à verbo μαρμαίρειν propter fulgorem.* Et revera *μαρμαίρω* explicatur *vibrante ſplendore coruſco*: & hoc quidem optime quod à fulgore ſic dicatur, quod cum Hebræo ברק *ſpenduit* optime convenit. Sed quibus legibus *σμάραγδος* fiat à *μαρμαίρω*, non video, niſi dicamus & ipſum *μαρμαίρω* derivari à radice ברק *Barak*. Sane ſi Smaragdus deduci debet ab aliquo verbo Græco, id potius fiet à *μαρμαρύσσω* aut etiam *μαρμαρίζω*, quam à *μαρμαίρω*. Hinc *μαρμαρυγὴ*, & *μαρμαρυγώδης* apud Homerum Odyſſ. θ. fulgidos radios vibrans. Sed quis non videt hoc verbum derivari ab aliquo verbo obſoleto, & fortaſſis à *μαρίγω*, & per dupplicationem primæ Syllabæ, *μαρμαρίγω*, *ſplendeo*? Si au-

tem tale verbum unquam in uſu fuit apud vetuſtiores Græcos, proculdubio factum eſt ab Hebræo ברק *Barak*, unde *Marak*, *Margo*, *Marigo*, inde *μαρμαρύγω*, *μαρμαρίζω*, *μαρμαρύσσω*, & *μαρμαίρω*. Hinc & *μάρμαρος*. *Marmor*, propter ſplendorem. Quidquid rerum ſit, nullus dubito, quin *μάραγδος* & *Smaragdus* derivatum ſit à noſtro *Barcket* aut *Berakitha*, atque ſic ברקת ſignificare Smaragdum.

VII. Colores Smaragdorum quidem varii ſunt, ſecundum varia genera, ut oſtendit Plinius lib. XXXVII. cap. v. Omnes tamen virides perhibentur. Rabboth Bemidbar Paraſcha II. huic lapidi tres dat colores, *album nigrum*, & *rubrum*, quales dicit fuiſſe in vexillo Levi: לוי ברקת ומפה שלו צבוע שלישי לבן ושליש שחור ות׳ אדום ומצוייר עליו אורים ותומים׃ *Nomen Levi inſcriptum eſt lapidi Bareketh, & vexillum ejus erat tertia parte album, tertia parte nigrum, & tertia parte rubrum. Et in eo depictum erat Urim & Thummim.* Sed Rabboth per hunc lapidem *Smaragdum* intellexiſſe non puto, cum eum alibi (ut ſupra audivimus) vocet *Hyacinthum*; & in hoc loco ſextum lapidem יהלם, dixerit אזמרגדין *Smaragdum*. Unde patet Rabboth hos lapides peſſime confudiſſe, & eorum nec nomen nec naturam, nec colorem noviſſe. Novi quidem Plinium mentionem facere cujuſdam Smaragdi *hyacinthizontis*, ut non adeo abſurdum eſſet, ſi quis diceret, eum reſpexiſſe ad ejuſmodi lapidem eumque vocaſſe דייקינתין aut potius, ut emendavimus, הייקינתין *Hyacinthum*. Utrum autem tres iſti colores, albus, niger & ruber, in eo fuerint, non credo facile poſſe probari. Deinde Plinius etiam docet, dari quoſdam Smaragdos Medicos, qui ſunt *fluctuoſi*, *& rerum imagines complexi*, *ut papaverum*, aut

aut avium pinnarumque vel catulorum &c. alios, qui & Carchedonii dicuntur, habere *colores incertos*, & eſſe *virentium in cauda pavonum columbarumque collo plumis ſimiles.* Non poſſum etiam ſilentio præterire, apud Arabas ab eodem verbo برق quod idem eſt ac Hebræorum ברק, unde *Smaragdus* derivatur, varia vocabula venire, quæ ſignificant colorem varium. Hinc برقا oculus, propter varios colores *album* & *nigrum*, ut habet Gigæus; & برقان *locuſta verſicolor*, *varia* & برقش *variis coloribus pinxit*, & id genus alia bene multa. Hinc non male doctiſſimus Bochartus in ſuo Phaleg lib. II. cap. XIX. lapidem quem Arabes pro Baccho colebant dictum vult Βραχθὰν ab Arabico ברקה *Borcathon*, id eſt *lapis diſcolor.* Ejuſdem generis lapidem videtur intellexiſſe Rabboth per noſtrum *Bareketh*, qui eſſet *albus. niger* & *ruber.*

VIII. Sed quicquid ſtatuat Rabboth, cum amplius dubitari non poſſit, quin *Bareketh* ſignificet *Smaragdum*, certiſſimum eſt noſtrum *Bareketh* fuiſſe viridem colore: hic enim verus & nativus Smaragdi color eſt. Plinius lib. XXXVII. cap. V. *Tertia auctoritas Smaragdi perhibetur pluribus cauſis nullius coloris aſpectus jucundior eſt. Nam herbas quoque virentes frondesque avide ſpectamus. Smaragdos vero tanto libentius quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret; præterea ſoli gemmarum contuitu oculos implent nec ſatiant. Quin & ab intentione alia obſcurata, aſpectu Smaragdi recreatur acies. Scalpentibuſque gemmas non alia gratior oculorum refectio eſt: ita, viridi lenitate laſſitudinem mulcent.* Iſidorus Orig. lib. XVI. cap. VII. *Omnium gemmarum virentium Smaragdus principatum habet, cui veteres tertium poſt margaritas & uniones tribuunt dignitatem. Smaragdus à nimia viridi-*

tate dicitur. Omne enim ſatis viride Smaragdus dicitur. Nullis enim gemmis vel herbis major hoc auſteritas eſt, nam herbas virentes frondeſque exuperat: inficiens circa ſe viriditate repercuſſum aërem. Ergo non mirum ſi & Martialis aurum *virens* dixit, propter Smaragdos. Pſellus περὶ λίθων δυνάμεως praſineum colorem attribuit Smaragdis, accedentem ad auri colorem, ita ut ſemper aliquid glauci habeat. ἡ σμάραγδος πρασοειδής ἐστι καὶ ἠρέμα χρυσίζουσα καὶ τοι καὶ τοῦ γλαυκοῦ, παρεμφαίνουσα χρώματος. Ad praſinum Smaragdus etiam refertur ab Epiphanio, libro de XII. lapidibus de tertio lapide, quem Smaragdum dicit: λίθος σμάραγδος οὗτος καλεῖται καὶ Πράσινος, ἐστὶ δὲ καὶ χλωρὸς τῷ εἴδει, καὶ διαφορά τις ἐν αὐτοῖς τινὲς μὲν αὐτοὺς Νερωνιανοὺς καλοῦσιν ἄλλοι δὲ Δομετιανούς. καὶ ὁ μὲν Νερωνιανὸς, μικρός ἐστι τῷ εἴδει, σφόδρα χλωρίζων, διειδὴς καὶ στίλβων. *Lapis Smaragdus vocatur etiam Praſinus; eſt autem viridi colore, ſed inter ſe aliquo modo differunt. Quidam autem vocant eos Neronianos, alii Domitianos. Et Neronianus quidem parvus eſt, valde virens, pellucidus & ſplendens.* Notandum etiam eſt, Apocal. IV. III. *Iridem dici ſimilem Smaragdo*; ſcilicet quia nullus color in Iride magis eſt conſpicuus quam viridis.

IX. Varia etiam recenſentur genera Smaragdorum: *Ægyptii, Bactriani, Cyprii, Æthiopici, Perſici, Medici, Carchedonii.* Pſellus: γίνεται δὲ, πάντων καὶ Αἰθιοπία, καὶ Αἴγυπτος καὶ Πέρσις, καί τινα ὄρη τῆς Ἀττικῆς. *Progenerat autem eam* (Smaragdum) *AEthiopia, & AEgyptus, & Perſia, & quidam Attica montes.* Sed omnium optimi ſunt *Schytici.* Videatur Plinius loco modo laudato. *Nobiliſſimi*, ait eodem loci, *Scythici, ab ea gente, in qua reperiuntur appellati. Nullius major auſteritas, nec minus vitii. Et quantum Smaragdi gemmis diſtant, tantum Scythici*

à cæte-

à cæteris Smaragdis. De Scythicis Martialem jam ſæpius audivimus. Deinde probatiſſimos ait Plinius eſſe eos, *qui viriditatem puri maris imitantur.* Proximos, qui vocantur *Chryſoberilli*, & ſunt paulo pallidiores. Hodie diſtinguere ſolent lapidarii inter Orientales & Occidentales. Orientales ſunt optimi. Bonitatem Smaragdorum lapidarii probant, ſi in ore detentus frigidus appareat, & in ſole viriditatem ſervet.

X. Smaragdus pretioſiſſimus eſt lapis, ut ei Plinius tertium locum dederit, poſt Adamantem & margaritam. Refert etiam Delaëtius lib. I. cap. VIII. anno CIↃ IↃ XL. *Smaragdos in ſummo apud magnates & opulentiores cives pretio fuiſſe, ita ut cum adamantibus de gloria certarent.* Raro magnitudinem ſigilli æquant, teſte Theophraſto περὶ λίθων. Ἔστι δὲ, inquit, σπανία, καὶ τὸ μέγεθος οὐ μεγάλη. *Eſt autem rara & mole haud magna*; quamvis ipſe etiam fateatur, & poſt eum Plinius tradi *in commentariis* de Regibus Ægyptiis, miſſam aliquando dono à Babyloniorum Rege, longitudine quatuor cubitorum, latitudine trium; poſitos etiam in Jovis obeliſco Smaragdos quatuor longitudine quadraginta cubitorum, latitudine partim quatuor partim duorum. Sed fortaſſis erat ψευδὴς σμάραγδος, qualis erat illa pila εὐμεγέθης ἐκ τῷ Ἡρακλέους ἱερῷ *Satis magna in Herculis Templo*, ut addit ipſe Theophraſtus. Apud Delaëtium fit mentio Smaragdi XXV. ceratiorum, anno CIↃ IↃ LXXI. æſtimati XX. mill. coronatis, cum ante triplo majori pretio venundari potuiſſet. Addit præterea Peruvianos Smaragdos non nunquam ovum columbinum ſuperare.

XI. Non vulgares vires huic lapidi adſcribuntur. Pſellus: ἅυτη καταπλαττομένη μεθ' ὕδατος ἐλεφαντικοῖς,

βοηθεῖ. Πινομένη δὲ μεθ' ὕδατος αἵματος ἐπέχει ῥοάς. *Si cum aqua ex eo fiat cataplaſma leproſos juvat; Et ſi cum aqua bibatur, retinet fluxum ſanguinis.* Epiphanius λέγεται δὲ καὶ παρὰ τοῖς μυθοποιοῖς προγνωστικοὺς εἶναι. *dicuntur etiam à fabulatoribus vim habere prædicandi res futuras.* Adhibentur etiam ad alvi fluxum, & dyſenterium ſiſtendum; contra venena bibuntur. Inter amuleta præcipue commendantur Smaragdi; nam ſi e puerorum collis pendeant, eos ab epilepticis paroxyſmis tutari creduntur, & comitialem morbum impedire, ita quidem ut ſi morbi violentia à lapide ſuperari nequeat, is in partes diffringatur; coxæ mulieris alligati dicuntur partum accelerare; è collo pendentes inanes timores ac dæmones arcere; memoriam firmare, viſum reficere, adulterium prodere, futurorum cognitionem dare, eloquentiam efficere & opes augere. Plura vide apud Plinium, Theophraſtum, Pſellum, Epiphanium, Boëtium, Delatium & alios.

Cap. XI.

נפך Nophech *eſt quartus lapis. Vbi exſtet? Male dicitur* אזמרגדין Iſmaragdin, איזמורד Iſmured. כחלי cachale כוחלא Chryſolithus. Ἄνθραξ. Carbunculus *eſt Rubinus.* Targ. Jeruſ. כרכרנא cadcarna *corrupte pro* carchedonic ך *&* ר *permutari.* כרדכוכין cardecuchin, *&* כרכונין Carcunin. *Legi debere* כרכדונין Carchedonin, carchedonius. ברדיגין *corrupte pro* כרכרונין· χαλκηδὼν *&* καρχηδόνιος. Carchedonium *eſſe* Carbunculum, *dici à* Carthagine. Καρχηδῶνα, Carthago, קרתא חדת Kartha chadah, Carthada, Nova Civitas. Νεάπολις Novomagum, Neüwſtatt / *unum idemque eſſe.* Carbunculum *non naſci circa Carthaginem. Ab illius mercatoribus coëmitur & ad alios populos deportatur. Pernæ Weſt-Phalicæ Moguntiacæ dictæ, & Caſtaneæ nuceſque Palatinæ Colonienſes dicuntur. Error*

Epipha-

Epiphanii. Theophraſtus aliique auctores citantur. פוך à נפך *id eſt* ſtibium. II. *Reg.* IX. XXX. *&* *Ieremiæ* IV. XXX. Stibium viride. *Datur etiam rubrum.* צרונא / צרוזא & צרידא / צרידא Cerusſa. *Cognatio inter* Cerusſam *&* ſtibium *apud Plinium. Antimonium eſſe* ſtibium. נפך *eſſe lapidem rubrum.* Carbunculi *albi*; *Maſculi, fœminæ. Varii* carbunculi. *Optimi rubri* carbunculus *à* carbone *aut ſimilitudine ignis ſic dictus. Theophraſtus à Delatio explicatur. carbunculus habet colorem coëli ſereni. Rabboth allegatur. Cœlum non ſemper eſſe cœruleum, ſed & igneum. Locus Math.* XVI. II. *allegatur. Syrus habet* ܣܡܩ *id eſt* rubet. נפך, *ἄνθραξ*, Carbunculus, *&* Rubinus *eadem gemma. Optime dicitur ab Abarbanele & Luthero* Rubinus. *Fabula de carbunculi ignibus. Varii auctores. Gemma à Ciconia demiſſa in gremium Heracleæ. Moles carbunculi.* Rubinus *Imperatoris Rudolph.* II. *Taververius de* Rubino *Magni Mogolis. Virtutes carbunculorum.*

I. Quartus lapis eſt נפך *Nophech.* Hujus lapidis etiam meminit Ezech. cap. XXVI. XVI. & 1 Chron. XXIX. II. Eſaiæ LIV. XI. Onkeloſius habet אזמרגדין *Iſmaragdin* & Jonathanus איזמורד *Iſmured*, quorum utrumque ſignificat *Smaragdum.* Horum auctoritate decepti videntur Belgæ, qui etiam habent *Smaragd.* Paraphraſtes Cant. cap. V. XIV. habet כחלי *cachale.* Sed *cachale* Talmudicis eſt שיש ומרמרא. Vide Maſſechet *Succah* cap. V. ubi gloſſa notat שיש ſignificare *marmor album*, & כוחלא *viride* quod *Smaragdum* repreſentaret. At hos interpretes erraſſe manifeſto conſtat ex iis quæ diximus ad lapidem *Bareketh.* Junius & Tremellius habent *Chryſolithum*; Sed qua auctoritate, non video. Patebit infra ad תרשיש lapidem נפך non fuiſſe *Chryſolithum.*

II. נפך *Nophech Carbunculum* fuiſſe vix dubito. Sane ita vertitur à doctiſſimis & vetuſtiſſimis interpretibus. Galli & Diodati habent *Eſcarboncle*, Septuaginta, Joſephus

phus & Epiphanius *ἄνθραξ*. Eſt enim *ἄνθραξ Carbo*, quod ſciunt ii qui non plane ſunt peregrini in Græcis, ſive *carbunculus* ut etiam poſuit vulgatus & Hieronymus. Lutherus *Rubinum* habet; ſed *Rubinus* nihil aliud eſt quam *Carbunculus*, quod poſtea clarius conſtabit. Targum Jeruſalemitanum quidem habet כרכרנא *Cadcarna* Sed hanc vocem Græcam eſſe & quidem corruptiſſimam, nullus dubito. Nihil aliud eſt quam *Carchedonius*; quod levi mutatione fieri poteſt, tranſponendo tantum ד in locum ר, hoc modo כרכדנא *Carchadana*, at quis non videt hoc eſſe *carchedonium*: quam facile enim ד & ר permutari poſſint apud Hebræos, non minus quam apud Syros, cuilibet litteras tantum inſpicienti, facile patebit, etiamſi alias nec arare nec literas noverit. Idem proculdubio intelligit Jonathanus, quum ſextum lapidem verterit כרדכוכין *Cardecuchin*, aut, ut habent alii כרכונין *Carcunin*. Quis non videt legendum eſſe כרכדונין *Carchedonin*, id eſt *Carchedonius*. Idem plane intellexiſſe puto Rabboth Schemoth per ſuum ברדגין *Bardigin*: quemadmodum vertit hunc noſtrum נפך *Nophech*. Proculdubio vitio librariorum factum eſt, ut ſcriptum ſit corrupte pro כרכדונין *Carchedonin*. Verpuli Græcæ linguæ ignari ejusmodi vitia facile committere poterunt, præſertim ſi alius ex alio has voces ſibi non intellectas pejus tranſcribat. Igitur ſecundum Targum Jeruſalemitanum & Rabboth Schemoth נפך erit *Carchedonius*. Proculdubio eundem lapidem intellexit Johannes Theologus Apocal. cap. XXI. per ſuum *χαλκηδῶνα*, quod nihil aliud eſt quam *Καρχηδόνιος*.

III. Jam vero *Carchedonium* ſignificare carbunculum dubitari non poteſt. Plinius lib. XXXVII. cap. VII. gemmam hanc *Carchedonium* dictam vult ab urbe *Carthagine*.

thagine. Principatum, inquit, *habent Carbunculi à ſimilitudine ignium appellati, cum ipſi non ſentiant ignes, ob id à quibusdam apyroti vocati. Horum genera Indici & Caramantici, quos & carchedonios vocavere, propter opulentiam carthaginis magnæ.* Carthaginem καρχηδῶνα vocatam fuiſſe, ex Appiano, Euſebio, Hieronymo aliiſque conſtat. Non quidem à ſuo Conditore, ut viri docti putant, ſed quod lingua Phœnicia קרתא חדת *Kartha chadath*, aut, ut habet Solinus *carthada*, id eſt *nova civitas*, dicta ſit: ut *carthago* idem ſit ac καινὴ πόλις, aut etiam νεάπολις, immo & noſtrum *Novomagum*. Nam ſive dixeris *carthada*, *carthago*, ſive νεάπολις, ſive *Novomagum*, ſive *Nova civitas*, ſive Neüwſtatt perinde erit. Ut ut ſit, lapis *carchedonius* ſic dicitur ab urbe Carthagine. Non quidem, ut credidit Epiphanius, quod *carbunculus* ſive Carchedonius naſcatur circa urbem Carthaginem. γίνεται, inquit, ἐν Καρχηδόνι τῆς Λιβύης, ἥτις Αφρίκη καλεῖται. *Naſcitur in carthagine Libyæ, quæ Africa dicitur.* Et in fine ejuſdem capitis: ἐστὶ δὲ ὁ χαλκηδόνιος καλούμενος λίθος παραπλήσιος τούτῳ, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου εὑρίσκεται. *Eſt etiam gemma dicta carchedonius* (ſic enim ſcribi deberet potius quam *calchedonius*) *huic non abſimilis, quoniam ibidem loci reperitur.* Duplicem enim hic errorem errat Epiphanius. Primum quod *Anthracem* ſive *carbunculum* diſtinguat à *carchedonio*, cum *carchedonius* ſit ipſiſſimus ἄνθραξ ſive *carbunculus*. Deinde quod putet *carchedonium* naſci circa *carthaginem*, ideoque *carchedonium* dici. Nam etſi nomen ſuum ſortita ſit ab urbe *carthagine*, id non factum eſt quod ibi naſcatur, (naſcitur enim Carbunculus in India, ut docet Pſellus: ὁ ἄνθραξ ἐν Ἰνδοῖς μὲν ἔχει τὴν γένεσιν, *carbunculus in India naſcitur*) ſed ut habet Plinius, prop-

ter opulentiam urbis: ſcilicet quod opulentiores mercatores Carthaginienſes ejuſmodi lapides coëmerint, & cum aliis mercimoniis ex India aliiſque locis Carthaginem aſportari curaverint, & inde ad alios populos miſerint venales. Eodem ſane ſenſu hodie multæ res Hollandicæ dicuntur apud plures nationes, quæ in Hollandia non creſcunt; ſed quia in India aliiſque regionibus coëmuntur ab Hollandis, & ab iis ad alios populos deportantur. Sic pernæ Weſt-Phaliæ, à Gallis dici ſolent *Moguntinæ, jambon de Mayence* quod à mercatoribus Moguntinis in Weſt-Phalia coëmerentur, Moguntium deferrentur, & inde in Galliam mitterentur. Et caſtaneæ & nuces ex Palatinatu apud Hollandos vocari ſolent *Colonienſes*, quia ex Palatinatu prius Coloniam, & inde in Hollandiam mittuntur. Eodem plane ſenſu *Carbunculus* dicitur ab urbe Carthagine. Hinc Theophraſtus Περὶ λίθων. ἄγεται, inquit, δ' οὗτος ἐκ Καρχηδόνος Μασσαλίας. *Fertur huc Carthagine & Maſſilia.* Hæc vera ratio eſt quod ἄνθραξ ſive *Carbunculus Carchedonius* à Græcis, & à Judæis כרכדנא *Carchadna*, & כרכדונין *Carchedonin* dictus ſit.

IV. Ut ut ſit, patet נפך ſecundum vetuſtiores & doctiores interpretes eſſe *carchedonium*, ſive *carbunculum*. Et ſane hoc ex ipſo vocabulo נפך colligi poſſe videtur, Derivari ſolet נפך à radice פוך, unde aliquando abſque נ ſcribitur, ut 1 Chron. XXIX. II. & Eſaiæ cap. LIV. XI. ubi פוך à Jarchio exponitur נופך; & à Græcis ἄνθραξ id eſt *carbunculus*. Notum eſt פוך etiam ſignificare *ſtibium* aut *fucum*, quo inungi ſolent oculi: ut II Reg IX. XXX. ותשם בפוך עיניה; *& poſuit oculos ſuos in ſtibio*, vel in *fuco*, id eſt fuco aut ſtibio inunxit oculos ſuos. Græci ἐστιβίσατο τοὺς ὀφθαλμούς. כי תקרעי בפוך עיניך

עיניך *quia l ceras oculos tuos ſtibio.* Græci iterum ἐὰν ἐγχρίσῃ στίβῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς σου. *Vnguis ſtibio oculos tuos.* Verum quidem eſt ſtibium nonnunquam fuiſſe viride. Eo fortaſſis reſpexit Onkeloſius & Jonathanus, qui noſtrum *Nophech* Smaragdum verterunt. Et Paraphraſtes Cantic. v. xiv. qui habet כחלי *cachale* quod à quibusdam *marmor viride* exponitur. Sed alterius etiam coloris, nempe rubri fuit. Chaldæus in hiſce locis utrumque, id eſt lapidem *Nophech* & פוך ſive *ſtibium* vertit צרידא ut habent Biblia Regia, Aruch, Elias & Buxtorfius. Sed in Venetis legitur צרירא Ego legerem צריזא aut potius צרוזא atque tunc nihil aliud eſſet quam *ceruſſa*, quæ proculdubio veriſſima lectio eſt. Quanta autem ſit cognatio inter *Stibium* & *ceruſſam* docet Plinius lib. xxiii. cap. vi. & lib. xxxiv. cap. xviii. & alibi. At *ceruſſa* ut & *ſtibium*, prout varie præparantur aliquando rubra ſunt, ut Plinius ibidem docet. Et cum ſtibium etiam fiat ex antimonio, immo ſit ipſiſſimum *antimonium*, ut hodie vocatur, quod norunt medici, ruber color ei adſcribi poteſt; nam antimonium præparatum, præſertim Chryſtallinum eſt rubrum. Igitur ſecundum has interpretationes נפך erit lapis ruber, qualis revera eſt carchedonius ut mox patebit.

V. Albos fuiſſe Carbunculos quoſdam, alios etiam variis maculis diſtinctos, poſt Theophraſtum docet Plinius lib. xxxvii. cap. vii. Quoſdam dicit eſſe maſculos, alios fœminas. Maſculos acriores, lucidiores & magis in ſole flagrare docet. Quoſdam habere in translucido ſtellas intus & fulgentes aureas guttas in corpore non in cute: immo fere ſtellarum hyadum & numero & diſpoſitione ſtellari, unde acceſſit religio, ut ob id à Chaldæis in cærimoniis habiti ſint; & quantum nu-

mero ſtellarum accedit tantum & pretio accedere. Nihilominus pretioſiſſimi carbunculi inſigni rubore lucebant inſtar ignis aut ardentis carbonis, unde & ἄνθρακες ſive *carbunculi* dicti. Ideo Plinius loco modo laudato, *carbunculos à ſimilitudine ignium appellatos* dicit. Et mox, *optimos eſſe amethyſtizontas, hoc eſt quorum extremus igniculus in amethyſti violam exit.* Theophraſtus περὶ λίθων. ἄλλο δέ τι γένος, inquit, ἐστὶ λίθων ὥσπερ ἐναντίων πεφυκὸς, ἄκαυστον ὅλως, ἄνθραξ καλούμενος. ἐξ οὗ καὶ τὰς σφραγίδας γλύφουσιν. ἐρυθρὸν μὲν τῷ χρώματι, πρὸς δὲ τὸν ἥλιον τιθέμενον, ἄνθρακος καιομένου ποιεῖ χρόαν. τιμιώτατον δ' ὡς εἰπεῖν, μικρὸν γὰρ σφόδρα τετταράκοντα χρυσῶν. ἄγεται δ' οὗτος ἐκ Καρχηδόνος καὶ Μασσαλίας. οὐ καίεται δ' ὁ περὶ Μίλητον γωνιοειδὴς ὢν, ἐν οἷσπερ καὶ τὰ ἑξάγωνα. καλοῦσι δ' ἄνθρακα καὶ τοῦτον. ὃ καὶ θαυμαστόν ἐστιν. ὅμοιον γὰρ τρόπον τινὰ καὶ τὸ τοῦ ἀδάμαντος. *Aliud autem quoddam eſt genus lapidum, quaſi è contrariis genitum, incombuſtibile penitus; carbunculus appellatur; è quo & ſigilla ſculpunt; Rubens quidem colore, ſoli autem expoſitus, ardentis carbonis facit colorem, pretioſiſſimum, ut ita dicam: Nam valde parvus quadraginta aureis æſtimatur, fertur ex Carthagine & Maſſilia. Non ardet autem qui circa Miletum invenitur, anguloſus, inter quos ſunt & ſexanguli. Vocant autem & hunc carbunculum; quod mirum eſt: ſimilis quodammodo ratio eſt adamanti.* Scio quidem Delaetium de lap. lib. 1. cap. 111. hunc locum de *granato* intelligere. Non poſſum etiam ignorare granatos adamantinos, hyacinthos rubentes & id genus alia, inter rubinos & carbunculos recenſeri; nihilominus hæc deſcriptio carbunculo multo magis convenit, quam granato. Puniceum colorem carbunculo attribuit Epiphanius. Eſt autem puniceus color igneus, ut alibi docuimus. λίθος ἄνθραξ, inquit, οὗτος εἶδος ξυφοίνικον (alii legunt

legunt φοινικὸν, alii ὀξυφοίνικον, quæ lectio forraſſis eſt optima) ἔχει. *Carbunculus lapis colorem habet phœniceum, aut acute phœniceum* Ut autem m[illegible]us intelligeretur, ſtatim addit: ὀλίγον δὲ ὁ κεραύνιος λίθος αὐτῷ ἔοικε, καλοῦσι δὲ τὸν κεραύνιον, οἰνωπόν. *Carbunculo aliquomodo ſimilis eſt lapis Ceraunius, quem vocant Oenopum,* (qui vini colorem oſtendit.)

VI. Rabboth Bemidbar τῷ נפך dat colorem cœli. יהודה נפך וצבע ספה שלו דומתו כמין שמים ומצוייר עליו אריה· *Jehuda ſculptus eſt in Nophech; & color vexilli ejus ſimilis eſt cælo, & depictum habet Leonem.* Sed qualem colorem cœlo hic attribuat Rabboth, non exprimitur. Notum quidem eſt cœlum vulgo cœruleo colore depingi. Sed talis color in Saphiro tantum reperitur, non in alia gemma. Cum autem *Nophech* non ſit Saphirus, ſuſpicor an non alium potius colorem intellexerit; nempe talem qui in cœlo conſpicitur; oriente aut etiam occidente ſole, rutilantem, & inſtar carbonis ardentem; talis enim color cœlo etiam attribuitur. De hoc loquitur Chriſtus Matth. cap. XVI. 11. ὀψίας γενομένης λέγετε, Εὐδία. πυῤῥάζει γὰρ ὁ οὐρανός. *Veſpera jam accedente dicite: Serenum erit, quia cælum igneſcit.* Optime verbum πυῤῥάζειν à Syro vertitur ܣܡܩ ܓܝܪ ܫܡܝܐ *Rubet enim cælum.* Jam ad lapidem אדם oſtendimus apud Chaldæos & Syros סמק ſignificare *rubere.* Colligo itaque iterum noſtrum נפך eſſe lapidem rubrum & inſtar ignis ardentis, ideoque eſſe *carbunculum.*

VII. Ex his etiam conſtat ἄνθρακα ſive carbunculum veterum, immo Hebræorum נפך nihil aliud fuiſſe quam lapidem quem hodie vulgo dicimus Rubinum, quod jam obſervarunt Boëtius de Lapid. lib. II. cap. IX. & Delatius lib. I. cap. II. Ideo ab Abarbanele vertitur

רובין *Rubinus*, & à Luthero ein Rubin. *Rubinus eſt gemma*, inquit Boëtius lib. II. cap. X. *diaphana rutilans, rubensque, exigua p[...]uncula cærulei coloris, ac limam reſpuens. Rubedo ipſius non eſt puri minii, vel cinabaris, ſed ſanguinis potius, cocci laccæ indicæ, aut Kermeſini. quo tamen minus cærulei, modo aliquid in extremo igniculo appareat, eo nobilior eſt.*

VIII. Plane miraculoſa, aut potius fabuloſa de carbunculi ignibus atque fulgore, narrat Epiphanius lib. de XII. Gemmis in veſte Aharonis. ἕτεροι δὲ φασὶ τὸν λίθον τοῦτον οὕτως εὑρίσκεσθαι, οὐκ ἐν ἡμέρᾳ κατοπτευόμενον. κατὰ τὴν νύκτα πόρρωθεν δίκην λαμπάδος, ἢ ἄνθρακος σπινθηρίζοντος καὶ ὡς μακρόθεν φαινόντος. καὶ τοῦτο ἐπιγινώσκοντες οἱ αὐτὸν ἀναρευνῶντες, ῥαδίως εὑρίσκουσιν αὐτόν. βασταζόμενον δὲ ἀδύνατον διαλαθεῖν, ὁποίοις γὰρ ἂν ἱματίοις κατακρυβῇ, ἡ αὐταύγεια αὐτοῦ ἔξωθεν τῆς περιβολῆς φαίνεται, ὅθεν καὶ ἄνθραξ κέκληται. *Alii dicunt lapidem iſtum ita reperiri: interdiu non videri, ſed noctu cominus inſtar lampadis & carbonis ſcintillantis procul apparere. Atque ſic eum quærentes agnoſcunt, & facile inveniunt. Si geſtatur, quibuſcunque etiam veſtibus occultetur, latere tamen non poteſt: ſplendor enim ejus extra veſtes apparet, unde & carbunculus appellatur.* Carbunculum ſplendore ſuo etiam veſtes penetrare poſſe credat Judæus Apella non ego. De carbunculo etiam intelligunt auctores, quod narrat Ælianus lib. VIII. XXI. de quodam lapide, quem ciconia in gremium Heracleæ demiſit, qui inſtar facis totam domum ſplendore ſuo replevit. Garcias ab Horto, & Ludovicus Vartomannus ejuſmodi quid referunt de hoc genere lapidis; ſed ipſi hoc non credunt, nec ipſi viderunt. Vide Boëtium lib. II. cap. VIII.

IX. Hodierni *Rubini*, qui veri & genuini ſunt vete-

rum carbunculi, raro excedunt pondus xx. ceratiorum. Nihilominus tradit Boëtius cap. xiii. lib. ii. Imperatorem Rudolphum ii. Rubinum habuiſſe, qui magnitudinem parvi ovi gallinæ æquaret, emptũ lx. ducatorum millibus: quem tamen Boëtius putat majori pretio debuiſſe æſtimari, cum parem nullum habuerit, non minus quam Cleopatræ margarita. Scribit etiam Garcias ab Horto Regulum Decan habere Rubinum xxxiv. ceratiorum, emptum ſex auri minis, id eſt cxcii. libris auri, ut obſervat Tollius in notis ſuis ad Boëtium lib. ii. cap. xvi. Tavernerius in ſuo Itiner. Ind. lib. ii. cap. xxii. magnum Mogolem narrat habuiſſe *rubinum* emptum millione quadringentis viginti quinque millibus florenorum. Sed addit tandem à peritiſſimo gemmario Indo animadverſum fuiſſe, eum non fuiſſe verum rubinum. Addit ſe vidiſſe in India *rubinos* qui excederent pondus quinquaginta ceratiorum.

X. Magnas præterea virtutes veteres attribuerunt Carbunculis. Narrant ſcilicet: geſtatum vel epotum venenis reſiſtere, à peſte præſervare, triſtitiam arcere, libidinem coërcere, malas cogitationes & ſomnia avertere, animum exhilarare, & hominis infortunia prædicere, amittendo nativum ſplendorem, & id genus alia: Pſellus de virtute lapidum, κεφαλαλγίας ἰᾶσθαί φασι παρὰ τῷ κάμνοντι θυμιώμενον. *Hunc morbis capitis*, inquit, *mederi referunt, ſi ægroto offeratur ſuffitus.*

Cap.

Cap. XII.

ספיר Saphir *quintus eſt lapis. Vbi ejus fiat mentio. Variæ interpretationes. Joſephus male ponit ἰάσπιν.* Arabs مها Maha, & بلور. Belur, Beryllus. אזמורד / סבזיא / שבזין. *An legendum,* טפזין Topazin. ספירונין Saphirunin, *&* סנפרינון Sarperinun, *corrupte pro* ספיר *aut* σαπφεῖρος Saphirus *qualis gemma? Vtrum alba? Locus Exodi* xxiv. x. *allegatur.* לבן לבנה *quid?* albeſcere. Luna. לבנה Libne, populus alba. *Locus Geneſ.* xxx xxxvii. *allegatur. Albæ* Saphiri, Leucoſaphiri. *Cæruleis Saphiris color abſtrahi poteſt. Rabboth Thren.* iv. vii. Saphirum *crediidiſſe* Adamantem. Saphiri *dura. Vtrum ſint rubri? Locus Thren.* iv. *explicatur.* פנינים *Vtrum* Ebor? *An* Carbunculus? *an* Corallia? *Loca Exodi* xxiv. x. *Ezech.* i. xxvi. *& Cantic.* v. *exponuntur. Cocceji ſententia expenditur. Saphirum non eſſe rubram. Senſus literalis & Myſticus.* ספיר *eſſe* Saphirum: *Habere colorem cœli. Loci Exodi* xxiv. x. *& Ezech.* i. xxvi. *iterum allegantur.* Saphirus *comparatur cum venis ſanguine plenis. Locus Lament.* iv. vii. *exponitur.* גזרה *quid Cantic.* v. xiv. Ebur *politum & albiſſimum.* Eburnea colla. *Varii auctores.* Ebur *humanam naturam Chriſti,* Saphirus *divinam ſignificat: aut ejus* inocentiam, vibices, verbera *&* ſanguinem. *Veterum* Saphirum *cœruleum fuiſſe. Varii auctores. Dicitur* nigra *&* κύανος. Cyanum *eſſe cœruleum colorem.* Saphirus *aureo pulvere aſperſus. Locus Iobi* xxiv. vi. *allegatur. Varii auctores. Veterum* Saphirus *utrum Lazulus? An* amethyſtus, *an* hyacinthus. Saphiri *pellucidi Iudæis noti fuerunt. Noſtram* Saphirum *pretioſiſſimam & pellucidam eſſe. Vexillum Iſcaſcaris pictum habuiſſe ſolem & lunam. Quare?* כחר *non ſemper* nigrum *ſignificat: Sed intenſiſſime* cœruleum. **Doncker Blaauw** תכלת *etiam dicitur* שחור. *πορφύρη μελαίνη. Loci natales Saphiri. Earum moles. Lex Dei an ſcripta fuerit in* Saphiro? *Exodi cap.* xxiv. *allegatur. Pretium* Saphirorum. *Eorum virtutes. Imaginem ex Saphiro geſtaſſe Sacerdotem Ægyptiorum.*

Quin-

I. Quintus lapis eſt ספיר *Saphir*. Hujus lapidis etiam fit mentio Exodi xxiv. Cant. v. xiv. Job. xxviii. v. xvi. Eſaiæ liv. xi Lament. iv. vii. Ezech. i. xxvi & xi. & xxviii. xiii.

II. Joſephus habet ἴασπις. Sed male, cum *Iaſpis* ſit omnium ultimus, ab ipſo Moſe ישפה *Iaſpe* dictus. Dici poſſet Joſephum jaſpidem & ſaphirum confundere, cum ſaphirus inter jaſpidum genera ponatur. Vide Plinium lib. xxxvii. cap. ix. Arabs habet مهـا *Maha*; & Exodi cap. xxiv. cap. ix. بلور *Belur*, id eſt *beryllus* Sed male iterum. Beryllus enim plane alius eſt lapis. Jonathanus Cant. v. xiv. habet אזמורד *Iſmorad*, id eſt *Smaragdus*. Hunc errorem jam refellimus ſupra ad lapidem ברקת. Onkeloſius habet שבזין *Schabzin*. Sic & Jonathan Lament. iv. vii. שבזיזא *Schabziza*. Nemo facile dixerit quid ſit *Schabzin*, cum ex fontibus Hebræorum non facile deduci poſſit. Exiſtimo igitur eſſe vocem Græcam, ſed corruptam, prout Chaldæi fere omnibus gemmis Græca nomina dare ſolent. Legi debet mea opinione, טפזין *Topazin*, atque ſic erit *Topazius*. Sane eodem jure vocari poſſet *Topazius*, quo & ab aliis *Iaſpis*, *Beryllus*, & *Smaragdus*. Nec ſilentio præterire poſſum miſerrimam hallucinationem Jonathanis, qui eundem lapidem vertit Smaragdum & Topazium, dictis locis, & Exod. xxviii. ספירונין *Saphirunin*, id eſt *Saphirus*.

III. Non opus eſt huic lapidi aliud nomen dare, quam illud ipſum quod ipſi datum eſt à Moſe, nempe ספיר *Saphirus*: cum iſtud nomen ad hunc uſque diem fere apud omnes populos retinuerit. Optime igitur Græci σάπφειρος, vulgatus & Hieronymus, Lutherus, Angli, Galli, Belgæ, & tot alii *Saphirus*. Sic & Judæi. Verum quidem eſt Targum Jeruſalemitanum, Jonatha-

num & Rabboth habere ספירונין *Saphirunin*, ססמפורינא *Sampurina*, & סנפרינון *Samperinun.* Sed quis non videt voces iſtas omnes eſſe corruptas ex Græco σάπφειρος, inſerendo מ aut נ pro Græcorum π? Quis non videt ipſiſſimum vocabulum σάπφειρος factum eſſe ex Hebræorum ספיר quo uſus eſt Moſes? Eſt igitur *Saphirus* ex iſtis lapidibus qui nomina ſua retinuerunt, ut *Iaſpis*, *Demium*, (אדם) *Topazius* (פטדה) & *Maragdus* (ברקת).

IV. Quæſtio ſupereſt qualis lapis fuerit ספיר *Saphirus* Moſis: nam etſi conveniant de nomine, diſſentiunt tamen auctores de illius natura & colore. Sunt qui credunt Saphirum fuiſſe gemmam albi coloris. In illa ſententia fuiſſe Jonathanem, docet Aben Ezra ad Exod. cap. XXIV. X. quod ibi dicatur כמעשה לבנת ספיר *inſtar operis pavimenti Saphiri.* Nam cum vox לבנת non tantum laterem, aut pavimentum lateribus ſtratum ſignificet, ſed etiam rem albam, (eſt enim לבן *albeſcere*, *album*; unde & *luna* ab *albore.* Hinc & Latinis *Luna* ab Hebræorum לבנה *Levana* dicta. לבנה *libne* populus alba Geneſ. XXX. XXXVII.) crediſſe videtur *Saphirum* lapidem *album* ſignificare. Fatendum eſt ſane reperiri etiam ſaphiros *albos*; ſaltem adeo dilutos, ut magis albi credendi ſint quam alterius coloris. Tales perhibentur præcipue illæ quæ fœminæ cenſentur. Hinc albæ ſaphiri *leucoſaphiri.* Sed & ipſis ſaphiris, qui cœrulei ſunt, color abſtrahi poteſt, ut fiant albi; ita etiam ut adamantem egregie mentiantur, adeo ut non niſi à perito gemmario fraus detegi poſſit. Hanc artem docet Alexius Pedemontanus lib. VI. de ſecretis. Hæc cauſa eſt proculdubio quod Rabboth Thren. cap. IV. VII. omnia fere adſcripſerit ſaphiro, quæ propria ſunt adamanti, quaſi ſaphirus ipſi nihil aliud fuiſſet quam *adamas.* א״ר פנחס

מעשה באד׳ א׳ שהלך למכור ספיר אמר לו הלוקח על מנת לבודקו אקחנו נתנו על גבי הסדין והתחיל מקיש עליו בפטיש נבקע הסדין ונחלק הפטיש והספיר עמד במקומו ס״א ספיר גזרתם א״ר יודן כל גזירה וגזירה שהיתה בירושלים היתה קשה כספיר. *Dixit doctor Pinchaſius, accidit ut vir aliquis Romam proficiſceretur ad vendendum ſaphirum. Dixit ei emptor, emam eum hac conditione, ut eum prius probarem. Poſuit eum ſuper linteum; percuſſit eum malleo, ſciſſum eſt linteum, & malleus in partes diffractus, ſed ſaphirus integer in ſuo loco remanſit.* Iterum ſaphirus (Lament. IV. VII.) eſt eorum ſectio. *Dixit doctor Iodan, omnes ſectiones quæ ſunt Hieruſolymis duræ ſunt ut ſaphirus.* Non male igitur conjicit doctiſſimus C. l'Empereur, vir de me meiſque ſtudiis plurimum meritus, ex loco iſto fortaſſis aliquos colligere, ספיר fuiſſe adamantem, in doctiſſimis ſuis notis ad Grammaticam Kimchii, lib. I. פ׳ ח׳. Fatendum ſane eſt ſaphiros valde eſſe duras, ut limam reſpuant, & ſatis incommode cælari poſſint; ut docet Boetius de Lapid. lib. II. cap. XLII. Formatur etiam ſmiridis pulvere, & ſcalpi non poteſt niſi pulvere adamantino, teſte Delatio, de Lapid. lib. I. cap. VII.

V. Sunt qui rubrum colorem ſaphiro attribuunt, inter quos agmen ducit Aben Ezra. Opinionem ſuam conatur probare ex eodem loco, Thren. cap. IV. זכו נזיריה משלג צחו מחלב ארמו עצם מפנינים ספיר גזרתם. *Puriores erant Naziræi illius nive; nitidiores lacte, rubebant corpore magis quam carbunculi, ſaphirina polities eorum.* Sic habet Junius. At Hieronymus: *Rubicundiores ebore antiquo, ſaphiro pulchriores.* Græci: Ἐκαθαριώθησαν ναζηραῖοι αὐτῆς, ὑπὲρ χιόνα ἔλαμψαν, ὑπὲρ γάλα ἐτυρώθησαν, ὑπὲρ λίθου σαπφείρου τε ἀπόσπασμα αὐτῶν. *Mundati ſunt Nazíræi ejus, ſuper nivem fulſerunt, ſupra lac coagulati*

ſunt, ſupra lapidem ſaphirum avulſio eorum. Hic non exprimunt Græci nec colorem nec naturam פנינים & τοῦ ספיר. Prius Hieronymo eſt *ebur antiquum*, & quidem *rubrum*. Junio eſt *carbunculus*, ideoque *rubrum*. Sed de colore ſaphiri & illius duritie omnino tacet. Aben Ezra utrumque rubrum credidit Exodi cap. XXIV. Addit moris eſſe Spiritui ſancto in S. ſcriptura, ut eundem ſenſum pluribus vocabulis, & duplicatis vocibus, uti loquitur, exprimat: ideoque quemadmodum albor Naziræorum deſcribitur per *nivem* & lac, ſic etiam eorum ruborem deſcribi, non tantum per *Peninim*, ſed etiam per *Saphir. Peninim* eſſe gemmas rubras plurimi crediderunt: ideo quibuſdam ſunt *corallia*, ut Boetius contendit, Animadverſ. Sacr. lib. IV. cap. III. Syrus in Jobo *carchedonium* exponit; Junius *carbunculum.* Utrumque rubrum eſſe & *carchedonium* & *corallium*, ſatis notum eſt. Igitur *ſaphirus* ſecundum Aben Ezra eſt lapis colore rubro.

VI. Doctiſſimus Coccejus, præceptor meus, de ſtudiis meis meritiſſimus, & cujus manes veneror, Cant. cap. V. XIV. *ſaphirum* non tantum docet fuiſſe lapidem rubrum, ſed ſpecifice *Rubinum*. Ideo Exod. XXIV. X. & Ezech. I. XXVI. cum textus Hebræus habeat: *ſub pedibus ejus eſt pavimentum Saphirinum*, ille habet: *ſub pedibus ejus eſt laterculus rubini.* Et Cant. V. pro *involuti ſaphir:* ille habet: *involuti pyropis*, aut *coopertum rubinis.* Præcipua autem ratio doctiſſimi Viri, cur ſaphirum rubrum putet, illa eſt: quod hoc colore Chriſti ſanguis & paſſiones optime repræſententur, prout Johannes I. Epiſt. cap. V. VI. dicit, Chriſtum veniſſe per aquam & ſanguinem. Putat igitur in Cantico per ebur ſignificari alborem aquæ, & per ſaphirum ruborem ſanguinis, qualis

liş eſt in Rubino. Perſuaſiſſimum tamen mihi eſt, ſaphirum non eſſe lapidem rubrum. Ratio quam adfert Aben Ezra nullius eſt momenti. Nam quod attinet iſtam duplicationem vocum, quibus exprimeretur color albus & ruber Naziræorum Lament. cap. iv. nondum eſt in confeſſo, illam ita ſeſe habere; ut ab eo gratis ita ponatur. Deinde nondum conſtat פנינים *peninim* ſignificare *corallia*, aut *carbunculum*, aut *rubinum*, aut ullam aliam gemmam rubram: cum doctiſſimus Bochartus de Animal. part. ii. lib. i. cap. vi. & vii. pluribus conetur probare, margaritas, ideoque gemmas albas potius quam rubras ſignificari iſto vocabulo: ut, ſi iſta duplicatio vocabulorum locum haberet in S. ſcriptura, omnia alba eſſent, & *nix* & *lac* & *peninim* & *ſaphirus*, eo magis quod, ut ſupra oſtendimus, repeririantur etiam ſaphiri albæ.

Idem judicium fieri debet de opinione doctiſſimi Cocceji. Primum non ſatis bene conſtat Cant. cap. v. Spiritum S. reſpexiſſe ad innocentiam & paſſionesChriſti. Poſſunt ſane aliæ virtutes & perfectiones Chriſti intelligi per *ebur* & *ſaphirum*. Nec, mea opinione, ſenſus myſticus & typicus ex aliquo loco S. ſcripturæ elici debet, antequam conſtet de ſenſu literali. Deus in verbo ſuo non ſolet exponere naturas rerum, typorum, & figurarum, per naturam antityporum, & rerum figuratarum. Contrarium omnino obſervari ſolet. Poſito ſenſu literali ſequitur ſenſus typicus & myſticus; non autem poſito ſenſu myſtico, ſequitur ſenſus literalis. Alias ex quolibet quodlibet fieret. Deinde ſi vel maxime ebur & ſaphirus innocentiam & paſſiones Chriſti ſignificarent, non ſequeretur tamen ſaphirum rubrum eſſe, quod infra patebit.

VII. Vocabulum ספי nihil aliud ſignificare quam noſtrum *ſaphirum*, ut & hodie vocatur, ideoq; cœruleam gemmã eſſe, ipſa S. ſcriptura & optimi auctores clamant. Et primum quidem ſaphiro aſcribitur color cœli. Exodi cap. XXIV. X. *Aſpexerunt Deum Iſraëlis, & ſub pedibus ejus velut opus pavimentum ſaphiro* (כמעשה לבנה ספיר) *& tanquam ipſa ſubſtantia cœli ſereni.* Sic & apud Ezech. cap. I. XXVI. Expanſum cœli, quod ſolium Dei vocatur, dicitur etiam ſimile lapidi ſaphiro. *Superne ad expanſum illud quod erat ſupra caput, illorum quaſi ſpecies lapidis ſaphiri ſimilitudo ſolii erat.* At cœli color cœruleus eſt, ut libro I. cap. XIII. ubi de תכלת egimus, ſatis fuſe probavimus. Sed hæc lippis nota ſunt. Deinde ſaphirus dicitur ſimilis venis ſanguine repletis, in albiſſimo & nitidiſſimo corpore. Ita ſane intelligo locum Lament. IV. VII. *Puriores erant Naziræi illius nive, nitidiores lacte, rubebant corpore magis quam carbunculi*, (aut ſecundum alios: *ſplendent magis quam margaritæ*) *ſaphirina polities eorum.* Pro *ſaphirina politie*, textus habet ספיר גזרתם, quod varie exponi poteſt. Nam aut politiem ſignificat גזרה, quaſi diceret: Naziræi erant corpore ſano & eleganti, nitentes inſtar ſaphiri: aut, quod mihi multo credibilius eſt, גזרה ſignificat ipſas venas ſanguine plenas, quæ carnem varie interſecant, inſtar rivulorum ſaphirinorum. Secundum hanc explicationem ſenſus iſtius loci erit: corpora eorum erant candida inſtar nivis & lactis, immo ſplendentia tanquam margaritæ, (aut rubentia genis, labiis, &c. inſtar corallii) intercurrentibus venulis ſanguine plenis ſaphiri inſtar, cœruleo colore gratiſſimo. Hæc vera deſcriptio eſt pulcherrimi & elegantiſſimi corporis.

VIII. Imprimis notandus eſt locus Cantic. V. XIV.

מעיו עשת שן מעלפת ספירים *viſcera* (id eſt corpus ſive venter) *ejus eſt ebur politum*. Quis non videt hic deſcribi pulcherrimum aliquod corpus? Nihil ad hanc rem aptius adhiberi poteſt quam *ebur* & *ſaphirus*. Nihil quod corporis elegantiam magis augeat. Ebur ſane albiſſimum & nitidiſſimum eſt. Hinc *eburnea colla* apud Ovidium Metamorph. III.

Impubeſque genas, & eburnea colla.

Et Virgil. Æn. lib. I. ubi Æneæ pulchritudo deſcribitur:

Quale manus addunt ebori decus.

Et Plautus Moſtel. Act. I. Scen. III. ancilla dominam ſuam etiam ebore candidiorem dicit: & ceruſſam qua meretriculæ faciem oblinire ſolebant, atramentum præ eburneo candore dominæ ſuæ affirmat:

Phi. *Cedo ceruſſam*. Sc. *quid ceruſſa opus nam?*
Phi. *qui malas oblinam.*
Sc. *Una opera ebur atramento candefacere poſtulas.*

Quemadmodum per *ebur politum* candor ac ſummus nitor corporis exprimitur, ita & per ſaphiros nihil aliud intelligitur quam venæ ſanguine plenæ, quæ corpus undique percurrunt. Quis neſcit venas intra cutem & carnem in corpore plane cœruleas, inſtar ſaphirinorum rivulorum apparere, & quo corpus candidius & nitidius eſt, eo venas magis cœruleas ſeſe prodere? unde corporis pulchritudini non exigua gratia accedit. Non obſtat quod dicatur *obtectum ſaphiris*, cum tamen venæ ſint intra corpus: nam eo non minus extuberant venæ ſupra carnem, ut fere corpus videantur obtegere: ſaphirus igitur non eſt colore rubro, ſed cœruleo, prout venæ, quamvis ſanguine rubro repletæ, in albiſſimo corpore, non *rubra*, ſed *cærulea* apparent. Si autem hæc

de

de ſponſo Eccleſiæ, nempe Chriſto, intelligi debeant, hoc modo aptiſſime ſignificantur pulchritudo ejus omneſque virtutes divinæ & humanæ. Humana natura per corpus *eburneum* exprimitur; divina, divinæque perfectiones per *ſaphirum*, qui cœleſti ſuo colore, cœleſtes perfectiones, divinamque naturam non male repræſentat. Poteſt etiam dici per candorem & nitorem eboris exprimi ejus innocentiam & ſanctitatem; & per ſaphiros, ejus paſſiones, plagas, vibices & verbera, quæ non raro cœrulea apparent, unde Belgis: **paers en blaeuw ſlaen** / id eſt verberibus aliquem cœruleum reddere. Immo ſanguis Chriſti hac via optime repræſentatur per ſaphirinas venas, cum ob ſanguinem quo venæ ſunt repletæ ſaphiri dicantur, ut non opus ſit *ſaphirum* rubrum fingi, multo minus eum *Rubinum* exponi.

IX. Eundem colorem cœruleum veterum habuiſſe *ſaphirum*, tam eſt clarum, quam quod eſt clariſſimum. Plinius lib. XXXVII. cap. IX. *Cærulea & ſaphiri raroque cum purpura.* Ideo Theophraſtus libello de gemmis dicit *ſaphirum* πορφυρίζειν *purpuraſcere*. Et Epiphanius λίθος σάπφειρος πορφυρίζων, ὡς βλάττης πορφύρας τῆς μελαίνης τὸ εἶδος. *Saphirus lapis purpuraſcit inſtar blattæ, ſive purpuræ nigræ.* Sed & cyano ſimilis dicitur *ſaphirus*. κυανῷ τῷ ἄῤῥενι *Cyano maſculo* ut habet Theophraſtus; quod Plinius dicto loco, ſic vertit: *Quæ ſunt ex iis Cyanei coloris mares æſtimantur.* Dionyſius in Poëmate de ſitu orbis, ſaphirum κυανὴν *Cyaneam* vocat. Eſt autem κύανος ſive *Cyanus* purpureus, id eſt *cæruleus*, uti notant Euſtathius, Heſychius & reliqui Grammatici Græci. Hinc non ſolum de cœlo & de mari dicitur, ſed & de floribus, de nubibus, de ſerpentibus & draconibus. Hinc κύανεος δράκων apud Homerum Iliad. Λ. id eſt

draco

draco cæruleus, aut *ſerpens cæruleus*, ut habent Ovidius, Virgilius & alii.

X. Non tantum cæruleus color Saphiro attribuitur in S. Scriptura: memoratur præterea Saphirus aſperſa pulvere aureo: id eſt certis quibusdam punctis aureis, inſtar pulveris notata. De hac mentionem facit Jobus, ſummus naturæ indagator. cap. XXVIII. commate VI. ספיר אבניה ועפרת זהב לו *Lapides ejus ſunt Saphiri, & pulvis ejus eſt aurum.* Hic proculdubio pulvis aureus referri debet ad Saphirum; quaſi diceret in ſaphiro ejus eſſe pulverem aureum. Sane reperiri certum genus Saphiri, aureis punctis, tanquam pulvere, conſperſi, quotidiana experientia docet, & omnes auctores clamant. Theophraſtus ἡ σάπφειρος αὕτη δ' ἐστὶ ὥσπερ χρυσόπαστος *Saphirus eſt quaſi auro compactus.* quod Plinius, loco modo laudato, ſic vertit: *Saphirus enim & aureis punctis collucet.* Dionyſius, loco modo citato, Sapphirum non tantum *cyaneam* ſed & *auream* dicit. Utrumque hoc verſu comprehendit:

Χρυσείης κυανῆς τε καλὴν πλάκα σαπφείροιο.

Solinus cap. XX. *Et cyaneus lapis è Scythia eſt optimus, ſi cærulo coruſcabit: cujus gnari in marem & fæminam genus dividunt. fæminis nitor purus eſt. mares punctulis ad gratiam interlucentibus auratilis pulviſculus variat.* Nec Epiphanius hæc ignoravit. πολλὰ δὲ γένη τούτου ὑπάρχουσιν. ἔστι γὰρ ὁ βασιλικὸς χρυσοστίγης. οὐ πάνυ δὲ οὗτος θαυμαζόμενος ὡς ὁ δι' ὅλου πορφυρίζων. *Varia*, inquit, *quidem ſunt ejus genera. Regius quidem aureis punctis notatus eſt; ſed is non eſt in tanta admiratione ut ille qui plane purpuraſcit.* Eadem attribuuntur Saphiris ab hodiernis gemmariis. Videantur Boëtius lib. II. cap. XLII. & ſeqq. Delaetius lib. I. cap. VII. Franciſcus Ruæus lib. I. cap. II. & alii.

XI. Notari etiam debet, hodie ſaphiros, quæ maxime in pretio ſunt, multo pulchriores & præſtantiores eſſe illis, de quibus agit Plinius locis ſæpius citatis. Docet enim Plinius, ſaphiros non tantum aureis punctis collucere, ſed & cryſtallina centra intervenire, præcipue in cyaneis, ſcalpturæ eſſe inutiles & nuſquam pellucidas: cum tamen hodiernæ ſaphiri præſtantiores ſint pellucidæ, non minus quam cæteræ gemmæ pretioſæ, & ſcalpturæ aptiſſimæ, abſque ejuſmodi cryſtallinis punctis, & aureo pulvere. Oportet igitur præſtantiſſimas ſaphiros, quales hodie habemus pellucidas & abſque cryſtallinis aureisque punctis, ignoraſſe Plinium; ut obſervat Salmaſius, in notis ſuis ad Solinum; aut eum alium lapidem intellexiſſe per Saphirum. Fortaſſis per ejuſmodi ſaphiros Plinius intellexit illum lapidem quem hodie vocamus *lazulum*; Et ſane cum eundem fere habuerit colorem cæruleum, qualem conſpicimus in vera ſaphiro, non mirum ſi & ipſa ſaphirus à Jobo, Plinio aliiſque auctoribus vocata ſit. Videtur etiam Plinius veram ſaphirum appellaſſe *amethyſtum*, aut *hyacinthum*; cum dicat eas *abſolutum fœlicis purpuræ colorem habere*, & *ad illam tingentium officinas dirigere vota*. lib. XXXVII. cap. IX. quod ſaphiris noſtris non male conveniret. Vide quæ diximus lib. I. cap. XIII. Sane apud Judæos ſaphiros pellucidas notas fuiſſe, maniſeſtiſſimum eſt: adeo etiam ut *pellucidum* illorum philoſophis dicatur ספיר *ſaphir*: Nam ſive dicas *ſaphirinum*, ſive *pellucidum*, perinde erit. Maimonides More Novochim part. II. cap. XIX. הגלגל ספיר והככבים אינם ספירים׃ *Orbis eſt pellucidus, ſed ſtellæ non ſunt pellucidæ.*

XII. Ejusmodi Saphirum pretioſiſſimam & pellucidam

cidam intellexiſſe Moſen, dubitari non debet; cum fuerit ſcalpturæ aptiſſima, ut quæ integrum nomen inſculptum habebat. Nulla igitur puncta cryſtallina, aut aurea habere poterat. Deinde omnia in ſacris debebant eſſe מן המובחר *ex optimo*. Rabboth Bemidbar, loco toties laudato, colorem vexilli Iſcaſcaris, quem dicit inſculptum fuiſſe ſaphiro, tradit habuiſſe depictum Solem & Lunam. Quod factum eſt proculdubio quia ſaphirus eſt colore cœleſti, id eſt cæruleo. Verum quidem eſt, Rabboth docere colorem hujus vexilli fuiſſe שחר quod *nigrum* ſignificat. יששכר ספיר ומפה שלו צבוע שחור דומה לכחול ומצייור עליו שמש וירח ע״ש ומבני יששכר יודעי בינה לעתים: *Iſchaſchcar ſaphiro* (inſculptus erat) *& color ejus erat ſchachor inſtar marmoris, & depictum habebat Solem & Lunam, ut dicitur* (1 Chron. XII. XXXII.) *Et filiis Iſchaſchcaris noſcentes ſcientiam temporum.* Sed affirmare auſim in hoc loco שחור ſignificare colorem *cæruleum*, non autem *nigrum*. Nam cæruleus color intenſus & ſaturatus inſtar ſereni cœli eſt, & primo aſpectu tanquam niger apparet. Belgis diceretur **donckel blauw**. Sed libro I. cap. XIII. paragr. VII. oſtendimus תכלת id eſt *cæruleum*, non raro dici שחור *ſchachor*. Sed & ipſi auctores Græci Saphirum *nigrum* dicunt. Theophraſtus περὶ λίθων: ἣν καλοῦσιν, inquit, σάπφειρον. αὐτὴ γὰρ μέλαινα, οὐκ ἄγαν πόῤῥω τοῦ κυανοῦ τοῦ ἄῤῥενος. *quem vocant ſaphirum; is enim niger eſt, nec multum diſtat à Cyano maſculo.* Ad hunc locum optime notavit Delaetius: *Saphirum nigram dici ob ſaturum colorem cæruleum.* Sic & Epiphanius, loco quem ſupra allegavimus, eodem modo docet: Saphirum purpuraſcere, inſtar πορφύρας μελαίνης *purpuræ nigræ*. Ejuſmodi igitur Saphirum cæruleo colore ſaturatam, pellucidam, ſcalpturæ aptam &

pretioſam intelligit Rabboth. Et talem fuiſſe noſtram ספיר *Saphirum*, de qua Moſes hoc loco; nullus dubito.

XIII. Naſcuntur Saphiri in India, Scythia, & Æthiopia, ut docent Plinius, Solinus, Epiphanius & alii. *Inveniuntur etiam*, inquit Boëtius lib. II. cap. XLII. *in Calecut, Cananor, Regno Biſnagar, Zeilon, & præſtantiſſimæ in Regno Pegu. Confinia Bohemiæ, & Sileſiæ ſatis præſtantes ferunt.*

XIV. Epiphanius auctor eſt: famam eſſe tam magnas ſaphiras repertas fuiſſe, ut in templo Baccho extructo apud Indos, gradus ex ſaphiro trecentos ſexaginta quinque reperti fuerint; quamvis, ut ipſe addit, *id multis non credatur.* Sed & legem, quæ Moſi tradita fuit in monte, expreſſam fuiſſe docet in lapide Saphiro. γέγραπται δὲ καὶ ἐν τῷ νόμῳ, τὴν τῷ Μωυσεῖ ὀφθεῖσαν ὀπτασίαν ἐν τῷ ὄρει, καὶ δοθεῖσαν νομοθεσίαν, ἐπὶ λίθου σαπφείρου πεφυκέναι λέγεται. *Scriptum autem eſt in lege, viſionem quæ apparuit Moſi in monte, & latam legem in lapide Saphiro expreſſam fuiſſe.* Forte reſpexit ad Exod. cap. XXIV. Sed ibi nil aliud dicitur niſi quod ſolium Dei fuerit inſtar Saphiri, non quod tali lapidi lex fuerit inſcripta. Hodie ſane Saphiri non ſunt magnæ molis: ut ſaphirus unius ceratii valeat, ſecundum Boëtium lib. II. cap. XLIV. duos imperiales. Decem ceratiorum, centum imperiales. Centum creatiorum decem millia imperialium: quamvis Garſias ab Horto exiſtimet: nullius ſaphiri pretium, quantumvis magni & vividi coloris, mille Luſitanicos aureos ſuperare. Huic lapidi poſt Adamantem, Rubinum, ſive carbunculum, & unionem, primus datur locus à gemmariis.

XV. Inſignes virtutes ſaphiro attribuuntur. Epiphanius. Ἀλεξίπονός δέ ἐστι. τελεσφόρος γὰρ καὶ ψυδράκων καὶ φυμά-

φυμάτων γινομένας πληγὰς σὺν γάλακτι ἰᾶται, χρεόμενος τοῖς ἡλκωμένοις. Locum etiam habet in medicina. Attrita enim & lacti permiſta plagis quæ fiunt ex puſtulis albis & tuberculis medetur, ſi illis illinatur. Docet etiam Dioſcorides lib. v. cap. CLVII. ſaphirum potam prodeſſe illis qui a ſcorpione percuſſi ſunt: contra inteſtinas exulcerationes; excreſcentias in oculis, uvaſque & puſtulas inhibere, & ruptas membranas cogere. Dicitur etiam geſtata ab homine rebus Venereis dedito, ſordeſcere & nitorem amittere; immo & Veneris tentigines prohibere. Ideo Sacerdotibus & Eccleſiaſticis, qui caſtitatem voverunt, utiliſſimam eſſe. Sed & geſtata dicitur gratiam apud homines & Principes conciliare, inimicos placare, incantamenta prohibere, carcere detentos liberare, ac iram Dei mitigare. Sed de hiſce omnibus plura ſcire qui deſiderat, adeat Boëtium lib. II cap. XLIII.

Sacerdotem etiam apud Ægyptios imaginem ex ſaphiro geſtaſſe in collo, quam vocabat veritatem, docet Ælianus var. Hiſt. lib. XIV. cap. XXXIV.

Cap. XIII.

יהלם Jahalom *eſt ſextus lapis. Vbi exſtet? Variæ verſiones. Non eſſe* Jaſpidem, *nec* Saphirum, *nec* Smaragdum, *nec* Carchedonium, *nec* Carbunculum, *nec* Rubinum, *nec* oculum Vituli. *Error Septuag. Hieronymi, vulgati, Epiphanii, Joſephi, Rabboth, Jonathanis, Arabis, Targum, Gallorum, Broughtonii &c.* יהלם *Vtrum ſit* Adamas. *Apocal.* XXI. *de* Adamante *nulla ſit mentio.* Jahalom *eſſe* Adamantem. אנך Anach *Amoſi* VII. VII. *à Septuaginta & Symmacho male exponi* Adamantem. *Orpheus ἀνάκτιτlω ponit. Reineſii error. Salmaſii opinio.* Onyx *an dicatur ab* אנך anach? *Reineſii & Druſii conjectura.* אנך *non eſſe* gemmam, *ſed* plumbum, *aut* ſtannum בדיל آنك Anak.

τηκόμενον ἀλείφωσις apud Theodotionem & Aquilam. ברתאנך Barath-Anach, Britania, *quaſi* ager ſtanni. *Bochartus laudatur.* אנך *apud Amoſum utrum* trulla cementarii? *an* libella *aut* perpendiculus? חוט קו *Plumbum filo appenſum.* un Nivean. דין Judicium. ein Bley-ſchnur/ **Pas-loot.** יהלם *eſſe* Adamantem. Adamas *non dicitur à δομάω. Sed ab Hebræo* יהלם *In* יהלם jod *redundat. Hinc* הלם Halam, & Alam, Alma, Almas, & Admas, *aut* Adamas. *Variæ mutationes & tranſpoſitiones literarum. AbenEzra pro* יהלם *habet* אלמס Almas. *A facile mutari in Δ varia exempla.* Adamas *lapis omnium duriſſimus. De ejus duritie fabuloſa apud Plinium & Hieronymum. Eadem durities à Rabboth Saphiro attribuitur* יהלם *ab* הלם Halam, confringere, contundere. הלמות Halmuth *malleus. Aben Ezra & Abarbanel allegati.* סבהלום *Sabhalom* apud Onkelosium. סבה Siba, cauſa, הלום conterens. *Jonathan, Cantic. v. xiv.* גיהר gihar *male dicitur* Jaſpis: *Exponi debet* Adamas. גהרים *Maſſechet Oholoth ſunt* Petræ duræ & acutæ. Adamas *albiſſimus & ſplendidiſſimus. Color vexilli Zabulon albus. Locus natalis* Adamantis. *Quo tempore naſcatur? An in alio* Adamante *& in* Auro? Adamas *pretioſiſſimus. Ejus moles. Tavernerius de ingenti* Adamante *Magni Mogolis. Ejus virtutes.*

Sextus lapis eſt יהלם *Iahalom.* Occurrit etiam Ezechielis cap. xxviii. xiii. Septuaginta, vulgatus, Hieronymus, Epiphanius & Galli habent *Iaſpis.* Sed male, cum *Iaſpis* ſit ultimus lapis. Joſephus *Saphirus.* Et hoc male, quod ex iis quæ ad lapidem præcedentem diximus conſtat. Rabboth אזמרגדין *Iſmaragdin.* At Smaragdus eſt ברקת quod ſuo loco probavimus. Jonathanus habet כרכוכין corrupte pro כרכדונין *Carchedonin.* id eſt *Carbunculus*, aut optimus *rubinus.* Sic & Arabs يهر مان *Rubinus, verus carbunculus.* Sed oſtendimus נפך *Nophech* eſſe *Carbunculum.* Targum Jeruſalemitanum habet עין עגלא

een

een Egla, *oculus Vituli.* Eodem nomine Onkeloſius vocat lapidem תרשיש qui eſt decimus, de quo vide ſuo loco. Broughtonius doctiſſimus Anglus *Sardonychem* vertit, ſed male, cum Sardonyx ſit שהם, ut ſuo loco patebit. Errant itaque iterum Septuaginta, & Hieronymus, & vulgatus, & Epiphanius, & Joſephus, & Rabboth, & Jonathanus, & Arabs, & Targum, & Galli, & Broughtonius & quicunq; יהלם expoſuerunt *Iaſpidem*, aut *Saphirum*, aut *Smaragdum*, aut *Carchedonium*, aut *Carbunculum*, aut *Rubinum*, aut *oculum vituli*, aut *Sardonychem*.

II. Alii יהלם vertunt *Adamantem*, ut Abarbanelius, Aben Ezra, & poſt eos Lutherus, Belgæ, Junius, Angli, Diodati, alii. Verum quidem eſt, Johannem in ſua Apocal. cap. XXI. *Adamantis* non meminiſſe: ut vel inde colligi poſſit, aut adamantem in pectorali non fuiſſe, aut Johannem non reſpexiſſe ibi loci ad gemmas, quibus pectorale ornatum erat. Nihilominus tamen cum omnium gemmarum pretioſiſſimæ fuerint in pectorali, & cum Adamas reliquos omnes ſplendore & pretio ſuperaverit, à me obtinere non poſſum, ut credam Adamantem in pectorali defuiſſe. Cum autem nullus ex reliquis lapidibus reperiatur cui hoc nomen conveniat, inquirendum eſt utrum id τῷ יהלם *Iahalom* non poſſit attribui.

III. Non ignoro quoſdam Adamanti omnino aliud nomen dediſſe Hebraice quam יהלם. Sunt qui docent in S. Scriptura *adamantem* vocari אנך *Anach*. Hoc probare conantur ex Amoſo cap. VII. VII. על חומת אנך. Quater ibi reperitur אנך, & à Septuaginta ſemper exponitur per ἀδάμαντος *adamantem*. Eodem modo Symmachus

chus teſte Hieronymo. Et ſane ipſe etiam Orpheus *περὶ λίθων* ubi de Gallactite.

Τόνδε παιφλύεις μὲν ἀνακτίτην ἀδάμαντα
Κλεῖον.

Hunc & anactiten veteres adamanta vocabant.

Igitur *adamas* veteribus eſt *anactites.* Sed quam bene conveniant *anactites* & אנך *anach*, cuilibet conſpicuum eſt. Hinc eſt, quod doctiſſimus Reineſius Var. Lect. lib II. cap. VII. putet Adamantem eſſe *Anach*, ideoque dici *anachiten*, quod *vanos metus pellat ex mente*, ut habet Plinius lib. XXXVII. cap IV. quamvis Salmaſius putet *anaciten* dici ἀπὸ τῆς ἀνάγκης *à neceſſitate*, vel coactione. Conjicit etiam Reineſius Onychum dici ab Hebræorũ אנך *anach* potius quam à Græcorũ ὄνυξ Vide etiam Druſium ad Amoſum, ubi fere eadem reperies, quæ extant apud Reineſium. Sed, pace doctiſſimorum virorum dictum ſit, nulla nos cogit neceſſitas ut crederemus אנך ſignificare aliquam gemmam, multo minus *adamantem.*

IV. אנך *Anach* Hebræis eſt *plumbum* aut *ſtannum* teſte Kimchio, qui docet Arabibus אנך idem eſſe quod Hebræis בדיל. id eſt *plumbum*, *ſtannum.* ita ſane انك *anak plumbum*, *ſtannum*, ex Ibn Maruph habet Cl. Golius in ſuo lexico. Hanc ob cauſam Theodotion אנך reddit *τηκόμενον fuſum*, quod ſtannum aut plumbum ſit maxime fuſile. Et Aquila pro אנך habet *ἀλείφωσιν*, quod Hieronymi eſt *ſtagnatura.* Hinc *Anglia* dicta eſt *Bretanica* inſula, à ברת־אנך *Barat anach*, id eſt ager ſtanni, quod doctiſſime demonſtravit Bochartus, in ſua Phœnicia lib. I. cap. XXXIX. Eſt igitur apud Amoſum אנך non quidem *adamas*, ſed *ſtannum* aut *plumbum.* Sane propheta ibi loquitur de aliquo inſtrumento, quo utuntur artifices in ædificandis muris;

ut

ut ex toto contextu manifeſto patet. Hieronymus quidem habet *trullam cementarii*; ſed rectius ab aliis exponitur *libella*, aut *perpendiculus*, ad quem murus ſolet extrui. Eſt igitur Arabibus, ut Jarchius ad hunc locum notat, אנך *anach* חוט קו *linea* ſive *filum*, (puta cui appenſum eſt plumbum) qua uti ſolent in ædificandis ædibus, Gallis *un niveau*. Idem ſane intellexit Chaldæus, ideo pro אנך habet דין *judicium*, quia architecti ſecundum ejusmodi inſtrumenta, id eſt fila quibus plumbum appendet, opus ſuum judicant, utrum rectum ſit. Optime igitur τὸ אנך Lutherus vertit ein bleyſchnur / & Belgæ **een pas loot**; id eſt plumbum filo appenſum, ad conſtruendum murum. Manifeſtum igitur eſt אנך apud Hebræos non ſignificare *Adamantem*, & ſi *Adamas* Græcis dictus eſt ἀνακτίτης, id non eſſe factum ex aliquo vocabulo Hebræo, ſed ex ipſo Græco ἀνάγκης ut vult Salmaſius.

V. יהלם *Iahalom* autem *Adamantem* ſignificare multo probabilius eſt. Et primum quidem Adamas videtur latere in ipſo vocabulo יהלם *Iahalom*. Novi quidem Græculos, qui more ſuo fere omnia vocabula, quæ ab Oriente ad eos tranſierunt, à ſua lingua deduci volunt, docere ἀδάμαντα derivari à δαμάω *domo*, ut ita dictus ſit per à privativum, quia domari non poteſt, cum omnia ſua duritie ſuperet & α nulla re vincatur, quod mox ex Plinio audiemus. Sed cum Hebræorum lingua multo ſit antiquior quam Græca, & cum *Adamas* ex Hebræorum fontibus deduci poſſit, fruſtra illius origo quæritur apud Græcos: eo magis quod ob eaſdem cauſas Hebraice ſic dici poſſit, propter quas creditur ita dici Græce. Pro יהלם *Iahalom* dicendum erit הלם *halam*, abſorpto littera *jod*: quod apud Hebræos non eſt inſo-

lens. Sed in hac voce literam *jod* redundare animadvertit Aben Ezra. Eſt igitur *jod* ſervilis tantum, cum radix ſit הלם *halam*. Deinde docti non poſſunt ignorare litteras י/ ה & א *jod*, *he* & *aleph* perpetuo mutari, ut ſcriberetur *Alam* pro *Iahalom*, aut etiam *alma* & tandem *Almas*. Quam facile in fine nominum Hebræorum, Græci aſſumant s. vel ex ſolis ſeptuaginta interpretibus clariſſime conſtat: ut non mirum, ſi pro *jahalom* dicatur *Halam*, *Alam*, & tandem *Almas*. Sane יהלם *jahalom* אלמס *Almas* dici, docet Aben Ezra, ad Exodi XXVIII. וחכם גדול ספרדי אמר כי יהלם הוא הנקרא אלמס שהוא שובר כל האבנים ונוקב הבדולח· *Doctiſſimus Hiſpanus dixit, quod* jahalom *dictus ſit* Almas, *quia confringit omnes lapides, & perforat margaritas.* Igitur *Iahalom* idem eſt ac *Almas*. At quis non videt quam facile fieri poſſit *Adamas* ex *Almas?* Mutari debet tantum Λ in Δ, qua mutatione nihil familiarius, cum litteræ Λ & Δ ſint ejuſdem organi, ideoque permutari ſoleant. Exempla habemus luculentiſſima in Δαλίδα pro דלילה Δαλίλα φιδίτια pro φιλίτια, *Madidus* pro μυδάλεος, *Rigidus* pro ῥιγηλὸς, & id genus ſexcenta alia. Non mirum igitur ſi pro Ἄλμας dicatur ἄδμας & inde ἄδαμας.

VI. Deinde *Adamas* omnium lapidum eſt duriſſimus, adeo etiam ut omnes lapides illius pulvere polliantur & terantur, *Adamas* autem non niſi ſuo pulvere, eo uſque ut plane fabuloſa de *adamantis* duritie nugentur auctores. Plinius lib. XXXVII. cap. IV. *Incudibus hi deprehenduntur* (adamantes) *ita reſpuentes ictum, ut ferrum utrinque diſſultet incudeſque ipſæ diſſiliant. Quippe duritia inenarrabilis eſt, ſimulque ignium victrix natura, & nunquam incaleſcens. Vnde & nomen indomita vis Græca interpretatione accepit.* Et paulo poſt: *Siquidem illa invicta*

invicta vis duarum violentiſſima naturæ rerum ferri ignisque contemptrix, hircino rumpitur ſanguine, nec aliter quam recenti calidoque macerata, & ſic quoque multis ictibus, tunc etiam, præterquam eximias, incudes, malleosque ferreos frangens. Eadem fere verbotenus repetuntur & traduntur ab Hieronymo, ad cap. VII. Amoſ. quæ fere omnia de Chriſto & Apoſtolis vult intelligi, quæcunque de ejus duritie, de incude, de igne, de ſanguine hircino à Plinio narrantur. Eandem duritiem Rabboth Schemoth attribuit *Saphiro*, quam quidam adamantem exponunt, ut ſupra de Saphiro audivimus. Hæc quidem fabuloſe narrantur: cum experientia quotidie doceat, nihil facilius malleo diffringi quam *adamantem*: ut eos caute admodum tractare cogantur lapidarii, & vix malleo attingere audeant, cum eos aureis fundis inſerunt: nihilominus certiſſimum eſt, adamantem, non tantum inter gemmas, ſed inter omnia corpora duriſſimum. Pſellus: ὁ Ἄδαμας χροιὰν μὲν ὗτος ἔχει ὑελίζουσαν καὶ στιλπνὴν, κραταιός ἐστιν καὶ δύσθραυστος. *Adamas vitreum & ſplendidum habet colorem, ſolidusque & fractu difficilis.*

VII. Sed hæc, ſi de ullo lapide, de יהלם *Iahalom* dici debent, & dicuntur. יהלם enim dicitur à radice הלם *halam.* Sed הלם ſignificat *confringere, contundere.* Hinc הלמות *Halmuth, malleus.* Judic. v. XXII. Eſaiæ XLI. VII. & Judic. v. XXVI. Dicitur ſcilicet יהלם à verbo הלם confringere, quia ſcilicet ſua duritie *omnes lapides confringit, & margaritas perforat*, ut modo ex Aben Ezra audivimus. In eadem ſententia eſt Abarbanel Paraſcha Thezave. Nam poſtquam dixiſſet יהלם eſſe דיאמאנטי *diamanti*, addit והיה אבן הולמת כל אבנים ומשברתן והית לא תשבר לרוב חוזק ויובשה *Eſt lapis confringens omnes*

 lapides,

lapides, ſed ipſe non confringitur, propter nimium calorem & ſiccitatem. Eodem reſpexit Onkeloſius, qui יהלם exponit סבהלום *Sabhalom.* Eſt autem vox illa compoſita ex סבה *Siba, cauſa*, & הלום *conterens*, quaſi diceres: *cauſa*, ſive *inſtrumentum conterens*: quod omnia conterat.

Non poſſum etiam ſilentio præterire, quod Jonathanus, etſi Exodi XXVIII. יהלם *carchedonium* verterit, ut ſupra oſtendimus, nihilominus Cantic. cap. V. XIV. eum vocet גיהר *gihar.* Verum quidem eſt גיהר à quibuſdam exponi *Iaſpis*: ſed male cum *Iaſpis* ſit ipſiſſimum ישפה *jaſpeh.* Sed ego, *Adamantem* ſignificare multo probabilius exiſtimo. Sane גהרים *geharim* Maſſechet *Oholoth* cap. VIII. Miſna II. à gloſſis exponitur ſpecies petrarum durarum & acutarum: ut optime *Adamas* dici poſſit גיהר, quaſi *duriſſima petra*, aut duriſſimus lapis.

VIII. Accedit tandem & ejus color. Adamas omnium lapidum albiſſimus eſt & ſplendidiſſimus; aëreus, albicans & mirifice ſcintillans. Videatur Pſellus de *Adamante*, loco modo laudato. Hoc lippis & tonſoribus notum eſt: ut nulla ulteriori probatione opus habeat. Rabboth Bemidbar eundem omnino colorem attribuit τῷ יהלם noſtro, ut ut eum alibi etiam *Smaragdum* dixerit. זבולן יהלם וצבע מפה שלו לבנה ומצוייר עלין ספינה על שם זבולן לחוף ימים ישכן *Zabulon* (inſcriptus erat) *lapidi Iahalom, & color vexilli ejus erat albus, & depictam habebat navem, quia dicitur* (Geneſ. XLIX. XIII.) *in portu maris habitabit.* Sane color *albus* & ſplendens non convenit Smaragdo, nec ulli alii lapidum in Pectorali, niſi ſoli *Adamanti.*

IX. Adamantes in variis regionibus inveniuntur, ut animadvertit Plinius. Sed optimi in India, præſertim in

in *Biſnagar*, *Decan* & *Malacca*. Dicuntur adamantes naſci tempore biennii, quidam etiam ex alio adamante, alii in auro. Sed hoc fabuloſum creditur. Vide Boëtium, lib. II. cap. I. II. III. & ſequentibus, Delatium, Ruæum & alios.

X. Adamas omnium gemmarum eſt pretioſiſſima. Plinius lib. XXXVII. cap. IV. *Maximum in rebus humanis, non ſolum inter gemmas, pretium habet adamas, diu non niſi Regibus, & iis non niſi paucis cognitus.* Eſt lapis parvus, etſi etiam nonnulli reperiantur, qui L. LX. LXX. ceratia pendent. Tradunt auctores in *Biſnagar* adamantes reperiri CXL. ceratia pendentes. Immo repertum fuiſſe unum magnitudine ovi minoris gallinacei, qui pendet CCL. ceratia. Nobiliſſimus Tavernerius, noſtri temporis ſummus gemmarius. Itiner. Ind. lib. II. cap. XII. mentionem facit de *adamante* Magni Mogolis, pendente CCLXXIX. ceratia: qui ſecundum ejus ſupputationem valeret minimum undecim milliones, ſeptingenta viginti tria millia florenorum; id eſt, ut Latine loquar, CIↃCCL. H. S. ſive millies ducenties quinquagies ſeſtertium minimum. Immenſum ſane pretium unius lapilli! In Belgio, ut obſervant Gemmarii, major non eſt viſus, illo quem emit Philippus Hiſpaniarum Rex, ducturus Eliſabetham Henrici II. Galliarum Regis filiam, XLVII. ceratiorum octogies millenis coronatis.

XI. Virtutes plane mirificæ huic lapidi vulgo attribuuntur. *In medicina efficaciſſimus eſt*, præſertim *Cyprius*. *Adamas & venena*, ait Plinius loco modo laudato, *irrita facit, & lymphationes abigit, metuſque vanos expellit ex mente. Diſſidet etiam cum magnete, in tantum ut juxta poſitus ferrum non patiatur abſtrahi; aut ſi admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat.* Addit Hierony-

mus & *maleficis artibus eum poſſe reſiſtere.* Pſellus: ἡμιτριταίȣς πυρετȣ̀ς σϐέννυσιν ἐξαρτώμενος. *Febres ſemitertianas ſuſpenſus aut alligatus reſtinguit.* Dicitur præterea adulteria mulierum revelare ſi clam capitibus ſupponatur: peſtem, faſcinationes, incantamenta, inſaniam, inſomnia, incubos & ſuccubos, dæmonunque nocumenta & præſtigia arcere, conſtantiam, victoriam animique fortitudinem efficere. Quidam tamen adamantem nocentiſſimum venenum dicunt. Sed omnia vana & ficta eſſe nullus dubito. vide plura apud Boëtium & alios.

Cap. XIV.

לשם Leſchem *eſt ſeptimus lapis. Alibi in S. Scriptura non reperitur. variæ verſiones.* ברלא זוזין· Achates *hominis faciem repræſentans.* לשם *pro* Semel, ſimulacrum, *hinc ſimile.* Lechem *urbs Dani ceſſit. Ibi prima Idololatria committitur.* מאטישטא *pro* אמאטישטא Amethyſto ἀμέθυςος *non eſt* לשם·כוחלין & כוחל· λιγύριον, λίγυρον & λιγκύριον. *Varii auctores.* קנכירינון Kanchirinum, & קנכירו Kanchire *pro* לנכירו Lynchurius. Lyncurius *an* Succinum? לשם *quaſi* gleſſum, *male ſtatuit Geſnerus.* Succinum *veteribus Germanis dictum* gleſſum *quaſi* glaß vitrum. glaß *dici à* גלוש *geluſch glaber* glat. Succinum *non poni inter gemmas. Pſelli de Lingurio judicium.* Lyncurium *utrum Panthera? Varii auctores.* אפנטורין & פנטירו *pro Panthera.* Lyncurius *an ex Lyncis urina? Varii auctores. Fabula de* Lyncis urina. Lyncurius à Liguria. *Lyncurius ſculpturæ aptus.* לשם *eſſe* Hyacinthum. *Apocal.* XXI. *mentionem facit de Hyacintho. Veterum hyacinthus ut plurimum cæruleus. Vexillum Danis. Ejus color inſtar Saphiri. Varii auctores.* Hyacinthi *flores & gemmæ variorum colorum. Hodiernis Gemmariis* hyacinthi *ſunt aurei coloris, ideo magis* chryſolithi. *Ejusmodi* hyacinthos *utrum agnoverit Plinius?* Hyacinthi *deſcriptio ex Boëtio. Epiphanius quinque ſpecies* hyacinthorum *ponit. Arabum* Natef Νάπϐος. לשם

optima

optima hyacinthus. Jacinthe la belle. *Varii auctores* כוחלין Cochalin, כוחל cochal & פוך ſtibium, carbunculus & hyacinthus *accedens ad carbunculum*. Hyacinthi *locus natalis*. *Ejus virtutes*.

I. Septimus lapis eſt לשם *Leſchem*. In S. Scriptura alibi non reperitur; ideo ex verbo Dei de eo nil certi tradi poteſt. Targum Jeruſalemitanum habet זוזין *Zuzin*. At quid hoc ſignificet incertum eſt. Videtur quidem derivari à זוז *moveri*, ideoque ſignificare lapidem cujus ſplendor mobilis eſt, quod attribui poſſe *opalio*, aliquomodo videretur. Sed talem fuiſſe lapidem nullis rationibus hactenus probatum eſt. Paraphraſtes Cantic. v. xiv. habet ברלא *Birla*, id eſt *beryllus*. Sed ille ſolus, quantum ſciam, in hac ſententia eſt.

II. Quidam לשם *Achatem* crediderunt, quod animadverit doctiſſimus Jacobus Altingius in ſua Oratione de Ephodo & Pectorali. Et quidem talem *Achatem*, quæ variis maculis hominis faciem inverſam repræſentaret. Ideo volunt hunc lapidem dictum eſſe *Leſchem*, per metatheſin literarum, ſcilicet לשם *Leſem* pro סמל *Semel*, quod *ſimulacrum* ſignificat, unde & Latine *ſimile*. Volunt igitur huic lapidi inſculptum fuiſſe nomen *Danis*, quod urbs *Leſchem* illi ceſſerit in ditionem, & quod is primum ſimulacrum erexerit publice vitiata religione. Sed cum hæc nulla auctoritate probentur, eadem facilitate, qua dicuntur, rejici poſſunt. Abarbanelius habet מאטיסטה *Matiſta*, ſed corrupte pro אמטיסטה *Ametiſta*, id eſt ἀμέθυςος. Et hunc videtur ſecutus Junius, qui habet *Cyanum*, qui *amethyſto* non eſt valde abſimilis. Sed infra patebit אחלמה eſſe *amethyſtum*. Rabboth Schemoth habet כוחלין *Cochalin*. Eſt autem כוחל *cochal*

lapis

lapis pretioſus carbunculo ſimilis, ideo carbunculus à quibuſdam dicitur. Sed de hoc plura vide in fine hujus capitis.

III. Septuaginta, Joſephus, Epiphanius, Hieronymus, vulgatus, Lutherus, Belgæ, Galli, Angli, Diodati & alii habent *λιγύριον*, *λίγυρον*, & *λιγκύριον*, quod ſignificat *Lyncurium*. Jonathanus, etſi in Cantic. cap. v. legatur *Beryllus*, tamen hic habet קנכירינון *Kanchirinun*. Sed hanc vocem corruptam credo, & legendum eſſe ל pro ק. לנכירינון *Lynchirinun*, id eſt *Lyncurium*. Onkeloſius habet קנכירי *Kanchire*. Iterum mutari debet ק in ל, ut legatur לנכירי *Linchire*, id eſt *Lynchurius*. Habent igitur optimi & vetuſtiſſimi interpretes *Lyncurium*.

IV. Sed qualis lapis fuerit *Lyncurius* inquirendum eſt. Quidam *Lyncurium* putarunt nihil aliud eſſe quam optimum ſuccinum, Ideoque ei attribuunt omnia illa quæ ſuccino proprie conveniunt. Theophraſtus de Lapidibus: ἕλκει γὰρ ὥσπερ καὶ ἤλεκτρον. οἱ δέ φασιν οὐ μόνον κάρφη καὶ ξύλον, ἀλλὰ καὶ χαλκὸν καὶ σίδηρον, ἐὰν ᾖ λεπτός. *Trahit ſicut ſuccinum: quidam ajunt non ſolum feſtucas & lignum, ſed etiam æs & ferrum, ſi tenue ſit.* videantur etiam Plinius, Strabo & alii. Ideo Geſnerus de XII. gemmis in veſte Aharonis credidit, ipſam etymologiam ſuccini ſive electri aliquomodo in voce לשם *Leſem* latere. Putat enim ſuccinum ſive Lyncurium dici *Leſchem*, & inde deductum eſſe *gleſſum*, quod Germanis veteribus ſuccinum ſignificavit, teſte Plinio lib. XXXVII. cap. III. Sed mea opinione fallitur doctiſſimus Geſnerus. Veteres enim Germani ſuccinum *gleſſum* vocarunt, non à *Leſchem*, ſed à ſimilitudine vitri; cum ſuccinum vitro ſit ſimillimum. At Germanis vitrum dicitur glaß. Sed

glaß

glaſs non derivatur à לשם *Leſchem*, ſed ab alia voce Hebræa, ſcilicet à גלוש *geluſch*, id eſt *glaber*. Eſt enim Hebræis גלש *detondit*, *deglabravit*, unde & Germanorum Belgarumque glat/ *glaber*, mutato tantum S. in T. quod fieri ſolet. Mihi tamen credibile non eſt לשם ſive *Lyncurium* eſſe *ſuccinum*; cum Theophraſtus & Plinius dicant, eum ſimilem eſſe electro ſive ſuccino, non quod ſit ipſum ſuccinum, quod patebit ex locis quæ mox allegabuntur. Et revera quamvis ſuccinum olim valde æſtimatum fuerit, quamvis ad hunc uſque diem apud Indos appetatur; nihilominus inter gemmas pretioſas non habetur, quemadmodum reliqui lapides in Pectorali, fatentibus Plinio, Epiphanio, Hieronymo & aliis, quod infra oſtendemus. Ideo Pſellus inter lapides ignotos etiam ponit *λιγγούριον*.

V. Subdubitavi aliquamdiu utrum per *Lyncurium* non debeamus intelligere, gemmam aliquam maculis depictam inſtar *Lyncis* aut *Pantheræ*. Nam & Lynces, quæ huic lapidi nomen dediſſe à quibuſdam creduntur, maculas habent. Oppianus Cyneget. lib. IV.

Μούνη δ᾽ εἰσιδέειν αἰεμοῖος ἔπλετο χροιή.

Solus autem aſpectu diverſus eſt color.

De Lynce ibi loquitur, & ſtatim addit lynces habere colorem *croci* & *ſulphuris*. Virgilius Geor. III.

Quid lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum?

Et Æneid. lib. I.

—— —— *Et maculoſæ tegmine lyncis.*

Hinc Euripidi in Alceſto dicuntur *βαλιαὶ λύγκες maculoſæ lynces*, ideo inter pantheras ea de cauſa numerantur. Notum eſt apud veteres etiam gemmam in pretio fuiſſe, quam *pantheram*, aut etiam *pardalion* vocabant, ob varias maculas. Plinius lib. XXXVII. cap. XI. *Sunt & à leo-*

nis pelle & panthera nominata leontios, pardalios. Boëtius lib. II. cap. CCCIII. *Panthera alias*, inquit, *Evanto habet diverſos colores in uno corpore mixtos inſtar Panthera, unde illi nomen eſt. Habet ſigna in ſe nigra, & rubra, pallida, viridia, roſea, & purpurea. Invenitur in Media.* Hic lapis etiam notiſſimus erat Judæis. Legimus enim apud Jonathanem אפנטורין *Apanturin*, & apud Onkeloſium פנטירי *Pantire*, quorum utrumque lapidem *pardalion*, ſive *pantherium* ſignificare, quis non videt? Quemadmodum autem hic lapis *pardalius* & *pantherius*, dici ſolebat ob maculas, ſic & *lynceus* ſive *Lyncurius*, ob eandem cauſam. Obſtat tamen quod pantherius inter Iaſpidum genera magis ponatur, quam inter alia. Sed & Achates variis maculis depicta eſt, ut & leoninæ pelli ſimilis dicatur à Plinio. Hanc ob cauſam fortaſſis לשם *Achates* à quibuſdam vocatur.

VI. Deinde lapis *lyncurius* dicitur à lynce, non quod maculis notatus ſit, ſed quod ex lyncis urina creſcere credatur. Dicunt enim lyncem quando urinavit, urinam tegere arena, inſtar felis, & ex iſta urina arena mixta concreſcere lapidem lyncurium. Ælianus de Animal. lib. IV. cap. XVII. Καὶ ἡ λύγξ δὲ ἀποκρύπτει τὸ οὖρον. ὅταν γὰρ παγῇ λίθος γίνεται, καὶ γλυφαῖς ἐπιτήδειός ἐστι καὶ τοῖς γυναικαίοις κόσμοις συμμάχεταί φασι διὰ τῆς γλυφῆς. *Et lynx ſuam urinam in terram occultat, qua ubi concreverit, ſit lapis, ad ornatum muliebrem, & ad ſculpturam.* Theophraſtus περὶ λίθων eadem narrat. ἔστι δὲ διαφανής τε σφόδρα καὶ πυῤῥά. Βελτία δὲ τὰ τῶν ἄργων, ἢ τὰ τῶν ἀῤῥένων, ἢ τὰ τῶν θηλείων, ὡς καὶ τῆς τροφῆς διαφερούσης, καὶ τοῦ πονεῖν, ἢ μὴ πονεῖν (καὶ τῆς τοῦ σώματος ὅλως φύσεως, ᾗ τὸ μὲν ξηρότερον) τὸ δὲ ὑγρότερον. εὑρίσκουσι δὲ ἀνορύττοντες οἱ ἔμπειροι. κατακρύπτεται γὰρ καὶ ἐπαμᾶται γῆν ὅταν οὐρήσῃ. *Porro autem pellucida*

ſunt

ſunt valde & ignea: meliora autem è feris quam ex cicuribus, & è maribus quam è fœmellis: utpote & nutrimenti differentis; & aut laborare aut non laborare, & omnino totius corporis natura, quatenus hoc ſiccius, illud humidius. Inveniunt autem foſſores periti. Abſcondit enim & aggregat arenam cum minxerit. Et Plinius lib. VIII. cap. XXXVIII. *Lyncum humor ita redditus ubi gignuntur, glaciatur, areſcit in gemmas carbunculis ſimiles, & igneo colore fulgentes, lyncurium vocatas, atque ob id ſuccino plerisque ita generari prodito.* Et libro XXXVII. ubi de ſuccino: *Demoſtratus lyncurion id vocat, & fieri ex urina lyncum beſtiarum, è maribus fulvum & igneum, è fœminis languidius atque candidum. Alii dixerunt Langurium, & eſſe in Italia Langurias.* Idem de lynce narrat Plutarchus, in libello, utrum animalia utantur ratione. Ariſtoteles, Solinus, Ovidius, Epiphanius, alii. Sed ſi lynx urinam ſuam ita arena tegit, quis dicet ubi minxerit, & an ibi, & quidem ex iſta urina talis lapis concretus ſit?

VII. Fabulam eſſe quidquid dicant de lynce & ejus urina ex ipſis iiſdem auctoribus, quos jam allegavimus, manifeſtum eſt. Expreſſis verbis hoc fatetur Plinius lib. XXXVII. cap. III. *De Lyncurio proxime dici cogit auctorum pertinacia. Quippe etiamſi non electrum id eſſet, Lyncurium tamen gemmam eſſe contendunt. Fieri autem ex urina quidem lyncis, ſed egeſtam terra protinus beſtia operiente eam, quoniam invideat hominum uſui. Eſſe autem, qualem in igneis ſuccinis, colorem ſcalpique. Nec folia tantum aut ſtramenta ad ſe rapere, ſed æris etiam ac ferri laminas, quod Diocli Theophraſtus credidit. Ego falſum id totum arbitror, nec viſam in ævo noſtro gemmam ullam ea appellatione.* Eodem modo fere Epiphanius λίθος λιγύριον. τούτου δὲ τὴν εὕρεσιν οὐδαμῶς ἔγνωμεν, οὔτε παρὰ φυσιολόγοις, οὔτε παρά

πηζιν ἀρχαίοις τοῖς περὶ τούτων μεμνημένοις. De lapidis ligurii inventione nec apud Philologos, nec apud veteres, qui harum rerum meminerunt, quicquam reperimus. Eadem eſt ſententia Hieronymi ad Fabiolam. Lyncurius lapis igitur ſic dici videtur non quod ex urina lyncis ſit natus, ſed à patria, quod ſcil. naſcatur in *Liguria*. Theophraſtus *in Liguria* (*περὶ λιγυστικὴν*) *effodi dixit*: & Sudines *arborem eſſe, quæ lyncurium gignat in Liguria*, in qua ſententia etiam erat Metrodorus, ut docet Plinius lib. XXXVII. cap. III. Et Strabo lib. II. ubi de *Liguria*. *πλεονάζει δὲ καὶ τὸ λιγγύριον* (ſive *λιγκύριον*) *παρ' αὐτοῖς, ὅ τινες ἤλεκτρον προσαγορεύουσι. Abundat ibi etiam Lyncurius, à quibuſdam electrum dictum.* hinc & *λιγύριος* vocatur non minus quam *λιγκύριος*. Manifeſtum igitur eſt fabulam de electro, ſive lapide lyncurio, qui naſci dicitur ex urina lyncis, inde ortam eſſe, quod in *Liguria* ſuccinum etiam repertum ſit. Cum autem ſuccinum Græcis antiquioribus maxime notum fuerit, quod in *Liguria* naſcebatur, *Ligurium* illud vocabant, & ob ſimilitudinem vocum *Liguriæ* & *Lincuriæ*, more ſuo excogitarunt *Lyncem* animal, quod ipſius cauſa eſſet.

VIII. Sed quamvis Lyncurius non fuerit *ſuccinum*, & quamvis ex urina lyncis concretus non fuerit, nihilominus tamen fuit gemma ſculpturæ etiam apta. Theophraſtus, loco toties laudato; *αὕτη τε δὴ περιττὴ τῇ δυνάμει, καὶ τὸ λιγγύριον. καὶ γὰρ ἐκ τούτου γλύφεται, καὶ ἔστι στερεωτάτη καθάπερ λίθος. Hæc autem præſtans viribus, uti & Lyncurium, namque ex ipſo ſculpuntur ſigilla. Eſtque ſolidiſſimum inſtar lapidis.* Omnia autem fere verbotenus repetiit Plinius lib. XXXVII. cap. III. quem locum ſupra allegavimus.

IX. Sed

IX. Sed cum Lyncurius non ſit concretus ex lyncis urina, & cum non ſit electrum, ſive ſuccinum, quæri adhuc poteſt: quid per *Lyncurium* intelligi debeat, ideoque qualis lapis fuerit noſter לשם? Puto itaque *Lyncurium* noſtrumque לשם nihil aliud eſſe quam certam aliquam *hyacinthum*. In hac conjectura hæſit Epiphanius libello de XII. gemmis in veſte Aharonis. Καὶ, inquit, ὅτι πῶς ἐν τῇ τῶν λίθων τούτων ὀνομασίᾳ, οὐκ ἐμνήσθησαν καὶ ὑακίνθου, καί τοι γε προὔχοντος καὶ ἐντίμου ὄντος λίθου, ὥστε εἰς νοῦν ἡμᾶς λαβεῖν, μήποτε τὸ λιγύριον τοῦτο καλεῖ ἡ θεία γραφή. *Et quia in recenſione lapidum illorum, S. ſcriptura non meminit etiam hyacinthi, qui tamen eſt præcipuus & pretioſus lapis, nobis venit in mentem, num forte S. ſcriptura hunc lapidem* λιγύριον *ita vocaverit.* Et hæc ſententia eſt Hieronymi in Epiſtola ad Fabiolam. Adde quod ſi Johannes Apocal. XXI. reſpexit ad lapides pectoralis, *hyacinthus* ibi etiam reperiri debuerit, cum ab eo expreſſe nominetur. Sed cum hyacinthorum varia ſint genera, credibile eſt noſtrum לשם ex illis fuiſſe, qui maxime accedunt ad *ſuccinum*, qua de cauſa *Lyncurius*, *Succinum* & *electrum* ab auctoribus paſſim vocatur.

X. Verum quidem eſt, veteres per hyacinthum ut plurimum intellexiſſe lapidem *Cæruleum*. Plinius lib. XXXVII. cap IX. *Ille emicans in amethyſto fulgor violaceus, dilutus eſt in hyacintho.* Eſt igitur ejus color violaceus, ſed dilutior quam in amethyſto. Solinus in Æthiopia: *Inter ea quæ diximus nitore cærulo hyacinthus invenitur, lapis pretioſus, ſiquidem inculpabilis invenitur.* Iſidorus lib. XVI. cap. IX. *Hyacinthus ex nominis ſui flore vocatur. Hic in Æthiopia invenitur, cæruleum colorem habens.* Ideo Epiphanio πορφυρίζειν dicitur, & poëtæ Græci κυανέους ὑακίνθους dicunt. Sed ſupra ad Saphirum oſtendimus

cyaneum colorem, cœruleum eſſe. Ob eandem cauſam Ambroſius ad Apocal. xxi. xx. dicit *hyacinthum cæli ſereni colorem habere qualem & ſaphirus habet.* Talem omnino colorem noſtro לשם attribuit Rabboth Bemidbar. Paraſcha ii. ubi Danis vexillo, ideoque huic lapidi colorem ſaphiri attribuit: דן לשם וצבע מפה שלו דומה לספיר ומצוייר עליו נחש על שם יהי דן נחש׃ *Dan* (ſculptus erat) *in lapide Leſchem, & color vexilli ejus erat ſimilis ſaphiro, & in eo pictus erat ſerpens, quia dicitur* (Geneſ. xlix. xvii.) *Dan erit ſicut ſerpens.* Eo videtur reſpexiſſe Abarbanelius, *paraſcha Thezave*, cum לשם expoſuerit מאטישטה *Matiſta*, id eſt *Amethyſtus.* Sane *Amethyſtus*, ut norunt Viri docti, hyacintho eſt admodum ſimilis, ut etiam à quibusdam inter hyacinthos ponatur: emicat enim in amethyſto fulgor violaceus, quemadmodum in hyacintho, & quidem ſaturatior. Fortaſſis etiam Abarbanelius per Amethyſtum nihil aliud intelligit quam hyacinthum veterum. Nam amethyſti nomine hodie venit ille lapis, quem veteres hyacinthum vocabant: atque ſic eundem videtur intelligere lapidem cum Rabboth. Hos videtur ſecutus Junius, cum לשם verterit *Cyanum.*

XI. Sed quamvis *hyacinthus* & *hyacinthinus* color ut plurimum cœruleus tradatur ab auctoribus, & quidem ita, ut, quando de colore ſolo in abſtracto, (ut loquuntur Philoſophi, id eſt nulla habita ratione rei cui ineſt,) loquuntur, ſemper intelligant colorem cœruleum, quod ſuo loco, ubi de תכלת egimus, ſatis oſtendimus: nihilominus tamen diverſorum colorum hyacinthos gemmas memorant ipſi auctores. Eoſdem fere colores, quos animadvertimus in flore *hyacintho*, attribuunt quoque *hyacintho* gemmæ, *cæruleos*, *rubros*, *flavos*, *aureos*, &

id

id genus alia. Hyacinthi gemmæ hodie noſtris gemmariis non ſunt *cærulei*, ſed aureo colore collucentes, ideoque videntur *Chryſolithi* magis quam *Hyacinthi*. De ejusmodi hyacinthis loqui videtur Plinius libro XXXVII. cap. IX. *Hyacinthos*, inquit, *Æthiopia mittit & chryſolithos, aureo colore collucentes*. Novi quidem emendationem criticorum, qui vocem *hyacinthos* nolunt jungi τῷ *chryſolitho*: quaſi ad præcedentem vocem pertineret, & nova inciperet periodus à voce *AEthiopia*, hoc modo. *AEthiopia mittit & chryſolithos* &c. Hæc dicuntur quidem ſed non probantur. Non video quæ cauſa ſit, quod veteres non agnoverint *hyacinthos* variorum colorum: cum habuerint *carbunculos*, immo & *ſaphiros* non ejuſdem coloris, uti ſupra audivimus. Doctiſſimus Boëtius lib. II. cap. XXX. præter hyacinthos cœruleos, multas alias recenſet. *Primo genere*, inquit, *continentur qui ignis inſtar rutilant, ac cocci colorem referunt, minii nativi, aut ſanguinis bilioſi inſtar. Hos Galli* Jacinte la belle, *vocant, atque proxime Granati Bohemici colorem referunt, ſed dilutiorem, abſque ulla nigredine intermixta. Hi cæteris omnibus præferuntur, ac ad carbunculi genera referri poſſunt: Secundo genere continentur qui rubedine croci flaveſcunt, planeque vitri è ſtibio coccinati, aut plumbi cum lateribus ter in laminam ferri fuſi, & vitrificati colorem repreſentant. Tertio genere continentur, qui ſuccini flavi colorem ita exacte oſtendunt, ut dignoſci à ſuccino niſi duritie aut palea* (quam non attrahunt) *non poſſint*. Epiphanius etiam quinque ſpecies hyacinthorum ponit. ὑάκινθος, inquit, ὃ πὲς μὲν ἰδέας ἔχει διαφόρους ὅσῳ γὰρ διερίσκεται ὁ λίθος βαθὺς τῇ χροιᾷ τοσοῦτον ἀναγκαιότερός ἐστι τῶν ἄλλων. ἔοικε δὲ ὑάκινθος τῇ ἐρέᾳ ἢ ὑποπορφυρίζων πωσῶς. διὸ καὶ ἡ θεῖα γραφὴ ἐξ ὑακίνθου καὶ πορφύρας τὰ ἱερατικὰ ἐνδύματα κεκοσμῆ-

κεκοσμῆσθαι φησί. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος λίθος καλεῖται θαλασσίτης. ὁ δὲ δεύτερος ῥοδονός. ὁ τρίτος, νάπϐος. ὁ τέταρτος λέγεται χαννιαῖος. ὁ δὲ πέμπτος περίλευκος. *Hyacinthus diverſas habet formas, quo enim lapis reperitur colore profundior, eo cæteris præſtantior eſt; Similis eſt colori lanæ, quæ purpuraſcit aliquatenus. Quapropter divina ſcriptura tradit veſtes Sacerdotales hyacintho & purpura ornatas fuiſſe: Et primus quidem lapis vocatur marinus. Secundus Roſeus. Tertius Nativus* (id eſt exponente Salmaſio ruber, inſtar *Natef*: eſt enim νάπϐος Arabum *Natef*, inſtar paſtelli rubri) *Quartus channiaus. Quintus perileucus.* Pſellus ὑάκινθον dicit etiam θαλαττόχρωον *marini coloris.*

XII. Cum igitur varia ſint genera hyacinthorum, credibile omnino eſt, auctores per Lyncurium, ideoque per noſtrum לשם intellexiſſe hyacinthum ex optimis illis, qui maxime ad carbunculum accedunt, & qui aliquomodo electrum repræſentant, quales Boëtius ponit in primo genere, Gallis *jacinthe la belle*, quod *inſtar ignis rutilat*, ut idem Boëtius loquitur. Tales revera *Lyncurios* agnovit Theophraſtus. Sunt enim, ut ait, διαφανή τε σφόδρα καὶ πυῤῥά. Et Plinius: *Lyncum humor areſcit in gemmas carbunculis ſimiles, igneo colore fulgentes.* Videantur loca quæ ſupra allegavimus. Talem gemmam per לשם intellexiſſe Rabboth Schemot, ubi לשם exponit כוחלין *Cochalin.* Eſt autem כוחל *Cochal* lapis pretioſus carbunculo ſimilis, ideo & ipſe carbunculus à Rabinis כוחל dicitur, ut ſupra ad נופך oſtendimus. Dici etiam poteſt, Rabboth intelligere per ſuum כוחל *cochal*, hyacinthum, quem Boëtius ponit ſecundo genere, qui rubedine (ut ait) croci flaveſcit, planeque vitri è ſtibio coccinnati colorem repræſentat: nam כוחל non minus quam פוך *ſtibium*, & utrumque etiam *carbunculum* ſignifi-

ſignificare, ad lapiden נופך oſtendimus. Quidquid rerum ſit, manifeſtum eſt optimos auctores per noſtrum לשם nihil aliud intellexiſſe, quam optimam *hyacinthum* igneo colore fulgentem, inſtar carbunculi, ſed ad ſtibium & ſuccinum aliquomodo vergentem.

XIII. Naſcitur hyacinthus in India; Æthiopia & Scythia. Pſellus: *ὑάκινθος. τοῦτον τίκτει μὲν Ινδία. Hyacinthum India gignit.*

XIV. De Hyacinthorum virtutibus quædam etiam memorat Epiphanius: ſcilicet eas non tantum eſſe pretioſas, ſed & miram habere efficaciam. In ignis carbones conjecta non tantum non abſumitur, ſed carbones potius extinguit: immo ſi quis eam panniculo involvat, & in carbones ignitos conjecerit, panniculum etiam illæſum conſervari perhibetur. Dicitur præterea conduceremulieribus parituris, ut facilius pariant: tandem & ſpectra fugare. Pſellus *περὶ λίθων δυνάμεων. ἰᾶται*, inquit, *ἡ πνευματώδεις καὶ ῥήγματα, μελαγχολίαν ἡ παύει σὺν ὄξει ποθεὶς. Tuſſes rupturaſque ac Melancholiam ceſſarefacit, ſi cum aceto bibatur.*

Cap. XV.

שבו Schebo *Octavus lapis. Alibi in S. Scriptura non reperitur. Variæ verſiones.* אספור Eſpor. מגניטא Magneta. טרקיא Tarkeja, Turquois. ערקין *idem ac* טרקין Tarquin *pro* Turquois. *ἀμέθυςος. Topazius.* בורלין Burlin, Beryllus. *Apocal.* xxi. *mentio fit τοῦ βηρύλλου. Varii auctores.* Achates *quædam viridis inſtar berylli. Broughtonius habet* Chryſopraſe. שבו *eſſe* Achatem. *Varii auctores.* אבאטים Abatim *pro* אכאטים Achatim, *id eſt*, Achates. *Eſt gemma notiſsima. Varias refert imagines.* Achates *Regis Pyrrhi in qua conſpiciuntur novem Muſæ & Apollo Cytharam tenens. Variæ* Achates. *Plinius & Orpheus de* Achate. Achates *à variis punctis & maculis nomen ſortita eſt.* Achates *ab Hebræo*

עקוד Akud, punctis notatum. *Bochartus laudatur.* שבו *Lapis variorum colorum.* Perileucus, Leuchates. *Vexillum* Gadis *ex Rabboth. Epiphanius allegatur. Locus natalis* Achatum. *Earum moles. Pretia. Virtutes.*

I. OCtavus lapis eſt שבו *Schebo.* Alibi in S. Scriptura hic lapis non reperitur. Si hujus vocis radicem quæramus, videtur dici שבו à verbo שבה *captivum cepit*, aut abduxit: aut à שבי *captivitas, multitudo captivorum.* Sed hæc nihil faciunt ad detegendam ejus naturam.

II. Paraphraſtes Cantic. v. xiv. habet אספור *Eſpor,* id eſt *Saphirus.* Sed male, ut conſtat ex iis quæ ad ספיר *Saphirum* diximus. Abarbanelius habet מגניטא *Magneta.* Sed *magnes* inter gemmas non reputatur; nec illius meminit ullus ex vetuſtioribus interpretibus. Onkeloſius vertit טרקיא *Tarkeja,* id eſt *Turquois.* Jonathan, cum alibi habeat אספור, hic tamen ponit ערקין *Arkin.* Sed hoc corruptum eſt mea opinione, & legendum eſt ט pro ע hoc modo טרקין *Tarkin*: quod iterum ſignificabit *Turkois.* Sed *Turkois* veteribus notum fuiſſe, & ſub quo nomine, incertum eſt; ideo de hac gemma non multa dicenda habeo. Joſephus habet ἀμέθυϛ☉. Sed probabilius eſt ſequentem lapidem eſſe *Amethyſtum.* Judæis Germanis hodie dicitur *Topazius.* At Topazius eſt פטרה, ut ſuo loco oſtendimus. Targum Jeruſalemitanum habet ברולין *Berulin,* id eſt *Beryllus.* Sed qua auctoritate non video, niſi forte per Beryllum intellexerit Achatem. Johannes Apocal. xxi. inter lapides pretioſos, quos recenſet, etiam ponit βήρυλλον. Si autem reſpexit ad xii. lapides in Pectorali, neſcio qualem intellexerit per ſuum βήρυλλον niſi noſtrum שבו *Schebo.* Sed & ipſe *Beryllus* qualis ſit neſcio, niſi ſit *Ahates.* Enimvero reperiuntur

riuntur nonnunquam Achates quæ ſunt ſubvirides inſtar berylli. Broughtonius vertit *Chryſopraſe.* Sed ſolus eſt, quantum ſciam, qui ſic vertit. Forte inde factum eſt, quod viderit à quibuſdam dici *Beryllum*; nam *Beryllus Chryſopraſo* non eſt adeo diſſimilis.

III. Et ſane maxima pars interpretum, שבו vertunt *Achatem.* Sic habent ſeptuaginta, vulgatus, Hieronymus, Epiphanius, Junius, Lutherus, Belgæ, Galli, Angli & alii. In eadem ſententia fuit *Rabboth Schemoth*, cum pro שבו etiam habeat אבאטים *Abatim.* Sed legendum eſt proculdubio כ pro ב (facile enim hæc litera pro illa ſcribi poteſt, ab imperitis librariis) hoc modo אכאטים *Achatim*, id eſt *Achates.*

IV. Hodie fere nulla gemma magis nota eſt quam *Achates.* Eſt enim lapis ille pulcherrimus, variis coloribus, imaginibuſq; decoratus; ut fere nihil exſtet quod natura in hoc lapide non depinxerit; Cœlum, ſtellas, nubes, aves, terram, mare, flumina, fontes, herbas, arbores, ſylvas, flores, ædes, urbes, omnium generum animalia, denique & homines, nudos, veſtitos, & quicquid fere reperitur in hoc orbe condito. Sed omnium celeberrima eſt *Achates* Pyrrhi Regis, in qua ſpectabantur novem Muſæ, & Apollo Cytharam tenens, non arte ſed natura pingente, variis lineis & coloribus ita diſcurrentibus, teſte Plinio, lib. XXXVII. cap. I. Et pro variis ideis, atque picturis, varia etiam nomina accepit. *Phaſſachates, Anthachates, Hæmachates, Leuchates, Dendrachates, Sardachates, Corallachates, guttis aureis ſaphiri modo diſtincta, qualis copioſiſſima in Creta, Sacra appellata* &c. Datur etiam Achates leoninæ pelli ſimilis. Vide Plinium eodem libro cap. X. ubi multa alia reperies. Nulla ſane eſt gemma de qua plura di-

xerit Orpheus, in ſuo libello *De Lapidibus*, aut quiſquis iſtius libelli ſit auctor, quam de *Achate*. Paucula tantum hic annotabimus.

Καὶ πολυειδέα πῖνε μετ' ἀκρήτου Βρομίοιο,
Μορφὴν παντοίην ἐπιειμένον ἐσθλὸν Ἀχάτην.
Πολλὰ μὲν οὖν ῥέα γ' ἐστὶν Ἀχάτου χρώματ' ἰδέσθαι.
Ἐν γάρ οἱ δήεις ὀρόων ὑάλωπιν ἴασπιν,
Σάρδια θ' αἱματόεντα, καὶ αἰγλήεντα σμάραγδον.
Ἐν δ' ὅγε μιλτοπάρηος, ἀτὰρ καὶ χαλκὸν ἐν αὐτῷ
Δήεις, καὶ χροιὴν ἐαροτρεφέος μήλοιο.
Ἀλλ' οἷος πάντων προφερέστατος εἴκε μιν εὕροις
Εἶδος ἔχοντα δαφοινὸν ἀμαιμακέτοιο λέοντος.
Et multiformem bibe cum mero vino,
Forma omnis generis indutum bonum Achatem.
Multos quidem facile eſt Achatis colore videre.
In ipſo enim invenis vitreum Iaſpidem,
Sardium ſanguinolentum, & ſplendentem Smaragdum.
Inde ille minio coloratus, poſtea & ferrum in ipſa
Invenis & colorem verni pomi.
Sed ſolus omnium utiliſſimus, ſi ipſum invenias
Formam habentem fulvi indomiti Leonis &c.

V. Propter varios iſtos colores & puncta nomen ſuum ſortita eſt *Achates*. Eſt enim hoc vocabulum non Græcum nec Latinum, ſed Hebræum עקוד *Akud*. Hinc *Achud*, *Achad*, & tandem terminatione Græca factum eſt *Achates*. Significat autem Hebræis עקוד *Akud*, *punctatum*, aut punctis & maculis notatum, quales fuerunt hirci Jacobi Geneſ. xxx. verſu xxxv. Cum igitur hæc gemma ita ſit punctata, non mirum ſi etiam *Achates*, quaſi diceres *punctata*, dicatur. De his vide plura apud doctiſſimum Bochartum, in ejus Phœnicia lib. 1. cap. xxx.

VI. No-

VI. Noſtrum שבו lapidem fuiſſe variorum colorum, docet *Rabboth Bemidbar*, loco toties laudato. Sed *albi* præſertim & *nigri* coloris eum tradit, ut *Perileucus*, aut *Leucbates* videretur, quales inter præſtantiſſimas *Achates* recenſent noſtri gemmarii, ut videre eſt apud Boëtium lib. II. cap. XCVI. Docet itaque Rabboth *Schebo* inſcriptum habuiſſe nomen Gadis, & vexillum ejus fuiſſe mixtum ex albo & nigro. Supra jam ſæpius monuimus vexilla habuiſſe eoſdem colores, quales tribuum habebant in gemmis Pectoralis. גד inquit,
שבו וצבע כפה שלו לא לבן ולא שחור אלא מעורב שחור ולבן
ומצוייר עליו מחנה על שם גד גדוד יגודנו· *Gadis* (nomen inſcriptum eſt) *lapidi Schebo, & color vexilli ejus nec albus nec niger erat, ſed mixtus ex nigro & albo, & depicta habebat caſtra, quia dicitur* (Geneſ. XLIX. XIX.) *Gad, turma turmatim populabitur eum.* Hujusmodi Achatem videtur intellexiſſe Epiphanius cap. VIII. λίθος Ἀχάτης. οὗτος ὑπελήφθη εἶναι περὶ λευκὸς καλούμενος, ὃς ὑπὸ τοῦ ὑακινθου δὲ ἐίσκε) *Gemma Achates hanc ſuſpicati ſunt quidam eam eſſe, quæ dicitur perileucos, quæ in hyacinthi mentione dicta eſt.*

VII. Ubiq; locorum fere hodie reperiuntur *Achates*, in India, præſertim in Germania, ſub ditione Landt-Gravii Lichtenbergenſis, & in Bohemia, & tam elegantes quidem ut cum Indicis certare poſſint. Indicæ tamen cæteris præferuntur. Olim celebriores inveniebantur in Sicilia juxta flumen ejuſdem nominis; uti conſtat ex Theophraſto, Plinio, Solino, Iſidoro & aliis.

VIII. Tanta mole aliquando excreſcit Achates, ut pocula & ſcyphi inde fieri poſſint. Piſis ad monumentum Gregorianum in campo ſancto dicuntur exſtare

duæ cruſtæ ovatæ, amplitudine ferme cubitali, ut refert Boëtius lib. II. cap. XCVI. Idem Boëtius tradit, ſe vidiſſe fruſtum duarum palmarum latitudine, cui Julii Cæſaris imago, & uxoris ejus tam artificioſe olim inſculpta fuerat, ut octo milibus thalerorum (uti loquitur) venditum fuerit. *Sed antiquitas*, addidit, *operis augebat pretium.*

IX. Achates quidem hodie ob molem & magnam copiam, non ſunt in magno pretio: ut alicui mirum videri poſſit, in Pectorali repertam fuiſſe hanc gemmam. Nihilominus optimæ Indicæ, & Bohemicæ non plane rejiciuntur, adeo ut non viliores habeantur *Sardonyche*, ut docet Boëtius. Olim eas magno pretio æſtimatas fuiſſe, conſtat ex Theophraſto, Plinio & aliis. Theophraſtus libello περὶ λίθων. Καλὸς δὲ λίθος καὶ ὁ ἀχάτης, ὁ ἀπὸ τοῦ Ἀχάτου ποταμοῦ τοῦ ἐν Σικελίᾳ. καὶ πωλεῖται τίμιος. ἐν Λαμψάκῳ δὲ ποτ᾽ ἐν τοῖς χρυσίοις εὑρέθη θαυμαστὴ λίθος, ἐξ ἧς ἀνενεχθείσης πρὸς τίραν, σφραγίδιον γλυφερὸν ἀνεπέμφθη βασιλεῖ διὰ τὸ περιττόν. *Pulcher autem lapis eſt & Achates, ex Achate fluvio Siciliæ, & venditur magno pretio. Ac Lampſaci aliquando in aurifodinis inventa fuit mirabilis gemma, ex qua miſſa Tyram, ſigillum ſculptile miſſum Regi, propter excellentiam.* Plinius lib. XXXVII. cap. X. *Achates in magna fuit auctoritate: nunc in nulla eſt: reperta primum in Sicilia juxta flumen ejuſdem nominis, poſtea plurimis locis.* Proculdubio tempore Moſis adhuc in magna fuit auctoritate, ut non mirum ſi adhibita fuerit inter reliquas gemmas ad ornatum Pectoralis.

X. Raras & plane mirificas virtutes huic gemmæ auctores ſolent attribuere, præſertim Orpheus, qui docet: contra ſcorpionum ictus valere, mulieribus virum amantem reddere, homines efficere eloquentes; eam

geſtanti

geſtanti omnes conatus feliciter ſuccedere; febrim ſanare, & quartanam, & id genus alia. Plinius loco modo laudato. *Leoninæ pelli ſimiles, potentiam habere contra ſcorpiones dicuntur. In Perſis vero ſuffitu earum tempeſtates averti, & præterea flumina ſiſti.* Ideo Orpheus ait: *πάντων προφερέστατον* eſſe *εἶδος ἔχοντα δαφοινὸν ἀμαιμακέτοιο λέοντος. Omnium utiliſſimam, formam habentem fulvi indomiti Leonis.* De remedio adverſus morſus ſcorpionum, viperarum & aliarum beſtiarum vide etiam Epiphanium. Hinc fabula nata eſt, Aquilam nido ſuo imponere *Achatem*, ut pullos ſuos contra venenatarum beſtiarum morſum tutos redderet. Rubrum tandem Achatem tradunt viſum acuere, & ab omni injuria defendere.

CAP. XVI.

אחלמה Achlama *nonus lapis. Alibi in S. Scriptura non exſtat. Dicta à* חלם ſomniare *quod ſomnia ciet.* Eumeces *apud Plinium.* זמרגדין Smaragdin. טבאג Tabag *corrupte pro* אכאט Achat, *aut* טפאז Topaz *id eſt* Topazius עין עגלא Oculus vituli. Oculus Beli *apud Plinium.* Leucophthalmus *&* Lycophthalmus. Onyx Indica. *Varii auctores. An per* oculum vituli *Achates intelligi debeat? Ioſephus allegatur.* אחלמה *eſſe* Amethyſtum. *Varii auctores.* הימיסין *in Rabboth corrupte pro* המיתיסין Hamithiſin *pro* Amethyſtus. *Ejus ſit mentio Apocal.* xxi. Amethyſtus *qualis gemma? Vinum colore refert, & uvas maturas,* Blaauwe-Druyven. *Varii auctores. Plura genera Amethyſtorum. Omnes violacei coloris quid habent. Veterum purpura* amethyſtina. אחלמה *vini colorem habere docet Rabboth. Color vexilli Nephtali. οἰνωπός. Theophraſtus, Plinius, Epiphanius & Scaliger citantur. Locus natalis* Amethyſtorum. *Optima Indica. Earum pretia. Virtutes.*

I. No-

I. Nonus lapis eſt אחלמה. Et hic lapis alibi in Sacra Scriptura non exſtat: ut nec de eo ex verbo Dei aliquid certi dici poſſit.

II. Hæc gemma dicta videtur אחלמה *Achlama* à verbo חלם *chalam*, id eſt *ſomniare*. Hinc colligunt Judæi *Aben Ezra*, *Abarbanelius* & alii hunc lapidem ita dictum eſſe, quod geſtantibus eum ſomnia inducat. Cujus autem generis ſit iſte lapis non docent. Plinius ſane lib. XXXVII. cap. VII. mentionem facit alicujus lapidis, qui talem vim habeat. *Eumeces*, inquit, *in Bactris naſcitur ſilici ſimilis, & capiti ſuppoſita viſa nocturna oraculi modo reddit.* Utrum Judæi eundem intellexerint lapidem incertum eſt.

III. Targum Jeruſalemitanum habet זמרגדין *Smaragdin*, id eſt *Smaragdus*. Sed hic erratum eſſe patet ex iis quæ ad ברקת diximus. Paraphraſtes Cantic. v. XIV. habet טבאג *Tabag*. ſed quid hoc ſignificet nemo dicet. Suſpicor tamen hoc vocabulum eſſe corruptum, & legendum eſſe אכט *Achates*. Aut potius ſic טפאז *Tapaz*, id eſt *Topazius*. Sed Jonathanus & Onkeloſius ipſi, ubi de gemmis in pectorali agitur, pro אחלמה habent עין עגלא *Een Egla*. i. e. *oculus vituli*. Iterum incertum eſt quid per oculum vituli intellexerint, niſi forte gemmam illam, quam Plinius vocat *oculum Beli*, lib. XXXVII. cap. X. *Beli oculus albicans pupillam pingit nigram è medio aureo fulgore lucentem*: *Hac propter ſuam ſpeciem ſacratiſſimo Aſſyriorum Deo dicatur.* Aut fortaſſis eſt *Leucophthalmus*, aut, ut legit Boëtius lib. II. cap. XCIX. & Geſnerus lib. I. de figur. lapidum *Lycophthalmus*, *oculus lupi, rutila alias, oculi ſpeciem candidam nigramque continens*, ut docet Plinius eodem loci. Et cap. XI. *Lycophthalmus*, inquit, *quatuor eſt colorum, ex rutilo ſanguinea: in medio nigrum*

nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia ſimilis. Sed & onychem Indicam aut Arabicam forte intelligunt per ſuum *oculum vituli.* Nam & hæc oculum non male repræſentat, tradente Plinio, eodem libro cap. VI. *Zenothemis Indicam Onychem* plures habere varietates, igneam, nigram, corneam, cingentibus candidis venis oculi modo, intervenientibus quarundam oculis obliquis venis. Tandem & *Achatem* intelligi per *oculum vituli*, dici poſſet: cum reperiantur *achates*, quæ formam oculi exacte repræſentant. Nihilominus quid Chaldæi proprie intellexerint per עין עגלא *oculum vituli*, me adhuc latet. Joſephus habet ἀχάτην; ſed videtur confudiſſe ἀχάτην & ἀμέθυςον, quod forte factum eſt incuria librariorum, qui codices male exararunt. Si hoc factum eſt, tunc per שבו intellexit *Achatem*, & per אחלמה Amethyſtum.

IV. Septuaginta & Epiphanius vertunt Ἀμέθυςον. Sic & vulgatus, Hieronymus, Junius, Lutherus, Belgæ, Galli, Angli, Diodati, aliique multi. Rabboth Schemoth habet הימיסין. Hæc vox corruptiſſima eſt, & legi debet המיתיסין *Hamithiſin* pro ἀμέθυςος. Ita ſane ego hoc vocabulum emendo. *Amethyſti* etiam meminit Johannes Apocal. cap. XXI. ut ſi ad gemmas in pectorali reſpexit, אחלמה eum intellexiſſe credibile ſit. Eſt igitur *Achlama* ſecundum optimos & vetuſtiſſimos auctores *Amethyſtus.*

V. Naturam Amethyſti nunc indagabimus. Eſt autem lapis violacei coloris & videtur à vini colore nomen habere, quod paucis docet Theophraſtus in libello de lapidibus: τὸ δὲ ἀμέθυςον, inquit, οἰνωπὸν τῇ χρόᾳ, *Amethyſtus vinum colore refert.* Alii volunt Amethyſtum *uvas maturas colore referre:* uvas ſcilicet non albas,

ſed violaceas, Belgis Blaauwe Druyven. Sed audiamus Plinium, qui non tantum colorem, ſed & virtutes, & præſtantiam, & locum natalem, id eſt quidquid ad explicationem hujus gemmæ requiritur, ſatis fuſe exponit lib. XXXVII cap. IX. *Principatum amethyſti Indicæ tenent. Sed in Arabia quoque parte, quæ finitima Syriæ Petraa vocatur, & in Armenia minore, & in AEgypto, & in Gallia* (Agricola lib. VI. de foſſil. legit *Galatia*) *reperiuntur: ſordidiſſimæ autem viliſſimæque in Thaſo & Cypro. Cauſam nominis afferunt, quod uſque ad vini colorem accedens, prius quam eum deguſtet, in violam deſinat, fulgorque quidem in illa purpura non ex toto igneus, ſed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes violaceo colore, ſcalpturis faciles. Indicæ abſolutum felicis purpuræ colorem habent: ad hancque tingentiū officinæ dirigunt vota. Fundit autem eum aſpectum leniter blandum, nec in oculos, ut carbunculi, vibrat. Alterum earum genus deſcendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi Sacon vocant, talem gemmam Sacodion. Dilutior ex eodem ſaphiros vocatur. Eadem paranites in contermino Arabiæ, gentis nomine. Quartum genus colorem vini habet. Quintum ad viciniam Cryſtalli deſcendit, albicante purpura dejectu. Hoc & minime probatur quando præcellens debet eſſe in ſuſpectu velut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leviter roſeus nitor. Tales aliqui malunt pæderotas vocari, alii anterotas, multi Veneris gemmam, quod maxime videtur decere & ſpecie & colore extremo gemmæ.* Et paulo poſt: *Multum ab eo diſtat hyacinthos, tamen è vicino deſcendens. Differentia hæc, quod ille emicans in amethyſto fulgor violaceus, dilutus eſt in hyacintho. Primo quoque aſpectu gratus, evaneſcit antequam ſatiet, adeoque non implet oculos, ut pene non attingat, marceſcens celerius nominis ſui flore.* Addam integram

tegram quoque deſcriptionem *Amethyſti*, ex Epiphanio, de XII. lapidibus, cap. IX. Λίθος Ἀμέθυστος, οὗτος κατὰ τὴν αὐτοῦ περιφέρειαν φλογίζων ἐστὶ βαθέως. ἡ δὲ αὐτή ἐστι λευκοτέρα ἐκ τοῦ μέσου, οἰνωπὴν ἀποπέμπουσα εἶδος. ἡ δὲ μορφὴ αὐτοῦ διάφορος. τάχα δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς ὄρεσι γίνεται τῆς Λιβύας. ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐστιν ὑακίνθῳ καθαρῷ παραπλήσιος. ὁ δὲ ἀμφικόχλῳ. γίνεται ἐν ταῖς ὄχθαις τῆς θαλάσσης τῆς αὐτῆς Λυβίας. *Amethyſtus circumferentiam habet profundo ceu colore flammæ ardentem. ipſa vero circumferentia in medio albior eſt, & vini colorem vibrat. Forma ejus eſt varia. forte autem & ipſa in montibus Lybiæ naſcitur. Quædam ex eis puro hyacintho eſt ſimilis, altera vero purpuræ, naſciturque in litore & præruptis locis maris ejusdem Lybiæ.* Varia igitur genera amethyſtorum, ſed omnia violacei coloris quid habent, & ad violaceas hyacinthos accedunt, præſertim illa gemma quæ *Sacodion* dicitur. Hinc Pſellus: Ἀμέθυστος, inquit, ὑακινθώδης μέν ἐστι τὴν χροάν, *Amethyſtus hyacinthini coloris eſt.* atque ita quidem, ut, quo propius accedunt ad purpuram, & quo plus habent de carbunculi igne, eo præſtantiores ſint: ut etiam veterum purpura violacea *amethyſtina* dicta ſit à Plinio, quod alibi probavimus.

VI. Quod autem אחלמה ſive *amethyſtus* vini rubri colorem referat, docet quoque *Rabboth Bemidbar.* Dicit enim אחלמה inſcriptum habuiſſe nomen Nephtali, & colorem vexilli ejus fuiſſe inſtar vini clari, cujus rubor non eſt ſaturatus. נפתלי אחלמה וצבע מפה שלו דומה ליין צלול שאין אדמתו עזה ומצוייר עליו אילה על שם נפתלי אילה שלוחה: *Achlama* (inſcriptum hab: t nomen) *Nephtali, & color vexilli ejus ſimilis erat viro claro, cujus rubor non eſt ſaturatus; & depictam habebat cervam, quia dicitur* (Geneſ. XLIX. XXI.) *Nephtali eſt cerva emiſſa.* Ecce

 quam

quam bene hæc conveniant cum verbis Theophraſti, Plinii, & Epiphanii, qui *amethyſtam* dicunt οἰνωπὸν, & vini colorem referentem. Optime etiam Scaliger in Exercitat. dicit in amethyſto eſſe vinoſum colorem, ſed parciorem.

VII. Ex Plinio jam ſatis conſtat, quinam ſint loci natales amethyſtorum. Sed naſcuntur etiam in Germania, ut in Miſnia & Bohemia, ſed eæ dilutiores & molliores, ideoque viliores quam in India. Optimæ ſunt Indicæ, quæ ſunt ſatis duræ, & abſolutum felicis purpuræ colorem habent: atque hæ, ut ſunt raræ, ſic & caræ ac pretioſæ. Talis proculdubio fuit אחלמה in Pectorali. De Amethyſtorum pretio vide Boëtium lib. II. cap. XXXIII.

VIII. Raras eis attribuunt virtutes auctores. Judæi, ut audivimus, docent eam geſtantibus ſomnia inducere. Dicuntur præterea ebrietatem inhibere, ideoque Græcis ἀμεθύστους vocari; malas cogitationes prohibere, fœlix ingenium, vigilantiam, ac induſtriam efficere, immo geſtantem Principum gratiam ſibi facile conciliare. Sed audiamus Plinium, loco modo laudato. *Magorum vanitas*, inquit, *reſiſtere ebrietati eas promittit, & inde appellatas. Praterea ſi luna nomen ac ſolis ſcribatur in iis: atque ita ſuſpendantur è collo capillis cynocephali vel plumis hirundinis, reſiſtere veneficiis. Iam vero quo modo adeſſe reges adituris. Grandinem quoque avertere, ac ſimilia, & locuſtas, precatione addita, quam demonſtrant. Nam è Smaragdis quoque ſimilia promiſere, ſi aquila ſcalperentur, aut ſcarabai: qua quidem ſcripſiſſe eos non ſine contemptu & irriſu generis humani arbitror.* Pſellus: de Αμεθύστῳ. ἰᾶται δὲ καὶ κεφαλαλγίας, καὶ τοὺς πίνοντας οἶνον φυλάττει νήφοντας, ὅθεν αὐτῷ καὶ τ' ὄνομα. *Sedat dolores capitis & vinipotores conſervat ſobrios, unde & illi nomen.*

CAP.

Cap. XVII.

תרשיש Tarſchiſch *decimus lapis. Ubi exſtet? Variæ verſiones.* Turquois. *Apud veteres nomen* Turquois *ignotum.* Turquois *an dicatur* Tarſchiſch *à ſimilitudine ſoni?* ταρσεὶς Tarſis *multi retinent. Inter quos eſt & Coccejus.* כרום יבא Kerum jama, & כרום ימא רבא Kerum jama Rabba. קרומטסין *an corrupte pro* קרום יסין. *Qualis gemma ſit?* Spuma maris. Fuligo maris. *utrum* Turquois? *an* Beryllus? θαλασσοβαφής. Aqua marina. פירלה Pirle *pro* Beryllus Thalaſſius פרוזג Perozag *corrupte pro* פרז Prazus, *id eſt* Praſus. *Varii auctores.* כרום ימא *utrum* Opalus? verſicolor is. כרום Kerum *eſt Avis colorem mutans. Et mare colores mutat. Pulcherrima gemma eſt* Opalus, *ſed ſcalptura non eſt apta.* תרשיש *non eſſe hyacinthum* cœruleum *ut vult Iacbias: nec* Cyaneum *ſecundum Bochartum. Ejus hallucinatio. Coccejus* Sardonychem *docet, ſed male. Locus Cantic.* v. xiv. *examinatur. Apocal.* iv. & *Daniel* x. vi. *allegantur.* תרשיש *eſſe* Chryſolithum. *Varii auctores. Ejus meminit Iohannes Apocal.* xxi. xx. *Quanam gemma ſit* Chryſolithus. *Dicitur* ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ *ab* auro. *Hodiernis gemmariis dicitur* Topazius. *Varias gemmas* Chryſolithos *dici. Sed veræ quibus nullum vitium, & quæ aureo colore maxime tranſlucent. Talem fuiſſe* תרשיש *probatur ex Daniele* x. v. vi. *Hujus loci expoſitio apud Coccejum. Ejus lapſus. Apocal.* iv. iii. *allegatur.* וגויתו כתרשיש *quomodo intelligendum? A cingulo aureo corpus* aureum *dici* כתם & אופז. *Iterum allegatur Cantic.* v. xiv. *Inde probatur* תרשיש *eſſe* Chryſolythum. *Idem probatur ex nomine* תרשיש. *Utrum ſic dicta* תרשיש *ab urbe* תרשיש Tarſis *in Hiſpania? Error Bocharti id ſtatuentis.* Tarſis *Hiſpanica tempore Moſis nondum exſtitit.* Tarſis *tamen ſæpiſſime Provinciam aut civitatem ſignificat. Huic gemmæ unde nomen. Multa loca S. Scripturæ allegantur.* Tarſis *Indica antiquiſſima. In India naſci optimas* chryſolythos. *Talem fuiſſe noſtram* תרשיש *credibile eſt.* Chryſolithorum *moles. Earum locus natalis. Sunt rara & pretioſa. Earum virtutes.*

I. Decimus lapis eſt *Tharſchiſch*. Illius etiam fit mentio Ezech. I. XVI. & X. IX. & XXVIII. XIII. Cantic. V. XIV. & Dan. X. VI.

II. Lutherus & Belgæ habent *Turkois*. Sed male: cum hic lapis apud veteres non fuerit notus nomine *Turkois*, immo cum hactenus dubium ſit, utrum veteribus ullo modo cognitus fuerit, ut ſupra oſtendimus ad lapidem octavum. Sunt etiam qui exiſtimant hunc lapidem ſic dici ob ſimilitudinem ſoni, quaſi diceretur *Turkois*, quaſi *Turſis*, aut *Tarſis* à תרשיש *Tarſchiſch*. Theodotio & Symmachus vocabulum *Tarſis* retinent, teſte Hieronymo in Danielem, cap. X. VI. Sic & ſeptuaginta Ezech. I. XVI. & Cantic. V. XIV. & Dan. X. VI. habent *ϑαρσεῖς*. Hos ſequutus eſt doctiſſimus Coccejus: nam ubique fere *Tarſis* retinet. Sic & Hieronymus & alii. Septuaginta bis exponunt *ἄνθρακα carbunculum*, ut Ezech. X. IX & XXVIII. XIII.

III. Onkeloſius & Targum Jeruſ. habent כרום ימא *Kerum jama* (peſſime legit Geſnerus *Karus jama*) Jonathanus כרום ימא רבא *Kerum jama Rabba*. Cum his videtur convenire Rabboth Schemoth, quæ habet קרומססק *Kerumtaſſin*. Sed hæc vox corrupta eſt, & legi debet, mea opinione, כרים ימין aut קרום ימין *Kerum jamin*, quod idem erit ac כרום ימא *Kerum jama*. Sed qualem gemmam ſignificet כרום ימא incertum eſt. Saadias ad Danielem cap. X. VI. doc t Judæos intelligere per *Kerum jama* lapidem album, inſtar ſpumæ maris. הוא inquit, דמות גלי הים בעת תרוממנה גליו יראה בראש הגלים כמראות אבן תרשיש לבנה וזה שאנו מתרגמין תרשיש כרום ימא. *Hic ſimilis eſt fluctibus maris; nam quo tempore fluctus ejus valde elati ſunt, conſpicitur in altiore parte fluctuum*

fluctuum aliquid inſtar lapidis Tarſchiſch albi. Et hinc eſt quod interpretemur Tarſchiſch Kerum jama. Secundum hanc interpretationem *Kerum jama* erit *ſpuma maris*, & *Tarſchiſch* erit lapis albus. Quibus autem rationibus id probetur, non video. Si ad verbum explicare velimus כרום ימא, tunc erit *fuligo maris.* Eſt enim כרום *fuligo* aut *livor*. Atque ſic *Kerum jama* erit lapis, qui colorem maris id eſt ejus viriditatem refert, quod de *Turquois* aliquo modo dici poteſt. Nihilominus hoc Beryllo magis conveniret. Is enim *viriditatem puri maris imitatur*, ut loquitur Plinius lib. XXXVII. cap. v. ideo & θαλασσοειδὴς *colorem maris habens*, dicitur ab Epiphanio; Ab Italis *aqua marina.* Sane Judæos credidiſſe *Tarſchiſch* eſſe beryllum ex aliis auctoribus etiam conſtat. Abarbanelius exponit פירלה *Pirle*, ſed corrupte, ut ſolet, pro *beryllus*. Ab his decepti ſunt proculdubio Junius, Diodati aliique qui eum *beryllum*, & *beryllum Thalaſſium* exponunt. Junius videtur hunc lapidem *thalaſſium* exponere, quia תרשיש ipſum mare nonnunquam ſignificat. Ipſe Jonathan cum alibi, ut jam modo annotavimus, habuerit כרום ימא, tamen Cantic. cap. v. XIV. habet פרזג *Perezag*. Sed hanc vocem ex Græco corruptam eſſe exiſtimo, & emendo hoc modo פרוזן *Perozas*, aut potius פרזין *Prazos*, id eſt *Praſus*, qui *beryllo* non multum eſt diſſimilis. Eſt enim *Prazius*, ſive *praſius*, ut etiam legitur, lapis viridis, docente Plinio, lib. XXXVII. cap. VIII.

IV. Fortaſſis per כרום ימא Targum, Jonathanus, Onkeloſius & Rabboth intelligunt *Opalum*. videtur enim כרום ſignificare, non tantum fuliginem, aut virorem maris, ſed quemlibet colorem varium & mutabilem, qualis conſpicitur in quibuſdam avibus; ut in pavonibus,

vonibus, & in collo columbæ, & ejuſmodi aliis, quæ diverſo colore lucent, pro varia radiorum ſolarium oppoſitione, unde & *verſicolores* dicuntur, quod colores quaſi ſingulis momentis vertant. De ejuſmodi ave leges Maſſechet Berachoth cap. I. עוף אחד יש בכרכי הים כרום שמו וכיון שחמה זורחת מתהפך לכמה גוונין *Eſt quædam avis in civitatibus maritimis, quæ vocatur Kerum, quod, quando ſol lucet, colores ſæpius mutet.* Hanc autem avem cum nulla gemma melius poſſum comparare, quam cum *Opalo*, quia omnes fere colores ejus repræſentat, & ſingulis momentis mutat, inſtar pavonis, aut columbæ colli, pro varia diſpoſitione & radiorum reflexione. Nec adeo mirum eſſet hanc gemmam dici *Kerum jama*, *fuligo maris*, cum & ipſum mare nonnunquam, ubi ſolis radiis feritur, ejuſmodi colores varios & mutabiles repræſentet, quod navigantibus ſatis notum eſt. Sane cum Opalus ſit pretioſiſſima gemma, ut Smaragdis tantum cedat, cui ineſt carbunculi tenuior ignis, amethyſti fulgens purpura, Smaragdi virens mare, & cuncta pariter incredibili miſtura lucentia, ut ait Plinius lib. XXXVIII. cap. VI. non mirum eſſet ſi aliquis crederet opalum etiam inter XII. gemmas pectoralis locum ſuum obtinuiſſe, eundemque fuiſſe כרום ימא ſive תרשיש noſtrum. At cum Opalus ſit ſatis mollis, nec ſculpturæ aptus, ut qui gratiam colorum ſcalptura amitteret, Tarſchiſch Opalum fuiſſe, non exiſtimo.

V. Jachias in Danielem cap. X. VI. hyacinthum cœruleam credidit. Sic enim commentatur תרשיש היא אבן יקרה כעין תכלת והוא רמז לשמים אשר הם מנשמיות רק ויקר ומראה תכלת׃ *Tarſchiſch eſt lapis pretioſus colore hyacinthino, quo ſignificantur cæli, qui conſtat corpore tenui & pretioſo, colore hyacinthino.* Eadem animadvertit

Aben

Aben Ezra ad Cantic. cap. v. xiv. ad vocem תרשיש *Sunt*, inquit, *qui dicant*, *cum eſſe* כעין השמים *colore cœli.* In eadem ſententia alicubi fuit Bochartus, veluti Hiſtor. Animal. lib. vi. cap. xvi. ubi *Tarſchiſch* exponit *Cyaneum.* Sed doctiſſimus vir illam ſententiam ipſe alibi impugnat, ut mox patebit. Sane תרשיש *hyacinthum* verti à quibusdam, à nobis jam eſt annotatum, lib. i. cap xiii. At quamvis mihi multo probabilius ſit, *Tarſchiſch* ſignificare lapidem cæruleum quam viridem, nulla tamen hactenus auctoritas me movit, ut crederem eum fuiſſe hyacinthum aut cyanum.

VI. Doctiſſimus Coccejus, etſi videatur dubius hærere, qualis lapis fuerit *Tarſis*; cum fere ubique vocabulum *Tarſis* retineat, nihilominus tamen תרשיש exponit *Sardonychem.* Et Ezech. cap. xxviii. *Sardonychem* à שהם (quem nos verum *Sardonychem* putamus) diſtinguit. Rationem ſententiæ dat ex Cantic. cap. v. xiv. ubi *Tarſis* putat ſignificare *ungues*; & quod Angelus dicatur inſtar *Tarſis.* Ungues autem dicit ſimiles eſſe *Sardonycho*, & corpus viri debere carneum colorem habere. Hoc lapide putat etiam pulchre deſignari naturam humanam Chriſti. Sed vellem alia argumenta attuliſſet doctiſſimus vir, quibus opinionem ſuam probaſſet. Sed cum hoc non fecerit, ab ejus opinione nos non veremur recedere. Nam primo non conſtat Cant. cap. v. per *Tarſchiſch* intelligi ungues; ſiquidem per vocem illam poſſit intelligi aliquod ornamentum manus aut digitorum: atque ſic forte quædam virtutes & perfectiones Chriſti per ejuſmodi ornamentum repræſentantur. Deinde non eſt certum per lapides, præſertim per *Tarſchiſch* ibi ſignificari naturam humanam Chriſti. An non poſſet dici æquo jure, repræſentari

iterum ejus virtutes, aut gloriam & majeſtatem, aut etiam naturam divinam: cum & ipſe doctiſſimus Coccejus fateatur, tres gemmas, de quibus ſit mentio Apocal. IV. ſignificare tres perſonas. Sunt etiam qui Tarſchiſch שהם exponunt, docente Saadia Dan. x. VI. atque ſic *Tarſchiſch* revera erit *Sardonyches*. Sed & hoc male cum *Tarſchiſch* & *Schoham* ſemper diſtinguantur in S. Scriptura.

VII. Mea autem opinione תרשיש ſignificat *Chryſolythum*. Sane χρυσόλιθον habent Septuaginta interpretes, & Joſephus, Epiphanius, Hieronymus, vulgatus, Galli, Angli, alii. *Chryſolithum* etiam memorat Johannes Apoc. cap. XXI. XX. Noſtrum autem *Tarſchiſch* eum intellexiſſe non dubito, ſi ad XII. gemmas in pectorali reſpexit.

VIII. Videndum primo qualis gemma fuerit *Chryſolithus* apud veteres, deinde utrum illa quæ de Chryſolitho dicuntur, noſtro *Tarſchiſch* non conveniant? *Chryſolithus* igitur eſt *gemma*, ut ait Plinius lib. XXXVII. IX. *aureo colore tranſlucens. Æthiopia*, inquit, *mittit & chryſolithos aureo colore translucentes.* Iterum; *Optimæ chryſolithi ſunt, quæ in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt.* Et cap. XI. *Colos appellavit Chryſolithum aureus.* Epiphanius libello toties allegato. λίθος χρυσόλιθος τοῦτον τινες χρυσόφυλλον κεκλήκασι. χρυσίζων μὲν ἐστιν. *Chryſolithus. Hinc nonnulli chryſophyllum vocarunt; eſt enim aureus.* Ita ſane chryſolithus dictus eſt ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ *ab auro*, quaſi diceres: *aureus lapis*, propter colorem quem habet aureum. Hanc gemmam hodierni gemmarii quidem non *chryſolithum*, ut veteres, ſed *Topazium*, vocant. At male cum veterum *Topazius*,

non

non *aureus*, ſed *viridis* fuerit, ut ad gemmam פטרה oſtendimus.

IX. Credibile quidem eſt nomen illud *chryſolithi* eſſe generale & pluribus gemmis attribui ab auctoribus: ut omnis lapis, cui aliquis color aureus ineſt, chryſolithus dictus fuerit. Nam & illæ quæ in *electri* colorem declinant chryſelectri dicuntur, & tales ſunt fortaſſis hyacinthi moderni. Si candida vena interveniat *Leucochryſos* vocant. Nihilominus tamen illæ quæ aureo colore maxime tranſlucent, & quibus nullum vitium nec alius color immixtus eſt, quales ſunt Indicæ & Bactrianæ, veræ ſunt chryſolithi, atque ſic dictæ quaſi *κατ' ἐξοχήν*.

X. Talem ſane lapidem fuiſſe noſtrum תרשיש colligi poteſt ex capite x. Danielis, commate v. & vi. *Et ſublatis oculis meis vidi, quod ecce vir unus erat indutus* בדים (veſtibus lineis) *& lumbi ejus cincti erant inſigni auro Vphaz.* וגויתו כתרשיש *Et corpus ejus erat ut Tarſis. Et vultus ejus ſimilis fulguri, & oculi ejus ſimiles facibus ardentibus, & brachia & pedes ejus ſimiles ære terſo.*

XI. Verum quidem eſt, doctiſſimum Coccejum hoc loco uti tanquam præcipuo argumento, ut probaret *Tarſis* ſignificare *Sardonychem*. Vult enim *Tarſis* habere colorem *carneum*, qualem habere ſolent corpora humana, eo quod Daniel dicat: *Et corpus ejus eſt ſimile Tarſis.* Color autem corporis aut carneus repræſentatur per Sardonychem. Sed hæc expoſitio minime placet. Non puto hic deſcribi corpus aliquod nudum, cujus color carneus ſeſe oculis exhibeat, ſed corpus aliquod veſtitum. Exſertis verbis docet Daniel corpus illud, aut virum illum veſtitum eſſe lineis veſtibus: ut corpus ejus non potuerit conſpici. Igitur de carneo co-

lore ibi non loquitur Daniel. Sed ſi vel maxime reſpexiſſet ad colorem corporis nudi, non ſequitur tamen eum intellexiſſe colorem carneum, cum & *vultus* ejus, & *brachia* & *pedes*, quæ partes omnia nudæ erant, more veterum, omnino aliter repræſentet, quam carneo colore. *Vultus* enim erat ſimilis *fulguri*. *Oculi* ſimiles *facibus ardentibus*, & *brachia* & *pedes* ſimiles *æri terſo*. Sane ſi vultus per fulgura, oculi per faces ardentes, & brachia pedeſque per æs terſum repræſentari poſſunt; corpus etiam poteſt eodem modo repræſentari per aurum. Nec ſilentio prætereundum eſt, quod Apocal. IV. III. dicatur in *throno ſediſſe virum ſimilem jaſpidi*. Si jaſpis, quæ eſt gemma viridis, corpus humanum repræſentare poteſt; quare non etiam chryſolithus, quæ aurea eſt gemma?

XIII. Quando igitur Daniel dicit וגויתו כתרשיש *& corpus ejus erat ut Tarſis*. Nihil aliud intelligit, quam corpus ejus fuiſſe inſtar optimi & fulgidiſſimi auri: quod eo facilius credo, cum jam dixerit: *& lumbi cincti erant inſigni auro uphaz*. Daniel itaque per גויה *corpus* videtur intelligere, non quidem totum corpus (nam corpus veſtitum erat veſtibus lineis) ſed illam partem corporis, quæ cingulo aureo cincta erat, cum reliquis partibus corporis circa cingulum, quæ propter ſplendorem aurei cinguli totæ aureæ appareant. Solent enim colores ornamentorum valde ſplendentium & radiantium attribui ipſis corporibus, quæ iſtiusmodi ornamentis ſunt decorata, propter reflexionem. Sic Apocal. IV. vir in throno ſedens videtur dici ſimilis jaſpidi & Sardio, ideo quod iris eum undique cingat, & viridem colorem inſtar Smaragdi à ſe diffundat. Sic & aurum viride dicitur à Martiali, Smaragdos, quibus ornatum

erat,

erat, ut ſuo loco docuimus. Non mirum igitur hujus viri corpus ſimile dici *chryſolitho*, ſive *auro*; cum auro cinctum fuerit. Et ſane cingulum illud erat ex כתם & quidem אופז *aphaz*, id eſt ex *optimo auro*, quod maxime rutilat & ſplendet, ut lib. I. cap. x. oſtendimus, optimo jure igitur *chryſolitho* ſimile dicitur.

XIII. Idem manifeſto probatur Cantic. v. XIV. ידיו גלילי זהב ממלאים בתרשיש *Manus ejus ſunt globuli aurei, ornati* (ſive repleti) *Tarſchiſch*. Iterum *aurum* & *Tarſis* junguntur. Hic proculdubio per *Tarſchiſch* intelligitur *chryſolithus*, quæ tota eſt aurea, & manum inſtar ſplendidiſſimi auri rutilare facit. Nam hic non tantum dicuntur manus globuli aurei; ſed & ratio ſtatim additur, ob quam ita dicantur. Nempe propter annulos aureos; ſed præcipue propter eximias chryſolithos, quibus & annuli, ideoque manus ornatæ ſunt. Nihil exſtat quod optimum aurum melius repræſentet, quam præſtantiſſima chryſolithus; ut etiam in illius conſpectu aurum albicare, quadam argenti facie, cogatur, quemadmodum ſupra ex Plinio andivimus. Igitur Chriſti virtus & ſplendor in S. Scriptura per optimas chryſolithos, ideoque per aurum ſplendidiſſimum repræſentatur. Et ſane quamvis Chriſtus nulla rerum externarum commendatione opus habeat, nihilominus tamen certiſſimum eſt, & ipſius naturam divinam & humanam, & illius virtutes & gloriam & majeſtatem & officia, cum Sacerdotalia, tum prophetica & Regia exprimi per rerum colores, & ſplendorem, ſive in veſtimentis, ſive in metallis, ære, auro & gemmis. Quare autem hic color aureus Chriſto attribuatur, & quid ſignificet hic tradi, non eſt hujus loci. Ut ut verum

ſit, תרשיש auro ſimilis dicitur, ut neceſſario concludendum ſit *Tarſchiſch* eſſe *chryſolithum*.

XIV. Idem aliquo modo probari poteſt ex ipſo nomine תרשיש *Tarſchiſch*. Nomen illud ſortita eſt hæc gemma, aut à loco natali, aut ſaltem à loco, unde ad alios populos delata eſt. Doctiſſimus Bochartus in ſuo Phaleg lib. III. cap. VII. putat lapidem תרשיש ita dictum eſſe ab urbe תרשיש *Tarſis* in Hiſpania, à Phœnicibus, poſt fugam & expulſionem à Joſue paſſam, ædificata. Hoc probare conatur, quod Plinius loco modo à nobis laudato, dicat: *Bocchus auctor eſt, & in Hiſpania repertas* (chryſolythos) *quo in loco chryſtallum dicit ad libramentum aquæ puteis effoſſis inde erutam.* Hinc clariſſimus vir colligi vult תרשיש, multis in locis S. Scripturæ fuiſſe in Hiſpania, ideoque per gemmam *Tarſis*, intelligendam eſſe chryſolitum Hiſpanicam. Sed, pace doctiſſimi viri dictum ſit, vehementiſſime à vero aberrat. Noſtra *chryſolithus*, ſive *Tarſis* minime poteſt intelligi de illa Hiſpanica, de qua loquitur Plinius, cum ſtatim poſt exitum ex Ægypto, tempore Moſis, quo tempore, Pectorale factum eſt, *Tarſis* illa Hiſpanica nondum extiterit in rerum natura. Condida enim eſt poſt obitum Joſuæ, & expulſionem Chananæorum ſive Phœnicum, qui patria relicta alias ſedes quærebant in Africa, in Hiſpania & alibi, ibidemque *Tarſis* urbem condiderunt, multis annis poſt Pectorale gemmis ſuis decoratum.

XV. Nihilominus *Chryſolithum* à Moſe *Tarſis* vocari, à certo aliquo loco, ſive Provincia ſit, ſive civitas תרשיש *Tarſis* dicta, minime dubito. Conſtat I Reg. X. XXII. & II Chron. IX. XXI. & I Reg. XXII. XLIX. & II Chron. XX. XXVI. XXXVII. & ex aliis locis, fuiſſe aliam

civita-

civitatem *Tarſis* in Oceano Indico ad quam tendebant naves profectæ ex Eziongebere, in mari rubro, Ophiræ, id eſt Tabrobanæ, ut videtur, proxima, quemadmodum ipſe Bochartus eodem loci doctiſſime obſervavit. Hæc *Tarſis* proculdubio Hiſpanica multo antiquior fuit, & ante Moſen jam nota erat, nomenque ſuum iſti Hiſpanicæ *Tarſis* dedit, per Phœnicum mercatores qui Indicam iſtam jam noverant, & inde inter res pretioſas etiam chryſolithos attulerunt. Nam in India optimas etiam chryſolithos, Hiſpanicis multo pretioſiores naſci, & inde ad alios populos mitti, ex eodem Plinio, eodem loci conſtat. *Æthiopia mittit & chryſolithos, aureo colore tranſlucentes.* Et mox: *Præferuntur iis Indicæ, & ſi variæ non ſint Bactrianæ.* Indicas itaque chryſolithos intellexit Moſes, non Hiſpanicas & à *Tarſchiſch* Indica ſic dictæ erant *Chryſolithi*, non ab Hiſpanica. Et cum omnia in ſacris debuerint eſſe מן המובחר *ex optimo*, quis dicet Moſen Hiſpanicam chryſolithum (etiamſi tunc nota fuiſſet) prætuliſſe Indicæ quæ præſtantiſſima fuit.

XVI. Patet igitur noſtrum תרשיש non aliam fuiſſe gemmam, quam *chryſolithum*, & quidem Indicam, aut Bactrianam, ita dictam, quod in aliqua Provincia, aut urbe *Tarſis* dicta naſceretur, aut ab alia aliqua regione eo deportaretur, & inde ad alios populos, prout & carbunculus, ut ſupra docuimus *Carchedonius* dicitur ab urbe *Carthagine*, eo quod à Carthaginis mercatoribus coëmeretur, & inde ad alios populos deportaretur. Sane ex *Tarſchiſch*, non tantum aurum, ſed & multas alias res pretioſas veniſſe, ex S. Scriptura manifeſte conſtat. Videantur loca quæ modo à nobis allegata ſunt.

XVII. Permagnæ chryſolithi repertæ ſunt, etiam

quæ

quæ XII. pondo penderent, ut ait Boëtius lib. II. cap. LXV. Tradit idem auctor ſe vidiſſe chryſolithum duarum ulnarum longitudine, & fere ſemi ulnæ latitudine, quæ Rudolpho ſecundo Cæſari data fuerit. Reperiuntur quoque non tantum in India & Æthiopia, apud Bactrianos, in Arabia & in Hiſpania, de quibus Plinius, ſed &, ut docet Epiphanius, ἐν τῷ φρέατι διπέτρῳ, παρὰ τὸ Ἀχαιμενίτιδος τεῖχος τῆς Βαβυλῶνος. *in puteo duplicis petræ, ad mœnia Achmanitidos Babyloniæ*, & in Germania, præcipue in Miſnia & Bohemia. Hæ autem ut & Arabicæ, & Hiſpanicæ ſunt viliores & molliores, ideo non valde æſtimatæ. Pretioſæ autem ſunt Indicæ & Bactrianæ, quæ ſunt duriſſimæ, abſque vitiis, & aureo colore gratiſſime lucentes. Rariſſimas ſane & pretioſiſſimas reperiri chryſolithos, patet ex eo quod jam obſervavimus ad פטדה, ex Tavernerio, ubi audivimus magnum Mogolem habere Topazium pendentem CLVIII. ceratia, emptum ducentis ſeptuaginta duo fere millibus florenorum. Verum quidem eſt Tavernerium gemmam iſtam vocare *Topazium*, ſed jam animadvertimus intelligendam eſſe *chryſolithum*, cum auctor iſte, more neotericorum Gemmariorum *Topazium* dicat flavum, id eſt aurei coloris.

XVIII. Raras etiam huic gemmæ virtutes attribuunt auctores. Auri & ſolis lapis creditur, & propterea vitalis facultatis fomentum. Timores etiam nocturnos & melancholiam minuere atque depellere, intellectum confortare, moleſtiſque inſomniis adverſari, dæmones terrere, & fugare; puſillanimitatem & ſtultitiam auferre; ſapientiam animique conſtantiam promovere; ac à faſcinationibus ferentem tueri, brachio ſiniſtro alligatus aut è collo ſuſpenſus; traditur. Sed de his plura vide

vide apud Cardanum, Ruæum, Boëtium & alios, qui imperitam plebeculam næniis paſcere amant. Pſellus περὶ λίθων δυνάμεων. χρυσόλιθος ἀντίθετον σχῆμα πιεῖ πάθεσιν ὀφθαλμῶν, *Chryſolithus oculorum doloribus adverſatur.*

Cap. XVIII.

שהם Schoham *eſt undecimus lapis. Vbi exſtet? Variæ expoſitiones.* קריסטאל Kriſtal. פראלוקין pralukin *&* פארולין Parulin *pro* בארולין Berulin, Beryllus, βήρυλλος. בורלא Burla, *&* ברילות חלא Beriloth chala *&* بلور Belur *iterum* βηρύλλιον *ſignificat* מריבג Meribag. *corrupte pro* ברולן Berilas, *id eſt* Beryllus. ברולחא בדלה *&* בדולחא Berolcha. *Syrus* ܒܪܘܠܚܐ *an* ברולח Berolach *legendum? Varii auctores.* שהם *non eſſe* Beryllum. *Nec* σμάραγδον *ut bis habet Philo Iudæus. Septuag. habent* βηρύλλιον. *Eorum hallucinatio. Quid cenſendum de interpretibus Ptolomai qui* σὰμ *retinent. Nonnunquam ponunt* πράσινος, *&* σμάραγδος, *&* σάπφειρος *&* ὄνυξ *&* σάρδιος. *Varia loca Scripturæ allegantur.* שהם *eſſe* Sardonychem. *Varii auctores. Ordo gemmarum inverſus apud plures auctores. Quoſdam auctores per* ὄνυχα Sardonychem *intellexiſſe; immo & per* Sardium. Nicolus Onyckel. שהם ניקלא *eſſe* Sardonychem *probatur Geneſ.* II. XII. Piſchon *brachium* Euphratis. *Euphratem ferre* Sardonyches. *Varii auctores. Probatur quoque ex Paraphraſi Eſteræ* I. v. סנדלכין Sandalechin *quaſi* שרדנגין Sardanegin Sardonyches. *Rabboth allegatur.* סנדלפונין Sandalphunin *corrupte pro* סנדלכין, *aut potius pro* סרדנגין Sardanegin *id eſt* Sardonyches. *Bochartus allegatur. Terra* Chavila. *Eſt altera terra* Chavila *verſus mare rubrum. Ejus Metropolis* די סהים Du Sohaim. *An ita dicta à* שהם Schoham Sardonyche? *Mons Indiæ* Sardonyx *dictus.* שהם *an à* שחום Schachum nigreſcere? *Arabice* سخمة Sachma, nigror. *Arabicæ* Sardonyches *nigræ.* Sardonyx *vera dicitur à* Sarda *&* Onyche. *Variæ* Sardonyches. *Secundum Rabboth noſtram* שהם *eſſe nigram* Sardonychem. *Vexillum Joſephi.* ראם Reem *capra*, ein Rehe / Ram, Lam. *Vera* Sardonyx *Indica. Apocal.* xx. *mentio fit* Sardonychis. Sardonyches

donyches *olim in magno fuerunt pretio. In diademate Regum. Polycratis incredibilis fortuna. Plinius explicatur. Varii auctores allegantur.* Sardius, Sardonyx, *&* Onyx *ſigillis aptiſſima. Earum virtutes. Ab omnibus fere Judæis ſuperſtitioſe geſtatur.*

I. VNdecimus lapis eſt שהם *Schoham.* Exſtat quoque Geneſ. II. XII. Exodi XXV. VII. & XXVIII X. ubi de humeralibus Ephodi. Et Exodi XXXV. XXVII. & XXXIX. VI: Jobi XXVIII. XVI. I Chron. XXIX. II. & tandem Ezech. XXVIII. XIII.

II. Fuerunt qui שהם *Cryſtallum* expoſuerunt, præcipue Judæi qui habent קריסטאל *Cryſtal,* ut notat Abarbanelius. Rabboth Schemoth habet פראלוקין *Pralukin*; corrupte, ut puto, ex Græco, ut legendum ſit, mea opinione, פארולין *Parulin*, aut potius, בארולין *Berulin*, pro βήρυλλος. Onkeloſius habet בורלא *burla*, id eſt *beryllus.* Jonathanus ברוליוות חלא *Berilioth chala.* Sed per ſuum Berilioth etiam *Beryllum* intelligit, addito tantum τῷ *chala*, quod Rabinis *arenam*, aut etiam acetum ſignificat. Arabs habet بلور *Belur*, quod etiam credo ſignificare *beryllum.* Sic & Septuaginta habent βηρύλλιον. Paraphraſtes Cantic. V. XIV. habet מריבג *Meribag.* Sed qualem gemmam vox iſta ſignificet, adhuc ignoratur. Fortaſſis ſcribendum eſt ברולן *Berilas*; & tunc quoque eſſet *Beryllus.* Nemini enim mirum videri debet, ſi dicamus imperitum librarium male exſcripſiſſe, & poſuiſſe מריבג pro ברולן, quamvis & hoc corruptum eſſet ex Græco. Targum Jeruſalemitanum habet בדולחא *Bedolcha*, quod Chaldæo idem eſt ac Hebræum בדלח *Bedolah* Geneſ. II. verſ. XII. At *Schoham* non poteſt eſſe *Bedolah*, cum maniſeſtiſſime diſtinguantur à Moſe ibidem loci. בדולחא quibuſdam eſt *Margarita*

rita, aliis *Bdellium*, aliis etiam *Chryſtallum*. Fortaſſis in Targum etiam legi debet ברולחא *Berolcha*, mutato *Res* in *daleth*. Sane pluribus in locis Syrus pro ברולחא habet ܒܪܘܠܟܐ *Berolcha*. Legi etiam poſſet ברולח *Berolach*. Si autem legamus *Berolcha* aut *Berolach*, iterum nihil aliud erit quam *Beryllus*. Beryllus autem inter genera cryſtallorum ponitur: ut non mirum, ſi à quibuſbam Judæis קריסטאל *Cryſtal* vocetur. Igitur ſecundum vetuſtiſſimos & pleroſque Judæos שהם erit *Beryllus*. Sic & Broughtonius eum vertit *Beryl*.

III. Non omnes tamen ſunt in iſta ſententia. Philo Judæus lib. III. de vita Moſis bis mentionem facit de lapide *Schoham* in humeralibus, ſed in utroque loco habet σμαράγδους. Septuaginta hic quidem habent βηρύλλιον, ut modò monuimus; ſed tam dubii hærent in vertendo hoc lapide, ut clariſſime conſtet, eos veram illius cognitionem non habuiſſe. Ideo vel inde liquet, falſiſſimum eſſe quod verpuli de ſuis interpretibus apud Ptolomæum gloriantur, qui, etſi ſinguli ſua cellula incluſi, & ab omni mutuo conſilio remoti fuerint, tamen eo uſque conſpiraverint, & in ſuis verſionibus conſenſerint, ut alter ab altero ne quidem in minimo apice diſſentiret. Aut, ſi non vana crepant iſti auctores, oportet hanc verſionem, ut ut vetuſtiſſimam & ante tempora Chriſti receptam, Ptolomaica illa poſteriorem aut peſſime depravatam eſſe. Aliquando vocem שהם retinent, ut 1 Chron. XXIX. II. ubi σοὰμ ponunt. Nonnunquam inter virides gemmas recenſent, ut Geneſ. II. XII. ubi habent πράσινος. Et Exodi XXVIII. X. σμάραγδος Et cap. XXXV. textui infarciunt σμάραγδον, per quem etiam videntur intelligere שהם, de quo paulo ante Moſes loquutus fuerat. Sic & verſu XXVII. ejuſdem

 capitis.

capitis. Et cap. xxxix. vi. Semel etiam σάπφειρον exponunt, ut Ezech. xxviii. xiii. Ponunt etiam ὄνυξ, ut Jobi xxviii. xvi. Tandem & σάρδιος, ut Exodi xxvii. vii. & xxxv. ix. Quis in tanta caligine non cæcutiet? Mea ſane opinione שהם non eſt *cryſtallus*, nec *beryllus*, nec *Praſinus*, nec *Smaragdus*, nec *Saphirus*, nec *Onyx*, nec *Sardius*, niſi forte *Onyx* & *Sardius* ſumantur pro *Sardonyche*, quod nonnunquam ab auctoribus fieri ſolet.

IV. Pedibus igitur eo in ſententiam eorum qui שהם *Sardonychem* vertunt: ut Joſephus, Hieronymus, Vulgatus. Nonnunquam ipſi etiam Septuaginta interpretes, ut jam modo audivimus, Sardonychem videntur intelligere. Sic & Aquila, teſte Hieronymo ad Fabiolam. *Ioſephus*, inquit, *Sardonychas vocat, cum Hebræo Aquilaque conſentiens*. Hos ſequuti ſunt Lutherus, &, ut puto, Galli, Diodati, Junius. Verum quidem eſt, Septuaginta interpretes hic habere ὀνύχιον, non σαρδονύχα, & quidem ultimo loco, cum deberet eſſe penultimus. Sed ordinem ſuſpicor inverſum eſſe, quod etiam factum puto à Joſepho, Vulgato & Hieronymo. Forte male ordinem obſervarunt librarii in exſcribendo. Sane credibile non eſt Septuaginta שהם vocaſſe βηρύλλιον, & ישפה ὀνύχιον. Multo credibilius eſt eos ישפה *Iaſpidem* vocaſſe *beryllum*, cum uterque ſit ex genere viridium gemmarum. Si autem שהם ὄνυχα vocabant, mea opinione per ὄνυχα intellexerunt *Sardonychem*. Idem forte intellexerunt Galli & Diodati, per ſuum *Onyx*: alias decepti ſunt. Quidam etiam σάρδιον tantum habent, ut Septuaginta Exodi xxvii. vii. & xxxv. ix. Sic & Junius. Vix induci poſſum, ut credam auctores iſtos, præſertim Joſephum, Septuaginta, Vulgatum & Hieronymum

per

per ſuum *Onychem* & *Sardium* aliud quid intellexiſſe, quam *Sardonychem*: cum & ipſimet lapidem illum alibi Sardonychem vocent. Quod de Joſepho eſt manifeſtiſſimum: nam cum שהם vertat ὀνύχιον ubi de Pectorali agitur, alibi, ubi de gemmis in humeralibus Ephodi diſſerit, ponit σαρδόνυχες tribus in locis; ut Antiq. lib. III. cap. VIII. & IX. & de Bello Jud. lib. VI. cap. VI. Credibile igitur eſt, Joſephum שהם ſemper expoſuiſſe σαρδονύχες, ut error ſit librariorum quotiescunque legimus ὄνυξ aut ὀνύχιον. Eodem modo credo errorem irrepſiſſe, cum אדם, qui primus lapis eſt, dicatur à Joſepho σαρδόνυξ. Legendum eſt proculdubio σάρδιος, quemadmodum apud Septuaginta interpretes. Et apud eoſdē Septuaginta Exodi XXVII. VII. & XXV. IX. ubi pro שהם legimus σάρδιον, legendũ puto σαρδόνυξ. Poſſet tamen dici, iſtos auctores, qui ponunt *Onychium* aut *Sardium* pro שהם, credidiſſe *Onychium*, *Sardium* & *Sardonychem* eſſe unum eundemque lapidem; quod eo facilius fieri potuiſſet, cum omnes ejuſdem generis eſſe credantur, & cum *Sardonyx* ſit mixtus ex *Sardio* & *Onyche*. Hæc cauſa eſt quod tam *Onyx* quam *Sardonyx* vulgo *Nicolus* dici ſoleat, & ab hodiernis Judæis Germanis ein Onyckel. Sane שהם dici *Nicolum*, non minus quam cryſtallum, docet Abarbanelius: ושהם הוא ניקלא בלעז אוקרישטאלו *Schoham eſt Nikla, barbare cryſtallus.*

V. Noſtrum שהם fuiſſe *Sardonychem*, probatur ex Geneſ. cap. II. commate XII. ubi Moſes dicit ex terra *Havila* aſportari בר ולח ושהם *Bedolach* & *Schoham*. Iſta terra irrigata erat fluvio *Piſchon*: At *Piſchon* erat brachium, ut ex eodem Moſe conſtat, *Euphratis*. Euphratem, aut ſaltem loca quædam illi vicina, *Sardonychas* ferre, docet Plutarchus in Tractatu de fluminibus, &

Stobæus Sermone XCVIII. Dicit enim huic fluvio adhærere montem Δρίμυλλον καλούμενον, ἐν ᾧ γεννᾶται λίθος σαρδόνυχι παρόμοιος. *Drimillum dictum, in quo naſcitur lapis Sardonychi ſimilis.* Sed & ipſa Sardonyx intelligi videtur, cum ſtatim addat: ᾧ οἱ βασιλεῖς ἐν ταῖς βασιλείαις (ſive ut alii volunt ἐν τοῖς βασιλείοις *in diadematibus*) χρῶνται. *quo Reges utuntur in ſuis Regiis*, ſcilicet ornamentis, & inſignibus regiis, *ſceptris*, coronis &c. Sardonychem ad ornandas coronas Regum adhibitas fuiſſe, conſtat ex Joſepho Antiq. lib. VII. ubi docet coronam Regis Amonitarum, quam abſtulit Davidus II. Sam. XII. XXX. habuiſſe ἐν μέσῳ πολυτελῆ λίθον σαρδόνυχα. *in medio pretioſam Sardonychem.*

VI. Sed circa Euphratem naſci *Sardonychas*; & quidem optimas, docet etiam paraphraſis Chaldæa Heſteræ cap. I. v. ubi legimus in ripis Euphratis effoſſas eſſe, magna copia, *margaritas*, *Beryllos*, & *Sardonychas*. חפר בספר פרת ואשכח תמן שית מאה ותמנן אחסיתין דנחשא מליין דהב טב יוהרין ובורלין וסנדלכין *Fodit in Euphratis ripa, & ibi reperit ſexcentas & octoginta ſex arcas areas, plenas optimi auri, margaritarum, beryllorum & Sardonychum.* Hic per סנדלכין intelligo *Sardonychas*. Eſt enim *Sandalechin* vox corrupta ex Græco *Sardonyches*, prout Rabboth Schemoth etiam habet שרדנגין *Sardanegin*, quod tamen propius accedit ad *Sardonyches*. vide quæ ad illam vocem diximus in lapide אדם *Odem*. Maſſechet Sanhedrin cap. VII. legimus ואחר משגרו לדרום להביא לו סנדלפינים *Et miſit aliquem in Meridiem, ut afferret ei Sandalphunim.* In hoc loco doctiſſimus Bochartus legit סנדלכין *Sandalchin*, id eſt *Sardonyches*. In editione Amſteldamenſi legitur סנדלפונים. Immo ita legendum eſſe videtur colligi ex gloſſa, cum & ipſa

habeat

habeat *Sandalphunim*, non autem *Sandalechin*. Explicat etiam gloſſa vocem סנדלפון & dicit ſignificare lapidem pretioſum. סנדלפון שם אבן טב; *Sandalphim*, inquit, *eſt nomen lapidis pretioſi*. Nihilominus Judæis alibi etiam ſignificat certum aliquem angelum. Libenter tamen concedo doctiſſimo Bocharto, pro *Sandalphim* legendum eſſe *Sandalchin*, & hanc vocem ſignificare *Sardonyches*. Sed ex hoc loco non ſatis clare conſtat unde afferantur *Sardonyches*, utrum ex Meridie, an vero ex Septentrione; duo enim miſſi ſunt, ut refert Gemara, alter in Septentrionem, alter in Meridiem, ut omnia genera gemmarum afferrent. אחד משגרו לצפון וא׳ משגרו לדרום להביא לו סנדלפונים טובים ואבנים טובות ומרגליות. *Unum miſerunt in Septentrionem*, *& unum miſerunt in Meridiem*, *ut afferrent bonos Sandalphunim* (aut potius *Sandalchin*, id eſt *Sardonychas*) *& lapides pretioſos & margaritas*. Credibile tamen eſt, quemadmodum præſtantiſſimæ Smaragdi afferebantur ex Scythia, ideoque ex *Septentrione*, ſic & ex Meridie allatas eſſe Sardonychas optimas & margaritas; prout revera in Meridie, id eſt in terra Chavila, circa Euphratem, & è ſinu Perſico Sardonyches & margaritæ ad alios populos aſportantur. Et hæc quidem ſententia optime convenit cum verbis Moſis Geneſ. II. XII. quem locum jam modo allegavimus, ſcilicet in terra Chavila reperiri lapidem שהם ובדולה *Schoham* & *Bedolah*, id eſt *Sardonychem* & *margaritam*. Sed hæ Sardonyches magis Arabicæ erant quam Indicæ.

VII. Eſt & alia terra Chavila verſus mare rubrum prope Sabæos, ut docet doctiſſimus Bochartus, in ſuo Phaleg lib. II. cap. XXVIII. In iſta terra metropolis eſt די סהים *Du Sohaim*. Quemadmodum autem poſterior hæc

hæc Chavila nomen ſumpſit à priori & antiquiſſima iſta, de qua loquitur Moſes, ita hæc urbs videtur nomen hoc *Du Sohaim* ſortita à Sardonyche. Nam די סהים *du sohaim* ſic dicta videtur à שהם *Schoham* vel סהם *Soham, sardonyche*, qui in terra Chavila reperitur. Ita ſane in India eſt mons quidam, qui *Sardonyx* vocatur ob gemmam ſic dictam, ut legimus apud Ptolomæum lib. VII. cap. I. Σαδόνυξ ὄρος, ἐν ᾧ ὁμώνυμος λίθος. *Sardonyx mons, in quo eſt lapis illius nominis.*

VIII. Sed & in ipſa voce שהם *Schoham* videtur aliquomodo latere natura Sardonychum. שהם dictus videtur à Chaldæo שחום *Schachum, nigrum*: eſt enim Chaldæis שחם *schecham, nigreſcere*, ut & apud Arabes سخمة *sachma* nigrorem ſignificat. Ideo שהם videtur ſignificare lapidem nigrum. Tales ſane ſunt Sardonyches Arabicæ, quæ habent radicem nigram. Verum quidem eſt Sardonychem ſic dici compoſita voce, quod revera ex duabus gemmis *sarda* & *Onyche* compoſita ſit, ut notat Plinius lib. XXXVII. cap. VI. *sardonyches,* inquit, *ut ex nomine ipſo apparet, intelligebantur, candore in sarda; hoc eſt veluti carnibus ungue hominis impoſito & utroque translucido.* Et quicunque ſemel intellexerit colores & naturam *sardii* & *Onychii*, facile noverit quid ſit *sardonyx*. Supra, ubi de אדם egimus, ſatis docuimus Sardium eſſe rubrum, ideoque dici *Demium* quaſi *Odem*, à colore rubro: immo & *sardam* à *sered*, quod ſignificat rubricam. Nonnunquam ruborem habent ſanguinis bilioſi; ſæpe tamen carnei coloris & exigua portione ſanguinis tinctæ ſunt. Quod attinet *Onychem*, omnibus notum eſt, eam ſic dici ab *ungue*. Ideo Sudines apud Plinium docet: in iſta *gemma eſſe candorem unguis humani ſimilitudine.* Lib. XXXVII. cap. VI. Mox addit:

Zeno-

Zenothemis Indicam Onychem plures habere varietates, igneam, nigram, corneam cingentibus candidis venis (aut, ut legit Salmaſius, *Zonis*) *oculi modo, intervenientibus quarundam oculis obliquis venis.* Et paulo poſt: *Sotacus Arabicas onychas nigras inveniri candidis zonis. veram autem onychem plurimas variasque cum lacteis zonis habere venas omnium in tranſitu colore inenarrabili, & in unum redeunt concentum ſuavitate grata.* Conſtat igitur quales gemmæ fuerint Sarda & Onyx. Cum autem Sardonyx ex utroque compoſita ſit, debet habere ruborem *Sardæ*, & alborem *unguis*, aut onychis. Delaetius lib. 1. cap. XIX. *Radicem*, inquit, *habent Onychis, ſed ſuperficiem Sardæ.*

IX. At quemadmodum *Sardæ* & *Onyches* non omnes ſunt ejusdem coloris, ſic nec ipſæ *Sardonyches*. Quædam *Cæcæ* appellantur, quæ ſcilicet non tranſlucent. Quædam, quæ Arabicæ dicuntur, radicem habent nigram. Aliæ cæruleum imitantem, non ſine ſpe purpuræ ob candorem in minium tranſeuntem, ut loquitur ipſe Plinius. Propter ejusmodi radicem nigram, aut nigricantem Sardonyx Arabica (ad quam reſpexiſſe videtur Moſes, cum dicat ex terra Chavila venire שהם) videtur ab Orientalibus dicta שהם *Schoham*, quaſi diceres gemmã *nigram*. Sane talẽ gemmam noſtrum שהם ſignificare, videtur crediſiſſe Rabboth Bemidbar, ubi docet, vexillum Joſephi, quod ejuſdem coloris fuit cum lapide שהם *Schoham*, fuiſſe valde nigrum. יסף שהם וצבע מפה שלו שחר עד מאד ומצוייר לשני נשאים אפרים ומנשה מצרים על שם שהיו תולדותם במצרים ועל מפה של אפרים היה מצוייר שור ע״ש בכור שורו זה יהושע שהיה משבט אפרים ועל מפה שבט מנשה היה מצוייר ראם על שם וקרני ראם קרניו על שם גדעון בן יואש שהיה

 משבט

משבט מנשה ; *Ioſeph lapidi Schoham* (inſcriptus erat) *& vexillum ejus erat valde nigrum, depictoſque habuit duos principes, Ephraimum & Menaſſen Ægyptios, quia in AEgypto nati ſunt: Vexillum Ephraimi depictum habebat taurum, quia dicitur* (Deuteron. XXXIII. XVII.) primogeniti bovis illius. *Is autem erat Iehoſua ex tribu Ephraim; & vexillum tribus Menaſſa depictum habebat monocerotem* (potius ראם *Reem* ſignificat capram aut orygem, ut putat doctiſſimus Bochartus. Unde, ut & hoc in tranſitu notem, Germanis ein Rehe / aut potius Belgis een Ram / id eſt *Caper* aut *aries*. Et inde forte Germanorum & Belgarum Lam / mutato R. in L. & ſumpto genere pro ſpecie) *quia dicitur* (Deuteron. XXXVIII. XVII.) & cornua orygis ſunt duo cornua: *propter Gideonem filium Ioaſi, qui erat ex tribu Menaſſa.* Videtur igitur Rabboth crediſiſſe שהם eſſe Sardonychem Arabicam, cujus radix erat nigerrima. Pſellus varias etiam recenſet *Sardonychas*; Alia dicit μέσην ἔχει γραμμὴν λευκήν. ἔστι δὲ μονόχροος. *mediam habet lineã albam; & eſt unius coloris.* Alia διεζωσμένη *zona cincta eſt.* Et alia ποικίλη *variegata.*

X. Verum tamen eſt præſtantiſſimas Sardonychas Indicas, radicem habere candicantem inſtar unguis, & ſuperficiem rubram inſtar carnis ſanguine bene tinctæ, & utrumque tralucidum. Et cum in rebus ſacris omnia debuerint eſſe מן המובחר ex optimo, שהם noſtrum talem fuiſſe gemmam, Indicam ſcilicet Sardonychem, magis eſt veriſimile. Nihilominus dici etiam poteſt, Arabicam Sardonychem tempore Moſis caram & pretioſam fuiſſe, ideoque adhibitam in pectorali, aut omnes Sardonychas Indicas, quæ candicantem radicem habebant שהם (ut ut nigrum ſignificet) dictas fuiſſe

fuiſſe ab Arabicis, propter aliquam ſimilitudinem. Et cum reperiantur tot genera ſaphirorum, hyacinthorum, aliarumque gemmarum, quamvis colore differant, idem tamen nomen retinentes, non eſt mirum ſi & variæ reperiantur Sardonyches, nigra radice & albicante, quæ tamen omnes שהם vocantur. Sed quidquid rerum ſit; ex iis quæ diximus ſatis conſtare puto שהם eſſe *Sardonychem*. Johannes Apocal. cap. XXI. inter duodecim lapides etiam numerat *τὸν σαρδονύχα Sardonychem*, qua voce videtur denotare noſtrum שהם *Schoham*, ſaltem ſi reſpexit ad XII. gemmas Pectoralis.

XI. Sed noſtræ ſententiæ aliquis objicere poſſet, *Sardonychem* non eſſe lapidem magni pretii, cum tamen in S. Scriptura שהם ponatur inter gemmas pretioſiſſimas, veluti Jobi cap. XXVIII. XVI. *Non poteſt taxari* (ſapientia) *inſigni auro Ophir*, Schoham *pretioſo Saphiro.* Sic & Ezechielis cap. XXVIII. XIII. & Geneſ. II. XII. *Margarita* aliæque gemmæ & *Schoham* junguntur tanquam pretioſiſſimæ gemmæ. Verum etiam eſt Plinium docere Sardonychem non fuiſſe magni pretii, lib. XXXVII. cap. VI. Sed Plinius ibi videtur id intelligere de Arabicis tantum, in quibus nullum Sardarum veſtigium apparet, & quæ non nunquam tantæ ſunt magnitudinis, ut inde capulos factitarent. Immo & apud Indos dicit non habitas eſſe in honore. Tamen & ipſe Plinius fatetur: Romanos & ipſis Indis tandem perſuaſiſſe, ut ipſi quoque iis gauderent. Et Sardonychem revera in magno etiam fuiſſe pretio apud veteres ſatis manifeſto conſtat ex iis quæ jam à nobis dicta ſunt; ponuntur enim סנדלכין *Sandalchin*, id eſt *Sardonyches* inter res pretioſas, quæ magna cura & labore acquiruntur, ut ſupra ex paraphraſi Eſteræ cap. I. V. & ex Co-

dice Sanhedrin cap. vii. audivimus. In corona Regis Amonitarum fuiſſe Sardonychem magni pretii, docet Joſephus, quamvis alii אבן שואבת *lapidem attrahentem*, id eſt *magnetem*, dicant. Reges etiam utuntur Sardonyche in diadematibus, quæ effoditur circa montem Drimylum ut ex Plutarcho audivimus. Sed & Polycratem Samium Tyrannum in annulo pretioſiſſimam ſardonychem geſtaſſe, quam valde æſtimabat, docet Plinius lib. xxxvii. cap. i. Rara hiſtoria & incredibilis fortuna Tyranni à Plinio ibi narratur. Verum quidem eſt, Herodotum docere illam gemmam fuiſſe *Smaragdum*, nihilominus Plinius Sardonychem dicit. Quod non tantũ affirmat Solinus in capite dē Arabia, ſed inſuper dicit etiam Sardonychem fuiſſe luxuriæ facem apud Romanos. *Claudius Cæſar*, teſte Plinio, *Smaragdos induebat & Sardonychas*. Idem Plinius: *Primus Romanorum Sardonyche uſus eſt prior Africanus, ut tradit Domoſtratus, & inde Romanis hanc gemmam fuiſſe celeberrimam.* Martialis quoque lib. v. Epigr. xi. Sardonychas jungit *Smaragdis, Adamantibus, & Iaſpidi*:

Sardonychas, Smaragdos, Adamantes, Iaſpidas, uno
Portat in articulo Stella, Severe, meus.

Et Juvenalis Sardonychem gemmam principem vocat. Satyra xiii.

—— —— —— *gemmaque Princeps*
Sardonyches, loculis cuſtoditur eburnis.

Et Satyra ſeptima:

—— —— —— *Conducta Paulus agebat*
Sardonyche, atque ideo pluris quam Gallus agebat.

Videatur etiam ejus Satyra vi. Perſius, Martialis alibi & alii.

XII. Sigil-

XII. Sigillis nulla aptior gemma quam *ſardius, Onyx*, & *ſardonyx*. Ideo nulla gemma magis ſigillis apud Antiquos adhibita eſt quam illa. Unde tot ſigilla vetera adhunc uſque diem reperiuntur in iſtis gemmis. Et raræ virtutes Sardonychi aſcribuntur. Pſellus περὶ λίθων δυνάμεων. Σαρδόνυξ ὀφθαλμῶν ἵστησι ῥεύματα, καὶ διεζωσμένη τὸν τῶν ἐμβρύων ἐπέχει ὀλίσθους, ἡ δὲ ποικίλη ὠφελεῖ μελαγχολικοῖς ἐξαρτωμένη, *Oculorum ſedat fluxiones, & in modum zonæ cincta, embryonum caſus cohibet. Qui variegatus eſt, melancholicis prodeſt, ſi appendatur.* Dicunt eum nocuos affectas, animi faſtum & venena domare, immo ad omnia valere, ad quæ Sardius ſeu Corneolus. Hinc hodie vix ullus reperitur verpa apud Germanos, qui non *Nicolum*, aut *Onykel*, ut eum vocant, & quem שהם putant, geſtet.

Cap. XIX.

ישפה Jaſpeh *eſt duodecimus lapis. Vbi exſtet? Variæ verſiones.* ὀνύχιον, מרגליתא Margalitha, מרגליטות Margalitoth. מרגניית Marganith. אפנטורים Apanturim & מרגניית אפנטורים Marganith Apanturim. מרגליות *non ſemper* Margaritam, *ſed & quamlibet gemmam ſignificare.* Panthera *gemmæ cum* Jaſpide *convenit.* Jaſpis *non eſt* Panthera, *nec* unio *ſive* margarita. *Sculpturæ ineptas eſſe* margaritas. ישפה *eſſe* Jaſpidem. *Varii auctores. De Iaſpide mentio fit Apocal.* XXI. XX. גשפי Gaſpi. אפנטור & אפנטורים *eſſe* Jaſpidem. Jaſpis *varias habet maculas inſtar Leonis pellis. Ejus color viridis. Speciem refert Smaragdi,* σμαραγδίζουσα, *&* σμαραγδίζων *apud Pſellum & Epiphanium. Varii alii auctores.* Onychipuncta; Jaſponyx. Jaſpidum *ſeptem ſpecies. Vexillum Benjaminis omnes habuit colores. Optima* Jaſpis *Indica eſt viridis. Iaſpis* Scythica, Cypria, & Ægyptiaca. *Iaſpidis virtutes.*

I. Duodecimus & ultimus lapis eſt ישפה *Iaſpeh*. Exſtat etiam Exodi XXXIX. XIII. Ezech. XXVIII. XIII.

II. Quamvis hæc gemma ſit notiſſima, & nomen ſuum retinuerit ad hunc uſque diem apud omnes populos, nihilominus varie ab interpretibus verti ſolet. Septuagina habent ὀνύχιον. Hos ſequuti ſunt Joſephus, Hieronymus, vulgatus, Epiphanius, Galli & alii. Sed male, cum nullam rationem afferant, qua ſententiam ſuam firmarent. Targum Jeruſalemitanum habet מרגליתא *Margalita*, id eſt. *margarita*. Rabboth Schemoth fere eodem modo מרגליות *Margalitoth*. Jonathanus מרגניית *Marganith* quod idem ſignificare videtur, ac *Margalita*, mutato ל in נ quod non eſt inſolens, ut alibi docuimus. Jonathanus habet non tantum *Marganith*, ſed addit præterea אפנטורים *Apanturim*: ſic מרגניית אפנטורים *Marganith Apanturim*. Videtur igitur per vocabulum מרגניית nihil aliud intelligere, quam aliquam gemmam. Nam מרגליות (ideoque & מרגניית) Judæis ſæpiſſime ſignificat quamlibet gemmam aliam, non minus quam margaritam. Suſpicor itaque apud Jonathanem מרגניית אפנטורים eſſe *gemmam Pantheram*, quod non male cum *Iaſpide* conveniret. Ideo Cantic. V. XIV. habet אפנטור *Apanter* tantum, non addita voce מרגניית *Marganith*. Utrum autem lapidem *Pantheram* etiam intelligant Targum Jeruſ. & Rabboth, non auſim adfirmare. Veriſimilius eſt eos intelligere *Margaritam*, ſive pretioſum *unionem*. Sed toto cœlo aberrant; cum nullam poſſent afferre auctoritatem, nec ullam rationem, ad probandum *Iaſpeh* ſignificare *Vnionem*. Deinde *Vnio*, ſive *Margarita* non poterat adhiberi in Pectorali, cum omnis gemma inſcul-

inſculptum habere debuerit aliquod nomen duodecim tribuum. Sed ad ſcalpturam ſigillorum margarita plane inutilis eſt, præterquam quod omnem gratiam, pretium & ornatum amitteret margarita, ſi ſcalperetur, aut ſi vel tantillum raderetur ejus ſuperficies.

III. Calculum igitur appono illis qui hanc gemmam *Iaſpidem* vertunt; Sic enim vertunt Lutherus, Junius, Belgæ, Diodati & alii. Sane ישפה ſignificare Jaſpidem ipſa vox ישפה *Iaſpeh* indicat. Quis non videt Hebræorum ישפה *Iaſpeh*, eſſe ipſiſſimum Græcorum ἰάσπις & Latinorum *Iaſpis*. Atque ſic *Iaſpis* erit unus ex lapidibus qui nomen ſuum retinuerunt, & ad alios populos tranſtulerunt; quemadmodum ספיר *Saphirus* aut σάπφειρος. Adde ſi placet *Demium*, *Topazium* & *Maragdum*. Nulla ſane eſt cauſa propter quam nomen *Iaſpis* non retineamus, & τὸ ישפה *Iaſpeh* aliter vocemus. Ipſi etiam Septuaginta interpretes & Joſephus Jaſpidem memorant: ſed inverſo tantum ordine, incuria (ut puto) Librariorum Tam graves auctores tantæ oſcitantiæ accuſare non poſſum, ut dicerem eos credidiſſe ישפה aliam ſignificare gemmam, & יהלם aut ספיר eſſe veram *Iaſpidem*, prout ſic ab iis vertitur, aut potius confunditur in eorum ſcriptis. Sed & Johannes in ſua Apocal. cap. XXI. XX. etiam habet ἰάσπιν *Iaſpin*. Si autem ad XII. gemmas in Pectorali reſpexit, nullam aliam credo eum intellexiſſe quam noſtram ישפה *Iaſpidem*, quamvis eundem ordinem in iis recenſendis quoque non obſervaverit.

IV. In eadem ſententia ſunt doctiſſimi Judæorum alii. Abarbanelius ait hunc lapidem vulgo dici גשפי *Gaſpi*, nomenque *Benjaminis* ei inſculptum fuiſſe, quod diu duret, ideo quia dictum eſt de Benjamino, Deuteron. XXXIII. XII. *Dilectus Iehovæ habitet ſecure cum eo.*

Sed

Sed Onkeloſium & Jonathanum per ſuum אפנטורין *Apanturim* & אפנטור *Apantor*, nihil aliud intelligere puto quam *Iaſpidem*. Mihi nemo facile perſuaſerit, eos intelligere per hanc gemmam, *Pantheram* potius quam Jaſpidem. Immo perſuaſus ſum eis *Apanturin* & *Apantor* eſſe *Iaſpidem* proprie ſic dictam. Sed ita dictam ob varia ſigna, puncta & colores. Nam non omnis Jaſpis ab omni parte viridis eſt: ſed ſæpiſſime reperitur variis coloribus & ſignis notata inſtar Pantheræ, aut Leonis pellis; ut non mirum eſſet, ſi & ipſa *Iaſpis* ab auctoribus diceretur *Panthera*. Optima quidem Jaſpis viridis eſt, & ad Smaragdum accedit, ut docet Plinius lib. xxxvii. cap. ix. Ideo Orpheus de lapidibus eam dicit habere *veris colorem:*

Καὶ γλαφυρὸν κομίσας, ἐαρόχροον αἴκεν ἴασπιν.

Et politam portans veris colorem habentem Iaſpin.

Et Pſellus: ἔστι δέ τις ἴασπις σμαραγδίζουσα. *Eſt quædam Iaſpis Smaragdum referens.* Et Epiphanius de *Iaſpide:* οὗτος ἐστι τῷ εἴδη σμαραγδίζων. *speciem refert smaragdi.* Et ſtatim addit: Κατὰ τὴν σμάραγδόν ἐστι χλωρίζοντα, ἀλλὰ ἀμβλυτέρα καὶ ἀμαυροτέρα. Καὶ ἔνδοθεν χλωρὸν ἔχει τὸ σῶμα ἐοικυῖα ἰῷ χαλκοῦ, ἔχοντα φλέβας τετραστίχους. *Viret ut Smaragdus, ſed eſt obtuſior & hebetior, intus habet corpus viride, inſtar æruginis, habetque venas quatuor ordinum.* Iterum: ἄλλη δέ ἐστι γλαυκοτέρα θαλάσσης, βαθυτέρα τῷ ἄνθει καὶ τῇ βαφῇ. *Eſt & alia magis glauca quam mare ſaturatior flore & tinctura.* Tandem: ἄλλη ἡ ἴασπις, οὐ πάνυ λάμπουσα χλωρά, ἥτις ἔχει γραμμὰς μέσας. *Eſt & alia jaſpis, non valde ſplendens viridis, quæ lineas habet in medio.* Iſidorus Orig. lib. xvi. vii. *Iaſpis de Græco* (rectius dixiſſet *de Hebræo) in Latinum viridis gemma interpretatur. Eſt autem Smaragdo ſubſimilis & craſſi coloris.*

V. Ni-

V. Nihilominus multæ aliæ reperiuntur, quæ ex variis gemmis mixtæ videntur, & pro varia miſturâ etiam varia nomina ſortiuntur. Hinc *Onychipuncta*, & *Iaſponyx* vocatur ea, quæ aliquid admixtum habet de *Onyche*, & *quæ nubem complexa, & in nives imitata*, ut ait Plinius eodem loci. Pergit idem Plinius: *Hæc ſtellata rutilis punctis eſt, & ſale megarici ſimilis: & veluti fumo infecta, quæ capnias vocatur. Ineſt ei aliquando aureus pulvis, non qualis in Saphirinis.* Tandem: *Eſt etiam quæ tranſverſa linea alba media præcingitur, & grammatias vocatur: quæ pluribus polygrammos.* De ejusmodi Jaſpidibus hæc etiam habet Epiphanius: *ἄλλη δὲ ἐν τοῖς σπηλαίοις, ἐν τῷ ὄρει τῆς Ἴδης ἐν τῇ Φρυγίᾳ ὁμοιάζουσα τῇ ἀπὸ τοῦ αἵματος κόχλου, διαυγεστέρα μᾶλλον, ὥσπερ οἴνῳ ὁμοιάζουσα, ἢ ἀμέθυστον ξανθοτέρα. οὐ γάρ ἐστι μιᾶς χροιῆς, οὐ δὲ τῆς αὐτῆς δυνάμεως. Alia reperitur in ſpeluncis montis Idæ in Phrygia, ſimilis eſt ei, quæ cochleæ ſanguine tingitur, ſed pellucidior, inſtar vini, aut amethyſti ſaturatioris; non enim omnes ſunt ejuſdem coloris ac virium.* Tandem ſic concludit: *Καὶ ἄλλος ἴασπις ὁ παλαιὸς καλούμενος, ὅμοιος ἢ χιόνι, ἢ ἀφρῷ θαλάσσης. Eſt & alius jaſpis, antiquus vocatus, ſimilis nivi aut ſpumæ marinæ.* Hac de cauſa Iſidorus, loco jam modo laudato, ponit *Iaſpidum ſeptem ſpecies*; quales ſpecies omnes recenſet Boëtius lib. II. cap. CI. Narrat ibi Boëtius: ſe habere jaſpidem, quæ Amethyſtum, Sardam & Chalcedonium diſtinctis locis in ſe habet. De variis Jaſpidibus audiamus etiam Pſellum: *περὶ λίθων δυνάμεων. Ἡ ἴασπις φύσει κρυσταλλοειδής, ὀλίγου ἐπιτεινομένη τὴν χροιὰν, καὶ ἀρίστη μὲν ἡ πορφύρουσα, δευτέρα ἡ φθεγματικωτέρα παράλευκος. ἔστι δέ τις καὶ ἀεροειδὴς ἀναστέλλει. Iaſpis lapis natura cryſtallum pene refert, paulo vehementius colorem intendens. Optimus purpureus*

c, , melior qui magis eſt vocalis, parumper albus. Eſt & aëreus quidam. Et ſtatim: ἔςι δέ τις σμαραγδίζουσα. ἡ δ' ἐμφερὴς χιόνι, καὶ ἄλλη ἐμφερὴς ἄρνου ἐγκεφάλῳ; *Eſt & quidam qui Smaragdum refert; alius nivi ſimilis eſt; alius hirci cerebrum refert.* Non omnis itaque *Iaſpis* tota viridis eſt, ſed variis punctis, lineis & coloribus ſæpiſſime notata.

VI. Talem videntur intellexiſſe Onkeloſius & Jonathanus per ſuum *Pantire, Apanturim* & *Apantor*; multis ſcilicet punctis, lineis & coloribus notatam Jaſpidem inſtar gemmæ Pantheræ, quæ etiam Jaſpidis ſpecies putatur. Rabboth Bemidbar loco jam toties à nobis repetito, huic plane ſimilem intellexiſſe per lapidem ישפה *Iaſpeh*, manifeſto patet. Vult enim ultimum lapidem, i. e. *jaſpidem* omnes colores comprehendiſſe, qui conſpiciuntur in reliquis gemmis omnibus. בנימין ישפה וצבע מפה שלו דומה לכל צבעים ליב״ הצבעים ומצוייר עליו זאב ע״ש בנימין זאב יטרף: *Benjamin* (inſculptus erat) *jaſpidi: & color vexilli ejus erat ſimilis omnibus coloribus in duodecim lapidibus, & depictum habebat lupum, quia dicitur* (Geneſ. XLIX.) *Benjamin eſt lupus diſcerpens.* Cum tamen laudatiſſima jaſpis quam India mittit, ſit viridis, teſte De Laetio lib. I. cap. XXII. & cum omnia in Sacris eſſe debuerint ex optimo, magis eſt credibile noſtrum ישפה *Iaſpe* ſignificare non variis coloribus depictam, ſed viridem Jaſpidem. Plinius lib. XXXVII. cap. IX. optimam dicit Scythicam eſſe, deinde Cypriam, poſtremo Ægyptiam.

VII. Si ulli gemmæ vires raræ & mirificæ attribuuntur, & huic adſcribi ſolent. Plinius, loco modo laudato; *Totus Oriens pro amuleto traditur geſtare eam, quæ ex iis Smaragdo ſimilis eſt: & transverſa linea alba media præcingitur & grammatias vocatur: quæ pluribus polygrammos. Libet obiter vanitatem magicam hic quoque coargue-*

coarguere, quoniam hanc concionantibus utilem eſſe prodiderunt. Sic & Epiphanius tradit Jaſpidem *phantaſmata pellere*, ut fabulantur Mythologi. Aliam etiam *venenatas beſtias, & ſpectra metuere.* Pſellus: ἔστι δέ τις καὶ ἀεροειδὴς ἀναστέλλει τὰ ῥεύματα κεφαλῆς καὶ τοὺς ἐφιάλτας ἀπωθεῖται, καὶ λοιμικοῖς ἀντιπάττεται πάθεσι καὶ ἐπιληπτικοῖς. ἔστι δέ τις ἴασπις σμαραγδίζουσα. ἡ δὲ ἐμφερὴς χιόνι, καὶ ἄλλη ἐμφερὴς ἄρνου ἐγκεφάλῳ, ἧς οὔπω οὐδεὶς ἐγνώκει τὴν δύναμιν. *Eſt & aërea quadam quæ capitis fluxiones tollit, & expellit malum illud, quo cum laborat quis ſe grandi mole opprimi noctu & ab alio invadi putat, & peſtiferis morbis ac epilepticis omnino adverſatur. Eſt & Iaſpis quædam in Smaragdi modum reſplendens, alia vero nivi ſimilis, alia denique hirci cerebrum referens, cujus nemo hactenus vires novit.*

Hæc de lapidibus pretioſis in Pectorali dicta ſunto.

Ex iis quæ diximus de Pectorali, & de gemmis pretioſis, apparet nomina Patriarcharum lapidibus inſculpta fuiſſe in hunc modum, quidquid etiam Judæorum & Chriſtianorum multi viri docti dicant.

Smaragdus ברקת לוי	Topazius פטדה שמעון	Sardius ארם ראובן
Adamas יהלם זבולן	Saphirus ספיר יששכר	Carbunculus נפך יהודה
Amethyſtus אחלמה גד	Achates שבו דן	Hyacinthus לשם נפתלי
Jaſpis ישפה בנימן	Sardonyx שהם יהוסף	Chryſolithus. תרשיש אשר

Cap. XX.

חשן *Vnde dictum. Arabs* חשה ſilere. חזה *videre. Prophetæ videntes,* חזה Pectus, Pectorale. *λόγιον, λογεῖον quid?* ריסוננמנט Raiſonnement. Lorica brevis. Schiltlein חשן משפט. *λόγιον τῶν κρίσεων.* חשן דינא. *Iarchii expoſitio. Pontifex Max. inſignis Iudex & Interpres Varia loca S. Scripturæ & Codex Sanhedrin allegantur. Ægyptiorum & Romanorum Sacerdotes Iudices, Prophetæ, Augures & Vates. Tales & virgines Veſtales lapides pretioſos in pectore quoque geſtabant. Varii auctores.* חשן *Pectorali impoſitum erant* Urim & Thummim. אורים *quid? Ab* אור Uro & Aurora. *Lux, & Lumen. Arabs.* תמים Perfectiones אורים *utrum à* ירה *docere? δήλωσις apud Sept. An ab* אמן *fidit?* Ἀλήθεια. *Varii auctores. Imago Saphirina in collo Sacerd. Ægypt.* Ἀλήθεια *dicta. Lutheri & Aquilæ verſiones probantur. Vtrum* Urim & Thummim *ſint res differentes? Quid* Urim? *Quid* Thummim? Urim & Thummim *quid diverſum à Pectorali ſecundum quoſdam. Vtrum nomen* יהוה. *Virtute hujus nominis Moſen & Chriſtum miracula edidiſſe. Deliria Iudæorum. An ipſa vocabula* Urim & Thummim? *Quid* Urim *præſtet? quid* Thummim? *Vrim &* Thummim *an duæ imagunculæ Pectorali inditæ? Sententia Chryſtophori Caſtri & Spenceri breviter examinatur.* Theraphim *quid? Vtrum Iudæi ritus ſuos receperint ab Ægyptiis? Victores non raro mores & leges recipere à victis. De initio rituum Ægyptiorum nil certi dici poſſe.* Theraphim *utrum Angeli? An idem quod* Seraphim? ת & ש *permutari. Quo ſenſu Hoſeæ cap. III. dicatur filios Iſraëlis ſediſſe abſque* Ephod & Theraphim? *Hunc locum non ſavere Spencero:* Ephod & Theraphim *Michæ Iudic. XVII. & Ephod Gideonis Iudic. VIII. Examinantur. Ut & Teſtimonia à Spencero allata. Reſpondetur ad locum 1 Sam XIV. XIX.* Urim & Thummim *eſſe lapides pretioſos. Eſſe* Adamantem *ſecundum Epiphanium. Ejus craſſi errores. Diſpoſitio lapidum. Sententia Suidæ. Auguſtinus allegatur. Joſephi ſententia de duabus Sardonychis. Ejus error.* Urim & Thummim *ſignificari per XII. gemmas ipſas in Pectorali. Joſephus, Gemara Jeruſalemitana & Babylonica, aliique auctores multi allegantur. Rivetus laudatur.* Urim & Thummim

eſſe

eſſe lucidiſſimos & perfectiſſimos lapides. An Deus ipſe auctor τῶν Urim *&* Thummim*? Quo ſenſu id dici debeat? Codex Samaritanus utrum culpandus. Uſus τῶν* Urim *&* Thummim. *Quo modo Revelatio facta ſit per* Urim *&* Thummim? בלט Belat, *Hinc* een Bult / Bulten &c. gibbus. *Litteræ prominentes qua ratione ſint componendæ & legendæ. Sententia Maimonidæ, R. Bechai, Ramban. Abarbanelis conjectura. Utrum reſponſa data ſint per vocem? Talmud Jeruſalemitanum, & Joſephus allegantur. Spenceri ſententia examinatur. Noſtra ſententia. Reſponſa per* Urim & Thummim *fuiſſe Revelationes divinas. Gemmas in Pectorali illarum Revelationum Symbola fuiſſe. Quænam differentia inter Revelationes per* Urim & Thummim, *& reliquas Revelationes & prophetias. ſententia multorum Iudæorum. Cornelius à Lapide & Rivetus laudantur. In quo loco facta fuerit interrogatio per* Urim & Thummim? *In ſolo Templo, non ubique. In Sancto tantum, non in Sancto Sanctorum. Coram Arca quo ſenſu? varii Auctores. Error Epiphanii aliorumque veterum & recentiorum, qui in S. Sanctorum interrogatum dicebant. In eodem errore ipſum Buxtorfium fuiſſe. Summum Pontificem ſolum interrogaſſe. Error illorum qui id Regibus & reliquis Sacerdotibus attribuunt. Spenceri ſententia id ſtatuenti examinatur. Ejus argumentis reſpondetur. Explicantur varia loca S. Scripturæ. Cunæi & Spenceri ſententiæ iterum expenduntur. Davidem & Saulem non interrogaſſe per* Urim & Thummim. *Non pro quolibet interrogatum fuiſſe. Tantum pro Rege, pro Principe, pro Præſide Synedrii, pro toto populo. Non interrogatum fuiſſe ob res leves. Non de duabus rebus ſimul. Si id factum, utrum reſponſum ſit, & quo modo?*

I. Hactenus de Pectorali, ejus materia, forma, ornamentis, & lapidibus pretioſis quibus ornatum fuit, ſatis fuſe egimus. Reſtat ut examinemus primo cur dictum ſit חשן משפט *Choſchen Miſchpat.* Deinde quo ſenſu ei inditum fuerit URIM & THUMMIM. de quibus Moſes verſu xxx ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים והיו על לב אהרן בבאו לפני יהוה ונשא אהרן את משפט

בני ישראל על לבו לפני יהוה תמיד ; *Et pones in Pectorali judicii Vrim & Thummim, & erunt ſupra cor Aharonis, quum ingredietur coram Iehova, & portabit Aharon judicium filiorum Iſraëlis ſupra cor ſuum coram Iehova jugiter.* Primo hic occurrit nomen חשן *Pectorale*. Deinde vocatur חשן משפט *Pectorale judicii*. Et tandem addit Moſes ei inditum fuiſſe האורים ואת התמים URIM & THUMMIM.

II. חשן ſecundum quoſdam dicitur ab Arabico خشن quod idem eſt ac חשן. Sed ſignificat *veſtimentum aſperum*. Sic vocari poſſet propter aurum & gemmas, quibus aſperum redditur. Aut etiam dici potuiſſet à حسن *Haſna* id eſt *pulchrum, elegans*, ſcilicet ob elegantiam auri, purpuræ, cocci, hyacinthi, & byſſi, gemmarum, totiuſque operis: elegantius enim veſtimentum vix excogitari poteſt. Aliis שחן dicitur à verbo חשה *chaſcha, ſilere*; quod Deus judicia ſua & reſponſa declaraverit per *Pectorale*, non niſi alto ſilentio. Tunc opponeretur vocibus & ſermonibus, quos aliquando Deus audiri fecit è cœlo, aut per Angelos, aut per Moſen & Prophetas. Et revera reſponſa per *Vrim* & *Thummim* facta fuiſſe alto ſilentio, poſtea patebit. Dici etiam poſſet חשן vocari à verbo חזה *chaza*, id eſt *videre*, mutato tantum ז in ש quod non eſt inſolens. Ita autem diceretur ob viſionem & revelationem futurorum, quæ S. Pontifici per *Vrim* & *Thummim* à Deo revelantur. Eſt enim S. Pontifex Propheta, ideoque & videns, prout Prophetæ olim ראים *videntes* dicti ſunt. Tandem חשן dici poteſt à חזה *chazeh* quod *Pectus* ſignificat. Hinc optime à multis vertitur *Pectorale*, quod *pectus* tegat. Septuaginta interpretibus λόγιον, & Syracidi cap. xlv. x. λογεῖον dicitur: plane contrario ſenſu, quam ſi à

à חשה *ſilere* diceretur ; nam λόγιον *ſermonem* videtur ſignificare. Si autem ſic dictum eſt à ſermone, id fortaſſis de ſermone interno intelligendum eſt, non externo, qui auribus percipitur. At per λόγιον Græci videntur potius intelligere *Rationem*, ideo & *Rationale Iudicii* vertitur. Eodem ſenſu à Jarchio dicitur vulgo ריסנמנט *Raiſonnement*. Ita quidem, aut quod rationem & lumen mentis S. Pontificis, in judiciis excercendis, & futuris annunciandis ſignificare deberet; aut quod Deus S. Pontificis mentem & rationem ſuis judiciis & conſiliis perficeret & colluſtraret. Cum autem vera ſignificatio vocis חשן ſatis ſit difficilis, Chaldæus חשן retinuit. Non male Arabs *indumentum*, aut *Loricam brevem* vertit, ut ſupra animadvertimus. Nec rejicienda verſio Lutheri qui habet, Schildlein / id eſt *parvum ſcutum*.

III. Non tantum חשן *choſchen*, ſed & חשן משפט *choſchen Miſchpat* vocatur. Quod nihil aliud ſignificat, quam *Pectorale judicii*. Hinc λόγιον τῶν κρίσεων, *Rationale judiciorum*, & λόγιον τῆς κρίσεως, *Rationale judicii*. Chaldæus חשן דינא *choſchen judicii*. Jarchius aliique quidem ſic dictum putant, שמכפר על קלקול הדין *quod expiet violationem judicii*. Scilicet ſi Judex perverſe egerit, ſi innocentem damnaverit, aut reum abſolverit, ejus peccatum expiabit Pectorale S. Pontificis, prout fere omnia peccata aliquo veſtimento Sacerdotali expiari ſtulte credunt verpuli, de quibus nos plura ſuo loco. Nihilominus ipſe Jarchius aliam præterea dat rationem iſtius nominis: nempe quod S. Pontifex deberet judicia exercere. Nec male: erat enim, cum tota Pontificum turba, tum præcipue Pontifex Maximus inſignis judex, qui in multis rebus, & de variis controverſiis judicare debebat, quod clariſſime conſtat

Levit. x. xi. Deuter. xxxiii. x. & cap. xvii. viii. ix. & cap. xix. xvii. & ii Chron. xv. iii. Deut. xxxi. ix. ii Chron. xix. viii. x. & alibi variis locis. Hinc celebris ſententia Talmudica Maſſechet Sanhedrin cap. ii. כהן גדול דן ודנין אותו *Pontifex Maximus judicat & judicatur.* Et capite iv. הכל כשירים לדון דיני ממונות ואין הכל כשרים לדון דיני נפשות אלא הכהנים לויים וישראלים המשיאין לכהונה *Quilibet judicare poteſt de re pecuniaria, ſed de vita nemo judicare poteſt, niſi Sacerdos, Levita, & Iſraëlita, talis cujus filiam Sacerdos ducere poteſt.* Ideo legimus in Euangelio, ubi de condemnatione Chriſti agitur, Summum Pontificem ubique tanquam præſidis & primarii judicis perſonam ſuſtinuiſſe. Videatur Matthæus cap. xxvi. & alibi. De *conſeſſu*, id eſt de *Iudicio Sacerdotum* Talmudici, præcipue in codice Sanhedrin, ſæpiſſime faciunt mentionem. Sed peculiari aliquo modo Judex fuit P. Maximus, ubi veſtimentis ſacris, præſertim Pectorali indutus erat; tunc enim Dei judicia & reſponſa in rebus arduis depromere ſolebat ad interrogata. Huc præſertim reſpexiſſe videtur Moſes ultimis iſtis verbis: *Et portabit Aharon judicium filiorum Iſraëlis ſupra cor ſuum coram iehova.* Ubi per *judicia filiorum Iſraëlis* videtur intelligere revelationes & reſponſa ad interrogata, pro Rege, pro populo, aut pro magno concilio, in rebus dubiis, de bello, de pace & de aliis rebus, quæ legem & Religionem ſpectabant.

IV. Apud alios populos Sacerdotes etiam fuiſſe Judices, immo & pretioſos lapides in pectore geſtaſſe, certum eſt. De Sacerdotibus Judicibus apud Ægyptios videatur Ælianus Hiſtor. Var. lib. xiv. cap. xxxiv. *Δικασταὶ δὲ τὸ ἀρχαῖον παρ' Αἰγυπτίοις ἱερεῖς ἦσαν. ἦν δὲ τούτων ἄρχων ὁ πρεσβύτατος, καὶ ἐδίκαζεν ἅπαντας. ἔδει δὲ αὐτὸν εἶναι δικαιό-*

δικαιότατον ἀνθρώπων, καὶ ἀφειδέστατον. εἶχε δὲ καὶ ἄγαλμα περὶ τὸν αὐχένα ἐκ σαπφείρου λίθου, καὶ ἐκαλεῖτο ἄγαλμα ἀλήθεια. *Iudices apud Ægyptios iidem quondam fuerunt, qui & Sacerdotes. In his princeps erat ſententia maximus natu, & in omnes ſtatuendi jus habebat. Eum omnium hominum eſſe juſtiſſimum & ſinceriſſimum oportebat, qui circa collum imaginem ex ſaphiro gemma geſtabat: quæ vocabatur veritas.* Idem videtur intellexiſſe Diodorus Siculus lib. I. cap. III. ubi de judicibus Ægyptiorum diſſerit. Ἐφόρει, inquit, δ᾽ ἀρχιδικαστὴς περὶ τὸν τράχηλον ἐκ χρυσῆς ἁλύσεως ἠρτημένον ζώδιον τῶν πολυτελῶν λίθων, ὃ προσηγόρευον ἀλήθειαν. τῶν δ᾽ ἀμφισβητήσεων ἤρχοντο ἐπειδὰν τὴν τῆς ἀληθείας εἰκόνα ὁ ἀρχιδικαστὴς προσθεῖτο. *Geſtabat judex Summus in collo ex aurea catena pendens è lapillis pretioſis ſimulachrum, cui veritas nomen. Hoc à judicum principe aſſumptum diſceptandi lites auſpicium erat.* Sed apud Romanos olim Pontifices ſuum habuiſſe collegium, & judicia exercuiſſe non tantum in rebus ſacris, ſed & civilibus, nimis eſt notum quam ut probatione egeat. Videatur doctiſſimus Gutherius de Jure Pontificio lib. I. cap. XXIV. & XXXIII. & lib. II. cap. I. II. & ſeqq. Quid? Pontifices apud eoſdem augures, ideoque vates & Prophetas fuiſſe qui futura prædicerent, & Deorum reſponſa darent, nemo eſt qui ignoret. Sed & virgines Veſtales judicia exercuiſſe conſtat. Videatur idem Gutherius, eodem Tractatu. Sed & Veſtam ex inſignibus gemmis ornamentum in pectore geſtaſſe, docet Lipſius de Veſta. Rationem igitur habemus, cur *Pectorale* dicatur חשן משפט *Choſchen Miſchpat*, id eſt, *Pectorale Iudicii*.

V. Τῷ חשן ſive *Pectorali* impoſitum erat *Vrim & Thummim*: ונתת אל חשן משפט את האורים ואת התמים

 והיה

והיה על לב אהרן בבאו לפני יהוה׃ *Et pones in Pectorali judicii Vrim & Thummim, & erit ſupra cor Aharonis, quando ingredietur coram Deo.* Celebris hic eſt quæſtio quid per *Vrim* & *Thummim* ſit intelligendum? & quis illius uſus fuerit?

Si nomina ſpectes, certiſſimum eſt, אורים *Vrim* ſignificare *ignes*: ut Ezechielis cap. v. ii. באור העיר *igne combures*. Unde proculdubio verbum Latinum *uro*, ab ipſo verbo Hebræo אור *ur*, quod idem ſignificat. Sed & *Lucem* non raro ſignificat: ut Eſ. L. x. לכו באור אשכם *ambulate in luce ignis veſtri.* Et Geneſ. I. III. יהי אור ויהי אור *Fiat lux, & facta eſt lux.* Et Exodi x. xiii. *Et toti Iſraëli erat* אור *lux.* Et Judic. xvi. ii. עד אור הבקר׃ *uſque ad lucem matutinam.* Sed & lucem matutinam, aut *auroram* ſignificat. Nehem. viii. iii. מן האור עד מחצית היום׃ *A luce ad meridiem*, id eſt ab *aurora*. Hinc & ipſa vox *aurora*, quaſi per duplicationem אור *Or*, ac ſi diceres אור אור *Oror*. A Gemaricis אורים *Vrim* hic pro *lumine* ſumitur magis quam pro igne. Ideo Maſſechet Joma cap. vii. אורים שמאירים *Vrim quia illuminant.* Non male male itaque exponunt Syrus & Arabs, נהירא & الانور *Lucem & dilucidationem*.

VI. Quemadmodum אורים *Vrim luces*, ſic & תומים *Thummim*, *perfectiones* denotat: ut Geneſ. vi. ix. תמים היה בדרתיו *Perfectus erat in generationibus ſuis.* Exodi xii. v. שה תמים זכר בן שנה *ovis integra maſcula, annicula.* Et Pſalmo LXXXIV. XII. הלכים בתמים *ambulantes in integritatibus*, ſive *perfectionibus*. Eodem ſenſu תמים *Thummim* ſumitur in *Pectorali*. Hinc idem Gemarici eodem loci תמים שמשלימין *Perfectiones quia perficiunt.* Optime etiam Syrus habet שלמא *perfectum*, pro תמים *Thummim.*

VII. Ni-

VII. Nihilominus ſunt quidam qui אורים derivatum volunt à ירה *docere*, quia ſcilicet docet reſponſa & voluntatem Dei ad interrogata. Eo videntur reſpexiſſe Seniores, qui *δήλωσιν doctrinam* ponunt pro *Vrim.* Sic & תמים *Thummim* ab אמן *Aman fidit*, *verum eſt*, deducunt: quo iterum reſpexiſſe videntur Seniores, cum *ἀλήθειαν veritatem* expoſuerint τὸ תמים *Thummim.* Atque ſic Græcis ſæpiſſime אורים ותמים *Vrim* & *Thummim*, eſt *δήλωσις* ϗ *ἀλήθεια doctrina & veritas*, quos etiam ſequuti ſunt vulgatus & Hieronymus, qui habent *doctrinam & veritatem.* Et Chryſoſtomus Orat. IV. contra Judæos, *δήλωσιν* ϗ *ἀλήθειαν.* & tunc optime cum *Pectorali* Summi Sacerdotis Hebræorum conveniret illa torques, quam habebat circa collum Sacerdos Ægyptiorum, cujus imago aut lapides pretioſi, aut etiam Saphirina imago dicitur Ἀλήθεια *veritas*, ut ſupra notavimus ex Æliano & Diodoro Siculo. Sed אורים ותמים *Vrim* & *Thummim*, derivari à ירה docere & אמן *verum eſt*, non credo fidem invenire apud φιλεβραίυς: ut dubitandum non ſit, quin deriventur ab אור *luce* & תם *perfecto.* Optime igitur Lutherus: Licht undt Recht. *Lux & perfectum*, ſecutus, uti videtur, Aquilam, qui habet φωτισμὺς καὶ τελειώσεις.

VIII. Hic ante omnia quæri ſolet, utrum *Vrim & Thummim*, ſint res differentes, an vero idem ſignificarit utrumque? Multi ſane rem plane diverſam crediderunt *Vrim* à *Thummim*, quod poſtea clarius patebit. In iſta opinione ſunt illi præcipue, qui credunt *Vrim & Thummim* fuiſſe aliquid ab ipſo pectorali & XII. lapidibus diverſũ; Sed ante omnes ii, qui neſcio quas imagunculas commenti ſunt. Sed & ipſi Judæi nobis perſuadere conantur, magnã fuiſſe differentiã inter utrumq; ; credunt

enim *Vrim* ſignificaſſe lucem & revelationem voluntatis Dei ad quælibet interrogata; *Thummim* autem reſponſum perfectum & ſincerum, conforme voluntati & revelationi Dei abſque fraude atque dolo, prout exponitur ab Abarbanele Paraſcha *Thezave*. In eadem ſententia quoque videtur verſari Aben Ezra. Exodi XXVII. Nihilominus tamen multi credunt *urim* & *Thummim* unam eandemque rem fuiſſe, nec duo iſta nomina quidquam aliud ſignificaſſe quam uſus, immo & varias virtutes Pontif. Max. Et hoc etiam probari poſſe videtur ex S. Scriptura 1 Samuelis XXXVIII. Ubi reſponſa data legimus per אורים *urim* tantum, nulla facta mentione τῶ תמים *Thummim*. Sic & Num. XXVII. XXI. jubetur Joſue ſtare coram Sacerdote, ut eum conſulat de judicio *urim*, coram Jehova. De *Thummim* iterum altum ſilentium. ut perinde plane ſit, ſive dicas per *urim* & *Thummim*, ſive per *urim*, abſque *Thummim*, ſive etiam per *Thummim* tantum, abſque *urim*, quia ſcilicet una eademque res cenſetur ſignificari utroque vocabulo, ratione ſubſtantiæ atque materiæ.

IX. Tandem etiam quæritur quid ſit אורים ותמים *urim* & *Thummim*, utrum ipſum *Pectorale?* an Lapides pretioſi, de quibus ſupra ſat fuſe egimus, an vero aliud aliquid à veſtimento & ornamento diverſum? Sane quot capita tot ſententiæ; ut ſi noſtri inſtituti ratio id poſtularet, integrum Tractatum ſuper hac quæſtione ſola ſcribere poſſemus, prout & nuper doctiſſimus vir Spencerus librum ſatis magnum de *urim* & *Thummim* edidit. Et quamvis vir doctiſſimus multa congeſſerit, quæ non tantum magnam eruditionem redolent, ſed & totam materiam exhauſiſſe videntur; nihilominus tamen multa adhuc dicenda forent, ſi doctus aliquis

Theo-

Theologus, præſertim in literatura, cum profana tum ſacra, verſatus, omnes ingenii & eruditionis ſuæ vires in id intendere vellet. Nos pauca tantum hic annotabimus, & quidem ea quæ ad veram naturam iſtius rei declarandam ſcitu maxime neceſſaria nobis cenſentur.

X. Multi itaque credunt *urim* & *Thummim* rem plane aliam fuiſſe, quam ipſum Pectorale aut lapides pretioſos. Et inter eos Judæorum Cabaliſtæ ſibi aliiſque perſuadere conantur, id eſſe nomen יהוה illud *τετραγράμματον*. Docent itaque nomen illud venerandum à Deo ipſo ſcriptum, aut lapidibus inſculptum Moſi traditum fuiſſe, à quo duplicationi *Pectoralis*, tanquam marſupio impoſitum ſit. Atque ſic volunt virtute iſtius nominis Summum Pontif. res futuras cognoviſſe & prædixiſſe, aut Dei voluntatem & judicia expoſuiſſe. In hoc enim nomine magna myſteria reperiunt, & illius virtute, ingentia miracula edita fuiſſe per Moſen & ipſum Chriſtum, nugantur Talmudici. De Moſe vide librum *Caphtor*, & *Targum Ionathæ* ad Exod. II. XXI. Et de Chriſto examinentur Codices *Sanhedrin* cap. VI. & VII. & *Sotah*. Sane *urim* & *Thummim* fuiſſe nomen יהוה imprimis credidit Jonathan in ſua Paraphraſi Exodi cap. XXVIII. XXX. videantur etiam *Iarchius* ad Exod. XXVIII. verſu XXX. *Baal Hutturim* eodem loci. Et *Zohar* in Exodum, aliique multi.

XI. Alii putarunt ipſa vocabula *Vrim* & *Thummim* ſcripta, & Pectorali indita fuiſſe. Et in iſta ſententia videtur fuiſſe R. Aſaria in מאור עינים cap. XLVI. Dicit enim in Pectorali fuiſſe duo nomina, alterum *Vrim*, alterum vero *Thummim*: ita quidem, ut, ubi primum inſpexerat, literæ, è quibus reſponſum conſtabat, luxerint. Sed quia conjunctio iſtarum literarum varie fieri poterat,

rat, eum poſtea inſpexiſſe alterum nomen *Thummim*, & hoc literas perfeciſſe, & docuiſſe veram rationem eas diſponendi, ad legendum reſponſum Dei. Et ſane hanc ſententiam multo probabiliorem crederem priori, de qua jam loquuti ſumus: cum nomina illa duo אורים *urim* & תמים *Thummim* tam expreſſe nominata fuerint; & indes *Pectorali Vrim & Thummim*, non autem nomen יהוה *Iehova*. Nec major vis fuiſſet in nomine *Iehova*, (quidquid verpuli nugentur,) quam in vocabulis *Vrim* & *Thummim*: & neutrum excedere potuiſſet vim ſymboli virtutis & præſentiæ Dei: tale autem ſymbolum poterant eſſe nomina *Vrim* & *Thummim*, non minus quam nomen *Iehova*. Quemadmodum itaque תפלין *Thephillim* erant ſchedulæ quædam quibus erant inſcriptæ certæ quædam S. Scripturæ ſententiæ, incluſæ capſulis coriaceis, quibus frontem & manum ornabant, ut eſſent ſignum & ſymbolum legis & mandatorum Dei, ſic & nomina illa *Vrim* & *Thummim* inſcribi potuiſſent, auro, argento, lapidi pretioſo, aut alii rei, Pectoralique indi & Pectori Pontif. Max. alligari, tanquam Symbolum præſentiæ Dei, qui ipſi omnia revelaret, ut ad interrogata reſponderet.

XII. Sunt etiam qui nobis perſuadere conantur *Vrim* & *Thummim* fuiſſe duas imagunculas Pectorali inditas, quæ ad quæſita reſponderent. Hæc eſt ſententia Chriſtophori Caſtri, lib. III. de vaticinio. cap. III. Conatur enim probare *Vrim* idem eſſe ac *Theraphim*, certas quaſdam imagunculas, ſive idola quæ ad interrogata reſpondebant voce manifeſta.

XIII. Eandem ſententiam tueri conatur *Iohannes Spencerus* Anglus, vir ſane doctus, in cujus gratiam integrum volumen conſcripſit, & in lucem edidit ante

octen-

octennium: cujus titulus eſt: *Diſſertatio de Vrim & Thummim.* vult itaque *Vrim* & *Thummim* fuiſſe duas imagunculas diverſas, ita ut altera diceretur *Vrim*, altera autem *Thummim*, ideoque non niſi auctore, & fortaſſis veritate ab Ethnicorum *Theraphim* diverſas fuiſſe.

XIV. Sed ignoſcat mihi doctiſſimus vir, ſi in ejus caſtra tranſire non poſſim. Mihi non eſt animus totum illius Tractatum refutare, & ad omnia reſpondere quæ minus placent; nec noſtri inſtituti ratio id poſtulat. Nihilominus, ſalva doctiſſimi viri eruditione, dico illius ſententiam θεολογικώτερον minime nobis videri, nec Scripturæ Sacræ, nec analogiæ fidei Judaicæ ſatis convenientem haberi à Theologis. Eadem ſane facilitate, quâ doctiſſimus vir, cum Chriſtophoro Caſtro omnia iſta dixit, ab aliis negari poſſunt. Facile ſane dici poteſt: URIM *fuiſſe inſtrumentum concavum, ad humanam ſimilitudinem formatum, antiquitus* Theraphim *vocatum*, & duplicationi Pectoralis inditum, quo Deus aut Angelus reſponſa daret, uti loquitur cap. IV, Sect. II. Sed cum non nudis opinionibus tantum, ſed claris demonſtrationibus, ſtare ſoleant doctiores; timendum eſt, non niſi pauciſſimos, ſola viri docti auctoritate moveri, ut ſententiam ejus amplecterentur. Quid veterum *Theraphim* apud Gentiles fuerint, adhuc ignoratur, quamvis imagines quasdam humana forma fuiſſe, admodum ſit veriſimile; quod vel ex ſolo illo Theraphim uxoris Davidis conſtat, quo caput humanum mentiri conata eſt. Fruſtra doctiſſimus vir toties inculcat, Judæos multos ritus, etiam in rebus ſacris, hauſiſſe ab Ægyptiis, aliisque populis, inter quos & *Theraphim* poni putat, quæ tandem nomina *Vrim* & *Thummim* aſſumpſerint tempore Moſis. Nam hactenus

nus ſub judice lis eſt, utrum Judæi ritus ſuos, & ſacra hauſerint ab Ægyptiis; an vero Ægyptii a Judæis. Et quamvis fortaſſis Judæi non nulla mutuati fuerint ab Ægyptiis, nihilominus valde etiam probabile eſt, Ægyptios multa aſſumpſiſſe à Judæis, ut circumciſionem, & alia quædam. Nec eſt quod quis dicat: Judæos captivos fuiſſe in Ægypto, ideoque credibile magis eſſe, Ægyptios ſua tradidiſſe Judæis, ab illis autem nihil accepiſse. Nam & victi mores & leges ſuas non raro transmittunt ad victores, quod conſtat vel ex ſola Hiſtoria Alexandri Magni, qui ut Perſas devicit; ſic & Perſarum mores aſsumpſit. De Romanis nihil dicam, cum conſtet eos & leges & Religionem â vict.s accepiſse. Sed cum Ægyptii tot nominibus & beneficiis devincti fuerint Joſepho, immo cum ipſe totum Regnum Ægyptiorum multos annos gubernaverit, an mirum eſſet, ſi diceremus eum patrios mores propagaſſe ad Ægyptios? Quis nobis dicet utrum Ægyptiorum ſiſtra & crepitacula antiquiora ſint S. Pontificis Hebræorum tintinnabulis? an vero tintinnabula Hebræorum, ſiſtris & crepitaculis Ægyptiorum? Nemo etiam facile dixerit, utrum Ægyptiorum Sacerdos lapides pretioſos, aut ſaphirum; cum imagine ἀληθέια dicta geſtaverit ante Sacerdot. Hebr. an vero Summus Sacerdos Hebræorum non geſtaverit ſuum pectorale ante Sacerdotem Ægyptiorum. Quid? nonne poterant Ægyptii multa diſcere à Judæis tempore Salomonis qui Pharaonis filiam duxerat præſertim poſt tot fœdera & clades, quæ inter Ægyptios & Judæorum Reges, interceſſerunt? Sane credibile non eſt, Herodotum, Plutarchum, alioſque auctores ſi qui antiquiores exiſterunt, quicquam certi ſciviſse ultra tempora Salomo-

nis, de Rebus Ægyptiis, ut ut etiam nonnunquam eorum fere æternitatem crepare videantur. Gratis etiam dicitur *Theraphim* angelos ſignificaſſe: immo Deum reſponſa dediſſe miniſterio angelorum per *Vrim* & *Thummim*. Deum aliquoties miniſterio Angelorum uſum eſſe, certiſſimum eſt. Et quoties S. Scriptura hoc affirmat, id à nobis credi debet; ſed ubicunque verbum Dei tacet, à nobis nihil temere affirmandum eſt. Cum itaque Deus de angelorum reſponſis per *Vrim* & *Thummim* ne γρῦ quidem habeat, nudis conjecturis nimis eſſet indulgeri, ſi quis id dicere vellet. Non ſequitur itaque *Vrim* ſignificare *Theraphim*, multo minus Angelos. Hactenus probatum non eſt *Theraphim* idem eſſe ac *Seraphim*; nam etſi negari non poſſit, literas ש & ת ſæpiſſime permutari, ut Syri & Chaldæi ponant ת pro ש nihilominus tamen non conſtat תרפים *Theraphim* idem eſſe ac שרפים *Seraphim*, cum Chaldæis non dicatur תרף *Theraph* pro שרף *Seraph*. Sane Chaldæis תרף *Theraph* non eſt *urere* ut שרף *Seraph*, ſed *corrumpi*, *vermibus exedi*, hinc תורף *Thoreph*, & תורפה *Thurpha*, *turpitudo*, & *ignominia*, quaſi *Theraphim* eſſent imagines turpes, propter idololatriam cui inſerviebant, ut volunt Judæi, aut etiam ob vetuſtatem vermibus fere *comeſa*. Sane ſi Judæis fidem habeamus *Theraphim* non derivantur à *Seraph*, ſed potius à תורף *Thoreph* ignominia, ut habet Zohar in Geneſin. Aut etiam à רפה *Rapha*, *laxum*, *remiſſum*, quia homines ab operibus avocat, aut quia facit prophetiam *laxam* id eſt *inanem*, ut habent *Tanchuma*, Rabbi *Bechai* & alii. Sed ſi vel maxime, diceretur *Theraph* pro *Seraph*, & *Theraphim* pro *Seraphim*, inde tamen non ſequeretur *Theraphim* idem eſſe quod *Vrim*, & utrumque ſignificare *Angelos*, mul-

to minus angelos reſponſa dediſſe per *Vrim*. Præcipuum argumentum doctiſſimi viri, quod alicui dubium parere poſſit, deſumptum eſt ex capite tertio Hoſeæ, ubi dicitur: *filios Iſraëlis dies multos ſediſſe abſque Rege, & abſque Principe, & abſque ſacrificio, & abſque ara; & abſque* Ephod, *&* תרפים *Theraphim*; ubi per *Theraphim* neceſſario intelligi vult τὰ *Vrim*, eo magis quod τῷ *Ephodo* jungantur. Sane multa huic argumento convellendo afferri poſſent: ſed ſufficiat dictum eſſe, per *Theraphim* intelligi cultum idololatricum, & divinationes falſorũ Prophetarum, ſub Regibus idololatris, ut iſto loco indicaretur miſerrimus ſtatus populi Iſraëlitici; ut populus non tantum vera religione fuerit privatus, ſed & Regibus & Principibus omnibus, ut ne quidem *Theraphim* amplius ſuperfuerint, nec ullus ſtatus politicus. Nam eo uſque miſeriæ nunquam antea fuit redactus populus, ut ne quidem falſus Propheta, & Sacerdos Idoli remanſerit, qui per *Theraphim* non vellet Deos colere & futura prædicere. Videtur itaque Hoſeas, ut miſerrimum ſtatum Populi Iſraëlitici iſtius temporis, exprimeret, dicere voluiſſe: non tantum veram Religionem, ſacrificia, altaria & Ephodum veri Sacerdotis defuiſſe; ſed & ipſos Reges Idololatras, & cultum Idolorum, cum falſis Sacerdotibus & Prophetis. Atque ſic non opus erit, ut ex *Theraphim* faciamus *Vrim*. Sed poteſt per ſtatum illum, de quo loquitur Hoſeas, intelligi ſtatus populi Judaici poſt natum Chriſtum, qualis eſt hodie, ubi revera non habent nec Regem, nec Principem, nec verum cultum Leviticum, nec etiam ad idolatriam delapſi ſunt. Ita ſane explicatur Hoſeas ab Hieronymo, à Kimchio, & à multis Theologis magni nominis. Quod attiet *Ephod* & *Theraphim* Michæ Judic.

xvii. quæ allegantur Sect. v. illa omnia contra legem facta, ideoque idololatrica fuiſſe, mihi eſt perſuaſiſſimum: quod cuilibet facile conſtabit, ſi iſtud Ephodum, ad legem Dei à Moſe Exod. xxviii. præſcriptam examinaverit. Idem plane dicendum eſt, de Ephodo Gideonis Judic. viii. Et ſane Ephod illud idololatricum fuiſſe, eodem capite clariſſime docetur: dedit enim anſam Iſraëlitis turpiſſimam Idololatriam committendi. Teſtimonia quæ adferuntur à doctiſſimo Spencero Sect. vi. plane nihil probant. Verba Philonis ſunt dubia, & de ſymbolis virtutum Sacerdotis, intelligi debent magis, quam de imagunculis. In verba Aben Eſræ, aut Chriſtophori Caſtri jurare quis poſſet? Nec puto doctiſſimum Spencerum hoc à nobis petere. Verba Schauli 1 Samuelis xiv. xix. אסף ידך *Collige manum tuam*, minime intelligo, quaſi Saulus reſpexiſſet ad imagunculas *Theraphim*, quas Summus Pontifex habuerit in manu, ut aut extraheret, aut inderet duplicationi Pectoralis: nam omnino veriſimile eſt, Schaulum reſpexiſſe ad Arcam, quam attingere & admovere volebat Sacerdos ad mandatum Regis. Ut ut ſit, *Vrim* & *Thummim* imagunculas quaſdam fuiſſe, *Theraphim* dictas, nullis S. Scripturæ locis, aut probatis auctoribus probari poteſt: immo S. Scripturæ eſſe contrarium, & idololatriam peſſimam redolere, mihi perſuaſiſſimum eſt, quod evidentiſſimis rationibus ex S. Scriptura, & Judæorum Theologia deſumptis, alibi fuſe probamus.

XV. Per *Vrim* & *Thummim* alii intelligunt lapides pretioſos in Pectorali, ubi iterum ſententiæ variant. Epiphanius in Tractatu de duodecim gemmis in veſte Aharonis, non quidem duodecim lapides, de quibus capite precedenti egimus, intelligi vult per *Vrim* &

Thummim, ſed *Adamantem* in medio iſtarum gemmarum, quaſi *adamas* ille decimus tertius fuiſſet lapis. Audiamus ipſum Epiphanium. Ὁ λίθος ὁ ἀδάμας ἐμφορής ἐστι κατὰ τὴν χροιὰν τῷ ἀέρι. τοῦτον δὲ ἐφόρει ὁ ἀρχιερεὺς ὅτε εἰσήρχετο εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων. τρὶς δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσήρχετο. τῇ ἑορτῇ τοῦ πάσχα, τῆς πεντηκοστῆς, καὶ τῆς σκηνοπηγίας. ἦν δὲ κείμενος ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ ἀρχιερέως ὅτε ἐνεδεδύσκετο τὸν ποδήρη, καὶ ἐπάνω τοῦ ποδήρους ἐπενδύετο τὴν ἐπωμίδα. κατέβαινε δὲ ἡ ἐπωμὶς ὀλίγον κατώτερον τοῦ στήθους. ἦν γὰρ σπιθαμῆς καὶ ἡμισείας τὸ μῆκος. ἐκ δεξιῶν δὲ καὶ ἐξ εὐωνύμων ἐπάνωθεν τῶν μαζῶν, ἔνθα δύο ἀσπιδίσκοι ἦσαν συνερραμμένοι, ἀπῃώρηντο δύο σμάραγδοι. εἰς μέσον δέ. τούτων ἦν ἡ δήλωσις, ὃς ἦν ὁ δηλωθεὶς ἀδάμας, τὴν χροιὰν ἀερίζων. ἐπάνω δὲ τῶν ὤμων οἱ δηλωθέντες δώδεκα λίθοι. τρὶς δὲ ὡς εἴρηται τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐδηλοῦτο τῷ λαῷ διὰ τοῦ πετάλου. καὶ εἰ ἐν ἁμαρτίᾳ εὑρέθησαν, καὶ μὴ ἐν ταῖς ἐντολαῖς, ἃς ἐδεδώκει ὁ Θεὸς, ἐτρέπετο φασὶν ἡ χροιὰ τοῦ λίθου, καὶ ἐγένετο μέλας. καὶ ἐκ τούτου ἐγίνωσκεν ὅτι θάνατον ἐξαπέστειλε κύριος. ἡνίκα δὲ μαχαίραις αὐτοὺς ἔπεμπεν, ἐγένετο αἱμάτινος, ὡς ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ φησίν. Ἐξαπόστειλον τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐξελθέτωσαν, ὅσοι εἰς θάνατον, εἰς θάνατον: ὅσοι εἰς μάχαιραν, εἰς μάχαιραν: καὶ ὅσοι εἰς λιμὸν. εἰς λιμὸν: καὶ ὅσοι εἰς αἰχμαλωσίαν, εἰς αἰχμαλωσίαν. Εἰ δὲ ἐγίνετο ὡσεὶ χιὼν λαμπρὸς, ἐγίνωσκεν ὁ λαὸς ὅτι οὐδαμοῦ ἁμαρτία: καὶ τότε ἑόρταζον: ὡς λέγει ὁ προφήτης: Ἑόρταζε Ἰούδα τὰς ἑορτάς σου, ἀπόδιδος τὰς εὐχάς σου. περιεῖλε κύριος τὰ ἀδικήματά σου. λελύτρωκέ σε ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου. βασιλεύσει κύριος ἐν μέσῳ σου. οὐκ ὄψῃ κακὰ οὐκέτι. Διὸ καὶ ἐπὶ Ζαχαρίου τοῦ πατρὸς Ἰωάννου ἐν τῇ ἐφημερίᾳ αὐτοῦ, ἐν τῷ πάσχα, λαμπρὸς ἐγίνετο ὁ λίθος. τότε γὰρ ἀρχὴν ἔλαβε τοῦ ἱερατεύειν τὸν ἐνιαυτόν. καὶ τῷ ἐπιόντι ἕτερος ἀνελάμβανε τὸν ποδήρη. ὅτε καὶ βραδύνοντος τοῦ Ζαχαρίου εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἐν ἀγωνίᾳ ἦν ὁ λαὸς μήποτε ἔσται ὁ λίθος αὐτοῖς ἐλεγμὸς ἁμαρτίας. Καὶ ἐξελθόντος αὐτοῦ,

καὶ

καὶ γνόντες ὅτι μεγάλης δόξης ὀπτασίαν ἑώρακεν, ἐχάρησαν σφόδρα. Ἰωάννης γὰρ ἦν μέλλων γεννᾶσθαι, ὁ ἄγγελος τοῦ Χριστοῦ. διὸ καὶ δεδοξασμένον τὸ πέταλον ἐφάνη. *Adamas, colore ſimilis eſt aëri. Hunc geſtabat ſummus Pontifex in ſancta ſanctorum ingrediens. Ter vero in anno ingrediebatur in Paſchate, Pentecoſte, & Tabernaculorum feſto. Ponebatur autem ſuper pectus ſummi Sacerdotis, ubi is talarem veſtem, & ſupertalarem humeralem induiſſet. Deſcendebat autem humerale paulo infra pectus. Erat enim ejus longitudo dodrantis cum dimidio. A dextris & à ſiniſtris ſupra mammillas, ubi duo parva ceu ſcuta conſuta erant, pendebant duo Smaragdi. In medio autem horum erat Declaratio, qui erat jam dictus Adamas, colore aërem referens. Super humeros vero duodecim dicti lapides. Ter autem, ut dictum eſt, per annum oſtendebatur populo cum lamina aurea. Quod ſi in peccato deprehenderentur, ſi in præceptis quæ dederat Deus, non ambulaſſent, mutabatur, ut ferunt, color lapidis, & fiebat niger. hinc agnoſcebant quod Dominus mortem miſſurus eſſet. Cum vero eos gladio perdere vellet, efficiebatur ſanguinei coloris, ut per Ieremiam* (cap. xv.) *loquitur:* Emitte populum ipſius & egrediantur: quicunque ad morté, ad morté: quicunque ad gladium, ad gladium quicunq; ad famem, ad famem: quicunq; ad captivitaté, ad captivitatem. *Si vero ut nix ſplendebat, agnoſcebatur ſe non peccaſſe, & tunc feſtum celebrabant. Quemadmodum propheta ait:* (Numer. 1.) Celebra feſta tua Juda: redde vota tua: Abſtulit Dominus tuas iniquitates. Redemit te è manibus hoſtium tuorum. Regnabit Dominus in medio tui. Non videbis ulterius mala. *Idcirco etiam tempore Zachariæ patris Iohannis, dum ad eum vices ſpectarent, in Paſchate ſplendidus fuit lapis. Tunc enim cœpit hoc anno fungi ſacerdotio. Sequente autem alius tunicam tala-*

rem ſumpſit: quum etiam tardante Zacharia in Sanctis Sanctorum, anxius erat populus, ne forte gemma eos redargueret. Ipſo autem egreſſo, agnoſcebant quod magna gloriæ viſionem vidiſſet, & valde exhilarati ſunt. Iohannes enim naſciturus erat nuncius Chriſti. Quapropter etiam lamina aurea glorioſa apparuit. Integrum hunc locum ſic exſcribere volui, ut manifeſtum fieret quam craſſe patres ſæpiſſime errare ſoleant, in rebus Judaicis, & in interpretanda S. Scriptura; ut cuilibet conſtaret quouſque fides adhibenda ſit patribus in Religionis negotio. Errat Magnus Epiphanius, cum dicat, S. Pontificem *ter in anno*, in *Paſchate*, *Pentecoſte*, & *Tabernaculorum feſto* ingredi Sanctum Sanctorum, cum nunquam illis diebus illud ingreſſus fuerit. Ingrediebatur enim S. Sanctorum ſolo die x. Thiſri. Craſſiſsimus error eſt, quod dicat: S. Pontificem *S. Sanctorum ingredi humerali & Pectorali gemmato*, cum illud nunquam ingreſſus fuerit, niſi indutus veſtibus albis & byſſinis. Fabulam narrat, quam ne Judæus quidem Apella unquam credet, quando dicit: S. Sacerdotem *ter per annum populo lamina aurea oſtendi*: cum quotidie quoties in Templo miniſterio functus eſſet, lamina aurea ornatus fuerit. Nullam veri ſpeciem habet, quicquid addit de *Adamante, de ejus variis coloribus, & de glorioſa apparitione laminæ aureæ.* Hinc tandem patebit, quid ſtatuendum ſit de illius deſcriptione, quam addit de diſpoſitione lapidum, ſecundum ætates tribuum. *Filii Leæ*, inquit, *ſunt quatuor. Ruben, Sardius: Symeon, Topazius: Levi, Smaragdus: Iudas, Carbunculus. Filii Bilhæ, duo. Dan, Saphirus: Nephtali, Iaſpis. Filii Zilpæ, duo. Gad Ligyrius: Aſer, Achates. Filii Leæ, duo: Iſaſchar, Amethyſtus: Zabulon, Chryſolithus. Filii Rachelis, duo: Ioſeph, Beryllus: Benjamin, Onychium.* Quæ ita diſponuntur à Geſnero:

Altera in altero

1 Sardius.. *Ruben* L.	2 Topazius. *Symeon* L.	3 Smaragdus. *Levi* L.
4 Carbunculus. *Iudas.* L.	5 Saphirus. *Dan* B.	6 Iaſpis. *Nephthali* B.
	URIM. THUM- MIM.	
7 Lyncurius. *Gad* Z.	8 Achates. *Aſer* Z.	9 Amethyſtus. *Iſaſchar.* L.
10 Chryſolithus. *Zabulon* L.	11 Beryllus. *Ioſeph.* R.	12 Onyx *Benjamin* R.

Sardonyx in humero.

Sed ego ſic diſponerem ad mentem Epiphanii,ut aliquo ſaltem modo convenire videatur cum Judæorum ſententia & ſcriptione.

Sardonyx in humero dextro				Sardonyx in humero ſiniſtro.
	Smaragdus *Levi.* 3	Topazius. *Symon* 2	Sardius. *Ruben.* 1	
	Iaſpis. *Nephthali.* 6.	Saphirus. *Dan.* 5	Carbunculus *Iuda.* 4	
		ADAMAS. URIM & THUMMIM.		
	Amethyſtus *Iſaſchar.* 9	Achates. *Aſer.* 8	Lyncurius. *Gad.* 7	
	Onyx *Benjamin.* 12	Beryllus *Ioſeph.* 11	Chryſolithus *Zabulon.* 10	

XVI.

XVI. Sententiam Epiphanii de *Adamante*, ejuſque variis coloribus, ſplendore & mutatione, ad prædicenda futura per *Vrim* & *Thummim*, ſequutus eſt etiam Suidas, in voce ἐφούδ. Docet enim S. Pontificem in medio Pectoralis inter duos Smaragdos geſtaſſe quaſi ſtellam auream lapidem *Adamantem*. Quam lepide autem omnia exponat Suidas, vide ſub finem capitis ſexti hujus libri, ubi locum iſtum integrum appoſuimus. Fabulas iſtas non ignoraſſe Auguſtinum, ipſe docet, in Exod. Quæſt. CXVII. *Fabulantur*, inquit, *quidam lapidem in pectorali fuiſſe, cujus color, ſive ad adverſa ſive ad proſpera, mutaretur, quando Sacerdos intrabat in ſancta.*

XVII. Joſephus idem intelligi velle videtur, non tantum de lapidibus in Pectorali, ſed præterea etiam de duobus Sardonychibus in Ephodi humeralibus. Antiq. Judæorum lib. III. cap. IX. τῶν γὰρ λίθων οὓς ἐπὶ τῶν ὤμων φέρειν τὸν ἀρχιερέα προεῖπον, (σαρδόνυχες δὲ ἦσαν, καὶ σημαίνειν αὐτῶν τὴν φύσιν ἡγοῦμαι περισσὸν πᾶσιν εἰς γνῶσιν ἀφιγμένων) συνέβαινε λάμπειν. ὁπότε ταῖς ἱερουργίαις ὁ Θεὸς παρείη τὸν ἕτερον τὸν ἐπὶ τῷ δεξιῷ τῶν ὤμων πεπορπημένον, αὐγῆς ἀποπηδώσης, καὶ τοῖς πορρωτάτω φαινομένης, οὐ πρότερον ταύτης ὑπαρχούσης τῷ λίθῳ. *Ex gemmis quas Pontif. Maximus in humeris geſtavit (erant autem Sardonyches, quarum natura nimis nota eſt, quam ut eam explicem) altera quæ in dextro humero erat fulgebat, quoties litatum eſſet. Tantum fulgorem emittebat, ut procul aſpicientibus etiam conſpiceretur, qualem antea non emittebat.* Et paulo poſt: Ἐπαύσατο μὲν οὖν, inquit, ὅτε ἐσσὴν καὶ ὁ σαρδόνυξ τοῦ λάμπειν ἔτεσι διακοσίοις πρότερον ἢ ταύτην ἐμὲ συνθεῖναι τὴν γραφὴν, τοῦ Θεοῦ δυσχεράναντος ἐπὶ τῇ παραβάσει τῶν νόμων. *Deſiit tam Eſſen* (lege Choſchen) *quam Sardonyx fulgorem emittere annis ducentis antequam hac ſcriberemus,*

irato

irato Deo propter transgreſſionem legum. Ecce non tantum *Eſſen* id eſt XII. lapides in *Choſchen* ſive in *Pectorali* lucem amiſerunt; ſed & *Sardonyx in humerali Ephodi*. Sed cum S. Scriptura nuſquam mentionem faciat oraculorum editorum per Sardonychas, nec ab ullo alio auctore probato apud Judæos illud affirmetur, aſſenſum Joſepho hac in re præbere non poſſum, ut eum & hic deceptum putem.

XVIII. Plurima tamen pars interpretum, & inter alios præcipue Judæi, per *Vrim* & *Thummim* nihil aliud intelligunt quam ipſos duodecim lapides pretioſos in Pectorali, cum nominibus duodecim tribuum inſculptis, prout à nobis ſupra deſcribuntur. Et in hac ſententia primus eſt Joſephus, loco modo à nobis citato. *ὃ δ᾽ ἐστὶ τούτου θαυμασιώτερον ἐρῶ. διὰ γὰρ τῶν δώδεκα λίθων οὓς κατὰ στέρνον ὁ ἀρχιερεὺς ἐνεῤῥαμμένους τῷ ἐσσῆνι φορεῖ, νίκην μέλλουσι πολεμεῖν προεμήνυεν ὁ θεός. τοσαύτη γὰρ ἀπήστραπτεν ἀπ᾽ αὐτῶν αὐγὴ, μήπω τῆς στρατιᾶς κεκινημένης, ὡς τῷ πλήθει παντὶ γνώριμον εἶναι τὸ παρεῖναι τὸν θεὸν εἰς τὴν ἐπικουρίαν. ὅθεν ἕλληνες οἱ τὰ ἡμέτερα τιμῶντες ἔθη, διὰ τὸ μηδὲν ἀντιλέγειν δύνασθαι τούτοις, τὸν ἐσσῆνα λόγιον καλοῦσιν. Sed magis mirandum eſt quod dicturus ſum. Nam per duodecim lapides quos ſummus Sacerdos in pectore per Choſchen gerebat, iis, qui bellum geſturi eſſent, victoriam prædicere ſolebat Deus. Tantus ſcilicet ex iis effulgebat ſplendor, antequam exercitus moveretur, ut toti populo manifeſtum fuerit adeſſe Deum in auxilium. Vt etiam Græci noſtra revererentur, nec quiſquam illis contradicere poſſet; ideoque Choſchem λόγιον vocant.* In eadem ſententia ſunt doctores utriuſque Gemaræ cum Jeruſalemitanæ, tum Babylonicæ, Maſſechet Joma cap. VII. Sic enim habent Jeruſalemitani: *Sunt doctores qui tradunt, ſcripturam protuberaſſe. Eſt qui dicit*

vocem fuiſſe auditam, ut ſcriptum eſt: & audita eſt vox. Eſt qui dicit ſcriptura eminebat. Sic & Babylonici: *Quomodo fiebat?* (Reſponſum per Urim & Thummim) *doctor Iohannes dicit, literæ eminebant. Reſch Lakiſch dicit cohærebant. Sed ibi non erat litera* Zade. *Reſpondet doctor Samuel filius Iſaaci, ibi ſcriptum erat* Theth, &c. Eadem vide Capite VII. hujus libri, ubi totum textum Talmudicum appoſuimus. Fere verbotenus repetuntur in Jalkut. Traduntur etiam in Zohar in Exod. Videtur ibi *Zohar* ſtatuere in Pectorali fuiſſe literas nominis Jehovæ occultatas, earumque virtute literas lapidibus pretioſis inſculptas protuberaſſe & lucem emiſiſſe, aut etiam obſcuratas fuiſſe, prout Deus fauſta vel infauſta prædicere volebat. In eadem ſententia fuerunt *Maimonides*, Halach. Kele Hammikd. cap. x. *Abarbanel* ad cap. XXVIII. Exodi. *Rabbi Azarias* in *Meor Enaiim* cap. L. *R. Abraham Seba* in *Tzeror Hammor*. Illis adnumerandus etiam videtur *Philo Iudæus* lib. II. de Monarchia, & alii. Sed & Chryſoſtomus idem credidit, Orat. IV. contra Judæos: Πάλιν ἀπὸ τῶν λίθων τῶν ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ ἀρχιερέως, ὅπερ ἐκάλουν Δήλωσιν, ἐγίνετό τις ἔλλαμψις, καὶ τὰ μέλλοντα ἐσήμαινε. *Rurſus è lapidibus qui erant in pectore ſummi Sacerdotis, quod vocabant Declarationem, relucebat fulgor quidam futura ſignificans.* Auguſtinus lib. II. Quæſt. ſuper Exod. cap. CXVI. fatetur etiam: *intelligi poſſe Demonſtrationem & veritatem literis fuiſſe impoſitam ſuper λόγιον.* Ex recentioribus doctoribus non pauci, cum Pontificii, tum Reformati, eadem docuerunt.

XVIII. Sane URIM & THUMMIM, ipſas fuiſſe gemmas in Pectorali facillime & ego crederem, nam de nulla re, in tota deſcriptione ſacri veſtitus fit mentio, quæ *Vrim* & *Thummim* dici poſſit, præter XII. lapides

des pretioſos in Pectorali. Quicquid enim dicatur de nomine *Tetragrammato*, de *Adamante*, & de *Theraphim*, meræ ſunt conjecturæ, quæ fundamentum in verbo Dei non habent. Sed duodecim lapides optime dici poſſunt *Vrim* & *Thummim*. Notum eſt ex iis quæ ſupra diximus, אורים ſignificare *ignes* aut *luces*. תמים autem *Perfectiones*. Sed cui rei melius convenirent *luces* & *perfectiones* quam XII. Gemmis in pectorali? Sunt enim lapides illi *lucidiſſimi*, & quaſi ardentes *ignes*, ob ſummum ſplendorem. Sunt etiam *perfectiſſimi*, ob nitorem & pretium. Dici itaque poteſt, Deum, poſtquam juſſiſſet ut Pectorali inderentur duodecim gemmæ, hæc verba addidiſſe: ונתת אל חשן משפט את האורים ואת התמים *Et pones in Pectorale judicii lucidiſſimos, & perfectiſſimos ſc. lapides*: ut ibi Deus declaraverit, lapides iſtos, de quibus antea jam mentio fuerat facta, debuiſſe eſſe *lucidiſſimos* & omnium *perfectiſſimos*, prout in Sacris omnia debebant eſſe מן המובחר *Ex optimo*. Non enim ſufficiebat adhibere *Sardium*, *Topazium*, *Smaragdum*, *Carbunculum*, *Saphirum*, *Adamantem*, *Hyacinthum*, *Achatem*, *Amethyſtum*, *Chryſolithum*, *Sardonychem*, & *Iaſpidem*; ſed debebant adhiberi optimi, *Perfectiſſimi*, & inſtar ignium *lucentes*, quibus nullum eſſet vitium, propter quod à lapidariis peritis minus exoptarentur. Non male igitur doctiſſimus Rivetus Exod. XXVIII. docet, illa verba continere *ἀνακεφαλαίωσιν ſive repetitionem ac inculcationem eorum quæ prius mandata fuerant; ut quod minime prætereundum aut negligendum erat, bis aut ter inculcaretur*. In eadem repetitione, gemmarum *uſum indicatum, & ſpeciale nomen illis datum fuiſſe*. Sane non tam abſurdum eſſet, ſi quis diceret repetita eſſe iſta verba quia res minime negligi debebat: Nam eodem modo

repetitur præceptum de annulis & vectibus Arcæ. Exodi xxv. verſib. xiv. & xv. At præterquam quod iſta verba videantur continere prioris mandati *ἀιακεφαλαίωσιν*, credibile eſt, ut modo monuimus, ea gemmarum *perfectionem* & *lucem*, poſtulare. Nam quod aliquis ex doctis viris dicat: *Lapides titulis tam auguſti* האורים ואת התמים *luminibus & perfectionibus longe impares & minores videri: quod eorum plurimi vel nihil omnino, vel non adeo multum lucis & ſplendoris projicere ſoleant, nec de eorum tam eximia perfectione naturali vel artificiali quicquam in lege cautum extare*, id gratis dicitur. Nullus enim fuit lapis, qui non inſignem aliquam lucem habuerit. Plurimam partem lucidiſſimi & ſplendidiſſimi erant, ut inſtar ignis arderent. Mirum eſt doctiſſimum virum credere, *nulla lege de eorum perfectione quicquam cautum extare:* cum ipſa cælatura non vulgaris fuerit perfectio artificialis; an non etiam ſumma arte ejuſmodi gemmas politas credere debemus? Sed & generale illud præceptum circa res ſacras מן המבחר *de optimo*, intelligi quoque debebat, ubi de his gemmis quæſtio erat. Itaque credibile eſt tantas *perfectiones naturales* & *artificiales* habuiſſe iſtos lapides, quales ullæ gemmæ iſto tempore, in regionibus illis habuerunt: ideoque puto eos optimo jure *Vrim* & *Thummim*, *lucentes* & *perfectos* dictos fuiſſe.

XX. Sed adeo ſumuntur promiſcue URIM & THUMMIM, & *lapides pretioſi*, ut nihil aliud inde colligere poſſimus, niſi quod *lapides* ſint ipſiſſima *Vrim* & *Thummim*. Sic Exodi cap. xxxix. ubi totus fere veſtitus Pontificum repetitur, Moſes loquitur de *impletione lapidum* tantummodo, nulla facta mentione *τῶν Vrim* & *Thummim*; & Levit. cap. viii. loquitur de *Vrim* & *Thum-*

Thummim, ſed ſilentio præterit *lapides*: quod ideo factum eſt proculdubio, quia *Vrim* & *Thummim* ſunt ipſiſſimi *lapides*, ut perinde ſit Moſi, ſive dicat *Vrim* & *Thummim*, ſive *Lapides pretioſos*. Videtur itaque Moſes Exodi cap. xxviii. verſibus xv. xvi. xvii. uſque ad xxii. in genere tantum voluiſſe deſcribere longitudinem, latitudinem, & materiam Pectoralis, cum generibus lapidum qui adhiberi deberent, & ordinem indicaſſe, quo debeant poni, cum inſcriptis nominibus tribuum. Sed poſtea ſtatim, ampliorem & accuratiorem deſcriptionem addit, de annulis, catenis aureis, & vittis hyacinthinis, quibus Pectorale Ephodo alligari deberet; ideoque iterum inculcat, ונתת אלהשן משפט את האורים ואת התמים; *Et indes Pectorali Iudicii τὰ* URIM & THUMMIM *illa*; *lapides* ſcilicet illos de quibus jam antea locutus ſum, eodem ordine, iiſdemque nominibus inſcriptis, prout dictum eſt. Et quamvis lapidum meminerit Moſes ab initio, nihilominus totum *Pectorale* debebat eſſe paratum, & materia debebat detexi, & pannus duplicari catenæ annuliqui adnecti, & vittæ adaptari antequam lapides fundis indi potuerint; immo prius debebant ipſi lapides expoliri & nomina tribuum eis inſculpi, & tandem Pectorali addi. Non mirum itaque, ultimo fieri mentionem de lapidibus illis, ſub nominibus *τῶν Vrim* & *Thummim*. Exiſtimat præterea doctiſſimus Azarias in *Meor Enaim* cap. L. repetitionem illam: *Et indes Pectorali Vrim & Thummim* factam eſſe propter id quod ſequitur: והיח על לב אהרן *Et erunt ſuper cor Aharonis*: quaſi dixiſſet; Lapides illos *lucentes* & *perfectos* pones in Pectorali, ut ſint ſuper cor Aharonis. Et ſane cum omnia inſtrumenta & vaſa ſacra, quæ in cultu Levitico adhibebantur, ſe-

cundum mandatum Dei, debuerint ſignificare Chriſtum, illiuſque perfectiones & gratias electis ſuis collatas, quis non videt gemmas in Pectorali id præſtitiſſe? figuræ enim erant ſummæ illius, cum doctrinæ, tum perfectionis, verique oraculi Dei mundo exhibiti, immo omnis lucis doctrinæ & perfectionis, quam electis ſuis confert. An *imagunculæ* eadem tam clare ſignificare poterant? ut ut ſit, antiquiſſimos & doctiſſimos Hebræorum doctores in illa fuiſſe, ſententia ſcil. ipſos *lapides* eſſe *Vrim* & *Thummim*, ſatis manifeſto patet, ex eo quod crediderint, reſponſa per *Vrim* non aliter data fuiſſe quam per emiſſam lucem *lapidum*, ut docent Joſephus, & Gemarici utriuſque Gemaræ: de quibus jam mentionem fecimus ſupra, & de quibus adhuc aliquid dicendum erit, ubi de modo reſpondendi per *Vrim* & *Thummim* acturi erimus, quod mox fiet, poſtquam reſponſum erit argumentis, quibus nonnulli probari putant, *Vrim* & *Thummim* plane aliquid à gemmis fuiſſe diverſum.

XXI. Hoc autem conantur probare eodem argumento, quo nos contrarium adſtrui putamus. Nam ex ipſiſſimis hiſce verbis: ונתת אל חשן *Et pones in Pectorale judicii Vrim & Thummim*; illi conantur demonſtrare *Vrim* & *Thummim* plane aliud quid eſſe, ſc. aut nomen *Tetragrammatum*, aut *Theraphim*, id eſt certas quaſdam imagunculas: inutilem enim & vanam repetitionem putant continere verba illa de *Vrim* & *Thummim*, niſi aliquid diverſum ſignificent à *lapidibus pretioſis*. Quaſi inutilis eſſet repetitio quoties rebus nomina imponuntur & quoties earum natura & uſus clarius explicatur, tandem ubi earundem uſus ſerio inculcatur, & neglectus prohibetur, quæ omnia verbis iſtis ultimis contineri,

ri, jam docuimus. Non eſt etiam quod viri docti, inter quos & ipſum Hottingerum miror, literato orbi perſuadere conentur, *Vrim* & *Thummim* nullum alium auctorem agnoviſſe, quam ipſum Deum; ita ut nullus artifex inter homines in iis conficiendis adhibitus fuerit: ideo ſcilicet quod Deus nec Moſi nec ulli alii mortalium mandaverit, ut ea conficeret, quemadmodum id factum eſt in reliqua ſupellectili ſacra. At eo ipſo quod Deus omnia vaſa ſacra, & totum veſtitum Pontificum fieri voluerit manibus hominum, τὰ URIM & THUMMIM etiam homines paraſſe & Pectorali indidiſſe, ego credendum puto, donec contrarium rationibus, quæ nullum dubium poſt ſe relinquunt, probatum fuerit. Facta autem eſſe *Vrim* & *Thummim*, non ab ipſo Deo, ſed ad artificibus peritis, mecū credent, quicunque credunt ea eſſe ipſos lapides pretioſos. Si expreſſis verbis dictum eſſet Deum feciſſe τὰ *Vrim* & *Thummim*, quemadmodū dictum eſt Exodi cap. XXXIV. Deum paraſſe *Tabulas legis*, & ſua manu præcepta exaraſſe, tunc vel minimam dubitationem peccatum dixerim, ſed cum hoc de *Vrim* & *Thummim* non ſit dictum, hominum artificio ea facta eſſe facilius crederem, quam ab ipſo Deo parata, & Moſi quaſi è cœlo tradita. Nec opus erat, ut mentio fieret de auctore τῶν *Vrim* & *Thummim*, cum ſupra jam dictum fuerit, verſu XVII. &c. quomodo *lapides pretioſi* confici & pectorali adaptari debeant. Ideoque non graviter peccat, nec adeo culpandus eſt Samaritanus, quod ועשית את האורים ponat *Et facies Vrim*; ut à quibuſdam carpitur, pro verbis his quæ reperiuntur, in Textu Hebræo: ונתת אלחשן משפט *Et pones in Pectorali judicii.*

XXII. U-

XXII. Vſus VRIM & THVMMIM, quemadmodum jam diximus, erat, voluntatem & judicia Dei per ea manifeſtare in rebus arduis, pro Rege, aut tota Republica. Sed quæritur quomodo per *τὰ Vrim & Thummim* reſponſa data fuerint? circa quam rem auctores iterum non parum diſſentiunt. Antiquiſſimi ex Judæorum doctoribus credebant, Deum ad interrogata reſpondiſſe per aliquem fulgorem, aut lucem, quam emittebant lapides pretioſi: atque ita quidem, ut literæ illæ lucentes eminerent & ſupra reliquas aſcenderent in altum, cum illæ antea per ſculpturam fuerint profundæ. Hoc enim intelligunt per verbum בלט *Belat*, quod proprie *eminere* ſignificat: ſunt enim בלט *Belat* & שקע *Schekah* oppoſita, quorum prius *eminere, in altum elevari*, poſterius autem *deprimi*, & in profundo latere, ſignificat; *Maſſechet Gittim* cap. II. לא היה כתבו שוקע אלא בולט כדינרי זהב; *Scriptura ejus non fuit profunda, ſed prominens, ut in denariis aureis.* Sic & mammæ mulieris dicuntur בולטות *Boletoth prominentes.* Codice *Ioma* cap. v. Hinc & apud Belgas dicitur **een bult** *gibbus*, **gebult** *gibboſus*, **bulten** & **uptbulten**/ *protuberare, prominere.* Tradunt itaque Doctores Hebræorum, in nominibus XII. tribuum contentas fuiſſe omnes literas totius Alphabeti, præter ח ט צ ק; ſed ut hæ etiam adeſſent, atque ſic ut omnia vocabula per iſtas literas in Pectorali exprimi, reſponſaque ad quælibet interrogata, dari poſſint, præter nomina XII. tribuum adſcripta etiam fuiſſe nomina *Abraham, Iſaac, Iacob*, & *Schibte Iiſchraël*, aut ſecundum alios, *Schibte Ieſchurun*, aut etiam *Schibte Iah*, in quibus literæ illæ, alias deficientes, reperiebantur. Sed videantur illa quæ adnotavimus ſupra, capite VII. ubi de Pectorali egimus.

mus. Docent igitur, literas illas, quæ reſponſa componere debebant, ſupra reliquas protuberaſſe & inſignem ſplendorem emiſiſſe: atque ſic ex iiſdem literis S. Pontificem Reſponſa legiſſe. Hanc fuiſſe ſententiam *Gemaræ Babylonicæ*, & *Ieruſalemitanæ*, Jalkut ex libro Siphre. *Rabboth*, *Baal Hatturim*, *Maimonidæ*, aliorumque, jam oſtendimus cap. VII. hujus libri, parag. XI. quo etiam Lectorem remitto, ne eadem hic repeterentur. Et ut hæc exemplo aliquo clariora fierent, notandum eſt: Sacerdotem Summum rogaſſe (Judic. cap. I. I.) מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה להלחם בו ׃ *Quis aſcendet pro nobis contra Cananæum ad bellum?* Ad hanc interrogationem reſpondet Deus יהודה יעלה *Iehuda aſcendet* Hæc Reſponſio fit per literas in Pectorali; ita ut primo integrum nomen *Iehuda*, id eſt omnes literæ ſimul quæ hoc nomen componunt, & quæ primo lapidi ſecundi ordinis, lapidi ſcilicet נפך *Nophech* ſive carbunculo, inſculptæ erant, lucem effunderent & prominerent ſimul ſupra reliquas omnes. Hoc autem intuitus Sacerdos certus erat *Iehudam* debere aſcendere. Deinde prominebat, & effulſit litera *jod* ex לוי *Levi*, *Ajin* ע' ex שמעון *Simeon*. *Lamed* ל' iterum ex לוי *Levi*, *He* ה ex אברהם *Abraham*, vel ex nomine יהודה *Iehuda*. Atque ſic habebat יעלה *aſcendet*. Idem de reliquis vocibus judicandum eſt.

XXIII. Sed ne quis dicat literas illas varie potuiſſe legi, ideoque varium ſenſum potuiſſe recipere; (nam quis dicet utrum י an ל an ע an non potius ה primum ſit legendum, quæ litera in medio quæ in fine, uno verbo quo ordine eſſent diſponendæ? ut aliquod vocabulum ex iis componeretur) reſpondent quidam ideo iſtos lapides *Thummim perfectos* dictos eſſe, quia ſig-

num erant Spiritus Sancti, qui Summo Pontifici præſens erat, & omnia perficiebat, & veram lectionem docebat. Hunc volunt fuiſſe gradum aliquem Spiritus Sancti, inferiorem prophetia, ſuperiorem autem filia vocis, quæ audiri ſolebat ſub Templo ſecundo, ceſſantibus prophetiis, & *Vrim* & *Thummim*. Hæc omnia ſatis fuſe tractantur apud Maimonidam, Rabbi Bechai, *Ramban*, id eſt Rabbi Moſen, filium Nachmani. Abarbanel iſtam difficultatem alio modo ſolvit, cujus ſententiæ & ego ſubſcriberem libenter, ſi mihi prius ſatis clare demonſtraſſet reſponſa per *Vrim* & *Thummim* fieri ejusmodi luce & prominentia literarum. Vult igitur literas illas, quæ ex variis nominibus lucebant, ut vocem aliquam componerent, non ſimul & ſemel protuberaſſe & lucem effudiſſe, ſed ordine quo debebant componi & legi. Ex. gratia: in voce יעלה *aſcendet*, primo effulſit י, ſecundo ע, tertio ל & tandem quarto ה. ita ut Sacerdos ex hoc ordine facillime potuerit, immo neceſſario debuerit legere יעלה *aſcendet*, & non aliter. Legit igitur ex literis illis hanc reſponſionem יהודה יעלה *Jehuda aſcendet.* Sed hæc à Judæis dicuntur ſola auctoritate quorundam Talmudicorum, abſque ullo probato teſtimonio: ideo apud Chriſtianos, nullam fidem reperiunt; immo nec ipſi quidem Judæi omnes iſtam ſententiam ſuo calculo approbarunt.

XXIV. Sunt igitur alii, qui docent vocem auditam eſſe, qua reſponderetur ad propoſitam interrogationem. Sic enim habent Gemarici Jeruſalemitani Maſſechet Jomacap. VII. אית תניי תני הכתוב בולט מאן דאמר הקול היה שומע ניחא דכתיב וישמע את הקול: *Sunt Doctores qui tradunt, ſcripturam protuberaſſe. Eſt qui dicit vocem eſſe auditam, ut ſcriptum eſt:* (Numer. VII. LXXXIX.)

Et

Et audita eſt vox. In eadem ſententia eſt etiam doctiſſimus Spencerus in ſuo Tractatu de *Vrim & Thummim* cap. IV. Et hanc ſententiam conatur probare ex Joſepho Antiquit. lib. VI. cap. VII. ubi dicit *πυνθανομένοις ἡμῖν φωνὴν ὀυ δίδωσιν ὁ Θεός. Interrogantibus nobis vocem non edidit Deus.* Deinde addit: *& nihil ſciſcitantes celare loquens.* Idem quoque probari poſſe putat ex cap. x. Zachariæ, his verbis: *Theraphim loquuta ſunt vanitatem.* Sed tribus verbis Spencero reſponderi poteſt: nec Joſephum nec Zachariam intelligere per *vocem* & *loquelam* verum ſermonem, aut vocem proprie dictam, ſed tantum reſponſa, quocunque modo ea fieri ſolerent. Et ſane ſupra jam audivimus ex ipſo Joſepho, eum lucem & ſplendorem gemmis in Pectorali, & in humeralibus Ephodi attribuiſſe: per quem Deus futura prædixerit. Quis non videt ex iis quæ jam diximus Deum etiam reſpondiſſe per voces, ſi modo verum eſt, eum per literas ſplendentes & protuberantes reſpondiſſe: *Iehuda aſcendet* &c. an hæc non ſunt voces? Niſi dicas non eſſe vocem altam, & corpore prolatam. Quantum ad Prophetam Zachariam; eum de idolis loqui certum eſt, non de *Vrim & Thummim*. Sed & hoc notari debet, doctiſſimum Spencerum multum differre à Judæis: nam cum hi docuerint, Deum ipſum voce loquutum fuiſſe, ille imagunculas, quas *Theraphim* vocat, voces edidiſſe, aut Deum aut potius Angelos per ipſas imagunculas, tacita etiam, & ſubmiſſa voce, Deum vel Angelum per imagunculas iſtas loquutum fuiſſe, exiſtimat: prout & Jobus dicitur accepiſſe קול דממה *vocem ſilentii*, cap. IV. XVI. Et Elias qui קול דממה דקה *voce quieta & leni* præſentiam Dei cognovit 1 Reg. XIX. XII. Unde & *Pectorale* חשן dici putat à חשה *ſilere.* Sed cum hæc omnia abſ-

que ratione dicantur, & nudis conjecturis tantum nitantur, nec Talmudicorum, nec reliquorum ſententiam de ejusmodi voce, probare poſſum Sed & pauci reperientur qui ſententiam illam amplexuri erunt, cum tam graviter redoleat turpem idololatriam, puriori eccleſiæ Judaicæ deteſtandam.

XXV. Ut tamen & noſtram ſententiam tandem exponamus; putamus ipſas gemmas in Pectorali dictas eſſe à Moſe *Vrim* & *Thummim*, ſed revelationem neutiquam factam eſſe per lucem inſolitam, per atrorem & lapidum tenebras, aut vario colore, nec per fulgorem & prominentiam literarum; ſed lapides illos nihil aliud fuiſſe quam Symbolum præſentiæ Dei, ſignum lucis & perfectionis propheticæ. Ita enim Deo placuerat, ut Summo Pontifici nullam revelationem largiri, nec ullam reſponſionem ad interrogata dare vellet, niſi Ephodo & Pectorali cum ſuis gemmis rite ornato: quemadmodum omnia Sacrificia & oblationes Deo ingratæ erant, niſi omnibus veſtibus Sacerdotes veſtiti eſſent. Non eſt itaque opus operoſo myſterio nominis Tetragrammati, nec miraculoſa protuberatione & luce lapidum, nec prodigioſa loquela idololatricarum imaguncularum, ſive vocibus τῶν *Theraphim*, cum interno verbo & revelatione Dei hæc omnia confici potuerint, eodem modo, quo & Patres & Prophetæ ſuas habebant revelationes & Prophetias. Si autem quæras, quomodo igitur illa revelatio & reſponſum datum ſit Summo Pontifici? Rogabo & ego: quomodo revelatio facta eſt Patribus & Prophetis, cum non ſemper viva voce facta fuerit? Sane quo modo Prophetæ & Patres certi erant ſuarum revelationum, ut eas pro divinis agnoſcerent, eodem etiam modo certus factus erat Summus Ponti-

Pontifex, Deum ſibi talia revelaſſe. Et ſi vel maxime vox aliqua audita fuiſſet, nihilominus abſque aliqua perſuaſione intriſeca, ſacerdos non potuiſſet certo ſcire, utrum illa vox edita eſſet artificio aliquo hominum, angelorum bonorum aut malorum, an vero à Deo eſſet prolata: ut quocunque modo ſumatur, certo certius ſit, ſemper opus habuiſſe ſummum Pontificem quadam revelatione, & intrinſeca perſuaſione à Deo immiſſa, quã hodie ignoramus, non minus quam revelationem omnem & viſionem propheticam, ſomnia & vivas voces.

XXVI. Nec tamen inde ſequitur, nullam fuiſſe differentiam inter URIM & THUMMIM, & reliquas prophetias & revelationes: cum ſane multum à ſe differrent. Deus enim Patribus & Prophetis non ſemper revelationes indulſit, nec ad omnia interrogata reſpondit: quemadmodum illis etiam non mandaverat ut ſe in omnibus difficultatibus conſulerent; ſed voluntatem ſuam eis expoſuit pro mero ſuo beneplacitio, quoties divinæ ſuæ ſapientiæ ita viſum fuit bono Eccleſiæ. Nec ullum illis dederat ſymbolum & ſignum viſibile ſuæ præſentiæ, & revelationis. At Summo Pontifici mandavit ut in certis quibuſdam caſibus, Deum ſuum de jure & juſtitia, rebuſque arduis, quæ bonum Eccleſiæ & Reipublicæ ſpectabant, adiret & conſuleret, cum hac promiſſione: ſe ſemper Spiritu ſuo fore præſentem, & ad interrogata reſponſurum, quod etiam fecit; niſi quod eorum peccata id non nunquam impedierint. Addidit præterea S. Pontifici ſignum iſtud & ſymbolum extrinſecum & viſibile, quo ornatus eſſe debebat interrogaturus, ſcilicet *Vrim* & *Thummim*. Non exilis igitur differentia fuit inter hanc revelationem, & reliquas, quæ Patribus, & Prophetis, cum ordinariis tum

extraordinariis factæ ſunt. Multis fortaſſis hæc ſententia non arridebit, quod myſterio careat. Nam adeo homines aſſueti ſunt myſteriis fingendis & credendis; ut quicquid operoſo aliquo myſterio non eſt involutum, proni rejiciant, tanquam à veritate alienum.

XXVII. Nihilominus Doctiſſimos & Antiquiſſimos Judæos in eadem fuiſſe ſententia nobiſcum, ex eorum ſcriptis ſatis liquido conſtat: cum oracula & ad propoſitas quæſtiones reſponſa *Spiritui Sancto* magis quam Pectorali, vel ipſi etiam Summo Pontifici adſcribere ſoleant. Maſſechet Joma cap. VII. hæc habent Gemarici: כל כהן שאינו מדבר ברוח הקודש ושכינה שורה עליו אין שואלין בו שהרי שאל צדוק ועלתה לו אביתר ולא עלתה לו שנ׳ ויעל אביתר הכהן עד תום כל העם וגו׳: *Omnis Sacerdos, qui non loquitur per Spiritum Sanctum, & ſuper quem Deus non habitat ſua præſentia, cenſetur ineptus ad interrogationes; Nam ecce interrogavit Zadok, & reſponſum ei eſt: Abjathar etiam interrogavit, ſed ei non eſt reſponſum, prout dicitur;* (II Sam. XV. XXIV.) *Et aſcendit Abjathar, Sacerdos, donec finiret totus populus,* &c. Eadem leges in *Seder Olam*, cap. XIV. Codice Bava Bathra cap. VIII. idem traditur, ubi deſcribuntur diſtributiones Terræ Sanctæ XII. tribubus per ſortem & *Vrim & Thummim*: nunquam enim per *Vrim* & *Thummim* Summus Pontifex dicitur interrogaſſe niſi per Spiritum Sanctum, ſive attendendo ad S. Sanctum. לאנתחלקה אלא באורים ותומים שנ׳ על פי הגורל· כיצד· אלעזר מלובש באורים ותמים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו וקלפי של שבטים וקלפי של תחומים לפניו והיה מכוין ברוח הקדש ואומר זבולון עולה תחום עכו עולה עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולון בקלפי של תחומין בידו תחום עכו· וחוזר ומכוין ברוח הקדש ואומר נפתלי עולה תחום

גינוסר

גינוסר עולה׃ *Non diviſa fuit terra niſi per* Urim & Thummim, *ut dicitur* (*Numer.* xxvi.) per ſortem. *Quomodo id fiebat? Eleazer induebat Vrim & Thummim, & Ioſua cum toto Iſraële ſtabat coram eo, cum urna tribuum, & urna limitum. Tunc attendit* (Pontifex Max.) *ad Spiritum Sanctum, & dixit Zabulon aſcendet, & terminus Acho aſcendet cum eo; conturbata urna tribuum extrahitur manu ejus Zabulon, & ex urna terminorum extrahitur manu ejus terminus Acho. Iterum attendit ad* Spiritum Sanctum, *& dicit: Nephtali aſcendet, & terminus Ginoſar aſcendet.* Ex hoc loco manifeſtiſſime patet Summum Pontificem reſponſa magis exſpectaſſe à Spiritus Sancti virtute, & revelatione, quam ab ulla alia cauſa: Idem docetur in *Tanchuma* & alibi. Ideo & Rabbi Bechai ad Deuter. xxxiii. viii. dicit; Sacerdotem, qui veſtitus erat *Vrim* & *Thummim,* ſimul etiam indutum eſſe Spiritu Sancto. Et Kimchius Judic. xx. היו משיבות הצירך עם סיוע רוח הקדש שהיה בכהן ששואלין בו׃ *Edebant reſponſum neceſſarium auxilio Spiritus Sancti, qui fuit in Sacerdote, per quem interrogabant.* Sic & Rabi Levi ben Gerſon, Abarbanel, *Ramban*, id eſt R. Moſes filius Nachmani & alii docent *Vrim* & *Thummim* fuiſſe gradum Spiritus Sancti, inferiorem prophetia, ſuperiorem filia vocis. Tradunt & alii, Spiritum Sanctum loquutum eſſe per *Vrim* & *Thummim* ſtante Tabernaculo; per *Prophetas* ſub Templo primo, & per *filiam vocis*, id eſt per *vocem cæleſtem* (qualis fortaſſis fuit illa vox quæ de cœlo audita eſt: *Hic eſt filius meus dilectus*, Matth. cap. iii. verſ. xvi.) ſub Templo ſecundo. Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. x. etiam docet Summum Pontificem reſponſa dediſſe per Spiritum Sanctum, quamvis credat lapides protuberaſſe

ſimul

ſimul &lucem edidiſſe. כיצר שואלין עוסד הכהן ופניו לפני הארון והשואל מאחריו׳ פניו לאחרי הכהן ואומר השואל אעלה ולא אעלה׃ ואינו שואל בקול רם ולא מהרהר בלבו אלא בקול נמוך כמי שמתפלל בינו לבין עצמו ומיד רוח הקדש לובש את הכהן ומביט בחושן ורואה בו במראה הנבואה עלה או לא תעלה באותיות שבולטות מן החשן כנגד פניו ׃ *Quomodó interrogant? Sacerdos ſtat facie verſus Arcam, & interrogans à tergo, facie verſus Sacerdotem. Tunc dicit interrogans,* Aſcendam? *aut* non aſcendam? *Non interrogat alta voce, nec per nudam cogitationem in corde ſuo, ſed voce ſubmiſſa, quaſi apud ſe oraret; atque ſic confeſtim* Spiritu Sancto *induitur Sacerdos, & reſpicit in Pectorale & videt in eo per viſionem propheticam*, aſcende, *aut* non aſcende, *in literis quæ prominent ex Pectorali è regione faciei ejus.* Ecce magis eſt *viſio prophetica*, illa revelatio, quam nuda literarum prominentia & ſplendor. Ridiculum eſſet ſi quis vellet, dicere Spiritum S. nihil aliud ſignificare, quam artem literas lucentes componendi & legendi. Hoc ſuave quorundam Judæorum delirium eſt. Non male igitur Cornelius à Lapide in Exodum cap. XXVIII. *Vrim non oraculum, ſed index erat oraculi: & cum Scriptura dicit Deum per Vrim conſultum eſſe aut reſpondiſſe, id metonymice explicandum eſt; ut ſignificetur Deum reſpondiſſe per Sacerdotem, Rationali, in quo erat Vrim, indutum.* In eadem ſententia erat Doctiſſimus Rivetus in Exod. XXVIII. & alii, cum inter Reformatos tum inter Pontificios. Sane hanc opinionem nos ut maxime probabilem, Scripturæ Sacræ convenientiſſimam, & Deo digniſſimam, tenebimus, donec alius manifeſtis rationibus nos inde dimoveat.

XXVIII. Interrogatio per *Vrim* & *Thummim* fiebat non ubique locorum, ſed in ſolo Templo, ubi Sacerdotes

cerdotes veſtimenta Sacra geſtandi jus habebant: de quo nos ſuo loco plura dicemus. Nec in omnibus locis Templi: Non enim interrogabat Summus Pontifex in Atrio coram toto populo, juxta magnum Altare holocauſtorum, nec etiam in Sancto Sanctorum, ſed in loco Sancto tantum: ita tamen ut faciem verteret verſus Arcam quæ erat in S. Sanctorum. Hoc videtur docere Moſes Exodi cap. XXVIII. verſu XXX. ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים והיו על לב אהרן בבאו לפני יהוה ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו לפני יהוה תמיד׃ *Et appones Pectorali judicii Vrim & Thummim, & erunt ſuper cor Aharonis, quum ingredietur coram Domino. Et portabit Aron judicium filiorum Iſraëlis ſuper cor ſuum, coram Domino jugiter.* Verum quidem eſt hunc locum docere: Sacerdotem Summum *Vrim* & *Thummim* geſtaſſe in ſolo templo, & non alibi; ſed in qua parte templi non ſatis clare exprimitur. Certum etiam eſt, eum Pectorale cum reliquis omnibus veſtibus aureis geſtaſſe, & in Atrio & in loco Sancto, quotidie; Non autem in S. Sanctorum, cum locum iſtum non fuerit ingreſſus niſi ſemel in anno, ſcilicet x. menſis Tiſri, magno die expiationis, quo die omnia veſtimenta aurea, ideoque Pectorale deponere debebat, ut ſe albis veſtibus veſtiret, ut docetur Levit. XVI. Deinde Moſes in iſto loco non dicit expreſſis verbis S. Pontificem intrare coram Deo, ut conſuleret Deum per *Vrim* & *Thummim*; ſed de munere Sacerdotali quotidiano, verba illa intelligi poſſunt. Nihilominus à quibuſdam de oraculis intelliguntur. Volunt enim Judæi S. Pontificem interrogaſſe coram Arca Dei, id eſt facie verſa verſus Arcam, atque id in loco Sancto. כיצד שואלין השואל פניו כלפי נשאל והנשאל פניו כלפי שכינה השואל

Ggggg אומר

אומר ארדוף אחרי הגדוד הזה והנשאל אומר כה אמר ה׳ עלה והצלית : *Quomodo interrogant? Is qui interrogat* (Rex aut alius quis) *faciem vertit verſus eum qui interrogatur.* (Sacerdotem) *Et is qui interrogatur faciem vertit verſus præſentiam Dei.* (Arcam) *Interrogans dicit: an perſequar has turmas? & is qui interrogatur reſpondet: Sic dixit Dominus aſcende proſperabis.* Eadem fere iisdem verbis tradit Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. x. quem locum modo allegavimus, paragrapho præcedenti. In Jalkut eadem quoque leguntur.

XXIX. Vehementer ergo deceptus eſt Epiphanius in libello de duodecim lapidibus, quem locum ſupra paragrapho xiv. allegavimus, ubi expreſſis verbis docet Summum Pontificem ingreſſum fuiſſe *εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων in S. Sanctorum*, cum *Adamante*, quem putat fuiſſe *Urim* & *Thummim*; unde patet: eum crediſſe interrogationem factam fuiſſe in ipſo adyto, ſive Sancto Sanctorum. In eodem errore etiam verſantur multi alii viri doctrina graves, & antiquitate venerandi, quemadmodum ſuo loco docebimus, ubi de veſtium Sacrarum uſu diſſerendum erit. Sed hic ſilentio præterire non poſſum, doctiſſimum Buxtorfium ipſum, in Judæorum ſapientia verſatiſſimum, eoque nomine de Republica literaria optime meritum, etiam hic dormitaſſe, cum dixerit, in Sancto Sanctorum Pontificem Summum interrogaſſe per *Urim* & *Thummim*. Vide ejus Hiſtoriam de Urim & Thummim, cap. iii. *Quod*, inquit, *Sacerdotis Summi tantum hoc munus fuerit, patet ex ſupra dictis locis Scripturæ, ubi ejus tantum fit mentio; tum etiam ex praxi obſervata; tum inſuper ex hac ratione, quod ſolus Sacerdos Summus Sanctum Sanctorum ingredi, & coram arca miniſtrare, & cultum Sacrum peragere potuerit.* Eadem

dem corda aberravit capite I. ubi verſum xxx. capitis xxviii. Exod. allegat, & locum, in quem ingreſſus eſt Summus Pontifex, cum *Vrim* & *Thummim* intelligi vult de ſancto ſanctorum. Fatemur ſane ſolum Sacerdotem Magnum *Sanctum Sanctorum* ingredi potuiſſe, ſed deceptus eſt doctiſſimus vir, quod putaverit eum cum *Vrim* & *Thummim*, locum iſtum ingreſſum eſſe. Doctiſſimus vir lapſus videtur, eo quod dicatur conſuluiſſe coram Arca, facie eo verſa; quaſi opus fuiſſet adyta intrare. Hoc enim ſtando in loco Sancto fieri poterat, facie ita verſa ad Arcam.

XXX. Ex omnibus quæ jam à nobis dicta ſunt, ſatis manifeſto conſtare puto, ſolos Pontifices, & quidem Summum, oracula interrogaſſe per *Vrim* & *Thummim*. Nam is ſolus ſacro veſtitu ornatus erat & præter eum nullus alius, ut ſi forte זר id eſt ex vulgo aliquis eo uti voluiſſet, magnum piaculum commiſiſſet, ut alibi docuimus. Et ſane quotquot extant exempla conſulti oraculi per *Vrim* & *Thummim*, illa omnia nos docent oracula ſemper conſulta fuiſſe per Summum Pontificem, ut videre eſt Num. xxvii. xxi. ubi legimus *Ioſuam ſtetiſſe coram Eleazare Sacerdote.* I Sam. xxx. vii. ubi ipſe David conſuluit per Abjatharem S. Pontif. Sic & alibi. Errant itaque mea ſententia ii, qui contendunt reliquos Sacerdotes, & præſertim Reges idem jus habuiſſe, quod habuit Summus Pontifex.

XXXI. Doctiſſimus quidem *Spencerus* utrumque probare conatur. Tractatu *Vrim* & *Thummim* cap. vi. ſect. ii. Apud totam Pontificum turbam jus fuiſſe oraculum nonnunquam hoc conſulendi probari putat Numer. xxxi. vi. ubi legimus Phineazum, patre nondum defuncto, ad bellum contra Midianitas prodiiſſe

in manu geſtantem כלי הקדש *vaſa ſancta*. quod de *Ephodo* & *Pectorali*, ideoque de *Vrim* & *Thummim* vult intelligi; eo magis hoc ſenſu accipi vult; quod Jonathan id explicet de *Vrim & Thummim, ad interroganda per ea.* Deinde quod & Micha Judic. XVII. v. *Theraphim* habuerit & conſuluerit. Tandem quod R. Levi Ben Gerſon 1 Sam. XXVIII. verſ. VI. hanc dederit rationem, cur Deus Saulo per *Vrim* non reſponderit: *quia non fuit ibi Sacerdos aliquis Spiritus S. capax, qui interrogaret per Vrim: eo quod Saul internecioni dediſſet urbem Nobem, in qua fuerunt Sacerdotes præſtantiſſimi; & quicunque erepti fuerunt, eſſent cum Davide.* Sed hæc argumenta facili negotio refelli poſſunt. Quantum igitur ad primum. Verum quidem eſt Jarchium per כלי הקדש *vaſa Sancta*, intelligere *Vrim* & *coronam auream.* Nec etiam negari poteſt totam ſacram ſupellectilem, immo ipſa etiam Sacra veſtimenta, nonnunquam ita vocari; inde tamen non ſequitur in hoc loco ita accipiendum eſſe. Mitto jam fabulas ad quas eodem loci recurrit Jarchius: Bileamum & Reges Madianitarum aufugiſſe & cecidiſſe cum Magis, quum coronam auream, cui nomen יהוה inſcriptum erat, viderent, quæ ex Rabboth Bemidbar, & aliis illius furfuris commentatoribus hauſit. Certum eſt iſtum locum ab omnibus Judæis ita non exponi: cum Aben Ezra הארון *Arcam* potius intelligi voluerit per *vaſa* iſta *Sacra*: in qua ſententia cum multis Chriſtianis ipſe etiam Calvinus reperitur. Et ſane non hac ſola vice *Arca* in Bellum deducta eſſet, quod 1 Samuel. cap. IV. & Joſuæ cap. VI. & alibi conſtat. Sed quid opus eſt illud de Arca, aut etiam de *Vrim* exponi, cum ipſe textus exprimat qualia vaſa tulerit? talia ſcilicet quæ in manu geſtare ſolebant, nempe *πὶ* חצצרות *tubas*, quibus maxime

in

in bello uti ſolebant, ſed præſertim in ſacris, & caſu aliquo extraordinario, ut in obſidione urbis Jericho factum eſt. Nollem tamen contradicere iis, qui Arcam quoque intelligi volunt. Tolerabilior eorum ſaltem eſt opinio, qui id ſtatuunt. De *Micha* ſupra verba fecimus, ubi ſatis conſtat, illius exemplum hic plane eſſe *ἄτοπον*. Sane ſi R. Levi Ben Gerſon vel maxime dixiſſet, omnes Sacerdotes habuiſſe jus illud Pectorale induendi & oraculum conſulendi, nulla tamen neceſſitas nos cogeret, ut hoc crederemus. At hoc non dixit. Adfert tantum rationem cur nullus ibi fuerit Sacerdos Spiritus S. capax: ſcilicet propter horrendam lanienam, qua in Sacerdotes graſſatus fuerat Saulus, in urbe Nobienſi. Quis unquam inde exterebraſſet hunc ſenſum: omnes aut ſaltem plurimos Sacerdotes minores, *Vrim* veſtitos fuiſſe, & oraculum conſuluiſſe? Proculdubio doctiſſimus Judæus reſpexit ad Summum Sacerdotem; quaſi dixiſſet nullum fuiſse Summum Sacerdotem apud Saulem Spiritu Sancto donatum. Sed utrum ipſe Rabbi Gerſonius veram rationem dederit, jam non anquiro. Saltem mihi non videtur. Ut ut ſit, Reliquos Sacerdotes, præter Summum Pontificem, unquam oracula rogaſſe per *Vrim* & *Thummim*, hiſce rationibus, nec ullis aliis hactenus mihi cognitis, unquam inducar ut credam.

XXXII. Idem plane de Regibus & Iſraëlitarum Principibus judico. Reges jus habuiſſe Ephod & *Vrim* veſtiendi, & per ea Summum Numen interrogandi, docet doctiſſimus Cunæus de Repub. Hebr. lib. I. cap. XIV. Et quidem ſuæ opinioni firmandæ adfert verba quæ exſtant I Sam. XXX. verſ. VII. ויגש אביתר את האפוד אל דוד׃ quæ vult ita verti; *Et induit Abjathar.*

thar Ephodo Davidem. Ideoque Davidem per Urim Deum conſuluiſſe contendit. Huic argumento alia addidit Doctiſſimus Spencerus loco modo à nobis allegato. Primo *Saulem* ſcilicet Dei URIM in perſona propria conſuluiſſe. 1 Sam. xxviii. vi. Deinde Reges etiam Ethnicorum, etſi alias per Sacerdotes oraculum adirent; nonnunquam tamen Deos conſuluiſſe; quemadmodum Regem Babylonis conſilium à *Theraphim* de regni dubiis quæſiviſſe legimus, Ezech. xxi. xxi. Simili privilegio & Regem Iſraëlis gaviſum fuiſſe, conjicit. Sed fallitur doctiſſimus Cunæus: Nam ſi vel maxime verba illa male reddita eſſent ab interpretibus, verum tamen ſenſum eos aſſequutos fuiſſe dubitandum non eſt. Sed ab ipſo doctiſſimo viro pejus eſſe reddita non vereor dicere. Non enim ſignificant Abjatharem Ephodo induiſſe Davidem; ſed tantum Abjatharem ad Davidem attuliſſe Ephodum cum *Vrim*, ut numen conſuleret. Verba illa Davidis הגישה נא לי האפוד non ſignificant: *applica quæſo mihi Ephodum:* Sed *affer mihi Ephodum*; ſive adfer *pro me*, *mea cauſa*. Et quando addit: ויגש אביתר את האפוד אל דוד׃ id à doctiſſimo viro male vertitur: *& induit Abjathar Davidi Ephodum:* cum verti debeat: *Et attulit Abjathar Davidi* (id eſt, Davidis cauſa) *Ephodum*: ut ſcilicet oraculum ipſe pro Davide conſuleret. Quid opus itaque dicere, ipſum Davidem amicuiſſe Ephodum, & oraculum conſuluiſſe? Nunquam enim legi verbum נגש vel in hiphil הגיש ſignificare *veſtire*, quemadmodum ſignificat *accedere*, *afferre*, & *adducere*, quo verbo etiam uſus eſt Saulus 1 Sam. xiv. xviii. ubi Arcam adduci voluit per Achiiam ׃הגישה ארון׃ *adduc Arcam.* Quam autem rationem habuerit doctiſſimus Spencerus, ut crederet

Saulem in propria perſona conſuluiſse URIM, ego plane ignoro. Saltem id ex 1 Sam. cap. xxviii. verſ. vi. neutiquam probari poteſt: cum ibi loci nihil aliud dicatur: niſi quod Deus ad interrogationes Saulis *non reſponderit, nec per ſomnia, nec per Urim, nec per Prophetas.* Saulem interrogaſse Deum ex hoc loco quidem conſtat: ſed quo modo interrogaverit, non dicitur. Sed ſumamus eum per Urim interrogaſſe, proculdubio illud profano ritu fecit; non quidem in propria perſona, ſed per aliquem Sacerdotem, qui adhuc illius partibus addictus erat (nam credibile non eſt, omnes omnino Sacerdotes ab eo defeciſſe) & cui fortaſſis in præmium impietatis & profanationis Summum Pontificatum promiſerat, prout ejuſmodi mancipia tyrannis operam ſuam facile locant, & ut Principum gratiam captarent, eaque via ad altiora aſcenderent, Patriam, Libertatem & Religionem intrepidi produnt. Interim credibile non eſt eum conſuluiſſe per verum *Urim*, cum illud fuerit in poteſtate Abjatharis, Veri Pontificis Maximi, qui jam ad Davidem aufugerat. 1 Sam. xxiii. Quod autem hunc nodum ſolvere velit doctiſſimus Spencerus, dicendo: *vel plura fuiſſe inſtrumenta ejuſdem nominis & figuræ, quibus in oraculis eliciendis Sacerdotes uterentur; vel Saulem Deum per* Theraphim (*titulo tamen* Urim) *interrogaſſe*, illud non eſt ſolvere, ſed diſcindere & deſtruere nodũ; cum nuſquã legamus plura ejuſmodi inſtrumenta fuiſse, præter ſolum Pectorale Summi Pontificis; niſi iſtam licentiam uſurpare velimus comminiſcendi, & chartis illiniendi quicquid in buccam venerit. Nec probari poteſt Saulem, (ut contendit vir doctiſſimus) ejuſmodi ſimulachra habuiſse, *Theraphim* Davidis uxori (quæ ſcil. filia Saulis erat)

non

non defuiſſe 1 Sam. xix. xiii. cum illud ſimulachrum non fuerit parvula aliqua imaguncula, quæ Pectorali tanquam marſupio indi vult doctiſſimus vir; ſed imago quædam magna quæ hominem mentiri poſſet, ideoque lecto facilius quam Pectorali continebatur. Et ſi vel maxime ejuſmodi *Theraphim* habuerit, quibus uſus eſt *Micha* & *Danitæ*, ut per ea reſponſa peteret, non tamen per *Vrim* à Deo inſtitutum interrogaſſet; & non minus quam ipſe Micha & Danitæ peccaſſet. Reliqua argumenta quæ addit doctiſſimus vir: Ethnicorum Reges etiam à *Theraphim* quæſiiſſe, ut Regem Babyloniæ feciſſe docet Ezech. xxi. xxi. & nullum incommodum inde Religionem paſſam fuiſſe; &nonnunquam aliquid factum eſſe, modo extraordinario, quemadmodum conſtat Davidem cum ſuis comediſſe *panes propoſitionum*, cum tamen ſoli Sacerdotes eos comedere debuerint; illa plane non perſuadent, ut credamus Regibus conceſſum fuiſſe interrogare per *Vrim* & *Thummim*: ideo non minus certum eſt, illud fuiſſe officium ſolius Pontificis Maximi. Sed & ipſe doctiſſimus Spencerus tandem hanc quæſtionem in medio relinquit, & nihil certi vult determinare, ſuis met ipſis argumentis diffidens.

XXXIII. Non autem pro quolibet oraculum conſuli ſolebat: ſed pro Rege, pro Principe, pro præſide Synedrii, aut pro alio aliquo dignitate & auctoritate conſpicuo viro inter Iſraëlitas, & quidem in rebus arduis, ubi de bello, de pace, de Religione, de Patria, de Rege, & toto populo agitur. Exſertis verbis hoc docent Gemarici Maſsechet Joma cap. vii. אין שואלין אלא למלך : מנא הני מילי אמר רבי אבהו דאמר קרא ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים וגו׳ הוא זה מלך

מלך וכל ישראל אתו זה משוח מלחמה וכל העדה זו סנהדרין׃ *Non interrogabant* (per Urim) *niſi pro Rege. Vnde hoc habemus? Dixit doctor Abhu, quia Scriptura dicit* (Numer. xxvii. xxi.) Et ille coram Eleazare Sacerdote ſtabit, & interrogabit eum de judicio Urim. Ille, *ſignificat* Regem. Et totus Iſraël cum eo, *ſignificat* unctum ad bellum. Et totus cœtus, *denotat* Synedrium. vide etiam Maimonidam Halach Kele Hammikd. cap. x. ubi eadem fere repetit. Non male etiam à quibuſdam obſervatum eſt, non niſi pro toto populo interrogandum fuiſſe, cum omnes tribus Pectorali inſculptæ fuerint.

XXXIII. Quemadmodum non ſolebant interrogare pro aliquo homine privato, ſed pro Rege, pro Principe & pro toto cœtu tantum, ſic etiam non interrogabant oraculum ob res leves & nullius momenti, ſed propter res magni ponderis, quæ Regem, quæ Principem aliquem virum, quæ Religionem, & bonum publicum ſpectarent: quod optime etiam animadvertit Abarbanel Exodi xxviii. & alibi צריך שתהיה השאלה עצה בדבר כולל לכל העם ולא ישאל על דבר פרטי לאיש מן האנשים׃ *Oportet ut interrogatio ſit conſilium, quod ſpectat negotium publicum totius populi, non de re particulari & alicujus privati.*

XXXV. Tandem non interrogabant etiam de duabus rebus ſimul, nec inverſo ordine; aut ſi id factum eſſet, reſpondebatur tantũ ad unam quæſtionem, & quidem ordine. Gemara Hieroſolymitana. Codice. Joma capite vii. ואין נשאלין שתי שאלות כאחת אם נשאלו אית נֹיי תני משיבו על הראשונה ואין משיבו על השניה ואית תנֹיי תני משיבו על השנייה ואינו משיבו על הראשונה׃ ואית תנֹיי תני אינו משיבו לא על הראשונה ולא על השניה׃ מאן דאמר משיבו על הראשונה ולא משיבו על השנייה מן הדא ויאמר דוד יי׳ אלהי

 דוד

ישראל וגו׳ היסגירוני בעלי קעילה בידו וגו׳ הירד שאול. דוד לא שאל כהוגן לא צורכא אלא הירד שאול ואם ירד היסגרוני בעלי קעילה בידו· מאן דאמר משיבו על השנייה ואינו משיבו על הראשונה מן הדא ויאמר דוד היסגירוני בעלי קעילה אתי וגו מאן דאמר אינו משיבו לא על הראשנה ולא על האחרונה וישאל דיד ביי׳ לאמר ארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו· דוד בקש עליה רחמים ה׳ אלהי ישראל הגד נא לעבדך· הדע לך שהרי שתים שאל והשיבו שלש ויאמר רדוף כי השג תשיג ונצל חציל; *Non interrogabantur duæ quæſtiones ſimul tanquam una: Sunt qui dicant, ſi id factum eſt, reſponſum fuiſſe tantum ad priorem & non ad poſteriorem; Alii dicunt, reſponſum fuiſſe ad poſteriorem non ad priorem; Alii, nec ad priorem nec ad poſteriorem reſponſum eſſe. Is qui dicit reſponſum fuiſſe ad priorem non ad poſteriorem, nititur eo quod dicitur de Davide* (1 Sam. XXIII. X. XI.) Dixit David, Domine Deus Iſraël &c. An tradent me viri Kehilæ in manum ejus? An deſcendet Saul? *David non interrogavit, ut oportebat: Sed (debuiſſet dicere)* an deſcendet Saul? & ſi deſcendit, an tradent me viri Kehilæ in manum ejus? *Is qui dicit reſponſum fuiſſe ad ſecundam quæſtionem non ad primam, illud inde habet*; dixit David, An tradent me viri Kehilæ, & eos qui ſunt mecum? &c. *Qui dicit non reſponſum fuiſſe nec ad priorem nec ad poſteriorem quæſtionem, id habet ex eo quod dicitur* (1 Sam. XXX. VIII.) David interrogavit Deum Dominum Iſraëlis: indica quæſo ſervo tuo. *Inde diſces quod fuerint duæ quæſtiones, ſed reſponſio triplex.* Perſequere; Nam omnino attinges, & plane liberabis. Idem docent Gemarici in Talmude Babylonico, eodem loci. *Non interrogant duas res tanquam unam: aut ſi interrogant non reſpondetur niſi ad unam, & quidem ad primam: ut dicitur*, An tradent me viri Ke-

hilæ in manus ejus? An deſcendet Saul &c. Et dixit Deus: Omnino deſcendet. *Sed ecce dixiſti, quod non reſpondeatur niſi ad primam. (quæſtionem) (hæc difficultas ſolvitur ſi dicamus) David interrogavit præter ordinem, ſed ordine ei reſponſum eſſe. Conſtat itaque, quod ſi quis interroget non ordine, eum iterum rogare ordine; ut dicitur:* An tradent me viri Kehilæ, me & viros qui ſunt mecum in manus Saulis? *Et reſpondit Deus*: Tradent. *Si tamen neceſſitas requirat, ut interrogent duas res; reſpondetur ad duas; ut dicitur*: Et interrogavit David Deum dicens: An perſequar iſtam turmam? An eam attingam? *Et reſpondit Deus*: Perſequere; omnino attinges, & plane liberabis.

Hæc de *Vrim* & *Thummim* ſufficiant. Plura ſi quis ſcire deſideret, adeat auctores, qui materiam iſtam pertractarunt, quorum plurimam partem & præcipuos allegavimus.

Cap. XXI.

מצנפת *S. Pontificis. De hoc multa jam dicta ſunt cap. IV. hujus libri. Forma τ8* Mitznephet. *Magna differentia inter Pileum S. Pontif. & reliquorum Sacerdotum pileos, ſecundum Ioſephum. Pontifex Max. quo ſenſu habuerit pileum conſutum, & hyacinthino variatum?* מגבעות *altus.* מצנפת *latior & magis diffuſus circa tempora. Maimonides allegatur. Ei male contradicitur à Rabbi Abraham filio Davidis. Aben Ezra Expoſitio. Migbaoth Judæis Germanis* Ein Hoet hut. *Cunæi error circa mentem Abrahami filii Davidis. Tabula Summi Pontificis pileum exhibens.*

I. HUc uſque egimus de Pectorali; ſequitur מצנפת *Mitznephet*, ſive *Tiara* Summi Pontificis.

De Tiara jam multa diximus Capite quarto hujus libri, ubi de מגבעות id eſt *Pileo* totius Sacerdotum turbæ egimus. Oſtendimus ibi utrumque capitis tegumentum, cum omnium Sacerdotum *Migbaoth*, tum Summi Pontificis *Mitznephet* fuiſſe faſcias, XVI. cubitos longas, ex ſubtiliſſima & albiſſima byſſo. Oſtendimus etiam ideo utrumque dici *Mitznephet*, à verbo צנף *Zanaph*, *obvolvere*, quia utrumque fit per multas plicaturas & volucra in orbem convoluta.

II. Quæſtio unica hic tantum reſtat, de forma ſcilicet τ *Mitznephet* ſummi Pontificis, & quomodo à reliquorum Sacerdotum *Migbaoth* differat.

Si Joſepho credimus, magna ſane erit differentia inter utrumque. Is enim lib. III. Antiq. cap. VIII. docet: Summum Pontificem pileum habuiſſe, qualem & cæteri Sacerdotes, ſed ſuper illum extitiſſe alium pileum conſutilem ex hyacintho variatum. πῖλος δὲ ἦν μὲν ὁ καὶ πρότερον αὐτῷ παραπλησίως εἰργασμένος τοῖς πᾶσιν ἱερεῦσιν. ὑπὲρ αὐτὸν δὲ συνερραμμένος ἕτερος ἐξ ὑακίνθου πεποικιλμένος. *Pileus ei erat admodum ſimilis priori illi, qualem reliqui omnes Sacerdotes habebant. Super quem alius erat conſutus, & hyacintho variatus.* Duo hic ſunt notanda. Primo S. Pontif. habuiſſe pileum qualem reliqui Sacerdotes geſtabant. Secundo huic pileo alium conſutum & hyacintho variatum impoſitum fuiſſe. S. Pontificis pileum fuiſſe ſimilem pileo reliquorum Sacerdotum, jam plus ſatis probavimus. Sed eum alium præterea habuiſſe pileum *conſutilem*, & quidem *hyacintho variatum*, nemo quod ſciam, præter Joſephum unquam dixit.

Sane

Sane reliqui Judæorum doctores non conſentiunt; Nec ego induci poſſum ut id crederem, cum Moſes ne γϱ quidem de ejusmodi conſutili & *hyacintho variato* pileo habeat. Deinde hoc modo novem habuiſſet veſtimenta, quod contra legem factum fuiſſet, non minus ac ſi aliqua veſte caruiſſet, quod pluribus probavimus libro I. cap. II. & III. vehementer igitur erravit magnus Joſephus: aut dicendum erit, verba ejus eſſe admodum corrupta, aut non eſſe illius verba, ſed textui ab aliquo ſciolo infarcta. Fortaſſis Joſephus, aut quisquis ille ſit, qui verba illa addidit, mentionem fecit de hyacintho, quia *Lamina aurea* vitta hyacinthina capiti alligata erat, ut docet Moſes Exodi cap. XXVIII. verſu XXXVI. Cum autem *Lamina* iſta triplici vitta alligata fuerit fronti, ita quidem ut totum caput, aut ſi mavis, totam tiaram, & circa tempora, & in occipite & in vertice cingeret, ut vult Jarchius, non adeo mirum eſſet, ſi aliquis diceret *mitram* hyacintho tectam fuiſſe. Sed de hac vitta hyacinthina nos plura habebimus capite ſequenti, ubi de ציץ *Lamina* agendum erit.

III. Maxima pars Hebræorum doctorum diſcrimen inter *Migbaoth* omnium Sacerdotum, & *Mitznephet* Summi Pontificis, in hoc putant conſiſtere; quod, uti docent, *Migbaoth* capiti profundius imponeretur pauloque altior eſſet quam caput, ſuperne in mucronem exiens, inſtar galeæ, aut noſtrorum pileorum nocturnorum; ſed *Mitznephet* frontem vix tegeret, inſtar dimidiatæ ſphæræ, magis ad formam capitis aptatus, depreſſior & magis humilis quam *Migbaoth*, ſed latior & circa tempora ampliori mole diffuſus fere inſtar alicujus rotæ. Ita ſane mihi occurrit totum iſtud diſcrimen, quando lego verba Maimonidæ Halacha Kele

Hammikd. cap. VIII. מצנפת, inquit, האמורה באהרון היא המגבעת האמורה בבניו· אלא שכהן גדול צונף בה כמי שלופף על השבר· ובניו צונפין בה ככובע ולפכך נקראת מגבעות; *Et tiara, de qua mentio fit, ubi de Pontifice Maximo agitur, eadem eſt, quæ & reliquorum Sacerdotum: niſi quod Summus Pontifex ea involvat* (caput,) *inſtar alicujus membri fracti: ſed illius filii* (i. e. Sacerdotes minores) *involvunt inſtar galeæ.* Scilicet *Tiara* S. Pontificis non in altum nec oblonga ſuis involucris formabatur; ſed volucrum volucro imponebatur in orbem circa caput tantum, ut eo non altius ſurgeret, eodem modo quo vulnus aut membrum fractum ligari & linteo obvolvi ſolet in eo loco tantum ubi eſt vulnus, & quidem variis volucris ſibi impoſitis. At *pileus* reliquorum Sacerdotum alia forma ſuis plicaturis & volucris componebatur, ita ſcilicet ut non tantum tempora cingeret, ſed ut paulatim in altum ſurgeret, itaq; volucra ſibi eodem modo non incumbebant, ſed parum à ſe diſcedebant. Rabbi Abraham filius Davidis, ibi in ſuis notis, Maimonidæ contradicere videtur: ſed revera, etſi velit, non contradicit אני אומר, inquit, אין מעשהו של זה כמעשהו של זה מצנפת ארוך הרבה וכורך אותו כריכות הרבה ככריכות הישמעלים אבל מעשה המגבעות כעין הכובעין שלנו חרין מלמעלה והן קצרים; *Ego dico alterum* (pileum) *alteri non eſſe ſimilem. Mitznephet valde longum erat, & convolutum multis volucris. inſtar volucrorum Iſmaelitarum* (id eſt inſtar pileorum Turcarum) *At opus Migbaoth erat inſtar noſtrorum pileorum, ſcilicet acuti ſuperne & breviores erant.* Hæc revera non contradicunt Maimonidæ, niſi voluerit Rabbi Abraham pileos minorum Sacerdotum non fuiſſe compoſitos ex longa aliqua faſcia, ſed inſtar noſtrorum pileorum abſ-

que

que volucris & plicaturis caput cinxiſſet. Si autem hæc illius mens fuit, deceptus eſt vehementiſſime Rabbi Abraham. Ut ut ſit, quoad formam non differunt Maimonides & Rabbi Abraham. In eadem ſententia eſt etiam Aben Ezra ad Exod. cap. XXVIII. אין המגבעות כדמות מצנפת כי המגבעות כדמות אלה שישימו הזכרים באלה הארצות על ראש שיכסו הראש והם גבוהים· והמצנפת היא בגד דק ארוך צנוף סביב הראש לבדו מעט הרמה לה המצנפת שיש בראש הנשים באלה המקומות כי בארץ ישמעאל ובספרד ואפריקא ומצרים ובבל ובגאדד המצנפת היא על הראש מן הזכרים הנכבדים ולא על ראש אשה׃ Migbaoth *non eſt ſimilis τῷ* Mitznephet; *ſed eſt ſimilis illis* (pileis) *quos viri capiti imponunt in hiſce regionibus, ad tegendum caput, & ſunt quidem alti.* (ſcilicet inſtar noſtrorum pileorum nocturnorum qui ſuperne ſunt leviter acuminati) Sed Mitznephet *eſt veſtis tenuis & longa*, (eſt longa tela aut faſcia) *voluta circa caput tantum; aliquomodo ſimilis iſtiuſmodi* Mitznephet, *quo fœminæ caput ſolent tegere in his regionibus.* (ut in Germania & alibi, ubi Judæorum fœminæ multis linteis capita ſolent circumvolvere, ut fere Turcarum pileus videretur) *Nam in terra Iſmaëlitarum* (Turcarum aut Arabum) *& in Hiſpania, Aphrica, Ægypto, Babyloniis & Bagdadi* Mitznephet *geſtatur in capite virorum honoratiorum, non autem imponitur capiti mulierum.* Manifeſtum igitur eſt pileum minorum Sacerdotum paulo altiorem fuiſſe; ideo & ad hunc uſque diem Judæi Germani *Migbaoth* ſolent vertere ein hohen Hut / *pileum altum*: Summi autem Pontificis tiaram fuiſſe depreſſiorem, & majori mole circa tempora multis volucris obvolutam. Non bene igitur intellexit *Abrahamum filium Davidis* ad Maimonidam Halach. Kele Hammikd. cap. VIII. doctiſſi-

doctiſſimus Cunæus de Repub. Hebr. l. II. cap. II. ubi dicit eum docuiſſe Pontificum (vult dicere Summi Pontificis) infulas longe altiores fuiſſe pileis reliquorum Sacerdotum. Hoc ſane non dixit Abrahamus filius Davidis, ſed tantum *Mitznephet* Summi Sacerdotis longiorem fuiſſe telam qua caput ejus involvebatur: quamvis tamen & ipſe doctiſſimus Abrahamus erret, cum utrumque & Summi Sacerdotis Tiara, & reliquorum pontificum pileus longa & quidem XVI. ulnarum faſcia fuerit: ſed diverſa tantum forma plicata & convoluta.

V. Ut autem clarius conſtaret cujus nam figuræ fuerit *Mitznephet*, eam hac tabula lectori exhibere operæ pretium exiſtimavi.

EXPLICATIO TABULÆ.

A. Ipſum מצנפת ſive *Tiara* S. Pontificis capiti impoſita.

B. B. B. Vittæ & nodus in accipitio, ubi Tiara aſtringitur.

Faſcia ex qua hæc Tiara compoſita erat, depicta eſt cap. IV.

pag. 799.

Cap. XXII.

ציץ *Octavum & ultimum veſtimentum. Variæ verſiones.* πέταλον, ציצא, عصابة. נזר & ציץ נזר *varia loca Script.* ἀφόρισμα. ציץ· נזיר *flos. Sic dicta corona S. ab ornamento. varia loca Scripturæ. Materia coronæ varia.* Aurum *præcipua. Corona S. lamina tenuiſſima* πέταλον, blatteum. Ein blat. πετάλεα φύλλα. טס bracteola. *Ejusmodi coronæ tenues apud veteres notæ. Varii auctores. S. coronæ longitudo & latitudo.* Baen, Barean. *Vulcanius notatus.* Baen *vox Belgica.* Band. *Varii auctores. Figura coronæ ſecundum Joſephum.* Calyculi hyoſciami. *Corona S. inſtar floris aperti.* τριστοιχία *Ioſephi. Vilalpandus, Friſius & Arnold. Andilienſis notati. Joſephus explicatur. Gelenii verſio. S. Corona frontem cingit. In occipitio ſtringitur. Corona triplex Pontificis Romani. Triplex Judæorum Corona. Sacerdotii, Regis, & Legis.* כתר Kether. *Inde Cidaris. Ioſephus tentatus. Cum reliquis Iudæis conciliatur. Titulus coronæ.* Sanctitas Jehovæ. *Quot lineis ſcribantur. Superſtitioſa, veneratio nominis* יהוה. *Litteræ iſtæ utrum protuberantes?* Cizele. Gedzeeben. *Abarbanel.* פתוחי חתם *Litteræ* קדש ליהוה *an puncta habuerint? Ethnicos in coronis habuiſſe imagines. Et titulos. Apocal.* XVII. v. *Mulier in fronte gerebat nomen* μυστήριον. *In Corona Pontificis Romani* Myſterium. *Mutatur à Iulio ſecundo. Scaliger allegatus* ὄνομα, השם יהוה' Nomen. *Cui loco corona alligetur? Bibliorum picturæ. Philo Iudæus, Ioſephus, Talmudici.* Corona ſuper tiaram, *quo ſenſu dicatur à Moſe? Pontif. Max. an geſtaverit phylacteria inter coronam & pileos?* מצח *Chald.* בית עינוהי *Apocal.* XVII. v. *Corona* ἐπὶ τὸ μέτωπον. *Syrus* ܘܟܠܝܠܐ ܥܠ ܒܝܬ *Phylacteria utrum ſupra coronam an infra? Utrum nulla phylacteria?* על ſuper *quid Iarchio? corona alligabatur vittis hyacinthinis. Quot vittæ. Foramina in vitta. S. Pontif. tiara hyacinthino* πεποικιλμένη. *Quo ſenſu hoc dicatur? Iarchii expoſitio. Ejus locus emendatus. Tabula coronam repræſentans. Explicatio tabulæ. Cur Pont. Max. coronatus?* עון הקדשים *quid? Expoſitio Gemaræ. Corona Symbolum Chriſti. Formula Talmudica* מרצה הציץ. *Ethnicorum Sacerdotes coronas geſtaſſe. Quare?*

re? Varii auctores. Coronæ antiquitus ornamenta militaria & Sacerdotalia. Alexander Syriæ Rex Summo Pontifici Ionathani miſit coronam auream.

I. Octavum & ultimum veſtimentum eſt ציץ *Zitz*. Illius præceptum exſtat Exodi cap. XXVIII. verſu XXXVI. & XXXIX. verſ. XXX. & Levit. VIII. IX.

II. Septuaginta habent πέταλον. Philo Judæus de vita Moſis lib. III. πέταλον χρυσοῦν. vulgatus *Laminam*, Joſephus Antiq. lib. V. cap. XV. χρυσοῦν στέφανον *auream coronam*. Chaldæus ציצא. Arabs عصابة quod ſignificat *vinculum*, faſciam, vittam, aut omne id, quo aliquid ligatur aut cingitur, à verbo عصب *circumdedit, cinxit*; unde & *cidarim* ſive coronam denotat. Belgæ **Een plaete.** Lutherus ein ſtirn blat: quaſi diceret *Laminam frontalem*.

III. Nonnunquam etiam נזר *Nezer* vocatur, ut Exodi XXIV. VI. quæ vox ſignificat coronam, uti videre eſt II Samuelis I. X. II Reg. XI. XII. & alibi. Ideo & ציץ נזר ut Exodi XXXIX. XXX. & Levit. VIII. IX. quaſi diceres *Laminam coronæ*; quamvis Septuag. habeant ἀφόρισμα & καθηγιασμένον, ſcilicet à radice נזר *ſeparavit*: unde & נזיר Nazıræus *Deo ſacratus*, ὁ καθηγιασμένος. Igitur *Zitz*, ut ut *lamina* tantum fuerit, nihilominus optimo jure *Corona* dicitur; quod frontem cingat, prout apud Græcos & Latinos omne id quod frontem cingit ſolet dici στέφανος, aut *corona*. Non male Philo Lib. III. de vita Moſis, ὡσανεὶ στέφανος *quaſi corona*. Bene etiam à Joſepho Antiq. lib. V. cap. XV. στέφανος *corona* vocatur.

IV. Si originem vocis reſpiciamus, ציץ videtur ſignificare florem, à verbo ציץ *Zitz floruit*, qualem ſigni-

ficationem habet Ezech. vii. x. Pſalmo ciii. xv. Jobi cap. xiv. ii. & alibi ſæpius. Atque ſic diceretur à forma & ornamento, ideo quod florem repræſentet, ut poſtea clarius patebit. Sed omne id quod alteri eſt ornamento; quod ex alia re dependet, aut quod ſua eminentia conſpicuum eſt, videtur exprimi vocabulo ציץ. Ideo & ויציץ *Conſpicuum eſſe* vertitur ab interpretibus, Pſalmo cxxxii. xvi. Et Jeremiæ xlviii. ix. ציץ ſumitur pro *ala* aut *penna*; & ציצית pro *peniculamentis*, ſive fimbriis. Numer. xv. xxxix.

V. Materia hujus coronæ erat aurum. Ideo & ציץ זהב *lamina aurea* dicitur. Et illa quidem communiſſima materia eſt coronarum Regum & Principum, immo & Sacerdotum. Ex varia tamen materia coronæ olim fieri ſolebant. Ex gramine, ex lauro, ex floribus, ex foliis, & frondibus; Ex ſpicis, ex hedera, ex quercu, ex olea, & ejuſmodi rebus aliis. De quibus vide Paſchalium de Coronis lib. iv. cap. xiii. & ſequentibus. De vario genere auri in rebus ſacris, egimus lib. i. cap. x. Hanc noſtram coronam ex optimo & pretioſiſſimo auro fuiſſe, dubitandum non eſt. Hanc ob cauſam vocatur non tantum AURUM, ſed זהב טהור AURUM PURUM. quod etiam obſervatum eſt ab Abarbanelio.

VI. Figura hujus Coronæ non ſatis clare exprimitur in S. Scriptura. Nihil aliud erat quam lamina tenuiſſima, ab una aure uſque ad alteram, quæ vittis hyacinthinis fronti alligabatur, & in occipitio adſtringebatur. Fuiſſe *Laminam* tenuem, omnes fere auctores clamant. Hinc toties *lamina* vertitur. Sane à Septuaginta & Philone πέταλον dicitur. At πέταλον nihil aliud eſt, quam folium aliquod tenue & expanſum. Vetus Gloſſarium

πέτα-

πέταλον, *blatteum*, *lamina*. Per *blatteum* intelligit rem tenuem inſtar folii, imo ipſum fortaſſis folium; unde & apud Germanos ein blatt *folium* ſignificat. Et Euſtathio πέταλα ſunt πλατία φύλλα *lata folia*. Homer. ΟΔ. Τ. δενδρέων ἐν πετάλοισι καθεζομένη *Sedens inter folia arborum.* Sed ridiculus eſſem, ſi diutius tempus tererem in probando πέταλον apud optimos auctores ſignificare *folium*. Apud ipſos etiam Judæos *folium* tenue vocatur. Jarchius ad Exodi XXVIII. XXXVI. ציץ כמין טס של זהב *Zitz eſt inſtar laminæ*, ſive *folii aurei*. Apud Chaldæos טס *Tas* ſignificat *bracteolam* tenuiſſimam, ex auro aut argento, quales erant filamenta illa aurea, quæ ſacro veſtitui intexebantur, de quibus Exodi XXXIX. ubi etiam à Chaldæo טסים *Taſſim* dicuntur. Vide quoque Exodi cap. XVII. III. Nahum III. XVII. & alibi. Ejusmodi Coronas tenues veteres etiam habuiſſe, ex optimis auctoribus conſtat. Plinius lib. XXI. cap. II. docet coronas datas fuiſſe *è lamina ærea tenui inaurata aut inargentata*. Et cap. III. *Craſſus dives primus argento auroque folia imitatus, ludis ſuis coronas dedit.* Et mox: *P. Claudius Pulcher, bracteaſque etiam philyræ dedit.*

VII. Erat autem ſacra noſtra lamina, ſive Corona lata duos digitos, & longa ita ut ab una aure ad alteram deduceretur. Videatur Jarchius Exodi XXVIII. XXXVI. ציץ *Zitz*, inquit, *eſt inſtar laminæ aureæ* היה ב אצבעות *duos digitos lata eſt, cingens frontem ab aure ad aurem*. סקיף על המצח מאוזן לאוזן Jonathan habet מן צידעה לצידעה יהמטי *à temporibus ad tempora perveniet*. De ejusmodi lamina mentio etiam fit in Gloſſis Iſidori, in voce Baen. *Baen eſt lamina aurea, ab aure ad aurem, qua familiares Regum utebantur.* Vulcanius legit *Barean*, quod putet eſſe vocem Hiſpanicam. Sed male, mea opinione.

ne. Eſt potius vox Germanica aut Belgica, quibus *baen* ſignificat viam tritam. Hinc **den Weg baenen / op de baen brenghen**; & **een Lijn baen.** Immo fere omne id quod in longum porrectum eſt, inſtar viæ longæ **een Baen** dicitur: veluti **een Baen in een Rock /** id eſt plagula ex qua fit tunica. Niſi tamen mavelis cum doctiſſimo Scheffero de Torquibus legere **band**, quod faſciam ſignificat. Cum Gloſſa Iſidori facit Aben Ezra Exod. XXVIII. XXXVI. והשרים הגדלים עושים ציץ זהב על מצנפת על מקום המצח׃ *Et magni Principes faciunt laminam auream ſuper tiaram in fronte.*

VIII. Joſephus omnino aliam figuram ſacræ coronæ adſcribere videtur; Antiq. lib. III. cap. VIII περιέρχεται δὲ στέφανος χρύσεος, ἐπὶ τριστοιχίαν κεχαλκευμένος. θάλλει δ' ἐπ' αὐτῷ, κάλυξ χρύσεος, τῇ δακχάρῳ βοτάνῃ παρ' ἡμῖν λεγομένῃ ἀπομεμιμημένος. ὕος δὲ κύανον Ἑλλήνων οἱ περὶ τομὰς ῥιζῶν ἐμπείρως ἔχοντες προσαγορεύουσιν. Quem locum ſic vertit Gelenius: *Hunc* (pileum) *aurea corona triplici ordine circumdabat, in qua ſpectabantur calyculi aurei, quales videmus in herba, quæ apud nos vocatur daccharus, apud Græcorum herbarios hyoſciamus.* Pergit Joſephus & fuſius deſcribit herbam hyoſciamum, & calyculorum figuram, quæ hic non ſunt repetenda. Addam tantum ea, quæ ad pleniorem deſcriptionem hujus coronæ faciunt. Ἐκ τούτου μὲν στέφανος ἐκκεχάλκευται ὅσον ἀπὸ τοῦ ἰνίου πρὸς ἑκάτερον τῶν κροτάφων. τὸ δὲ μέτωπον, ἡ μὲν ἐφιελὶς οὐκ ἔπεισι, λεγέσθω γὰρ οὕτως ὁ κάλυξ. τελαμὼν δὲ ἐστὶ χρύσεος, ὃς ἱεροῖς γράμμασι τοῦ Θεοῦ τὴν προσηγορίαν ἐπιτετμημένος ἐστί. *Ejuſmodi corona ab occipitio circum tempora utraque procedebat: nam frontem iſti calyculi non ambiebant: ſed ceu lorum quoddam latum aureum, quod ſacris Caracteribus Dei nomen inciſum habebat.*

IX. Ejus-

IX. Ejuſmodi calyculos hyoſciami in ſacra lamina ſive corona fuiſſe, facile credam. Referunt enim figuram florum, & ornatum coronarum, quæ ut antiquitus ex floribus & foliis fieri ſolebant, ſic & poſtea aureas coronas ejuſmodi floribus & foliis aureis ornatas fuiſſe, negari non poteſt. Pontificis Max. coronam certis quibuſdam floribus ex eodem auro decoratam fuiſſe, unde & *Zitz* quaſi *flos* à Moſe vocatur, mihi facile perſuadebo. Immo integra corona concipi poteſt tanquam flos apertus. Si igltur Joſepho credendum eſt, dicendum erit ornamenta coronæ ſacræ, ſive flores, quibus ornata erat, habuiſſe figuram *Calyculorum hyoſciami.*

X. Περιέρχεται δὲ, inquit Joſephus, στέφανος χρύσεος, ἐπὶ τριστιχίαν κεχαλκευμένος. Hic per τριστιχίαν interpretes ſolent intelligere tres ordines calyculorum, quorum alter altero altior eſt, ita ut caput cingant inſtar triplicis coronæ, ita ut non tantum caput, ſed & ipſam tiaram cingerent inſtar triplicis coronæ, quemadmodum eam depingere ſolent Vilalpandus, & ex eo Friſius in Tractatu Solerii *de Pileo*, & Arnoldus Andillenſis, in ſua verſione Gallica Joſephi, quam coronam infra exhibebimus figura III. Sed ſuillam potius commederent Judæi, quam ut hæc crederent. Et ſane oportet verba illa infarcta eſſe Joſepho, aut alium habere ſenſum, quam interpretes & pictores eis hactenus dederunt. Fateor quidem στιχίαν ſignificare *ordinem*, & τριστιχίαν *triplicem ordinem:* ut ſacra corona, ſecundum Joſepſium tribus ordinibus calyculorum ornata videatur. Sed eam habuiſſe figuram quam ei auctores ſolent attribuere, ut in hac tabula eſt depicta, nego & pernego: cum nec pileum tangat vera corona Pontificalis, nec in reliquis conveniat cum hac figura. Male Gelenius

lenius vertit: *hunc* (id eſt pileum) *aurea corona circumdabat*, cum frontem tantum cingat non autem pileum; Hoc non dicit Joſephus; ſed tantum περιέρχεται στέφανος. *corona cingit*, ſcilicet *frontem & tempora*, non autem *pileum*. Delendum itaque cenſeo ex verſione Gelenii uocabulum *hunc*.

XI. Sed & in hoc Joſephus videtur diſſentire à reliquis Judæorum Magiſtris, quod dicat: coronam iſtam procedere ἀπὸ τοῦ ἰνίου πρὸς ἑκάτερον τῶν κροτάφων. *ab occipitio circa tempora utraque*, cum Jarchius & alii Judæorum Magiſtri dicant, eam procedere tantum מאוזן עד אוזן *ab aure ad aurem*. Et ſane coronam ſacram frontem tantum cinxiſſe, non autem occipitium colligi poſſe videtur ex cap. XXVIII. Exodi verſu XXXVII. ubi exſertis verbis mandatur ut lamina ſit: אל מול פני המצנפת *in anterioci parte tiaræ*, id eſt circa *frontem* non autem circa *occipitium*. Et de calyculis aliiſque ornamentis tacent Hebræorum Magiſtri: Nihil aliud illis eſt hæc corona, quam lamina ex auro puro.

XII. Ex iſta coronæ τριστοιχίᾳ fabricata videtur corona triplex Pontificum Romanorum. Sed & ipſi Judæi loquuntur de tribus coronis, quarum prima eſt כתר כהונה *Cidaris*, id eſt *Corona* (*cidaris* eſt ipſiſſimum כתר *Kether*, quod coronam ſignificat) *Sacerdotalis*. Secunda כתר מלכות *Corona Regia*. Et tertia כתר תורה *Corona Legis*. videatur Tractatus *Pirke Avoth* Rab. Nathan. Sed hæc nihil faciunt ad triplicem ordinem, ſive τριστοιχίαν Joſephi. Nihilominus quamvis ſacra ſcriptura & ipſi etiam Hebræorum Magiſtri taceant de ejuſmodi τριστοιχίᾳ, ſive calyculorum ornamento triplici ordine, nollem tamen negare, eam ejuſmodi calyculis fuiſſe ornatam. Si autem hoc factum fuit, opportet calyculos

culos illos plane alio modo fuiſſe diſpoſitos, quam quo ab auctoribus ſolent repræſentari. Poſſent forte conciliari Judæorum Magiſtri reliqui cum Joſepho, ſi diceremus Coronam nihil aliud fuiſſe, quam laminam duos digitos latam & ab aure ad aurem longam, ita tamen ut circa tempora triplici ordine hyoſciami calyculorum ornata fuerit ab utraque parte, eo modo quo à nobis infra exhibetur.

XIII. Addit tandem Moſes verſu XXXVI. ופתחת עליו פתוחי חתם קדש ליהוה *Et inſculpes ei, ſculpturis ſigilli* SANCTITAS JEHOVÆ. Quæritur inter Judæorum Magiſtros: quo ordine duæ iſtæ voces ſcriptæ fuerint; utrum ſcilicet una, an vero duabus lineis? Abarbanelius ad legem *Paraſcha Tezave.* ואם היה בשטה אחת היו כתובות כן קדש ליהוה ואם היו בשני שטין היו קדש למטה וליהוה מלמעלה כי הוא עליון על כל הנמצאים *Si unica linea* (comprehenſa) *fuerunt: ſcripta erant ſic:* קדש ליהוה *At ſi duabus lineis, vox* קדש *infimam lineam faciebat; Et* ליהוה *ſuperiorem, quod nomen illud elevatum ſit ſupra reliquas res omnes.* Priori modo ſic ſcriptum fuit:

קדש ליהוה

Alias hoc modo:

ליהוה
קדש

Sed quæſtio non eſt magni momenti, & qua de cauſa eam moverint Judæi non video; Niſi forte ob ſuperſtitioſam venerationem nominis יהוה, ne ſcilicet poſtponeretur voci קדש. Sed cum in S. Scriptura nomen

יהוה eodem verſu & ordine alias voces ſequatur, & cum Moſes nihil aliud dicat: niſi quod. inſculpi debeant hæ voces קדש ליהוה ego uno tractu & eadem linea eas ſcriptas fuiſſe exiſtimo. Non poſſum quin in tranſitu notem, Abarbanelium dicere nomen *Iehova* elatū eſſe ſupra reliqua nomina omnia: quaſi dixiſſet cum Apoſtolo Paulo Philip. c. II. v. IX. ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα.

XIV. Volunt iidem etiam Magiſtri literas iſtas non inciſas fuiſſe, ſed potius protuberantes extitiſſe, quod hodie Galli dicerent *Cizelé*, & Belgæ **gedreeven Werck**. Eodem ſcilicet modo, quo in nummis aut in cera litteræ impreſſæ protuberantes conſpiciuntur. Abarbanelius loco modo laudato. והיה פתוחי חותם כתב מפורש והאותיות היו בולטות לא כמו השמות שבכתפות האפוד ובחשן שהיו שם האותיות שוקעות שנא' ופתחת את שני האבנים אבל האותיות בציץ היה בולטות: Et erat ſculptum ſculptura ſigilli. *Hoc interpretantur; litteras protuberaſſe, non eodem modo quo nomina erant inſculpta Ephodi humeralibus, & Pectorali: ibi enim litteræ erant profundæ, ut dicitur* (Exod. XXVIII. XI.) Et ſculpes duos lapides. *At in corona litteræ erant protuberantes.* Unde illa hauſerit Abarbanelius iterum ignoro. Cur magis in corona quam in gemmis litteræ eſſent protuberantes? Eadem phraſis utrobique adhibetur פתוחי חתם. Cum igitur hoc de litteris profunde inciſis intelligant verpuli ubi de Gemmis, cur non & hic, ubi de corona agitur? Et ſanè de litteris inciſis id intellexiſſe videtur Jonathan, ubi utitur verbo גלף ותגלוף inquit, עלוי חקיק ומפרש קדש ליהוה *Et inſculpes ei Sanctitas Iehova.* Verbum גלף eſt ipſiſſimum, γλύφω. At γλύφειν Græcis eſt *ſculpere, incidere.* Nihilominus cum omnia in S. veſtitu fuerint Regia & ornatiſſima, nollem mordicus negare

gare

gare in corona literas fuiſſe protuberantes, cum lamina hoc modo ornatior videretur.

Abſurdum ſane pictorum aliorumque auctorum commentum eſt, quod litteris illis etiam in Bibliis addant puncta vocalia. קֹדֶשׁ לַיהוָה Docti critici judicent, utrum puncta à Moſe ſcripta ſint.

XV. Cæterum coronis etiam titulos, aut litteras voceſque integras inſcribi, aut imagines appingi, apud veteres uſitatum fuiſſe, ſatis manifeſto conſtat. De imaginibus in Coronis vide Athenæum lib. v. xiii. ubi narrat Diogenem rogaſſe Alexandrum ut ſibi liceret geſtare purpuream tuniculam, & coronam auream, in cujus medio impoſita eſſet virtutis imago, cujus erat Sacerdos. Apud Suetonium in vita Domitiani quoque legimus: Imperatorem *geſtaſſe coronam auream, cum effigie Iovis, & Iunonis Minervaque*, ut oſtenderet ſe eorum fuiſſe Sacerdotem. Addit præterea aſſediſſe *Dialem Sacerdotem* & Collegium Flavialium pari habitu: niſi quod illorum Coronis inerat & ipſius imago, id eſt ipſius *Domitiani*, quem iſti adulatores etiam, ſuo more, pro Deo habebant.

XVI. Cum autem Deus Opt. Max. omnes imagines à ſacris arceret; ut tamen conſtaret Aharonem veri Dei Sacerdotem eſſe, juſſit ut coronæ, pro imagine, nomen ſuum יהוה & quidem integra hæc ſententia קדש ליהוה SANCTITAS JEHOVÆ inſculperetur. Ejuſmodi autem nomina & titulos aliis quoque coronis inſcriptos fuiſſe, colligi poteſt ex Flavio Vopiſco in vita Aureliani. *Præferebantur*, inquit, *Coronæ omnium civitatum aureæ titulis eminentibus proditæ.* Apocalypſeos cap. xvii. v. legimus mulierem non tantum purpura & cocco veſtitam fuiſſe, ſed & ἐπὶ τῷ μετώπῳ

ὄνομα γεγραμμένον, Μυστήριον. *in fronte habuiſſe ſcriptum nomen, Myſterium.* Reſpicit Johannes proculdubio ad coronam, quam in fronte gerit mulier illa, de qua loquitur, quæ tanquam magna Regina veſtita, etiam coronam videtur geſtaſſe. At in iſta corona ſcriptum erat nomen *Myſterium*, quod omnia, quæ de ea dicebantur, fuerint ænigmatica & myſteriis plena. Narratur quoque de Pontifice Romano, eum in fronte tiaræ, ſive coronæ ſcriptum habuiſſe nomen MYSTERIUM, poſtea autem Julium Pontificem pro *Myſterio* nomen ſuum, litteris, ex Adamantibus compoſitis, addi juſſiſſe. Scaliger in notis ſuis ad Apocal xvii. v. Gallice rem ſic enarrat. *Feu Monſieur de Montmorency eſtant à Rome du tems qu'on parloit librement & du St. Pere & du St. Siege, apprit d'homme digne de foy, qu'à la verité le tiare pontifical avoit écrit aufront en lettres d'or*, Myſterium: *Et que depuis le tiare ayant eſté refait par Iules, au lieu de* Myſterium *il auroit mis ſon nom en lettres de Diamans.* JULIUS PONTIFEX MAXIMUS &c. Verus autem Deus coronæ Summi ſui Sacerdotis inſcribi voluit ſuum nomen יהוה JEHOVA, ſcilicet השם ut loquuntur Judæi NOMEN illud κατ' ἐξοχὴν, *nomen* ſupra omne *nomen*. Philip. cap. II. verſ. IX.

XVII. Tandem examinandus venit locus capitis, cui S. Corona alliganda erat, & modus quo capiti alligabatur. Sic habet verſus XXXVII. ושמת אתו על פתיל תכלת והיה על המצנפת אל מול פני המצנפת יהיה׃ והיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנות קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני יהוה׃ *Et pones eam* (laminam) *vitta hyacinthina, & erit ſuper ipſam tiaram: in anteriori parte cidaris erit. Et erit ſuper frontem Aharonis. Et portabit Aharon*

ron iniquitatem rerum ſacrarum, quas conſecraverint filii Iſraëlis, omnium donorum ab iis conſecratorum. Atque ſic erit ſuper frontem ejus jugiter, ut Deo pro illis litaretur. Igitur anteriorem partem capitis tantum obtinebat lamina, non occipitium, ut optime Magiſtri dicant מאוזן עד אוזן *ab aure ad aurem.* Et hoc velle videntur verba Moſis: אל מול פני המצנפת *in anteriori parte cidaris.* De occipitio ſilet.

XVIII. Quod maxime exercuit interpretes, ſunt hæc verba והיה על המצנפת *Et erit ſuper tiaram*; quæ verba ab eis ita ſolent exponi, quaſi lamina tiaram tetigiſſet eique incubuiſſet, quo modo depicta eſt infra, tertia figura. Videantur etiam Bibliorum picturæ, fere quotquot exſtant. In eadem ſententia videtur fuiſſe ipſe Philo lib. III. de vita Moſis. μίτρα δ᾽ ἦν ὑπ᾽ αὐτὸ, τοῦ μὴ ψαύειν κεφαλῆς τὸ πέταλον. *Mitra autem ſub lamina fuit, ne capiti inniteretur lamina.* Et Joſephus Antiq. lib. v. cap. xv. τὴν δὲ κεφαλὴν, inquit, βυσσίνη μὲν ἐσκέπε τιάρα. κατέστεπτο δ᾽ ὑακίνθῳ περὶ ἣν χρυσοῦς ἄλλος ἦν στέφανος ἐκτύπωμα φέρων τὰ ἱερὰ γράμματα. ταῦτα δ᾽ ἐστὶ φωνήεντα τέσσαρα, *Caput tiara byſſina tegebat; coronatur autem hyacintho. Et circa eam alia corona erat aurea, ferens ſacras litteras; id eſt nomen tetragrammaton.* Aliter tamen iſta verba exponuntur à Talmudicis. Volunt enim ſolam vittam, quæ laminam medio ſuſtinebat, ſuper tiarum fuiſſe, atque ob hanc ſolam cauſam dictum fuiſſe: *ſuper tiaram.* Laminam autem ipſam capitis frontem tetigiſſe; quod probant ex eo quod Moſes dicat והיה על מצח אהרן *& erit ſuper frontem Aharonis.* Verum eſt, alios hoc intelligere de loco anteriori tiaræ verſus frontem: ſed Talmudici hoc de ipſa carne dictum volunt, ita ut Corona carni frontis, non autem tiaræ

ad frontem adhæreret. Jonathanus ויהי על פרחתא דבית אפוי דאהרן *Et erit ſuper frontem faciei Aharonis.*

XIX. Docent præterea Hebræorum Magiſtri, tiaram capiti non profunde fuiſſe impoſitam, ſed texiſſe verticem, ſive ſuperiorem partem capitis tantum, tota fronte manente nuda, ita ut ſpatii ſatis reliquum fuerit phylacteriis & laminæ alligandis. Volunt enim Summum Pontificem in fronte phylacteria, etiam inter operandum geſtaſſe, inter laminam & pileum. Hoc modo lamina oculis fere incumbebat. Ideo Chaldæus pro מצח *fronte* habet בית עינוהי domus (id eſt locus) *oculorum.* Illa enim pars frontis inferior circa oculos, ita ab Orientalibus ſolet vocari. Hinc Apocal. cap. XVII. v. pro ἐπὶ τὸ μέτωπον. Syrus habet ܘܥܠ ܒܝܬ ܥܝ̈ܢܐ *Et ſuper locum oculorum.* Verticem igitur capitis tegebat *mitra.* Superiorem frontem cingebant *phylacteria.* Et inferiorem circa oculos *lamina aurea* tegebat. Hæc Magiſtri hauſerunt ex codice Sevachim cap. II. quem locum jam allegavimus lib. I. cap. III. Quamvis nonnulli Gemaricis contradicere auſi ſint, ut dixerint phylacteria non fuiſſe inter tiaram & laminam; ſed potius laminam fuiſſe inter pileum & phylacteria, ita ut lamina fuerit ſupra phylacteria: & quidem ideo, quod nomen יהוה exaltari debuerit ſupra reliquas res omnes. In eadem ſententia fuit Jonathanus: ſic enim ad hunc locum commentatur: ויהי על מצנפתא מעילוי תפילת רישא *Et erit ſupra phylacteria capitis.* Videatur Rabbi Zacharias in notis ſuis ad Exodi XXVIII. cum triplici targum. Immo ſunt qui plane negent Pontificem Maximum geſtaſſe phylacteria; cum revera iis non opus habuerit: nam plus ſatis habebat ſignorum in ipſo

ſacro

ſacro veſtitu: prout nec *peniculamentis* indigebat, ob eandem rationem. Sed quocunque modo ſumatur, manifeſtum eſt, laminam Cidari non incubuiſſe, ſed frontis carni, & quidem circa oculos.

Dicet tamen aliquis, Moſem mandaſſe ut corona imponeretur Mitræ, cum exſertis verbis dicat: והיה על המצנפת *Et erit ſuper tiaram.* At quomodo על *ſuper* ſit intelligendum docet Jarchius. Dicitur nempe corona *ſuper tiaram*, quia vittæ hyacinthinæ, quibus alligabatur, à fronte, è medio laminæ, per verticem, ſuper tiaram recurrebant, ad occipitium, ubi ſtringebantur. Hac ratione lamina ſuſtentabatur à tiara, ideoque aliquo modo erat ſuper tiaram. Igitur verba illa: *Et erit ſuper tiaram*, magis deberent intelligi de פתיל *vitta hyacinthina*, quam de ipſa corona.

XX. Alligabatur hæc corona capiti vittis hyacinthinis. ושמת אתו על פתיל תכלת והיה על המצנפת *Et pones* (alligabis) *eam vittis hyacinthinis, & erit ſuper tiaram.* Quales illæ vittæ fuerint, non exprimitur, niſi quod fuerint ex *hyacinthino*, id eſt ex lana hyacinthini coloris. Jonathanus habet שזיר חוטא דתכלתא *retorta filamenta hyacinthina.* Sed vittas illas non tantum fuiſſe nuda filamenta, ſed latiora quædam ligamenta, quales vittæ eſſe ſolent, vix dubito, eo minus quod Joſephus dicat, Sum. Pont. hyacinthino fuiſſe coronatum, quod de minutis filamentis intelligi non poteſt. Quidam volunt unicam tantum fuiſſe vittam, quæ indi ſolebat foraminibus laminæ, circa extremitates ejus, verſus aures, atque ſic vittam ab auribus recurriſſe ad occipitium, ubi nodo ſtringeretur. At non ſufficiebat laminam hoc modo alligari capiti: nam medium ejus quoque ſuſtentari debebat, alias in naſum decidiſſet proculdu-

culdubio, pondere ſuo preſſa. Jarchius igitur vult, aliam vittam præterea fuiſſe in medio laminæ ad marginem, inditam foramini alii, illamque vittam ſuperne tiaram cinxiſſe, & à fronte per verticem ad occipitium retractam, &ibi ſtrictam fuiſſe. Hac ratione non tantum lamina capiti firmiter & immota adhæſit, ſed & ipſa tiara de capite non poterat decidere, & vittæ hyacinthinæ aliquod decus dabant; quaſi caput tectum habuiſſet mitra hyacinthina, aut corona hyacinthina cinctum. Et hoc quidem intellexit, ut exiſtimo, Joſephus de Bello Jud. lib. VI. cap. VI. *τὴν δὲ κεφαλὴν βυσσίνη μὲν ἔσκεπε τιάρα, κατέστεπτο δ' ὑακίνθῳ. Caput quidem tegebat tiara byſſina, hyacintho coronata.* Ob eandem forte cauſam dicit Antiq. lib. III. cap. VIII. pileum Summi Pontificis eſſe ſimilem pileo reliquorum Sacerdotum, niſi quod ſit ἐξ ὑακίνθω πεποικιλμένος, *hyacintho variatus.* quam formam facile repræſentabat, ſi fingamus vittas paululum latas, non nuda filamenta retorta. Jarchius in iſta opinione videtur fuiſſe: tria habuiſſe foramina S. laminam, & ſingulo foramini inditam fuiſſe vittam hyacinthinam: quamlibet etiam vittam in duas quaſi partes fuiſſe diviſam, atque ſic quaſi ſex vittas ſeſe prodidiſſe. Sane nollem ei mordicus contradicere. Nihilominus unica vitta iſta omnia abſolvi poterant, ut ſequens tabula docebit. Sed non pigebit integrum locum Jarchii adducere: Sic enim ille Exodi XXVIII. ad iſta verba על פתיל תכלת *ſuper vittam hyacinthinam.* ובמקום אחר אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ועוד כתיב כאן והיה על המצנפת· ולמטה הוא אומר והיה על מצח אהרן ובשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין למדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה ליכנס בה כל הראש עד המצח והציץ מלמטה והפתילין היו

(Latet

נקבין (*Latet hic mendum, & legendum eſt* בנקבים *in foraminibus*, & ſane ita legitur in editione Hanovienſi, cum triplici Targum) ותלויין בו בב׳ ראשים ובאמצעו ששה בשלשה מקומות הללו פתיל מלמעלה אחד מבחוץ ואחד מבפנים כנגדו וקושר ראשי הפתילים מאחורי העורף שלשתן ונמצא בין אורך הטס ופתלי ראשיו מקיפין את הקדקד והפתיל האמצעי שבראשו קשור עם ראשי השנים הולך על פני רוחב הראש מלמעלה ונמצא עשוי כמין כובע ועל פתיל האמצעי הוא אומר והיה על המצנפת והפתיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל והטס תלוי כנגד מצחו ונתקיימו כל המקראות פתיל על הציץ וציץ על הפתיל ופתיל על מצנפת מלמעלה׃ *Et in alio loco* (Exodi xxxix. xxxi.) *dicit* : & ponet ſuper eam vittam hyacinthinam. *Iterum ſcriptum eſt hic* ; & erit ſuper tiaram. *Et mox* : Et erit ſuper frontem Aharonis. *Et in Mactatione Sanctorum* (Gemara Babyl. cap. ii. Codicis *Sevachim*) *legimus* : capilli ejus conſpiciebantur inter tiaram & laminam, ubi erant phylacteria. *Diſcimus itaque tiaram fuiſſe ſuperne in vertice capitis, neque profunde depreſſam, ut totum caput tegeret uſque ad frontem. Laminam* autem fuiſſe inferius. *Quantum autem ad vittas, indita erant foraminibus, unde dependebant ex duabus extremitatibus* (laminæ) *& è medio ejus, ut eſſent ſex in tribus iſtis locis. Vitta erat ſuperne, una exterius,* (propendens) *& altera interius è regione ejus: omnes tres vittæ ſuis extremitatibus ſtringebantur in occipitio. Reperiebatur igitur vitta inter longitudinem* (id eſt in medio) *laminæ. cujus extremitates cingebant totum cerebellum. vitta media, cujus extremitas revincta erat cum extremitatibus duarum reliquarum, recurrebat per latitudinem capitis ſuperne, atque ſic facta erat inſtar caſſidis. Ideoque de media vitta intelligi debet, id quod dicitur :* Et erit ſuper tiaram. *Media vitta eam* (tiaram) *ſuſti-*

net ne cadat. Et lamina pendet è regione frontis ejus. Atque ſic totus textus in eo conſiſtit; ut doceremur: Vittam eſſe ſupra laminam, & laminam ſupra vittam, & vittam ſupra tiaram ſuperne.

Ut autem omnia facilius caperentur à lectore, hac tabula ſacram laminam, ſive coronam depingi curavimus.

EXPLICATIO HUJUS TABULÆ.

I. Prima figura repræſentat laminam, ſecundum opinionem Jarchii, aliorumque Judæorum, cum calyculis hyoſciami, ſecundum Joſephum.

A. A. Eſt ipſa lamina aurea.

B. B. & C. C. ſunt tres פתילי תכלת *vittæ hyacinthinæ*, è tribus foraminibus dependentes, quarum quælibet in duas partes diviſa eſt, quaſi eſſent ſex vittæ.

B. B. Duæ vittæ תלויים בב׳ ראשים *pendentes in duabus extremitatibus* laminæ, מקיפין את הקדקד *cingentes totum cerebellum*, recurrentes ad occipitium, ubi ſtringuntur.

C. C. פתיל אמצעי *vitta media*, הולך על פני רחב הראש מלמעלה: *recurrens per latitudinem capitis ſuperne*, id eſt per *verticem*.

Dicitur quoque פתיל על המצנפת *vitta ſupra tiaram*, qua ſuſtentatur lamina ne caderet.

a. b. c. פתיל על הציץ *vitta ſupra laminam.*

d. e. f. ציץ על הפתיל *Lamina ſupra vittam.*

II. Secunda figura repræſentat laminam cum calyculis hyoſciami, per τελεστιχίαν, ſecundum Joſephum: tribus quidem foraminibus ſecundum Jarchium, ſed unica tantum vitta, tamen inſtar ſex vittarum apparente.

III. Corona cum τελεστιχίᾳ calyculorum, ſecundum Joſephum, prout repræſentantur à Vilalpando, Friſio, Andillenſi & aliis.

XXI. Do-

I
A
A
קדש ליהוה
II
קדש ליהוה
B
B
B
B
III
הוה

XXI. Docet etiam Moſes rationem, propter quam Deus voluerit Sacerdotem ejusmodi coronam geſtare. Non tantum לכבוד ולתפרת *ad honorem & ad gloriam*, ut loquitur Moſes de toto veſtitu. Sed ut ait: ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מהנות קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני יהוה׃ *Ut portet Aharon iniquitatem rerum ſacrarum, quas conſecraverint filii Iſraëlis, omnium donorum ab illis conſecratorum. Sic erit ſuper frontem ejus jugiter, ut Deo pro iis litaretur.* Illud עון הקדשים *iniquitatem rerum ſacrarum*, varie exponitur à Magiſtris, Jarchio, Abarbanelio & aliis, præſertim autem Gemaricis, *Maſſechet Zevachim* cap. II. *Menachot* cap. III. Peſachim cap. I. & alibi; ibi enim intelligunt per *iniquitatem rerum ſacrarum*, Res ſacras, ut *ſanguinem*, *adipem*, & id genus alia, quæ in immunditia offerrebantur; ut quamvis fuerint immunda, tamen per laminam legitima fierent ad oblationem. Jonathanus: ויטול אהרן ית עוויית קודשיא דיקודשון בני ישראל לכל מתנת קידשיהון דמשקרין בהון *Et feret Aharon iniquitates rerum ſanctarum, quas conſecraverint filii Iſraëlis, omnium donorum ſanctorum eorum, in quibus erraverint.* Docet præterea Jonathanus ibidem loci, Sum. Pontificem debere gerere coronam in fronte, *ut expiaretur pervicacia frontis.* למכפרא על חציפי אפיא׃ Sed hæc ſunt Rabbinica, eorum fabulis & carnalibus expoſitionibus digna. Sane ut omnes veſtes ſacræ munditiem veri Pontificis Maximi noſtri ſalvatoris J. C. repræſentabant, ſic & corona ſacra ſymbolum erat illius munditiei & ſanctitatis, immo & pretii illius ſacrificii; ut ſignificaretur per meritum Chriſti Summi noſtri Sacerdotis, ejuſque ſanctitate & ſatisfactione, auro multo puriori & pretioſiori, omnia ſacrificia

ficia & Sacerdotes Deo eſſe gratos. Sed cum lamina ſymbolum tantum fuerit Sanctitatis & meriti Chriſti, Judæi Sanctitatem nudæ laminæ attribuunt, quaſi per ipſam laminam ſacrificia Deo accepta reddi poſſent. Hinc toties in Codicibus de Sacrificiis & oblationibus, aliiſque in locis, hæc verba occurrunt: מרצה הציץ *Lamina expiat*, vel *acceptum reddit.*

XXII. Ejusmodi quid Ethnicos etiam attribuiſſe coronis, in rebus ſacris, colligi poteſt ex Athenæo lib. xv. cap. v. Tradit enim preces & ſacrificia accepta eſſe Deo, ſi coronati ſacrificent, quod probat ex Sappho poëtria & Ariſtotele, qui docuit ſacrificium debere eſſe perfectum, ut Deo gratum ſit: Coronam autem eſſe ſignum perfectionis.

XXIII. Et ſane apud reliquas gentes Sacerdotes quoque coronas geſtaſſe inter operandum, omnes auctores clamant. Exempla habemus luculentiſſima apud Athenæum, Suetonium & alios, in Imperatore Domitiano, in Diogene & aliis. Teſtes ſunt fere omnes nummi veterum, & inſcriptiones & aræ. Videantur Plinius lib. xviii. cap. 11. Virgilius Æneid. lib. iii. Ariſtophanes in Ranis, Demoſthenes contra Midam, alii. Ex quibus conſtat, non tantum Sacerdotes & popas, & ſacrificantes, & tibicines, alioſque Sacrorum Miniſtros, ſed & ipſas victimas & aras, & ſacra utenſilia reliqua coronari, quaſi irritum fuiſſet totum ſacrificium, ſi abſque corona factum fuiſſet. Inſignis ſane exſtat locus apud Tertullianum de Coronis. cap. x. *Ipſæ fores, ipſæ hoſtiæ, & aræ, & ipſi miniſtri, & Sacerdotes eorum coronantur. Habes omnium collegiorum Sacerdotalium coronas apud Claudium.* Quid? Coronas antiquitus fuiſſe ornamenta ſacerdotalia & militaria tantum,

 alii

alii tradunt. Plinius lib. xvi. cap. iv. *Antiquitus quidem nulla corona niſi Deo dabatur: ob id Homerus cælo tantum eas & prælio univerſo tribuit* &c. Et mox: *Poſtea Deorum honori ſacrificantes ſumpſere, victimis ſimul coronatis.* Hanc ob cauſam Alexander Syriæ Rex Jonathani, Summo Pontifici Hebræorum, miſit, non tantum ſtolam purpuream, ſed & coronam auream, ut inſigne Sacerdotii. Vide Joſephum Antiq. lib. xiii. cap. v. 1 Macab. cap. x.

Cap. XXIII.

In rebus ſacris omnia fieri magna Religione. Piaculum in veſtiendo ſacro veſtitu. Pontifex Maximus Semai neſcivit veſtes induere. Proſtituitur à fratre Onia, qui Pontificatum ambiit. Turba inde orta. Cauſa Templi Oniæ in Ægypto. Bartenora allegatus. Ordo quo veſtes ſacræ indui ſolebant. Maimonides & Joſephus allegati. Velum byſsinum inter Pontificem Maximum & populum, magno die expiationis.

I. CUm omnia in rebus ſacris magna religione obſervari ſolita fuerint, tum etiam ritus veſtiendi ſacra veſtimenta. Itaque magnum fuiſſet piaculum, ſi pontifex præpoſtero ritu veſtitus fuiſſet; adeo ut magiſtri tradant, magnas turbas motas fuiſſe ob inſcitiam Pontificis Semai, quod neſciret quo ritu veſtienda eſſent ſacra veſtimenta. Et iſta quidem inſcitia & in veſtiendo error, originem dedit celeberrimi iſtius Templi Oniæ in Ægypto, peſſimique iſtius ſchiſmatis in Eccleſia Judaica, ut quidam Judæorum Hieroſolymis, alii in Ægypto ſacrificarent. Pontifex Max. Simeon Juſtus ad plures abiturus, cum animadvertiſſet ſtupiditatem filii ſui Semai, qui erat major natu, pontificatum poſtula-

vit

vit pro minori natu Onia, quem doctum & ſacrorum rituum peritum prædicabat. At renuentibus patribus, quod eſſet contrarium legi Moſis, qua ſancitum eſt, ut major natu ſemper Pontificatu Summo fungeretur, & Simeone jam fatis defuncto, Onias, ut pontificatum obtineret, fratrem Semai, qui revêra ſanæ mentis vix dici poterat, ludibrio ſacerdotibus totique populo exponere auſus eſt, cauſaque fuit ut publice piaculum committeret, in veſtiendis ſacris veſtibus. Primum enim eum induit tunica linea viliori, quali carnem ſuam tegere ſolent mulieres; poſtea pro balteo cinxit eum funiculo parvo,&hoc apparatu eum ad altare adduxit tanquã ſacris functurum.Cum autem ſperaret Onias fore, ut hoc modo frater Semai occideretur tanquam profanus, qui patrios mores rideret, & novos ritus inſtituere vellet, contra legem Moſis, plane contrarium accidit. Judæi enim animadvertentes Semai ſimplicitatem, malitiamque Oniæ, hunc pro illo juſtis pœnis afficere quærebant. Quod cum reſciviſſet Onias aufugit in Ægyptum, & ut ambitioni aliquo modo ſatisfieret, Summuſque Pontifex fieret, petiit à rege libertatem ædificandi templum in uſum Judæorum, ubi ſacrificia fierent, ritu majorum & à Moſe inſtituto, quod & obtinuit. Atque ſic cel berrimum illud Templum initium ſumpſiſſe videtur ab ignorantia Semai, quod neſciret quo ritu veſtienda eſſent veſtimenta ſacra. Hiſtoriam hanc fuſius enarrat Bartenora in ſuis commentariis ad Miſnam Sevachim cap XIII.

II. Eodem igitur ordine, quo à nobis deſcribuntur veſtes ſacræ, etiam veſtiri ſolebant. Primum ſcilicet Sacerdos iuduit *brachas*; ſecundo *tunicam*; tertio *balteum*; & tandem quarto *pileum*. Summus autem Pontifex,

tifex, poſt brachas, tunicam & balteum; quarto inducbat *Pallium*; quinto & ſexto *Ephodum* & *Pectorale*; ſeptimo *Tiaram*; octavo *Coronam auream.* Ephodum & Pectorale nunquam ſeparabantur (ut jam à nobis annotatum eſt) ideo ſimul veſtiuntur.

III. Hunc ordinem ipſa natura poſtulavit. Oportet enim ut interiora prius veſtiantur, poſtea exteriora. Eundem ordinem docet Maimonides Halacha Kele Hammikd. cap x. כיצד סדר לבישת בגדים· לובש הסכנסים תחילת וחוגר את חסכנסים לסעלה לטיבורו מעל סהניו: ואחר כך לובש הכתונת· ואחר כך חוגר את האבנט כנגר אצילי ידיו ומקיפו כרך על כרך עד שגומר וקושר: ואחר כך צונף במצנפת כמין כובע: כהן גדול אחר שחוגר באבנט לובש המעיל· ועל המעיל האפוד והחושן וחוגר בחשב האפוד על המעיל סתחת החשן ולפיכך נקרא מעיל האפוד שחוגרו באפוד· ואחר כן צונף במצנפת וקושר הציץ למעלה מן המצנפת ושערו היה נראה בין ציץ למצנפת ושם היה מניח תפילין בין ציץ לםצנפת: *Quo ordine veſtiuntur veſtimenta? Primo induit brachas, quas ſtringit ſupra umbilicum circa lumbos; & poſtea induit tunicam; Poſtea ſtringit balteum circa axillas, pluribus volucris. Poſtea circumvolvit tiaram inſtar caſſidis. Summus Pontifex, balteo conſtricto, induit pallium; Pallio ſuperinduit Ephodum & Pectorale, ſtringitque Ephodum pretioſo cingulo Ephodi ſupra pallium, infra Pectorale. Ideo vocatur pallium Ephodi, quod Ephodo cingatur. Poſtea involvit* (caput) tiara, *& ſtringit eam, & laminam ſupra tiaram. capilli autem ejus apparebant inter laminam & tiaram, in quo loco ponebant phylacteria, ſcilicet inter laminam, & tiaram.* Eodem ordine veſtes ſacræ deſcribuntur à Joſepho Antiq. lib. III. cap. VIII. ut non dubitem quin eas recenſuerit, non quidem eodem ordine quo eas deſcripſit Moſes,

nec

קדש ליהוה

nec pro arbitrio ſuo, ſed prout à Sacerdote illa indui ſolebant.

Die expiationis, decimo ſcilicet Tiſri, inter Summum Pontificem & populum expandebatur velum album byſſinum, ut ſignificaretur, iſto die omnia (quæ dies iſte poſtulabat) fieri veſtimentis albis, ut tradit Miſna Codice Joma capite tertio.

Tabula prima. Summus Pontifex cum pileo & lamina, ſecundum Joſephum; & ſine phylacteriis.

Tab. ſecunda. Idem cum toto veſtitu ſacro, præſertim cum lamina aurea, ſed abſque calyculis hyoſciami. Et cum pileo, ubi plicaturæ conſpiciuntur, ut & phylacteriis ſecundum Talmudicos.

Cap. XXIV.

Veſtes ſacræ factæ erant לכבוד ולתפרת ad honorem & ad gloriam. *Exod.* XXVIII. *verſ.* II. *&* XL. *Sacerdotum minorum veſtes pretioſæ. Multo pretioſiores veſtes S. Pontificis. Veſtes albæ* XII. *minarum, Centum drachmarum. Octodecim minarum. Tota ſumma* XXX. *minarum, Quot imperialium? Iſmaëlis S. P. veſtes albæ centum minarum duarum myriadum. Circa Bengalam pretioſiſsima byſſus. Linum Harlemenſe. Linum auro æquatur. Plinius & Gemarici allegati. Seldenus legit* פאבי *pro* פאפי *&c. Tunica Sacerd. non requirebat longam telam, ut toga Romana.* רבוי Myrias *quid? Lini incredibile pretium. Veſtes albæ pellucidæ. Rejectæ à Pontificibus. Varii auctores. Veſtes corpus magis* oſtentant *quam* veſtiunt. Textilis ventus, nebula linea. *Veſtes* aureæ *pretio ſuperant* albas. *Lana magno pretio empta. Veſtis talentum abſorpſit in lana apud Ariſtophanem. Veſtis ter mille ducatonum comburitur ob duplicem materiam. Aurum veſtibus ſacris intextum. Colores pretium veſtium ſacr. augebant.* Coccus *regius color. Varii auctores.* Hyacinthinus *pretioſus.* Argaman *ſive* purpura. *Ejus pretium. Purpura* Baſſi *&* Prætoris. *Purpura pretio vix cedit margaritis. Metelli Scipionis & Capitonis triclinaria* XX. *millibus ducatonum empta. Varii auctores. Purpura* Hermonica. *Trium millionum ducatonum. Textura veſtium SS. auget pretium. Et ornamenta.* Taſchbetz, Choſcheb, Rokem. *Duodecim gemmæ in Pectorali & duæ*

Sardonyches in humeralibus, omnia ſuperant pretio. Patrimonia, integros cenſus, ſaltus & Inſulas, in collo, in digito, & in aure gerebant veteres. Lollia Paulina gemma ſexcenties ſeſtertium empta, id eſt quinque millionibus flor. Hollandicorum. Veſtes Pontificis Max. vera Regia. Ornatus Honorii apud Claudium confertur cum ornatu S. Pontificis. Sacerdotes honore *&* gloria *Regibus pares.* Sacerdotium Regium. *Exod.* xix. vi. Reges, Conſules *&* Imperatores *apud antiquos erant* Sacerdotes. *Moſes* Rex *&* Sacerdos. *Olim* Principes *dicti* כהנים Sacerdotes. *Varia loca S. Scriptura. Veſtes ſacra in Theſauro recondita. Maimon & Joſephus allegati. Arx* Antonia. *Sacra Veſtes ſub ſigillo Pontificis Max. olim erant. Deinde ab Herode ſervata. Poſtea erant, nunc in poteſtate Romanorum, nunc Iudaorum. Contentiones de ſervandis veſtibus. Cur Romani cuſtodiam S. veſtium tam anxie ambiverint? Regum Theſauri in veſtibus. Locus Matthai* v. xx. *Theſaurus Regis Ahaſueri. Eſtera* vi. x. *& Alexandri Severi.* Toga picta, *&* Tunica palmata *in Capitolio ſervata. Lampridius &* Cod. leg. xiv. de Murilegiis *allegati. Veſtes Pontificum minorum quoque in Theſauro ſervata. Loci Eſtera cap.* ii. lxix. *& Nehem.* vii. lxx. *allegati. Singulum genus veſtium ſuam arcam habuit. Qualibet claſſis quatuor arcas. Omnes arca veſtium* xcvi. *Talmud & alii Rabbini allegati. Ubi remanſerint veſtes alba magna diei expiationis? Veſtes ſacra ſumptibus publicis fiebant.*

I. HActenus de ipſis veſtimentis ſacris, de eorum origine, numero, materia, colore, textura, ornamentis. De qualibet veſte in ſpecie, cum totius turbæ, tum Pontificis Maximi. De veſtibus Albis & Aureis. De *Brachis, Tunica, Balteo, Pileo, Pallio, Ephodo, Pectorali, Tiara* & *Corona.* De earum forma & figura. Tandem de modo eas veſtiendi. Reſtat ut aliquid etiam dicamus de earum pretio, uſu & ſignificatione.

II. Moſes cap. xxviii. verſibus ii. & lx. dicit ſacris veſtibus indui debere Sacerdotes לכבוד ולתפארת *Ad honorem & ad gloriam.* Unde primum ſequitur veſtes ſacras

ſacras fuiſſe pretioſiſſimas, prout veſtes pretioſæ hominibus adferre ſolent honorem & gloriam. Et ſane Sacerdotum, cum Summi, tum reliquorum, veſtes pretioſæ erant, ſive materiam, ſive colores, ſive artes, eas conficiendi, ſive tandem earum ornatum ſpectes. Erant enim omnes veſtes totius etiam turbæ ex byſſo pretioſa, ſingulari artificio, non conſutæ quidem, ſed contextæ, & pulchris figuris ornatæ, præſertim tunica; balteus autem erat ex byſſo & lana purpurea, coccinea, & hyacinthina, opere Phrygionico acu pictus.

III. Sed quantum Regum ſuperbæ veſtes ſuperant centones alicujus pauperis, tantum ſane ſuperant veſtimenta Pontif. Maximi veſtes reliquorum Sacerdotum. Primum veſtes albæ ex byſſo Peluſiaca & Indica, id eſt pretioſiſſima, erant, ut ex Codice Joma cap. III. oſtendimus. Ibidem loci docent Magiſtri iſto die Sum. Pontificem bis veſtiri veſtibus albis lineis, aliis mane, & aliis veſperi. Matutinæ ex lino Peluſiaco emebantur duodecim minis. Veſpertinæ ex lino Indico octingentis drachmis; id eſt octo minis: facit enim mina centum drachmas. Aut etiam ſecundum alios matutinæ veſtes octodecim minis emebantur, veſpertinæ duodecim. Octodecim autem minæ faciunt noſtræ monetæ quadringentos & quinquaginta ſcutatos, ſive imperiales, & duodecim minæ trecentos imperiales. Sic tota ſumma matutinarum & veſpertinarum erat triginta minarum, id eſt ſeptingentorum & quinquaginta imperialium, facit enim mina centum ſiclos, ſive quinquaginta ſiclos ſacros. Siclus autem ſacer noſtræ monetæ facit imperialem ſemis. Conſulendi ſunt Judæi, Joſephus, Waſerus aliique qui de re Numaria Hebræorum ſcripſerunt. Sane veſtimenta linea ſeptingentorum &

quinquaginta imperialium ſunt veſtimenta non vili pretio empta. Nihilominus ſi Pont. Max. aliquid de ſuo addere volebat, ut pretioſiores haberet, id ei licitum fuit, ut eadem Miſna docetur.

IV. Sed multo pretioſiores habuit, ſi Talmudicis fides. Tradunt Gemarici Codice Joma cap. III. Sacerdotem Iſmaëlem, filium Paphi à matre ſua accepiſſe tunicam centum minarum, id eſt duorum millium & quingentorum imperialium. Sed hæc vilia ſunt, ſi conferantur cum iis, quæ ibidem loci leguntur. Narratur enim ibi Eliezerem filium Cherſomi à matre accepiſſe tunicam duarum myriadum Si hoc intelligatur de duabus myriadibus minarum, pretium fabuloſum & incredibile videbitur; tot enim myriades facerent quingenta millia imperialium Si vero (quod magis credibile) de זוזים *zuzu* explicetur, tunc intelligendæ erunt ducentæ minæ, id eſt quinquies mille imperiales. Non credo tanti pretii linum hodie reperiri, ut ut mihi narratum ſit; in India circa Bengalam telam byſſi, ſedecim ulnas longam, emptam fuiſſe centum imperialibus. Si ad nos eſſet delata, pretium quater augeri deberet. Nec ad hoc pretium accedit linum Harlemenſe, ut ut etiam ulna octo imperialibus empta ſit, uti animadvertimus Libro I. cap. VII. Auro nonnunquam æquatum fuiſſe linum byſſinum, docet Plinius lib. XVIII. cap. I. *Quaternis*, inquit, *denariis ſcripula ejus permutata quondam, ut auri reperio.* Non male igitur Talmudici Codice Bava Metzia cap. II. & Cholin cap. VI. nihil pretioſius exiſtimant, quam linum, ut dixerint: *ſi quis magnas divitias cito dilapidare vellet, oportere ut ſeſe veſtiat lino byſſino.* Sed de ejusmodi tunicis pretioſis quales habuiſſe dicuntur Iſmaël & Eliezerus, audiamus

ipſos

ipſos Talmudicos. Codice Joma cap. III. אמר עליו על ר׳ ישמעאל בן פאפי שעשתה לו אמו כתונת של מאה מנה ולובשה ועובד בה עבודה יחיד ומסרה לציבור אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום שעשתה לו אמו כתונת משתי ריבוא ולא הניחוהו אחיו כהנים ללובשה מפני שנראה כערום ומי מתחזי והאמר מר חוטן כפול ששה אמר אביי כחמרא בזוגא *Narratur de Doctore Iſmaële, filio Paphi* (Seldenus de ſucceſſ. in Pontif. Hebr. cap XI. legi vult פאבי *Phabi*, quamvis nuſquam ita legatur, quod ſciam. Locus codicis Parah cap. III. corruptus mihi videtur, & legi debet ut hic פאפי, non autem באפי, aut פיאבי *Piabi* ut habent quædam exemplaria) *quod mater ipſi fecerit tunicam centum minarum, qua indutus functus eſt miniſterio unius, & poſtea tradidit eam toti cœtui. Narratur etiam de doctore Eliezere filio Cherſomi, quod mater ei fecerit tunicam duarum myriadum. At fratres ejus Sacerdotes non permiſerunt ut ea veſtiretur, quia apparebat nudus. Et quamvis dicatur conſtabat* (tunica) *ex filo ſexduplo retorto: reſpondet Abai; erat inſtar vini in vitro.* Notari hic debet, mentionem fieri de ſola tunica, quæ fuerit centum minarum, aut etiam duarum myriadum. At tunica non erat inſtar togæ Romanæ, quæ telam ſatis longam requirebat, ſed ad modũ corporis erat aptata, ut etiam ſex, aut plurimum ſeptem ulnis confici potuerit. Cogita quale debeat eſſe linum, cujus ſeptem ulnæ emuntur quinquies mille imperialibus. Quid? ſi de duarum myriadum minis, id eſt de vigeſies mille minis (myrias enim ſive רבוי facit decies mille) intelligatur, quo modo à Gloſſa ſumitur, tunc quælibet ulna fere centies mille imperialibus emptam fuiſſe dicendum erit. Hoc credat Judæus apella, non ego. Nota etiam hic, honeſtiſſimo conſilio factum eſſe, quod Sacerdotes

nollent permittere, ut Eliezerus Summus Pont. veſtiretur ejuſmodi veſtibus, quibus inſtar nudi pelluxiſſet, tanquam *vento textili*, aut *linea nebula* circumdatus. De ejusmodi veſtibus inſtar telæ araneæ, & quæ corpus magis detegunt quam operiunt, præſertim ex ſerico, vide Plinium lib. II. cap. XXIII. Senecam de Beneficiis lib. VII. cap. IX. Horatium lib. I. Satyr. II. Tibullum Eleg. VI. lib. II. Juvenalem Satyr. VI. Hieronymum adverſus Helvidium, Solinum alioſque bene multos, qui ejuſmodi veſtes corpora potius *oſtentare* quam *veſtire* dicunt, eaſque *tenuem* veſtem, *textilem ventum*, & *nebulam lineam* vocant. Petronius elegantiſſimus Poëta:

Æquum eſt induere nuptam ventum
textilem.
Palam proſtare nebula linea.

V. Sed quamvis *veſtes albæ* pretioſiſſimæ fuerint, *aureæ* tamen illas pretio & ornatu longe ſuperabant; ſiquidem non ſolum ex pretioſiſſima byſſo, ſed & ex lana, auro, & gemmis conſtabant. Lanam antiquitus magno pretio emptam fuiſſe, vel ex ſolo Ariſtophane colligi poteſt, in Veſpis:

ΒΔ. πόθεν ὦ 'γαθ'· ἀλλὰ τοῦτο τοῖσι Βαρβάροις
Ὑφαίνεται πολλαῖς δαπάναις· αὕτη γέτοι
Ἐρίων τάλαντον καταπέπωκε ῥᾳδίως.
Bona verba: at iſta, ut ſcias, cum maximo
Sumptu & labore Barbari texunt: & hæc
Veſtis talentum abſorpſit in lanam facile.

Talmud Jeruſalemitanum mentionem facit veſtis laneæ, duplicis materiæ, triginta myriadibus emptæ. Codice Kilaim cap. I. בגד בשלשים רוביא דינר ויהבוה לר' ומצא בו כלאים ושרפו *Habuit veſtem triginta myriadum*

dum denariorum, quam tradiderunt Magiſtro, & reperta erat duplicis materiæ, ideo combuſta eſt. Tot denarii argentei facient ter mille ducatones. Sane lanam in veſtibus Pont. Max. erat Mileſia, id eſt molliſſima & pretioſiſſima. vide lib. 1. cap. IX. Sed & aurum intextum habebant Ephod & Pectorale. Immo ex ſolido auro conſtabant annuli, catenæ, fibulæ, & gemmarum fundæ; ut & tintinnabula in Pallio. Et optimũ etiam auri genus adhibitũ fuit, uti demonſtravimus libro 1. cap. VI.

VI. Pretium valde augebant colores *hyacinthinus, purpureus, coccinus* & *aureus*, Regibus maxime noti, ut oſtendimus lib. 1. cap. XV. *Coccus Imperatoriis paludamentis dicatus* erat, Regum & Augurum veſtimentis deſtinatus; ut etiam Hiſpani (quamvis Hiſpanicus poſtremus & Galaticus optimus ſit) ad ſolvendum tributum, *coccum* dederint, teſtibus Plinio, Iſidoro, Lampridio, Servio, Martiale, Suetonio aliiſque. Hyacinthinum colorem (qui & ipſe genus purpuræ eſt, tingitur enim purpura ſive conchylio) rarum & pretioſum fuiſſe nemo ignorat. Ideo Plinius: *Unde conchyliis pretia?* & *libram violaceæ purpuræ denariis centum veniſſe* ait. Libra ſcilicet lanæ iſta purpura tinctæ centum denariis, id eſt duodecim imperialibus empta eſt, ut quidam id explicant. Et eodem libro IX cap. XL. docet *libram pelagii quinquagenos nummos, & buccini centenos non excedere.* Unde de pretio noſtri *Thechelet* judicari poteſt. Nam iſta *violacea purpura* valde ad noſtrum hyacinthinum accedit, & utrumque *conchylio*, ſive חלזון *chilzon* tingitur. Sed & יקר *pretioſus* hic color dicitur ab Hebræis, ut libro 1. cap. XIV. ex Codice Menachoth cap. IV. Megillath Eſter, Jonathane, Bereſchit Rabba, aliiſque docuimus. Vide etiam quæ annota-

annotavimus ex Xenophonte, lib. I. Macchab. IV. XXIII. & aliis. Omnium tamen pretioſiſſimus color eſt ארגמן *purpura* illa *Tyria dibapha.* Si purpuræ violaceæ libra denariis centum venibat, eodem Plinio teſte, *dibapha Tyria in libras denariis mille non poterat emi*, id eſt ducatonibus centum. Hinc lacernas millibus decem emit Baſſus, ut habet Martialis, lib. VIII. Epigr. X.

Emit lacernas millibus decem Baſſus,
Tyrias coloris optimi.

Proculdubio intelligit nummos ſeſtertios, qui faciunt noſtræ monetæ ducentos & quinquaginta ducatones. Sed hæ lacernæ non magno pretio emptæ erant, ſed vili, ut magnum lucrum fecerit Baſſus, ut ibidem innuit Martialis. Et ſane libro X. Epigr. XLI. togam Prætoris in ludis Megalenſibus centũ millibus emptã dicit.

Conſtatura fuit Megalenſis purpura centum
Millibus.

Id eſt bis mille & quingentis ducatonibus. Ipſis etiam margaritis pretio vix cedebant conchylia & purpuræ. *Conchylia*, inquit Plinius lib. IX. cap. XXXV. *& purpuras omnis ora atterit, quibus eadem mater luxuria paria pene etiam margaritis fecit.* Non mirum igitur ſi periſtromata & Triclinaria Babylonica, id eſt purpura acu Babylonica picta & ornata, aliquot milionibus, ut hodie loquimur, empta ſint. Plinius lib. VIII. cap. XLVIII. *Metellus Scipio triclinaria Babylonica* (ſic emendat Budæus de Aſſe lib. II.) *ſeſtertium octingentis millibus veniſſe jam tunc ponit in Capitonis criminibus, quæ Neroni Principi quadringenties ſeſtertium nuper ſtetere.* Id eſt Capito habebat triclinaria, viginti millibus ducatonum empta. At Neronis empta erant decies centenis millibus, id eſt millione ducatonum. Nota etiam illa

fuiſſe

fuiſſe lanea, (nam de lana ibi agit Plinius) ſed purpura infecta, & variis coloribus auroque acu Babylonica picta. Non poſſum ſilentio præterire pretioſiſſimam purpuram, quam memorat Plutarchus in Alexandro, quæ Suſis reperta eſt. ὅπου, inquit, φησὶν καὶ πορφύρας Ἑρμιονικῆς εὑρεθῆναι τάλαντα πενταχίλια. *Vbi etiam purpuræ Hermionicæ quinque millia talentum narrat inventa.* Ingens ſane pretium, quinque millia talentum! faciunt enim tres milliones, ut cum vulgo loquar, ducatonum. Ergo pretioſiſſimi colores adhibebantur in veſtitu ſacro, colores plane Regii, quod non parum faciebat לכבוד ולתפות ad *honorem & gloriam* Pontificis Maximi.

VII. Ipſa ars pretium valde augebat: cum omnia veſtimenta ſacra fuerint מעשה אורג *opus textoris*, nulla opera acus, ſed arte ingenioſiſſima & rariſſima. Maximo ſumptu texi dicuntur à Barbaris, vel hac ſola de cauſa. Ideo in deſuetudinem abiit ars veſtes texendi, quod hoc nimio labore & ſumptu factum eſſet, ut ſuo loco oſtendimus. Nec prætereunda ſunt ornamenta & figuræ, quæ aut telæ intexebantur, aut acu Babylonica aſſuebantur, & pingebantur. Non tantum tunica erat תשבץ *lacuata*, ſive *teſſellata*, ſed Pectorale & Ephodum erant חשב i.e. elegantiſſimas figuras, omnium generum florum intextas habebant, in ipſo jugo textoris, arte ingenioſiſſima, unde & חשב *choſcheb* dicitur ab ingenio. Et ipſe balteus erat רקם *Rokem*, id eſt acu Babylonica, magno labore & ſumptu, elegantiſſimas figuras depictas habebat. De his bene multa diximus libro I. cap. XVII. De aureis filamentis ſacro veſtitui intextis, nihil jam dicam præter ea quæ diximus.

VIII. Tandem nihil pretioſius excogitari poteſt, quam duodecim iſtæ gemmæ in Pectorali, & duæ Sar-

Nnnnn dony-

donyches in fibulis humeralium Ephodi. Duæ iſtæ Sardonyches pretioſæ erant, non tantum ſua natura, ſed & mole & magnitudine, cum ſingula ſex nomina, ſive triginta ſex literas habuerit inſculptas. Reliquæ gemmæ in Pectorali omnium generum erant exquiſitiſſimæ & pretioſiſſimæ; ut *Sardius*, *Topazius*, *Smaragdus*, *Carbunculus*, *Saphirus*, *Adamas*, *Hyacinthus*, *Achates*, *Amethyſtus*, *Chryſolithus*, *Sardonyx* & *Iaſpis*, quarum pretium multum auxit moles, tantæ enim erant molis, ut ſingulæ integrum nomen ſex litteris conſtans, inſcribi potuerit. Ars & materia ſimul erant in pretio, ut Plinii verbis utar: nam non ſolum politiſſimæ & lucidiſſimæ ac perfectiſſimæ, ſed & cælatura mirabiles erant. Sane ſi olim veteres patrimonia, & integros cenſus, immo ſaltus & Inſulas, uti loquuntur auctores, in collo, in digito, in aure gerebant, plura patrimonia, & cenſus, plures ſaltus & Inſulas in Pectore gerebat Pontifex Maximus apud Judæos; nam ſingula gemma cenſus aut patrimonium videtur. Miramur, & merito, Lolliam Paulinam, Caji Principis matronam caput ornaſſe Smaragdis & margaritis ſexcenties ſeſtertium, id eſt quinque fere millionibus florenorum Hollandicorum. Vide Plinium lib. ix. cap. xxxv. Sed quo pretio emtæ ſint gemmæ in veſtitu Summi noſtri Pontificis, quis dicet? Erat igitur veſtitus plane Regius, *in honorem & in gloriam* Summi Sacerdotis. Veriſſime dici poteſt de Pontifice Maximo Hebræorum, quod de Honorio olim cecinit Claudianus, de Conſ. Honorii:

Ornatuque novo gravior Deus aſperat Indus
Velamenta lapis, pretioſaque fila Smaragdis
Ducta virent. Amethyſtus ineſt, & fulgor Iberus
Temperat arcanis hyacinthi cærula flammis.

Nec

Nec rudis in tali ſufficit gratia textu:
Auget acus meritum, picturatumque metallis
Vivit opus, multaque ornantur Iaſpide cultus,
Et variis ſpirat Nereia bacca figuris.
Quæ tantum potuit digitis mollire rigorem
Ambitioſa colus? vel cujus pectinis arte
Traxerunt ſolidæ gemmarum ſtamina telæ?

Si *Baccam Nereiam*, id eſt *margaritam* excipias, nonne omnia in Summi Pontificis veſtibus reperiuntur? *Indo* ſane *lapide* aſperantur; *Smaragdis* virent; *Amethyſtus* ineſt & *fulgur Iberus*, id eſt aurum, quo *flammæ hyacinthi* & chryſolithi temperatur; Adeſt *Iaſpis*, *Adamas*, *Carbunculus* & tot aliæ gemmæ ad ornatum. Auget etiam *acus Babylonica meritum* & *picturatum* erat *opus*. Quæ igitur erat iſta *ambitioſa colus Belzeleelis*, quæ Arachne, quæ auri rigorem mollire, & pectine ſuo auream & gemmatam telam detexere novit? Pergamus cum eodem Poëta:

quis miſcuit ignes?
Sidonii rubrique maris? tribuere colorem
Phœnices.

Iidem ſane colores reperiuntur in noſtro veſtitu.

IX. Non male igitur Philo Judæus libro De Sacerdotum honoribus: ἐξ ὧν ἁπάντων ἐςὶ δῆλον ὅτι βασιλέως εἰς σεμνότητα καὶ τιμὴν περιάπτει τοῖς ἱερεῦσιν ὁ νόμος. *Ex his omnibus manifeſtum eſt, legem Sacerdotes honore & gloria pares facere Regibus*: ut etiam optime vel hanc ſolam ob cauſam dicatur Sacerdotium Dei & *Sacerdotium Regium*, Exodi XIX.VI. Tanto in honore fuit olim Sacerdotium, ut & ipſi Reges eo fungerentur. Apud Ægyptios Reges ſimul Sacerdotes eſſe debebant, ut docet Plato *de Regno*. Sic & ipſi Conſules & Imperatores Romani Sacer-

 dotium

dotium magna ambitione ambierunt, eoque functi ſunt. Hinc factum eſt proculdubio quod olim ipſi Principes apud plures populos non aliter quam כהנים *Sacerdotes* vocati fuerint. Vide Geneſ. XLI. L. Exod. II. XVI. Job. XII. XIX. II Sam. VIII. XVIII. I Chron. XVIII. XVII. II Sam. XX XVI. Nonne Moſes ipſe, primus Judæorum *Rex* & *Sacerdos* publicus fuit? Non mirum igitur noſtros Sacerdotes regium habuiſſe veſtitum *in honorem & gloriam.*

X. Ob ingens iſtud pretium ſacra veſtimenta in Theſauro recondita erant, tanquam *κειμήλιον* rariſſimum & pretioſiſſimum. Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. VIII. docet Pontificem Max. habuiſſe proprium conclave in Templo, in quo tanquam in Theſauro veſtes aureas occluderet: כה ג׳ מניח בגדי זהב בלשכה שלו בלילה או בעת שיוצא מן המקדש׃ *Pontifex Max. reponebat veſtes ſuas aureas in conclavi ſuo, noctu aut tempore quo exibat è Templo.* Ad iſtud conclave fortaſſis reſpexit Joſephus Antiq. Jud. lib. XV. cap. XIV. & lib. XX. cap. I. ſed Arcem Antoniam vocat. Narrat ibi Joſephus veſtimenta ſacra Pontificis Max. cuſtodita fuiſſe in certa quadam turri ſive arce Templi, in Septentrionali latere, ab Aſmodæis ædificata, & poſtea ab Herode in gratiam Antonii, *Antonia* vocata. Olim quidem erat ſub ſigillo ipſius Pontificis Maximi, & gazophylacio præfectorum, qui pridie ſolennis feſti adibant Arcis & Præſidis Romani Præfectum, &, recognito prius ſigillo, ſtolam accipiebant; ac mox, peracto feſto, eam reportabant in eundem locum, & in conſpectu arcis Præfecti obſignatam deponebant. Et magna quidem gloria erat, veſtem illam ſervare, & in ſua habere poteſtate: ut etiam propter ejus cuſtodiam

magnæ

magnæ ſubortæ fuerint contentiones, inter Judæos & Romanos, ut eodem loci teſtatur Joſephus. Prius enim Herodes in iſta arce veſtem ſervavit; ſed poſt ejus obitum in Romanorum poteſtate erat, uſque ad tempora Tiberii, ſub cujus imperio Vitellius Syriæ Præſes, ab Hieroſolymitanis honorifice receptus, in ſignum grati animi Judæorum precibus cuſtodiam ſacræ ſtolæ conceſſit. Agrippa autem Rege fatis jam defuncto, Caſſioque Longino Syriæ Præſide, & Cuſpio Fado Judææ Procuratore, coacti ſunt Judæi ſtolam denuo in Antoniam deponere, ut eſſet in Romanorum poteſtate, quemadmodum fuit antea. Tandem Legati miſſi ſunt ad Imperatorem Claudium, qui, intercedente Agrippa Juniore, jus ſacras veſtes cuſtodiendi iterum obtinuerunt. Credibile eſt Romanos cuſtodiam harum veſtium tam anxie ambiiſſe, non tantum ut hac ratione teſtarentur, Pontificatum in ſua eſſe poteſtate, & ut Pontifex Max. ſub ſpecie Religionis nil contra Majeſtatem Romanam moliretur; ſed præcipue ut tam magnus theſaurus ſuis manibus non eriperetur.

XI. Ex hiſce ſane manifeſto conſtat Sacras veſtes fuiſſe pretioſiſſimas, ideoque in Theſauro ſervari debuiſſe. Et hoc iterum Regium eſt. Solebant ſcilicet Reges Theſauros ſuos ponere non tantum in auro, in argento & in gemmis, ſed & in pretioſis veſtimentis. Ideo Chriſtus Matt. vi Com. xx. loquitur de *Theſauris ubi tinea nihil corrumpit*, quod intelligendum eſt non de auro, gemmis &c. tantum, ſed & de *veſtibus*, quæ à *tineis* corrumpi poſſunt. Non repetam quæ jam annotavimus de purpura Hermionica, Suſis in theſauro reperta. Nihil etiam dicam de veſtiario mille talentum, quod Alexander dono dedit amico ſuo. Jam mentio-

nem fecimus libro I. cap. VIII. de בית גנזי מלכא *theſauro Regis* Ahaſſueri, ex Targum Scheni Eſteræ cap. VI. x. ubi legimus Regem in theſauro ſuo habuiſſe veſtes purpureas & ſericas, lapidibus pretioſis, margaritis, tintinnabulis aureis & malogranatis ornatas. Sic & Imperator Alexander Severus in theſauro veſtes habuit. Lampridius: *In theſauris veſtem nunquam niſi annum eſſe paſſus eſt, eamque ſtatim expendi juſſit.* De ejuſmodi theſauris veſtium Imperatorum vide leg. XIV. Cod. de Murilegulis. *Privatæ vel linteæ veſtis magiſtri, theſaurorum præpoſiti, vel baphiorum ac textrinorum procuratores, cæterique quibus hujuſmodi ſolicitudo committitur.* Sed & toga picta, & tunica palmata, qua utebantur Conſules & Imperatores, cuſtodiri ſolebant in Capitolio & Templo Jovis. Lampridius de Alexandro: *Prætextam & pictam togam nunquam niſi Conſul accepit, & eam quidem quam de Iovis templo ſumptam Prætores & Conſules accipiebant.* Capitolinus de Gordiano: *Palmatam tunicam & togam pictam primus Romanorum privatus ſuam propriam habuit, cum antea Imperatores eam de Capitolio acciperent, vel de Palatio.*

XII. Non tantum ſummi Pontificis, ſed & cæterorum Sacerdotum veſtes in theſauro ſervatas fuiſſe, colligi poteſt ex capite II. Eſdræ verſu LXIX. *Pro facultate ſua dederunt in theſaurum illius operis, auri drachmas ſemel & ſexageſies mille, & argenti pondo quinquies mille, & tunicas Sacerdotum centum.* Et Nehemiæ VII. LXX. ubi iterum legimus, in theſaurum inter alias res pretioſas collatas eſſe *tunicas Sacerdotum quingenta triginta.* Soli ſane Pontifici Maximo tunicis quingentis triginta non opus fuit, nec uſpiam legimus eum tot habuiſſe, ut hæc loca de tunicis totius Sacerdotum turbæ intelligenda ſint.

XIII.

XIII. Cæterum veſtes illæ totius ſacerdotum turbæ in templo etiam cuſtodiebantur. Erat enim in Templo conclave aliquod tanquam veſtiarium, ſive theſaurus ſacrarum veſtium. Singulum autem veſtimenti genus ſuam arcam habuit: ita ut omnes *brachæ* in una arca reconditæ fuerint, & iſta arca inſcriptum habuerit vocabulum, מכנסים BRACHÆ. Sic & omnes *tunicæ* ſuam peculiarem habebant arcam, cui inſcriptum erat vocabulum כתונות TUNICÆ. *Baltei* in ſua arca erant, cum hoc titulo: אבנט BALTEUS. Et *Pilei* in ſua arca cum hac inſcriptione מגבעות PILEI. Hæc traduntur Miſna Tamid cap. v. היו מפשיטים איתם את בגדיהם ולא היו מניחין עליהם אלא מכנסים בלבד והחלונות היו שם וכתוב עליהם תשמיש הכילים *Exuebant eos veſtibus, nec quidquam iis relinquebant præter brachas; Erant ibi arcæ & illis inſcriptus erat uſus vaſorum.* Per *vaſa* intelligit hic veſtes ſacras. Maimonides Halach Kele Hammikd. cap. VIII. docet, non tantum quodlibet genus veſtimenti ſuam ſibi habuiſſe arcam propriam, cum ſuo Titulo; ſed quamlibet cohortem Sacerdotum quatuor arcas habuiſſe. Et cum fuerint viginti quatuor cohortes ſive claſſes Sacerdotum, colligit nonaginta ſex fuiſſe arcas veſtimentorum. *Multas*, inquit, *faciebant Sacerdotibus veſtes mutatorias.* (liceat hoc vocabulo uti) *Ideoque nonaginta ſex arcæ erant in Templo, quibus imponebantur veſtes. Quælibet cuſtodia* (claſſis, quarum erant XXIV.) *quatuor habuit arcas, & nomen cujuslibet claſſis inſcriptum erat arcis ejuſdem claſſis. Omnes autem arcæ obſeratæ erant. Quum autem intraret claſſis Sacerdotum ad miniſterium hebdomadæ ſuæ, aperiebant arcas ſuas ſingulis diebus hebdomadæ ſuæ, & auferebant veſtes ſuas. Cum abeundum eſſet* (ſcil. domum) *retulerunt veſtes ad arcas ſuas,*

quas

quas tunc obſerabant. Si quæras cur facta fuerint quatuor arcæ cuilibet claſſi? ſcias id factum eſſe, ut veſtimenta non confunderentur. Ideo omnes Brachæ erant in una arca, quæ inſcriptum habebat: BRACHÆ. *Sic & cingula omnia in una arca, cui inſcriptum erat* CINGULUM. *Sic & Pilei omnes in una erant arca; & omnes tunicæ in una arca. Pontifex Max. reponebat veſtes aureas in ſuo conclavi noctu, aut tempore quo egrediebatur è Templo.* Hujusmodi *veſtiarium* videtur intelligere Codex Middoth cap. I. ſect. IV. ubi mentionem facit alicujus conclavis, quod vocatur לשכת פנחס המלבוש *Domus Pinchaſii veſtiarii.* Bartenora hoc intelligit de loco ubi veſtes cuſtodiuntur, non ubi conficiuntur & texuntur. ממונה היה להלביש הכהנים בשעת עבודה ולהפשוטם אחר עבודה ולשמור בגדי כהנים: *Præfectus erat ut veſtiret Sacerdotes, tempore miniſterii, & ut eos exueret poſt miniſterium, & ut cuſtodiret veſtes Sacerdotum.* Maimonides tamen & Gloſſæ hoc intelligunt, de eo qui veſtes conficit, quam ſententiam non poſſumus rejicere; nihilominus de cuſtodia veſtium etiam intelligi poteſt. Et ſane Gloſſa id de veſtiendis Sacerdotibus, de veſtium cuſtodia, & de textura ſimul exponere videtur. *Pinchas*, inquit, *veſtiarius, erat is qui Sacerdotes veſtiebat veſtimentis ſuis, & qui curam habuit, ut ea reponerentur, & conficerentur.*

XIV. De veſtibus albis Pontificis Maximi, quibus utebatur die Expiationis, nulla hic fit mentio, in quo loco ſcilicet remanſerint, miniſterio illius diei peracto. Sed nulla arca, nullo theſauro, in quo ſervarentur, opus erat, cum illis non amplius uteretur Pontifex Max. poſt illud miniſterium. Sed de his plura capite ſequenti.

XV. Notandum etiam eſt, veſtes ſacras non niſi ſumptibus publcis factas fuiſſe, quemadmodum & vaſa

vaſa reliqua, & ligna, & ſacrificia jugia, uno verbo, omne id quod totum cœtum reſpexit. Iiſdem enim Veſtibus, & iiſdem vaſis ſacra fiebant, non tantum pro uno, ſed pro toto cœtu, ideo ſumptibus totius cœtus fieri debebant. Si tamen aliquis pietate motus, vas aliquod, aut veſtem, lignum, ſuffitum, aut vinum, aut denique ſacrificium ipſum volebat dono dare, id prius tradi debebat toti cœtui, aut Principibus populi, qui populum aliquomodo repræſentabant. Ab his poſtea Templō inferebatur, & Sacerdotibus tradebatur, tanquam res ſacra & donum totius cœtus. Videatur Gemara Jeruſal. *Cod. Schekalim.* cap IV. Gemara Babyl Cod. *Ioma* cap. III. Priori loco hæc leguntur de Veſtibus: האשה שעשתה כתונת לבנה צריכה שתמסר לצבור: *Si quædam fœmina confecerit tunicam filio ſuo* (ſacerdoti) *oportet ut eam tradat toti cœtui.* Eo forte reſpexit Gemara Babylonica, loco modo laudato, ubi narrat: Matrem quandam filiō ſuo Iſmaeli, (Pontifici Maximo,) feciſſe tunicam centum minarum, quam tradidit toti cœtui. Miſna eodem loco, poſtquam dixiſſet, totam ſummam Veſtium albarum, matutinarum & veſpertinarum, eſſe triginta minarum, addit: אלו משל צבור id quidem ſumptibus publicis fiebat. Videatur Maimonides Halach. Kelc Hammikd. cap. VIII.

Cap. XXV.

Uſus Veſtium ſacrarum. Exod. XXVIII. III. VI. *Sacerdotes extra templum & extra miniſterium vulgaribus Veſtibus veſtiri. Paulus Pontificem Max. ex veſtibus non novit Act.* XIII. *Sacerdotes extra miniſterium* בורים ut laici. *Joſephus allegatus. Pontifex Maximus habuit poteſtatem quotidie ſacras veſtes induendi. Non reliqui. Varia loca Talmudica. Sacerdotes aliquem uſum habuiſſe ex veſtibus ſacris extra miniſterium. Pontifex Max. in veſtibus ſacris*

legebat in Synagogis. Lectio Legis non erat munus Sacerdotis, nec Adminiſtratio ſacramentorum; nec prædicatio verbi divini, nec preces. Id omnibus Judæis permiſſum. Plures Synagogæ Hieroſolymis. Synagoga in circuitu Templi. Hoc Magdeburgenſes videntur ignoraſſe. Chriſtus in templo ſediſſe Luc. II. quo ſenſu? Nemini fas fuiſſe in Templo ſedere, quam Regi ex familia Davidis. Sacerdotes minores uſum percepiſſe ex Veſtibus ſacris extra miniſterium. Deponendus tamen erat balteus, propter materiam mixtam. Joſephus an contrarium ſuſtineat. Varia loca Talmudis & aliorum. Noctu tenebantur veſtes deponere. Utrum arcis ſerventur, an capiti ſupponantur? Veſtes Pont. Max. noctu in veſtiario ſervabantur. Varia loca Talmudica & alia allegata. Veſtes ſacræ uſum habuerunt in ſolo Templo, non alibi. Locus Joma cap. VII. allegatus. Scheringham doctiſſimum Seldenum male perſtringit. Quædam loca Talmudica à Scheringhamo male explicata; מקדש Mikdaſch an comprehendat urbem Jeruſalemum. מדינה Medinah quid? σφάλμα in Lexico Buxtorfii. Seldenus laudatur & defenditur. Varia loca Talmudis. Jeruſalem in Provincia. Habet aliquem gradum ſanctitatis. Mikdaſch quid Maimonidæ? הר הבית Mons ædis quid? A Chriſto vocatur ἱερὸν, Marci XI. XVI. Quantum ſpatium contineat. Codex Middoth & Joſephus allegati. Quidquid extra עזרה Atrium vocatur Provincia. גבולים Gebulim & Medinah Provinciam ſignificant. Mikdaſch opponi τοῖς Medinah & Gebulim. Ergo & urbi Hieroſolymitanæ. In ſumma neceſſitate Sacerdotes geſtaſſe veſtes extra templum & urbem Jeruſ. Simeon Juſtus obviam it Alex. Magno. Joſephus allegatur, & Codex Joma cap. VII. Factum eſſe monitu Dei. Quoties vices obire tenebantur Sacerdotes eaſdem veſtes repetebant, donec polluerentur aut vetuſtate tererentur. Pontifex tamen Max. veſtes albas unica die tantum veſtivit. Singulis annis novæ adhibendæ erant decimo die Tiſri. Utrum Pontifices inferiores iis poſtea uti potuerint. Locus Levit. XVI. XXIII. explicatur à Gemaricis. Varia loca Talmudis & aliorum. In S. ſanctorum ſolæ veſtes albæ adhibebantur. Varia loca Talmudica, Joſephi & Philonis. Error Auguſtini, Epiphanii, Hieronymi, Bertrami, Sigonii, Buxtorfii, Magii, Daillæi & aliorum, qui docent Pontificem Max. veſtibus coloratis S. S. intraſſe. Veſtes S. ſordibus inquinatæ non lavabantur.

tur. Trita & laceræ non reſarciebantur. In Templo nulla paupertas. *Omnia fiunt* ex optimo. *Trita, laceræ & ſordidæ veſtes, elychnijs in feſto Tabernaculi & Lucernis adhibebantur. Veſtes Pontificis Max. aureæ tritæ abſcondebantur. Exod.* XXVIII. *verſ. ultimo* חקת עלם *quomodo intelligendum. Quamdiu debeant durare ſacerdotes & veſtes ſacræ. Non ultra tempora Meſſiæ. Judæorum vana ſolicitudo de conſervanda Genealogia Aharonis.* Urim & Thummim *quamdiu duraverint? Sententia Joſephi, & Rabbi Azariæ. Locus Ezræ* II. LXIII. *& Nehem.* VII. LXV. *allegantur.* Urim & Thummim *non fuiſſe in Templo ſecundo. Locus Hag.* I. VIII. *Varia loca Talmudica &* Joſephus BenGorion *Germanice allegatur. Reſponſum Pontificis Max. Alexandro Magno datum. Ejuſdem Auctoris editio Hebræa. Noſtrum manuſcriptum nitidiſſimum Hebraicum. Doctiſſimi* Buxtorfius & Le Moine *laudantur.* בת קול filia vocis *ſub ſecundo Templo. Loca Talmudica & Matth.* I. VIII. *Joh.* XII. XXVIII. Urim & Thummim *oracula edidiſſe tantum uſque ad tempora Salomonis. Prophetæ priores qui? Loca Talmudica. Cur* Urim *ceſſaverit ſub Regibus? Nomen* יהוה *pronunciatur ſub Templo ſecundo: Uſque Iericho auditum. Ante Reges ſtatus Iudaicus* θεοκρατεία. Ephodum, Pectorale, Gemmas, *ut &* Urim & Thummim, *quoad formam, in uſu fuiſſe ſub Templo ſecundo: Etiam* Arcam fœderis, Candelabra &c. Thoſephoth, Maimonides, & Joſephus Caro *allegati.*

I. Reſtat ut tandem etiam aliquid dicamus, de uſu Veſtimentorum ſacrorum. Totus quidem hic tractatus docet, eorum uſum eſſe, ut ſacra in iis fierent à Sacerdotibus; nihilominus cum Moſes expreſſis verbis de uſu ſacri veſtitus mentionem faciat, iſtam materiam hoc capite quoque pertractare ſuſcepimus. Exodi XXVIII. verſu III. & XXXV. והיה על אהרן לשרת׃ *Et erunt ſuper Aharon ad miniſtrandum.* Ibi quidem mentio fit de Veſtibus Summi Pont. ſed idem dicitur etiam de Veſtibus reliquorum Sacerdotum, verſu IV. ועשו

בגדי קדש לאהרן אחיך ולבניו לכהנו לי׃ *Et facient Veſtes ſacras Aharoni fratri tuo, & filio ejus, ut ſacerdotio mihi fungerentur.* Et verſu ultimo: והיו על אהרן ועל בניו בבאם אל אהל מועד או בנגשתם אל המזבח לשרת בקדש ולא ישאו עון ומתו *Et erunt ſuper Aharonem & ſuper filos ejus quum intrabunt tentorium conventus, aut quum accedent ad altare, ad miniſtrandum in ſancto; Et non ferent iniquitatem ut moriantur.* Igitur ad miniſterium tantum in templo, ſoli ſacerdotes veſtibus ſacris utebantur, non alibi nec alio tempore. Domi foriſque, in Synedrio, in conſiliis, & ubique locorum extra templum, incedebant veſtibus vulgaribus, cum ſummus tum reliqui Pontifices, unuſquiſque pro lubitu ſuo & pro opibus, ut à reliquis hominibus diſcerni neutiquam potuerint. Inde factum eſt, ut etiam Paulus Apoſtolus Pontificem Maximum non noverit Act. cap. XXIII. quod ex veſtibus à reliquis judicibus diſcerni non potuerit. Idem etiam innuitur Ezech. XLII XIV. & XLIV. XVII. XVIIII. XIX. ubi expreſſe mandatur, ut Sacerdotes finito miniſterio, cum vellent exire ad populum, veſtes ibi relinquerent & vulgaribus veſtirentur. Turpiter igitur errant paſſim viri docti, qui putant Caïapham veſtes ſacerdotales laceraſſe, in ſignum lacerati & aboliti ſacerdotii, Matth. XXVI. LXV. & Marci XIV. LXIII. ut loca iſta intelliguntur ab *Origene* & *Theophylacto.* Audivimus jam cap. præcedenti, veſtes ſacras, cum ſummi tum reliquorum, in templo fuiſſe recluſas, ideo non fuiſſe in poteſtate ſacerdotum quamdiu non operabantur. Optime itaque Maimonides Kele Hammikd. cap. X. ait Sacerdotes extra miniſterium ſacris veſtibus non veſtitos conſiderari debere כזרים *inſtar Laicorum.* Sic & Joſephus de Bello Jud. cap. XIV. dicit Sacerdotes extra miniſterium ἐσθήσεσιν

ἰδιω-

ἰδιωτικαῖς , *Veſtibus plebeis* uſos fuiſſe. Verum quidem eſt cum ibi agere de *cæcis*, quos Judæi vocant בעלי מומים *vitio laborantes*, nihilominus de omnibus ſacerdotibus intelligi debet: cum exſertis verbis ſtatim addat: *τὴν γὰρ ἱερὰν ὁ λειτουργῶν ἠμφιέννυτο μόνος ſacram veſtem induebat is ſolus qui miniſtrabat.*

II. Non omnes Sacerdotes, nec ubique, nec ſemper habebant jus veſtes ſacras induendi. A ſacris veſtibus, quemadmodum à toto miniſterio arcebantur, *mente capti, cæci, immundi, ægroti, lugentes*, & ii qui ad juſtam ætatem nondum pervenerant. Hi nunquam ſacris veſtibus induebantur etſi ſacerdotes eſſent. Sed & illi ipſi qui ad miniſterium admiſſi erant, non quotidie iis indui poterant. Hoc fiebat illis diebus tantum, quibus cum ſua claſſe miniſtrare debebant in Templo, quod fiebat duabus tantum hebdomadibus per totum annum. Id eſt duabus vicibus, & ſingula vice per integram hebdomadam. Peracta hebdomade, veſtes ſacræ exuebantur, & arcis ſuis obſerabantur, donec altera hebdomas, ſemeſtri poſt rediret. Solus Pontifex Max. habuit poteſtatem veſtes ſacras induendi quotidie, ſi forte ſacra facere vellet. Alias in theſauro ſuo, ſive veſtiario in Templo cuſtodiebantur. Notari etiam debet, ſi forte aliquid accidiſſet ſacerdoti, qui ſuas vices in templo jam peragere tenebatur, ut ſi gonorrhœa laboraſſet, aut alio modo ſeſe polluiſſet, miniſterio eum tunc abſtinere, & pro veſtibus albis, atris, in ſignum immunditiei, indui debuiſſe, ut abiret. Mundi autem & legitimi Sacerdotes, iſtis diebus quibus cum claſſe ſua vices obire tenebantur, inter miniſtrandum omnino veſtibus ſacris indui debebant; ut etiam abſque veſtibus, non reputarentur pro ſacerdotibus. Hinc illud toties in Talmude decantatum:

בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם *Quo tempore veſtiti ſunt veſtibus ſuis* (ſacris) *ſacerdotes reputantur, ubi autem veſtibus ſuis non ſunt veſtiti, ſacerdotes non reputantur.* Vide Maſſechet Zevachim cap II. Maimonidem Kele Hammikd. cap. x. & Thoſephoth ad cap. VII. Jomæ.

III. Nihilominus Sacerdotes aliquem uſum habebant Veſtium ſacrarum, etiam extra miniſterium. Primum Pontifex Max. magna die expiationis lectionem in Synagoga, ſi volebat, Veſtibus ſacris legebat; alias illis exutis in propria ſtola, qua uti ſolebat quotidie, illud præſtabat. Joma cap VII. Miſna I בוא לו כהן ג׳ לקרוא אם רצה לקרוא בבגדי בוץ קורא ואם לא קורא באצטלית לבן משלו: *Ibat Pontifex Max ad legendum, ſi voluit legere in veſtibus byſſinis* (id eſt ſacris) *legebat. Sin minus, legebat in propria ſtola alba.* Et ne quis rerum Hebræarum imperitus putet, lectionem fuiſſe munus ſacerdotale, ſciendum eſt omnes Levitas & Iſraëlitas, non minus quam Sacerdotes habuiſſe jus legendi lectiones Sabbathicas. Ideoque optime Talmudici annotant: קריאה לא עבודה היא *Lectio non eſt miniſterium.* (ſacerdotale) Quicquid extra templum fieri poterat, non recenſebatur inter miniſteria Sacerdotum, ſed lectio fieri poterat extra Templum, in omnibus Synagogis, & in urbe, & per totam terram ſânctam, immo & extra terram, ubi decem Viri ætatis quatuordecim annorum reperiebantur. Ideo Levitæ & Iſraëlitæ, non minus quam ipſi Sacerdotes infantes circumcidebant, & Paſcha celebrabant, & conciones ad populum habebant, & preces ad Deum pro ſalute publica fundebant, & lectiones Sabbathicas legebant, quod & ipſi Reges nonnûnqurm faciebant, ut exemplum habemus in Rege Agrippa. Uno ver-

verbo, quicquid hodie in Eccleſia Chriſtiana ſolis paſtoribus relictum eſt; ut verbum prædicare, ſacramenta adminiſtrare, & diſciplinam Eccleſiaſticam exercere, id in Eccleſia Judaica ab omnibus & ſingulis fieri poterat. Cavebant tantum ut eſſet in re iſta בקיא & in lectione רגיל *expertus*, & diſcipulus ſapientum, ex ſecta ſcilicet Pharizæorum, ut eorum traditiones ſartæ tectæque ſervarentur, & doctorum, ſive σοφιςῶν, ut eos vocat Joſephus, auctoritas apud populum indies augeretur. Sed hæc fuſius explicamus ad Codices *Sotah*, *Taanith*, *Peſachim* & alibi.

IV. Notari etiam debet Synagogam iſtam, in qua legebat Pontifex Max., fuiſſe, non in urbe, ſed in circuitu templi prope atrium, quemadmodum ad iſtum locum Codicis Jomæ obſervat Jarchius. בית הכנסת היה סמוך לעזרה בהר הבית: *Synagoga erat prope atrium in monte Templi.* Ideo in ipſa Miſna toties mentio fit τῆς בית הכנסת *Synagogæ*, τῦ חזן הכנסת & ראש הכנסת ἐπισκόπυ & *Capitis Synagogæ*. Sane cum plures fuerint *Synagogæ* Hieroſolymis, hic intelligi debet Synagoga, quæ erat in Templo. Hoc videntur ignoraſſe Magdeburgenſes Centuriæ I. cap. VI. ubi de Synagogis ſic ſermocinantur: *utrum autem in Templo aut prope locus, ſeu auditorium aut lectorium, ut nunc vocare poſſemus, fuerit, non eſt clare indicatum.* Immo tam prope fuit illud *lectorium*, ut etiam ab iis qui ſummum Pontif. audiebant legentem, hircus & juvencus, dum cremabantur videri potuerint, modo auditores faciem non verterent verſus Sacerdotem magnum, ut traditur eodem capite Jomæ. Cum autem hæc Synagoga tam prope atrium fuerit, in ipſo ſcilicet circuitu Templi, ideo qui in eo legebant, in Templo legiſſe dicebantur. Et hoc ſenſu, mea

mea opinione, legimus apud Lucam capite II. Chriſtum ſediſſe & docuiſſe in Templo, *ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων in medio diſcipulorum* : quod de iſta Synagoga in Templo omnino intelligendum puto; nam in ipſo Templo, proprie ſic dicto, nec erant διδάσκαλοι, aut תלמידים ut verpuli loquuntur, nec Chriſtus ibi ſedebat, niſi eodem momento à Judæis, tanquam prophanus & hæreticus vivus diſcerpi voluiſſet: cum nemini fas fuerit in Templo ſedere, niſi ſoli Regi ex familia Davidis, ut docent Magiſtri codice Sotah cap VII. Sed ut è diverticulo in viam redeamus, patet lectionem Legis, non fuiſſe partem miniſterii Sacerdotum, ideoque Pontifici Maximo liberum fuiſſe in Templo uti veſtibus ſacris, extra miniſterium: cum in illis legeret ſectionem, quam quilibet alibi, & aliis veſtibus legere poterat. Optime ad iſtam Miſnam Jomæ obſervant Gemarici: שמעת מניה בגדי כהונה ניתנו ליהנית בהם *Ex hoc diſcimus, veſtes ſacerdotales datas eſſe, ut ex iis uſum atque percipérent.* Idem quoque intelligendum eſt de veſtibus aureis; nam poſtquam eas ſemel induiſſet, poterat eas toto illo die retinere, quamvis toto die, ſingulis horis ſacra non faceret; modo eas deponeret antequam Templo exiret, aut noctu, ut capite præcedenti ex capite v. Tamid, oſtendimus.

V. Sed & ipſi Pontifices reliqui uſum aliquem percipere poterant ex veſtibns ſacris extra miniſterium. Quamdiu in Templo erant, eis permittebatur uti veſtibus ſacris, etiam illis horis & momentis, quibus à miniſterio vacabant. Semel veſtiti veſtibus ſacerdotalibus & ſacris peractis, non ſtatim deponebant eas, ſed toto die ſi vellent eas retinebant, donec dormitum irent. Codice Tamid cap. I. Gemarici hæc tradunt: הא שמע

בגדי

בגדי כהונה היוצא בהן למדינה אסור ובמקדש בין בשעת עבודה ובין שלא בשעת עבודה מותר׃ *Audi, vetitum eſſe abire in Provinciam veſtibus ſacerdotalibus: ſed in Templo licet iis uti, ſive tempore miniſterii, ſive non tempore miniſterii.* Idem docet Maimonides Kele Hammikd. cap. VIII. Mikotzius Præcept. Affirmat. CLXXIII. Hoc tamen intelligi debet de *Brachis*, *Tunica* & *Pileo* tantum, non autem de *Balteo*. Quam primum enim à miniſterio ceſſabant, tenebantur *balteum* ſtatim deponere: adeo ut ſi quis in templo repertus fuiſſet *balteo* cinctus, illis momentis quibus non operabatur, quadraginta plagis verberandus fuiſſet, propter τὸ שעטנז *Schaatnez, duplicem materiam.* Maſſechet Erachim cap. I. והני כהנים הואיל ואתשתרי כלאים לגביהו לא ליחייבו קמ״ל נהי האשתרי בעירן עבודה בלא עירן עבודה לא אישתרי׃ *Ecce ſacerdotibus quidem permiſſum eſt geſtare veſtes duplicis materiæ; non tenentur tamen id facere ut audivimus. Permiſſum eſt tempore miniſterii, ſed extra miniſterium non eſt permiſſum.* Ideo in veſtibus ſacris non licebat dormire, nec capiti eas ſupponi fas erat, propter *balteum*, quod fuerit ex materia mixta. Sic & Maimonides Kele Hammikd. cap. VIII. poſtquam dixiſſet ſacerdotibus permiſſum eſſe, aliquem uſum percipere ex veſtibus ſacris, & extra horam miniſterii, ſtatim addit: *Excepto balteo, quia illi ineſt ſchaatnez,* id eſt *duplex materia.* Joſephus tamen Antiquit. lib. III. cap. VIII. aliter ſentire videtur; ſic enim de balteo ſermocinatur. *Ad talos autem defluit, quamdiu ſacerdotes ab opere ceſſant; idque videtur ad ornatum aliquid conferre. quum autem properandum eſſet, ad miniſterium ſacrificiorum, ne ita balteus ventilans pedes implicaret, & impedimento eſſet in opere, lævo humero eum injecit.* Videtur itaque Joſephus docere, ſacerdotes

etiam balteum geſtaſſe extra horam miniſterii οὐ μηδὲν ὁ ἱερεὺς ἐνεργεῖ, *quando nihil operatur ſacerdos.* Nollem litem movere illis, qui credunt Joſephum illis verbis docuiſſe, ſacerdotibus permiſſum fuiſſe, ut balteum geſtarent, etiam iis horis quibus ſacra non faciebant. Nihilominus cum Gemarici, & fere reliqui Hebræorum doctores omnes, contrarium doceant, explicandus erit Joſephus. Forte conciliari poterit cum Gemaricis, ſi dicamus, Joſephum per τὸ μηδὲν ἐνεργεῖν intelligere non quod Sacerdos plane ab opere ceſſet; ſed quod non faciat aliquod opus, in quo balteus poſſet eſſe impedimento Sacerdoti. Si forte mactaverit aut ſanguinem exceperit, aut ſi faciat ejuſmodi opera alia, in quibus parum incurvandum fuit. Tunc balteum, ne impedimento eſſet, in lævum humerum rejecit. At in aliis operibus, ubi balteus nil impediebat, ut ſi ſanguinem ſpargeret, ſi vota conciperet, aut thymiamata faceret, præſertim ſi in loco ſancto occupatus eſſet, tunc ſinebat balteum fluere propter ornatum.

VI. Hæc autem intelligi debent de die tantum, non autem de noctu. Cum enim dormitum ire vellent, ſacras veſtes tenebantur deponere. Quidam magiſtrorum cenſent, Sacerdotes eas complicaſſe, & capiti ſuppoſuiſſe, ut iis etiam dormiendo uterentur. Alii docent in arcis recluſas fuiſſe, quoties dormitum irent. Alii juxta caput repoſitas fuiſſe noctu. Sane veſtes Pontificis Maximi noctu in veſtiario ſervatas fuiſſe, capite præcedenti docuimus. De veſtibus reliquorum Sacerdotum hæc habet Miſna, Codice Tamid cap I. לא היו ישנים בבגדי קדש אלא היו פוטטים ומניחין אותן תחת ראשיהם ומתכסין בכסות עצמן *Non dormiebant in ſacris veſtibus, ſed exuebant illas, & capiti ſupponebant, & quilibet proprio*

prio ſuo tegumento tegebatur. Gemara tamen tradit ne hoc quidem licitum fuiſſe, propter duplicem materiam, quæ erat in balteo. עשר מצעות, inquiunt, זו על גב זו וכלאים תחתיהן אסור לישן עליהן׃ *Si quis decem ſtragula alterum alteri imponat, ſi tamen alicui* (etiam infimo) *ineſſet materia duplex, vetitum eſſet ſuper iis dormire.* Ideo quidam exponunt hæc Miſnæ verba תחת ראשיהן per נגר ראשיהן *juxta capita ſua*, & non *ſub capitibus ſuis.* Eodem ſenſu intelliguntur à Maimonida Halach. Beeth Habbechira cap. VIII. Bartenora & Caph Nachat ad iſtam Miſnam. Et Barſelonius præcepto XCIX. Eadem Miſna Codice Tamid cap. I dat etiam rationem, quare non fuerit permiſſum, ut ſacerdotes dormirent in veſtibus ſacris, aut ut eas capiti ſupponerent. Scilicet משום כלאים *propter duplicem materiam*, in balteo.

VII. Ex his omnibus manifeſtiſſime patet, veſtes ſacras uſum habuiſſe in ſolo Templo, & non alibi. Veſtiarium enim erat in Templo, ubi Sacerdotes veſtiebantur & exuebantur. In eodem loco, finita hebdomada, aut etiam noctu, veſtes cuſtodiebantur. Et cum ſacerdotio fungerentur in ſolo templo, non in urbe Hieruſalem, multo minus alibi, in ſolo etiam Templo veſtibus ſacris utebantur ſacerdotes. Gemara Babylonica Codice Joma cap. VII. & Codice Tamid cap I. ad Miſnam primam, quem locum ſupra allegavimus, exertis verbis docet: *Vetitum eſſe abire in Provinciam veſtibus ſacerdotalibus: ſed* במקדש *in Templo, ſive ſit hora miniſterii, ſive non ſit hora miniſterii, licet.* Doctiſſimus Scheringamus, in ſuis notis ad codicem Joma cap. VIII. eundem locum adducit, ut plane contrarium probaret: nempe licitum fuiſſe, ut Sacerdotes veſtibus ſacris uterentur, etiam extra Templum, in urbe

Jeruſalem; eoque nomine perſtringit eruditiſſimum Seldenum, quod lib. II. cap. VII. De ſucceſſ. in Pontif. hoc negaverit. Idem probare etiam conatur Scheringhamus ex Joſepho Antiquitat. lib. III. cap. VIII. (quem locum plus ſemel allegavimus) quod ibi dicat Joſephus: *Sacerdotem ſinere balteum ad talos defluere propter ornatum, quamdiu ab opere ceſſat.* Locum Joſephi jam modo explicavimus, unde conſtat Joſephum de urbe Hieruſalem ne quidem ſomniaſſe, cum hæc diceret; Nam de ſacerdotibus in templo agit, & non de iis qui ſunt extra templum. Quantum ad locum Gemaræ, doctiſſimus Scheringhamus deceptus eſt, quod crediderit vocem מקדש *Mikdaſch* ſignificare templum cum *tota urbe Hieruſalem.* Ideo male vertit verba Gemaræ. *Prohibitum eſt quemvis veſtibus ſacris indui cum abeat in Provinciam, ſed hoc in Sanctuario, & in urbe Hieruſolyma licitum eſt.* Poſtrema hæc verba *in urbe Hieruſolyma*, non reperiuntur in Gemara, nec in voce מקדש continentur: cum urbs Jeruſalemitana nunquam מקדש vocaretur. Verum quidem eſt, doctiſſimum Scheringhamum, ut ſententiam ſuam tueretur, allegaſſe Buxtorfii Lexicon ad vocem מדינה, ubi allegatur Maimonides, qui per מקדש ה' intelligit ירושלים כולה *totam urbem Jeruſalem*, & per מדינה *Medina*, שאר הערות שבכל ארץ ישראל; *Reliquas urbes quæ ſunt in tota terra Iſraëlis.* Hæc quidem eſt ſententia Maimonidæ ad Cap. IV. Codicis *Roſch Haſſchanah*; (non autem ad Codicem *Taanith*, ut habetur in Buxtorfio) ſed quo argumento hæc probet, plane ignoro: cum gloſſa utraque, & Bartenora urbem *Hieruſalemitanam* diſtinguant à *Mikdaſch*, eamque velint comprehendi ſub *Medinah*, id eſt *Provincia.* Sed eruditiſſimus Seldenus, non minus docte quam ſatis

tis fuſe doctiſſimum Scheringhamum refutavit: de Synedriis lib. III. cap. XI. Unicum tantum addam; quod, quamvis *Maaſer Scheni cap.* III. *Miſna* IV. *Ieruſchelaim* & *Medina* opponantur, inde tamen non ſequatur, urbem *Ieruſalem* contineri ſub voce *Mikdaſch*, ideoque *Ieruſalem* ſemper opponi *Provinciæ*. Nam in hoc loco *Ieruſalem* opponitur, tanquam *Provincia*, ſed ſanctior, in qua ſcilicet *Maaſer Scheni*, id eſt *Secundæ decimæ*, & *Sancta levia* comedi poterant, cæteris Provinciis & Urbibus, in quibus illa non poterant comedi. Sed mihi nondum probatum eſt, ubi *Mikdaſch* & *Medina* opponuntur, tunc urbem Jeruſalemitanam contineri ſub voce *Mikdaſch*, & opponi *Provinciæ*. Et quamvis Jeruſalem ſæpius קרושה *Sancta* dicatur, quia aliquem gradum habet, ex decem gradibus ſanctitatis, qui perhibentur fuiſſe in terra ſancta, ut notat Cod. *Kelim*, cap. I. & Maimonides *Beeth-Habbechira*, *cap.* VII. inde tamen non ſequitur, eam unquam *Mikdaſch* dici: ut etiam nimium conceſſerit Scheringhamo, doctiſſimus Seldenus, quum conſentiret iis, qui ſtatuunt *Mikdaſch* aliquando ſignificare *urbem totam*. Mirum ſane eſt, Maimonidam dicere urbem Hieruſolemitanam contineri ſub voce מקרש cum ille ipſe Halach. Beeth-Habbechira cap. I. IV. doceat, *Mikdaſch* continere *pronaum*, *ſanctum*, *ſanctum ſanctorum*, quod proprie היכל *templum* vocatur, ut & *murum* & *atrium* cum *ædificiis*, quæ in illo circuitu reperiebantur. Ita ſcilicet edoctus erat ex Codice Middoth cap. I. IV. & ex aliis locis. Et ſane totus mons, & quouſque à Talmudicis vocatur הר הבית *mons ædis*, nonnunquam dictus fuit *Mikdaſch*. Ita ſane *Har-Habbaith* à Chriſto, Marci cap. XI. XVI. dicitur ἱερὸν, *Templum*, aut *Mikdaſch*. Nam cum Berachoth cap. IX. Je-

bamoth cap. I. & alibi legamus לא יכנס אדם להר הבית בסקלו וגו׳ *Non intrabit quiſquam HarHabbaith* (montem domus) *cum baculo ſuo* &c. Chriſtus habet: *οὐκ ἵνα τὶς διενέγκῃ σκεῦος διὰ τοῦ ἱεροῦ.* Habes ergo *ἱερὸν* pro *Harhabbaith.* Quouſque autem ſeſe extenderit *Harhabbaith* docet Codex Middoth, cap. II. הר הבית ה׳ מאות אמה על ת״ק אמה *HarHabbaith* (mons ædis) *quadratus erat; erant autem ſingula latera quingentorum cubitorum.* Hunc ambitum Joſephus dicit: *τεττάρων σταδίων κύκλον circulum quatuor ſtadiorum.* Idem docetur Piske Thoſephoth ad cap. II. Middoth. הר הבית היה לצפון ירושלים וההר היה גדול הרבה מת״ק על ת״ק אלא לא היה קדוש אלא ת״ק על ת״ק: *Mons ædis erat Hieruſolymis ad ſeptentrionem, erat autem mons valde magnus, quingentorum cubitorum, ab omni latere: ſed non cenſebatur ſanctus ultra quingentos cubitos.* Sane ſi *Mikdaſch* ita ſumatur, id latiſſima ſignificatione fiet; nihilominus urbem Hieruſalemum non comprehendit. Sed ne quidem totus *Harhabbaith*, ſive *mons ædis*, ſub *Mikdaſch* comprehenditur: nec ſecundum Maimonidem, nec ſecundum Gloſſam cap. VII. Jomæ Quicquid enim eſt extra עזרה *atrium*, vocabatur גבולים *gebulim Provincia.* At vero *Harbabbaith* erat extra *atrium*, ut ex Codice: *Middoth*, *Kelim*, & ex Maimonida conſtat. Nec ſilentio præteriri debet: מדינה *Medina* & גבולים *gebulim* ſumi pro eodem, nempe pro *Provincia*, ideo *Mikdaſch* & *Gebulim* opponi, eodem modo quo & *Mikdaſch* & *Medina.* Sed *Gebulim* comprehendere ipſam urbem Jeruſalemitanam, patet ex gloſſa ad cap. VII. Jomæ. כל חוץ לעזרה קרי גבולים: *Quidquid eſt extra atrium vocatur Gebulim*, id eſt *Provincia.* Ergo & ipſa urbs Hieruſalem eſt in *Provincia*, cum fuerit extra atrium. Ex his omnibus clariſſime patet,

tet,

tet, deceptum fuiſſe doctiſſimum Scheringhamum, quod crediderit ſub voce *Mikdaſch* contineri urbem Hieruſalemitanam, eamque Provinciæ opponi, & permiſſum fuiſſe ſacerdotibus, ut veſtibus ſacris in urbe incederent. Patet etiam veſtes ſacras nullum omnino uſum habuiſſe extra templum. Sed de hiſce plura diſputabimus in noſtro Tractatu de Tabernaculo, & Templo Salomonis, ſi Deus vitam & otium conceſſerit.

VIII. Nihilominus in ſumma neceſſitate illud factum eſt, ut Sacerdotes veſtibus ſacris amicti etiam extra urbem abiverint. Legimus enim apud Joſephum Antiq. lib. XI. cap. VIII. Pontificem Max. Simeonem Juſtum, aut Jaddum, cum reliquis ſacerdotibus, omnibus in ſacro veſtitu, immo totum populum, albis quoque veſtibus indutum, Alexandro Magno, Judæis vehementer irato, & minitanti quod urbem militibus prædam daturus eſſet, quod ſibi auxilium non tulerint contra Tyrum, & quod noluerint, Darii amicitia ſpreta, novum fœdus ſecum inire, iiſdem legibus, quibus antea pepigerant cum Dario, obviam iviſſe extra portam, uſque ad locum *Sapha* dictum, ut iram ejus lenirent pacemque deprecarentur. Non allegabo integrum locum Joſephi, & nil dicam quam male locum iſtum verterit Gelenius, præſertim hæc verba: ἐν τῇ ὑακινθίνῃ καὶ διαχρύσῳ στολῇ, *in ſtola hyacinthina auro diſtincta*, quaſi *ſtola hyacinthina*, id eſt *pallium* ipſum auro diſtinctum fuiſſet; cum tamen Joſephus diſtinguat inter *hyacinthinam*, & *auro diſtinctam*, ut per illam intelligat *pallium*, per hanc *Ephodum cum Pectorali*. Ideo dicit non quidem *hyacinthina auro diſtincta ſtola*, ſed *hyacinthina* & *auro diſtincta* &c. Eandem Hiſtoriam narrant etiam Gematici Cod. Joma, cap. VII. והתניא בעשר וחמשה

יום הר גריזים דלא למספד יום שבקשו כותיים את בית אלהינו מאלכסנדרוס מקדון להחריבו ונתנו להם באו והודיעו את שמעון הצדיק מה עשה לבש בגדי כהונה ונתעטף בבגדי כהונה ומיקירי ישראל עמו ואבוקות של אור בידיהם וכל הלילה הללו הולכים מצד זה והללו הולכים מצד זה עד שעלה עמוד השחר כיון שעלה עמוד השחר אמר להם מי הללו אמרו לו יהודים שמרנו בך כיון שהגיע לאנטפטרס זרחה חמה ופגעו זה בזה כיון שראה לשמעון הצדיק ירד ממרכבתו והשתחו׳ לפניו אמרו לו מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה אמר להם דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי אמר להם למה באתם אמרו אפש׳ בית שמתפללים בו עליך ועל מלכותיך שלא תחרב יתעוך גוים להחריבו אמר להם מי הללו אמרו לו כותיים הללו שעומדים לפניך אמר להם הרי הם מסורים בידיכם מיד נקבום בעקביהם ותלאום בזנבי סוסיהם והיו מגררין אותן על הקוצים ועל הברקנים עד כשהגיעו להר גריזים חרשוהו וזרעוהו כרשינן כדרך שבקשו לעשות בית אלהינו ואותו היום עשאוהו יום טוב ; *Traditur vigeſimo quinto die montis Gerizim, qui lætus nobis eſt dies: quærebant Samaritani ab Alexandro Macedone ut deſtrueret domum Dei noſtri. Tradidit eis illam. Venerunt quidam & indicarunt hoc Simeoni Iuſto. Quid fecit? Veſtivit ſe veſtibus ſacerdotalibus, & ex proceribus Iſraëlis quoſdam ſibi aſſumpſit, qui haberent faces ardentes in manibus. Tota nocte progreſſi ſunt, hi à latere hoc, illi à latere iſto, donec ſurgeret aurora. Quum autem orta eſſet aurora rogavit illos, qualesnam eſſent? Reſpondebant ſumus Iudæi, qui contra te rebellavimus. Quum perveniſſent uſque ad Antipatrida, oriebatur ſol. Et ſibi occurrerunt. Quam primum videret Simeonem Iuſtum, deſcendit de curru ſuo, & inclinavit ſe coram eo. Dicebant ei. An Rex tam potens, qualis tu es, ſeſe inclinat coram hoc Iudæo? Reſpondit ipſis; facies ejus eſt, inſtar illius, per quem victor ſum in tota mea expeditione. Tunc roga-*

rogavit eos, quare veniſtis? Reſponderunt illi: Qui fieri poterit ut deſtruas iſtam domum, in qua pro te & pro imperio tuo preces fundimus? Fuerunt nationes quæ te incitarunt, ut eam deſtrueres. His auditis, rogavit qui nam ſunt illi? Reſponderunt ſunt Samaritani hi, qui ſtant coram te. At ille. Ecce traditi ſunt vobis. Hoc audito, confeſtim calcaneos illis perforarunt, eoſque caudis equorum ſuſpenderunt; & ſic traxerunt eos per ſpinas & tribulos, uſque ad montem Gerizim, quem ararunt & viciis conſeverunt, quemadmodum & illi quæſiverant facere domui Dei noſtri. Et ab eo tempore celebrabant diem feſtum.

Sed hæc facta ſunt לצריך גדול *in ſumma neceſſitate*, ut loquitur Mikotzius præcept. affirm. CLXXIII. & non niſi monitu & juſſu Dei, ſi Joſepho credimus. *Peracto autem*, inquit, loco modo laudato, *ſacrificio, quum dormiret, monuit eum Deus per ſomnium, ut conſideret, & portas quæ urbem cingebant aperiret: utque reliqui albis veſtibus, ipſe autem cum ſacerdotalibus ſtolis obviam iret.* Ut ut ſit, ex hiſce omnibus conſtat, ſecundum legem Dei ſacerdotes veſtibus ſacris uſos fuiſſe, in ſolo Templo, & illis diebus, quibus cum ſua claſſe vices ſuas peragere tenebantur.

IX. Ex iis quæ dicta ſunt, ſatis etiam patet; Sacerdotes veſtibus ſuis uſos fuiſſe, non unico die, aut una tantum hebdomada, ſed ſæpius, & pluribus hebdomadibus. Finita enim hebdomada veſtes exuebant, & in arcis ſuis cuſtodiendas relinquebant ad hebdomadam ſequentem, fere ſemeſtri poſt. Quas repetebant toties donec inquinarentur, aut vetuſtate conſumerentur. Pontifex Max. etiam diu uſus eſt proculdubio veſtibus ſuis aureis. Nam noctu, & cum abiret domum, veſtiario imponebantur, inde iterum depromebantur: ideo-

que iiſdem veſtibus aureis ſæpe, & forte aliquot annis uſus eſt. Sed res ita ſeſe non habebat cum veſtibus albis, quibus utebatur magno die expiationis, decimo Tiſri. Nam eadem veſte non niſi ſemel uſus eſt: id eſt unico die, & quidem unica vice. Supra ex Cod. Joma cap. III. jam audivimus Pontificem Max die expiationis magnæ, duas habuiſſe veſtes albas. Aliis, & quidem pretioſioribus, utebatur mane, aliis minus pretioſis veſperi. Finita autem iſta die, eis nunquam uſus eſt per totam vitam; ſed ſequenti anno aliæ & plane novæ debebant adhiberi. Erant quidem nonnulli, qui crediderint veſtes albas Pontificis Max. finito miniſterio magnæ expiationis, poſtea potuiſſe geri ab aliquo Sacerdote inferiori. In qua ſententia erat doctor Doſe Cod. Joma cap III. רבי רוסי אמר לרבות בגדי כהן גרול ביום הכפורים שכשירין לכהן הדיוט ׃ *Doctor Doſe dicit ad comprehendendum veſtes Pontificis Max. diei expiationis, quæ eſſent licitæ ſacerdoti minori.* At vero ille mox impugnatur ab aliis, qui ſtatuunt veſtes illas omnino nulli uſui amplius fuiſſe, ſed eas alicubi in templo abſconditas remanſiſſe: quod probare conantur ex Levit. cap. XVI. XXIII. *Poſtea veniet Aharon in tentorium conventus, & exuet veſtes lineas* (veſtes albas die magnæ expiationis) *quas induerat quum venturus eſſet in locum ſanctum: & relinquet eas ibi.* Ad poſtrema illa verba: *Et relinquet eas ibi*, ſic commentantur Gemarici dicto loco: והניחם שם מלמד שטעונים גניזת רבי דוסא אמר ראויין הן לכהן הדיוט ומה תלמוד לומר והניחם שם שלא ישתמש בהן יום הכפורים אחר ׃ Et relinquet eas ibi: *Hinc diſcimus eas debuiſſe abſcondi. Doctor Doſe dicit, aptæ ſunt ut geſtarentur ab aliquo Sacerdote totius ordinis. Sed Scriptura dicit:* Et relinquet eas ibi: *ut in iis non miniſtraret*

ſtraret alio die expiationis. Eadem reperies Maſſecheth Kerithoth cap. I. & apud Maimonidem loco toties à nobis laudato: *Quantum ad veſtes albas, in quibus miniſterium peragit die jejunii* (expiationis) *iiſdem non utitur altera vice, ſed abſconduntur in loco ubi eas exuit, uti dicitur*: Et relinquet eas ibi; *ut earum uſus plane fuerit prohibitus*. Videatur etiam Jarchius ad Levit. XVI. XXIII. Barzelonius & alii.

X. Veſtimentis illis albis nunquam uſus eſt, niſi magno die expiationis, ubi intrare debuit ſanctum ſanctorum, piaculum enim commiſiſſet ſi veſtibus aureis illud fuiſſet ingreſſus: quod probatur ex Levit. XVI. IV. *Tunicam lineam ſanctam induet* (Pontifex Max) *& bracha linea erunt ſuper carnem ejus, & balteo lineo cingetur, & tiara linea caput involvetur. Hæ ſunt veſtes ſacræ*. Hoc omnes docent Talmudici, & cum eis vetuſtiſſimi Rabbini Græci, ut Joſephus de Bello Jud. lib. VI. cap. XV. & Philo Judæus De Monarchia lib. II. Sed de his plus ſatis dicta ſunt à nobis libro primo, cap. II. ubi egimus de vario genere veſtium Pontificis Maximi. Ferendi igitur non ſunt illi, qui ſcriptis ſuis tradere, aut pro concione effutire audent, Pontificem Max. veſtibus aureis adyta intraſſe ut Deum per *Vrim & Thummim* interrogaret, aut etiam decimo die Thiſri, ad ſolemnem iſtam expiationem cum duodecim gemmis, quibus inſcripta erant nomina duodecim tribuum, ut hoc modo duodecim tribus coram Deo ſtarent, utque expiarentur. Plus ſemel audivi Verbi Dei præcones, præſertim feſto aſcenſionis Chriſti in cœlum, pro concione ediſſerentes: Chriſtum illo die in cœlum aſcendiſſe, tanquam in ſanctum ſanctorum, ut coram Deo pro omnibus ſuis electis oraret & intercederet, eodem

modo quo Pontifex Max. magno die expiationis intravit in ſanctum ſanctorum cum pretioſis lapidibus in pectorali & in humeralibus, quibus inſcripta erant duodecim nomina tribuum, ut totum populum Deo ſiſteret, pro eo oraret eumque expiaret. Quamvis veriſſimum ſit ſanctum ſanctorum fuiſſe typum cœli, & ingreſſum Summi Pontificis Max. in ſanctum ſanctorum, aſcenſionis Chriſti in cœlum; ut & ejus preces in cœlo figuram fuiſſe precum & interceſſionis Chriſti pro ſuis electis: falſo tamen fundamento omnia iſta ſuperſtructa ſunt, quod ſcilicet Pontifex Maximus cum duodecim lapidibus pretioſis ſanctum ſanctorum intraverit, ut duodecim tribus Deo ibi repræſentaret. Sed multo magis miror quod tot viri docti & antiquitate venerandi in eodem luto hæſerint, ut crediderint ſummum Pontif. veſtibus aureis ingreſſum fuiſſe ſanctum ſanctorum. Inter quos reperio ipſum Auguſtinum, Epiphanium, Hieronymum, Bertramum, Sigonium, Buxtorfium, Magium, Dallæum, alios, quos brevitati conſulens, refutare jam ſuperſedeo. Auctores iſtos, Deo volente, accuratius examinabimus & refutabimus in noſtro Tractatu de Sacrificiis & oblationibus. Jam ſufficiat monuiſſe lectores, ne à tam magnis viris ſe decipi ſinant.

XI. Ceterum cum veſtes ſacræ ſordibus nonnunquam inquinarentur, ob ſudores alioſque caſus, & cum omnes illæ, quæ factæ fuerant tempore Moſis, non ſemper potuerint durare, ad ultima uſque fata ſacerdotii, ſed uſu & tempore tererentur; merito quis quærere poterit, quid de ejuſmodi veſtibus actum, & qualis earum uſus fuerit? Quod attinet veſtes quæ ſordibus inquinabantur, non quidem lavabantur, ut poſtea bene

bene lotæ, & dealbatæ à Sacerdotibus denuo geſtarentur, quemadmodum vulgus facere ſolebat Illæ etiam quæ tritæ & laceræ erant, non reſarciebantur ad diuturniorem uſum. Minime gentium. De veſtibus quæ ſordibus inquinabantur hæc habet Codex Zevachim cap. ix. הנו רבנן בגרי כהונה נתנעלו אין מתכבסין לא בנתר ולא באהל הא במים מתכבסין אמר אביי הכי קאמר הוגעו במים מכבסין אותן בנתר ואהל הוגעו לנתר ואהל אף במים אין מכבסין ויש אמרים אין מכבסין אותן כל עיקר: *Docent doctores noſtri, ſi veſtes ſacræ inquinentur, non lavant eas, nec nitro, nec ſapone, ſed lavant eas aqua. Dixit Abai; ſic eſt dicendum: ſi inquinentur ita ut aqua purgari poſſint, lavant eas nitro & ſmegmate; ſed ſi ita inquinentur, ut ad purgationem opus habeant nitro & ſmegmate, tunc ne quidem aqua lavant eas. Sunt etiam qui dicant eas omnino non lavari.* Hanc etiam iſtius rei ibidem dant rationem: שאין עניות במקום עשירות: *quia nulla eſt paupertas in loco divitiarum.* In templo enim divitiæ abundabant, & omnia ibi fieri debebant מן המיבחר *ex optimo.* Scilicet לכבוד ולהפרת *ad honorem & gloriam.* Immo regia erant omnia, ut ſupra oſtendimus. At non decet Reges geſtare veſtes lotas, laceras aut reſarcitas. Alibi etiam probavimus, veſtes ſacras debere eſſe nitidas & novas. Alii uſui omnino deſtinabantur; nempe ut inde fierent elychnia lampadum in gaudio iſto incomparabili feſti tabernaculorum De veſtibus tritis, præſertim brachis & balteis Cod. Sukoth cap. v. Miſna III. מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהן מהן היו מפקיעין ובהן היו מרליקין: *Brachas tritas ſacerdotum, & eorum balteos diſciderunt, illiſque accendebant* (lampades.) Eadem leges Codice Schabbath cap. II. non tantum de *brachis* & *balteis*, ſed de omnibus veſtimentis ſacerdotalibus. Nam poſt-

quam hæc traditio ibi repetita eſſet, additur: ת"ש דתני רבה בר מתנה בגדי כהונה שבלו מפקיעין אותו ומהן היו עושין פתילין למקדש מאי לאו דכלאים לא דבוץ׃ *Attende quod doceat Raba filius Mathena, veſtes ſacerdotales, quæ vetuſtate tritæ ſunt, lacerantur & ex eis fiunt elychnia ad ſanctuarium. Quid? Nonne ex illis quæ ſunt duplicis materiæ? minime: ſed ex byſſinis tantum.* Vide etiam Gemaram Jomæ cap. II. Eadem obſervavit Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. VIII. כל בגדי מכגדי כהונה שנעשו צואין אין מלבנין אותן ואין מכבסין אותן אלא מניחין לפתילות ולובש חדשים׃ *veſtimenta ſacerdotum, ſi ſordida facta fuerint, non dealbantur, nec lavantur, ſed adhibentur ad elychnia, & nova induuntur.* Et mox addit: *Si bracha Sacerdotum totius ordinis tritæ fuerint, ut & eorum baltei, utuntur iis, ut inde fierent elychnia, quibus accendunt lampades in ſanctuario, in feſtivitate, quando hauriunt* (ſcil. aquas in feſto Tabernaculorum) *Et ex tunicis tritis Sacerdotum faciunt elychnia pro lucernis æternis.* Ad quæſtionem quomodo potuerit adhiberi balteus, cum mixtæ fuerit materiæ, ex lino & lana, & quare nulla mentio facta fuerit de pileo, vide loca Talmudica jam modo allegata, & gloſſam, & Ceſeph Miſchna, ad Maimonidam cap. VIII. *Halach Kele Hammikdaſch.* Scilicet id quod de uno dictum eſt, de omnibus veſtimentis intelligi debere. Deinde ex balteo trito trahebant tantum filamenta byſſina, ut elychnia inde conficerent, relictis filis laneis; aut etiam, quod videntur innuere Gemarici Cod. Schabbath cap. II. id de veſtibus byſſinis tantum eſt intelligendum; non autem de *balteo*, qui eſt mixtæ materiæ.

XII. Ad eundem uſum non deſtinabantur veſtes Summi Pontificis, vetuſtate conſumptæ. Nam veſtes aureæ,

aureæ, quibus utebatur per totum annum, ſi laceræ factæ fuerint, ad elychnia & lucernas non deſtinabantur; ſed abſcondebantur. Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. VIII. ובגדי כהן גדול שבלו גונזין אותן *veſtes Pontificis Max. ſi veteraſcerent, abſcondebantur.* Veſtes ſane albas Pontificis Max. etiam abſconditas, & nulli alii uſui deſtinatas fuiſſe, jam docuimus ex locis ſupra allegatis, Codice Joma Hieroſ. & Babyl. cap. II. & III.

XIII. Tandem etiam Moſes exprimit quamdiu uſus ſacrarum veſtium debuerit durare. Commate ultimo capitis XXVIII. Exodi חקת עלם לו ולזרעו אחריו *Statutum erit æternum ipſi & ſemini ejus poſt eum.* Hæc verba non ſunt ita intelligenda, quaſi in æternum futuri ſint ejuſmodi Sacerdotes, & ſacræ veſtes. Minime gentium. Nihil jam dicam de ſignificatione vocis עלם eam ſcilicet ſæpiſſime nihil aliud denotare, quam totum iſtud tempus œconomiæ ſub lege Moſaica. Ergo quamdiu lex Moſaica durare debuit, uſque ad tempora Meſſiæ, tam diu durare debebant & ſacrificia & ſacerdotes & veſtes ſacræ, & tota ſacra ſupellex. Cum itaque veſtes ſacras Sacerdotes habuerint, ad ultima uſque fata legis cærimonialis, lex illa de veſtibus ſacris לעלם *in æternum* adimpleta eſt. Ita enim veſtiebatur Aharon & filii ejus, & eorum ſemen, poſt eos, quamdiu ſupererant ſacerdotes. At poſt adventum Meſſiæ, Sacerdotio abolito, per Sacerdotium Chriſti, nullum ſemen Sacerdotale amplius habuerunt Aharon & filii ejus, ergo & nullas veſtes Sacerdotales. Male igitur ex hoc loco colligunt Judæi Sacerdotium ſtare debere uſque ad finem mundi, quare tam ſoliciti ſunt de tribu Levi, & de familia Sacerdotum conſervanda. Nihil morantur

quod

quod reliquæ tribus interierint, & quod nemo hodie tribum ſuam probare poſſit, modo quibuſdam ex illis integrum ſit, mentiri ſe eſſe è Sacerdotum aut Levitarum familia. Ideo tot reperiuntur hodie qui ſe *Cohanim* Sacerdotes aut *Leviim* Levitas jactitant; ſcilicet quia ſpe vana iſta lactantur, fore, ut tandem Sacerdotium poſtliminio revocetur, & de novo ſtabiliatur; ut illi qui tam felicibus ovis nati ſunt, ad Sacerdotium promoveantur.

XIV. Sed ne quidem ipſi Judæi hæc verba ſecundum ſuam ſententiam explicare poſſunt, nam revera, quocunque ſenſu id ſumant, veſtes ſacræ non durarunt in æternum, cum jam nec Sacerdotium, nec Sacerdotes, nec veſtes habuerint per ſedecim ſæcula. Sed ne quidem ad tempora Chriſti, aut ad Veſpaſianum, quo duce templum Jeruſalemitanum dirutum eſt, uſus omnium veſtimentorum ſacerdotalium obtinuit. *Pectorale* ſane eundem uſum, quem habuit tempore Moſis, non habuit tempore Chriſti, ne quidem aliquot ſæculis ante natum Chriſtum. URIM & THUMMIM in pectorali, nullum uſum habuerunt ſtante templo ſecundo. Nam per ea ſub Templo ſecundo nec interrogabat Pontifex, nec reſpondebat Deus. Verum quidem eſt Joſephum Antiquit. lib. III. cap IX docere Deum per *Vrim* & *Thummim* reſpondiſſe ſub Templo ſecundo, & deſiiſſe tantum ducentis annis antequam hiſtoriam ſuam ſcriberet, irato ſcilicet Deo, ob violatas leges. Reperiuntur & alii, ut Rabbi Azarias in Meor Enaim cap. L. qui adfirmare audent ſub templo ſecundo *Vrim* & *Thummim* exſtitiſſe, eo magis quod tunc temporis vixerint Prophetæ Haggæus, Zacharias, & Malachia. Sed cum dona prophetica in Haggæo, Zacharia, Ezra

&

& Malachia quadraginta tantum annis viguerit, ut docet liber Coſri parte III. §.LXV, *Vrim* & *Thummim* ultra id temporis ſpatium non duraſſe credibile eſt. Sed & hoc dubium eſt. Nec probari poteſt ex Ezræ cap. II. LXIII. & Nehem. cap. VII. LXV. *Edixit Regis legatus eis, ut non comederent de re ſancta ſanctorum, donec exiſteret ſacerdos cum Vrim & Thummim.* Nam etſi inde quidam colligant, in ſecundo Templo debuiſſe reperiri *Vrim* & *Thummim*, ſi non ſemper, ſaltem aliquot annis; nihilominus illi ridentur à doctiſſimis Gemaricis. Hi enim ſtatuunt ea plane non extitiſſe in templo ſecundo. Videatur Codex Sota cap. IX. & Jarchius ad Eſdræ cap. II. Notum eſt Gemaricos, cum Babylonios, tum Jeruſalemitanos docere quinque res defuiſſe ſub Templo ſecundo; inter quas etiam numerant *Vrim* & *Thummim.* Sunt autem quinque iſtæ res I. *Ignis.* II. *Arca fœderis.* III. *Vrim & Thummim.* IV. *Oleum unctionis.* V. & *Spiritus Sanctus.* quod exterebrare noverunt ex Haggæi cap. I. VIII. præſertim ex voce ואכבד deficiente ה pro ואכבדה *glorificabo eam*, ſcilicet *domum ſecundam.* At cum in iſta voce *glorificabo eam* ה deficiat, & cum ה ſignificet numerum quinarium, concludunt etiam quinque iſtas res ibi defuiſſe. Videatur Codex Thaanith cap. II. Gemaræ Jeruſalemitanæ Et Codex Joma cap. II. Gemaræ Babyl. Cod. Sota cap IX. Rabbi Nathan in Pirke Avoth etiam veſtes ſacerdotum abſconditas fuiſſe docent. Quod accipiendum puto de veſtibus ſummi Pontificis, quæ dignæ erant ut abſconderentur, cum ob oracula tum ob ingens pretium. *Vrim* & *Thummim* nullum uſum habuiſſe ſub Templo ſecundo docet etiam Joſephus BenGorion. Cum enim Alexander Magnus peteret à Summo Pontifice ut oracu-

lum conſuleret utrum pugnaturus eſſet cum Dario? tunc reſpondit ei Pont. Max. ſecundum editionem Germanicam: פון דעם טאג אן דש צו שטוירט איז ווארדן דש הויש דש דאזיגן אין דער גפנקנוס בבל דא זיין זר כורגן וויארדן פון אינש דיא אורים אונ׳ דיא טומים׃ Von dem tag an das zu ſteuert is worden/ das hauß des doſſigen (hac elegantia uti ſolent Judæi, ubi Germanice ſcribunt) in der gefanckuus Babel da ſein zerborgen worden von uns die Vrim undt die Thummim. *Ab illo die, quo vaſtata eſt domus hujus* (Dei) *à captivitate Babylonica, occulta ſunt Vrim & Thummim.* In editione Hebræa tamen non reperiuntur verba illa. Habeo manuſcriptum Hebræum nitidiſſimum & elegantiſſimum; ſed hæc verba non continet. Doctiſſimus Buxtorfius in ſua *hiſtoria Vrim & Thummim*, *cap.* v. conqueritur quod illa verba non reperierit in editione Munſteri, ut dubitet utrum non reperiantur in editione Veneta. Et ſane in Veneta reperiri nos monuit doctiſſimus Le Moyne, apud Leydenſes S. Theologiæ Profeſſor. Mea opinione ex Codice Sota cap IX. deſumpta ſunt. In uſu itaque fuiſſe ſub Templo ſecundo, *Vrim* & *Thummim* nemo mihi facile perſuaſerit. Hinc eſt quod Gemarici Codice Sotah cap IX. tradant ſub Templo ſecundo Deum ſeſe revelaſſe per בת קול *filiam vocis*, id eſt per vocem quandam formatam à voce è cœlo egrediente: משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקדש מישראל ואפע״פ כן היו משתמשין בבת קול׃ *A quo tempore obierunt Haggæus, Zacharias & Malachias ceſſavit Spiritus Sanctus inter Iſraëlitas. Nihilominus tamen miniſtrabant per filiam vocis.* Adduntur ibi exempla quædam illius vocis è cœlo editæ. Ejuſmodi vocem nonnulli putant fuiſſe illam, quæ è cœlo audita eſt, & Chriſto teſtimonium dedit, Mathæi XVII. v. *Hic eſt*

filius

filius meus dilectus &c. Johan. xii. xxviii. Sed hæc non ſunt hujus loci.

XV. Quid? Ne quidem probari poteſt ſub Templo primo, uſque ad illius ruinam *Vrim* & *Thummim* oracula edidiſſe. Hoc factum fuiſſe ante tempora Salomonis conſtat, ſed poſt illius regnum nullum habemus exemplum. Et ſane Miſna Cod. Sotah cap ix. docet *Vrim* & *Thummim* ceſſaſſe cum Prophetis prioribus. Gemara autem ad eandem Miſnam docet Prophetas priores fuiſſe *Davidem*, *Samuelem* & *Salomonem*. Abarbanel ad legem *Paraſcha Thezave* hujus rei hanc putat eſſe rationem: Quod ſub ſecundo Templo non amplius extiterint duodecim tribus, ideo putat oraculum non amplius potuiſſe conſuli, cum debuerit interrogari pro toto populo. Et quamvis hæc ratio non ſit ſatis evidens, cum etiam pro ſolo Rege, pro Principe Synedrii, aut pro aliis viris Principibus conſuli potuerit, tamen non eſt plane contemnenda. Ineptum eſt quod addat: *non amplius fuiſſe nomen Tetragrammatum penes ſummum Pontificem*; quaſi per nomen iſtud oracula data fuiſſent, quod à nobis ſupra jam exploſum eſt. Sed & Talmudici pluribus in locis docent: illud nomen non tantum notum fuiſſe, ſed & ſciviſſe S. Pontificem modum illud pronunciandi, ut etiam uſque ad urbem Jericho auditum fuerit; *Cod. Tamid. cap.* iii & quoſdam illud uno ductu ſingulari arte ſcripſiſſe. Majoris ponderis eſt ratio quam dat Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. x. ſcilicet quod nullus fuerit ſtante Templo ſecundo Sacerdos Spir. Sancto præditus, & ſuper quem habitaret divina præſentia. Sed evidens eſt ratio quare ſub Regibus nulla edita fuerint oracula. Nam ante Reges mera fuit *θεοκρατεία, Regnum Dei*. Imperium Judæorum.

Ideo Deus ipſe mandata dedit populo ſuo in rebus graviſſimis, per *Vrim* & *Thummim*. Sed Regibus creatis, ſtatu & forma regiminis mutata ex θεοκρατεία in imperium humanum, ipſi Reges mandata dederunt Deo ſilente, & ejuſmodi oraculis finem imponente. Ut ut ſit, manifeſto conſtat, *Ephodum* & *Pectorale*, verum ſuum uſum, & quidem præcipuum, non retinuiſſe uſque ad Templum ſecundum, multo minus ad ultima uſque fata ſacerdotii.

XVI. Nihilominus tamen Veſtes ſacræ ipſæ & Ephod & Pectorale & Gemmæ, ideoque & ipſa *Vrim* & *Thummim*, quoad formam & Symbolum in ſecundo Templo, uſque ad tempora Chriſti, immo & Titi Veſpaſiani remanſerunt. Nam quandoquidem ſummus Pontifex octo veſtibus amictus eſſe debuit, inter operandum, ſane non poterat carere Ephodo & Pectorali, non magis quam brachis, tunica, balteo, pileo, pallio, aut ullo alio veſtimenti genere. Sic enim fuiſſet מחוסר בגדים *deficiens veſtibus*, contra expreſſum Dei mandatum. Eodem modo, quo in ſecundo Templo habebant Arcam, candelabrum, & id genus alia: non quidem illa quæ à Bezeleele, ſed quæ ſtante Templo ſecundo ab aliis artificibus, ad formam priorum, conſtructa erant; ſic & eadem veſtimentorum genera habebant. Thoſephoth Joma cap. I. אורים ותומים הוו שאם לא כן היה כ״ג מחוסר בגדים אלא לא היו משיבין לנשאלין: *Vrim & Thummim erant* (in Templo ſecundo) *alias Pontifex Max. veſtibus caruiſſet; ſed per illa non reſpondebatur ad interrogata.* Maimonides Kele Hammikdaſch. cap. x. עשו בבית שני אורים ותומים כדי להשלים שמונה בגדים ואפילו שלא נשאלין בהן: *Fecerunt Vrim & Thummim in Templo ſecundo: ut perficeretur numerus octonarius*

rius veſtimentorum, quamvis per ea nulla data fuerit reſponſio. Sic & Joſephus Karo in *Ceſeph Miſna* ad hunc locum obſervat in Codice Kidduſchim capite primo legi: רבימי בית שני בקשו חכמים אבנים לאפוד׃ *In domo ſecunda quaſiverunt ſapientes lapides ad Ephodum.* Manifeſtum igitur eſt omnia remanſiſſe uſque ad extrema fata ſacerdotii, iiſque uſos fuiſſe Pontifices inter operandum, quamvis idem uſus in omnibus rebus, præſertim in edendis oraculis non ſemper remanſerit. Utut ſit, cum Sacerdotes ſacris veſtibus uſi fuerint, quamdiu duravit ſacerdotium, optimo jure dici poteſt, adimpletum eſſe mandatum, quo Deus cavit, ut Aharon & filii ejus veſtibus illis ſacris uterentur, & ut eis eſſet חקת עולם ולזרעו אחריו *Statutum perpetuum, & eorum poſteris poſt eos.*

CAPUT XXVI.

Non ſine cauſa Deus voluit ut Veſtes ſacra fierent. Deus expreſſis verbis non revelaſſe ſignificationem veſtium ſacrarum. Pleroſque auctores qui hanc materiam tractarunt, de ſignificatione veſtium aliquid dixiſſe. Sed leviter. Caſtellio carpitur. Senſus myſticus non debet tractari ante literalem. Veſtes ſacras ſignificaſſe eadem myſteria qua & reliqua cærimonia ſignificant. Veſtes ſacras aliquam habuiſſe ſignificationem crediderunt Judæi, Joſephus, Philo, Talmudici, Paraphraſtæ, *alii. Quidam putant Deum hac ratione Phyſicam & Aſtronomiam docuiſſe. Quidam ipſis veſtibus & ſacrificiis attribuunt quod ſoli Chriſto attribuendum. Summa ſententia* Joſephi *&* Philonis. *A Philoſophica ſignificatione non alienos quoſdam inter Patres Chriſtianorum*, Hieronymum, Auguſtinum, Origenem, Clementem Alex *alios. Talmudicorum ſententia varias veſtes expiare varia peccata. Deum in verbo ſuo non egiſſe Philoſophum. Omnes veſtes & ſacrificia, omneſque cærimonias picturas fuiſſe Chriſti ejuſque Sacerdotii. Inſignis locus Philonis. Sacerdotes veſtiri ut diſcerent ſe omni juſtitia vacuos eſſe, & ſola Chriſti juſtitia velari*

 poſſe.

poſſe. Ipſos Sacerdotes fuiſſe typos Chriſti. Chriſtum fuiſſe Sacerdotem. Varia loca Scripturæ. Sic & eorum Veſtes. Nuditas *ſignum peccati, &* Veſtes *juſtitiæ Chriſti. Ipſa Eccleſia à Chriſto veſtita dicitur. Varia loca Scripturæ. Sacerdotes indigni ut accederent ad altare propria juſtitia Veſtiuntur ſalute. Inſignia loca Scripturæ. Cur plures veſtes mandaverit Deus? Incidimus per peccatum in quatuor extrema mala, fontes noſtrarum calamitatum. Quatuor inſignia beneficia Chriſti, quatuor veſtibus aliquomodo repræſentari. Varia loca Script. Pont. Max. cur octo habuerit veſtes? Quo ſenſu Judæis concedi poſſit propter circumciſionem? Maxima beneficia à Chriſto nobis data octo. Varia loca Scripturæ. Totum corpus Sacerdotum veſtitum erat. Totus homo corruptus, & totus juſtitia Chriſti tegitur. Manus & pedes nudi, tamen alterius ſanctitate ſancti. Varia materia veſtium.* Linum *&* lana *ſymbolum duarum naturarum in Chriſto. Quædam loca Scripturæ. Sacerdotes veſtitos veſte duplicis materiæ non carere myſterio. Duos populos unitos, & inimicitiam ablatam per Chriſtum. Per* lanam *ſignificari peccata noſtra, per* linum *innocentiam, ſanctitatem & juſtitiam Chriſti. Varia loca Script.* Lanam *etiam ſignificare Chriſtum eſſe noſtram victimam. Unde ovis & agnus dicitur. Varia loca Scripturæ.* Aurum *intextum veſtibus. Significat æternitatem, gloriam & naturam divinam Chriſti.* Lana, Linum, *&* Aurum *tria munera, Chriſti* Sacerdotale, Propheticum *&* Regium. *Quædam loca Scripturæ. Aurum Sacerdotium æternum, pretium meriti Chriſti indicat. Eſt ſignum omnium donorum ſpiritualium. Varia loca Scripturæ. Eccleſia Chriſti, ejus doctrina & fides aurum. Varia loca Scripturæ. Quod de materia dictum, id de* coloribus *quoque dici debet. Color* Albus, *&* Aureus, *ſymbolum naturæ Chriſti divinæ. Ipſe* Chriſtus albus *&* aureus. *Varia loca Scripturæ. Reliqui colores naturam humanam denotant.* Hyacinthinus *color cæruleus. Chriſti naturam humanam, tamen cæleſtem ſignificat. Chriſtus Saphirus. Varia loca Scripturæ.* Coccinum *ſignum peccati. Varia loca Scripturæ & quædam Talmudica. Chriſtus cocco veſtitus, quia peccatis noſtris onuſtus.* Purpura *ſymbolum ſanguinis Chriſti. Altare ſanguine aſperſum. Chriſti veſtes ſanguine aſperſæ à Prophetis dicuntur. Varia loca Scripturæ.* Albus color *innocentiam & ſanctitatem Chriſti ejuſque juſtitiam. Sancti in cælo albi. Varia loca Scripturæ. Fortaſſis*

taſſu colores varii etiam Chriſti dolores, plagas & vibices docent. Veſtes ſacræ erant contextæ *non ſutæ. Totus Chriſtus credendus. Solus nos juſtificat abſque aſſumentis meritorum creaturarum. Omnes electi unum corpus cum Chriſto. Chriſti perfectio, ornatus, pretium ſacrificii Dei ſapientia nos ſalvari. Loca S. Scripturæ. Veſtes ex filamentis retortis Æternitas Chriſti. Firmitas Eccleſiæ. Ejus cum Chriſto unio.* Teſſellæ *ſive* fundæ *in veſtibus Varia dona Chriſti. Electi gemma Chriſti. Vnitas Eccleſiæ. Plures manſiones apud patrem Chriſtus parat fidelibus Vet. & Novi Teſtamenti. Sponſa Chriſti tunica teſſellata veſtita. Quædam loca Scripturæ. Opus* Phrygionicum *acu pictum. In negotio ſalutis & ad ædificationem Eccleſiæ operandum eſſe fidelibus, quamvis per Chriſtum ſolum ſalvemur. Quid* Choſcheb? ingenioſiſſimum. *Totam redemptionem noſtram ſola ſapientia Dei fieri.* Rokem *&* Choſcheb *fuiſſe flores elegantiſſimos. Flores aperti in templo. Flores ſymbolum gloriæ. Dignitas Pontif. Max. V. T. Major Chriſti. Miniſterium mortis glorioſum. Glorioſius Chriſti.* Flores *ſymbolum ſpei & rerum futurarum. Fideles ſub V. T. habuiſſe promiſſiones & ſpem, non ipſum fructum ſacerdotii. Flores ſymbolum ſacerdotii. Virga Aharonis floret. Chriſtus ipſe flos, & arbor quæ fert fructum. Varia loca Scripturæ.* Brachæ. *Renes Chriſti docentur. Caro & cupiditates noſtræ coërcentur.* Tunica. *Talaris. In Chriſto nulla nuditas. Per ejus juſtitiam omnes tegimur. Eccleſia Chriſti. Ejus ornatus.* Balteus. *Eccleſia Chriſti arcte adhæret. Dignitas Chriſti. Ejus ſanctitas. Et promptitudo in opere patris.* Pileus. *De hoc poſtea ubi de tiara Pont. Max.* Pallium *Juſtitia Chriſti.* Cœruleus *color. Cœleſtis Eſt laneum. Chriſti natura humana. Juſtitia legalis peritura. Repetenda.* Mala punica. *Eccleſia Præcepta Dei. Vnio Eccleſiæ. Acrimonia legis. Dulcedo promiſſionum. Gratus odor. Nutrimentum. Spirituale.* Tintinnabula. *Sonus Euangelii. Verbum Dei. Chriſtus voluntatem patris prædicat. Clamor Chriſti Ejus confeſſio. Apoſtoli. Chriſt. preces tintinnabula. Ex* auro *erant. Verbum Dei æternum. Omnia bona Eccleſiæ æterna & pretioſa. Varia loca Scripturæ.* Ephodum. *Amor Chriſti.* Lapides recordationis. *Chriſtus novit ſuos. Pro iis intercedit, orat & ſe offert. Eos in cœlum fert. Duæ* Sardonyches *duo Teſtamenta. Duo populi per Chriſtum ſalvantur.* Pectorale judicii. *Chriſtus verus Judex. Advocatus noſter.* Duodecim gem-

gemmæ. Tota Eccleſia V. & N. T. Omnes fideles Sacerdotes. Sigillum & peculium Dei. Eos in Pectore geſtat Chriſtus. Catenis aureis Ephodo adhæret. Fideles nunquam à Chriſto avelli poſſunt. Servat eos quos ipſi dedit pater. Perſeverantia Sanctorum. Duodecim Apoſtoli. Fundamenta Eccleſiæ. Urim & Thummim. *Doctrina Chriſti. Ejus vitæ integritas. Eſt Propheta ſapiens, pius & fidelis. Eccleſiam docet Futura prædicit. Pro ſuis orat. Varia loca Scripturæ.* Tiara *Pontif. Tectum caput ſignum gloriæ. Et ſervitutis. Chriſtus Dominus gloriæ. Eſt ſervus.* Corona aurea. *Signum Regni & Sacerdotii. Chriſtus verus Rex & Sacerdos. Caput Pontif. Max. auro & byſſo ornatum. Caput Eccleſiæ verus Deus. Corona eſt aurea. Chriſti Regnum & Sacerdotium æternum. divinum.* Sanctitas Jehovæ. *Chriſtus ipſa ſanctitas Verus Jehova Nos ſanctificat. Eccleſia Chriſti ſancta. Omnia ejus bona ſancta.* Vittis Hyacinthinis *alligatur corona. Sacerdotium Chriſti cæleſte.* Vittæ laneæ. *Sacerdotium V T. periturum* Decimæ diei Tiſri Expiatio. *Pontifex Max. totus albus, etiam balteus. Nulla lana, nullum aurum, nulla gemma, nullus color. Sub V. T. ſacerdotes & populus peccatis polluti. Rebus & elementis mundi impliciti. Sub N. T. Eccleſia ſancta & munda. Poſt ingreſſum Chriſti in cælum omnes res mundanæ, & gloria externa Sacerdotii deponitur. Chriſtus ſolus peccata noſtra expiat, apud patrem intercedit. Omnes fideles in N. T. ſunt Sacerdotes. Et Reges. Virtutes Chriſti tenentur imitari. Cum Chriſto Sanctum Sanctorum ingreſſuri ſunt.*

I. Cum Veſtimenta ſacra ab ipſo ſapientiſſimo Deo inſtituta fuerint, neceſſario credendum erit, eum cauſas & rationes habuiſſe ſui conſilii. Cur enim in vulgaribus veſtibus non ſivit Sacerdotes miniſterium peragere? Cur juſſit, ut veſtimenta ex tali materia potius quam ex alia, ex hiſce coloribus magis quam ex aliis, & ha forma potius quam alia, fierent? Fateor quidem noſtrum non eſſe, omnia occulta Dei conſilia rimari, omniumque illius actionum vias atque cauſas detegere. Credenda ſunt

ſunt tantum ea quæ Deus nobis revelavit, & facienda quæ mandavit. Et ſane quemadmodum Judæi olim ſupremum Numen in atrio templi adorabant, quamvis in adyta nunquam penetraverint, ut, quæ intus latebant oculis uſurparent, ita quoque laudanda & adoranda ſunt nobis Dei conſilia atque actiones, quamvis earum cauſas atque rationem adhuc ignoremus.

II. Cum autem Deus, ſecundum æternam ſuam ſapientiam, in verbo ſuo multa dederit mandata, quorum cauſas & rationes expreſſis verbis, non manifeſtavit; id ante omnia dicendum eſt, de veſtitu ſacro, cujus uſus, typi, figuræ, & ſignificationes tanta luce ſeſe non produnt, ut ab omnibus primo intuitu conſpici poſſint. Nihilominus quicunque hactenus de ſacris veſtibus mentionem fecerunt, illi etiam de earum uſu atque ſignificatione aliquid commentati ſunt. Sed unusquisque ſuo ingenio uſus eſt. Quidam obiter tantum & levi pede omnia percurrerunt, & tanquam ἐν παρόδῳ è longinquo ſalutarunt; ſcilicet ne ea plane ignoraſſe viderentur. Alii præcipuam operam in hoc collocarunt, ut, nulla habita ratione ſenſus literalis Sacræ Scripturæ, ſtatim uno quaſi ſaltu, ad ſenſum myſticum, allegoricum, & tropologicum tranſilierint, inter quos præſertim numerandus eſt Caſtellio in ſuo Tractatu *de Veſtitu Aharonis*. Sed peſſimo, mea quidem ſententia, inſtituto. Nemo majori cachinno mihi dignus videtur, quam ejusmodi homines, qui ſolent ſic exſpaciari, aut potius vagari in exponendis myſteriis & allegoriis, nondum intellecto & explanato ſenſu literali. Quid aliud agunt hi homines quam quod primum ſibi fingant myſteria & allegorias, quas poſtea pro lubitu, etiam invito Spiritu S. ex verbo Dei magno labore probarent? Quid

eſt, ſi hoc non eſt, verbis ſenſum obtrudere? S. Scripturam ἰδίᾳ ἐπιλύσει explicare? & ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν; Quid hoc aliud eſt, quam velle myſteria depromere, nondum aperta ciſta? Nonnulli putant in hoc ſolo nobis eſſe laborandum, ut ex verbo Dei verus ſenſus literalis eruatur, etiamſi de ſignificatione, de typis, de ſenſu myſtico & allegorico nihil omnino dicatur: cum ſit facile cuilibet adyta intrare, poſtquam aliorum labore oſtia patent, & viæ quæ eo ducunt explanatæ ſunt. Ideo & nos aliquamdiu dubii hæſitavimus, utrumne, finita expoſitione verborum Moſis, & expoſito ſenſu literali, finis etiam non debeat imponi toti noſtro Tractatui, ſenſu ſcilicet typico, myſtico & allegorico relicto indagini virorum doctorum atque piorum, quorum ingenia ejusmodi diſquiſitionibus magis gaudere ſolent, & quæ ad id genus ſtudiorum nata videntur.

III. Nihilominus ne hæc plane præteriiſſe diceremur, coronidis loco, quædam de ſacrarum veſtium uſu, figuris, typis & ſignificationibus, à nobis addi operæ pretium putavimus. Noſtrum quidem non eſt inſtitutum, omnium doctorum virorum ſcrinia compilare, multo minus nugantium nænias erudito orbi propinere. Sed ne quidem noſtra omnia, quæ more hujus ævi à nobis dici poſſent, in lucem proferemus; ſed quædam tantum, & quidem breviter & ſummatim, quantum id fieri poterit, adnotabimus, hac ſpe atque fiducia, fore ut ſagax lector & curioſus indagator plura ipſe detecturus ſit.

IV. Ut igitur initium faciamus; credendum eſt ſacra veſtimenta ſignificaſſe eadem myſteria, quæ ſapientiſſimus Deus ſignificari voluit toto iſto cærimoniarum

chora-

choragio, templo, velis, ſacrificiis, & reliqua ſacra ſupellectili. Cum autem omnia eo colliment, ut Chriſtum, qui verus eſt noſter Pontifex Maximus, illius ſcilicet naturam divinam & humanam, illiusque juſtitiam, ſanctitatem, munditiem, paupertatem, ignominiam, dolores, livores, tumices, vibices, ſanguinem & mortem, divitias, vitam & gloriam, collataque nobis beneficia, quaſi in tabella depingerent, & populo Deo προσηλυτικῷ ſub V. T. ob oculos ponerent, dubitandum utique non eſt, veſtimenta ſacra in eundem finem à Deo inſtituta fuiſſe.

V. Ab eodem etiam tempore, quo Deus ſacras veſtes fieri juſſit, eaſdem ſignificationes & uſus eas habere voluit. Ut, ſi Adamus illiusque nepotes iis uſi ſunt, ante tempora Moſis, ut verpuli docent, quemadmodum ab initio hujus Tractatus audivimus, eaſdem res etiam ab illo tempore ſignificaverint. Sed cum hactenus nondum ſit probatum, veſtes Sacerdotales fuiſſe in Eccleſia Patriarcharum ante tempora Moſis, & cum nihil conſtet de earum numero, materia, colore & forma, ſilentio illa omnia præteriri tutius erit, quam ſi multum hariolando de iis quicquam velimus commentari. Igitur de veſtibus ſacris tantum, prout ex mandato Dei à Bezelele contextæ, & à nobis hactenus explicatæ ſunt, aliquid dicendum erit.

VI. Veſtimenta autem ſacra magnum habuiſſe uſum, & mirificam ſignificationem, magna nempe myſteria latuiſſe ſub hoc apparatu, unanimi conſenſu fatentur ipſi Judæorum doctores, Joſephus, Philo Judæus, Talmudici utriusque Gemaræ, cum Jeruſalemitanæ, tum Babylonicæ, Paraphraſtæ, alii. Sed ad nugas, ſuo more, plerumque delabuntur, ad res naturales

les ſcilicet; quaſi Deus toto hoc apparatu nil niſi Phyſicam aut Aſtronomiam Judæos docere voluiſſet. Nonnunquam ipſis veſtibus ſacris (eo uſque eorum mens rebus terreſtribus immerſa fuit) quemadmodum & ſacrificiis adſcribunt peccatorum expiationem, quam verus Sacerdos Chriſtus ſolus præſtitit ut hoc modo nudis figuris & typis attribuant, quod non niſi antitypo attribui debet. Joſephus Ant. lib. III. cap. VIII. poſtquam multum commentatus eſſet, de veſtibus ſacris, nonnulla de earum ſignificatione ſtatim addit: Deum ſcilicet Tabernaculum diviſiſſe in tres partes, duabus partibus Sacerdotibus relictis, ſibi tertiam reſervaſſe, ut duabus prioribus partibus terram & mare ſignificaret tanquam profanum locum, qui ab omnibus hominibus promiſcue calcatur; tertium autem ſignificare cœlum, quod hominibus ſit inacceſſim, per duodecim panes in menſa diſpoſitos, ſignificaſſe annum in XII. menſes diviſum; candelabrum è ſeptuaginta partibus compoſitum eſſe, ut ſignificarentur duodecim ſigna per quæ planetæ feruntur; ſeptem lucernas ſeptem planetas indicare; vela à quatuor coloribus fuiſſe contexta, ut elementorum natura ſignificaretur. *Byſſum* terram referre, ex qua hoc genus lini provenit. *Purpuram* mare, eo quod conchylii cruore ſit fucata: *Hyacinthum* aëra: *Puniceum* colorem ignem. Ipſam *tunicam*, cum ſit linea, terram ſimiliter ſignificare. *Hyacinthum*, referre polum, *mala punica* fulgetra; *Tintinnabulorum* ſtrepitum, tonitrua. *Ephodum* è quatuor coloribus contextum, univerſi hujus naturam, & *aurum*, quod ei intextum eſt, adjunctam rebus lucem ſignificare. *Pectorale* in medio pectoris hærere, ut terram, quæ medium mundi locum obtinet, indicaret. *Balteum*, quo Pontifex cingitur, ſignum eſſe maris quod

omnia

omnia cingat. *Duas Sardonychas* in humeralibus ſolem & lunam; *Duodecim gemmas*, duodecim menſes anni, aut duodecim ſigna Zodiaci; *Pileum*, cœlum, cum ſit ex hyacintho confectus (quomodo hoc ſit intelligendum, vide hujus libri cap. XXI. ubi de pileo & corona Summi Pontificis egimus.) ideoque ſuſtinere Dei nomen. *Coronam* auream ſplendere quod Deus ſplendore maxime delectetur. Hæc Joſephus. De tintinnabulis tonitrua, & de malogranatis fulgura deſignantibus, vide eundem Joſephum, de Bello Jud. lib. VI. cap. VI.

VII. Multo fuſius de hiſce philoſophatur Philo Judæus, de vita Moſis lib. III. Totus ornatus Pontificis, uti ait, totius mundi quædam imago fuit, partes vero ſingularum partium. *Tunicam talarem*, (id eſt *Pallium*) totam hyacinthinam fuiſſe, ad exprimendam figuram aëris docet; aëra quodammodo talarem eſſe, à lunari orbe protenſum uſque terræ terminos. Circa talos hanc tunicam habere mala punica, flores, & *tintinnabula*; flores terram ſignificare, in qua florent & germinant omnia. *Mala punica* aquam repræſentare; dicta enim eſſe ῥοιαὶ à *fluendo*. (παρὰ τὴν ῥύσιν.) (Ita Græculi verbis ſenſum obtrudere ſolent, ex fictis ſuis Etymologiis Græcis, cum plerumque in Hebraicis cœcutiant. Cujus rei multa habemus exempla in Hiſtoria Suſannæ, apud Origenem, Tacitum & alios.) *Tintinnabula*, ait ſimiliter, elementorum concentum & congruentiam indicant: cum nec terra ſine aqua, nec aqua ſine terra generationi ſufficiat, ſed amborum coitus. Quod & ipſo loco putat demonſtrari. Nam ſicut in ima talaris tunicæ reperiuntur fimbriæ, mala punica cum ſuis floribus, & tintinnabula, ſic res ipſas per ea ſignificatas infimam mundi regionem ſortitas eſſe. *Stolam* itaque illam, cum ſuis appendici-

dicibus, *malis punicis*, *floribus* & *tintinnabulis*, figuram eſſe trium elementorum, aëris, aquæ & terræ. Et ſicut à ſtola dependent flores & mala punica, ſic ab aëre aliquomodo ſuſpendi aquam & terram. *Ephodum* cœli eſſe figuram. Lapides in humeralibus ſecundum quoſdam eſſe typos ſolis & lunæ, ſed verius dici, per eos deſignari duo hæmiſpheria: quod ex ipſo colore Smaragdorum (quales lapides *Schoham* putat ut ut falſo.) patere docet: cum Smaragdo aſpectus totius cœli ſit ſimilis (quomodo hæc intelligat fateor me ignorare, cum Smaragdus ſit viridis, & cœlum cæruleum) Ideo quamlibet Gemmam in humeris inſcripta habere ſex nomina, quia utrumque hæmiſphærium ſex ſigna complectitur. Duodecim lapides in *Pectorali*, ternas diſtributas in quatuor ordines, ipſum ſigniferum circulum indicare; cum & hic in quatuor partes è ternis ſignis conſtantes dividatur, & horas anni conficiat, ver, æſtatem, autumnum, hiemem, mutationes quatuor, quarum ſingulas tria ſigna determinant. Tempeſtatum mutationes ſignificari per varietatem colorum, cum nulla gemma alteri colore plane ſit ſimilis. *Rationale* (*Pectorale*) duplicari, quod duplex ſit ratio, altera in mundo, altera in natura hominis. In mundo, incorporearum idearum rationem, & rerum viſibilium. In homine rationem eſſe intrinſecam & prolatam ſive orationem. Deum voluiſſe ut rationale illud eſſet quadrangulum, indicans rationem, tum naturæ tum hominis, debere eſſe inconcuſſam & firmam; ideo ei attribuiſſe duas virtutes, revelationem & veritatem (δήλωσιν καὶ ἀλήθειαν) ut ſignificaretur revelationem & orationem debere concordare, ut homo nihil ſciat quod non etiam revelet, docendo veritatem quæ ipſi revelata eſt. Ideo etiam

ratio-

rationale pendere ab Ephodo, quod facta à dictis non ſint ſejungenda: cum per humerum, ſignificetur operatio. Coronæ aureæ inſcriptum eſſe ineffabile nomen Dei, quod Theologi πτεαγεάμματι vocant, quod ſignificet primos numeros, unum, duo, tria, quatuor; cum numero quaternario inſint omnia, punctum, linea, ſuperficies & ſoliditas, menſuræ omnium rerum, & muſicæ ſymphoniæ, potiſſimæ, diateſſaron, ratione ſuper tertia, diapente ſeſquialtera, diapaſon dupla, diſdiapaſon quadrupla. Ut tandem colligat; Summum Pontificem, quoties intrabat templum, ut vota pro populo conciperet, & hoſtias immolaret, totum mundum introduxiſſe ſub figuris quas geſtavit, aërem in ſtola, aquam in malis punicis, terram in floribus, ignem in cocco, cœlum in Ephodo, duabusque Smaragdis; & rationem in Pectorali.

VIII. Ab ejuſmodi Philoſophica ſignificatione, non ſunt alieni ipſi Chriſtianorum doctores celeberrimi & antiquiſſimi. Imprimis Hieronymus, qui quoties de antiquitate Judaica agit, ſcrinia Joſephi & Philonis aliorumque Hebræorum egregie ſolet compilare. Summatim fere omnia, & quædam verbotenus recitat, quæ jam modo ex Joſepho & Philone animadvertimus, quam vocat expoſitionem Hebraicam. *Brachas* generationem ſignificare quoſdam docuiſſe dicit. Poſt brachas & *lineam tunicam*, Sacerdotem *hyacinthina tunica* veſtiri, ut diſceret à terrenis ad alta conſcendendum eſſe; illamque tunicam ſignificare rationem ſublimium non patere omnibus, ſed majoribus & perfectis. *Duos lapides in humerali* ſignificare vel Chriſtum & Eccleſiam duodecim Apoſtolorum; vel literam & Spiritum, in quibus continentur, inquit, legis univerſa myſteria.

In-

dextra Spiritus, in læva litera. *Quatuor ordines lapidum* quatuor virtutes, Prudentiam, Fortitudinem, Juſtitiam & Temperantiam; vel quatuor animalia quæ in Apocalypſi deſcribuntur plena oculis, & domini luce radiantia, quæ mundum illuminant. In fronte S. Pontificem geſtaſſe *coronam auream*, quod eruditio nulla nobis prodeſſe poſſit, niſi Dei ſcientia coronemur. Hinc exſpaciatur ad ſignum crucis, quam dicit nunc ſignificare idem, quod olim per laminam auream ſignificatum eſt. *Feminalia* caſtitatem etiam docere tradidit. Inde erumpit in laudes virginitatis. Innuit *Tintinnabula* docuiſſe, tantam debere Pontificem Max habere ſcientiam & eruditionem, ut & greſſus ejus & motus & univerſa vocalia ſint. Quædam deſumpſiſſe videtur magnus Hieronymus ex Origenis homiliis, præſertim ex homilia ſexta in Leviticum. Cum hiſce etiam facit Auguſtinus in Exodum quæſt. cxvi. & cxvii Clemens Alexandrinus Strom. lib. v. Gregor. Nyſſen. De vita Moſis, aliique ex patribus viri doctiſſimi. Sed hæc optimo jure identur à Magno Calvino ad Exod. cap. xxviii.

IX. Sed revertamur ad Judæos, præſertim Talmudicos. Gemarici Jeruſalemitani Codice Joma cap vii. veſtimenta ſingula docent deſtinata fuiſſe ad expianda certa quædam peccata. *Tunicam* expiaſſe peccatum quod quis committit, quando geſtat veſtimenta duplicis materiæ, aut etiam homicidia & effuſionem ſanguinis. *Brachas* ſcortationes. *Pileum* ſuperbiam. *Balteum* latrocinia & fraudes. *Pectorale* perverſa judicia. *Ephodum* Idololatriam. *Pallium* & ejus *Tintinnabula* peccata linguæ. *Laminam* auream impudentiam. *Octo* præterea dicunt fuiſſe veſtes, propter circumciſionem quæ fiebat octavo die. מפני מה כ"ג משמש בשמונה כלים·

רבי

רבי חנניה חברון דרבנן אמר כנגד המילה שהוא לשמונה
ימים על שם בריתי היתה אתו ; *Quanam eſt ratio quod Pon-
tifex Max. ſacra fecerit octonis veſtibus : Doctor Chana-
nia Collega doctorum noſtrorum dicit : propter circumci-
ſionem , quæ fit octavo die , quia ſcriptum eſt :* (Geneſ.
XVII.) fœdus meum erit tecum. Et paulo poſt. אמר
רבי סימון כשם שהקרבנות מכפרין כך הבגדים מכפרין
בכתונת ומכנסים מצנפת ואבנט ; כתונת היתה מכפרת לובשי
כלאים אית דבעי סימר על שפכי דמים׳ כמה דאת אמר
ויטבלו את הכהונת בדם׳ מכנסים היה מכפר על גלוי ערוות׳
כמה דאת אמר ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה׳
מצנפת היתה מכפרת על גסי הרוח כמה דאת אמר וישם את
מצנפת על ראשו׳ אבנט היה מכפר על הגנבים ואית אמר דבעי
סימר על העוקסנים׳ חושן היה מכפר על מטי הדין׳ כמה דאת
אמר ועשתה חשן משפט׳ אפוד היה מכפר על עובדי עֲבודה
זרה כמה דאת אמר אין אפוד ותרפים מעיל רבי סימון בשם רבי
יוחנן דבית גוברין שני דברים לא היתה בהן כפרה וקבעה להן
התורה כפרה׳ ואלו הן האומר לשון הרע׳ וההורג נפש בשגגה׳
האומר לשון הרע לא היתה לו כפרה וקבעה לו התורה כפרה זוגי
המעיל׳ והיה על אהרן לשר׳ ונשמע קול ויבא קול ויכפר על
קול׳ ההורג נפש לא היתה לו כפרה וקבעהלו התורה כפרה מיתת
כהן גדול ויׁשב בה עד מות כהן גדול׳ ציץ׳ אית דבעי מימר על
הגדפנים אית דבעי מימר על עזי פנים׳ מאן דאמר על הגודפנים
ניחא דכתיב ותטבע האבן במצחו׳ וכתיב והיה על מצחו תמיד
מאן דאמר על עזי פנים ומצח אשה זונה היה לך ; *Dixit
doctor Simon eodem modo quo ſacrificia expiant , ſic etiam
expiant veſtes ſacræ. Tunicæ , brachæ , pileus & balteus.
Tunica expiat eos qui duplici materia veſtiti ſunt. Qui-
dam ſuſtinent dicendum eſſe homicidia. quia dicitur :* &
merſerunt tunicam in ſanguinem. *Brachæ expiant for-
nicationem, q. d.* Et facies illis brachas lineas, ad tegen-
dam

dam carnis nuditatem. *Pileus expiat ſuperbiam*, *q. d.* Et ponent pileum ſuper caput ejus. *Balteus expiat furta; ſunt qui dicant, fraudes & dolos. Pectorale expiat perverſores judicii*, *q. d.* Et facies Pectorale judicii. *Ephodum expiat Idololatriam*, *q. d.* Non erat Ephodum nec Theraphim. *Pallium quod attinet: doctor Simon nomine doctoris Iohannis dicit: duo reperiuntur, quorum nulla eſt expiatio, niſi quod lex eis expiationem conſtituerit. Nempe ei qui maledixerit, & ei qui aliquem per errorem occiderit. Ei qui maledixerit nulla data eſt expiatio, niſi quod lex ei expiationem conſtituerit, per tintinnabula pallii (ut dicitur)* & erit ſuper Aharonem ad miniſtrandum, & audietur ſonitus ejus *(id eſt tintinnabulorum) ſic igitur vox vocem expiat. Is qui aliquem occiderit non habet expiationem, niſi quod lex ei expiationem conſtituerit per mortem Pontificis Max. (ut dicitur)* Et remanebit ibi uſque ad mortem Summi Pontificis. *Quod attinet coronam, ſunt qui putant dicendum eſſe, eam expiare impudentiam; alii dicendum putant per coronam expiari blaſphemias. Is qui dicit expiari blaſphemias; nititur eo quod dicatur (1 Sam.* XVII. XLIX*)* Et infixit lapidem fronti ejus. *Et ſcriptum eſt (Exod.* XXVIII. XXXIX.*)* Et erit perpetuo in fronte ejus. *Is qui dicit impudentiam expiari, nititur eo quod dicitur (Ieremiæ* III. *verſ.* III.*)* frons mulieris ſcortantis eſt tibi.

X. Gemara Babylonica, Codice Sevachim cap. IX. eadem fere iiſdem verbis repetit. Rationem præterea addit, quare veſtimenta expiare credantur, ideo ſcilicet quod lex de veſtitu ſacro, ſtatim ſubjungatur præceptis de ſacrificiis. ואמר רבי עניני בר ששון למה נסמכה פרשת קרבנות לפרשת בגדי כהונה לומר לך מה קרבנות מכפרות אף בגדי כהונה מכפרין כתנת מכפרת על שפיכות דם שנאמר

שנאמר וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתונות בדם מכנסים
מכפרת על גלוי ערות שנא׳ ועשה להם מכנסי בד מצנפת
מכפרת על גסי הרוח מניין א״ר חנינא יבא דבר שבגובה ויכפר
על גובה אבנט מכפר על הרהור חלב היכא דאיתי׳ חשן מכפר
על הדינין שנ׳ ועשית חושן משפט אפוד מכפר על ע״ז שנא׳
אין אפוד ותרפים מעיל מכפר על לשון הרע מניין אמר רבי
חנינא יבא דבר שבקול ויכפר על קול הרע וציץ מכפר על
עזות פנים בציץ כתב והיה על מצח אהרן ובעזות פנים כתב
ומצח אשה זנה היה לך׃ *Dixit doctor Iniani filius Schaſchon, quare ſequitur ſectio oblationum ſectionem veſtium ſacerdotii? Reſpondetur, quemadmodum oblationes expiant, ſic & veſtes ſacerdotales expiant. Tunica expiat homicidia. q. d.* Et mactarunt capram & immerſerunt tunicam in ſanguinem. *Brachæ expiant detectionem nuditatis, q. d.* Et facies eis brachas lineas. *Pileus expiat ſuperbiam. Vnde hoc habemus? dicit doctor Chanina, accedit res quæ eſt in alto & expiat id quod eſt elatum. Balteus expiat Conſilia (perverſa) cordis, ubi reperitur. (id eſt circa cor balteus cingit tunicam) Pectorale expiat judicia, q. d.* Et facies Pectorale judicii: *Ephod expiat Idololatriam, ut dicitur:* Nullum eſt Ephodum nec Teraphim: *Pallium expiat verba mala. unde hoc? Dicit doctor Chanina, accedit res* (tintinnabulum) *cui eſt vox, & expiat vocem malam. Corona expiat impudentiam, nam de corona ſcriptum:* Et erit in fronte Aharonis. *Sic de impudentia ſcriptum eſt:* Et frons mulieris ſcortantis eſt tibi.

XI. Hæ ſunt præcipuæ rationes, quas commenti ſunt optimi & vetuſtiſſimi auctores, cum inter Judæos & Talmudicos, tum inter Patres, & primos Chriſtianæ Eccleſiæ doctores, propter quas Deus juſſerit fieri veſtes ſacras. Sed Deum Philoſophum egiſſe, ideoque nobis verbo ſuo Phyſicam aut Aſtronomiam tradere voluiſſe.

luiſſe, ejuſmodi ænigmatibus involutam, à me nunquam obtinebo, ut hoc crederem. Multo minus mihi perſuadebunt verpuli peccata hominum expiata fuiſſe, per ipſa ſacrificia, aut veſtes ſacerdotales. Concedo quidem Judæis, veſtes ſacras expiaſſe eodem modo, quo & ſacrificia: ſed cum ſacrificia ipſa non expiaverint niſi typice, quatenus ſcilicet erant figuræ veri ſacrificii & expiationis per Chriſtum factæ, ipſa etiam veſtimenta ſacra erant tantummodo umbræ & figuræ illius expiationis. Igitur ad res cœleſtes ac ſpirituales nos ducunt veſtes ſacerdotales, ad Chriſtum ſcilicet & ejus merita, non minus quam tota reliqua ſacra ſupellex. Ut quoties ſacerdotes aſpicimus ſacro hoc apparatu, Chriſtum filium Dei ipſum, cum ſuis beneficiis & meritis oculis mentis cernamus. Quod ipſi Judæi, præſertim vetuſtiſſimi, ignorare non potuerunt, immo fateri coacti ſunt. Philo enim Judæus, loco ſupra à nobis laudato, poſtquam multa de uſu & ſignificatione ſacri veſtitus philoſophatus eſſet, tandem omnia ad *filium Dei*, verum Pontificem Maximum, optime refert, atque ſic concludit: ἀναγκαῖον γὰρ ἦν τὸν ἱερώμενον τῷ τοῦ κόσμου πατρὶ, παρακλήτῳ χρῆσθαι τελειοτάτῳ τὴν ἀρετὴν υἱῷ, πρὸς τε ἀμνηστείαν ἁμαρτημάτων. *Neceſſarium enim erat, eum qui ſacra faciebat patri totius mundi, adhibere filium*, (creatoris illius mundi) *Advocatum omnibus virtutibus abſolutum.* Quis autem eſt ille filius creatoris aut patris mundi, niſi Chriſtus? Pontifices igitur erant illius imagines atque typi. Et eorum veſtes & ſacrificia ut tota ſacra ſupellex Chriſtum & illius virtutes, & expiationem per eum factam, & omnia ejus in nos collata beneficia ſignificabant.

XII. Deus igitur voluit ut ſacerdotes veſtirentur, non

non propter honeſtatem, & politicum decus tantum; nec ſolum ea de cauſa, ut diſtinguerentur à ſacrificulis & popis Idololatris, qui nudi ſacra faciebant, ut quidam Arabum, Britannorum, ut Luperci, Cultores Baalis Peoris, Moabitæ aliique qui ad altaria accedebant non aliter quam ad ſcorta ſua; cum & ipſi Dii ſtercorei, Jupiter, Saturnus, Neptunus, Apollo, Mars, Mercurius, Hercules, Priapus, Venus & alii nudi proſtarent; ut diceres, ejuſmodi Sacerdotes cum Deis ſuis in Templis atque fanis, nil niſi meretricium commercium habuiſſe tanquam in lupanaribus; Sed ut diſcerent, ſe omni virtute & merito vacuos eſſe, ideoque indignos ut ad Deum accederent, niſi prius alterius meritis & ornatu decorati; pallio ſcilicet juſtitiæ Chriſti, veri Sacerdotis, ſanctitate, juſtitia & merito. Nam ut olim Patriarcha Iſaacus epulas à Jacobo oblatas non habuit acceptas, niſi quod fratris ſui Eſavi veſtibus indutus eſſet, ſic nullum ſacrificium, nulla oblatio Deo grata eſſet, nullaque fieri poſſet expiatio per Sacerdotes, niſi meritis & juſtitia Chriſti amicti accederent.

XIII. Et ſane Sacerdotes fuiſſe typos & figuras Chriſti, tam certum eſt, quam quod certiſſimum. Quemadmodum enim ſoli Pontifices habebant libertatem accedendi ad Deum, uti videre eſt Exodi XIX. XXII. Num. I. LX. Lucæ I. IX. X. ut ſacrificia offerrent, thymiamata facerent, libamina curarent, & preces ad Deum funderent; ut peccata expiarent & cum Deo reconciliarent populum, dum reliqui Iſraëlitæ, aut domi latitabant, aut plurimum in atrio ſuo ſtabant, non audentes appropinquare ad atrium Sacerdotum, multo minus ad altare holocauſtorum, ad ſancta & ſacroſan-

ſancta: ita ſane Chriſtus, verus noſter Pontifex, ſolus habet libertatem ad Deum accedendi, ut ſeipſum, tanquam victimam puriſſimam, pro peccatis noſtris offerendo, & preces ad Deum fundendo, peccata noſtra expiaret, noſque cum Patre reconciliaret, & Deo gratos redderet, ut & nos haberemus libertatem accedendi per ſanguinem ejus, dicentes *Abba Pater*. Rom. VIII. XV. Epheſ. II. XIII. Cum autem hoc de omnibus ſacerdotibus, tum præcipue de Pontifice Maximo dici debet. Is enim omnibus numeris perfectus erat typus & figura Chriſti. Nam quemadmodum Pontifex Maximus ſolus intrabat Sanctum Sanctorum, ſolenni iſto die expiationis, ut Deo ſanguinem offerret, ſanguineque victimæ & precibus pro peccatis populi intercederet, ita ſane Chriſtus intravit in cœlum cœlorum, verum antitypum ſancti ſanctorum Hebr. IX. XXIV. ut offerret Deo Patri proprium ſanguinem, clamantem potiora, quam clamavit ſanguis Abelis: Hebr. XII. XXIV. utque pro nobis preces funderet & apud Deum intercederet. Hebr. VII. XXVII. & IX. XII. unde & ipſe Chriſtus dicitur Ἀρχιερεὺς *Summus Pontifex* Hebr. III. I. & VIII. I. VII. XXVI. quare etiam ad Sacerdotium dicitur vocatus non minus ac ipſe Aharonus. Hebr. V. IV. Et veſtimentis ſacris indutus, ut ut cingulo aureo cinctus ob æternum ſacerdotium, quo modo etiam cincti dicuntur hodie ejus miniſtri in cœlo. Apoc. I. XIII. & XV. VI.

XIV. Quemadmodum autem ipſi Sacerdotes erant picturæ & typi Chriſti, ſic & eorum ornatus & veſtimenta ſacra. Et quidem veſtimenta in verbo Dei ſignificare gratiam & juſtitiam Chriſti, patet vel ex veſtibus, quibus amicti erant primi noſtri parentes poſt

lap-

lapſum. A Deo enim veſtiti ſunt pellibus animalium, non tam ut nuditas carnis, quam ut mentis labes, & peccati fœditas tegeretur juſtitia promiſſi ſeminis mulieris, Jeſu Chriſti. Et ſane veſtes ornatum animi potius quam corporis decus, ideoque juſtitiam Chriſti ſignificare, nemo negabit, qui audivit Apoſtolum Paulum II Cor. v. III. IV. & Johannem Theologum Apoc. XVI. XV. In illis locis per *nuditatem* Spiritum ſanctum intelligere labem & fœditatem mentis, immo peccatum, nemo ſanæ mentis inficias ibit. At quemadmodum *nuditas* peccatum & injuſtitiam noſtram ſignificat, ſic & veſtes ſunt ſymbola ſanctitatis & juſtitiæ Chriſti. Ideo Chriſtus ipſe monet electos ſuos, ut emant à ſe *veſtimenta alba*, id eſt ut amiciantur innocentia & juſtitia ſua, ne fiat manifeſtum dedecus nuditatis. Apoc. III. XVIII. & apud Prophetam Ezechiel. cap. XVI. X. XIII. Deus dicit: ſe ſponſam ſuam, nempe Eccleſiam, aut electos in Eccleſia, veſtiviſſe opere Phrygionico, byſſo & aliis ornamentis: quo ornatu proculdubio intelligit gratiam ſuam, & juſtitiam, qua peccata noſtra tanquam pretioſa aliqua veſte teguntur, ne unquam in ejus conſpectum veniant. Idem intelligit Pſaltes Pſalmo XLV. XIV. XV. ubi ornatus & gloria filiæ Regis, ſive Eccleſiæ, laudatur ideo quod ſit intus ornata, in ipſis ſcilicet dotibus mentis, fide & juſtitia Chriſti magis quam in aliquo apparatu extrinſeco. Nec aliud quid intelligit Chriſtus per veſtimenta illa nuptialia, quibus ſponſo noſtro grati ſumus Matth. XXIX. XI. ob eundem finem Deus ſub Veteri Teſtamento mandavit mutationem & lotionem veſtimentorum, antequam ad ſe accederent, quo etiam reſpexit Johannes Apoc. VII. XIV. ubi legimus ſanctos *ſtolas ſuas lavare & dealbare*

bare in ſanguine agni. Unde Patriarcha Jacobus non accedebat ad Deum, nec ad ipſius altare, niſi depoſitis prius veſtimentis quod etiam fecit tota ejus familia. Gen. xxxv. 1, 11. qua de cauſa mulier captiva Iſraëlitæ nuptura, tenebatur veſtes deponere & alias ſumere. Deut. xxi. xiii. Quo facto Deus ſignificare voluit, ſponſam ſuam è ſervitute, & captivitate peccati in libertatem vendicatam, ſi veram communionem ſecum habere ſerio vellet, omnes centones veteres & aſſumenta peccati deponere, juſtitia & ſanctitate Chriſti Redemptoris velari debere. Et ſane ſi Joſephus, ut accederet ad Regem Ægypti, ſi filius prodigus antequam patrem adiret, & cum eo reconciliaretur, veſtes novas & ſplendidas ſumpſerunt, veteribus depoſitis, Geneſ. xli. xiv. & Lucæ xxv. xxii. quanto magis Electi in Eccleſia tenentur novis veſtibus, juſtitia Chriſti indui, veteramentis & centonibus peccati exutis? Præſertim autem illi, qui ad Deum accedebant, ut alios Deo reconciliarent, quod requirebat officium Sacerdotum.

XV. Cum igitur veſtimenta in omnibus electis ſint ſymbola ſanctitatis & juſtitiæ Chriſti, tunc maxime in ſacerdotibus, qui tanquam internuncii apud Deum pro populo intercederent. Hoc apparatu enim quo Deus lege ſua eos voluit ornari, ſignificabatur, indignos eos eſſe ut accederent propria juſtitia & meritis; ſed omnino eos alterius & merito & juſtitia velatos eſſe debere, quoties ad altaria ſua appropinquare vellent. Et hoc quidem Deus promiſerat Pſal. cxxxii. xvi. hiſce verbis: *Sacerdotes ejus veſtiam juſtitia & ſalute.* Sed nihil clarius ad hanc veritatem probandam allegari poteſt, quam id quod legitur apud Zachariam cap iii. iv. v. Deus enim poſtquam juſſiſſet, ut Pontifex Max.

Jeho-

Jehoſchua, depoſitis veſtimentis ſordidis, nova indueret, ſtatim addit: *Ecce tranſtuli à te iniquitatem tuam ut induam te mutatis veſtibus.* Ut igitur depoſita veſtimenta ſordida erant ſignum, quod tranſlata ab eo eſſet iniquitas, ſic & novæ veſtes ſymbolum erant ſanctitatis, & juſtitiæ Chriſti, qua tectus Deo gratus erat, & libertatem accepit accedendi ad Deum.

XVI. Primum quidem occurrunt plures veſtes. Minores enim Sacerdotes habebant quatuor, & Summus Pontifex octo: ut ſic diſceremus pluribus nos ſcatere vitiis, pluribuſque fœdatos eſſe peccatis; virtutes autem & dona Chriſti eſſe multiplicia, multaque & varia eum in nos contuliſſe beneficia, ſpiritualia & cœleſtia, *gratiam & veritatem à Chriſto eſſe, & ex ejus abundantia nos omnes accepiſſe & gratiam pro gratia. Epheſ.* I. *Joh.* I. XVI. Et quamvis Deus in ſacra Scriptura nobis non patefecerit omnes receſſus ſui conſilii, nullamque rationem expoſuerit expreſſis verbis, cur quatuor veſtibus minores, octo autem Pontificem Max. veſtiri voluerit, non pluribns nec paucioribus? nihilominus cum nihil fecerit, niſi ſapientiſſimo conſilio ipſius rei rationes eum apud ſe habuiſſe dubitari non poteſt. Sane per peccatum incidimus in quatuor mala extrema omnium noſtrarum calamitatum fontes I. in *cæcitatem* & ignorantiam mentis in rebus ſpiritualibus, ut in negotio ſalutis jam ſimus inſtar miſerrimi iſtius hominis, de quo mentio fit in Euangelio, qui à nativitate cæcus erat, Joh. IX. I. II. In *Reatum*, ſive *injuſtitiam*, unde facti ſumus digni, ut in æternum à facie Dei repelleremur. III. In integram corruptionem totius noſtræ naturæ & malam *cupiditatem*, quare ad omnia bona opera inepti ſumus. Et tandem quarto in

mortem æternam. Deus autem ſua benignitate omnibus iſtis quatuor malis medetur per Chriſtum, in quo nobis contulit quatuor inſignia beneficia, quæ ſunt tanquam compendium omnium bonorum, quæ ad noſtram ſalutem requiruntur; *Sapientiam*, *Iuſtitiam*, *Sanctificationem & Redemptionem. Chriſtus enim nobis factus eſt Sapientia, Iuſtitia, Sanctificatio & Redemptio.* 1 Corint. I. XXX. *Sapientia* quatenus medetur naturali noſtræ inſcitiæ & mentis *cæcitati*. *Iuſtitia*, quod nobis meruerit remiſſionem peccatorum, & quod tanquam noſter Advocatus cauſam noſtram apud Patrem ſuum, ſupremum iſtum Judicem, qui ſolus poteſt ſalvare aut deſtruere, Jacobi IV. XII. egerit, & abſolutionem nobis impetraverit. *Sanctificatio*, quod nobis dederit Spiritum Sanctum, qui naturam noſtram corruptam regeneraret, & veram ſanctitatem nobis imprimeret. *Redemptio*, quod tanquam noſter גואל & vindex è manibus hoſtium nos eripuerit, à morte æterna liberaverit, & ad cœleſtia ſit introducturus gaudia. Quid? ſi dicamus quatuor hæc inſignia beneficia fuiſſe ſignificata per quatuor iſtas veſtes Sacerdotum? *Sapientiam* per *pileum*, qui caput tamquam ſedem mentis & omnis rationis atque ſapientiæ tegit. *Iuſtitiam* per *tunicam*, qua tanquam *tunica juſtitiæ* Chriſti totus homo velatur. *Sanctificationem* per *brachas*, quæ carnem peccati, omneſque pravas concupiſcentias cohibet; *Redemptionem* per *cingulum*, quo cincti expeditius & alacrius ex ſervitute peccati, & periculo mortis aufugeremus, & ad Deum, cœleſtemque fœlicitatem properaremus.

XVII. At cum Pontifex Maximus clariorem nobis exhibeat typum Chriſti veri noſtri ἀρχιερέως, pluribus etiam veſtibus indutus erat quam reliqui. Ut oſten-

oſtenderetur in Chriſto nihil nobis deeſſe, nec quoad tegenda peccata noſtra, nec quoad impetranda beneficia omnia ſpiritualia & cœleſtia Et ſi verum eſt, quod tradunt Judæi, octo veſtes ſignificare circumciſionem, propter octavum diem quo fieri debet: dicendum erit, ideo illud factum eſſe, quod die iſto Chriſtus primum effuderit ſanguinem ſuum, ideoque ejus paſſionem & ſacerdotale mnnus, pro expiatione peccatorum noſtrorum, octavo die quodammodo initium ſumpſiſſe. Quid? ſi diceremus octo iſtas veſtes etiam ſignificaſſe præcipua beneficia, quæ Deus nobis contulit in Chriſto ſponſore & capite noſtro præter quatuor iſta, de quibus jam modo mentionem fecimus, adhuc quatuor alia, quæ ſimul ſumpta cum reliquis etiam faciunt octo, *vocationem*, *adoptionem*, & *fidem*. *Electionem* & *Adoptionem* per *Ephodum* & *Pectorale*, quatenus nomina noſtra in libro vitæ ſcripta erant ab æterno, noſque ſibi à Patre datos in humeris, & in pectore ſuo geſtaverit, tanquam tot lapides pretioſos ante jacta mundi fundamenta, *ſecundum beneplacitum voluntatis ſuæ*. Epheſ. I.v. Noſtrám *Vocationem* per *Pallium*, de quo pendebant mala punica & tintinnabula, vera ſymbola verbi Dei, quo tanquam intenſiſſimo ſono & alta voce ad Chriſtum ejuſque Eccleſiam vocamur. *Fidem* autem per *auream coronam*; eſt enim fides inſtar auri ſepties probati; immo eſt aurum illud, quod à Chriſto accipimus, ut diteſcamus Apoc. III.XVIII & qua fide, ſi in ea perſeveramus, poſt decertatum bonum certamen, tandem tanquam corona vitæ & juſtitiæ coronabimur. Apocal. II.X. II Tim. IV.VIII. & Apocal. IV.IV.

XVIII. Huic, ut & clarius ex iis, quæ toto hoc

tractatu demonſtravimus, patet totum corpus Pontificis tectum fuiſſe veſtibus ſacris, à capite ad talos uſque: Quia totus homo peccato pollutus erat à capite ad calcem; nulla vis animæ, nullum membrum aut pars corporis erat, quæ non corrupta fuerit, & tegumento non opus habuerit Eſaiæ cap. I. VI. Manus quidem & pedes nudi erant, at ipſæ manus & pedes res ſanctas ſemper tangere debebant, ut pavimentum ſanctuarii, ſacrificia & vaſa ſacra, quibus continuo quaſi tecti erant: ideo & ipſæ manus & pedes alterius ſanctitate opus habebant.

XIX. Ex varia etiam materia veſtes ſacræ, ex *lino* ſcilicet & *lana* omnium totius ordinis veſtes conſtabant: Primo quidem dici poteſt hæc fuiſſe imagines duarum in Chriſto naturarum, divinæ & humanæ. Et per lanam quidem Deum voluiſſe naturam Chriſti humanam ſignificari. Lana enim de animali terreſtri & mortali detondetur. Sed & ipſa lana facile corrumpitur: non male igitur adhibita fuit, ut indicaretur Chriſti natura humana, mortalitati ob peccata noſtra obnoxia. Et quemadmodum linum, in veſte mixtæ materiæ, lana obtegitur, ut vix oculis percipi poſſit; ſic & Chriſti natura divina, carne & natura humana obvoluta & quaſi tecta fuit, præſertim in humili iſto ſtatu, ut qualis eſſet vix ab hominibus agnoſceretur, immo à ſuis, ad quos venit, non cognoſceretur Joh. I. XI. Non enim erat in eo forma neque decor, nec ulla ſpecies quæ faceret ut deſideraretur: & quamvis fuerit in forma Dei, nihilominus formam ſervi accepit; immo venerat ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας. Eſ. LIII. Phil. II. Rom. VIII. III. Et quemadmodum lana, à ſolis mulieribus erat neta forte etiam texta, (prout mulieris nonnunquam veſtes ſacerdotales texuerunt, ut ſuo loco demonſtravimus)

ſic

ſic & Chriſtus à ſola muliere vi Spiritus Sancti conceptus & natus eſt, unde & modo peculiari ſemen mulieris dicitur. Gen. IV. Luc. I. XXXIII.

Linum autem, ſive byſſus, cum creſcat ex planta ſimpliciſſima, ita ut ex quolibet grano ſeminis unicus tantum creſcat culmus, ut ipſi Judæi docent, & cum ſit puriſſima, nec corruptione, facile obnoxia, optime dici poteſt, eam eſſe ſymbolum, naturæ divinæ Chriſti, quæ eſt ſimpliciſſima, & incorruptibilis, nullum etiam habet ſocium nec fratrem; eſt enim filius Dei unigenitus, qui eſt in ſinu patris. Joh. I. XVIII.

XX. Nec myſterio caret, quod Sacerdotes veſtiti fuerint veſte שעטנז duplicis materiæ, *lana* & *lino*, cum hoc tam expreſſa lege vetitum fuerit reliquis Iſraëlitis. Hoc modo Deus proculdubio indicavit, Chriſtum expiare peccata duorum populorum, Judæorum & Gentilium, & in Chriſto omnes uniri, ita ut unicus tantum populus factus ſit. Et ſane quemadmodum Deus lege ſua vetuit ne Iſraëlitæ geſtarent veſtes ejuſmodi mixtas; ut intelligerent, ſe nullum debere commercium habere cum reliquis gentibus, ſic optimo jure dici poteſt, Deum voluiſſe ut Sacerdotes lanam & linum gererent, ſive veſtimenta ex iis mixta, ut intelligerent, per verum noſtrum Sacerdotem Chriſtum, inimicitiam ablatam eſſe, duos iſtos populos Judæos & gentiles unum factum eſſe populum, quemadmodum unus tantum eſt Deus, unus baptiſmus, una fides, & unus Internuncius inter Deum & homines. Epheſ. II. 1 Tim. II. V.

XXI. Tandem lino & lana ſignificabatur Chriſti munditiес, ſanctitas & juſtitia, ſimul & ejus, aut potius noſtra peccata, quibus noſtra cauſa onuſtus erat. Nihil aptius excogitari poteſt, ad ſignificandum peccatum

quam lana. Ut enim lana provenit ab animali immunditiei, ſcabiei & ejuſmodi morbis valde obnoxio, ut & ipſa lana facile corrumpatur, & à tineis rodatur, immo & lepræ ſit capax. Levit. xiii. xlvii. eodem ſane modo peccata perpetrantur ab hominibus corruptis, & neſcio qua ſcabie & lepra infectis, unde fit, ut indies magis magiſque corrumpantur. At ſi lana ſignum erat peccati noſtri quo Chriſtus onuſtus eſt: *byſſus*, ſive linum ſignificabat, ejus innocentiam, ſanctitatem & juſtitiam. Eſt enim byſſus puriſſima, ſubtiliſſima & albiſſima, quibus tanquam vivis coloribus depingitur Chriſti candor, innocentia & juſtitia. Hinc *byſſina* vocantur *juſtificationes ſanctorum*. Apoc. xv. viii. Sic & Chriſtus tanquam juſtus judex, dicitur lino veſtitus. Ezech. ix. ii. iii. xi. & x. ii. vi. vii. & Dan. x. v. & xii. vi. vi. ut & Angeli Deum ad judicium comitantes, tanquam tot miniſtri ſancti & juſti. Apoc. xix. xiv. & xv. vi. viii. Et Eccleſia & uxor agni. Ezech. xv. i. xix. & Apoc. xix. *byſſo* veſtiti ſunt.

XXII. Fortaſſis lana etiam ſignificabat Chriſtum veram noſtram eſſe victimam, tanquam ovem aut agnum, de quo lana detondetur. Oves enim & agni plurimum offerebantur. Ideo & ipſe Chriſtus dicitur *Agnus*, *Agnus inculpatus*, & *Agnus mactatus ante jacta mundi fundamenta. Agnus Dei qui portat peccata mundi.* Apoc. v. & vi. & vii. 1 Pet. i. xix. Joh. i. xxix. Immo exſertis verbis vocatur *agnus ductus ad mactationem*. Eſ. liii. Jerem. xi. xviii. ubi Prophetæ reſpiciunt ad ejus ſacrificium pro peccatis noſtris. Huc referri poteſt, quod in ſacrificio vaccæ rufæ & in aſperſione ſacrificiorum, lana etiam adhibita ſit. Num. xix. vi. Nam quod in quibuſdam locis de purpura dictum eſt, id Paulus de lana

ex-

explicat Hebr. ix. xix. Apoc. xiii. viii.

XXIII. Præterea aurum veſtibus ſacris quoque intextum erat, ut veſtes ſacræ ex *auro* non minus quam ex lana & lino conſtitiſſe videantur. Iterum duas in Chriſto naturas repræſentari, dici poteſt; *Lino* ſcilicet & *lana* tanquam rebus minus pretioſis humana natura (quamvis tamen linum etiam dici poſſit naturam divinam Chriſti repræſentaſſe, uti ſupra oſtendimus) depingitur. Ut enim corpus & anima juncta unum tantum conſtituunt hominem, ſic & lana tanquam res craſſior & corruptibilior, inſtar corporis, cum lino, tanquam re ſubtiliori, ſimpliciori, & minus corruptibili (prout anima exprimi ſolet per res quæ minime ſunt craſſæ, maxime autem ſubtiles & ſimplices, unde etiam רוח *πνεῦμα* & *Spiritus* à ſubtilitate venti, vocatur) quaſi cum anima juncta ſignificant corpus & animam Chriſti, verum hominem. *Aurum* autem ejus naturam divinam. Eſt enim aurum omnium metallorum pretioſiſſimum, deſideratiſſimum, ſplendidiſsimum & puriſſimum, immo nulli corruptioni obnoxium, ut æternitatem pulchre depingat. Non male igitur diceretur, aurum in ſacris adhibitum fuiſſe, ut Chriſti natura divina, quæ eſt puriſſima, gloria & majeſtate ſplendidiſſima, æterna & incorruptibilis, omnibus creaturis quæ Chriſtum cognoſcunt deſiderata & amata, ſenſibus noſtris exponeretur. Hinc & ipſe Chriſtus aureus dicitur. Cant. v. xi. xiv.

XXIV. Addi etiam poteſt, *Lanam*, *Linum*, & *Aurum* Symbola quoque fuiſſe præcipuorum numerum Chriſti, *Sacerdotalis*, *Prophetici* & *Regii:* Sacerdotale quidem depingi per lanam, ab ovibus, quæ in ſacrificiis mxime adhibentur deſumptam, unde ipſe etiam *agnus macta-*

mactatus dicitur, ut jam modo oſtendimus. *Propheticum* per linum ob candorem, ſimplicitatem & ſubtilitatem. Candor enim & vitæ ſimplicitas, ut & alta atque ſubtilis ſapientia in rebus divinis Prophetas decet, cum in prædicandis futuris, (omnia enim debent eſſe candidiſſima & ſincera, quemadmodum à Deo revelata ſunt) tum ob integritatem & ſanctitatem vitæ. *Regium* per aurum. Reges namque auro abundare ſolent, quaſi pro eis ſolis à natura formatum eſſet. Ideo & veterum nonnulli non male dixerunt Chriſto à Magis oblatum fuiſſe *Aurum* tanquam Regi, quemadmodum *thus* tanquam Deo, & *myrrham* tanquam homini mortali.

XXV. Ceterum cum aurum ſit metallum incorruptibile, adhibitum fuiſſe videtur, ut indicaretur ſacrificium Chriſti eſſe æternum. Sacerdotes enim ſub V. T. quotquot extiterunt, mortales erant, & certo tantum tempore miniſterio functi ſunt; immo totum Sacerdotium præſtituto tempore Hebr. IX. IX. finem habere debuit, quod etiam poſt Chriſtum natum factum eſt. Sed Chriſti Sacerdotium in æternum durat. Nullum habet finem nec ſucceſſorem. Eſt enim Sacerdos æternus ſecundum ordinem Melchizedeci Pſ. CX Hebr. V. VI. & VII. I. II. XXIII XXIV. XVI. Ideo dicitur ſe obtuliſſe per Spiritum æternum; Hebr. IX. XII. XIV. & omnia beneficia quæ ſuo Sacerdotio nobis acquiſivit æterna dicuntur, ut & *redemptio æterna* Hebr. IX. XV. II Pet. I. II.

XXVI. Pretium quoque paſſionis & meriti Chriſti per aurum, ut & per lapides pretioſos exhibetur. Eſt enim metallum omnium pretioſiſſimum; adeo etiam ut omnes fere divitiæ aurum dicantur. Hinc Chriſtus electos ſuos monet, ut emant aurum, ut diteſcant. *Eme*, in-

inquit, *à me aurum, ut diteſcas.* Ap. III. XVIII. Ejuſmodi pretium non habebant ſacrificia & oblationes veteris T. Non poterat conſcientiam purificare ſanguis taurorum, hircorum, nec aſperſio cineris juvencæ. Sacrificio nec munere nec holocauſto nec oblatione pro peccato Deo litatum eſt: erant enim iſta omnia res debiles & nihili coram Deo; Sed Chriſtus corpus ſibi formavit, ut auris ſibi perfoderetur, & ut in forma hominis perfectam obedientiam tanquam juſtus ſervus patri præſtaret, & proprio ſuo ſanguine nobis acquireret veram redemptionem. Pſ. XL. VII. Hebr. X. V. Eſ. LIII. Hebr. IX. XIII. XIV. XI. Phil. II. Enimvero ut ipſa ſacrificia peccata expiare non poterant, ſed imago tantum erant veræ expiationis per Chriſtum præſtandæ; ſic & aurum & gemmæ nos à peccato & à morte non poterant redimere, ſed Symbolum nudum erant valoris atque pretii ſacrificii & meriti Chriſti. Eo videtur reſpexiſſe Petrus I. Ep. cap. I. XVIII. ubi docet nos eſſe *redemptos, non per aurum & argentum* nec aliis rebus pretioſis, ut ipſis gemmis quales erant in veſtitu Aharonis, ſed *per pretioſum ſanguinem Chriſti.* Et Paulus I Cor. VI. XX. *Pretio redempti eſtis*; ut noſtra redemptio fieri non potuerit niſi λύτρῳ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Matth. XX. XXVIII.

XXVII. Tandem, cum aurum omnium metallorum ſit pretioſiſſimum, non male diceretur ſymbolum fuiſſe omnium Chriſti gratiarum & donorum. Et quidem gratias atque dona ejus ſplendidiſſima & pretioſiſſima, omneſque divitias in eo fuiſſe cumulatiſſimas. Nam *in Chriſto reconditi ſunt omnes theſauri ſcientiæ, ſapientiæ & intelligentiæ.* Col. III. III. Et *cum dives eſſet, pauper factus eſt noſtra cauſa, ut ipſius paupertate di-*

teſceremus. II Cor. VIII. IX. Sane Spiritum Sanctum ejuſque gratias ſignificari per aurum patet Zachar. IV. XII. Ideo *divitiæ gloriæ & hæreditatis ſanctorum*, vocantur. Et ejus gratiæ *excellentiſſimæ opes & divitiæ.* Eph. I. VIII. XVIII. & II. VII. Hinc & Eccleſia Chriſti auro depingitur, quod donis & gratia Chriſti inſtar auri ſplendeat, & pretioſa ſit in facie Dei. Quamobrem & ipſa ſponſa Chriſti, ſive Eccleſia *auro veſtita* dicitur Pſalm. XLV. & Ezech. XVI. XIII. Immo *aurea* vocatur, quod conſtet ex *auro puro.* Apoc. XXI XVIII. Et *doctrina* Chriſti, & *Euangelium*, & *præcepta Dei*, & electorum *fides* cum auro ſepties probato & puriſſimo comparantur. I Petr. I. VII. & IV. XII. & Apoc. III. XVIII. Hæc autem intelligi debent non tantum de auro veſtibus intexto, ſed & de eo quod fuit annexum, ut de aureis fundis in humerabilibus Ephodi, & Pectorali, de aureis annulis, catenulis, tintinnabulis, in Pallio, & in corona aurea, de quibus infra plura dicentur.

XXVIII. Quod de materia veſtium diximus, illud de earum coloribus etiam intelligi debet. Variis coloribus ſplendebant, *albo*, *aureo*, *hyacinthino*, *coccineo* & *purpureo.* Primum dici poteſt, veſtes ſacras pluribus coloribus fuiſſe aſperſas, eo quod multis nævis & maculis mens noſtra fœdata fuerit, & quod Chriſtus nos purgaverit multis paſſionibus, plagis & doloribus, quæ omnia in Chriſto abundabant, non minus quam in electis ejus, atque ſic ut pleniſſimam haberemus purgationem, & ut conſolationibus multis abundaremus. II Cor I. V. Tandem Chriſtum nobis acquiſiviſſe multas gratias ſua paſſione.

XXIX. Duo reperiuntur genera colorum. Alii enim nativi ſunt, ut *Albus* & *Aureus.* Reliqui hominum

arte

arte introducti ſunt: ut *hyacinthinus*, *coccineus* & *purpureus*. Iterum videntur fuiſſe emblemata duarum naturarum Chriſti, ſummi noſtri Pontificis. Divina enim ejus natura latuiſſe videtur ſub colore albo & aureo. Ut enim hi colores ſunt nativi, ſimpliciſſimi, pulcherrimi, gratiſſimi & ſplendidiſſimi, qui aliunde nihil accipiunt, quo eorum ſplendor & gratia augeretur, nullo etiam fuco aut hominum opera effícti ſunt; ſed ſua natura aliquam majeſtatem præ ſe ferunt: ſic & natura divina Chriſti ſimpliciſſima & glorioſiſſima eſt: omnem gloriam, majeſtatem & fœlicitatem in ſe poſſidet. Eſt enim אל שדי *Deus fortis & ſufficiens*. Geneſ. XVII.

Et quidem *Album* colorem majeſtatem, aliquam repræſentare, inde patet, quod Regum fuerit ornatus. Sane Mardochæus honorandus regio ornatu, albis veſtibus indutus eſt. Eſteræ VIII. XV. Et ipſe Deus propter majeſtatis ſuæ ſplendorem & gloriam, dicitur luce veſtitus tanquam veſtimento. Pſalm. CIV. II. Et albis veſtibus ſæpiſſime apparuit in nubibus & in ſolio ſuo. Dan. VII. IX. Apoc. III. XVIII. & XIX. XIV. Et Chriſtus ipſe album ſe exhibuit in celebri iſta transformatione. Matth. XVII. II. Luc. IX. XXIX. ut gloriam ſuam & majeſtatem divinam manifeſtaret.

Hoc autem multo magis dici poteſt de colore aureo. Eſt enim iſte color fulgidiſſimus & gratiſſimus, ut omnium oculos & corda in ſui deſiderium trahat. Nullo fuco iſte color infici, nullo ærugine corrodi aut turpari poteſt; ſemper ſplendet & rutilat, nec in æternum languet aut deletur. Quid quæſo pulchrius adhiberi poteſt ad depingendam Chriſti æternitatem & divinitatem? Sane Chriſtus tanta gloria & majeſtate fulget, ut ne ſanctiſſimi quidem inter homines, ut Moſes nec ipſi An-

geli ejus ſplendorem & gloriam recte aſpicere queant. Exod XXXIII. XXIII. Eſa. VI. II. Nulli etiam mutationi obnoxius eſt, ut ejus gloria & majeſtas in æternum ſit eadem. Eſt enim idem heri, hodie & in æternum. Hebr. XIII. VIII. *Apud eum nulla datur varietas, & ne quidem ſpecies mutationis.* Jacob. I. XVII. Præterea neuter horum colorum alteri ſuam originem debet, ut diceres eos à ſe ipſis eſſe, quemadmodum Chriſtus à nemine eſt productus, neminique originem ſuam debet, ſed à ſeipſo ab æterno erat, eſt, & futurus eſt. Apoc. I. IV.

XXX. *Hyacinthinum*, *coccineum*, & *purpureum* colores naturam Chriſti humanam ſignificaſſe, optimo etiam jure dici poteſt. Sunt enim colores terreſtres, ut non niſi ex alia aliqua materia terreſtri, ex arboris fructu & animalium cruore fieri poſſint, arte & opera infectoris. Sic & natura Chriſti humana non fuit æterna & à ſe ipſa, ſed in plenitudine temporum opere Spiritus Sancti concepta in utero viriginis, & ex ſanguine purificato matris nata eſt.

XXXI. Nihilominus in ipſis coloribus terreſtribus aliquid cœleſtis ineſt. Talis eſt color hyacinthinus. Is enim cœlum optime refert, cum ſit cœruleus. Eſt etiam color hyacinthinus tenaciſſimus, & ſplendens pulcherrimo flore quem nunquam amittit. Non male itaque cœli ſymbolum creditur. Ideo Deus dicitur ſedere in ſolio ſaphirino. Exod. XXIX. X. Ezech. I. XXIV. Quemadmodum igitur hyacinthinus color, quamvis ſit ex materia aliqua terreſtri, nihilominus cœlum refert, & aliquid cœleſte habet, ut totus cœleſtis videatur; ſic & natura humana Chriſti, ut ut ex materia, ſanguine ſcilicet virginis corpus ejus formatum ſit, nihilomiuus nulla

nulla ope viri, ſecundum leges naturæ, conceptus eſt, ſed virtute Spiritus Sancti ex caſtiſſima virgine; ut ejus conceptio & nativitas plane cœleſtis ſit. Unde etiam homo cœleſtis & de cœlo miſſus dicitur. Joh. III. XIV. & VI. XXIII. I Cor. XV. XLVII. XLVIII. XLIX. Fortaſſis hanc ob cauſam ipſe Chriſtus cum *ſaphiro* comparatur Cant. V. XIV. ut ejus cœleſtis natura indicaretur.

XXXII. Cæterum, colores coccineum, & purpureum ſignificare naturam humanam Chriſti, & id quod ipſi homini accidit, mihi nullum eſt dubium. Et primo quidem color coccineus peccata noſtra, quibus onuſtus erat, demonſtravit. Coccinum ſymbolum peccati eſſe ex verbo Dei conſtat Eſa. I. XVIII. *Si peccata veſtra ſint inſtar coccini, ſi ſint rubra ut vermiculum.* Ideo aſperſiones ſanguinis pro peccato fiebant *lana coccinea*, ut docet Apoſtolus ad Hebr. IX. XIX. Et in rogum vaccæ rufæ, quæ comburebatur, Sacerdos projecit *coccinum*. Num. XIX. VI. ad ſignificandum peccata populi ſimul cum vacca comburi. (forte ob eandem cauſam vacca quæ comburebatur, ut ex ejus cinere fierent luſtrationes, debebat eſſe rufa) Et in ſanatione lepræ, quæ eſt vera peccati imago, coccino uſus eſt ſacerdos. Lev. XIV. IV. Et decimo die Tiſri, in ſolenni iſta expiatione, *lingua coccinea* etiam adhibebatur, ad declaranda peccata populi, ut magiſtri tradunt Codice Joma cap. VI. Tandem & altare cinctum erat *filo coccineo*, ut à quibuſdam explicatur חוט של סיקרא, ad diſtinguendos ſanguines aſperſionum, ut docetur codice *Sevachim*, *Middoth*, & alibi. Nec ſilentio prætereundum eſt, quod Rachab extenderit pannum coccineum, ad Iſraëlitarum adventum. Scilicet ut hac cærimonia publicam quaſi profeſ-

ſionem ſuorum peccatorum redderet, & fidei in Chriſtum. Joſ. II. XVIII. XXI. Videatur etiam Origenes in iſtum locum Homil. III. Ex quibus omnibus meridiana luce clarius eſt, coccinum eſſe ſymbolum peccati. Pontificum igitur veſtes coccineo colore infectæ erant, ut indicaretur, Chriſtum verum noſtrum Pontificem peccatis noſtris fuiſſe onuſtum. Tulit enim in *corpore ſuo peccata noſtra ſuper lignum.* Et *maledictio factus eſt pro nobis.* 1 Petr. II. XXIIV. Gal. III. XIII.

XXXIII. Quemadmodum coccinum imago erat noſtrorum peccatorum, quibus Chriſtus, tanquam veſte, tectus & onuſtus erat; ita & *purpura* clariſſime depinxit ejus ſanguinem, quo peccata noſtra expiantur. Eſt enim purpura rubra, non rubore igneo, ut coccinum, ſed ſanguineo, unde & *ſanguis purpureus* dicitur, ut ſuo loco demonſtravimus, & ex cruore animalis tingitur. Si itaque peccata noſtra ſint rubra ut coccinum, ſanguis Chriſti etiam ruber eſt inſtar purpuræ. Nihilominus, O divina ſapientia! Deus novit horrendum ruborem peccatorum noſtrorum abſtergere alio rubore puriſſimo, ſcilicet ſanguine Filii ſui. Quamvis igitur peccata noſtra rubra ſint ut coccinum, ut nix tamen dealbantur. Eſa. I. XVIII. Sanguis enim Chriſti nos purificat ab omni peccato; & in ſanguine ejus ſancti ſtolas ſuas dealbant. 1 Joh. I. VII. Apoc. I. VI. & VII. XIV. Idem myſterium Deus indicare voluit per altare ſanguine aſperſum. Levit. XIV. IV. Sed videatur tota Epiſtola ad Hebræos, ubi Apoſtolus fere totus eſt in eo, ut probaret, peccata noſtra expiata eſſe ſanguine Chriſti, idque ſignificari per ſanguinem victimarum. Sed & ipſa ſponſa Chriſti, id eſt Eccleſia dicitur purpura ornata, Cant. VII. V. ſcilicet quia ſanguine Chriſti electi tincti ſunt,

& quia veſtimenta ſua in ſanguine Chriſti lavant. Non male igitur dicitur purpura in ſacro veſtitu ſignificaſſe ſanguinem Chriſti, quo etiam reſpexiſſe videtur Eſaias cap. LXIII. II. III. ubi docet Chriſti veſtes ſanguine fuiſſe conſperſas.

XXXIV. Non tamen quilibet ſanguis aptus erat, ad eluendas maculas noſtras & peccata. Sed requirebatur ſanguis puriſſimus, & hominis juſtiſſimi atque ſanctiſſimi. Talis autem nemo in terra unquam vixit poſt lapſum Adami, præter Chriſtum. Quemadmodum autem peccata noſtra per coccinum, & ſanguis Chriſti per purpuram, ita & ejus juſtitia atque ſanctitas per colorem album depingebatur. Albus enim color eſt ſincerus, omnium ſimpliciſſimus & mundiſſimus, nullum fucum agnoſcit, nihilque ſibi habet adjunctum aliunde. Pulcherrime itaque depingit candorem, juſtitiam & ſanctitatem. Sic Angeli, Martyres, & omnes ſancti in cœlis, ubi nihil reperitur quod ſit pollutum, albis veſtimentis induti dicuntur. Apocal. III. IV. V. & IV. IV. & VI. XI. & VII. IX. XIII. & Matth. XXVIII. III. Marc. XVI. Joh. XX. XII. Act. I. X. Et ſane colorem album fuiſſe ſignum munditiei, ſanctitatis ideoque juſtitiæ & integritatis, ipſi Judæi faſſi ſunt. Nam is qui ſecundum legem pollutus erat ex ſacerdotibus, tenebatur è veſtigio deponere veſtes albas, tanquam *indignus*, ut nigris amictus abiret ex templo: quo reſpexiſſe videtur Johannes Apoc. III. IV. V. ubi dicit: *qui non polluunt veſtimenta ſua in albis veſtibus ambulant, quia ſunt digni.* Albus igitur color in veſtibus Pontificum ſignificabat Chriſti innocentiam, juſtitiam & ſanctitatem; hinc & albæ veſtes dicuntur, *juſtificationes ſanctorum.* Quamvis igitur veſtes ſacræ coccino & purpureo colore conſperſæ fue-

fuerint, nihilominus eis etiam inerat color albus, immo quædam veſtes totæ albæ erant. Sic ut ut Chriſtus peccatis noſtris onuſtus fuerit, & ſanguine pro peccatis conſperſus, nihilominus erat ſanctiſſimus & juſtiſſimus. Ideo Eccleſia gloriatur, ſponſum ſuum non tantum eſſe *rubrum*, ſed & *album*. Cant. v. x.

XXXV. Dici etiam poſſet, per colorem cœruleum & aureum Deum voluiſſe depingere Chriſti dolores, plagas, vibices & livores, qui cœrulei & flavi eſſe ſolent. Nam per ipſius plagas & vibices ſanamur. Eſ. LIII. Unde ipſe Chriſtus per ſaphirum repræſentatur. Cant. v. XIV. Vide etiam quæ de ſaphiro gemma dixerimus cap. XII. hujus libri.

XXXVI. A materia & coloribus veſtium jam pergendum nobis erit ad earum texturam. Erant enim contextæ non acu conſutæ. Quodlibet veſtimentum erat quaſi integra quædam tela, non autem ex pluribus fruſtis, centonibus, laciniis & aſſumentis conſutum. Hoc auteum non carebat myſterio. Significabatur ſcilicet I. Chriſti integritas & perfectio, immo ejus meriti pretium, & ſufficientia (liceat hoc vocabulo uti) ad ſalutem]: ideoque à ſolo Chriſto nos perfecte tegi, ejus ſola juſtitia nos juſtificari, non autem noſtros centones, lacinias, & aſſumenta, id eſt paſſiones & merita creaturarum aſſuenda eſſe. Sic enim ſciſſura fieret major. Matth. IX. XVI. id eſt magis nudaremur, & iram Dei in nos concitaremus. Totum etiam Chriſtum credendum eſſe datum, ut in eo tanquam Deo & homine, & in ejus perfecto ſacrificio ſalutem quæreremus. *Non* enim *debet frangi ullum os Ieſu Chriſti*. Joh XIX XXXVI. Sic & ejus meritum dividi non debet, ut partem tantum in ipſo, & partem aliquam in nobis quæreremus. II. Quemad-

admodum veſtes textæ ex unico quaſi filamento conſtant, ſic & Eccleſia, quamvis ex pluribus hominibus componatur, tamen conſiderari debet, quaſi unus tantum eſſet homo: & Chriſtus pro omnibus ſimul & ſemel ſatisfecit. Ut enim eſt unus Deus, unus baptiſmus, una fides, & una Eccleſia, ſic & unus internuncius inter Deum & homines. III. Ornatus, & perfectio Chriſti ejuſque Eccleſiæ per iſtam texturam aliquomodo depingebatur. Nam ut veſtes textæ multo ſunt ornatiores & commodiores quam ſutæ, cum nullas habeant rugas & ſuturarum juncturas atque oras aut fibulas, quæ aliquam deformitatem adferunt & carnem facile lædunt, ſed undique ſunt molles & unitæ, ut nihil relinquant quod corpori ſit moleſtum: Sic & Chriſtus nihil habet deforme, nihil quod moleſtiam creet, immo quod non ſit pulchrum, & quod non ſummum gaudium & jucunditatem adferat corpori ſuo myſtico, nempe Eccleſiæ. Et cum ipſa Eccleſia per veſtes Chriſti etiam repræſentetur, dicendum eſt hac ratione depingi Eccleſiæ ornatum & pulchritudinem. Eam eſſe Eccleſiam ſanctam & glorioſam, quæ non habet nec rugas nec maculas. Epheſ. v. XXXII. Sed IV. pretium noſtræ redemptionis indicatur hac ratione; textæ enim veſtes multo pretioſiores ſunt quam ſutæ, ut ſuo loco oſtendimus, unde factum eſt ut ars illa in deſuetudinem abierit. V. Et ultimo veſtes textæ erant opus ſingularis induſtriæ, non vulgaris alicujus artis. Ita ſane opus redemptionis noſtræ, non erat opus humanum, ſed è conſilio ſapientiſſimi Dei prodiit, & captum hominum & Angelorum multum ſuperat, adeo ut etiam hominibus ſtultitia viſa fuerit: nam per ſapientiam ſuam Deus nos ſalvavit, & noſtra redemptio facta eſt

conſilio Dei, quod homines non poterant deſtruere. Uno verbo Redemptio noſtra continet myſteria, quæ oculus non vidit, auris non audivit; & quæ non aſcenderunt in corda hominum. 1 Cor. I. XXI. XXIV. & II. VII. XIII. XIV. 1 Petr. I. XII. Act. V. XXXVIII.

XXXVII. Ad texturam etiam referri debent veſtium ſacrarum ornamenta. I. Conſtabant ex filamentis retortis. Dicuntur enim משזר id eſt *retorta*, ſcilicet quodlibet filum conſtabat ex ſex filis in unum retortis; aliquando octo, duodecim, immo nonnunquam viginti octo, ſi Judæis credimus. Vide quid de his diximus lib. I cap XVII. Significatur autem hoc modo I. Sacerdotium Chriſti æternum & firmitas Eccleſiæ, quam nemo deſtruere poteſt, & ne ipſæ quidem portæ inferni. Matth. XVI. 11. Et unio arctiſſima membrorum Eccleſiæ inter ſe & cum capite ſuo. Nam ut plura filamenta in unum retorta erant, ita & multi electi intimis nexibus arctiſſime cohærent, & unicam Eccleſiam cum Chriſto quaſi unicam veſtem, aut unicum filamentum conſtituunt.

XXXVIII. Secundo conſtabant, præſertim ſacra tunica, innumeris משבצות id eſt fundis, aut teſſellis, quæ pulcherrimo ordine intextæ fuerunt. Quo ornamento ſignificabatur I. electorum unio cum Chriſto, nam etſi multæ fuerint & innumeræ fundæ, nihilominus tamen unicum tantum conſtituebant veſtimentum. II. Erant autem figuræ iſtæ inſtar fundarum, quibus gemmæ inſitæ eſſe ſolent; aut inſtar ædicularum apum, aut etiam referebant malorum punicorum varia acinorum receptacula: ſcilicet quia fideles Chriſto inſiti ſunt inſtar pretioſarum gemmarum, quos amat tanquam pretioſum *κειμήλιον* & peculium ſuum. Immo omnes

cre-

credente sin Chriſto & per Chriſtum habere manſiones ſuas, quotquot unquam exſtiterunt aut exſtituri ſunt in Veteri & in Novo Teſtamento. Nam apud Patrem ejus ſunt multæ manſiones. Joh. XIV. II. Et III. ordinem atque decorum omnemque diſciplinam eſſe ſervandam in Eccleſia tanquam in ſpirituali aliqua Republica. I Cor. XIV. XL. pulchre etiam *fratres* debere *habitare una.* Pſalm. CXXXIII. I. Tandem IV. innumeris iſtis fundis ſive teſſellis depingebatur Eccleſiæ ornatus. Scilicet fideles multis & innumeris gratiis per Chriſtum ornari, ut Deo eſſent grati, & ab eo amarentur tanquam ſponſa à ſponſo ſuo, prout revera Eccleſia introducitur tanquam ſponſa Chriſti, & tunica teſſellata ornata. Pſalm. XLV. X. XIX.

XXXIX. Tertio veſtes ſacræ, præſertim autem balteus dicitur רקם, id eſt opere Phrygionico acu pictus, & elegantiſſimis figuris ornatus erat. Hoc autem genus ornamenti non erat textum, ſed aſſutum opera acus. I. Ut conſtaret, quamvis Chriſtus omnem ornatum à ſemetipſo habeat, & quamvis ſolus totum opus noſtræ redemptionis abſolverit, nec opus habeat auxilio & opera hominum in admirando iſto opere, nihilominus fideles non debere eſſe ſegnes & otioſos, ſed teneri conferre ad ornatum & ædificationem Eccleſiæ quicquid habent virium & induſtriæ, eoſque debere laborare omni pietate & diligentia, ut *ſalutem ſuam conficiant in timore atque tremore.* Phil. II. XII. II. Notari etiam debet non integra aſſumenta veſtibus ſacris fuiſſe aſſuta, cum ex integris telis textis conſtarent, ut jam plus ſemel diximus. Sed quædam ornamenta tantum, & quidem in ſolo balteo: quo tanquam in tabella depingi voluit ſapientiſſimus Deus, noſtra peccata

ſola juſtitia Chriſti quidem tegi, nihilominus Chriſtum etiam uti hominum opera, in iis quæ decus & ornamentum extrinſecum concernunt, prædicationem verbi, adminiſtrationem ſacramentorum, diſciplinam Eccleſiaſticam, ut participes fierent homines redemptionis per ſolum Chriſtum partæ. Deinde ſolus balteus acu pictus erat, non autem reliquæ veſtes. Nam Ephodum & Pectorale erant ornata per texturam. Ut moneremur, quod, ſi Chriſtus hominum opera etiam utatur, in negotio noſtræ ſalutis, illud parum, immo nihil eſſe, ſi conferatur cum iis quæ ipſe Chriſtus pro nobis præſtitit: Chriſtum intra ſe multo excellentiorem poſſidere gloriam, & omnino alia efficere in electorum cordibus, per Spiritum ſuum qui intus agit.

XL. Quarto opere חשב id eſt ingenioſiſſimo opere, quantum ab humana induſtria & ingenio excogitari poteſt, aut potius quantum hominum ingenium ab ipſo Deo edoctum capere potuit. Atque ſic diſcimus Chriſtum poſſidere ſummum ornatum & perfectiones plane divinas, quibus nulla humana arte atque induſtria quicquid amplius accedere poteſt; Et quemadmodum ornatus ille, non tantum exterius aſſutus, ſed textus, & ſimul pars erat ipſius compagis texturæ, ſic & Chriſti ornamenta, & perfectiones non aliunde accerſi, ſed in ipſius eſſe natura; cum etiam tota contexta ſint tanta induſtria, diſcimus nos redemptos eſſe ſumma Dei ſapientia; & cum iſtiuſmodi veſtes pretioſiſſimæ fuerint, ſequitur & noſtram redemptionem magno pretio factam, & Deo judici noſtro pretioſam eſſe.

XLI. Ornamenta illa quæ *Rokem* & *Choſcheb* dicuntur, pulcherrimi & gratiſſimi omnium generum flores erant. Flores etiam habebant mala punica, quæ de

pallio

pallio dependebant; & corona aurea inſtar floris aperti erat, ut ſuo loco oſtendimus. At non tantum in Veſtitu ſacro, ſed & alibi flores adhibebantur, ad depingenda myſteria noſtræ ſalutis. Nam in ipſo templo tabulæ cedrinæ ornatæ erant floribus apertis, & flores erant aurei. 1 Reg. v. xviii. xxxii. xxxv. & vii. xlix. Flores erant ſymbolum Sacerdotii. Ideo virga Aharonis ſola floruit ex omnibus virgis duodecim tribuum, inſignum Sacerdotii, prout Deus promiſerat Sacerdotium iſti familiæ, cujus virga floreret. Numer. xvii. viii. Hebr. ix. iv. Sed per iſtos flores ſignificabatur verum Sacerdotium Chriſti, ἀρχιερέως noſtri. Is enim *flos* dicitur, qui floret & creſcit. Zachar. vi. vii. & iii. viii. Ibi quidem *germen* vocatur; ſed perinde erit, ſive *germen*, ſive *florem* dicas. Et de Meſſia venturo præſertim intelligitur. Eſ. lviii. viii. & xi. i.

XLI. Ceterum flores in ſacra Scriptura ſignificant magnam gloriam & felicitatem, prout revera flores herbarum & arborum gratiam & aliquam dignitatem adferunt agris. Videatur Jobus cap. viii. xix. Pſalm. lxxii. vii. & xcii. viii. & alibi. Sunt etiam flores ſymbola mortalitatis & mutationis, & gloriæ perituræ. Flos enim agri frigore, ardore ſolis, aut minimo etiam vento facile flacceſcit & perit. Pſalm. ciii. xv. xvi. Eſa. xl. vi. viii. 1 Petr. i. xxiv. Ergo flores in rebus ſacris adhibebantur ad depingendam veram naturam Sacerdotii Veteris Teſtamenti, illiuſque gloriam. Omnes cærimoniæ Veteris Teſtamenti magnam quidem gloriam præ ſe ferebant. Nam miniſterium mortis erat glorioſum. ii Cor. iii. vii. Magna enim erat gloria habere Templum, & Sacerdotes, & ſacrificia & oracula Dei. Quid? gloria Dei habitabat inter ipſos, inter

Cherubinos. Sed illa gloria revera erat peritura, & præſtitutum ſuum habebat tempus, quo debebat finire. Igitur ſi flores gloriam aliquam Sacerdotii ſignificabant, illa erat proculdubio gloria Sacerdotii Chriſti. Nam Chriſti Sacerdotium & miniſterium multo glorioſius eſt, Sacerdotio & miniſterio Veteris Teſtamenti. Hoc enim erat *Miniſterium mortis* & *condemnationis*, & tanquam *inutile tollendum*. Illud autem eſt *Miniſterium ſpiritus* & *juſtitiæ*, quod *manet*. II Cor. III. VII. VIII. IX. X. XI. Deinde flores ſunt ſymbola ſpei alicujus boni futuri, & nondum præſentis. Ubi enim ſunt flores, ibi fructus nondum ſunt præſentes, ſed ex floribus protruduntur & creſcunt, donec pervenerint ad maturitatem. Ita ſane dicendum eſt Judæos ſub Vet. T. fuiſſe adhuc ſub ſpe προηλπικότας, habuiſſe quidem ἐπαγγελίαν *promiſſionem* rerum futurarum, ſed non ipſa bona, ut intelligerent non niſi in Chriſto eſſe veros fructus ſacerdotii, qui fidelibus ſub Novo Teſtamento abunde exhibentur. Epheſ. I. XII. Gal. III. XVI. XVIII. Epheſ. I. III. Ut veteres ſemper fame atque ſiti aliqua laboraverint, nullum verum nutrimentum, aut ſincerum ſolamen habentes. Præſertim etiam intelligebant, ſalutem gentium nondum adeſſe, ſed florere & tandem aliquando ad maturitatem pervenire per Meſſiam venturum. Quod etiam clariſſime prædictum erat ab ipſo Eſaia cap. XXVII. VI. *Efflorescit & germinabit Iſraël, deinde implebunt ſuperficiem terræ habitabilis proventu.* Hæc pulcherrime dicta ſunt de Sacerdotio Veteris Teſtamenti, ita ut ſimul reſpiceret Propheta ad bona Novi Teſtamenti, per Chriſtum largienda. Tunc enim Sacerdotium, & bona ſpiritualia in terra Iſraëlis, præſertim Hieruſolymis in templo, ſtante Sacerdotio Aharonis, ger-

germinabant & florebant, ſed nondum pervenerant ad maturitatem ſuam, cum Chriſtus nondum eſſet præſens. At peracto Sacerdotio Chriſti cadunt inanes flores, verus fructus adeſt, & tota ſuperficies terræ, omnes ſcilicet gentes & populi impleti ſunt proventu. Unde Chriſtus ſub N. Teſtamento dicitur arbor vitæ Civitatis ſanctæ, qui fert fructum & folia ad ſanationem gentium. Apoc. XXII. II. & Ezech. XL. VII. XII. Et quamvis Ezechiel & Johannes reſpicere videantur ad fideles N. Teſtamenti, id tamen de Chriſto potiſſimum intelligendum eſt; cum fideles nullos ferant fructus, nullamque habeant ſanationem niſi per Chriſtum, qui eſt vera arbor vitæ, de qua comedunt electi. Apoc. II. VII. Nam in Chriſto ſolo eſt vita hominis & vita æterna Joh. I. IV. & XVII. III.

XLII. Hactenus de numero, materia, coloribus, textura, & ornamentis veſtium ſacrarum. Jam ad ſingula veſtimentorum genera ſeorſum, aliquid dicendum erit. Primo quidem occurrunt *Brachæ* ſive *feminalia.* I. Brachæ corpori proxime & arcte adhærebant, nam certis quibuſdam vittis corpori adſtringebantur. Illa etiam tegebant quæ minus cenſentur honeſta. Ita ſane *electi decenter & apte domino adhærent abſque ulla diſtractione.* I Cor. VII. XXXV. omniaque membra Eccleſiæ, etiam illa quæ viliſſima habentur ab hominibus profanis, id eſt omnes electi infimæ ſortis, non minus quam potentiſsimi terrarum Principes, Auditores, & Paſtores, Doctores, Prophetæ, & Apoſtoli à Chriſto curantur, ejuſque juſtitia teguntur, ſalvantur & honorantur. I Cor. XII. XXII. XIII & ſeqq. II. Brachæ datæ ſunt ut nuditatem carnis tegerent. Sed nuditas carnis nihil aliud ſignificat quam nuditatem & fœditatem mentis,

&

& quicquid obſcœni peccatum introduxit, quo minus in conſpectum Dei venire nobis liceat. Sacræ igitur brachæ ſymbolum erant integritatis & ſanctitatis Chriſti, qui noctu etiam à renibus ſuis edoctus eſt: unde & *ſanctus Dei* vocatur. Pſal. XVI. VII. X. Per ſpiritum Chriſti caro noſtra etiam mortificatur, ut omnibus cupiditatibus humanis abdicatis, tanquam ejus membra *caſte* ambularemus, non in comeſſationibus, & ebrietatibus, ac laſciviis, non lite & invidia, ſed ut indueremur Domino Jeſu Chriſto, & carnis curam non haberemus ad explendas cupiditates. Rom. XIII. XIII. XIV.

XLIII. Sequitur *Tunica lacuata*, ſive *teſſallata*. Hæc tunica erat talaris. Veſtes longæ & talares, honoratioribus propriæ erant. Ideo Rex Amonitarum cum magna ignominia afficere vellet legatos Davidis eorum veſtes uſque ad nates præcidi juſsit. II Sam. X. IV. I Chron. XIX. IV. Totum igitur corpus ſacerdotis, ab humeris ad talos uſque tectum erat: ut ſignificaretur honor & gloria Chriſti, qui eſt verus Dominus gloriæ Pſal. XXIV. I Cor. II. VIII. & in eo nullum peccatum aut fœditatem locum habere; Sacerdotes totamque Eccleſiam juſtitia Chriſti tectam eſſe, noſtra peccata omnia velari, ne veniant in conſpectum Dei; fideles per Chriſtum ſummo honore & gloria affici, & ex ignominia eripi, quo videtur reſpexiſſe Pſaltes CXXXII. IX. XVI. ubi *Sacerdotes* dicuntur *veſtiri juſtitia & ſalute*. Eſt igitur juſtitia Chriſti nobis tanquam velamentum laudis & ſalutis, ut & nos ejus ſalutis fieremus participes, & nullis accuſationibus obnoxii eſſemus, ut ne quidem furorem Orci amplius timeremus. Eſa. LIV. XVII. Rom. VIII. XXXII. XXXIII. Porro hæc tunica erat teſſellata, id eſt innumeris fundis erat ornata, quo depingebatur infinitus nume-

numerus electorum, & pulcherrimus ordo in Eccleſia. Sed de hiſce jam plura diximus paragrapho XXXVI. ubi de ornamento hoc fuſius egimus.

XLIV. Tertium veſtimentum erat *balteus*. Cingi ſolebant veſtes balteis, propter ſobrietatem. 1 Petr. I. XIII. ut ſcilicet ſtomachus arctaretur, atque ſic ut gula & immoderatus ciborum appetitus cohiberetur. Deinde ſignum erat dignitatis & juſtitiæ, veritatis, roboris & militiæ. Epheſ. VI. XIV. Eſa. XXII. XXI. Sacerdotes igitur cingebantur, non tantum ut monerentur ſe debere eſſe ſobrios, juſtos, veraces, in fide & opere Dei fortes & conſtantes militeſque ſtrenuos: ſed ut ſibi in memoriam revocarent, ſe facere opus Chriſti veri ſui antitypi, qui eſt ipſa *ſobrietas*, *veritas*, *juſtitia*, *Dominus exercituum*, ſtrenuus *bellator*, noſter *goël* & vindex. Omnes autem iſtæ virtutes continentur in ipſius juſtitia. Ideo *juſtitia* dicitur *cingulum lumborum ejus*. Eſa. X. V. Per cincturam tunica corpori arctius adhærebat. Cum autem tunica teſſellata, cum ſuis teſſellis, ſive fundis, ſit pulcherrima imago Eccleſiæ, ut ſupra oſtendimus, balteus ſignum erat Eccleſiam Chriſto arctiſſime cohærere, nec ulla vi ab eo poſſe divelli. Deinde cingi ſolebant etiam ii, qui in opere aliquo occupati erant, ne veſtes laxæ fluerent, & in opere impedimento eſſent. Hæc erat præcipua cauſa quam agnovit Joſephus, ut ſuo loco oſtendimus, propter quam Sacerdotes cingi debebant. Ita ſane Chriſtus in opere noſtræ redemptionis à nulla creatura impediri potuit, etſi Herodes, Pontius Pilatus, cum nationibus & populo Iſraëlis, immo ipſe Satanas cum ſatellitibus ſuis omnibus viribus id impedire conati fuerint. Pſal. II. II. Act. IV. XXVI. Chriſtus igitur cinctus erat, ut eſſet ex-

peditus & *promptus ad juſtitiam.* Eſa. XVI. V. Tandem inerat balteo lana & colores, quæ ſymbola erant peccatorum, elementorum mundi & rerum terrenarum. Sane renes noſtri cupiunt res terrenas; Sacerdotes omneſque fideles Vet. Teſtamenti onuſti erant peccato, totum eorum ſacerdotium erat exercitium corporale, rebuſque corporeis & infirmis elementis mundi impliciti erant. 1 Tim. IV. VIII. Col. II. XX. Per Chriſtum autem renes noſtri edocentur, concupiſcentiæ cohibentur, peccata expiantur, & omnia elementa mundi tolluntur.

XLV. Quartum & ultimum veſtimentum Sacerdotum minorum erat *Pileus*. Sed de pileo agemus infra, ubi ad Tiaram Pontificis Max. pervenerimus.

XLVI. Præter *brachas*, *tunicam*, & *balteum* Pontifex Maximus amictus erat *Pallio*, *Ephodo*, *Pectorali*, *Tiara* & *corona* aurea. Plures habebat veſtes quam reliqui Pontifices, cum fuerit typus Chriſti, modo aliquo peculiari. Nam cum reliqui Sacerdotes typi fuerint non tantum Chriſti, ſed & omnium electorum in Eccleſia Dei, præſertim ſub N. Teſtamento, unde *Sacerdotes & Reges*, imo *Sacerdotium Regium* vocantur. Apoc. I. VI. 1 Petr. II. IX. quare etiam dicuntur offerre ſacrificia ſpiritualia, & munera pura. 1 Petr. II. V. Mal. I. XI. Pontifex Max. repræſentabat ſolum Chriſtum, omnium Sacerdotum caput & principem, unde etiam Chriſtus ἀρχιερεὺς & πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Hebr III. II. Rom. VIII XXXIX. & alibi, dicitur. At ſummus Pontifex debebat divitiis ſuperare reliquos Sacerdotes, fratres ſuos omnes; ita ut ſi quis Pontifex Max. tenui fortuna natus eſſet, à reliquis Sacerdotibus debebat ditari; omnes enim tenebantur, ut docent Magiſtri, ei cumula-

tim

tim adferre dona ut diteſceret, & opibus reliquos omnes ſuperaret. Ita ſane Chriſtus *dona accepit in hominibus*; & *oleo lætitiarum unctus eſt ſupra conſortes ſuos*. Pſalm. LXVIII. & XLV. VIII.

XLVII. *Pallium* primo dicitur מעיל *Meil à* מעל *occulta prævaricatione*, quod ii qui in alios peccant ſub ſpecie amicitiæ lædant, & nequitias ſuas ſoleant velare, ficto quodam amore & amicitia, tanquam pallio. Sane omnes in Deum prævaricati ſumus, & rei ſumus facti peſſimæ hypocriſeos. Chriſtus autem hypocriſin & prævaricationem noſtram tegit ſua juſtitia tanquam alio pallio, ideo expreſſis verbis dicimur tegi *pallio juſtitiæ ejus*. Eſa. LXI. X. Deinde laneum erat *pallium*, ut Chriſti humana natura exprimeretur; nam Chriſtus nos non juſtificaſſet niſi homo factus eſſet, homo mori debuit, & ſemen mulieris caput ſerpentis contriturum erat, nobiſque veram juſtitiam acquiſiturum. Geneſ. II. Sed tinctum erat colore cœruleo, qui color cœli ſymbolum eſt. Aurea tintinnabula præterea habebat appenſa. Aurum autem ejus naturam divinam, fulgorem cœleſtem & æternitatem demonſtrabat. Juſtitia igitur Chriſti, qua peccata noſtra teguntur, eſt plane cœleſtis & divina. Nulla creaturarum juſtitia peccata & prævaricationes noſtræ poterant expiari; opus habemus, ut juſtitiæ Dei ſatisfieret, juſtitia plane divina & cœleſti. Non ſufficiebat ut Chriſtus eſſet *ſemen mulieris*, ſive homo ſanctiſſimus, ſed debebat eſſe homo plane cœleſtis, θεάνθρωπος, *Deus & homo ſimul manifeſtatus in carne, caro factus* & עמנואל *Immanuel Deus nobiſcum*. I Tim. III. XVI. Joh. I. XIV. Eſa. VII. XIV. Tertio, pallium erat undique clauſum, & nullam habebat aperturam niſi circa collum & circa axillas, ut caput & bra-

chia exſererentur. Nec ad talos uſque dependebat, ſed inferior pars tunicæ byſſinæ conſpiciebatur. Quamvis itaque veſtes Pontificis Maximi plurimam partem laneæ & coloratæ fuerint, nihilominus, byſſus alba & aurum undique ſplendebant. Ita ſane quamvis Sermo caro factus fuerit, ut Chriſtus à Judæis pro homine tantum haberetur, tamen illius natura divina, origo cœleſtis & æternitas, juſtitia & ſanctitas undique ſatis apparebant veris electis, qui oculos mentis aperire poterant. Totum corpus etiam tectum habebat veſtibus albis, nam & tiara & interiores veſtes ex byſſo alba erant. Nil niſi albiſſima byſſus cernebatur in capite, in brachiis & circa pedes, quandoquidem in Chriſto *κατοικεῖ τὸ πλήρωμα τῆς θειότητος σωματικῶς*. Col. II. VIII. Nullas habuit manicas, ſed brachia ſolis manicis tunicæ byſſinæ veſtita erant, ut ejus divinitas eluceret, præſertim in opere ſalutis noſtræ. Nihil terreni aderat in iſto opere, nulla creatura eum adjuvabat, ſed Chriſtus ſolus torcular calcavit. Eſa. LXIII. III. & ſolus brachio ſuo nos liberavit, tanquam Deus noſter fortis Eſa. LI. V. & LII. X. Habebat aperturam ad exſerendum caput limbo pulcherrimo intus attexto munitam ne laceraretur. Ita ſane juſtitia Chriſti firmiſſima eſt, & illibata manet; nec à nobis lacerari debet propriis meritis & juſtitia creaturarum.

XLVIII. Pulcherrimis prætcrea fimbriis ornatum erat. Nam in infimis oris habebat appenſa *mala punica* & *tintinnabula aurea*. Mala punica facta erant ex filis laneis hyacinthinis, purpureis, & coccineis, ut & ex aureis, immo, ut quidam volunt, ex byſſinis. Malum punicum eſt fructus qui habet corticem rubicundum, durum, acrem & adſtringentem. Intus eſt plenus acino-

rum

rum qui valde ſunt rubri, quaſi in ſanguine natarent. Eſt grati odoris, & habet ſuccum nonnunquam dulcem, aliquando vinoſum, ad eſum & refrigerium aptum. Ideo valde appetitur in Regionibus calidioribus. Num. xx.v. Deut. VIII.VIII. Cant. IV. XIII. Joel. I XII. Hag. II.XIX. Præbet etiam potum, ut patet Cant. VIII. II. Hæc omnia I. pulcherrime Chriſtum depingebant, & illius Eccleſiam. Cortex durus ſignificat Chriſti conſtantiam & robur. Acrimonia ejus mortem & paſſiones, ut & ejus reprehenſiones & caſtigationes. Reprehendit enim & caſtigat omnes quos amat. Apoc. III. XIX. Hebr. XII. X. Succus ruber ejus carnem & ſanguinem, verum cibum & potum ſpiritualem. *Niſi enim quis ejus carnem comederit & ejus ſanguinem biberit non habebit vitam æternam.* Joh. VI LIII. Dulcedo, gratias ejus & conſolationes, quibus ſuaviſſime afficit animam noſtram: Gratus odor, meritum ſacrificii ejus; eſt enim ſacrificium grati odoris. Chriſtus igitur eſt nobis nutrimentum ſalutare, & odor gratiſſimus, quo ſuſtentamur in vita ſpirituali, quo refocillamur in infirmitatibus noſtris, ut vires reſumeremus, ut in fide & pietate corroboraremur, & quo Deo grati eſſemus, tanquam ſacrificium ſuavis odoris II. Erant etiam mala punica ſymbola ſacerdotii Aharonis & legis cærimonialis. Cortex enim ſua auſteritate & acrimonia ſignificabat cærimonias & jugum legis, quod nullo ſolamine ſincero per illud fideles recrearentur. Nihilominus ſub iſto duro cortice cærimoniarum & legis intus latebat ſuavis & ſaluberrimus ſuccus, id eſt gratia Chriſti. Nec omittendum, quod alibi obſervavimus, mala punica non fuiſſe aperta, ſed ſuos adhuc habuiſſe flores. Quia ſub ſacerdotio Aharonis fructus mortis & paſſionis Chriſti

nondum pervenerat ad maturitatem, ſed adhuc florebat, ut fideles eſſent ſub ſpe exſpectantes proventum præſtituto tempore. III. Eccleſiam quoque ſignificaſſe mala punica, patet Cant. IV. XIII. Cortex Eccleſiæ cuſtodiam exhibet, cum Chriſtus eam ſuo amore atque providentia, tanquam muro altiſſimo & firmiſſimo, muniat contra vim hoſtium, eam tuetur & conſervet, ut ne portæ quidem inferni contra eam valeant. Apoc. XXI. XII. XVIII. Matth. XVI. XVIII. Acrimonia indicat Eccleſiæ martyria & perſecutiones, ut & reprehenſiones & caſtigationes. Succus dulcis conſolationes & promiſſiones Euangelii. Odor gratus, bona opera, amorem erga Deum & charitatem erga proximos, ut Deo eſſemus grati. Acini iſti innumeri natantes in ſucco rubro inſtar ſanguinis, ſunt omnes electi qui in Chriſtum credunt, & qui ſtolas ſuas in ſanguine Chriſti lavarunt. Apoc. VII. XIV. Ut eodem cortice omnes acini continentur, ſic & fratres in Eccleſia habitant una. Pſalm. CXXXIII. I. Et quemadmodum acini habent varia loculamenta, ſic in Eccleſia fidelium variæ ſunt ſtationes & vocationes, omnes tamen in Chriſto unum componunt corpus, & unum habent ſpiritum. Epheſ. IV. IV. Nec male fortaſſis Paraphraſtæ per acinos malorum punicorum intelligunt præcepta Dei. Ut enim granata plena ſunt acinorum, ita & Eccleſia Dei repleta eſt prophetiarum, promiſſionum, & præceptorum, ut in iis ambularemus.

XLIX. Malis punicis juncta erant *Tintinnabula* aurea. Tintinnabula ſignificabant ſonum Euangelii. Debebant enim præcepta Dei, & myſteria noſtræ Redemptionis prædicari alta voce per totum terrarum orbem. Rom. X. XVIII. Pſalm. XIX. Ut ſi peccatum in-

travit

travit in mundum per auditum, etiam per auditum verbi Dei peccatum fugaretur. Pontifex Max. voce & ſono judicia Dei annunciavit, & futura tanquam Propheta prædixit. Chriſtus etiam voluntatem Patris prædicavit inter fratres, & futura annunciavit, tanquam verus noſter Propheta & Sacerdos. Deut. xviii. xv. xviii. Pſalm. xxii. Joh. xvii. vi. Et quemadmodum Pontifex Max. ſemper vocalis erat, non tantum per tintinnabula, ut, quoties intrabat templum, à reliquis ſacerdotibus audiretur, ſed etiam, quando ingrediebatur Sancta Sanctorum, die ſolennis expiationis, decimo Tiſri, cum veſtibus albis, preces ad Deum fundebat, altiſſima voce, ut etiam nomen *Iehova*, (quod tunc aperte in adyto pronunciabatur.) uſque ad urbem Jericho, audiebatur, ſi Talmudicis credendum eſt. Ita ſane Chriſtus ſeſe obtulit *μετὰ κραυγῆς ϗ δακρύων magno clamore & lachrymis*, Hebr. v. vii. Et egregiam edidit iſtam confeſſionem in judicio. 1 Tim. vi. xiii. Prout promiſerat ſe teſtimonium daturum præſtitutis temporibus de redemptionis pretio. 1 Tim. ii. vi. quod revera fecit, & viva voce, Luc. xxiv. xix. Marc. i. xxxviii. xxxix. & per Apoſtolos ſuos. Rom. x. xviii. Matth. x. & xxviii. x. Preces etiam ejus tanquam pius ſonus cœlum penetrant, & jam in ſancto ſanctorum pro nobis orat. 1 Joh. ii. i. Rom. viii. xxxiii.

Ex *auro* facta erant tintinnabula, quia ſonus Euangelii debebat eſſe intenſior & altior. Sed per aurum ſignificabatur etiam æternitas verbi Dei: nam verbum Dei manet in æternum. Et omnia quæ annunciantur per Chriſtum & per Apoſtolos ſunt æterna, *Sacerdotium Chriſti*, *Euangelium*, *Redemptio*, *Hæreditas*, & *Regnum Dei*, omnia illa, inquam, æterna ſunt, de quibus plura

ſupra

ſupra diximus. Sed & ipſa doctrina & fides, quæ prædicatur, eſt aurea. 1 Cor. III. XII. Pſal. XIX. XI. Prov. III. XIX. Et præcepta Dei ſunt *aurum præſtantiſſimum.* Pſalm. CXIV. & XIX. XI.

Si fuerunt duodecim tintinnabula, ut quidam tradunt, numerus ille ſignificabat, non tantum duodecim tribus, ſed & XII. Apoſtolos, quibus Chriſtus uti voluit ut ſonus Euangelii audiretur. Si autem ſeptuaginta duo, ut docent alii; tunc LXXII diſcipulos, qui etiam miſſi erant ut ſonus Euangelii ad omnes populos perveniret. Luc. X. I. XVII. Sed cum de numero nihil certi conſtet, de numeri ſignificatione malo tacere quàm multa conjecturare. Hoc certum eſt, tot fuiſſe tintinnabula quot fuerunt mala punica; ut oſtenderetur, ſonum Euangelii debere pervenire ad omnes populos & Eccleſias; Nullam debere eſſe Eccleſiam quæ non habeat ſuos paſtores, qui verbum Dei & redemptionem per Chriſtum partam annunciarent. Et quemadmodum multa erant mala punica, multaque tintinnabula, ſic & variæ reperiuntur Eccleſiæ, & varii Paſtores & Doctores qui homines erudiant. Sed ut omnia dependebant de pallio Pontificis Max. ita ſane & Eccleſiæ omnes & Apoſtoli & Paſtores unice dependent à Chriſto & illius juſtitia. Omnia enim ſuſtinet verbo ſuo potenti. Hebr. I. III.

Tandem cum mala punica ſignificent Eccleſiam Chriſti, immo Chriſtum ipſum, ejus carnem & ſanguinem, quatenus nobis eſt eſus & potus ſpiritualis per veram fidem, tintinnabula malis punicis juncta erant, ut diſceremus, neminem ad Eccleſiam adduci, & fidem in nobis non poſſe generari, niſi per ſonum Euangelii, (*fides enim ex auditu eſt.* Rom. X. XVII.) nullum nutrimen-

mentum ſpirituale nos percipere, niſi per eundem ſonum Euangelii. Juncta etiam fuit in ſummo Pontifice doctrina legis cum bonis operibus, & vita ſancta tanquam fructu veræ doctrinæ. Non docuit aliud, & aliud fecit; ſed eadem præcepta quæ expoſuit, etiam obſervavit (ſaltem debuit.) Sic & Chriſtus verus erat Sacerdos & Doctor. Non tantum in divina ſapientia fuit edoctus, non tantum alios præcepta Dei docuit, ſed ipſe omnia fecit. Venit enim ut faceret voluntatem Dei, & ut præcepta legis adimpleret. Pſalm. xl. vii. Matth v. xviii.

L. *Ephodum* & *Pectorale* Pallio ſuperinduebantur. Erant autem *Ephodum* & *Pectorale* veſtimenta ex lino, lana & auro contexta, variiſque coloribus & floribus ornata. Igitur illa quæ ſupra diximus de materia, colore & ornatu ſacri veſtitus, præcipue intelligi debent de Ephodo & Pectorali. Nihilominus de his duobus veſtimentis quædam in ſpecie dicenda ſunt. Ephodum conſtabat ex duabus plagulis, quarum altera erat anterior, altera poſterior; quæ ſymbola videntur, duorum populorum, Judæorum & Ethnicorum, & duorum Teſtamentorum Veteris & Novi. Junctæ tamen erant duæ iſtæ plagulæ, ut unicum tantum componerent veſtimentum Sic & duo iſti populi, & ii qui ſub Veteri, & qui ſub Novo Teſtamento vixerunt, unam tantum Eccleſiam componunt in Chriſto. In humeris duas habebat fibulas aureas, inſtar parvorum ſcutorum, quibus duæ iſtæ plagulæ cohærebant. Ita ſane Eccleſia Chriſti per ipſius verbum & meritum auro præſtantius, coaleſcit, ut duo fierent unum corpus, & una Eccleſia, cujus caput eſt Chriſtus.. Ipſe etiam Chriſtus verus eſt clypeus & ſcutum electorum ſuorum, qui Eccleſiam ſuam tutatur contra vim hoſtium. Geneſ. xvii.

Pſal. lxxxiv.xii. Fibulæ autem illæ aureæ habebant fundas quibus inſiti erant pretioſi duo lapides Sardonyches, ut in quolibet humero haberet unam Sardonychem. Iſtis autem Sardonychis inſulpta erant duodecim nominà tribuum Iſraëlis. Hæc iterum ſignificabant Eccleſiam Chriſti. Per duodecim tribus Spiritus Sanctus ſolet intelligere non tantum Eccleſiam Judaicam, ſed & ipſam Eccleſiam Chriſtianam, ita ut totam Eccleſiam ſuam curet, & propriis humeris ferat, & gubernet. Dominium enim humeris ejus impoſitum eſt. Eſa. ix. v. Iſta autem nomina ſculpta erant, non in uno lapide tantum, ſed in duobus, quod Eccleſia Chriſti conflata ſit ex duobus populis, Judæis & Gentilibus, & quod Deus Eccleſiæ ſuæ fecerit duo Teſtamenta, Vetus & Novum. Sardonyches illæ vocantur *lapides recordationis filiorum Iſraëlis coram Deo.* Scilicet Pontifex Max. meminiſſe debuit totius Eccleſiæ, quoties ſacra faciebat, ut non minorem curam haberet Eccleſiæ quam ſuimet ipſius. Non tantum pro ſe, ſed pro tota Eccleſia debebat ſacrificia offerre, thymiamata & libamina facere, & vota ad Deum concipere. Atque ſic iterum clariſſimus erat typus Chriſti veri noſtri Pontificis. Chriſtus enim electorum ſuorum meminit, *novit eos qui ſunt ſui.* Joh. x. xiv. ii Tim. ii. xix. pro eis ſeſe obtulit, orat & intercedit. Tandem quum in peccatis omnes ſimus mortui, ut nec vires habeamus, nec digni ſimus ut ad Deum accederemus, Chriſtus humeris ſuis nos portat in ſanctuarium. Humiles etiam nos & proſtratos per ſenſum peccati, exaltat, & ipſi cœlo infert, facitque ut *ſederemus in locis ſuper cæleſtibus.* Epheſ. ii. vi. Uno verbo, novit noſtram miſeriam, & in omnibus infirmitatibus nobis ſuccurrit. Eſt enim *Sacerdos qui novit ſuccurrere*

rere noſtris infirmitatibus. Eccleſiam ſuam amat & ſuſtentat. Hebr. IV. XV. Epheſ. V. XXV. Erant præterea lapides iſti *Sardonyches*, qui ex albo & rubro conſtabant, qui colores, ut jam monuimus, non male Chriſti naturam divinam & humanam repræſentant; ut conſtaret Chriſto ipſi nomina fidelium inſcripta eſſe, eum eſſe fundamentum Eccleſiæ, eamque ſuſtineri per ſolum Chriſtum, qui eſt Deus & homo, verus θεάνθρωπος. Suſtinet enim Eccleſiam ſuam quatenus eſt noſter Sponſor & Internuncius, at eſt noſter Sponſor & Internuncius tanquam Deus & homo. Nec ſilentio prætereundum eſt, quod eidem lapidi *Schoham*, ſive Sardonychi etiam inſcriptum fuerit nomen *Ioſephi* in Pectorali, ut gemma Joſephi bis adhibita fuerit. Scilicet quia Joſephus obtinuerat jus primogenituræ, & duplam portionem habuit inter filios Jacobi. I Chron. V. I. II. Joſ. XIV. XVI. VII. Ezech. XLVII. XIII. Tota igitur Eccleſia gemmæ Joſephi inſculpta erat, quia Joſephus tanquam primogenitus totam familiam Jacobi, id eſt totam Eccleſiam repræſentat. Ideoque egregius eſt typus Chriſti, qui verus eſt primogenitus multorum fratrum, dux & caput Eccleſiæ. Et ſane totam Eccleſiam aliquando exprimi per ſolum Joſephum, patet ex Pſalm. LXXX. II. Obad. XVIII. & alibi. Ephodum habebat pretioſum ſuum cingulum, quod erat inſtar duorum lororum ab utroque latere anterioris plagulæ exeuntium. Quibus loris duæ plagulæ Ephodi corpori arcte & pulchre alligabantur. Hæc autem amorem Chriſti erga Eccleſiam ſignificabant. Eccleſiam enim ſuam & Veteris & Novi Teſtamenti ſibi arctiſſime jungit, ut unum tantum cum eo conſtituant corpus. Non ultro in Eccleſia Chriſto adhærent fideles; at Chriſtus ipſe eos ſibi jungit. Actor.

II. XLVII. Ideo & Eccleſia orat Chriſtum, ut ab eo trahatur. Cant. I. IV. Nemo etiam ad filium accedere poteſt niſi à patre trahatur. Joh. IV. XLIV. Cingulum iſtud non erat aſſutum, nec ex alia materia aliunde deſumptum, ſed ejuſdem materiæ & texturæ erat, procedebat enim ex ipſo Ephodo. Ita Eccleſia Chriſto adhæret, cum eoque unita eſt, non alterius cura & induſtria, non vi & meritis hominum, ſed Chriſtus ipſe ſolo ſuo amore & quaſi brachiis ſuis eam amplectitur, ut cum electis ſuis unum tantum ſit corpus.

LI. Omnium veſtimentorum pretioſiſſimum eſt Pectorale. Non enim ex lino & lana hyacinthina, coccinea & purpurea, & ex auro factum erat, ſed præterea habebat duodecim gemmas ingentis pretii, & plus auri habebat quam reliquæ veſtes omnes, ut in toto Pectorali nil niſi aurum & gemmæ cernerentur. 1. Notandum eſt, in Pectorali fuiſſe duodecim lapides pretioſos, & cuilibet lapidi inſculptum fuiſſe nomen alicujus tribus, ut nomina XII. tribuum reperirentur in XII. iſtis lapidibus. Per duodecim lapides cum ſuis nominibus proculdubio intelligitur 1. ipſe Chriſtus, qui omnium generum virtutibus ſplendet, tanquam Deus & Sponſor noſter. Quid quæſo aptius excogitari poteſt ad depingendam ipſius naturam divinam & humanam, æternitatem, potentiam, ſapientiam, ſanguinem, livores, vibices, plagas, valorem & pretium illius paſſionis & meriti? Iidem ſane colores, qui in ipſa materia veſtium reperiuntur, in hiſce lapidibus quoque conſpiciuntur. Color *Albus* in *Adamante*; *Hyacinthinus* ſive *cæruleus* in *Saphiro* & *Amethyſto*; *Coccineus* in *Sardio*, & forte in *Hyacintho*; *Purpureus* in *Carbunculo*; & *Aureus* in *Chryſolitho*. Sed & eadem ornamenta aliquomodo repræſentant lapi-

pi-

pides. *Teſſellatum* opus *Achates* infinitis ſignis, punctis & lineolis pulcherrime picta. *Flores* operum *Rekem* & *Choſcheb*, gemmæ virides, *Topazius*, *Smaragdus* & *Iaſpis*, prout flores ex herba viridi protruduntur. Taceo quod & ipſæ gemmæ virides plurimum pulcherrimis figuris à natura pingi ſoleant. Ut in ſolis gemmis quaſi compendium habeamus omnium iſtarum ſignificationum & imaginum, de quibus hactenus loquuti ſumus. Natura Chriſti humana & divina exhibentur, non tantum per Sardonychem, ut ſupra oſtendimus, ſed & per reliquas gemmas. Adeſt *Adamas* albiſſimus, inſtar fulgidiſſimi alicujus ſyderis radiantis; & *Chryſolithus* inſtar puriſſimi auri rutilantis. Hi Chriſti naturam divinam quodammodo referunt, non minus quam byſſus alba & aurum, de quibus ſupra plura diximus. *Saphirus* cœruleus ejus originem cœleſtem indicat. *Sardius* & *Hyacinthus* rubicundæ, peccata, quibus noſtra cauſa onuſtus eſt. *Carbunculus* ruberrimus, ejus ſanguinem, quem pro nobis effudit. Aut etiam color ruber, flavus, viridis, & cœruleus ejus vibices livores & plagas. Tandem hæc omnia ſimul ſumpta, cum reperiantur in lapidibus adeo pretioſis, mortis & paſſionis Chriſti pretium & valorem nobis in memoriam revocant, in negotio noſtræ redemptionis. Non enim niſi ingenti pretio redempti ſumus. Hebr. IX. XXIII. Rom. VIII. III. IV. 1 Joh. II. II. 1 Petr. I. XVIII. XIX. Pſalm. CXVI. XV. Duodecim lapides etiam Eccleſiæ Chriſti fundamenta dicuntur. Apoc. XXI. XIX. XX. At Chriſtus ipſe eſt fundamentum Eccleſiæ, ut docet Apoſtolus 1 Cor. III. II. Epheſ. II. XX. *Petra* illa pretioſa & *angularis lapis* quem reprobarunt ædificantes, cui Eccleſia inædificata eſt. Matth. XVI. Pſalm. CXVIII. XXII. Matth. XXI. XLII. Secundo cum

Chriſtus cum electis ſuis ſit arctiſſime junctus, ut cum iis unum tantum conſtituat corpus; dici poteſt per lapides iſtos non tantum Chriſtum ſolum, ſed & ipſos electos quoque ſignificari. Electi enim ſunt *lapides vivi.* 1 Petr. II. v. Et Eccleſiam ſignificari per duodecim lapides pretioſos patet ex Apoc. XXI. XIX. XX. Ubi fundamenta novæ civitatis, id eſt Eccleſiæ dicuntur duodecim lapides, quamvis non eodem ordine recitentur, nec forte omnes iidem ſint lapides. Videatur etiam Eſaias cap. LIV. XI. Et ſane lapidibus illis inſculpta fuerunt nomina duodecim tribuum, & Pontifex Max. eos in pectore geſtavit. Eodem plane modo nomina noſtra in cœlo ſcripta ſunt. Hebr. XII. XXIII. & Chriſtus nos in pectore ſuo geſtat tanquam κειμήλιον pretioſiſſimum. Et cum nomina iſta inſculpta habuerint lapides, ſequitur eos fuiſſe inſtar tot ſigillorum. Electi revera ſunt ſigilla in corde Chriſti. Cant. VIII. VI. Nec ſilentio prætereundum eſt, nomina lapidibus pretioſis inſcripta fuiſſe, ut conſtaret, nos Deo gratos & pretioſos eſſe, non propria dignitate & operibus, ſed dignitate Chriſti, & pretio ſanguinis ejus. Et cum nomina lapidibus inſcripta ſint, non pro lubitu Pontificis Max. ſed ex mandato Dei. monemur Chriſtum electos ſuos amare, pro eis ſacrificare & intercedere, non ex aliquo amore humano, aut prout nobis placet; ſed prout electi ei à Patre dati ſunt. Joh. XVII. Ultimo & hoc animadvertendum; nomina tribuum multis & variis lapidibus inſculpta fuiſſe; non omnes ejuſdem fuiſſe coloris, virtutis & pretii; ut doceremur, quamvis electi ex variis populis, gentibus & nationibus ſint collecti, & quamvis non omnes ſint ejuſdem ætatis, ſexus & conditionis, omnes tamen per Chriſtum unum fieri corpus

&

& Deo gratos eſſe, ne alius præ alio glorietur, & ſupra reliquos fratres ſe extollat. *Nulla enim caro gloriari debet, ſed ſi quis gloriatur, in Chriſto glorietur.* 1 Cor. xxix. xxx. Secundo, *Pectorale* dicitur *Pectorale Iudicii.* Quia Pontifex Max. judicium exercuit, & judicia Dei expoſuit. Chriſtus ſummus noſter Pontifex, eſt revera Judex vivorum & mortuorum. Act. xvii. xxxi. II Cor. v. x. *Pater dedit filio poteſtatem exercendi judicium quia eſt filius hominis.* Joh. v. xxxii. Ezech. xxi. xvii. Deinde Chriſtus tanquam Sponſor & Advocatus noſter habet poteſtatem & jus ſibi vendicandi omnes quos ſuo ſanguine redemit, tanquam peculium ſibi proprium, ut ab omni accuſatione legis & conſcientiæ liberarentur, & hæreditatem intrepidi inirent; & ut ſua juſtitia nos juſtificaret, ne unquam condemnaremur. Rom. v. 1. & viii. 1. xxxiii. &c. Tandem in Pectorali fuerunt *Vrim* & *Thummim*, quæ fuerunt iterum Symbola lucis, cognitionis, integritatis & perfectionis. Pontifex Maximus mentem habere debuit illuminatam & lucidiſſimam in rebus maxime abſtruſis & occultis. In illius ore erat lex, & labia ejus cuſtodiebant ſcientiam. Malach. ii. vi. vii. Integer etiam debuit eſſe vita ſceleriſque purus. Nihil ipſius ſcientiæ & pietati deeſſe debuit. Is enim qui internuncius eſſe vult, ut alios cum Deo reconciliaret, nullam in intellectu debet habere cæcitatem & ignorantiam, nullum in voluntate peccatum; ſed perfectam debet habere cognitionem, ut renes & corda noſtra ſcrutari poſſit, ut omnia peccata noſtra, etiam ea quæ nobismetipſis ſunt occulta (quis enim cognoſcet peccata ſua? Pſalm. xix. xiii.) cognoſceret, & pro iis intercederet. Vita & ſanctitate integer eſſe debuit, ut ejus ſacrificium Deo acceptum eſſet, &

ut

ut pro nobis poſſet mereri. Ejuſmodi Pontifex ſub Veteri Teſtamento non reperiebatur. Erant enim homines infirmitatibus multis obnoxii, & pro propriis peccatis ſuis tenebantur ſacrificare. Hebr. v. II. & VII. XXVIII. Chriſtus igitur depingebatur per *Vrim* & *Thummim*. Is enim verus eſt noſter *Propheta* & *Vates* ſapiens, pius & fidelis. Deut. XVIII. *Conſiliarius Dei*, qui omnia didicit in ſinu patris. Eſa. IX. Joh. I. *Lux mundi*, *Lux*, *veritas* & *vita*. Joh. I. IV. V. IX. & VIII. XII. & IX. IV. *Splendor* gloriæ patris. Hebr. I. III. Imo eſt ipſe *ſol juſtitiæ*. Malach. IV. II. ut *in eo reconditi ſint omnes Theſauri ſcientiæ, ſapientiæ & intelligentiæ*. Col. II. III. Optime itaque *Vrim*, id eſt *luces* dicitur. Sed non minus ipſi competit nomen *Thummim*, *Perfectiones*. Eſt enim ipſa ſanctitas & perfectio, Hebr. VII. XXVIII. Col. II. IX. X. & quidquid electi habent cognitionis & perfectionis, hoc ab eo unice habent. Is enim nobis omnia revelat, & factus eſt nobis ſapientia, juſtitia & ſanctificatio. Matth. XI. XXVII. I Cor. XXX. Non mirum igitur, quod in ſecundo Templo nulla amplius fuerint *Vrim* & *Thummim*, cum Chriſtus ipſe debuerit eſſe præſens.

Sed & hoc animadverti debet: Pectorale adhæſiſſe Ephodo ſuperne in humeris, annulis quibuſdam & catenis aureis; inferne autem circa cingulum pretioſum Ephodi alligatum fuit vittis laneis hyacinthino colore tinctis. Aureas autem iſtas catenas naturam Divinam Chriſti, & vittas hyacinthinas ex lana, ejus naturam humanam ſignificaſſe, ſupra jam oſtendimus. Eccleſia igitur adhæret Chriſto, tanquam Deo & homini, ab eoque ſuſtentatur. Non propriis viribus, non propriis meritis adhæremus cordi ejus; ſed Chriſtus ipſe ſuo amore nos amplectitur, ſibique nos arctiſſime jungit.

Nos

Nos ad ſe trahit funibus amoris, & catenis aureis nos ſibi alligat. Eſt etiam aurum metallum æternum, quod non facile diſrumpitur. Nunquam Pectorale ab Ephodo ſeparandum erat; quia electi Chriſto in æternum adhærent. Nulla vi, nulla arte, nulliſque machinis Satanæ, aut hoſtium Eccleſiæ ab eo poſſumus avelli. Quos ſemel diligit eos diligit uſque ad finem. Suos nunquam amittit. Nemo eos eripiet ex ipſius manibus. Ab ejus dilectione & amore ſeparari nequeunt. Sancti in fide & amore Dei in æternum perſeverant. Joh. XVII. Rom. VIII.

LII. Tandem capiti imponebatur *Tiara*, ſive *Pileus*. *Tiara* erat ſignum gloriæ & honoris, immo gloriæ Regum & Magnatum. Quamobrem ii qui tiaras gerebant, ſimul etiam ſolebant coronas habere, ut nonnunquam jungantur in verbo Dei. Videantur loca, Job. XXIX. XIV. Eſa. III. XXIII & LXII. III. Ezech. XXI. XXXI. Pontifex Max. igitur tiara ornatus erat, quia revera honorari debebat, ſummo honore poſt Regem. Immo quia Deus per Summum Pontificem imperium in populum ſuum exercuit, certis quibuſdam temporibus, ut ejus *Sacerdotium* etiam *Regium* dicatur. Exod XIX. VI. Et ſane Pileum ſacerdotibus datum fuiſſe in ſignum honoris, Deus ipſe docet. Exod. XXVIII. XL. *Et facies ipſis pileos in honorem & in gloriam.* Signum itaque erat *Tiara* honoris & gloriæ Chriſti, qui verus eſt *Rex* Eccleſiæ, & *Dominus gloriæ*, & quem omnes honorare debent quemadmodum honorant patrem, ut *ad nomen ejus omne genu ſe flectat, & ut omnis lingua profiteatur Ieſum Chriſtum eſſe dominum, ad gloriam Dei patris.* Pſalm. II. VI. Actor. V. XXXVI. Epheſ. I. XX. 1 Corint. II. VIII. Joh. V. XXIII. Phil. II. X. XI. Joh. XVII. III. Nihilo-

minus pileus erat etiam ſignum ſervitutis & ſubmiſſi animi. Moſes quum eſſet coram Deo, ne ejus faciem, quæ ſumma majeſtate & gloria ſplendebat, videret, ipſe caput velavit & faciem texit. Exod. III. VI. Idem quoque legimus de Elia, quum enim animadvertiſſet Deum eſſe præſentem abſcondit faciem obducta veſte. 1 Reg. XIX. XII. Et Seraphim faciem tegebant alis ſuis. Eſa. VI. II. Ideo mulier caput debet habere tectum, cum ſit ſub dominio mariti. 1 Cor. XI. X. Sic & Ezech. XVI. legimus ſponſam inter alias veſtes etiam habuiſſe velamentum capitis. Et leproſi caput tegere tenebantur. Lev. XIII. XLV. Judæi igitur ſub lege tecti eſſe debebant, ut intelligerent ſe eſſe ſub ſervitute, & habere ſpiritum ſervitutis. Rom. VIII. Cum ſub Novo Teſtamento nobis liceat Deum adorare detecto capite; quia jam ſumus liberati à ſervitute legis, & quia habemus ſpiritum adoptionis & filiationis. Rom. VIII. Galat. IV. IV. Pileus igitur Pontificum ſignificabat, omnes Pontifices Vet. Teſtamenti fuiſſe ſervos legis cærimoniarum, ideo indignos, ut ad Deum accederent detectis capitibus; ipſum etiam Chriſtum, quamvis ſit Deus æternus, tamen ſervum fieri debere, ut nos à ſervitute liberaret. Et revera *cum eſſet in forma Dei non reputavit rapinam eſſe æqualem Deo, nihilominus tamen ſemetipſum humiliavit, & aſſumpſit formam ſervi, & obediens erat uſque ad mortem, immo mortem crucis.* Phil. II. VII. Galat. IV. Hinc & *ſervus* dicitur Eſa. III. ut faceret voluntatem patris; corpus ſibi adaptavit, & aurem ſibi perforari ſivit. Pſalm. XL. VII. Hebr. IX. V. ut voluntaria ſua ſervitute nos in libertatem vendicaret: ideo ſub Novo Teſtamento hodie nullo pileo opus habemus. 1 Cor. XI. IV. ſed libere ad Deum,

tan-

tanquam patrem accedere nobis licet, ut retecta facie gloriam ejus aſpiceremus, quaſi in ſpeculo intuentes. II Cor. III. XVIII. Sed & ideo caput velaſſe videntur Pontifices Vet. Teſtamenti, quod omnia myſteria redemptionis non ſatis clare perviderint, Deus enim in obſcuritate tunc temporis habitabat. I Reg. VIII. XII. ne & nos ſaperemus ſupra modum, ſed ad ſobrietatem, Rom. XII. III. I Cor. IV. VI. Sæpius etiam in gyrum ducebatur faſcia, & multis volucris & plicaturis caput involvit Pontifex, ut ſurdus eſſet in rebus terrenis, & ut, divinis unice intentus, omnia rite perageret, nullis cogitationibus de rebus humanis diſtractus. Hoc autem præcipue præſtitit Chriſtus, cum in opere patris ſui totus occupatus fuerit, nullis diſtractus rebus humanis, ut etiam zelus pro domo Dei eum conſumpſerit. Joh II. XVII.

LIII. Ultimum ornamentum Pontificis Maximi erat *Lamina*, ſive *Corona aurea*. Quemadmodum *Tiara* ſic & ipſa *Corona* ſignum erat honoris & gloriæ, immo Regni & poteſtatis. Ideo nonnunquam tiara & corona junguntur, ut videre eſt Ezech. XXI. XXXI. Coronam igitur habuit Pontifex Max. quod fuerit omnium Sacerdotum Rex atque Princeps, immo quod auctoritate aliqua Regia quandoque polleret. Chriſtus autem verus eſt non tantum Propheta & Sacerdos, ſed & Rex atque Princeps, ut jam modo oſtendimus, ideo ejus typus, qualis erat Pontifex Max. coronari debebat. Triplici ordine, ſive κατὰ τριστιχίαν, ut loquitur Joſephus, calyculis hyoſciani ornata erat corona iſta, ut fere dixiſſes triplicem fuiſſe coronam. Quod factum eſt proculdubio, ut exprimerentur tria munera Chriſti, *Propheticum*, *Sacerdotale* & *Regium*. Triplicem ſane co-

ronam memorant Judæi, *Legis*, *Sacerdotis* & *Regis*. Hiſce tribus coronis Chriſtus ornatus erat. *Coronam Legis* geſſit tanquam Propheta noſter fidelis & ſanctiſſimus: quum legem Dei non tantum explicaverit, ſed eam quoque adimpleverit. *Sacerdotis*, quod verum ſacrificium Deo obtulerit pro remiſſione peccatorum noſtrorum. Et *Regis*, quod ſit noſter *Rex* atque Princeps, qui Eccleſiam regit & contra hoſtes defendit. Quæ omnia ſatis fuſe hactenus demonſtrata ſunt. Coronæ Pontificis Max. inſcripta erant hæc verba: *Sanctitas Iehovæ.* Sane Pontifex Max. Veteris Teſtamenti *Sanctus* eſſe debebat, ideoque à Moſe unctus & Deo ſacratus eſt. Et ſacerdotium Dei *Sanctum* erat *Sacerdotium*, ut etiam omnia quæ Sacerdos tangeret ſancta eſſent: unde etiam *Sacerdotium* dicitur à *ſacro*, quemadmodum Græci, ut ipſi ſacri auctores in Novo Teſtamento, dicunt *ἱεράτευμα* à *ſancto.* At ſanctitas illa Pontificum Vet. Teſtamenti nunquam erat perfecta: ſemper enim polluti erant peccato, ideo toties tenebantur ſeſe lavare, & ſacrificia offerre pro peccatis ſuis, non minus quam pro peccatis populi. Ne igitur quis crederet ipſum Pontificem poſſidere veram ſanctitatem, & propter ipſius ſanctitatem ſacrificia & oblationes Deo gratas eſſe, Deus mandavit ut adderetur vocabulum *Iehovæ* ſcilicet: *Sanctitas Iehovæ.* Chriſti itaque Sanctitas intelligitur, & non alia. Is enim verus eſt *Iehova.* Of. I. VII. & Eſa. XL. III. confer cum Marc. I. III. Eſt etiam *Sanctus, Sanctus Domini, Sanctus Dei*, immo ipſa *Sanctitas.* Luc. I. XXXV. Act. II. XXVII. Mal. II. VI. Marc. I. XXIV. Hæc autem verba *Sanctitas Iehovæ* coronæ inſcripta erant, ut Pontifex Max. *auferret iniquitatem rerum ſacrarum, quas conſecraverunt filii Iſraëlis, omnium dono-*

donorum, rerum conſecratarum ab illis. Sane nihil Deo gratum eſſe poteſt abſque ſanctitate Chriſti. Ille ſeſe pro nobis ſanctificavit, & nobis factus eſt ſanctificatio, ut & nos ſanctificaret. Joh. xvii. xix. 1 Cor. i. xxx. Ideo Eccleſia ſancta eſt, & cuncta ejus bona, quæ à Deo in nos conferuntur, ſancta ſunt. Omnia noſtra opera & dona & ſacrificia ſpiriritualia, quæ offerimus Deo, ſancta & grata ſunt, ſi procedant ex vera fide, prout ſacrificium Abelis Deo gratum fuit per fidem. Hebr. xi. iv. vi. Sed nec fides ipſa, nec ulla dona aut opera quæ à fide procedunt, Deo grata ſunt abſque ſanctitate & juſtitia Chriſti: cum etiam præſtantiſſima noſtra opera polluta ſint. At vero ſanctitate Chriſti omnia purgantur & Deo accepta ſunt. Hebr. iv. xv. xvi. & xiii. xv. xxi. Et per Chriſtum ſumus *ſanctum ſacerdotium, ut offerremus ſacrificia ſpiritualia, quæ Deo ſint grata per Ieſum Chriſtum.* 1 Petr. ii. v.

Vittis etiam corona alligabatur fronti Pontificis Max. Primo non pileum nec ullam aliam partem Pontificis tetigit lamina, ſed ipſam carnem Pontificis. Ita ſane purgamur non alterius ſanctitate, quam ipſius Chriſti ſanctitate, quæ ipſi naturalis & propria eſt. Totus enim ſanctus eſt. Deinde fronti alligatur, ubi majeſtas, modeſtia, & virtus ſe maxime prodit, & ubi eſt ſedes ſapientiæ & cognitionis: quia Chriſto data eſt omnis poteſtas in cœlis & in terra, & quia omnibus virtutibus & pietate conſummatus, & ſuprema ſapientia patris eſt. Et quidem vittis alligata erat. Ut Pontifex intelligeret, ſe Pontificatum & omnia dona non à ſe, ſed à Deo habere, nec poſſe retinere gloriam iſtam niſi à Deo & ejus Spiritu. Et cum per coronam auream non male fides etiam depingatur, eſt enim fides aurum probatum, ut

ſuo loco probavimus, hoc ligamento didicit Pontifex Max. & tota Eccleſia ſimul cum eo, ſe fidem nec habere, nec conſervare niſi per Deum. *Eſt* enim *fides donum Dei.* Epheſ. II. VIII. Vittæ illæ quibus alligabatur corona, ex lana erant hyacinthini, ſive cœrulei, coloris. Color quidem oſtendit Sacerdotium totamque ejus gloriam cœlitus datam eſſe Pontifici Maximo: omnia præcepta de ſacerdotio & ſacrificiis non ab hominibus fuiſſe excogitata pro lubitu, ſed ipſum Deum habere auctorem, & cœleſtia latere ſub iſtis rebus terrenis & viſibilibus ſymbolis. At materia iſtarum vittarum, cum eſſet ex lana, quæ facile corrumpitur, ſimul oſtendit, gloriam ſacerdotii perituram eſſe; ſacrificia & omnes cærimonias Aharonis deſituras præſtituto ſuo tempore, ad Chriſti veri noſtri Ἀρχιερέως adventum. Ipſius enim ſacerdotium ſolum eſt æternum, cum & ipſe in æternum ſit vivens. In eoque ſolo æternum Sacerdotium quærendum eſſe. Eſt enim Sacerdos æternus ſecundum ordinem Melchizedeci. Pſalm. cx. Hebr. VII.

LIV. Hæc ita ſummatim de ſignificatione veſtium ſacrarum, quibus utebantur Pontifices ſingulis diebus totius anni, dicta ſunto. Reſtat ut paucula addamus de veſtibus albis, quibus uſus eſt Pontifex Max. decimo die Tiſri, in ſolenni iſta Expiatione, unde etiam יום הכפורים *dies expiationis* dictus eſt. Illo enim die, ut ſuo loco oſtendimus, nullas habebat veſtes laneas nec coloratas; nullumque illis aurum nec gemmæ inerant. Sed veſtes illius diei omnes, ut ne quidem balteus exciperetur, erant ex byſſo ſubtiliſſima & albiſſima: Sane cum totum Sacerdotium fuerit imago Chriſti illiuſque Sacerdotii, tum maxime miniſterium illius diei. Omnes Sacerdotes miniſtri atque typi fuerunt

Chri-

Chriſti, eorumque ſacrificia cuncta, quæ fiebant reliquis diebus totius anni, omnino erant legalia, & ſub lege tantum fiebant. At Pontifex Max. decimo die Tiſri, illiuſque miniſterium quod iſto die peragebat, tam manifeſto Chriſtum illiuſque Sacerdotium ob oculos ponebat populo, ut diceres omnia iſta non ſub lege, non per Sacerdotem typicum, ſed ſub Novo Teſtamento, & per Chriſtum ipſum facta fuiſſe. Nam quemadmodum expiatio ſolebat fieri finito anno, primo ſcilicet die anni ſequentis: ita per Chriſtum vera expiatio facta eſt finito tempore Veteris Teſtamenti. Poſt Chriſtum enim τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν ϗ γέγονε καινὰ τὰ πάντα. II Cor. V. XVII. Tunc enim incepit novus annus, *annus acceptus & gratiæ*. Eſa. LXI. II. Illa die Pontifex Max. ſolus, & quidem ſemel cum ſanguine intrabat in ſancta ſanctorum, ſuffitus fecit & preces ad Deum fundebat, ut peccata populi expiarentur. Ita ſane Chriſtus ſolus, & ſemel tantum poſt peractum ſacrificium veræ expiationis, ſanguine ſuo intravit in cœlum tanquam ſancta ſanctorum, ut pro nobis precibus ſuis tanquam ſuffitu gratiſſimo (Apoc. VIII. III. IV.) intercederet apud patrem. Toto iſto die, quamdiu Pontifex Max. in ſancto ſanctorum miniſtrabat ſanguinem ſpargendo, ſuffitum faciendo & preces fundendo, ſacrificia cuncta toto iſto tempore in atrio ceſſabant, quaſi nullus amplius ſupereſſet Sacerdos aut ſacrificium. Tunc expiatio facta eſt, non pro uno homine, nec pro uno peccato tantum, prout reliquis diebus offerri ſolebat ſæpiſſime pro uno, & pro certo aliquo genere peccati tantum; ſed pro omnibus Iſraëlitis omnibuſque peccatis, ut omnes credentes plenam haberent expiationem. Eodem modo, dum Chriſtus jam in cœlo pro

nobis

nobis orat & intercedit, propriumque ſuum ſanguinem Deo patri offert, peracta perfecta noſtra expiatione, pro remiſſione omnium peccatorum noſtrorum, cujuſcunque generis ſint, pro omnibus etiam electis, cujuſcunque ſint nationis aut populi, quocunque tempore & in quacunque terra vixerint, & in poſterum victuri ſint, nullum datur amplius ſacrificium, nulla expiatio, ut omnino nullus amplius ſuperſit Sacerdos. Quæ omnia & id genus alia multa notatu digniſſima, fuſiſſime tractantur ab Apoſtolo, cum alibi, tum præcipue in Epiſtola ad Hebræos capp VII. VIII. IX. & X. Non mirum igitur diem iſtum dictum fuiſſe *Ioma*, quaſi diceres *Diem κατ' ἐξοχὴν*, & *Ioma Rabba*, *diem magnam*. Eſt enim revera dies magna & admirabilis, dies nativitatis, mortis, reſurrectionis, & aſcenſionis Chriſti in cœlum. Hæc eſt illa dies quam videre deſiderarunt Patres Veteris Teſtamenti, & quam per fidem cum Abrahamo viderunt. Joh. VIII. LVI. Cum igitur Sacerdotes reliquis diebus totius anni ſacrificia fecerint, tanquam ſub lege cærimoniali, ubi nulla perfecta fiebat expiatio, ita ut populus & ipſi etiam Sacerdotes adhuc eſſent ſub reatu, & peccatis contaminati; (non enim poterant ſacrificia & Sacerdotes tunc temporis purificare quoad conſcientiam. Hebr. IX. IX.) Deus voluit ut Sacerdotes ſacra facerent veſtibus ex lana & lino mixtis, variiſque coloribus infectis, cum vera fuerint ſymbola elementorum mundi & peccati, uti ſupra oſtendimus. At vero cum decimo die Tiſri Pontifex Maximus modo aliquo peculiari Chriſtum repræſentaverit, ejuſque Sacerdotium, per quod facta eſt vera & perfecta expiatio, ut nullus amplius reatus in electis Nov. Teſtamenti remanſerit, nullumque ſuperſit peccatum, quod per Chri-

Chriſtum non ſit perfectiſſime expiatum, adeo ut Deus peccata & debita noſtra nunc non tantum connivendo tranſierit, propter ſponſionem Chriſti, ſed etiam, vero λύτρῳ jam facto, ea tranſtulerit, & è libro debiti eraſerit; ut contra nos nulla omnino reſtaret accuſatio legis & conſcientiæ, nullusque timor mortis, & iræ Dei ob violatos ritus: ideo, inquam, Deus voluit ut Pontifex Maximus illo die ſacra faceret veſtibus byſſinis & albiſſimis: ut populus per iſtos ritus intelligeret, præſente Chriſto, & poſt illius ſacrificium atque expiationem, in Eccleſia Chriſtiana nulla amplius reſtare peccata nec debita; ſed ſolutionem eſſe præſtitam, Eccleſiam Novi Teſtamenti eſſe Eccleſiam ſanctam & perfecte juſtificatam per ſanguinem Chriſti. *Chriſtus* enim *amavit Eccleſiam ſuam & ſemetipſum dedit pro illa, ut eam purgaret, & redderet Eccleſiam Sanctam & inculpatam*, ut loquitur Paulus Apoſtolus Epheſ. v. xxv. xxvi. xxvii. Vide etiam Hebr. ix. xiv. xxvi. Secundo, Albis etiam veſtibus amictus eſſe debuit Pontifex Maximus, propter perfectam juſtitiam & ſanctitatem Chriſti. Ille per quem fieri debet vera expiatio, & qui in cœlum intrare debet, ut pro nobis intercederet, oportet ut ſit juſtiſſimus & ſanctiſſimus, in quo nulla omnino reperitur macula peccati; nihil enim in cœlum intrare poteſt quod ſit pollutum. Apoc. xxi. xxvii. Talis autem eſt ſummus noſter Pontifex Jeſus Chriſtus. Ut igitur illius perfecta juſtitia atque ſanctitas vivis ſuis coloribus depingeretur per Pontificem Max. Veteris Teſtamenti, quum ingreſſurus eſſet in ſanctum ſanctorum, veſtiri debuit albis veſtibus & byſſinis, in quibus nulla eſſet lana, nullus fucus colorum, quæ ſunt ſymbola peccati & mentis maculæ. Ideo tam ſolicite cave-

bant Judæi ſub Veteri Teſtamento, ne Pontifici Max. aliquid eveniret quo ineptus redderetur ad miniſterium illius diei; ut eum etiam ſeptem diebus à conſortio hominum ſepararent & occluderent, ne pollueretur, & ut ſanctior ad miniſterium iſtius diei accederet, ut docent Magiſtri, Codice Joma cap. I. Hæc autem pulcherrima imago erat juſtitiæ, innocentiæ & ſanctitatis Chriſti. Is enim perfectiſſime ſanctus & juſtus eſt, abſque maculis & peccatis, à conſortio peccatorum longiſſime remotus. Eo proculdubio reſpexit Apoſtolus ad Hebræos cap. VII. XXVI. ubi dicit: Oportuiſſe ut haberemus ſummum Sacerdotem, ὅσιον, ἄκακον, ἀμίαντον κεχωρισμένον ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ὑψηλότερον τῶν οὐρανῶν, γενόμενον. III. Cum lana, gemmæ, aurum, colores & reliqua ornamenta fuerint ſigna pompæ mundanæ, & gloriæ ſacerdotii; ſequitur Pontificem Maximum ejuſmodi veſtimenta deponere & albas indueret debuiſſe, ut populus diſceret, poſt Sacerdotium & expiationem per Chriſtum factam, etiam omnem pompam Sacerdotii Veteris Teſtamenti habere finem, Deumque coli in Spiritu & veritate, abſque apparatu extrinſeco. IV. Depoſuit etiam veſtes laneas & coloratas, aurum atque gemmas, quando intrabat in ſancta ſanctorum, ne quis crederet expiationem factam eſſe dignitate, merito & valore tanti ornatus, auri aut gemmarum. Non enim redempti ſumus auro, aut argento aliiſque rebus pretioſis, ſed ſola ſanctitate, juſtitia & ſanguine Chriſti. I Petr. I. XVIII. Sed & gemmis inſcripta erant nomina tribuum, aut duodecim Patriarcharum. Ne igitur in animo ſuo alerent vanam atque profanam opinionem aliquam, Deo ſcilicet litatum, & peccata expiata eſſe ipſa virtute, merito tribuum, juſtitia populi,

puli, aut etiam duodecim iſtorum Patriarcharum, quorum nomina XII. gemmis inſculpta erant, Deus voluit ut Pontifex Maximus tunc temporis veſtes illas aureas, gemmatas, laneas & coloratas pictaſque deponeret, & albas ſumeret: ut ſolus intraret & peccata expiaret, nullo Patriarcha, nulla tribu præſente, quia Chriſtus ſolus intravit in cœlum, ſolus pro nobis orat, intercedit & peccata noſtra expiat; ne ulla caro ob juſtitiam propriam glorietur, ſed ſi quis vult gloriari, ut glorietur in Chriſto. V. Adde diem iſtam fuiſſe diem humiliationis atque jejunii extraordinarii. Indignum igitur fuiſſet, ſi Pontifex Max. ad Deum accedere auſus fuiſſet, ut peccata deprecaretur, iram Dei leniret, & eum ſibi populoque propitium redderet, in ejuſmodi pompa & ornatu mundano. Omnis enim pompa & gloria elatum animum ſuperbiamque notat. Cor autem contritum, & ſerio per ſenſum peccati contriſtatum humiles geſtus & viles habitus decent. Hoc autem in Chriſto maxime adimpletum eſt. Is enim, ut noſtra peccata expiaret vera expiatione, *ſemetipſum inanivit, forma ſervi accepta, ſimilis hominibus factus eſt, ſeque ſubmiſit, & factus eſt obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis*. Phil. II. VII. VIII. Ita ut humilitas ſummi Pontificis die expiationis, nihil aliud fuerit quam imago humilitatis Jeſu Chriſti. Sed quemadmodum Pontifex Max. dum ita humiliatus erat, nihilominus, peracta expiatione, ipſiſſimis veſtibus albis intravit in Sanctum Sanctorum; ſic & Chriſtus, poſtquam ſacrificium ſe obtulit Deo, in iſto ſtatu humili, tandem aſcendit in cœlum, verum antitypum Sancti Sanctorum, & ſupremam gloriam adeptus eſt. Quod iterum innuit ipſe Apoſtolus eodem loci, verſibus IX. X. XI.

ubi ſtatim addit: *Quapropter etiam Deus ipſum in ſummam extulit ſublimitatem, ac donavit ei nomen quod eſt ſupra omne nomen: Vt ad nomen Ieſu omne genu ſe flectat, cæleſtium ac terreſtrium & ſubterraneorum. Omniſque lingua profiteretur Ieſum Chriſtum eſſe Dominum, ad gloriam Dei patris.*

LV. Ex his omnibus, quæ hactenus dicta ſunt de ſignificatione veſtium ſacrarum, patet nos eſſe participes ſanctitatis, juſtitiæ, & perfectionis Chriſti, illius mortis, ſacrificii, & interceſſionis, omniumque beneficiorum, quæ ſuo ſanguine apud patrem pro nobis meruit. At ſimul etiam colligimus, nos metipſos per Sacerdotium Chriſti factos eſſe Sacerdotes, immo Reges & Sacerdotes. Chriſtus enim *primogenitus eſt inter multos fratres.* Rom. VIII. XXIX. prout Pontifex Max. V. Teſtam. reliquos ſacerdotes *fratres ſuos* nominare ſolebat. Ideo & nos ſub Novo Teſtamento, abdicatis humanis cupiditatibus, & negotiis atque impedimentis omnibus hujus ſæculi ſepoſitis, Deo ſumus ſancti, & Sacerdotio ſedulo fungi tenemur. Cum autem Sacerdotium exerceamus ſub Novo Teſtamento, poſt peractum ſacerdotium Chriſti, illiuſque introitum in Sancta Sanctorum: ceſſat in hac terra Sacerdotium Chriſti; ceſſant omnes oblationes & omnia ſacrificia deſumpta à rebus corporeis, cum res iſtæ hodie nullius omnino ſint uſus; ideo & nullæ veſtes ſacerdotales in Eccleſia Chriſtiana amplius locum habent, ut non niſi magna ſuperſtitione hodie à nonnullis introducantur. Nihil enim prorſus poſſunt ſignificare, cum nullas umbras patiatur Eccleſia Chriſtiana, poſtquam Sol juſtitiæ ipſe ortus eſt. Mal. IV. II. Nullo ſigno, nullo typo atque imagine opus eſt præſente ipſo antitypo Jeſu Chriſto.

Et

Et quemadmodum Pontifices extra templum veſtibus vulgaribus incedebant, & in iis Deum colebant, eodem modo quo & reliqui Iſraëlitæ: ita ſane & nos, quamvis ſimus Sacerdotes ſpirituales, cum tamen verſemur extra templum illud, quod manibus hominum factum eſt, omnem externam pompam atque habitum tenemur deponere, ut in omnibus locis, omnibuſque veſtibus Deum caſte adoraremus & coleremus, puris manibus atque pura mente, in Spiritu & veritate. Sacerdotes ſumus ſpirituales, & ſacrificia quæ Deus à nobis poſtulat ſunt ſpiritualia. 1 Petr. II. v. Sunt preces Sanctorum, quæ tanquam ſuffitus grati, cum ſuffitu Chriſti & per illius manus ad Deum aſcendunt. Apoc. VIII. II. III. Sunt laudes; ſunt gratiarum actiones; ſunt juvenci labiorum noſtrorum; ſunt opera pietatis erga Deum, & charitatis erga proximum; ſunt corda contrita & animi abjecti atque reſipiſcentes. Pſalm. L. XII. Hebr. XIII XV. Oſ. XIV. II. Phil. IV. XVIII. Pſalm. LI. XIX. Immo noſmetipſos, corpora & mentes noſtras Deo conſecrare atque offerre tenemur, tanquam hoſtias vivas, ſanctas, & placentes Deo, qui cultus noſter rationalis eſt. Rom. XII. I. II. Hæc ſunt vera ſacrificia quæ Deus à nobis poſtulat. Hoc ſenſu veri ſumus ſacerdotes ſub Novo Teſtamento. Tandem cum Chriſtus jam miniſtret in ſancto ſanctorum, & cum omnia reliqua ſacrificia jam ceſſare debeant, ſequitur nos etiam cum eo, ut miniſterium noſtrum perageremus, non niſi albis & puris veſtibus veſtiri debere. Non aureis, non laneis, non coloratis atque gemmatis. Omnem lanam, omne aurum, omnes gemmas omnemque ornatum, uno verbo omne deſiderium divitiarum, gloriæ & pompæ hujus ſæculi, omnes cupiditates animi,

omnem faſtum & ſuperbiam, cum omni colore peccati & nequitiarum exuere tenemur, ut in omni humilitate & cordis contritione, in omni ſanctitate & juſtitia, tanquam veſtibus byſſinis & albiſſimis incedamus. Ut *veſtibus laudis & juſtitiæ*, & *tunica juſtitiæ Chriſti* veſtiamur. Immo ut *Chriſtum ipſum induamus*, Gal. III. XXVII. Et ut in hoc apparatu humili atque ſancto, Chriſti pietatem & virtutes imitantes, & ſumma cum diligentia Sacerdotio noſtro ſpirituali functi, tandem peracto Sacerdotio in hac terra tamquam in atrio, cum Chriſto ſummo Sacerdote, fratre, capite & ductore noſtro, habeamus libertatem ad Deum patrem accedendi, & in cœlum, tanquam in ſancta ſanctorum intrandi, quo nobis per Chriſtum jam patet introitus. Hebr. IX. VIII. Atque ſic ut cum Chriſto Deum perfecta ſanctitate in æternum colamus, laudeſque ejus tanquam Reges & Sacerdotes in cœleſti Templo æternum canamus.

FINIS.

INDEX RERUM

& Verborum

SECUNDI LIBRI.

A.

Abalet pro *abanet* inde balteus. pag. 476

Abraham, Iſaac & Iacob in Pectorali. 774

Achates dicitur à Moſe *Schebo*. 693. Ab aliis *Leſchem. ibid.* An ſit *Beryllus*. 704. *Achates* eſt ſubviridis 705. Rabbini dicunt *Abatim. ibid.* Ejus deſcriptio. *ibid.* Mirificæ ejus picturæ. *ibid.* *Achates* Pyrrhi Regis. *ibid.* Varia genera. *ibid.* *Achates* dicta ab Hebr. *Akud, punctatum*, inde *Achud*, & *Achat*. 706. Optima *Achates*. 707. Ejus locus natalis. *ibid.* Moles. *ibid.* & 708. Pretium, & virtutes. 708. 709. *Achates*, an dici poſſit *oculus vituli*. 711

Achlama Amethyſtus. 711. Nephtali deſtinatur. 713. Unde dicatur. 710

Achmar gemma. 630. 637

Acinus in uva inſtar plectri in tintinnabulo. 569. 570

Adam cur veſtitus à Deo. 889

Adamas. Ejus pulvere celantur & poliuntur gemmæ. 619. An ſit lapis *Odem*? 632. Nulli cedit pretio. *ibid.* Ejus etymon. 633. Dicitur *indomitus* fabuloſe. 633. 634. *Adamantes* falſi ex ſaphiris. 672. *Adamas* eſt ſextus lapis in Pectorali. 684. 685. &c. Ejus non meminit Johannes in Apocal. *ibid.* *Adamas* an Hebr. dicatur *Anach*? & *Anachites*? 685. 686. vox *Adamas* latet in voce *Iahalon*. 687. Eſt omnium lapidum duriſſimus. 688. &c. An hircino ſanguine rumpatur. 689. Perforat margaritas. 690. Eſt lapis albiſſimus. *ib.* Ejus locus natalis. *ibid.* & 691. Quanto tempore naſcatur, & ex qua materia. *ibid.* Eſt gemmarum omnium pretioſiſſima. *ibid.* Solis, & quidem paucis Regibus olim cognita. *ibid.* Ejus moles. *ibid.* *Adamas* Magni Mogolis. *ibid.* *Adamas* Philippi Reg. Hiſpaniæ. *ib.* Ejus virtutes. *ibid.* & 692. An ſit venenum. *ibid.* *Adamas* an ſit *Vrim* & *Thummim*? 762. 784. An per eum futura prædicantur. *ibid.* 763. 766. Ex *Adamantibus* litteræ in corona Julii ſecundi Pont. Max. Romani. 810

Ægyptii Cingari palliati. 556

Ægyptiorum ritus an ad Judæos propagati? 758. Eorum *ſiſtra* & *crepitacula* utrum ante *tintinnabula* Pont. Max. Hebr. *ibid.* *Ægyptii* multa videntur didiciſſe à Judæis, per Joſephum. *ibid.* Tempore Salomonis. *ibid.* *Ægyptiorum ſacerdotes* caput & oculos tegunt. 539. Eorum ornamenta in Pectore. 615. 616. Sunt *Iudices*. 750. Habent imaginem in collo. Vide imago, & ſaphirus.

Æneas primus tecto capite ſacrificat. 536

Æquabiles catenæ. 612

Agni utplurimum offerebantur. 892

Agraffes. 466

Agrippa Rex legit factionem. 844

Aharonis virga floruit. 907

Ahaſſueri Regis Theſaurus. 836

Akik gemma. 630. 642
Ala quomodo dicta Hebr. 802. *Ala* pallii. 550 558
Alam & *Almas* pro *Iahalom*. 688. Inde *Admas* & *Adamas*. ibid
Alba Luna. 672 *Albeſcere*. ibid.
Albus color in Tiaris. 509. In gemmis ſoli Adamanti convenit. 690. *Albæ veſtes* martyrum. 501. & ſacerdotum. *ibid.* Dicuntur juſtificationes ſanctorum. *ibid.* *Albus color* Deo attribuitur. *ibid.* Significat Chriſti *juſtitiam* & *ſanctitatem*. *ibid.* & ejus *naturam divinam*. 897. Eſt *color Regius*. *ibid.*
Alexandri Magni Diadema. 508. 509. *Alex. Magnus* iraſcitur Judæis. 853. Placatur. *ibid.* Petit a Pont. Max. Judæorum ut oraculum conſuleret. 864
Alexandri Severi Theſaurus. 836
Aller pro *aner*, & *anare*. 476
Amethyſtus dicitur *Saphirus*. 680. Eſt *Hyacintho* ſimilis. 700. & 713. Olim *Hyacinthus* dictus. 700. 704. Dicitur *Achlama*. 711. Ejus deſcriptio. 711. 712. &c. Vini colorem refert. *ibid.* Cur ita dicatur. *ibid.* Ejus varia genera. *ibid.* Omnes violacei. *ibid.* Nephtali deſtinatur. *ibid.* Ejus locus natalis 712. 714. Ejus *pretium*, & *virtutes*. 713. 714
Amicivit, *amictus*. 580
Amiculum dicitur Ephod. 584
Amptſhildlein. Pectorale. 607
Amuſſis. 639
Anach & *Anactites* an ſit *Adamas*. 686. unde dicatur. *ibid.* An ſit *Onyx*. *ibid.* Eſſe *plumbum* aut ſtannum. *ib.* filum cui plumbum appenſum eſt. 687
Anaxyris quid? 606
Ancilia. 615. Eorum forma. *ibid.* Cœlo dimiſſum primum. 615. 616
Angeli cincti 494 496. Vide Balteus & Cinctus. An dent reſponſa per Vrim & Thummim? 757 &c. Eorum miniſterio Deus utitur. 759. An vocem edant reſpondendo per Vrim & Thummim? 777
Angulus quid? 550
Animalium imagines nullæ in veſt. ſacr. 592
Annuli aurei in veſt. ſacris. 598. 599
Annuli in Ephodo quot? 599. In pectorali. 609. 610
Anthrax à Carchedonio non debet diſtingui. 663
Antimonium eſt *ſtibium*. 665
Antonia arx in Templo. 834
Apanturim, & *Marganit Apanturin*, & *Apantur* gemma. 630. An ſit *Panthera*. 696. Sic vertitur *Iaſpis*. 740. 742. 744
Apex pileus. 537. 538. Vnde dicatur? 538. 539. *Apex* Epiſcopalis dignitas. 538
Apis. In ejus fronte alba macula. 510.
Apoſtoli duodecim. An tot tintinnabula. 573. Significantur per tintinnabula. 918
Aqua marina, beryllus. 717
Aqua limpidæ. 655
Aquila nido ſuo imponit Achatem. 709. Attulit vermem *Samir*. 618. *Aquila* ſi ſcalperetur in amethyſto virtus. 714
Aranea tela veſtis tenuiſſima. 828
Arca in bellum deducitur. 786. Ejus annuli & veſtes. 770
Arca variæ in templo ad cuſtodiendas veſtes ſacras. 837. Earum tituli. *ibid.*
Arkin gemma. 630 642. Pro *Tarkin*, unde *Turkois*. 704
Arma Turni & Palladis. 484
Ars veſtes ſacras pretioſas reddit. 831. Ejus ſignificatio. *ibid.*
Artifex imaginum. 639
Artificioſiſſimum opus Ephod. 583 607
Aruſpex hominem prodit. 455
Arx Antonia. 834 Erat ſub ſigillo Pont. Max. Hebr. poſtea ſub ſigillo præſidii Rom. 834

Aſce-

Aſcetarum pallia. 548
Aſini tintinnabula gerunt. 568
Aſmodæus Rex Dæmonum. 618
Aſpides in humeralibus quid? 592
Aſtronomiam an Deus docere voluerit per veſtes ſacras. 874
Atrium ſolum dicitur templum & *Mikdaſch*. 852. Extra *atrium* dicitur *Provincia*. *ibid.*
Auguſtus Cæſar habuit tibialia & feminalia. 455
Aurea bulla quid? 483
Aurora ab Hebr. *Or lumen.* 752
Aurum virens pro Smaragdo. 658. 722
Aureum eſt corpus Chriſti. 722
Auri lapis eſt Chryſolithus. 726
Aurum & gemma *Tharſis* junguntur. 723
Aurum purum corona Pont. Max. 802
Aurum quid ſignificet. 874. 889. 893. Chriſto offertur ut Regi. 894. Chriſti naturam divinam ſignificat, & æternitatem. 893. 894. 927. Et ejus meriti pretium. *ibid.* Eſt ſymbolum Chriſti donorum & gratiarum. 895

B.

B. ponunt Latini pro Hebr. ב. 654
Baal-Peoris ſacra. 453
Babylonii nudo capite ſacrificant. 536
Bacca dicitur pro *Macca*. 654
Bacchus ab Arabibus in lapide colitur. 657. Ejus ſacra. 535
Baculos habent peregrinantes. 917
Baculus Mamillii Limetani. *ibid.*
Baculus ab Hebr. *Maklo*. 654
Bactriana chryſolithi. 725
Baen eſt lamina aurea. 803. 804. An ſit vox Hiſpanica? *ibid.* Germanis ſignificat *viam tritam*. Baenen de weg baenen. Een baen ſtoffe &c. *ibid.* Pro Baen dicitur *barean*. *ibid.* An dicendum Bant. *ibid.*
Bagdad pro *Magdad*. 654
Balteus: 476. &c. Veſtimentum vetuſtiſſimum. *ib.* Latinis dictus ab *Abnet*. 476. 477. *Balteorum* varia materia. *ibid.* Ex pellibus & corio *ibid.* *Balteus* Joh. Baptiſtæ. *ibid.* *Balteus* Argenteus & Auratus. *ibid.* 478. *Æneus* & *Lineus*. *ibid.* *Baltei ſacerdotum* ex lana & lino. 478. Mixtæ ideo materiæ. 479. Extra miniſterium à Sacerdotibus deponi debet. *ibid.* *Balteus* Pont. Max. decimo die Tiſri ex lino. *ibid.* *Balteus* dicitur *lorum* & *faſcia*. 479. *Baltei* longitudo. 479. 480. 486. Dicitur *Mitra*. *ibid.* 512. Longus XXXII. ulnas. 481. Latus IV. digitos. *ibid.* Intus cavus. *ibid.* Ejuſmodi *balteis* veteres utebantur pro crumena. 482. In *balteo* ſtipendium. *ibid.* *Balteus* eſt inſtar ſerpentis exuviarum. *ibid.* *Balteorum* ornamenta. 483. *Baltei* aurati, & conſtellati. *ibid.* Gemmati. *ibid.* *Baltei* Batavorum. *ibid.* *Baltei* Sacerdotum opus Phrygionicum. 483. 484. An habeant ſquamas inſtar ſerpentis? *ibid.* Habent fibulas. 485. Longi dicuntur *mitra* & *faſcia*. 486. *Baltei* in uſum militum. 487. Inde dependet gladius. *ibid.* *Balteo* cingi eſt *armari*. *Balteis* cognoſcuntur legionarii. 488. Sunt ſigna exercitus. *ibid.* Germanis dicitur Feltzeichen/ Gallis *Eſcharpe*. *ibid.* *Balteis* cinguntur fœminæ. *ibid.* Inde ad viros. 490. *Balteo* veteres opus habebant. *ibid.* *Baltei* ſacerdot. Hebr. ex mandato Dei. 493. Bis tunica cingitur. 494. *Balteus* & tunica junguntur. *ibid.* Dicitur *Zodiacus* 495. *Balteus* ſacerdotalis in tabula depictus. 499. Explicatur. 500. *Balteus* opus *Rokem* ideo pretioſus. 831. Eum deponere tenentur ſacerdotes quam primum ab opere ceſſant propter *Schaatnez*. 847. Fluebat propter orna-

natum. 848. Lævo humero injiciebatur. 887. Quid ſignificet? 874. 878. 888. 905. 911. 912. Cur ſolus acu pictus? ibid. & 916
Banat & Bant. Ab Hebr. & Arab. 477. 514
Bandum, *Banderolle*, vexillum. Een Draeg-bant. 514
Bandt pro baen. 804
Barak, *ſplendere*. 653
Barean male pro Baen. Vide baen.
Bardigin gemma. 630. 661
Bardocucullus. 510
Bareketh, *Barkan* & *Berakthа*. *Smaragdus*. 651. &c. An ſit Hyacinthus? 653. &c. Summus ei attribuitur ſplendor. Vide Smaragdus. Ex *Bareket*, & *Berakta* fit *Bareget* & *Beragda*. Inde *Maragda*, *Maragdos* & *Smaragdos*. 655. Pro *Barak* Perſæ dicunt *Bereg*. *ibid.* Gemma *Bareketh* quid Rabboth. 656. 657. Ejus color viridis. *ibid.* vide Smaragdus.
Barkan Veaphran gemma. 630. 652
Baſiliſcus quid? 510
Batavorum Baltei. 483
Bathnan pro *Mathnan*. 654
Baudrier balteus. 476. 488
Baum Wol / Xylinum. 457
Baxea genus calceamenti. 440. Hinc Belgarum Boxen, & Germ. Buxen. *ibid.*
Bdellium. 729
Bedolcha gemma. 630. & *Bedolah* an *Schoham*. 728. Diſtinguitur à Margarita. 728. 729. 731
Belat eminere. Hinc gebult / bulten / een bult. 774
Bellen à *bulla* tintinnabula. 569
Belur Arab. Beryllus. 671. an *Schoham*. 728
Beltre haube. 507
Bengala habet byſſum pretioſam. 826
Benjaminis vexillum. 744
Berech & *borcho* genu. 443
Berakthа & *Barkan* gemma. 630. vide *Bareketh*.
Beriliosh chala, gemma. 630. An Schoham. 728. Eſt *Beryllus*. *ibid.*
Berolcha. 929
Berulin gemma. 630. 704. Beryllus. *ibid.*
Beryllus gemma. 629. 671. 704. An ſit *Schebo*. *ibid.* an *Achates*, aut *Tarſis*. 717. *Berylli* color. *ibid.* *Beryllus* Thalaſſius. *ibid.* Dicitur Schoham. 728. &c. Ad Iaſpidem accedit. 730. Naſcitur circa Euphratem. 731
Beurſe-ſnyder. Sector zonarius. 482
Binden / Draeg-bandt. 514
Birla gemma. 630. 693
Bladt / een-ſtirn Blat. 801. Lamina P. Mar. *ibid.*
Blatteoſericum. 547
Blatteum lamina ein Blatt / *folium* 813
Bleau / Peers en Bleau / Doncker bleau. 678. 681. Blauwe draþen. 712
Bleyſhnur. 687
Bohemi Cingari palliati. 550
Bonet de nuict. 511
Boorduren / geboorduert. 483
Borſtlap des Gerichts / Pectorale. 607
Boxen Belgice Brachæ. 440
Braca, & *bracca* male pro *bracha*. *ibid.*
Bracha ſacræ & deſcribuntur. 434. &c. Dicuntur *feminalia* 434. 437. &c. Erant ἐξάμιζα 435. Albæ *bracha*. *ibid.* Coccineæ Alex. Severi. *ibid.* ποικίλαι & *plumata*. *ibid.* Albæ Imperator. *ibid.* In tela textæ non ſutæ. *ibid.* Brachæ nonnunquam tibialia. 439. Germanis ein Bruch. *ibid.* & Buxen / Belgice Boxen. 440. Earum forma. 440. 636. &c. In quo loco cinguntur. 440. 441. *Brachati*. 444. *Bracha* breves. *ibid.* *Bracha* non eſt vox Gallica ſed Hebræa. *ibid.* *Bracha* veterum. *ibid.* *Brachatum*

torum

totum corpus. 444. *Bracha* ex pellibus. *ibid* & 445. *Brachata* ſtatua. *ibid.* Quomodo dictæ. *ibid.* Brachæ dimidiatæ. 446. *Bracha*, non apertæ ad veienda nec ad anum. 447. &c. Stringebantur ad lumbos *ibid.* Sunt inſtar marſupii. *ibid.* Dicuntur ſacci. 448. Habent ligamenta. *ibid.* Texuntur abſque opera acus. *ibid* *Bracha* mulierum apud Judæos. 449. *Bracha* Phariſæorum *ibid.* Dicuntur in numero duali. *ibid.* *Bracha* in tabula depictæ. 451. 452. *Bracharum* ſacrarum uſus. 452. 453. &c. *Brachas* an Hebræi habuerint. 454. Ab eis receptæ. *ibid* An in uſu in Regionibus calidioribus 455. *Bracha* veſtimentum Barbarum. *ibid.* Eas non habuit Jul. Cæſar. *ibid.* Nec milites tempore Saturnini. 455. Et Sacerdotes Ethnicorum. *ibid.* *Bracha* albæ. 510. Quid *Bracha* ſignificent. 877. 878. 888. 909. 910

Bracteola. 803

Bragas Italice *Bracha.* 439

Brayes Gallice *bracha.* 434. 439

Britannia quaſi *Baratanach*, Ager ſtanni. 686

Brode. 483

Broeck Belgice Brachæ. 437. 442

Bruch *Bracha.* 442

Bulla Bellen. 589

Bullatum an inde dictum balteum? 477

Burla gemma pro *Beryllus.* 630. An *Schoham.* 728

Buxen Germ. brachæ. 440. dictæ à *baxea.* *ibid.*

Buza apud Aquilam quid? *ibid.*

Byſſus & *Byſſina.* 460. 507. Pretioſiſſima circa Bengalam. 826. Quid ſignificet. 874. Juſtificationes ſanctorum. 892

Byſſus vide Linum.

C.

Cabaliſta. 626

Cachale & Cochalim gemma. 630. 661. 665. 693. 702. An *Carbunculus.* 702

Cadcarna gemma. 630. Pro *Carchadna Carchedonius.* 662

Cajaphas non laceravit veſtes Sacerdotales. 842

Calamus, decempeda, debet eſſe recta. 524

Calaſiris veſtis Sacerdotalis. 475

Calchedonius pro Carchedonius. 663

Calcei quomodo dicti Hebræis. 454

Calçons & *calçones* brachæ. 438

Caligula unde dictus. 438. Cinctus. 491

Calottes quaſi galottes, dicuntur à *Galea.* 502. 530

Calyptra provincia integra ornatui Reginæ deſtinata. 489

Calzi. 438. *Calze Marinareſche.* 444

Cama quid? *Camus*, & *Camarum.* 459

Camajena. *ibid.*

Camis, in Camis dormire. 459

Camiſia & *Chemiſe.* 458. Sic dicitur ab Arabico. 459. *Camiſia* magna. 461. 556. 557. *Camiſole.* 472

Campana tintinnabulum. 570

Campeſtria. 436

Candidum & *rubrum* eadem voce exprimuntur. 633 634

Candor ſummus in corpore humano. 677

Candys. 506

Canis in nummo C. Mamilii quid ſignificet. 528

Canna limitibus metandis. 523. 524. &c. Non reperitur in nummo Mamilii. 527

Capita animalium ad ornatum pileorum. 511

Capital quid? unde dictum. 543

Capite nudo fiebant ſacra antiquitus. 536. *Capite* velato qui ſacrificaverint? 536

536. 537. Cur hoc factum. 541
Capitis tegumenta varia. 502. &c.
Capitium pallii cujus formæ. 560. Habuit limbum. *ibid.*
Capnias gemma Iaſpidis genus. 743
Captivitas, *captivum cepit*. 704
Captiva nuptura Iſraëlitæ cur teneatur veſtes deponere? 886
Caracalla. 510. Eſt ſimilis Ephodo. 582.
Caracalla Antoninus. 582
Carbunculus. 634. Carbunculus veterum eſt *rubinus*. 635. 651. Dicitur à *carbone*. 662. Eſt verus rubinus. *ibid.* & 667. Dicitur *Carchedonius* ab urbe *Carthagine*. 662. 663. 664. Utrum creſcat circa Carthaginem? *ibid.* Creſcit in India. *ibid.* *Carbunculi* albi. 665. Maſculi & fœminæ. *ibid.* Varii Carbunculi. 665. 666. *Carbunculi* unde dicti. 666 Eſt pretioſus. *ibid.* Ejus color. *ibid.* Cui tribui deſtinatus. 667. Ejus fabuloſus ſplendor. 668. Saphirus an *Carbunculus*. 674. An *Iahalom*? 684
Carchedonius 662. Eſt Carbunculus. dicitur ab urbe Carthagine. *ibid.* & 663. 664. 715. Dicitur *anthrax*. 663. Non naſcitur circa Carthaginem, ſed in India. *ibid.* & 664. Ejus color ruber. 665. A quibuſdam exponitur Saphirus. 674. Et Jahalom. 684. 690
Cardecuchin. 630. & Carcunin. Eſt *Carchedonius*. 662
Cardinales Eminentiæ dicuntur. unde? 538. Eorum Pilei. 505
Carthago unde ſic dicta. 663. Dicitur *Kartha chada*, nova civitas. *ibid.* *Neapolis*. *Novomagum*. *ibid.*
Caſtanea & nuces Palatinæ dicuntur Colonienſes. 664
Caſſis ovata. 529
Catella pro *Catena*. 476
Catena aurea in S. veſtitu. 598. In Pectorali. 610 quot. 611. Earum forma inſtar funium. *ibid.* *Catenæ aureæ* quid ſignificent? 916
Cauſia pileus. 505. *Cauſia* conchyliatæ. 509. 510
Ceinture de la Reine. Vectigal apud Gallos. 470
Centones, *centucla*. 507. 508. 511
Ceraunius. 651
Ceruſſa fucus. 677. Magnam habet cognationem cum ſtibio. 665
Cethegi cinctura. 492
Chabal funis Hebr. Hinc Belg. een kabel. 654
Caſcha ſilere. 748
Chavila, vide Havila.
Chaza videre. 748
Chazeh pectus. *ibid.*
Chemiſe. *Chemiſe* qui tienne ſerrée. 457. *Chemiſetto*. 472
Chetunet & *Chetunah*, tunica. 554. 555. *Chethuneth Taſchbetz*. 555
Chilzon conchylium, purpura. 829
Chitis Arabiæ Inſula. 645. habet ſignificationem occultandi *ibid.* Inde nata fabula de Topazio inſula quæſita. *ib.*
Chlamys. 580
Chooſchen Miſchpat pectorale. 747. 749
Chriſtus tunicatus. Vide tunica. Ejus *ſanguis* per ſaphirum repræſentatur. 674. Ejus *paſſiones*. 675. Ejus *pulchritudo* per ebur & ſaphirum. 678. De Chriſto multa intelligi, quæ de adamante dicuntur. 689. Ejus *natura humana* depingitur per *Tharſis*. 719. Per *linum & lanam*. 893. 897. Per *pallium*. 913. Ejus *natura divina* repræſentatur per *aurum*. 893. per *colorem album*. 897. Ejus natura divina & perfectiones. 914. 916. *Chriſtus* dicitur aureus. 722. Ejus cingulum aureum. *ibid.* Ejus virtus & ſplendor auro comparatur. 723. *Chriſtus* nulla rerum externarum commendatione opus habet. *ib.* Tamen per res corporeas repræſentatur. *ibid.* à Sacerdotibus judicatur. 570.

750. Miracula edidit per nomen *Iehova*. 755. Depingitur per gemmas in Pectorali. 772. Ejus munditiem ſignificant veſtes ſacerdot. 818. 819. In templo quo ſenſu ſederit? 846. Ejus preces in cœlo ut Pont. Max. in S. Sanctorum. 871. *Chriſtus* repræſentatur per veſtes ſacras. 872. 873. &c. 882. Ejus merito ſacrificia Deo grata ſunt. 883. Ejus typi Sacerdores. *ibid.* Solus habet jus accedendi ad Deum ut Pontif. Max. 884. Ejus ſanguinis clamor. *ibid.* Eſt veſtimentum ſacris indutus. *ibid.* Ejus virtutes, dona & beneficia multa & varia. 887. Ejus inſignia beneficia quatuor depinguntur per quatuor veſtes. 888. Ejus *circumciſio* initium effuſionis ſanguinis. 889. Ejus *duæ naturæ* repræſentantur per *linum & lanam.* 890. Per *duos ſardonyches.* 921. *Chriſtus* ex muliere naſcitur. 891. Dicitur *ſemen mulieris.ibid.* Eſt lino veſtitus. 892. Vocatur agnus. *ibid.* *Chriſti* munera tria, *Sacerdotale*, *Regium* & *Propheticum.* Quomodo depingantur. 893. & 930. Ei offertur aurum, thus & myrrha. 894. Ejus ſacrificium æternum. *ibid.* Pretium ejus mortis & paſſionis per aurum ſignificatur. *ibid.* Et ejus dona & gratiæ. 895. *Chriſtus* nos purgat multis paſſionibus. 896. Albis veſtibus apparet. 897. Magna gloria fulget. 898. Eſt æternus. *ibid.* Eſt homo cœleſtis. *ibid.* Ejus natura humana habet aliquid cœleſte. *ibid.* Ejus conceptio & nativitas cœleſtis. 899. Cum ſaphiro comparatur. *ibid.* Peccatis noſtris onuſtus eſt. 900. Ejus ſanguis per purpuram ſignificatur. *ibid.* Eſt ſanctiſſimus & juſtiſſimus. 902. Ejus dolores, plagæ & vibices ſaphirus ſignificat. *ibid.* Ejus integritas & meritum. *ibid.* Sola ejus juſtitia juſtificamur. *ibid.* Totus credendus eſt. *ibid.* Ejus os non frangendum. *ibid.* Pro omnibus electis ſatisfecit. 903. In eo nihil deforme, nec quod moleſtiam creet. *ibid.* Ejus ſacerdotium æternum. 904. 932. Repræſentatur per flores. 907. Ipſe dicitur flos & germen. *ibid.* Sacerdotii ejus gloria. 908. Fructus *ibid.* Et bona. 908. 909. Ejus ſacrificii meritum. 915. Seſe obtulit magno clamore. *ibid.* Egregiam confeſſionem edidit. 917. Teſtimonium dat præſtitutis temporibus. *ibid.* *Chriſti* gratia electi ornantur. 905. *Chriſtus* opus ſalutis ſolus abſolvit. *ibid.* Quouſque utatur opera creaturarum in negotio redemptionis. 906. Poſſidet ſummum ornatum & perfectiones *ibid.* Eſt arbor vitæ. 909. In eo eſt vita. *ibid.* Ejus ſanctitas & integritas. 910. Eſt ſanctus Dei. *ibid.* Per ejus ſpiritum caro noſtra mortificatur. *ibid.* Ejus honor & gloria. *ib.* Eſt ſacerdotum Dominus & Antitypus. 911. Bellator & vindex. *ibid.* In redemptionis opere non poteſt impediri. *ibid.* Cinctus eſt ut eſſet expeditus in opere. *ibid.* & 912. Per eum renes noſtri edocentur. *ib.* Eſt Pont. Max. *ibid.* Eſt ditiſſimus. 913. Noſtram prævaricationem tegit. 913. Ipſe eſt homo ſanctus & cœleſtis. *ibid.* Ejus juſtitia eſt cœleſtis. *ibid.* A nobis non debet lacerari propriis meritis. 914. Ejus conſtantia. 915. Mors. *ibid.* Caro & ſanguis. *ibid.* Conſolationes. *ibid.* Voluntatem patris prædicat & futura annunciat. 917. In cœlo pro nobis orat. *ibid.* Ejus bona omnia ſunt aurea & æterna. *ibid.* & 918. Ejus Apoſtoli & Diſcipuli. 918. A *Chriſto* dependent omnes Eccleſiæ. *ibid.* Eſt verus doctor & ſacerdos. 919. Caput Eccleſiæ. *ibid.* Clypeus & ſcu-

ſcutum electorum. 919. Novit ſuos. 920. Eorum meminit. *ibid.* Humeris ſuis nos portat in ſanctuarium. *ib.* Nobis ſuccurrit. *ib.* Eccleſiam amat & ſuſtentat. 921. Ejus typus Joſephus. *ibid.* *Chriſti* amor erga Eccleſ. *ibid.* Electos ſibi arcte jungit. *ibid* Significatur per duodecim gemmas. 922. 923. Eſt fundamentum Eccleſiæ. 923. Eccleſiam in pectore geſtat. 924. Eam amat *ibid.* *Chriſtus* eſt judex. 925. Suos ſibi vendicat. *ibid.* Eſt Sponſor & Advocatus noſter. *ibid.* Repræſentatur per Vrim & Thummim. 925. 926. Eſt præſens in ſecundo Templo. 926. Eſt Propheta pius, fidelis & perfectus. *ibid.* Nos ſibi jungit. *ibid.* In æternum conſervat. 927. Eſt Rex Eccleſiæ *ibid.* Dominus gloriæ. *ibid.* Rex & Princeps. 929. Eſt ſervus. 928. In operibus patris occupatus eſt. 929. Eſt *Iehova.* 930. Perfecte ſanctus. *ibid.* Ejus ſanctitate omnia purgantur. 931. Per *Chriſtum* omnia nova facta ſunt. 933. Solus peccata expiat. *ibid.* In cœlum intravit. *ibid.* In eo eſt perfecta expiatio. 934. *Chriſti* dies. *ibid.* Eum videre deſiderabant veteres. *ibid.* *Chriſtus* peccata perfecte expiat & auffert. 935. Eſt perfecte juſtus & ſanctus. 935. 936. Solus expiat peccata & pro nobis in cœlum intrat. 937. Ejus humilitas *ibid.* Intrat in Sancta Sanctorum. *ibid.* Eſt primogenitus inter multos fratres. 938. Hodie ejus ſacerdotium in terra ceſſat. *ibid.* Per *Chriſtum* nobis aditus ad cœlum patet. 940

Chryſelectri gemmæ. 721

Chryſoberyllus Smaragdus dicitur. 659

Chryſolithus gemma. 642. 643. 661. 701. Ejus color. 643. Sumitur pro Topazio. 650. Eſt *Tarſchiſch.* 720. &c. Ejus meminit Johannes in Apocalypſ. *ibid.* Quis gemma veterum *Chryſolithus.* *ibid.* Hodie Topazius vocatur. *ibid* *Chryſolithi* nomen plurimis gemmis attribuitur. 721. Veri *Chryſolithi.* *ibid.* Talis eſt *Tarſis.* *ibid.* Eſt inſtar auri. 722. 723. *Chryſolithus* ex *Tarſchiſch* Indica, non Hiſpanica. 724. 728. In India naſcuntur optimi. 725. Talem intellexit Moſes per *Tarſchiſch.* *ib.* *Chryſolithi* moles. 725. 726. Locus natalis. 726. Sunt pretioſæ. *ibid.* *Chryſolithus* Tavernerio eſt Topazius. *ibid.* Ejus virtutes. *ibid.* Auri & ſolis lapis dicitur. *ibid.*

Ciconia carbunculum attulit Heracleæ. 668

Cicuma pro κίκαϐι. 654

Cidaris. 502. 506. 508. 801. Sic dicitur ab Hebræo *Kether.* 806

Cinctus & *præcinctus* armatus. 487

Cinctus muliebriter imbellis. 489

Cinctus Gabinus. 492. 493. 540

Cinctus & *cincti.* 492. *Cincti* candido linteamine. *ibid.*

Cincturæ locus. 495. &c.

Cingari Ægyptii. 550

Cingere pro armare. 488. *Cingendi* modus varius. 495. 495

Cingulum 476. Hinc Gallis *une Zangle.* 477. *Cinguli* aureis bullis ornati. 485. *Cingulum* Reginæ. 490. *Cingula* pretioſa noſtrarum mulierum. *ibid.* *Cingulum* Eliæ *ibid.* Johannis Baptiſtæ. *ibid.* Angelorum. *ibid.* *Cingula* geſtant Judæi. 490. &c. Et peregrinantes. *ibid.* *Cingulum* capitis. 542. *Cingulum* Ephodi. 584. 587. *Cingula* duo habet Pontifex Maximus. 588. *Cingulum* aureum. 722. *Cingulum* quid ſignificet. vide Balteus.

Cinxit. 801. vide Balteus.

Cippus. ab Hebr. *Cephà.* 519. 520

Circumcidendi jus habent omnes Judæi.

dixi. 844. *Circumciſio* Chriſti octavo die. 889. Quid ſignificet. *ibid.*
Circumdedit. 801
Citreum. 564. Ejus cortices. 565
Cizelé Gallice quid. 808
Claudius Cæſar Smaragdis & Sardonychibus ornatus. 738
Clauſum idem ac *commiſſum.* 435
Clipeola aurea in Ephodi humeralibus. 592
Cliviorum oppidum. 486
Cloche, *cloake* Anglice, & *cloaca.* 460. *clochettes.* 568. 570
Coacta lanæ, *coactile*, *coactilarius.* 502. 503
Coccinum à luce dictum. 634. Eſt color pretioſus. 829. Ejus ſignificatio in veſtibus ſacris. 898 Eſt ſymbolum peccati. 899
Cæli color cœruleus, & ruber. 667. 676. Inſtar hyacinthi. 700
Cœruleus color & niger conveniunt. 681
Cogitatio inter ſacrificandum polluit. 541
Collega pro *conlega.* 476
Collis. Ei comparatur pileus. 521
Colobia. 552
Colores ornamentorum attribuuntur ipſis rebus ornatis. 723. Colores in veſtibus ſacris pretioſi. 829. Quid ſignificent. 896. 897. &c.
Compactum ex lana. 506
Concionandi jus habent omnes Iſraëlitæ. 844
Concretum ex lana. 506
Conlega, vide *Collega.*
Conſtrictorium. 436. 446
Conſules in reſerandis portis Jani cincti. 492
Cor. Inter cor & pudenda diſcrimen eſſe faciendum. 491
Corallia. 674. 675
Corium, inde pilei. 507
Corneolus Sardius quaſi carneolus à carne. 640
Corona Regis Amonitarum. 731. 738
Corona Pontificis Maximi Hebr. Vide Lamina.
Corona dicitur omne id quod frontem cingit. 801. *Coronarum* varia materia. 802. *Coronæ* tenuia folia. 803. *Coronæ* ornamenta. 805. *Corona triplex.* Ejus origo. 806. *Corona Regis*, *Legis* & *Sacerdotii.* *ibid.* *Coronæ* habent titulos & imagines. 809. *Corona* Diogenis. *ibid.* *Corona* Domitiani. *ibid.* *Corona* ſignum perfectionis. 819. Sacrificia & preces reddit perfectas, & gratas. *ibid.*
Corona Julii Secundi Pontif. Max. Romani. 810. Ejus inſcriptio. *ibid.*
Coronæ ornamenta Sacerdot. & milit. 819. 820. *Corona* antiquitus ſoli Deo dabatur. *ibid.* *Coronam* auream Jonathani mittit Alexander Syriæ Rex. 820. *Corona* ſacra quid ſignificet. 875. 878. 889. 929. *Corona* triplex quare. 929. Titulus ejus. 930. Fronti Pont. Max. alligatur vittis. 931. Vittæ ejus laneæ & cœruleæ quare. *ibid.*
Corpus hominis pulcherrimi deſcribitur. 676. 679. Ebori comparatur. Vide Ebur. Dicitur obtectum Saphiris. 677 *Corporis* partes quæ nudæ apud veteres. 722.
Corybantium. 514
Coton. 457
Cotte unde. 458
Cottes d'armes ſimiles Ephodo. 582
Coupeur de bourſe. 482.
Cranii commiſſuræ dicuntur *ſutura.* 532
Criſta galli pileus. 516
Crucis lignum quid ſignificet. 878
Crumjama, & *Crumjama rabba* 690. utrum ſit gemma *Tarſis?* 716. Dicitur *Krumtaſſim* *ibid.*
Cruralia. 438. 454. vide *bracha.*
Cryſtallum. 728.

Cucullus. 510. Conſulum Novomagenſium. 969
Curbaſia, & *Curbaſia* recta. 516. *Kurbaſia*. *ibid*. 538
Cuſeh. Arabia. 646
Cyanus gemma. Ejus color. 678. 693. 700
Cybeles. 542
Cyclades quid? 435
Cyrus rectam habet tiaram. 515

D.

Dacorum Sacerdotes tecto capite ſacrificant. 537
Dan primus Idololatra. 693. Ejus vexillum. 700. Vide Vexillum.
David an fuerit Levita. 602. 603. Verum induerit Vrim & Thummim? 788. Ejus Legati ignominia afficiuntur. 910
Decempedam an habuerit Vlyſſes. 524
Decimæ ſecundæ comeduntur Hieroſolymis. 851
Dei irati facies inſtar ignis & Sardii. 638
Demium apud Plinium Sardium ſignificat. 639. Non eſſe legendum *Diſenium*. *ibid*. Non ſignificat pinguedinem, ſed *ruborem*. Eſt gemma *Odem*. 640. Nomen retinet. 672
Denarii centum quot imperiales? 829
Denarii mille. 830
Devanteau Gallice ſuccinctorium. 438
Diaconorum in Eccleſ. Roman. veſtes. 552. 557
Diadema Darii. 507. 508. 510. Purpureum. *ibid*. Alexandri M. 508. Saporis Perſarum Regis. 511. *Diadema* faſcia dicitur. 512. Eſt inſigne Regis. 515
Diakinthim, gemma. 630. 652
Dialis ſacerdos. Vide Sacerdos.
Diamanti Adamas. 689
Dii nudi. 883
Diogenes virtutis ſacerdos. 809. Ejus corona. *ibid*.
Diſcinctus inermis. 487
Diſenium pro *Demium*. 639
Doctrina Vrim. 753
Dudaim in vexillo Rubenis. 657
Doeg occidit ſacerdotes. 603
Dogma à δοκῶ. 655
Domitiani corona. 809. Ejus Sacerdos Jovis & Minervæ. *ibid*. Ejus imago in coronis. 809
Domo, an inde Adamas dictus. 687
Draco cœruleus. 679
Draegbant, balteus. 488
Drimyleus mons. Ibi reperiuntur Sardonyches. 732
Dulbant tiara. Pro eo dicitur Tulbant. 514
Duſchaim urbs an à ſardonyche dicta? 734. 737

E.

Ebur antiquum. Et rubrum. 674. *Ebur* ſignificat virtutes Chriſti. 675. Dicitur de corpore elegantiſſimo. 677 *Eburnea* colla. *ibid*. *Ebur* atramento albefacere. *ibid*. Chriſti pulchritudinem ſignificat. 678. Et ejus naturam humanam. *ibid*.
Eccleſia Chriſti veſtita auro. 885. 896. Purpura ornata. 900. Eſt quaſi unicus homo. 903. Depingitur per texturam veſtium ſacrarum. *ibid*. Per veſtes Chriſti. *ibid*. Eſt ſancta. *ibid*. Ejus firmitas quomodo ſignificetur. 904. Ejus unio. *ibid*. Ejus decus & ordo quomodo repræſentetur. 905. Eſt ornata tunica teſſellata. *ibid*. Ad ejus ornatum omnes electi debent laborare. *ibid*. Ejus membra à Chriſto honorantur omnia 909. Eſt juſtitia Chriſti tecta. 910. Chriſto arctiſſime adhæret. 911. Depingitur per mala punica. 915. 916. Ejus caſtigationes. 915. Et conſolationes. 915.

915. 916. Ejus martyria & perſecutiones 916. In ea variæ ſtationes & vocationes. *ibid.* Eſt repleta prophetiarum, promiſſionum & præceptorum. *ibid.* Eccleſia quælibet debet habere ſuum paſtorem. 918. *Eccleſia* multæ ut multa mala punica. *ibid.* Omnes à Chriſto dependent. *ibid.* *Eccleſia* una ex Judæis & Ethnicis. 919. 920. Ejus imago duæ Sardonyches *ibid.* Suſtinetur à Chriſto. 921. Tota repræſentatur per Joſephum. *ibid.* Chriſto arcte juncta eſt. 922. Ejus fundamentum Chriſtùs. 923. Significatur per duodecim gemmas. 924. A Chriſto avelli non poteſt. 927. Eſt ſancta. 931. Ejus bona *ibid.* Perfecte juſtificata. 935. *Eccleſia* nullas patitur umbras. 938. Nullos habet Sacerdotes, nec ſacrificia, nec ſacras veſtes in hac terra. *ibid.*

Eeil Egla gemma. 630. An oculus Beli. 710

Electorum unio. 904. *Electi* dicuntur Sacerdotes. 912. Significantur per mala punica. 916. Sunt ſigilla in corde Chriſti. 924. Eorum ſacrificium Chriſtus. *ibid.* Omnes à Chriſto amantur. *ibid.* Sunt participes ſacrificii & beneficiorum Chriſti. 938. Sunt Sacerdotes & Reges. *ibid.* Eorum Sacerdotium ſpirituale. 939. Veſtiuntur veſtibus albis. 939. 940. Chriſti pietatem & virtutes debent imitari. *ibid.* Cum Chriſto intrant in Sancta Sanctorum. *ibid.*

Electrum. 721

Elephas cum tintinnabulo. 570

Elias faciem velat coram Deo. 928

Eminentia dicitur à pileo. 538

Ephod bad 547. *Ephod bad* Davidis. 581

Ephod Sacerdotis Hebr. 579. &c. Dicitur amiculum. 580. Eſt *ſuperhumerale. ibid.* Ejus materia & colores. *ibid.* *Ephodi* etymon. *ibid.* Quomodo dicatur. 581. An habuerit manicas. *ibid.* Ejus forma. *ibid.* & 582. An fuerit talare. *ibid.* Dependebat ad nates. 583. 584. Ejus tres partes. *ibid.* Ejus humeralia. *ibid.* Ejus cingulum. 584. 587. Habet duas plagulas. 585. Ejus humerale. 584. 585. Habet fibulas gemmatas. *ibid.* Humeralia ejus non ſunt aſſuta, ſed attexta 586. *Ephodum* ad latera eſt apertum. 589. Brevis ejus deſcriptio. 589. 590. Eſt veſtis pretioſiſſima. 591. Fibulas habet gemmatas. *ibid.* *Ephodum* in tabula expreſſum. 600. 601. *Ephodum* Annæ. 600. 601. 602. *Ephodum* lineum. *ibid.* Quomodo differat à ſacerdotali. *ibid.* An ſit tunica. *ibid.* & 603. *Ephodum* Micæ. 504. *Ephodum* fuſilis auri. 604. *Ephodi* mirifica deſcriptio apud Suidam. *ibid.* *Ephodi* ſignificatio. 874. 878. 889. 919. Erat ſymbolum duorum populorum. 919. Et duorum Teſtamentorum. *ibid.* *Ephodi* lora quid ſignificent. 921. 922

Epiſcopalis dignitas dicitur Apex. 538

Epomis dicitur Ephod. 581

Equi ſplendidi. 655

Eſcarboucle carbunculus. 661

Eſcharpe balteus. 488. 495

Eſpor gemma, ſaphirus. 704

Euangelii ſonus. 917. 918

Eumeces lapis ſomnia inducit. 710

Eumenius Rhetor. 486

Euphrates fert Sardonyches. 731. Ei adhæret mons Drimylus. 732

Expiationum dies decimus Tiſri. Illo die Pont. Max. non intrat in Sanctum Sanctorum, cum veſtibus aureis & gemmatis. 783. Sed lineis. *ibid.* Tunc expandebatur velum byſsinum. 823. Ejus ſignificatio. 932. Fiebat primo die anni. 933 Illo die ceſſant ſacrificia, quamdiu Pont. Max. eſt in adyto. *ibid.* Illo die fiebat expiatio pro omni-

omnibus Iſraëlitis & pro omnibus peccatis. *ibid.* Dies iſte dicitur *dies magna.* 934. Erat imago diei Chriſti. *ibid.* Dies humiliationis & jejunii. 937

F.

Aliæ à Græco φάλα. 549

Faſciæ quibus ſolebant velati pedes. 439. Sic dicuntur baltei. 479. 480. *Faſciæ crurales.* 503. 509. *Faſciæ* albæ & cretatæ. 509. *Faſcia* diadema. 512 *Faſcia* pectoralis. *ibid.* 514. Longa *faſcia* erat pileus ſacerdotum, & Pont. Max. 798. *Faſcia.* Hebr. 801

Feltzeychen / balteus. 488

Feminalia ſumebant Romani tempore hyberno. 437. 443. 454. Eorum forma. 448 Circa ilia ſtringuntur. 464. Eorum ſignificatio. 878

Feminalia. Vide brachæ.

Feutre unde dictum. 503

Fibulæ in balteis. 485. *Fibulæ* aureæ & gemmatæ. *ibid.* 486. *Fibula* dicitur retinaculum. 486. Habent varias figuras. *ibid.* *Fibulæ* in pallio. 550. In Ephodo aureæ gemmatæ. 585. 591. An habuerint formam aſpidum? 592. Vera earum forma. 592. 593 *Fibulæ* gemmatæ in humeris apud veteres. 592. *Fibulæ* in Ephodo utrum originem dederint reliquis fibulis? 592

Fides aurum dicitur. 896. Et aurea. 918. Generatur in nobis per ſonum Euangelii. 931. Depingitur per coronam Pont. Max. *ibid.* Eſt donum Dei. *ibid.*

Filtz / & Belgice Vilt unde dicatur. 503

Filia vocis ſub Templo ſecundo. 761. 864. Ejus vocis exempla. *ibid.*

Fila in veſt. ſacerdot. quid ſignificent. 904

Filum cui appenſum plumbum. Gallice un niveau. 687. *Filum* Coccinum. 899

Fimbriæ in pallio. 576. *Fimbriæ* dicuntur catenæ aureæ pectoralis. 610

Flamen Dialis album habet galerum. 537. *Flamines* quaſi *Filamines.* 539

Flavialium collegium. 809

Flechten & πλέκειν *plectere* ab Hebræo deducitur. 611

Flos hyacinthus. Vide hyacinthus.

Flores in pallio. 575

Flores quid ſignificent. 575 606. 607. 875. Sunt ſymboli ſacerdotii. 907. Et ſacerdotii Chriſti. *ibid* Et ſacerdotis veteris Teſtam. *ibid* Magnæ gloriæ & felicitatis. 907. Mortalitatis. *ibid.* Boni alicujus futuri 908.

Flores cadunt peracto ſacerdotio Chriſti. *ibid.*

Flores in malis punicis quare. 915. 916

Floruit Hebr. *zilz.* 801. *Floruit* virga Aharonis. Vide virga.

Folium dicitur corona Pont. Max. 803

Foramen capitis in pallio. 560

Frigus à Græco. 655

Frons quomodo dicta. 812. *Frons* Pont. Max. ornata lamina. *ibid.* *Frons* eſt ſedes ſapientiæ. 931

Fucus ſtibium. 664. ad inungendos oculos. *ibid.*

Fulgor. Inde dicitur *Smaragdus.* 655

Fulguravit, fulminavit quomodo Hebræis dicatur? 653

Fuligo maris. Gemma Tarſis. 717 718

Fullones & *Coactilarii* eodem modo laborant. 504. Hinc Gallice *Fouler*, & Belgice Vollen / unde dicatur. *ibid.*

Fundæ aureæ ad inſerendas gemmas. 591. 616. In veſtibus fundæ quid ſignificent? 904. 910. 911

Funes Hebræis quomodo dicantur. 611

Funginum genus. Pileati. 505

Fur quomodo dicatur. 482

G.

G. H K. permutantur. 654
Gad. Ejus Vexillum. 707
Galactites lapis utrum ſit Adamas? 686
Galea militum. 507. *Galea* altiores apud veteres. 519. Inſtar *Galeæ* pileus ſacerdotum minorum. *ibid.*
Calerus quid? 509. 510. *Galericulus.* 517. *Galerus* ſacerdot. 537. Albus *Galerus.* *ibid.*
Galottes. Vide *Calottes.*
Gamel Hebr. Camelus. 655
Gaspi dicitur Iaſpis. 741
Gebulim apud Hebr. eſt Provincia. Quicquid eſt extra atrium Templi. 852. Eſt idem ac *Medina.* *ibid.*
Gedrehen werck. 808
Geharim. 690
Gemmæ & *Gemmulæ* fibulæ in Ephodo. 591. Eis inſculpta ſunt nomina duodecim tribuum. 593. Vtrum Moſes gemmas ſculpſerit. *ibid.* In qualibet *gemma* Ephodi quot nomina? quot litteræ, & quo ordine? 594. &c.
Gemmæ in Pectorali. 616. &c. Aureis fundis inſeruntur. *ibid.* Nomina duodecim tribuum iis inſculpuntur. 617. Qua ſculptura? 617. 618. Verme Samir ſculptæ. *ibid.* Quo ordine. 619. 620. &c. Omnes litteræ iis inſculptæ fuerunt. 623. 624. Cuilibet *gemmæ* Pectoralis ſex litteræ. 625. 626. Quo ordine? *ibid.*
Gemmæ non omnes eodem ordine recenſentur ab auctoribus. 629. &c. *Gemmas* interpretandi nulla certa ratio. 631. *Gemmæ* quarum nomina ab Hebræis ad nos pervenerunt. 632. 741. *Gemmæ* Pectoralis comparantur cum vexillis duodecim tribuum. 637. Dicuntur fuiſſe ejuſdem coloris. *ibid.* *Gemmarum* virtutes plerumque fabuloſæ. 641. *Gemmis* quo ordine nomina inſcripta. 745. *Gemmarum* ordo in Pectorali ſecundum Epiphanium. 764. 765. *Gemmæ* utrum futura prædicant per lucem. 766. In Pectorali *Gemmæ* lucidiſsimæ. 769. Et perfectiſsimæ. 970. Sunt imagines Chriſti. 772. Sunt ſymbola præſentiæ Dei. 778. Vnde *Vrim* & *Thummim* dictæ. *ibid* Pretioſiſsimæ. 832. *Gemmæ* in ſacro veſtitu quid ſignificent? 875. 878. 922. 923. 924. Continent compendium omnium ſignificationum ſacri veſtitus. 925
Gemmæ in veſte Honorii. 832
Genua & Gallice *Genou.* 442
Germanarum mulierum tiaræ. 511
Gegordelt Belg. Balteus. 495
Gewaleft / Gewolt. 504
Gibar Gemma. 630. Vtrum ſit *Iahalom*, an Iaſpis. 690
Glaber, glat. 695
Glas / Germ. non dicitur à *Leſchem*; ſed à *galuſch* Hebr. glaber. 694. &c.
Gleſſum an à *Leſchem.* 694
Gloma & *Glomerare* ab Hebr. 557. Et *gloma*, *globus*, à *Golem.* 654
Gloria veteris Teſtam. 907. 908. Erat peritura. *ibid.* *Gloria* ſacerdotis Chriſti. *ibid.*
Gordel / balteus. 476
Græcanica pallia. 557
Græcorum inſcitia in ling. Orientalibus. 638. Inde eorum etymologiæ ridiculæ. *ibid.*
Granata qualis gemma. 634. Vtrum ſit Sardius? 636. 666. Eſt lapis ruber. 666. Recenſetur inter *Rubinos* & *Carbunculos.* *ibid.*
Grando per amethyſtum avertitur. 714
Grex liniger Sacerdotes. 475
Ein Gürtel / balteus. 476

H.

H. G. K. permutantur. 654
Halam, Hebr. *confringere.* Inde

Halmas, *Almas* & *Adamas*. 689
Halmut malleus. *ibid.*
Hamithiſin Gemma, Amethyſtus. 711
Har Habbaith, Templum. Quouſque extendatur. 851.852
Haſna Arab. *Elegans*. Hinc Pectorale. 748
Hauben pilei. 502. beltze hauben. *ibid.*
Havila terra. Inde affertur Sardonyx. 731. Altera terra *Havila*. 733
Haut de chauſſes. 439
Helvetiorum pilei. 506
Hemed. Ein hembt-rock. 459. dicitur ab Arabico. *ibid.*
Herculis ſacra tecto capite fiebant. 536
Hermionica purpura. Vide purpura.
Hieruſalem. Diſtinguitur à Mikdaſch. 850. Comprehenditur ſub *Medina*, id eſt Provincia. 850. 852. Eſt tamen Provincia ſanctior. 851. Ibi comedi poſſunt ſancta levia & *Maaſer Scheni*. *ibid.* Dicitur ſancta. *ibid.*
Himiſin Gemma. 630
Hirci Jacobi punctati. 706
Hoc age, Formula. 541
Honorii veſtes ſuperbæ. 832.833
Honoris ſacra. 535
Hoqueton Gallis unde dictum. 458
Humerale Ephodi. 584.585
Hunnorum veſtes. 581
Hut, pileus. 502. Ein hoger hut. Pileus Sacerdot. minorum. 535.797. Ein hut dicitur Germanis pileus ab hüten/ut *tutulum* à tutando. 540
Hyacinthus gemma. Dicitur *Saphirus*. 680. Et *Leſchem*. 699. &c. A Johanne memoratur in Apocalypſi. *ibid.* Accedit ad ſuccinum *ibid.* Vtrum ſit cœruleus? *ibid.* Ejus color. 699.700. Eſt ſimilis flori ſui nominis. 700. 701. An Chryſolithus. *ibid.* *Hyacinthi* varii. 701. 702. Dicitur *Leſchem*. 703. Ejus locus natalis. *ibid.* Virtutes. *ibid.* Accedit ad Amethyſtum. 712. Quid ſignificet. 874. 898
Hyakinthin, hyacinthus. 653
Hyali color vitrum repræſentat. 643

I.

IAcinthe la belle. 701.702
Iacobus amictus eſt veſtibus fratris Eſavi. 883. Veſtes deponit antequam accedat ad altare Dei. 886
Iahalom. 634. Eſt *Adamas*. 684.685. &c. Pro *Iahalom* ſcribitur *Almas*. Inde *Adamas*. 687.688
Iambon de Mayence. Vide perna.
Iarketha & *Iarkan* Topazius. 644
Iaſpis quotus lapis. 629. Dicitur *Saphirus*. 671. *Iaſpis* nomen ſuum retinet. 672. 684. 741. Repræſentat corpus humanum. 722. Beryllo ſimilis eſt. 733. Ejus deſcriptio. 740. &c. Varie vertitur. *ibid.* Ejus meminit Johannes in ſua Apocal. 741. Dicitur *Gaſpi*. 741. Benjamino deſtinatur. 741.742. Panthera dicitur. 742. Varia habet puncta & colores. *ibid.* Optima eſt viridis & ad Smaragdum accedit. 742. Ex variis gemmis mixta videtur. 743. *Iaſponyx*, &c. *Iaſpidum* ſeptem ſpecies. *ib.* Laudatiſſima eſt Indica & viridis. 744. Optima Scythica. *ibid.* Qualem intellexerit Moſes. *ibid.* Ejus virtutes. 744.745
Idolum Micæ. 604
Iehoſchua Pont. Max. cum veſtibus deponit iniquitates. 887
Iehova nomen. Vtrum ſit *Vrim & Thummim*. 755. An Pectorali tanquam marſupio ſit inditum. *ibid.* Per hoc nomen Moſen & Chriſtum miracula edidiſſe. 768. Iſtius nominis ſuperſtitioſa adoratio. 807. Exaltatur ſupra omne nomen. 808. 810. 812. Eſt nomen Tetragrammaton. An exſtiterit ſub Templo ſecundo. 865. In adyto pronunciabatur. 917. Vſque ad

ad Jerichuntem audiebatur. *ibid.* Scribitur in corona. 807. 930
Imago ex Saphiro. 683. Eam geſtabat Ægyptiorum Sacerdos & Judex. 751. An illa *imago* antiquior Pectorali Pont. Max. 758
Imagines in Vrim & Thummim. 753
Imagines in corouis. 809
Implere Hebræis quid? De gemmis dicitur. 616
Implexum opus, ſunt catenæ aureæ pectoralis. 611
Indumentum judicii dicitur pectorale. 607. 749
Induſium quaſi intuſium. Interior tunica. 555
Inermes milites diſcincti. Quomodo dicti ſint à Græcis. 480
Infula. 537
Inham Belg. ſinus. 466
Iniquitas rerum ſacrarum quid? 818
Inſcendere brachas. 447. 449
Inſulam geſtare in aure, in collo &c. 832
Intentio inter ſacrificandum. 541
Involvere pallio. 557
Iohannis Baptiſtæ balteus. Vide balteus.
Ioſephus patrios mores ad Ægyptios propagavit. 758. Deponit veſtimenta antequam accedat ad Pharaonem. 886. Ejus vexillum. 736. *Ioſephus* totam Eccleſiam ſignificat. 921. Eſt Typus Chriſti. *ibid.*
Ioſua bos. 736
Iris ſimilis Smaragdo. 658
Iſmorad gemma. 652. 661. 671. 684
Iſmaragdin, & *Iſmurad.* 630
Iſchaſcharis vexillum. Vide vexillum.
Iſpor gemma. 630. Vide *Eſpor.*
Iſraëlis ſtatus miſerrimus. 760
Iuda vexillum. Vide vexillum.
Iudæi ſuperſtitioſi. Patrios mores in religionem vertunt, ut ſanctius obſervarentur. 491. Dum ſeſe balteo cingunt deblaterant deprecatiunculam. *ibid.* *Iudæi* dicti à monte *Ida* fabuloſe. 638. Omnes geſtant Onychum. 739. An ritus ſuos acceperint ab Ægyptiis & aliis. 757. Omnes habent jus circumcidendi & concionandi. 844. Solliciti ſunt de conſervanda genealogia Sacerdotum & Levitarum 861. Sub V. Teſtam. exſpectabant fructus ſacerdotii Chriſti. 908. Sub V. Teſt. erant ſub ſervitute. 928, Ideo debebant eſſe tecti. *ibid.*
Iudices qui Sacerdotes. 751
Iudicia fil. Iſraëlis. 750
Iulius Cæſar nullas habuit brachas. 455. Eſt male cinctus. 494. Ejus ſtatuæ imponitur corona. 509. Ejus imago in Achate cum imagine uxoris. 708
Iulius Secundus Pontif. Roman. nomen ejus in corona. 810

K.

K. H. & G. permutantur. 654
Kabel Belg. pro fune. 611. 654
Kalotte. 502
Kankirinum gemma. 630. & *Kanchire* corrupte pro Lyncurius. 694
Kanbire gemma. 630
Kappe. 502
Karus pro *Kerum.* 716
Kerum jama, & *Kerum jama rabba.* Vide *Crum jama.*
Klucker/pro eo Belgæ *Kniker.* 476
Klappen pro Knappen. *ibid.*
Klocke tintinnabulum. Sic dicitur ab Hebræo *Chaluk.* 460. 570
Krumtaſſin gemma. 630
Kyrbaſia pileus. 506. 516. 517

L.

L. & N. permutantur. 476. Ponitur pro R. 564
Labonaſſar pro *Nabonaſſar.* 476
Labonides pro *Nabonides.* *ibid.*
Lacerna dicitur Pallium Pont. M. 546
Lacerna millibus decem empta. 830

Lamina aurea dicitur *zitz* & *zitz Nezer.* Quoties populo in anno oſtendatur? 784. Capiti alligatur vitta hyacinthina. 795. 801. &c. Dicitur *Lamina frontalis.* 801. Et corona jure dicitur. *ibid* Ejus materia aurum. 802 ejus figura. 801. 802. Lata erat duos digitos. 803. Longa ab aure ad aurem *ibid.* Calyculis hyoſciami ornata. 804. 805. Eſt inſtar floris aperti *ibid.* Frontem tantum cingit. 806. Habet titulum inſcriptum. 807. Quo ordine inſcriptio facta ſit. *ibid.* Quibus literis? 808. An litteræ habuerint puncta? 809. Cui parti capitis alligata. 810. Eſt ſupra tiaram, quo ſenſu. 811. &c. Tiaræ alligatur vittis hyacinthinis. 813. Quot vittæ & quot foramina in *lamina.* 814. Depingitur in tabula. 817. Cur Pont. Max. *laminam* geſtaverit. 818. Ejus uſus. *ibid. Lamina expiabit*, Formula Rabinica. 819. Qualia peccata expiet. 878. Ejus ſignificationes. 929. &c.

Lampades in templo. Earum elychnia unde. 859. 860

Lana vineæ. 457. *Lana* coacta. 502. 503. *Lanæ* pretioſi. 828. Mileſia. 829. *Lanea* tricliniaria pretioſiſſima. 830. 831. *Lana* in aſperſione vaccæ rufæ. 892. *Lana* in veſtibus ſacris quid ſignificet? 890. 891. 892. *Lana* à mulieribus neta ſignificat Chriſtum ex ſola muliere naſci. 890. 891

Lapides pretioſi. Vide gemmæ.

Lapis ab Arabibus pro Baccho cultus. 657

Lapis attrahens dicitur Magnes. 738

Latium unde dictum. 459

Laurolavinium. 539

Lectio ſectionis ſabbathicæ non eſt miniſterium ſacerd. 844. Omnes Iſraëlitæ legere poſſunt in Synagoga. *ibid.*

Lectorium in templo. 845

Legionum ſigna baltei. 458

Leoni ſimilis gemma. 695. 696

Leonis pelli ſimilis Achates. 705. &c. 709

Lepra peccati imago. 899

Leproſi debent eſſe tecti. 928

Leſchem gemma. 693. &c. Et *Leſem* pro *ſemel.* Inde *ſimile* & *ſimi'acrum. ibid* Ei inſcriptum eſt nomen Danis. *ibid.* Hyacinthus. 703

Leſchem urbs. 693

Levana, & *Libne* Hebr. quid? 672

Leuchates, præſtantiſſimi *Achatæ.* 707

Leucophthalmus gemma. 710

Leucochryſus. 721

Leucoſaphiri. 672

Lex Moſis in ſaphiro ſcripta. 682. Tabulis inſcribitur ab ipſo Deo. 773

Libella. 687

Licht und Recht. Vrim & Thummim. 753

Licia quot intorta in tunica. 468

Lictores. 527

Ligaculum femoralium. 514

Liguria. Ibi reperitur *Succinum* & lapis *Lyncurius.* 698

Limbus in pallio. 562

Limon pro *Rimon.* 564

Linea. 687

Linea nebula veſtis tenuiſſima. 828

Lingua in tintinnabulo. 570

Lingua coccinea. 899

Linguæ quot poſt confuſionem Babylonicam? 573

Liniger. Vide Grex liniger.

Linum. 457. Eſt byſſus. *ibid.* Antiquiſſimis veſtibus præbuit materiam. 458. 460. 507. *Linum* quid ſignificet. 890. 891. Quomodo creſcat. *ibid.* Significat juſtitiam Chriſti. 892

Linum Harlemenſe pretioſum. 828

Linteolum Sindon in pileis Sacerdotum quid? 532

Litteræ quales in gemmis. 593. *Litteræ* totius Alphabeti reperiuntur in gemmis. 623 624. 774. Eminebant in reſponſis per *Vrim* & *Thummim.* 768

Livor.

Livor. 717
Locuſta verſicolor. 657
Lollia Paulina caput ornavit Smaragdis & margaritis ſexcentis ſeſtertium, id eſt quinque millionibus flor. 832
Lorica brevis judicii dicitur Pectorale. 607.749
Lorica os. 561. *Lorica* veterum ex lino & corio. *ibid.*
Lorum faſcia, pileus. 512
Luna alba. 672
Lux Vrim. 752
Lympha pro *Nympha.* 476
Lynces habent maculas. 695. Quales colores. *ibid.* Ex *Lyncis* urina naſcuntur gemmæ. 696. 697. &c.
Lyncurius qualis gemma. 694. 695. &c. Vtrum ſit *Succinum? ibid.* An gemma maculis notata inſtar *Lyncis. ib.* An ex urina *Lyncis* naſcatur? 696. 697. &c. Dicitur à *Liguria* loco natali. 698. Eſt gemma ſculpturæ apta. *ibid.* Eſt *hyacinthus.* 699

M.

M pro B. 654
Macca pro *Bacca.* *ibid.*
Macedonum Regum pilei. 510
Maclo Hebr. *Baculus.* 654
Maldulus pro μάδαλος. 688
Magdat pro *Bagdad.* 654
Magnes pugnat cum adamante. 691. 704. Dicitur *lapis attrahens* 7,8. An lapis *Schoham?* 738
Magorum vanitas. 714
Maha Arab. dicitur *Saphirus.* 671
Malleus, Hebr. Halmut. 689
Malum punicum ſive *malo-granatum* in pallio. 563. 564. 575. Ejus apertura. 565. Ejus cortex in tinctura habet uſum. *ibid.* Eorum magnitudo in pallio. 565. Eorum materia. 566. 567. Colores. *ibid.* Habent flores. 576.
Malorum punicorum grana. 634.
Mala punica quid ſignificent? 574. &c. 914. 915. Tot quot tintinnabula. quare? 918
Mamilius Limetanus. Ejus nummus explicatur. 523. Tabula exhibetur. 525. *Mamilii* varii. 525. 526
Mamma. Circa mammas ſtringitur balteus. 495
Manachaz corrupte pro *Michneſe.* 446
Mantillo. 474
Ein hille mantel. Ein Shabbatz mantel. 552
Manus & pedes ſacerd. nudi. Alterius ſanctitate ſancti ſunt. 889. 890
Maragdus pro Smaragdus. Vide Smaragdus.
Margalito gemma. 630
Margalita, Marganita & *Margalioth,* pro *Margarita.* *ibid.*
Margarita Cleopatræ. 669. *Margarita* quomodo in S.S. dicantur? 675. Perforantur Adamante. 689. Diſtinguuntur à *Schoham.* 728. 732. Vnde veniant. 733. Junguntur Sardonychis. 737. *Margarita* vertitur *Iaſpis.* 740. *Margarita* ſunt ſcalpturæ ineptæ. 741. *Margaritis* vix cedit purpura. 830
Marmor album. 661. Et viride. 661. 665
Mathnam. Vide *Batiman.*
Mariſſa gemma. 700
Medina Provincia. Diſtinguitur à *Mikdaſch* 850. 851. Comprehendit urbem Hieroſolyma. *ibid.* Eſt idem quod *Gebulim.* 852
Mare. 636
Megalenſes ludi. 830
Mehil pallium. 552. 554. Eſt magis tunica quam pallium. 554. 555. Dicitur *poderes.* 559. Breve. *ibid.*
Menaſſis vexillum. 736
Mens multis maculis fœdata. 896
Menſura in ſacris non ſemper ſignificat duplum. 608

Mercurius Deus terminalis. 524
Meribag gemma. 630. Schoham. 728. Corrupte pro *Berilas*, id eſt *Beryllus*. *ibid.*
Meretriculæ artes. 437
Mica habuit Ephod. 604. Et *Theraphim*. 761
Migbaoth pileus. 513. Quomodo diſferat à *Mitznephet* ſummi Pont. 518. 519. 521.
Mikdaſch ſignificat Templum tantum non urbem Jeruſalemum. 850. *Mikdaſch* quid comprehendat. 851
Mileſia lana. 829
Milgrom pro *Malogranatum*. 564
Milites hodie tunicati & cincti. 495
Militum pilei. 506. 507. Galea. *ibid.*
Mina. triginta minæ quot imperiales? 825. Centum minæ quot? 826
Miniſterium Sacerdotum in ſolo templo fiebat. 844
Miniſterium mortis glorioſum. 907. Eſt periturum. 908
Mitra quid? Dicitur balteus. 480. 512. Eſt veſtimentum capitis. *ibid.* 502. *Mitrarum* color. 508. Variegata mitra. 508. & 509. *Mitra* mulieribus maxime convenit. 509. 510 513. 514. Habet redimicula. 530. *Mitra* Pont. Max. deſcribitur. 754. &c.
Mitznephet differt à Migbaoth. 518. 519. Eſt pileus Pont. Max. & reliquorum. 518. 521. Tiara Pont. Max. 794. &c.
Mogolis Magni Topazius. 649. Ejus Adamas. 691
Molochites gemma. 640
Moſcovitarum pilei. 507
Moſes an gemmas ſculpſerit. 593. Primus fuit Judæorum Rex & Sacerdos. 834. Faciem coram Deo velat. 928
Mulier eſt ſub marito. Ideo caput velat. 928
Mundus totus repræſentatur per veſtes ſacras. 877
Mutilus. 471
Mutſen. 502
Myrrha Chriſto offertur ut homini mortali. 894
Myrias quid? 827
Myſteria fingere amant homines. 780
Myſterium ſcriptum in corona. 810.

N.

N. & L. permutantur. 476
Nabonides & *Nabonaſſar*. Vide *Labonides* & *Labonaſſar*.
Nateſ & *Natibos*, *nativus* gemma. 702
Naziræorum albor nivi comparatur. 674. Eorum rubor. 675
Neuwſtatt. 663
Nephtali vexillum. 713
Nezer, lamina Pont. Max. 801
Nicolus Onyx. 751
Niger color convenit cum cœruleo 681
Nigris veſtibus induuntur Sacerdotes polluti. 901
Niveau Gallice. 687
Nix albor Naziræi. 674
Nobiles hodie tunicati & cincti. 495
Nola tintinnabulum majus. 556. 570
Nomen divinum myſticum. 626
Nomina duodecim tribuum in gemmis. 593. Vide gemmæ.
Nophech gemma. 652. 661. Eſt *carbunculus*. 661. 662. *Carchedonius* dicitur. *ibid.* Non eſt *Smaragdus*. 665. Nec *Saphirus*. 667. Sed verus *Carbunculus*. 684
Nova Civitas, *Novomagum* idem ac Carthago. 661
Nudi ſacrificant qui? 885
Nuditas ſignificat labem mentis. 885 909
Numerus ſeptuaginta duo myſticus. 626
Nummi ſeſtertii. 830
Nummus Familiæ Limitanæ. 525
Nux. Et ejus cortex. 564. 565. *Nuces* Colonienſes. Vide Caſtaneæ.
Nympha. Inde *Lympha*. 476

O.

OBeliſcus Jovis ex Smaragdo. 659
Obvolvere, obtegere. 559
Oculi ex Smaragdo terrent thynnos. 653
Oculus Arabice. 657 *Oculos* ſtibio inungere. 665. *Oculus vituli* gemma. 684. 710. An ſit *oculus Beli* &c. An *Onyx*. *ibid.*
Occultare quomodo dicatur Arabice. 645
Odem Sardius. 632. &c. Utrum Rubinus? an Adamas? *ibid.* *Odem* & *Adum* non ſemper rubium ſignificat, ſed & ſplendorem. 633. Summe candidum. 634. 635
Oenopus gemma. 667
Olei color. 643
Olor purpureus. 633
Omnia turbat, & *omina turbat*. 541
Onderbroecken feminalia. 434
Onias Pont. Max. Ejus artes ut Pontificatum obtineret. 821. Ejus templum. *ibid.*
Onychus gemma. 629. Et *Onyx*. 730. pro *Schoham* ſumitur. 731. Germanis ein Onyckel. 731. 739
Onyx an Hebr. *Anach*? 686. 711. *Onyx* dicitur ab ungue. 734. Qualis gemma. *ibid.* Sigillis aptiſſima. 739. Eum geſtant Judæi. *ibid.*
Onychi puncta Iaſponyx. 743
Opalus. ejus ſplendor mobilis. 693. An ſit Tarſis. 717. 718. Eſt gemma pretioſa. 718. Scalpturæ inepta *ibid.*
Ophiodes Inſula Topazion. 647. Dicta à ſerpentibus. *ibid.*
Ora veſtium. 558
Ovalis & *Ovata* Caſſis. 529
Oves plurimum offerebantur. 892

P.

PAlla Gallica. 583
Palliolum. *ibid.*
Pallium Pont. Max. 546. &c. Dicitur *tunica*, & *talaris*. *ibid.* Et *Lacerna*. Et *penula*. *ibid.* *Pallium* à *Palla*. *ibid.* *Pallium byſſinum*. *ibid.* Dicitur Ephodum. *ibid.* *Pallium* ex ſerico. 547. Ex lino. *ibid.* *Pallium* totum hyacinthinum. 548. &c. Non fuit ex ſerico. *ibid.* Sed ex lana. *ibid.* Ejus color. *ibid.* *Pallia nigra, Fuſca, Phœnicea, Coccinea, Auro ſparſa, hyacintina.* 548. Variis figuris ornata. *ibid.* Opere reticulato. 549. *Pallio* male attribuuntur prætextæ & aliæ figuræ. *ibid.* *Pallia* Græcanica. 550 Et Philoſophorum. *ibid.* Mos geſtandi pallium. *ibid.* *Pallii* fibulæ. *ibid.*
Pallium quadratum. 549. Veterum inſtar ſtragulæ. *ibid.* *Pallia* habent quatuor angulos. 550. Judæorum quadrata. 551. Habent peniculamenta. *ibid.* Hodie habent Judæi breviora *Pallia*. *ibid.* *Pallium* ex duabus plagulis. 552. Accedit ad formam tunicæ. 552. 554. *Pallium* Samuelis. *ibid.* *Pallium* Pont. Max. Ejus forma. 553. Eſt tunica exterior 556. *Pallium teres*. *ibid* Rotundum *ibid.* Anglis *Cloake* ab Hebr. *Chaluk*. *ibid.* Quomodo differat à tunica & à toga 556. *Pallium* clauſum. 557. 558. *Pallium* Saulis. *ibid.* Nullas habet ſuturas. *ibid.* Erat tunica ἄῤῥαφος. *ibid.* *Pallia* aperta. *ibid.* *Pallium* juſtitiæ 559. *Pallium* Pontif. Max. quouſque dimiſſum? *ibid.* Nullas habet manicas. *ibid.* & 560. Apertum ad caput. 464. 560. 562. Habet fimbrias in oris. 563. Malogranatis & tintinnabulis ornatum. *ibid.* *Pallii* ingens ambitus ſecundum Judæos. 574. An in *Pallio* flores. 575. Vide flores *Pallia* fimbriata apud veteres. 576. *Pallii* brevis deſcriptio. *ibid.* Ejus tabula. 577. & 578.
Pallium. 581. Dimidiatum. 583. Eſt

ſtola

ſtola hyacinthina. 853. Non eſt auro diſtinctum. *ibid.* Ejus ſignificatio. 875. 877. 878. 889. 913. 914. *Pallium* cur *Mekil* dictum? 913. Cur cœruleum. *ibid.* Cur aurea habuerit tintinnabula. *ibid.*

Panis propoſitionis comedit David. 790

Panni coacti pilei. 503. *Panni* ex lana coacti abſque neto. 503. 512

Panthera animal habens maculas. 695. Ejus colores. 695. 696

Panthera gemma *ibid.* Et *Pantherus.* *ibid.* Inter Iaſpidum genera ponitur. *ibid.* & 740. 741

Pantiri gemma. 630

Paragaudia. 555

Paranithes gemma. 712

Pardalium gemma. 695. 696

Parthorum Diadema. 513

Paſ-loer. 687

Paſcha celebrandi jus habent omnes Judæi. 844

Paſchalis agnus comedebatur à cinctis. 490

Paſtorum Eccleſiæ Chriſtianæ munus exercere poterant omnes Judæi ſub Vet. Teſtamento. 845

Patres nonnunquam turpiter errant in explicanda S. Scriptura. 754. In Ritibus Judæorum parum verſati. *ibid.*

Patrimonia integra gerere in aure, in collo, in digito. 832

Paulus non agnovit ex veſtibus Pont. Maximum. 842

Peccata expiantur veſtibus. 749. Dealbantur ſanguine Chriſti. 900. *Peccatum* quot mala nobis attraxerit? 887. Ejus imago lana. 892. & *Coccinum.* 899. *Peccata* manebant ſub V. T. 934. Sub Nov. Teſt. per Chriſtum plane ablata ſunt. 935

Pectorale. 607. Dicitur Hebr. *Choſchen*, & *choſchen Miſchpat.* Chald. *Choſchen dina. ibid.* Ejus materia. 607. Ejus forma & longitudo. 607. 608. Eſt quadratum. *ibid.* Duplicatum. *ibid.* Intus cavum inſtar marſupii. *ibid.* An ad altera conſutum. 609. Indita ei fuiſſe Urim & Thummim. *ibid.* Omnium veſtium ornatiſſimum & pretioſiſſimum. *ibid.* Quatuor habet annulos aureos. 609. 610. Duas catenas aureas. 610. &c. Quomodo Ephodo appenſum. 612. Habet vittas hyacinthinas. *ibid.* Ab Ephodo nunquam ſeparandum. 613. In tabula depictum. 613. 614. 615. *Pectoralia* Sacerdotum Saliorum. 615. *Pectorale* Pont. Max Hebr. gemmis ornatum. 616. &c. Vide Gemmæ. *Pectorale* judicii. 74 . Dicitur veſtimentum aſpectum. *ibid.* Unde *Choſchen* dicatur. *ibid.* Eſt pretioſum. 83 . Reſponſa per *pectora* e. 74 . In *pectorali* Urim & Thummim. 751. 925. &c. *Pectorale* Pontif. Maximi utrum ante *pectorale* & imaginem Pontificis Ægyptiorum? 758. Utrum *pectorali* indutus Pont. Max. intraverit in Sancta Sanctorum. 764. In *pectorali* quid ſcriptum præter nomina XII. tribuum? 774. Dicitur Choſchen unde. 777. Cum *pectorali* Pont. Max. non intrat adyta. 783. *Pectorale* verum uſum amiſerat tempore Chriſti. 862. Quid ſignificet. 874. 876. 878. 889. 922. *Pectorale* judicii cur dicatur? 925. Ab Ephodo quare non ſeparandum. 927

Pedes Sacerdotum nudi ſancta calcant. 690. 889

Pellicula uvæ. 570

Peniculamentis an opus habuerit Pont. Max. 802. 813

Peninim Hebr. quid? 674. Gemmæ rubræ an margaritæ? 675

Penula dicitur Pallium Pont. Max. 546

Peregrinantes habent baculos. 527

Perileucus Achates. 707

Periſcelis. 437
Periſtromata pretioſiſſima. 830
Perna pro *perla*. 476. *Perna* Weſtphalica dicitur Jambon de Mayence. quare? 664
Peroſag corrupte pro *Prazos*, *Prazius* gemma. 630. An ſit Tarſis. 717
Perſarum tunicæ & thoraces. 484. *Perſarum* Reges utuntur Curbaſia. 516. Soli geſtabant tiaram rectam. 517
Perſona, tres perſonæ, tres gemmæ. 720
Peruque Galerus. 509
Pervicacia frontis expiatur per laminam. 8 8
Phabi pro *Paphi*. 827
Philoſophorum pallia. 550
Phrygionicum opus balteus. 483
Phrygia tiara. 530
Phrygia Deæ Sacerdotes. 542
Phylacteria frontis Pontif. Max. 522. An Sacerdotes ea geſtaverint inter operandum. 812
Phyſica an doceatur per veſtes ſacras. 874. 881. 882
Pila marmorea in foro Cathanenſi exhibet Vlyſſen. 522
Pileus Sacerdotum. 501. *Pileorum* materia. *ibid.* Vnde dicatur. 502. 503. 535. *Pilei* German. gewaldt. Belg. gebelt. 504. Ex lana coacta. 504. 505. *Pilei* thoraces coacti. *ibid.* Umbellati *pilei*. 505. Cardinalium. *ibid.* *Cauſia* dicitur. 505. *Pilei* ſine umbellis. *ibid.* & 506. *Pilei* Helvetiorum. *ibid.* Nocturni. *ibid.* Suti. 506. Militum. *ibid.* Ex ovium pelle villoſæ. 507. *Pilei* Moſcovitarum & Polonorum. 507. *Pilei* ex corio. *ibid.* Linei. 508. *Pileorum* color. 508. 509. 510. Eorum forma. 510. *Pilei* exprimunt animalium capita. 511. *Pileus* fieri poteſt ex qualibet tela. 512. *Pilei* Sacerdot. longi ſedecim ulnas. 512. 513. Sæpius circa caput in orbem replicatur. *ibid.* *Pilei* Turcarum. 514. *Pilei* acuminati. *ibid.* Turriti. 515. 516. *Pileus* Curbaſia. 516. Deſcriptio pilei ex Hieronymo. 521. Sacerdotum non habet faſtigium. *ibid.* *Pileus* Vlyſſis. 522. &c. Pont. Max. apud Romanos. 529. *Pilei* redimicula. 530. In occipitio ſtringitur. 522. 529. 531. 532. 533. *Pileos* an duos habuerint Sacerd. 532. *Pileus* Sacerdotalis in tabula depictus. 534. Forma *pilei* Sacerdotum. 511. 514. 517. 518. 534. 535. *Pileus* Pontif. Max. 535. *Pileorum* uſus. *ibid.* *Pileo* tecti qui ſacra fecerint? 536. 537. &c. *Pileus* Flaminis. 538. Pro *pileo* veſtes quidam utuntur. 540. *Pilei* Sacerdot. altiores inſtar galeæ. 795. Fiunt ex longa faſcia. 798. *Pileus* quid ſignificet. 875. 878. 888. Eſt ſignum gloriæ. 927. Et ſervitutis. 928. Nullo *Pileo* opus habemus ſub Novo Teſtam. quia ſumus liberi. 928. 929
Pinchaſus veſtiarius. 838
Pirle Tarſchiſch, *beryllus*. 717
Pitdah Topazius, & *pitdath Cuſch* Topazius Arabicus. 642. 646. Ejus color. 644. Ex *Pitdah* fit *Topdah*, & *Topza*, *Topaza*, *Topazius*. 646
Piſchon fluvius. 731
Plaete. Een Plaete/ corona Pont. Max. 801
Plexile opus. 611
Plica Gallice *plis*. Vtrum in tunica. 466
Plumarium opus balteus. 483
Plumbum quomodo Hebr. & Arabice. 686
Poculum varium. 572
Polonorum pilei. 507
Polycrates Samius Tyrannus. Ejus Sardonyx, & incredibilis fortuna. 738. utrum fuerit Smaragdus. *ibid.*
Polymitum balteus. 483
Pompejus habuit faſcias albas & cretatas. 509

Pondato Rabbinis quid? 482
Pontifex Maximus inſignis judex. 749. *Judicat & judicatur*. 750. Vtrum ter in anno ingreſſus ſit Sancta Sanctorum. 764. An cum Pectorali? *ibid.* Abſque Pectorali nullam habuit revelationem per Vrim & Thummim. 778. Non intrat Sancta Sanctorum cum veſtibus aureis. 784. Sed albis. *ibid.* Solus interrogat per Vrim & Thummim. 785. An habuerit Phylacteria & Peniculamenta 813. Coronatur aurea corona. Vide Lamina. Hyacintho coronatur. 813. *Pontifex Max.* cum toto veſtitu abſque Phylacteriis. *Pontifex Max.* cum Phylacteriis. Vterque exhibetur Tabula. 823. *Pontif. Max.* patrimonia, integros cenſus, ſaltus & inſulas geſtavit in Pectore. 832. Ejus veſtes comparatæ cum veſtibus Honorii. 832. 833. Sunt vere Regiæ. *ibid.* Habuit proprium conclave in Templo ad ſervandas veſtes aureas. 834. Ejus veſtes ſervare magna gloria. 834. 835. Inde magna diſſidia. *ibid.* Quot habuerit tunicas? 836. Extra templum non poteſt agnoſci ex veſtibus. 842. Sectionem, ſi vult, legit. 844. In qua Synagoga legerit. 845. Ejus veſtes tritæ abſconduntur. 861. Filius Dei dicitur. 881 Eſt typus Chriſti. 884. &c. Cur plures veſtes habuerit quam reliqui Sacerdotes? 888. 889. 912 Ejus veſtes quid ſignificent? 884. &c. 888. &c. Divitiis debet abundare. 912. A reliquis Sacerdotibus ditatur. 912. 913. Judicia Dei annunciat & futura prædicit. 917. In eo juncta erat doctrina legis cum bonis operibus. 919. Inter ſacrificandum debuit meminiſſe totius populi. 920. Et pro toto populo debuit offerre. *ibid.* Judicia Dei exercet. 925. Ejus virtutes. *ibid.* Nullus ſub V.T. perfectus. 926. Summo honore venerandus erat poſt Regem. 927. Ejus Sacerdotium cur Regium dicatur. *ibid.* Debuit eſſe attentus in opere. 929. Omnium Sacerdotum eſt Rex & Princeps. *ibid.* Debuit eſſe Sanctus. 930. Quidquid tetigit Sanctum erat. *ibid.* Pontific. habet à Deo non à ſe. 931. Sine Deo & ejus Spiritu Pontificatum non poteſt retinere. 931. 932. Solus facit expiationem in adyto. 933. Cur albas veſtes habuerit magno die expiationis? 935. Separabatur ab hominum conſortio ante diem expiationis. 936. Cur iſto die deponere debuerit veſtes aureas, præſertim pectorale & gemmas. 936. 937. Ejus humilitas die expiationis. *ibid.* Veſtibus albis intrat in Sancta Sanctorum. *ibid.*
Pontificatus Judæorum in poteſtate Romanorum. 835
Pontifices Judæorum omnes ſunt typi Chriſti. 882. Cur Deus eos veſtiri voluerit? 882. 883. &c. Soli jus habent accedendi ad Deum. *ibid.* Velantur Chriſti merito & juſtitia. 886. &c. Vide *Sacerdotes*.
Pontificis Romani corona triplex. Ejus origo. 806. In ejus corona ſcriptum Myſterium. 810
Popæ inferiora tegunt. Vide ſacrificuli. Cincti ſunt. 491
Port d'epée balteus Gallice. 477. 488
Praluḱin gemma. 630. Corrupte pro *parulin* aut *berulin* beryllus. 728. An *Schoham*. *ibid.*
Praſinus & *praſineus* color. 658
Praſius lapis viridis, pro eo corrupte *perozag*. 727
Præcepta Dei depicta per mala punica. 916. Sunt aurum præſtantiſſimum. 918
Præcincti viri ſtrenui. 487
Præmium pro *brabeion*. 654

Præ-

Prætexta qui utantur pro pileo. 540
Prætor ludorum Megal. 830
Principes vocantur Sacerdotes. 834
Prodigus novas veſtes ſumit antequam accedat ad patrem. 886
Propheta qualis eſſe debeat. 894
Prophetæ dicuntur videntes. 748
Prophetæ ſub Templo primo. 781
Prophetæ priores qui? 865
Prophetia & Vrim & Thummim quomodo differant? 779. Dona *Prophetica* quamdiu duraverint ſub Templo ſecundo? 863
Pulmo unde dicatur. 476
Puncta vocalia utrum in uſu tempore Moſis. 89
Puniceus color quid ſignificet. 874
Purpura violacea amethyſtina dicta. 713. Ejus pretium. 829. Conchylio tingitur. 829. *Purpura* Tyria pretioſiſſima. 830. *Purpura* Hermonica, trium millionum ducatorum. 831
Purpura nigra in Saphiro. 681
Purpura ſanguine tingitur. 900
Purpura quid ſignificet. 874. 898. Eſt ſymbolum ſanguinis Chriſti. 900
Purpuraſcere. 678
Purpureus album ſignificat. 633. *Purpureus* olor. *ibid.*
Pyrrhi Regis admirabilis Achates. 705
Pyropus gemma. 674

Q.

Quadratum pallium. 549. &c. 557

R.

R & L permutantur. 454. 736
Rachab extendit pannum coccineum. 899
Radix, *radices*. 611. Catenæ aureæ in Pectorali. *ibid.*
Raiſonnement. 749
Rapha Hebr. *laxum*, *remiſſum*. 759. An inde *Theraphim*? *ibid.*
Rationale varium. 572. *Rationale* judicii. 607. 749. *Rationale* eſt Pectorale. *ibid.*
Redemptionis noſtræ pretium depingitur per texturam veſtium. 903. *Redemptio* noſtra non eſt opus humanum. *ibid.* Magna myſteria continet. 904. Magno fit pretio. 906. 923
Reem Hebr. Capra. Inde een Ram/ een Lam Belgice. Et German. ein Rehe. *ibid.*
Reges alba habent diademata. 509. *Regium* diadema. 509. 510
Reges non habuerunt jus conſulendi per Vrim & Thummim. 785. 787. 788.
Reges Gentilium oracula conſulunt. 788. Sacerdotio funguntur. 835. Sub *Regibus* nullum editum oraculum per Vrim & Thummim. 865. 866
Reticulatum opus. 549
Revelatio quomodo facta Patribus, Prophetis & Pontif. Max. per Vrim & Thummim. 778
Rica quid? unde dicatur? 542. *Ricula*. *ib.*
Rigidus pro ῥιγηλός. 688
Rimmom. 564. Non ſignificat Meſpilum, nec citreum. 564. 565
Ritzim Granat apfel. 565
Rocca cyclades. 437
Roer-drager. 527
Rock. Een rock met voeghſels. 457
Ein engen rock. 462. Ein leyb-rock. Ephod. 580
Romani legem & religionem nonnunquam à victis accipiunt. 758
Rond. *Tout au rond.* 558
Rötelſtein. 639
Rubinus gemma. 632. 634. Olim pretioſiſſima gemma. 635. Eſt veterum carbunculus. 635. 667. &c. An ſit Sardius? 636. 662. Vide carbunculus. Ejus deſcriptio. 668. Ejus ignis fabuloſus. *ibid.* Hodierni *Rubini* veri carbunculi veterum. *ibid.* & 684

Rubini pondus. 669. Ejus virtutes. *ibid.* Vide Carchedonius.
Ein Rubin. 668
Rubeni filii Jacobi vexillum. 637
Rubere. 637. 667
Rubor & *rubedo.* 639
Rubra dicuntur ignea. 638
Rumina. 639
Rundt unnd. 558
Rutilare, ſplendere, fulgere. 633. Dicitur de ſtellis. *ibid.*

S.

S in fine vocum aſſumitur à Græcis. 638. Mutatur in T. 695
Sabbathi veſpera decem res creatæ. 618
Sabbalom gemma. 630. Vnde dicta. 690
Sacci & *Biſacci* brachæ. 448
Sacerdos Dialis. 804
Sacerdos vittata. 537. 542
Sacerdotes ſunt Judices. 749. Vates & Augures. 751. *Sacerdotibus* utilis Saphirus. 683. *Sacerdotum* quot claſſes? 837. *Sacerdotes* bis in anno miniſtrant. 843. Juſtitia Chriſti velantur. 919. *Sacerdotes* cæci & vitio laborantes. 843. Nunquam induunt veſtes ſacras. *ibid.* *Sacerdotes* extra miniſterium ſunt inſtar Laicorum. 842. *Sacerdos* Spiritu Sancto donatus ſub Templo ſecundo nullus. 865. *Sacerdos* minor in Tabula depictus. 534. *Sacerdotes* Veteris Teſtamenti ſunt mortales. 894. Onuſti erant peccato. 912. Erant ſervi. 928. Eorum Sacerdotium erat exercitium corporale. 912. Fuerunt Typi omnium fidelium. *ibid* Non ſatis clare videbant myſteria redemptionis. 925. Semper erant polluti peccatis. 930. Omnes ſunt typi Chriſti. 933. *Sacerdotes* hodie nulli nec ſacrificia. 934
Sacerdotium Dei eſt *Sacerdotium Regium.* 833. *Sacerdotium* Vet. Teſt. debebat ſtare uſque ad Adventum Chriſti. 861. *Sacerdotium* unde dictum. 930. Ejus præcepta ſunt à Deo, non ab hominibus 932. Ejus gloria peritura. *ibid.* Habet finem per Chriſtum. 936
Sacerdotium ambiunt Reges Ægyptiorum, Conſules & Imperatores Romani. 833
Sacerdotes Ægyptii imaginem ex Saphiro geſtant. 683
Sacerdotes Phrygiæ Deæ. 542
Sacerdotes Ethnicorum habent coronas. 819. 820
Sacon color. *Sacodion* gemma. 712. 713
Sacra fieri debent caſte & pie. 452. &c. Olim fiebant nudo corpore. 453. *Sacra* Iſidis. 492. *Sacra* Bacchi, Saturni & Honoris. 535. In *ſacris* non ſemper debet intelligi duplum. 608
Sacramenta adminiſtrandi jus habebant omnes Iſraëlitæ. 844
Sacrificia Veteris Teſtam. res debiles. 895. Ceſſant quamdiu Pont. Max. eſt in adyto. 933. Nulla Deo ſunt grata ſine veſtibus ſacris. 778. Nec ſine corona. 819. Expiant typice. 882. Eorum pretium. 895
Sacrificuli & popæ inferiora tegunt. 455. Tunicati. 474
Saga militaris. 583
Salii cincti æreis balteis. 492. 615. Eorum Ancilia, *ibid.* Pectorale. *ibid.* Galeæ & pugiones. *ibid.*
Salm/ gerechte Salm. 637
Saltus in aure, in digito, in collo. 832
Salomonis Sapientia. 618
Samir vermis gemmas ſculpſit. 618. Ejus miniſterium in ædificando templo Salomonis. 618. Ejus mentio in *S.* Scriptura. 619. quid ſignificet. *ibid.* Eſt *Smiris* lapis ad poliendas gemmas. *ibid.*
Samperunin, & *Saphirunin*, & *Sampurina* Gemma. 630 671. 672
Sancta Sanctorum quoties Pont Max. In-

ingreſſus in anno. 764. Vtrum cum Ephodo & Pectorali? 683. 684. 685. 764. 858. An ibi interrogaverit per Vrim & Thummim. *ibid.* *Sanctum Sanctorum* ſymbolum fuit cœli. 858. 937

Sanctitas Iehova in corona Pont. Max. 808. 809. 810. 930.

Sancta levia comedi poſſunt Hieruſalem. 581

Sanctitatis decem gradus in terra ſancta. 852

Sanctorum perſeverantia. 927

Sandalchin Sardonyches. 732

Sandalphin, idem. 733. 737

Sandalphunin, idem. 732. 733

Sanguis purpureus 900

Saphirus. 671. &c. Dicitur Iaſpis. *ibid.* Arabice dicitur *Maha*, & *Belur Beryllus. ibid* Aliis *Iſmorad. ibid.* Ejus nomen manſit apud omnes populos. *ibid.* 672

Saphirus qualis gemma. 672. &c. An albi coloris. *ibid.* *Saphiri* pavimentum. *ibid.* *Leucoſaphiri ibid.* *Saphirus* cœruleus. Ejus color abſtrahi poteſt. *ibid.* *Saphirus* gemma duriſſima. 673. Limam reſpuit. *ibid.* Smiridis pulvere formatur. *ibid.* Quidam ei colorem rubrum attribuunt. 673. 674. Carbunculus dicitur. *ibid.* Rubinus vertitur. *ibid.* Non eſt ruber. 675. Virtutes Chriſti ſignificat. *ibid.* *Saphirus* quid? 676. Ejus color cœleſtis. *ibid.* Eſt inſtar venæ repletæ ſanguine. *ibid.* Dicitur de corpore elegantiſſimo 677. Paſſiones & vibices Chriſti ſignificat 678. *Saphirus* veterum cœruleus. *ibid.* Purpuraſcit. *ibid.* *Cyano* ſimilis eſt. *ibid.* *Saphirus* pulvere aureo aſperſus. 679. Hodierni *Saphiri* pellucidi. 680. Dicitur Amethyſtus & Hyacinthus. *ibid.* Qualem *Saphirum* intellexerit Moſes? 681. Cui tribui deſtinatur. *ibid.* Dicitur niger. *ibid.* Et purpura nigra. *ibid.* Ejus locus natalis. 682. Ejus moles. *ibid.* In *Saphiro* ſcripta lex Moſis. *ibid.* Ejus pretium. *ibid.* Ejus virtutes. *ibid.* Sacerdotibus utilis. 683. 751. Ex *Saphiro* imago Sacerdotum Ægyptiorum. *ibid.* A quibuſdam ſic vertitur *Iahalom*. 684. Et *Schebo*. 704. Et *Amethyſtus* vocatur. 712. Ei comparatur Chriſtus. 899. 902

Saphir Rabbinis eſt *pellucidum*. 680

Sarabala. 443. 444

Sarabara. 445

Sardanegin. 629. Eſt Sardonyx. 635. 732

Sardanin. 635

Sarda, *Sardius*, *Sardus*, & *Sardonius*. 635. Qualis gemma. 636. 734. Dicitur mas & fœmina. *ibid.* Sanguineus & ruber. *ibid.* Granata & rubinus. 636. 637. *Sardio* piſci ſale condito ſimilis. 637. Eſt gemma rubra. 637. 638. Reperitur circa *Sardiniam*. *ibid.* *Sardius* ab Hebr. *Sered*. 639. *Demium* dicitur ab *Odem*. *ibid.* *Sardorum* varia genera, 639. 640. Inter *Sardorum* genera ponitur *Sardonyx* *ibid.* Ejus virtutes. 640. 641. Sigillis eſt aptiſſimus. 739

Sardonyx. 591 592. 635 636. 640 Vide *Schoham*. *Sardonyx* dicitur *Iahalom* 685. Et *Schoham*. 719. 728. Verus *Sardonyx* & *Schoham*. 730. &c. Eſt mixtus ex Sardio & Onyche. 731. 734. Venit ex terra Havila. *ibid.* Naſcitur circa Euphratem in monte Dimyllo. 731. 732. &c. Eo ornatur Regium diadema *ibid.* A Judæis dicuntur *Sandalchin*, *Sandalephim*, & *Sandalphunim*. 732. 733. *Sardonyches* unde? 733. Indicæ & Arabicæ *Sardonyches*. *ibid.* *Sardonyx* mons. *ibid.* *Sardonychorum* colores. 735. Cæcæ. *ibid.* Arabicæ radicem habent nigram. *ibid.* Qualem

lem intellexerit Moſes. 735. 736. 737. *Sardonyches* variæ. *ibid.* Indice præſtantiſſimæ. *ib. Sardonychem* nominat Johann. in Apocalypſ. *ibid.* Pretium. 737. 738. *Sardonychem* qui habuerint. *ibid.* Primus Romanorum ea uſus Africanus. *ibid.* Gemmis pretioſis jungitur. *ibid.* Dicitur gemma princeps. *ibid.* Sigillis apta. 739. Ejus virtutes. *ibid. Sardonyches* duæ in Ephodi humeralibus an futura prædixerint? 766. Duæ illæ ſunt pretioſæ & magnæ molis. 832. Quid ſignificent. 875. 877. 920. 921. *Sardonychi* inſcriptum erat nomen Joſephi. 921. Quare? *ibid.*

Saturni ſacra. 535

Saulis pallium. 557. Saul an interrogaverit ipſe per Vrim & Thummim? 789

Schabzin & *Schabziza* gemma. 630. 671. Pro *Tepazin*, *Topazus*. *ibid.*

Schachor Hebr. ſignificat nigrum & cœruleum. 681

Schachum & Arab. *Sachum* nigrum, nigreſcere. 734. Inde *Schoham* ſive *Sardonyx* à radice nigra. *ibid.*

Schebo gemma. 704. Vtrum *Beryllus*, an *Turquois*, an *Achates*. *ibid.* An Chryſophraſ. 705. Varios habet colores. 707

Schellen. 568. Schelleſiens. *ibid.*

Schibte Iſraël, *Schibte Ieſchuran*, & *Schibte Iah* in Pectorali. 774

Schiltlein Pectorale. 749

Schlafhaube. Pileus nocturnus. 508. 511

Schoham gemma. 635. Eſt Sardonyx. 683. 719. 728. 729. 876. 877. Dicitur *Nicla* & *Cryſtallus*. 731. 734. Inde *Duſohaim* urbs. 733. 734. Dicitur ab Arab. *Sachum* nigrum. 734. Habet ruborem Sardæ & alborem unguis. *Schoham* quaſi gemma nigra. 755. Vide *Sardonyx*.

Schwots-bel. 443

Schurtz ſuccinctorium. 436

Sculpere Hebr. quomodo dicatur. 808

Seyden reck. 548

Semaktha gemma. & *Semakan*. 629. 636

Semuktha, idem. *ibid.*

Semai Pontificis Max. inſcitia. 820

Semaraagdin gemma 630. 710. Vide *Smaragdus*.

Senatores magni Synedrii quot? 573. Totum populum repræſentant. 574

Septuaginta interpretes Eorum antiquitas, auctoritas & integritas. 729

Seraphim an *Theraphim*? 759. Faciem velant coram Deo. 928

Sered Hebr. color ruber. 639

Sericum an inde pilei? 507

Sericum pallium. 548

Sermo Logion. 749

Serpens cœruleus. 679. *Serpentum* Inſula Ophiodes. 647. 648. 649

Siba Hebr. cauſa. 690

Siclus ſacer quid? 825

Sigillis aptiſſimæ gemmæ Sardius, Onyx & Sardonyx. 739

Simeonis lapis Topazius viridis. 644. Ejus vexillum. *ibid.*

Simeon Juſtus Pontifex Max. obviam it Alexandro Magno extra urbem in veſtibus ſacris. 853

Simile & *ſimulacrum* unde dictum. 693. Ejus primus Auctor. Vide Dan.

Sinus nullus in tunica. 465. &c.

Siſtra Ægyptiorum. 758

Smaragdus 652. &c. Summus ejus ſplendor. 653 Nomen habet à fulgure & ſplendore. *ibid* Ex *Smaragdo* oculi. *ibid. Smaragdus* fit à *Bareket*. 654. 655. 656. *Smaragdi* color. *ibid. Smaragdus hyacinthizon. ibid.* Medicus. *ibid.* Quædam dicuntur Carchedonii. 657. *Smaragdus* maxime viret. 657. 658. Praſino ſimi-

ſimilis eſt. 658. Et Iridi. *ibid.* *Smaragdorum* varia genera. *ibid.* Optimæ Scythicæ. *ibid.* Probatiſſimæ quæ? 659. Dicuntur Chryſoberylli. *ibid.* Quomodo probentur? *ibid.* *Smaragdus* gemma pretioſiſſima. *ib.* Earum moles. *ibid.* Peruvianæ. *ibid.* *Smaragdi* vires. 659. 660. Dicitur *Saphirus.* 671. Et *Achlama.* 710. Ejus miracula ſi aquilæ ſcalperentur. 714. Dicitur Schoham. 729. Polycratis tyranni gemma. 738. *Smaragdi* Lolliæ Paulinæ. 832

Smiris lapis. Ejus pulvere poliuntur gemmæ. 619

Sol pro S n 476. *Solis* & Lunæ nomen ſcriptum in Amethyſto. Ejus miracula. 714. *Solis* lapis eſt Chryſolithus. 726

Solium Dei inſtar Saphiri. 681

Somniare. 710

Sempozin pro Topazius. 646

Spithama Hebr. quomodo dicatur. 607. 608. Germ. dicitur ein Spanne. 608. Eſt dimidium cubiti. *ibid.*

Spiritus Sanctus præſens Pontifici Max. per Vrim & Thummim. 776. 780. 781. *Spiritus Sanctus* loquutus eſt per Vrim & Thummim. Per Prophetas, & filiam vocis. 781. *Spiritus Sanctus* & ejus gratia repræſentatur per aurum. 896

Splendere dicitur de Smaragdo. 655

Sponſa Chriſti veſtita opere Phrygionico & byſſo. 885. Habet velamenta capitis. 928. Vide Eccleſia.

Spuma maris gemma. 716. 717

Stagnatura Anach. 686

Statua brachata & gauſapata. 445

Stellæ rutilare dicuntur. 633

Stibium. 664. Viride. 665. Et rubrum. *ibid.* Eſt antimonium. *ibid.* Hyacintho gemmæ ſimile. 702

Stipendium in balteo habere. 482

Stola hyacinthina an auro diſtincta. 853. Quid ſignificet? 876

Stragula. 581

Stringo. 456

Subligaculum. 446

Succinctorium. 436. 437

Succinum. 694. An gemma? *ibid.* 695 &c. Vnde dicatur *gleſſum.* *ibid.*

Sudor. In loco ubi ſudant Sacerdotes non cingunt brachas. 441

Suffibulum. 542

Sulla dictum de Jul. Cæſare. 494

Superhumerale dicitur Ephod. 580

Sutura Joſepho quid? 531

Synagoga caput & Epiſcopus. 845. *Synagogæ* plures Hieroſolymis. *ibid.* *Synagoga* in circuitu Templi. *ibid.*

Synedrium magnum. Ejus Senatores quot? 626. Significat totum cœtum. 791

T.

T. pro S. 695

Tabag gemma. 630. Vtrum ſit *Achates.* 710. an *Topaz?* *ibid.*

Tabernaculum diviſum in tres partes. 876

Tabulæ legis cælatæ ope vermis Samir. 618. A Deo paratæ ſunt. 773

Talaris tunica an pallium. 554. *Talare* pallium. 559. *Talaris* tunica quid? 910

Talentum Quinque millia talentum quot faciant milliones? 831

Tapetes pilei vocantur. 503. Ex lana coacta. *ibid.*

Tarkia gemma, *Turquois.* 642. 704

Tarſchiſch ſic non dicitur ab urbe Tarſis in Hiſpania. 725. *Tarſchiſch* Hiſpaniæ Moſes non intellexit. *ibid.* Tunc temporis iſta urbs nondum in rerum natura. *ibid.* Quando condita. *ibid.* *Tarſis* in Oceano Indico. *ibid.* Hiſpanica antiquior. *ibid.* Hiſpanicæ nomen dedit. *ibid.* Vide Chry-

Chryſolitus.
Tas Hebr. bracteola, lamina. 803
Templum Salomonis. In ejus ædificatione vermis *Samir.* 618. In *templo* ſedere nemini permiſſum niſi ſoli Regi ex familia Davidis. 846. *Templum* quouſque extendatur? 851. 852. In *Templo* divitiæ abundant. 859. In *Templo* ſecundo quæ res defecerint? 863. In *Templo* ſecundo nullus Sacerdos Spiritu Sancto donatus. 865
Templum Oniæ qua occaſione ædificatum. 820
Terra Sancta diviſa per Vrim & Thummim. 780. &c.
Teſſella in tunica. Vide Fundæ.
Teſtamenta duo ſignificantur per Ephodum. 919
Teſtamenti veteris bona. 908. Flores & ſpes. *ibid.* Tunc Deus in obſcuritate habitabat. 929. Patres V. Teſt. ſunt ſub reatu. 934
Teſtamenti Novi bona. 908. Fructum & nutrimentum habet. *ibid.* Sub *Novo Teſtamento* Deum adorare poſſumus detecto capite. 928. Nullus amplius reatus. 934
Tetragrammaton. Vide Jehova.
Teutſchen. Tuiſci. 477
Textoris opus. 531. Auget pretium veſtium ſacrarum. 831. *Textura* fiunt catenæ aureæ Pectoralis. 611. *Textura* lapidum Græcis quid? 617. *Textura* veſtium ſacrarum quid ſignificet? 902
Tharſchiſch gemma. 716. Vtrum ſit *Turquois. ibid.* An lapis albus. 717. An Beryllus. *ibid.* An Opalus? 717. 718. Quidam putant eſſe hyacinthum. 718. 719. Alii Cyaneum. 719. Alii Sardonychen. 719. 720. Diſtinguitur à Schoham. 719. An ſignificet ungues? *ibid.* Naturam humanam Chriſti utrum repræſentet? *ibid.* An ejus gloriam & majeſtatem. 720. Non eſt Sardonyx 712. 719. Eſt Chryſolithus. 720. &c. An habeat colorem carneum? 721. Eſt colore aureo. 722. 723. &c. Vnde ſic dicatur. 724. 725
Thephilin quid? 756
Theraphim Micæ 604. 761. *Theraphim* veterum quid? 754. An Angeli? 759. An idem ac *Seraphim. ibid.* *Theraphim* cultus Idololatricus. 760. *Theraphim* utrum reſponſa dederint per Vrim & Thummim. 777. An per vocem. *ibid.* *Theraphim* uxoris Davidis. 757. 789. An fuerit imaguncula? 790
Theraph non eſt idem ac *Seraph.* Quid ſignificet? 759. *Thoreph* ignominia, *Turpha* turpitudo. *ibid.*
Theſaurus veſtium ſacrarum. 834. Vocatur arx Antonia. *ibid.* *Theſaurus* magnus veſtes Pontific. Max. 835. *Theſauri* Regum non tantum in auro & gemmis, ſed & in veſtibus conſiſtunt. *ibid.* *Theſauri* cœleſtes. *ibid.* *Theſauri* Regis Ahaſſueri. 836. Alexandri Severi & aliorum. *Theſauri* veſtium in corpore Juris. *ibid.*
Thorax ex lana coacta dicitur pileus. 505
Thummim perfectiones. 752. Reſponſum perfectum. 754. An differat ab Vrim. *ibid.* Vide Vrim & Thummim.
Thus Chriſto ut Deo offertur. 894
Thynni terrentur oculis ex Smaragdo. 653
Tiara. 502. 506. 507. 509. 510. 511. *Tiara* Orient. populorum. 514. Earum genera duo. *ibid.* Recta *Tiara.* 514. 515. 516. Earum forma. 516. 519. Phrygia. 530. Turcica 535 *Tiara* Sacerdotum tegumentum. 537. *Tiara* Summi Pont. 794. &c. Dicitur Mitznephet. *ibid.* Ejus forma. *ibid.* Quomodo differat a pileo reliquo-

liquorum Sacerdot. 794.&c. Vtrum alius pileus ei impoſitus? *ibid.* *Tiara* hyacintho variata & conſutilis. 794. 795. *Tiara* non eſt alta. *ibid.* Ampliori mole circa tempora glomerata inſtar rotæ. *ibid.* Non erat capiti profunde impoſita. 812. *Tiara* & corona junguntur. 927. *Tiara* hyacintho variata. 814. *Tiara* quid ſignificet? 927. Multis volucris caput cingit quare? 929. V. de Mitra & pileus.

Tibialia. 438.&c.

Tinctura medicamini. 565

Tintinnabula. 460. In pallio. 563. 568. Fiunt ex auro. 568. Eorum forma. 569. &c. *Tintinnabula* clauſa Belgice Bellen. Ejuſmodi an nota apud veteres? 569. Comparantur uvis. *ibid.* Eorum malleolus. 569. 570. *Tintinnabula* oblonga inſtar ſcyphorum. *ibid.* *Tintinnabuli* partes. 571. 572. *Tintinnabula* quot in pallio? 572. 573. Eorum magnitudo. 574. Quomodo pallio appenſa. 574. 575. *Tintinnabula* utrum ante ſiſtra Ægyptiorum? 758. *Tintinnabulum* majus. 556. *Tintinnabula* gerunt aſini. 568. Eorum uſus. *ibid.* Ad ornatum veſtium Regum Perſarum. *ibid.* *Tintinnabula* quid ſignificent? 874. 875. &c. 878. 916 917. Numerus eorum. 818. Tot quot mala punica. 918

Toga tunicæ ſuperinduitur. 494. Non ſtringitur balteo. *ibid.* Dicitur pallium teres. 556. *Toga* Romana quid? *ibid.* Differt à pallio & à *tunica.* 556. 827. *Toga* picta. 836. In Capitolio Jovis ſervatur. *ibid.*

Tondere, detondit. 695

Topazius unde dictus? 638. Ejus deſcriptio. 642. &c. Ejus color. *ibid.* 643. Splendor. 644. A quibuſdam dicitur chryſolithus. *ibid.* *Topazius* Simeonis lapis. *ibid.* Eſt *Pitdah.* 645. An dictus ab Inſula *Topazio?* *ibid.* *Topazius* vox Hebræa. 645. Quomodo fiat ex *Pitdah.* 646. *Topazion* Inſula. 645. *Topazis* habet ſignificationem quærendi. *ibid.* *Topazion* pars Arabiæ. 647. *Topazii* locus natalis. 647. &c. Naſcitur in petra. 648. Quomodo reperiatur? 646. &c. In magnam excreſcit molem. 648. An ſit gemma pretioſa. 649. In Diademate Regum. *ibid.* *Topazius* Magni Mogolis. *ibid.* Sumitur pro chryſolitho. 650. Ejus virtutes. *ibid.* Nomen *Topazius* retinet. 672. An ſit *Schebo?* 704. *Topazius* hodie gemmariis eſt veterum chryſolithus. 720. Eſt viridis. 721

Tribus duodecim non extiterunt ſub Templo ſecundo. 865. Earum nomina non inſerebantur in Sancta Sanctorum. Quare. 936. 937

Triclinaria pretioſiſſima. 830. Eorum ingens pretium. *ibid.*

Trulla cæmentarii dicitur *Anach.* 687

Truncus. 472

Tuba bellicum inſtrumentum. 786. 787

Tubrucus quaſi tibiarum roccus. 439

Tulbant quid? 480. Vnde ſic dicatur. 514. Eſt vox Arabica. *ibid.*

Tulipant & *Tulipa.* 514

Tunica talaris. 443. 463. 472. 473. 557. Vide Talaris.

Tunica Sacerdotum. 457. &c. *Tunica* ſtricta & teſſellata dicitur. *ibid.* *Tunica* Latinis unde dicatur. 457. &c. *Tunica* Joſephi & Thamaris. 458. *Tunica* Sacerdot. byſſinæ. 460. &c. Dicitur menſura linea. 461. Longiores retrahuntur & balteo ſtringuntur. 463. *Tunica* ſtricta. 464. *Tunica* an habeat ſinum. *ibid.* *Tunica* lacuata. 465. Non habet uncinos. *ibid.* & 466. Circa collum ſtringitur. *ibid.* Texitur. 466. &c. Ei non aſſuuntur manicæ. 467. *Tunica* textæ. 468. *Tunica taſchbetz.* 468.

468. Fundis conſita. 468. &c.
Tunica veſtis vulgaris apud varios populos recepta. 471. *Tunicam* Chriſtus habuit. *ibid.* Chuſcæus, Samuel & ſponſa Chriſti. *ibid.* *Tunica* chirodotæ & manicatæ. 472. Exterior & interior. *ibid.* &c. In tunica nullum aurum. 473. Ægyptiæ tunicæ. *ibid.* *Tunica* Corinnæ & Semiramidis. 473. *Tunica* eſt veſtis muliebris & viris dedecori. 473. 474. *Tunicas* viri habent. *ibid.* Joſephus Chriſtus & multi ſacrificuli. *ibid.* *Tunica* Perſarum. 481. *Tunicam* non cinctas habere, idem ac eſſe inermem. 487. *Tunica* cingi ſolebat olim. 494. *Tunica* & balteus junguntur. *ibid.* *Tunica* Sacerdotum quomodo cincta. 494. 495.
Tunica albæ. 510. *Tunica* dicitur pallium Pont. Max. 546. *Tunica* ſerica. 548. *Tunica* eſt pallium. 554. *Tunica* interior & exterior. *ibid.* Interior nullo auro ornata. 554. *Tunicæ* variæ *ibid.* Tunicas duas habere. 555. Duas habuit Pont. Max. *ibid.* Exterior tunica pallium. 556. *Tunica*, toga & pallium quomodo differant? 556. *Tunica* ad talos demiſſa. 559. *Tunica Paſſim* quid? 563. *Tunica* Pont. Max. Hebræorum non eſt inſtar togæ Romanæ. 827. *Tunica* lacunata ſive teſſellata pretioſa. 831. *Tunica* quingentæ triginta. 836. *Tunica* quid ſignificet? 874. &c. 878. 888. 910
Tunica palmata in Capitolio Jovis ſervabatur. 836
Turbani, pro Turbant. 514
Turcarum diadema. *ibid.*
Türckiſchbant. *ibid.*
Turquois gemma. 642. In pectorali non reperiebatur. 642. 704. Veteribus an nota? 716. An ſit *Tarſis*. 716. 717
Tuſca voces. 477
Tutulum pileus à tutando. 540. *Tutulum* fœminarum. 542. *Tutulati*. 543

V.

V. pro B. 454
Vacca ruffa. 632. Ejus rogus. 899. Cur ruffa? *ibid.*
Vaſa ſancta quid? 786
Venæ repletæ ſanguine exhibent ſaphirum. 676. 677. In albiſſimo corpore cœruleæ apparent. 677
Veneris gemma. 712
Ventrale. 436. 443
Ventus textilis tenuiſſima veſtis. 828
Verbum Dei æternum eſt. 917
Veritas. 753. Imago Judicis Ægyptiorum. 751
Verſicolores aves & gemmæ. 718
Veſpaſianus quo ritu ſacrificaverit? 540
Veſta in pectore habet ornamentum. 751
Veſtalis Sacerdos. 537. Veſtales virgines. 542. Sunt judices. 751
Veſtes octodecim habuerunt Judæi? 555
Veſtibus capita tegebant ſacrificantes. 540
Veſtes Sacerdotales quo ſenſu omnes Judæi geſtaverint. 601. &c.
Veſtes peccata expiare. 749. 874. 882
Veſtire. 788. Quo ritu & ordine Sacerdotes veſtes ſacras induerint? 820. 821
Veſtes à Deo datæ in honorem Sacerdotii. 824
Veſtes ſacræ in Theſauro occluſæ. 834
Veſtiarium in Templo. 837
Veſtes Sacerdotales Cajaphas non laceravit. 842
Veſtes Pontificis Max. 545 &c. An ex pretioſiori byſſo? *ibid.* *Veſtes* Pont. Max. aureas ſervare magna gloria. 835. Inde ſubortæ lites. *ibid.* *Veſtes* Pont. Max. magnus theſaurus. *ibid.*

Roma-

Romani quare tam ſint ſoliciti ut veſtes illas cuſtodirent. 835

Veſtium ſacrarum pretium. 824. &c. *Veſtes* albæ Pont. Max. ex byſſo Indica & Peluſiaca triginta minis emptæ. 826. Centum minis *ibid.* *Veſtes* albæ nimis tenues rejiciuntur. 827. 828

Veſtes aureæ pretioſiores lineis. 828. &c. Veſtes duplicis materiæ trigintâ minarum. 829

Veſtes omnium Sacerdotum in Theſauro. 836. In templo. 837

Veſtes albæ diei expiationis non ſervabantur in Theſauro. 838. Pontifex Max. iis ſemel tantum utitur. *ibid.* *Veſtes ſacræ* ſumptibus publicis fiunt. 838. 839

Veſtium ſacrarum uſus. 84. &c. In templo tantum veſtiuntur, & tempore quo vices peragere tenebantur Sacerdotes. 842. &c. Extra templum & alio tempore *veſtibus* vulgaribus incedunt. *ibid.* Iis utebantur Sacerdotes extra miniſterium quo ſenſu? 844. 846. 847. Non poterant Sacerdotes in iis dormire noctu. *ibid.* Quid actum de *veſtibus* ſacris noctu? 848. Iis non utebantur Sacerdotes in urbe Hieroſol. 850. *Veſtibus ſacris* induti Sacerdotes procedebant extra urbem; ſed in ſumma neceſſitate. 853. Quamdiu iis uterentur. 855. 855

Veſtibus albis Pont. Max. non niſi unico die uſus eſt, iiſdem nunquam poſtea. 856. 857. An iis uterentur reliqui Sacerdotes? *ibid.* iis uſus eſt Pontif. Max. in Sancto Sanctorum, die magnæ expiationis. 857. *Veſtibus* aureis non poterat fieri ſine piaculo. 857. *Veſtes ſordidæ*, aut *vetuſtate tritæ* cui uſui? 859. 860. 861. Quouſque *veſtes ſacræ* durare debuerint? 861. 862. *Veſtium uſus* ceſſat tempore Chriſti. 862. *Veſtes aureæ* Pont. Max. vetuſtate conſumptæ abſconduntur. 863

Veſtium ſacrarum ſignificatio. 870. &c. 878. Cur octo *veſtes* habuerint Sacerdotes. 878. *Veſtes ſacræ* nos adducunt ad Chriſtum & ejus merita. 882. Sunt typi Chriſti. 884. Significant gratiam & juſtitiam Chriſti. 884. 885. *Veſtes albæ* quid ſignificent? 885. *Veſtes nuptiales* quid ſignificent? *ibid.* *Veſtes lavare & dealbare* quid? *ibid.* *Veſtes* cur quatuor. 887. Significant quatuor beneficia Chriſti. 887. 888. *Veſtes* Pontif. Max. cur octo? 889. Significant octo beneficia. *ibid.* An circumciſionem Chriſti? *ibid.* *Veſtes duplicis materiæ* cur habuerint Sacerdotes? 891. Quid ſignificaverint? *ibid.* *Veſtium colores* quid ſignificent? 896. &c. Cur habuerint plures colores? *ibid.* *Veſtium* textura quid ſignificet. 902. *Veſtes ſacræ* ſunt ornatiores & commodiores ſutis. 903. Earum *ornamenta* quid ſignificent? 904. *Veſtes* talares honoratiores. 910. *Veſtes albæ* die X. Tiſri cur Pontif. Max. habuerit? 935. *Veſtes Sacerdotales* in Eccleſia Chriſtiana nullæ. 938

Vexillum. 514. *Vexilla* tribuum Iſraëlis quomodo diſtributa fuerint? 620. 621. Conferuntur cum gemmis in Pectorali. 637. Sunt ejuſdem coloris. *ibid.* *Vexillum* Rubenis. Ejus color & ſigna. *ibid.* *Vexillum* Simeonis. Ejus color & ſigna. 644. 645. *Vexillum* Levi. Ejus color & ſigna. 656. *Vexillum* Judæ. Ejus color cœleſtis, ſignum Leo. 667. *Vexillum* Iſchaſcharis. Ejus color & ſigna. 681. *Vexillum* Zabulonis. 690. *Vexillum* Danis. 700. *Vexillum* Gadis. 707. *Vexillum* Nephthali-

thali. 713. *Vexillum* Joſephi. 736. *Vexillum* Ephraimi. *ibid.* *Vexillum* Menaſſæ 736. *Vexillum* Benjaminis. 744
Viatores habent baculos. 527
Victoria imaguncula. 496
Victores ſæpe ritus & mores accipiunt à victis. 758
Videntes ſunt Prophetæ. 748
Vinculum. 801
Vini colorem habet Amethyſtus. 711. &c.
Vinum rubrum. 637
Virga in pileis. 538
Vitri colorem habet Topazius. 643
Vitta Sacerdotum. 537
Vitta hyacinthinæ in Pectorali 612. &c. In corona. 801. &c. 813. 931. 932. *Quot? ibid.* Ornant tiaram. 814. Laneæ quare? 931. 932
Vllus pro *unus.* 476
Vlyſſis pileus exhibet pileum Sacerdotum. 522. 523. &c. *Vlyſſis* originem dedit genti Mamiliæ. 529
Vncini, an in tunica? 465. &c.
Vngues ſimiles Sardonychi. 719
Vnio margarita. 740. Non erat in Pectorali. 740
Vnus pro *ullus.* 475
Voces ſæpe à loco natali ad peregrinos tranſmigrant. 443
Voile Fala. 549
Vola manus. 443
Vphaz optimum aurum. 723
Vrim & *Thummim* in vexillo Simeonis. 656
Vrim & Thummim. 747. &c. Erant in Pectorali. 751. &c. Quid ſint? 752. Eorum etymon. *ibid.* *Vrim* ſunt luces. 751. 752. Vtrum à *Iarah* docere? 753. *Vrim & Thummim* doctrina & veritas. *ibid.* *Vrim* an differat à *Thummim*? *ibid.* An fuerint imagunculæ? 753. 756. Per *Vrim* data reſponſa. 754. *Vrim & Thummim* quid? 754. &c. Vtrum Pectorale? an Gemmæ? an nomen Jehovæ? 754. 755. &c. Ipſa vocabula *Vrim & Thummim* Pectorali indita fuiſſe. 755. Revelatio per *Vrim* & *Thummim* quomodo facta. 756. &c. *Vrim* an idem quod *Theraphim? ibid.* An inſtrumentum concavum Pectorali inditum. 757. *Vrim & Thummim* an gemmæ? 761. 762. &c. An Adamas? 762. &c. *Vrim & Thummim* mirifica deſcriptio ex Epiphanio. 761. &c. Sunt ipſæ gemmæ in Pectorali. 767. Judæorum ſententiæ de *Vrim & Thummim.* 768. Noſtra ſententia. 769. 778. An ſolus Deus ſit eorum auctor? 773. Eorum uſus. 774. Quomodo reſponſa data per *Vrim & Thummim*? *ibid.* An per litteras lucentes in Gemmis? *ibid.* An vox audita? 776. 777. Eſſe Revelationem à Deo factam. 778. Revelatio per *Vrim & Thummim* quomodo differat à revelatione facta Patribus & Prophetis. 779. Fit per Spiritum Sanctum. 780. Per *Vrim & Thummim* diſtributa eſt Terra Sancta. 780. *Vrim & Thummim* gradus Spiritus Sancti. 781. *Vrim & Thummim* ſub Templo primo. *ibid.* Quo ritu facta ſit interrogatio per *Vrim & Thummim*? 781. 784. &c. In quo loco interrogatum? 781. 782. &c. Solus Pontif. Max. interrogavit per *Vrim & Thummim.* 785. &c. Vtrum David & Saulus etiam interrogaverint? *ibid.* *Vrim & Thummim* an plura fuerint inſtrumenta? 789. Pro quibus interrogatum ſit? 790. 791. De quibus rebus? *ibid.* Quo ordine. 791. 792. Interrogatio per *Vrim & Thummim* non fit in Sancto Sanctorum. 857. *Vrim & Thummim* nullum tem-

tempore Chriſti. 862. Quomodo extiterit ſub Templo ſecundo. *ibid.* Ceſſavit ſtante Templo primo. 865. Per *Vrim & Thummim* Deus ipſe regnavit. 866. Quoad formam *Vrim & Thummim* erant in Templo ſecundo. *ibid.* *Vrim & Thummim* ſignificant Chriſtum. 925. 926. Eis non opus erat ſub Templo ſecundo, quia Chriſtus ipſe præſens erat. 926

Vro ab Hebræo *Vr* ignis. 752

Vva inſtar tintinnabuli. Vide Tintinnabulum.

Vva matura amethyſtum referunt. 711. &c.

X.

X*Ylinum* goſſypium. 457

Z.

Z*Abarget* male emendatur. 654

Zabargiad pro *Smargiad* Smaragdus. 654. pro eo Zamarut. *ibid.*

Zabulonis vexillum. Vide vexillum.

Zanglo cingulum. 477. 488

Ziz. Corona Pontif. Maximi. 801. &c. *Ziz floruit. ibid.* *Ziz conſpicuum.* 802. *Ala, penna, penniculamentum.* *ibid.*

Zodiacus balteus. 495

Zona & *Zonam ſolvere.* 480. 489. *Zonam perdere* pecuniam amittere. 482

Zonarius ſector. 482

Zona mulierum ornamentum. 489. In *Zonam* reditus integræ provinciæ. 489. *Zona Regina*, Provincia ſic dicta. *ibid.* Vide Balteus, & Cingulum.

Zupher-broot genus pilei. 510

Zuzin. 695. Quid? 826

INDEX

Vocum Hebræarum & aliarum linguarum Orientalium,

Quæ occurrunt libro ſecundo.

א

אבאטים 630.705. pro אכאטים 705
אבנט *Balteus.* 468. 477. 481. 497. 514 603. 837
אבני זכרון *Lapides memoriæ.* 598
אברהם nomen in Pectorali. 624
אברפקין pro אברקסין *Abrachin, Bracha.* 434. 443
אדם *Rubrum.* 634
احمر *Rubrum.* *ibid.*
אודם Gemma, *Sardius.* 625. 632. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 667. 672. 673. 674
אופז *Aurum.* 723
אור 752. 753. & אור אור *aurora.* 752
אורים & אורים ותמים 748. 752. 753. 754. 756. 769. 770
אזר *Cingere.* 488. אזור עור *Cingulum ex corio.* 477
אחלמה Gemma. 693. 710. 711. 713
אחמר Gemma. 630. 637
איזמורד *Iſmurad* & אזמרגדין 630. 652 656. 661. 684
איפודא 580
אכט 710
אכאטים *Achates.* Vide אבאטים
الأنوار *Lux.* 752
البدنة *amiculum*, Ephod. 580
אלמס hinc *Adamas.* 688
אסטישטא
אמן *fidit.* 753
אנך 685. 686. 687
انك 686
אספור 630. 704
אסף ידך *Collige manum tuam.* 761
אפד *Ephod.* 579. 584. 585. 589. 601
אפוד בד 602
אפנטיר 630. & אפנטורין 630. 696. 740. 742
ארג & מעשה ארג *opus textoris.* 435. 831
ארגמן *Purpura.* 548
ארון *Arka.* 786
אריגה *Textura.* 611

ב

ב ponitur pro כ 705
ב & פ permutantur. 520
מ & ב

ב & ם permutantur. 654
פאפי pro באפי 827
בארולין 728
בגד *Veſtis.* 609
בד *linum.* 458. & בדים veſtes lineæ. 721
בדולה 728. בדלה 733
ברולחא 630. 728. 731
בדיל *plumbum.* 686
بدن *Amicuit.* 580
بدنة *Lorica brevis.* 607
بهرمان & بهر 684
בורכו ܒܘܪܟܐ *Genu.* 443
בוץ *Byſſus.* 458
בירלא 603. 693
בית גנזי *Theſaurus.* 836
בית הכנסת *Synagoga.* 845
بلور *Beryllus.* 671. 728
בולט & בלט *Belat. Bolet.* hinc gebult. 774
بند Bant/ binden.
בנט 477. 514
בנימין 594
בעלי מומים *vitio laborantes.* 843
בקיא *verſatus.* 845
ברדיגין *gemma.* 630. 662
ברג 655
ברולין 630. & בורלא *beryllus.* 630. 704. 728
ברולהא 729
ܒܪܘܠܐ *ibid.*
ברילוורה 630. ברולות חלא 630. 728
ברך *Genu.* 443. 444
ברכיר *Ventrale.* 443
برق & Hebr. ברק *fulgere.* 653. 655. 657
ברקן ועפרן & ברקתא & ברקן 630. 652
برقا 657
برقان *ibid.*
ברקסין *Bracha.* 443
ברקת 632. 651. 653. 655. 656. 671. 672. 684. 710
ברקת Arab. Borcathon. 657
برقش *ibid.*
برلط 502
برلن *ibid.*
ברת אנך Britannia. 686
מתנן pro בחנן 654

ג

ג & ק permutantur. 518. & ג ח & ג 520. 655. & ב 611
ג eſt in Pectorali. 623. 654
גבל 611
כבול pro גבול 655
גבולים 852
גבעים & גבעה 520. 521
גואל 888
גויה 722
גזרה 676
גיהר *Gemma.* 630. 690. & גיהרים *ibid.*
גליסה סגורה & גלימה 557
גלם Golem. Hinc *Gloma.* 654
גלף γλύφω. 808
גלש & שלוש glas / glaber, glat. 695

גמל

גמל *Camelus.* 655
גראנאטח *Granata.* 634

ד

ד pro ה 652. ד & ז permutantur. 646
ד ponitur pro ר 729
דיאמאנטי *Diamanti* Adamas. 659
דיקינתין Diakinthin, pro Hyacinthus. 630. 652. 656
דין 686
דוסהים 733. 734
דלילה 688
דם 632

ה

ה deficit in ואכבר 863
ה reperitur in nomine Joſephi. 594. 595
הייקינתין Hyakinthin. 652. 656
היכל 851
הימנו 590
המין 587
הימיסין 630. 711
הלם *Halam* pro *Jahalom.* 687. 688. 689
חביתיסין 711
הר הבית 851
جشن 748

ו

ו mutatur in ש 748. permutatur cum ד 646

زبرجد Zabargiad. 656
זג *Pellicula uvæ.* 569. Acinum uvæ. 570. 571
זהב טהור & זהב 802
זהורי 633
זהר *Lucere.* 634
זוזין 630. 639. & זוזים 816
זסרגדין 630. 670
زمرد Smargiad. 654
זר *Laicus.* 785. 842
זרת *Palmus.* 607. 608

ח

ח quomodo in pectorali. 623. 654
חבל *funis.* Hinc Belgice Een Kabel. 611. 654
חבר 586
חגר & חגורה *cingere, cinctus, cinctura.* 438. 488. 587. 602
חוט של 687. הוט קו & הוט סיקרא 899
חזה 748
חזן הכנסת & חזן 845
חלוק *Camiſia.* Rab. קמישא 459. 554. 556. 557. Hinc ein Klocke. Cloche, & Anglice Cloake pallium. Et Cloaca. 460
חלצון *Purpura.* 829
חמר & חמרא *Vinum rubrum.* 637
חצצרות *Tuba.* 786
חרצנים *Pellicula* uvæ. 569. 570
חרש & מעשה חרש opus ſculptoris. 593

חשב 590. 591. 592. 607. 831. 906

חשב האפד *Cingulum Ephodi.* 584. 587. 588. 589. 590. 601. 615

חשה *ſilere.* 748. 777

חשן *Pectorale.* 585. 607. 613

חשן משפט 607. & חשן דינא 607. 747. 748. 749. 751. 777

חתם & פתוחי חותם *Sculptores ſigilli.* 617

ט

ט littera in Pectorali. 623. 654

טבאג Gemma. 630. 710

טבעות & טבעות זהב *Annuli aurei.* 598. 601. 613

טופזין 646. 671

ܛܘܦܕܝܘܢ Topadion. Topazius. 646

טחשית ornamentum. 609

טלית 551

טם & טסים bracteolæ. 803

טפאז *Topazius.* 710

טרקיא *Turquois* gemma. 630. 642. 704

טרקין Idem. 704

י

י/ה & א permutantur. 688

יהוה 755. 756. 786. 807. 809. 810. 812

יהוסף pro יוסף 595

יהלם *Adamas.* 634. 656. 684. 685. 687. 688. 689. 690. 741

יום הכפורים *Dies Expiationis.* 932

יעקב in Pectorali. & יצחק *ibid.*

יקר pretioſus.

ירה 753

ירושלים כולה 850

ירך *Genu* & ירכים 442

ירק & ירקתא 644

ירקן *ibid.*

ישפה Iaſpis. 632. 671. 690. 740. 741. 744

כ

כ/ג/ח & ק permutantur. 520. 654. 655

כ pro eo ponitur ב 705. Reperitur in Pectorali. 623. 654

כבול pro גבול 655

כרכרנא *Carchedonius.* 662

כובע *Galea.* 519. 520. & כובעין 502

כוחלין 630. 693. 700

כוחלא 661

כוש *Arabia.* 646

כחלי 630. 661. 700

כים *Marſupium.* 447

כיפה Hinc *Cippus.* 519. *Caput*, Kopf / Kop / *Chef*, Haube / Hupf / Kupf / *Cufa*, *Cucufa*, *Coeffe* &c. 520

כלאים *Mixta.* 849

כלי קדש quid? 786

כמז *Collectio.* 459. & כומז faſcia pectoralis. 459

כמס *Recondere.* Hinc *Camaſena*, Latium. 459

כנפות *Alæ.* 551. 558
כפול *duplicatum.* 609
כפל 611
כפף *Curvare.* 520
כפיף *Depreſſus.* ibid.
כרדוט & כרדוט דבוץ χειροδώτιν. 603
כרדכוכין *Carchedonius.* 630. 662
כרום & 717 ·כרום יומא 630
כרום יומא רבא 630. 716. 717. 718
כרכרונין 652. 664 684
כורבנא 662. 564
כרכונין 662
כתונה 457. 458. 460. 471. 554. 557. 603 837. הכתינה *Hackethona.* Hinc Gall ce *Hocqueton.* 458
כתונה 457. כתונה פרמצא דבוצא 460. 461
כתונת שש *Tunica byßina* 460. 468
כתונת תשבץ Tunica ocellata. 465. 616
כתונת פסים 471. 554
כתם *Occultare.* 645. & Aurum. 723
כתנה & כתנא 457
כתפות 584. 585. 589. & כתפות האפר 601
כתר & כתר כהונה & כתר מלכים & כתר תורה 806. à כתר *Kether* dicitur *Cidaris.* ib.

ל

ל pro ק 694. Mutatur in נ 740
לברים panni. 585. 589
לבנה 672
לבן *Albeſcere.* ibid.
לנכירי *Lyncurius.* 694
לשון משמיע קול & לשון 571. 702
לשם Gemma. 693. 694 695. 696. 700. 703

מ

מ & ב permutantur. 654 מ vocibus inſeritur. Eliditur. 646. 672
מאטישטה *Hæmatiſta.* 693. 700
מגבלות *Iunes.* 611
מגבעות *Pileus.* 502. 517. 518. 519. 794. 837
מגניפא *Magneta.* 704
מדו בד *Veſtis linea.* 462. 463
מדינה *Provincia.* 850. 852
مها *Maha.* Beryllus. 671
מובחר *Optimum.* Formula מן המובחר Ex optimo. 434. 468
מחט *Acus.* מעשה מחט *opus acus.* 435
מחשבה & מחשבה פוסלת 541
مطر *Lacerna.* à مطر *pluit* 546
מי ברק pro מי ברג Aquæ limpidæ. 655
מכה pro בכה 654
מכנסי בד & מכנסי פשתים & מכנסי דבוץ *brachæ lineæ.* 434. 438. 837
מכנסים *brachæ.* 443. 446. 449. 452 454
מלא *implere.* dicitur de gemmis. 616

מסולקין 463
בגדאד pro מעדאד 654
מעיל Pallium. 472. 546. & מעילא ibid 547. 551 552. 553. 554 555. 556. 577 603. 759. 913
מעולים Calcei. 454
מעל 913
מעשה חשב 591. 607
מעשה רקם 483
מצח frons. 812
מצנפת 468. 517. 518. 794
על המצנפת 813
מקבעת pro כובעה pileus. 518. 519
מקדש 849. 850
מקל Hinc Baculus. 527. 654
מרגליתא 630
מרגליטו 630
מרינג 630. 728
מרכרא 661
משבצאנא 465
משבצות זהב & משבצ׳ת 469. 591. 601. 616. 904
שבץ à משובצא 465. 469
משור 478. 566. 904
משיגור Plumipes. 434
מתנים Lumbi. 440

נ

נ vocibus inſeritur. 646. 672. Ponitur pro ל 740
נגר ראשיהן & נגר 849
הגישה & נגש 788
נהירא 752
נזר Corona. 801
נכנס Ingredi Dicitur de brachiis. 449
נפך Carbunculus. 652. 661. 661. 662. 664. 665. 667. 684. 700. 703. 775
בית הנקב / נקב Anus. 445. 452
בנקבין pro נקבין 815

ס

סבה Cauſa. 690
סבחלום 630. 690
סביב 558
סוסיא ברקא & סוסיא בארג 655
סינר quid? 438. 539. 601
סמיך 462
סמל hinc ſimile. 693
ܣܡܩܐ 667
סמק Rubere. 637. 667. & סמקן & סמוק & סמוקתא 619. 636. Hinc Belgarum ſmak color ruber. ibid.
סנדלכין Sardonyches. 732. 737
סנדלפונין Sardonyches. 732. 733
סנפרינון 630. 646. 672. & ספפורינא 672
ספיר 632. 646. 671. 672. 673. 674. 680. 682. 704. 741
ספירונין 671. 672
סרבלא Sarbala. 443
סרבלין Brachæ. 444. 454
סרדנין Sardonyx. 639

ע

עבודה Miniſterium. 844

עבוה *funes.* & מעשה עבות 611
לעולם & עולם 861
עוז הקדשים 818
עזרה 852
יטעתף & עטף 557
בית עינוהי & עין 812
ܒܝܬ ܥܝܢܢ 812
עין עגלא Gemma. 630. 684. 710
על quo ſenſu. 813
ענבול 565. 570. 571
عصن & عصائ 801
עקוד 706
עקין 642
עקיק 630. 642
ערוה & בית הערוה verenda 445. 452
ערקין 630. 642. 702

פ

פ & ב permutantur. 520
באפי & פאפי 827
פארולין 728
פוך 664. 665. 702
פינדתו *Cingulum cavum.* 482
פורצית pro quo פורצייט 438. &
פורצינט 438
פורצין 590
פטדה 632. 642. 646. 649. 650. 672. 726
פטדת כוש 642. 645. 646. 649. 721
פטשין quid? 438
פי הראש & פי המעיל 560. 577
פירלה 717
פמלניא corrupte pro פמנליא feminalia. 438. 443
פנטירי 630. 696
פנינים 674. 675
פסים / פס vola manus. 443
פסנטרין pro ψαλτήριον. 476
פעמון 567. 568
הפקורים 597
פראלוקין *Pralukin.* 630. 628
פרה ארומה 632
פרוזג 630
פרוזג pro פרזות 717
פרשים Phariſæi, pudici. 449
פשט 443
פשתים & פשתן *Linum.* 458. 434
פתוחי חתם 808
פתיל 813. פתיל הכלת 816.
פתיל אמצעי *ibid.* פתיל על
פתיל על הציץ *ibid.* המצנפת *ibid.*

צ

צ Reperitur in Pectorali. 774
ص & ض permutantur. 459
צבע 639
ציץ & ציץ נזר & ציצא & ציצ זהב 801. 802
ציץ על הפתיל 816
מרצה הציץ formula. 819
ציצית & בן ציצית הכסת 551
צמר גפן *Xylinum.* 457
צנף 513. 518. 794
צרוזא & צרזא & צרירא 665

ק

ק/כ/ח & ג permutantur. 654. 655
ק Ponitur pro ל 694. ק in Pectorali. 774
קדש & קדש ליהוה 807. 808. 809
קדושה 851
קובע *Galea.* 519. 520
קובעיא 502
קוטון *Xylinum.* 457
קול & קול דממה & קול רקה 777
קליע & מעשה קליע 611
קליפים & קליפי רמונים 565
קלפות & קלפות שבחוץ 569
קלצי *Calzi.* 438
قميص *Veſtiri tunica.* 459
القميص *Camiſia*, Hemd. Chemiſe &c. 459
קנבירי 630
קנבורינין 630. 694. &
קנכירי 694
קרבונקלו *Carbunculus.* 651
קרום ימים 716
קרומטסין 630. 716
קריאה 844
קריסטאל 728. 729
קרתא & קרתא חדא *Carthago, Noviomagum.* 663

ר

ר Mutatur in ד 729
ראים 748
ראם 736
ראש הכנסת 845
רבוי 827
רגיל 845
רובין 668
רישנמנט Raiſonnement. 749
רמון & רמונים 563. 564. 565
רפה 759
רקם & מעשה רקם 483. 592. 831

ש

ש & ת permutantur. 759. ש mutatur in ז 748. Et in ס 639. Ponitur pro ט 646. 748
שבה & שבי 704. *ibid.*
שבו 704. 705. 707. 711
שבזין 630. 671. &
שבזיזא 671
שבט & שבטי יה in Pectorali. 624. 625. & שבטי ישורון *ibid.* & שבטי ישראל 624. 625
שדי & אל שדי 897
שהם *Sardonyx.* 586. 591. 592. 601. 629. 635. 685. 719. 720. 728. 729. 730. 731. 733. 734. 735. 736. 739
שואבת & אבן שואבת 738
אן לא שויירא Gallice *en la ſueur.* 441
שולי 558
שומפוזין 646
שורצין & שורצינם 438. 589
שחום 734

שחור 681
ܫܟܝܢܐ 734
שיש 661
שלמא 752
השם / עם 810
על שמותם & שמות 623
שמיר Samir, vermis. 619. Inde Smiris. ibid.
שמלה Camiſia. 459. 460
שנצים Ligamenta. 448. 452. 464. 466
שעטנז 479. 847. 891
שקע 774
שרד 639
שרדנגין Sardonyches. 629. 630. 635. 732
שרדנין σάρδιος. 635
سراويلات feminalia. 434. 454
سراولات idem. 454
שרפים & שרף 759
שרשות זהב & שרשית Catenæ aureæ. 598. 611. שרשות גבולות 610. 613
שש byſſus. שש משזר 434. 435. 458. 460. 478. 566. 567

ת

ת & ש permutantur. 759
تولبند Tulbant. 514
תולעת שני 518
תולדות & כתולדותם 593. 619. 622. 623
תורפה & תירף 759
תחת ראשיהן 849
תכלת 548. 676. 700. כליל תכלת 549
تلغ Ligaculum.
תלמידים 846
אורים ותמים & תמים 752. 769
תפילין 756. & תפילין רושא 812
תרף 759
תרפים 604. 759. 760
תרשיש 661. 685. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 724. 727
תשבץ 468. 462. 471. 831

INDEX

INDEX

vocum Græcarum quæ in Libro ſecundo occurrunt.

A.

Ἀβανήθ. 476
Ἅγια τῶν ἁγίων. 784
Ἀδάμ unde dictus. 638
Ἄδαμας. 633.685.687.788
Αἰολομίτρη. 508.509. & αἰολομίτρης. 509
Ἄκωνον. 502.520.522.529
Ἀλείφωπις. 686
Ἀλήθεια. 751-758.877
Ἄλμας pro quo ἄδμας & ἄδαμας. 788
Ἀμάχαλος. 551.556.589.599
Ἀμέθυστος. 693.704.711.713
Ἀμιτροχίτωνες. 480.512
Ἀνάγκη. 686.687
Ἀνακτίτης. 687
Ἀναξυρίδες quid? 438.439.440.444. 445
Ἄνθινα. 576
Ἄνθραξ. 616.662.663.664.667
Ἀπαγής. 506
Ἀπερίπλεκτον. 581
Ἀρπεδόνες. 466
Ἄρραφος. 466.471 474.558
Ἀρχιερεύς. 884.907.912.932
Ἀσπιδίσκαι. 592
Ἀφόρισμα. 801
Ἀχάτης. 711

B.

B & M permutantur. 654
Βάραγδος pro quo μάραγδος. 654
Βήρυλλον. 704.728.729.730
Βία. 440
Βραβεῖον. 654
Βράχια *brache*. 439.442.443. Ab Hebræo *Berech*. *ibid.*
Βραχθᾶν, à ברקת 657
Βύσσος. ἐκ βύσσου κλωστῆς. 434
Βύσσος κεκλωσμένη. 567

Γ.

Γλύφω, & γλύφειν. 808
Γωνία. 550.551

Δ.

Δ pro Λ. 688
Δαλίδα pro δαλίλα. 685
Δαμάω. 633.687
Διάζωμα. 437.439
Διακένως. 484. & διάκενον. 585
Διδάσκαλος. 846
Διεζωσμένη. 736
Διπλῶν σινδόνα βυσσίνην. 467
Δοκίν.

E.

Ἐιπίλια, & ἐμπιλήματα. 504
Ἐμβαίνειν dicitur de brachis. 447.449
Ἔνδυμα διπλῆς σινδόνος. 460
Ἐνεργεῖν. 848
Ἐξάμιτον. 435
Ἐξανθοῦσι. 575.576
Ἐξωμίδες. 472
Ἐπαγγελία. 908
Ἐπενδύτη & ἐπενδύειν. 555. &
Ἐπένδυμα. 580
Ἐπίρραμα. 580
Ἐπίσημαι. 555
Ἐπίσκοπος. 845
Ἔπωμις. 579.581.585.605
Ἐσθῆτες ἰδιωτικαί. 843
Εὔζωνος. 487
Εὐπαγής. Bene compactum. 506
Ἐφὸδ βάρ. 602
Ἐφόδης. 580
Ἐφώδ. 60

Ζώνη

Z.

Ζώνη. 476. ζώνην λύειν. 480. 489
Ζώναις πλατείαις. 481
Ζώννυμι. 436
Ζώννυσθαι pro ὁπλίζεσθαι. 487
Ζωστὴρ & ζωστὴς παναίολος. 484
Ζωστῆρος ὀχῆες. 486. ζωστῆρα λύειν. 489.
& ζωστῆρι συνεέργειν χιτῶνα. 494
Ζωστός. ibid.

H.

Ἡμιφάριον. 583

Θ.

Θαλασσοβαφής. 717
Θαλαττέγχραον. 702
Θεάνθρωπος. 913. 921
Θεοκρατεία. 865. 866
Θύσανοι. 563
Θώρακες πλεκτοί. 505

I.

Ἴασπις. 671. 741
Ἱεράτευμα. 930
Ἶρον. 851. 852
Ἱμάτια. 556

K.

Καθηγιασμένος. 801
Καλάσιρις. 474
Καμιλαύκια & καμηλαύκια. 505. 510
Κάμηλος pro κάβηλος. ab Hebræo חבל. 654. 655
Καρπωτός. 443. 472
Καρχηδόνιος. 662. 663
Κατεσφιγμένον. 464
Καῦμα ἐλαύνειν. 505
Κίδαρις. 502. 508
Κικαβὴ pro cicuma. 654
Κοιλιόδεσμος. 481
Κολοβὸς & κολόβιον. 472
Κολοβὸς ὁ κοντὸς *curtus*. ibid.
Κόλπος *ſinus*. Inde *Golphe*, & Golpho. 466
Κορυφή. 516
Κοσσυμβωτόν. 457
Κρίκος. 486
Κροσσοί. 563
Κρυσσωτός. 458. 610
Κύανος, & κυάνεος δράκων. 678
Κύκλῳ quid ſignificet ?] 558
Κυρβασία & κύρβασις. 516. 518. 538. & κορυφὴ ἀλίκβρος. 516
Κύρβεις. ibid.
Κώδωνες. 567

Λ.

Λ pro Δ. 689
Λιγύριον, λίγυρον & λιγκύριον. 694. 695. 698
Λιγυστική. 698
Λόγιον, & λογεῖον. 572. & λόγιον τῆς κρίσεων. 607. 748. 749
Λύγκις. 695. λύγκις βαλμῷ. ibid.
Λυγρὰ veſtimenta. 528
Λῶρος. 479. 487

M.

M & B permutantur. 654
Μάραγδος pro σμάραγδος. 654. 656. Fit à βάραγδος. 654. 655. 656
Μαρμαίρω. 656
Μάρμαρος. ibid.
Μαρίγω. 655
Μαρμαρίγω. 656
Μαρμαρίζω. 655. 656
Μαρμαρυγή. 655
Μαρμαρυγώδης. ibid.
Μαρμαρύσσω. ibid.
Μεσταβαζανὴς pro μεσύβαζα. 465
Μαχανασὴ pro μιχνεσή. 434. 446
Μασταβαζανὰ pro μασταβαζανής. 465
Μεσύβαζα. ibid.
Μέτωπον. 812
Μικρὸς pro σμικρός. 654
Μίτρα. 480. μίτρην λύειν. ibid.
Μιτροχίτωνες. ibid.
Μολοχάς. 640

Μυδά-

Μυδάλεος madidus. 688
Μύστρον. 810

N.

Νεάπολις. 664

Ξ.

Ξυροὶ crus. 438. 440

O.

Οἰνωπόν. 714
Ὄνυξ. 686. 730. ὀνύχιον. 730. 731. 740
Ὀξύς. 515
Ὀξυφοινικόν. 667
Ὀπλίζεσθαι. 487
Ὀχεύς. retinaculum. 466

Π.

Π & φ permutantur. 503
Πάλλειν. 547
Παμποίκιλος. 484
Παναίολον. ibid.
Πεποικιλμένος. 814
Περιβόλαιον. 547. 581
Περιγράφειν. 461
Περιεζωσμένος. 494
Περίζωμα. 434. 437. 439
Περιπήχεια & περιπηχίδες. 437
Περισκελῆ. 434. 435. 437
Περισκελίς. 437
Περισφύρια. ibid.
Πέταλον. 801. 802. 803
Πηχύαιον. 584
Πίλειν. 504. 538
Πίλημα & πίλημα πυργωτόν. 503. 515
Πίλησις, πιλωτὸν, πιλοποιός. 503. 504
Πῖλοι Μηδικοί. 503
Πῖλος ὀξύς. 514. 516
Πῖλος, πιλίον, πιλόω, & πιλέω. 502. 503. 504
Πανία φύλλα. 803
Πλοκὴ & ἔργον πλοκῆς. 611
Ποδήρης. 443. 446. 461. 463. 472. 494. 554. 557. 559
Ποικίλοι. 555
Ποικιλτόν. 572
Πορφύρη μελαίνη. 681
Πράσινος. 729
Προηλπικότες. 873. 908
Προσράπτεσθαι. 563
Πρωτότοκος. 912
Πτέρυξ ala. 550. 551
Πυγαῖον. 584
Πυράζειν. 667
Πυροειδὴς inſtar ignis. 638

P.

Ῥαβδοῦχος. Een roep-drager. 527
Ῥάκος, tela. 508
Ῥάπτεσθαι. 531. & ῥάπτειν. 563
Ῥαπτόν. 435
Ῥαφαί. 531
Ῥαφός. 563
Ῥίγηλος. Hinc Rigidus. 688
Ῥοαὶ & ῥοΐσκοι. 565. 567. 575. 875
Ῥύσις. 875

Σ.

Σ. T. permutantur. 646. Σ. vocibus ab initio additur. 654
Σάπφειρος. 671. 672. 730. 741
Σαράβαρα. 454
Σάρδιον & σαρδόνυξ. 635. 636. 730. 731. 737
Σινδών. 532
Σμάραγδος. 653. pro μάραγδος. 654. 655. 729. ψευδὴς σμάραγδος. 659
Σμικρὸς pro μικρός. 654
Σμίρις. 619
Σμιρίτης. ibid.
Σοφισταί. 845
Σπιθαμή. 608
Στέφανος. 801
Στήλη τρίγωνος. 516
Στολὴ διάχρυσος. 853
Συνακτήρ. 434. 436. 446
Συναρθρώσεις. 563
Σφίγγειν. 464
Σφίξις. 503

Σχιστὸς, & ἀμάσχαλος χιτός. 552. 558. 589. 599

Τ.

Τ & Σ permutantur. 646
Ταινία & ταινία λευκή. 509. 512
Ταρσεῖς. 716
Τελαμών. *Faſcia, balteus.* 478
Τελαμὼν σπιδονίτης. 479
Τελείωσις. 753
Τετραγράμματον. 755. 879
Τετράγωνον. 550
Τηκόμενον. 686
Τιάρα. & ὀρθὴ τιάρα. 514
Τοπάζιον. 645. 646
Τρίζωνις. 548
Τριστιχία. 805. 806. 929

Υ.

Υάκινθον. 702. 703
Υαλοειδής. 643
Υαλον. *ibid.*
Υποδύτη & ὑποδύτη ποδήρης. 546. 555
Υφάσματα, & διακίνως ὑφασμένη. 484

Φ.

Φάλα. *un voile.* 549
Φάσκια faſcia. 479. 480. 520
Φιδίτια. 688
Φιλίτια. *ibid.*
Φιμινάλια. 439
Φοινικόν. 667
Φολισμός. 753
Φρίκη *frigus.* 655

Χ.

Χ pro ג & כ 635
Χαλκηδών. 662
Χαμαί. Hinc *Camurum.* 459
Χεθομένη pro χιθόνη. 457
Χεθόν. 460
Χειροδωτός. 472 603
Χιτών. 474. 554. 557. Χιτὼν κοσυμβωτός. 457. 458. Χιτὼν ἐκ βύσσου. 460. & βύσσινος χιτών. 461. χιτὼν ποδήρης. 546
Χρυσόλιθος. 720

Ψ.

Ψαλτήριον. 476

Ω.

Ωμος. 585
Ωοειδής. 529

658351

ERRA-

ERRATA Libri Secundi.

Pag. 434. lin. 5. מכנסר lege מכנסי
p. 453. l. 15. aſcendere, l. ne aſcenderent.
p. 471. l. 12. tunica veſtitum. Adde: Vide Capite ſequenti & Cap. quarto.
p. 477. l. ultima, E l. Et.
p. 478 l. 8. Hinc, l Hunc.
p. 486. l. 5. erant, l. fuerint illæ partes.
p. 500 l. ult ذوارنن l ذوابنن
p. 502. l. 18. videtur, l. videntur.
p. 505 l. 9 gerere, l. gerendi.
p. 507. l. 29. *byſſum*, l. *byſſus*.
p. 508. l. 13. fere, l. ut fere.
Ibid. l. 14. uti, l. uterentur.
p. 509. l. 24 placerent, l. placebant.
p. 512. l. 17. huic, l. hinc.
Ibid. l 18. vocantur, l. vocatur.
p. 513. l. 16. ſais, l. ſatis.
p. 514. l. 26. potuerint, l. potuerit.
p. 518. l. 2. סצנפת l. מצנפת
p. 519. l. 4. mox, l. modo.
Ibid. l. 12 קזבצ l. קובע
p. 532. l. 6. poſſit, l poſſet.
p. 533. l. 17. minori, l. minor.
p. 538. l. 9. Iodorus, l. Iſidorus.
p. 541. l. ult. Conſecrationem, l. Conſecratio.
p. 544. l. ult *veteris*, l. *veteres*.
p. 552 l. 11. ſuperiori, l. poſteriori.
p. 560. l. 12. Geneſ. l. Exod.
p. 583. l. 23. ורהבו l. ורחבו
p. 586. l. 6. לועל l. לו על
p. 587. l. 1. האפדה l. האפוד
p. 595. l 18. filiorum, l. filii.
p. 617. l. 23 עטדה l עשרה
Ibid. עלש מן l. על שמן & עסר l. עשר
p. 620. l. 15. *ſulperetur*, l. *ſculperentur*.
p. 624. l. 11. *filius Iſaci*. Adde *Scriptum erat Abraham, Iſaac, Iacob. ſed non*
Ibid. l. 18. עליחן l. עליהן
p. 625. l. 22 בבל l. בכל
p. 626. l. ult. Omniaſſe, l. ſomniaſſe.
p. 630 l. 30 מזבג l מריבג
p. 635. l. 17. ſignificaret, l. ſignificarent.
p. 638. l. 7. dele ut.
p. 641. l. 10. ut, l. talia ſunt.
p. 649. l. 26. intrare, l intrari.
Ibid. l. 27. Agatharhides, l. Agatharchides.
p. 650. l. 15. quod, l. quot.
p. 671. l. 9 صها l. مها
Ibid. l. 26. dare, l. dari.
p. 675. l. 15. reperirıantur, l. reperiantur.
p. 676. l 1. ספו · ספיר
p. 682. l. 10. ſaphiras, l. ſaphiros.
p. 687. l. ult abſorpto, l. abſorpta.
p. 722. l ult. Smaragdos, l. propter Smaragdos.
p. 723. l. ult. ut ut, l. ut ut ſit.
p. 724. l. 1. ſit, l eſt quod.
Ibid. dicitur, l. dicatur.
p. 739 l. 11. affectas, l. affectus.
p. 748 l 16. שחן l. חשן
p. 758. l. ult. exiſteruot, l. exſtiterunt.
p. 760 l. ult attiet, l. attinet.
p. 769. l. 19. adhibere, l. adhiberi.
p. 771. l. 9. indicaſſe, l. indicare.
p. 773. l. 30 מטפט l. משפט
p. 790. l. 18. interrogare, l. ut interrogarent.
p. 791. l. 29. אית נוי l. אית חנוי
p. 798. l. 18. accipitio, l. occipitio.
p. 814. l. ult lar t. l. נקבים
p. 816. l. ult. repræſentantur, l. repræſentatur.
p 823. l. 33. *Hermonica*, l. *Hermionica*.
p. 824. l. 20. Singulum, l. Cingulum.

Ibid.

Ibid. l. 22. magnæ dici, l. magno die.
Ibid. l. 33. LX. l. XL.
p. 827. l. 14. *poſtea*, dele.
p. 848. l. 21. noctu, l. nocte.
p. 858. l. 8. Cœlo, l. adyto.
p. 866. l. 3. l. אואים l. אורים
p. 867. l. 17. Deus, l. Deum.
p. 872. l. 11. utrumne, l. utrum.
p. 874. l. 16. inacceſſim, l. inacceſſum.
Ibid. l. 21. a quatuor, l. è quatuor.
p. 878. l. 20. identur, l. ridentur.
p. 879. l. 13. אמר dele.
Ibid. l. 18. הדע l. הרע
p. 885. l. 28. xxix. l. xxi.
p. 889. l. 15. vocationem, l. Electionem, vocationem.
Ibid. l. 19. geſtaverit, l. geſtavit.
Ibid. l. ult. Huic, l. Hinc.
p. 890. l. 31. mulieris, l. mulieres.
p. 891. l. 7. corruptione, l. corruptioni.
p. 893. l. 29. numerum, l. munerum.
p. 897. l. 27. nullo, l. nulla.
p. 900. l. 9. xxiiv. l. xxiv.
p. 902. l. 19. auteum, l. autem.
p. 909. l. 30. xxii. l. xii.
p. 912. l. 31. debebat, l. deberet.
p. 917. l. 15. audiebatur, l. audiretur.
p. 920. l. 3. inſulpta, l. inſculpta.
p. 921. l. 16. & 17. xvi. vii. l. iv. xvi. & xvii.
p. 922. l. 12. Non enim, l. non enim tantum.
p. 925. l. 3. 1 Cor. xxix. lege 1 Cor. i. xxix.
p. 926. l. 19. 1 Cor. xxx. lege 1 Cor. i. xxx.
p. 936. l. 17. indueret, l. inducere.
p. 938. l. 15. xxix. l. xxviii.

BIBLIOTECA NAZIONALE UNIVERSITARIA TORINO